"DOĞU SORUNU" NECMEDDİN SAHİR SILAN RAPORLARI (1939-1953)

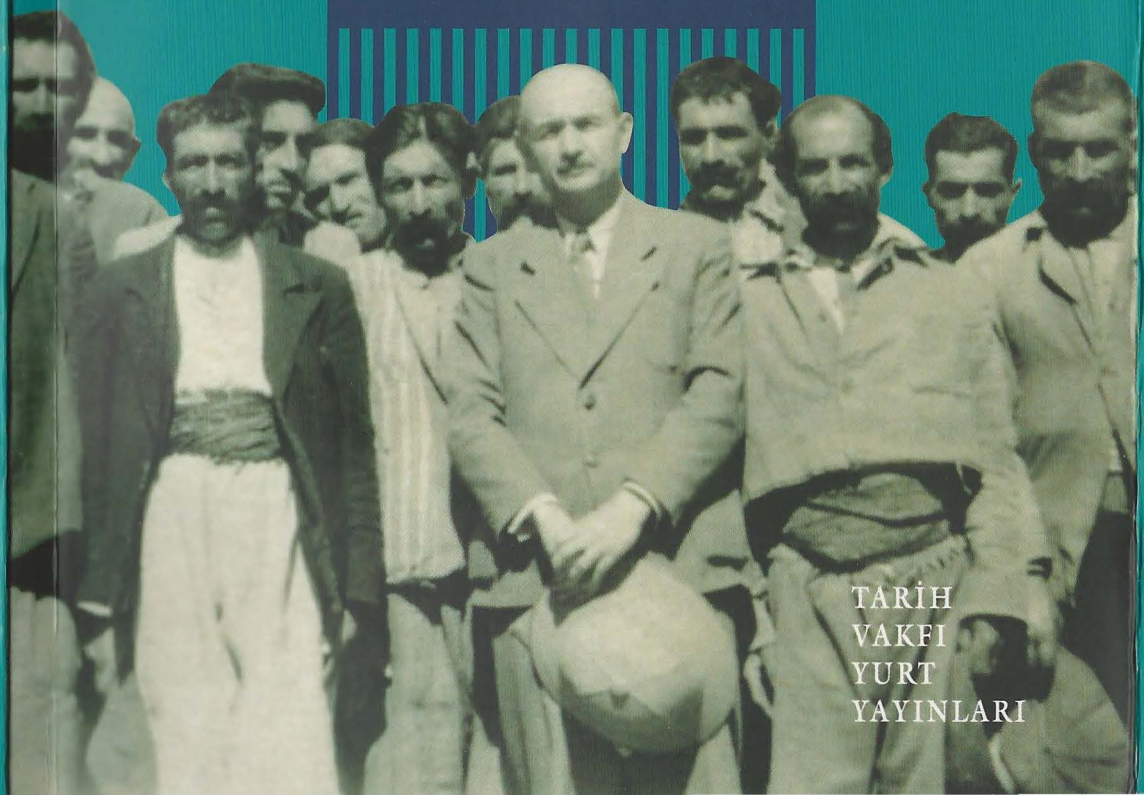
TARİH VAKFI-NECMEDDİN SAHİR SILAN ARŞİVİ-1

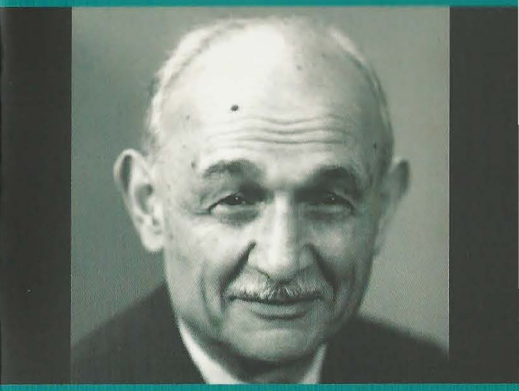
"DOĞU SORUNU"

NECMEDDİN SAHİR SILAN RAPORLARI (1939-1953)

Derleyenler
TUBA AKEKMEKÇİ
MUAZZEZ PERVAN

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI

NECMEDDİN SAHİR SILAN (1896-1992)

Meslek hayatına 1910'da *Tercüman-ı Hakikat*'te başlar. Meclis-i Mebusan ve Ayan Meclisi'nde zabıt kâtipliği, Sait Halim ve Talat Paşa kabineleriyle ilgili Divan-ı Âli Tahkikat Heyeti kâtipliğini yapar. Mustafa Kemal'in önerisiyle BMM'de evrak ve tahrirat müdürü olarak çalışır. TBMM tarafından İstiklal Madalyası ile onurlandırılır. Ali Fethi Okyar ve İsmet İnönü'nün başbakanlıkları döneminde Başbakanlık Özel Kalem müdürü olur. 1939'da Bingöl, 1943 ve 1946'da Tunceli mebusluğu; 1950-1954 yılları arasında Erzincan, Tunceli ve Bingöl'deki DP teşkilatlarının parti müfettişliğini yapar. Bazı kurumlarda çeşitli üst düzey görevlerde bulunur. Sılan, 1960'lı yılların sonlarında aktif siyasi yaşamdan çekilir.

"DOĞU SORUNU"

NECMEDDİN SAHİR SILAN RAPORLARI

(1939-1953)

TARİH VAKFI

Zindankapı, Değirmen Sokak, No:15, 34134 Eminönü/İstanbul
Tel: (0212) 522 02 02 - Faks: (0212) 513 54 00
www.tarihvakfi.org.tr - yayin@tarihvakfi.org.tr

© Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010

Kapak Resmi
"Bingöl", Necmeddin Sahir Sılan Arşivi.
Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 74, Belge No: 345.

Yayına Hazırlayan
Tuğba Yıldırım

Düzelti
Eyüp Yıldırım

Dizgi
Tuba Akekmekçi
Yasemin Özgüneş

Kitap Tasarımı ve
Tasarım Danışmanı
Haluk Tuncay

Dizi Kapak Tasarımı
Rauf Kösemen

Kapak Uygulama
Harun Yılmaz (MYRA)

Kitap Uygulama
Özlem Kelebek

Baskı
G.M. Matbaacılık ve Ticaret A.Ş.
(0212) 629 00 24

Birinci Basım: Mart 2010
İkinci Basım: Mayıs 2012

ISBN 978-975-333-242-2

"DOĞU SORUNU"
NECMEDDİN SAHİR SILAN RAPORLARI
(1939-1953)

DERLEYENLER
TUBA AKEKMEKÇİ, MUAZZEZ PERVAN

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI

TEŞEKKÜR

Necmeddin Sahir Sılan'ın evrakını Tarih Vakfı Bilgi-Belge Merkezi Arşivi'ne bağışlayan Şen Sahir Sılan'ı sevgi ve saygı ile anıyoruz. Necmeddin Sahir Sılan Arşivi yayın dizisinin oluşturulmasında, arşiv belgelerinin derlenmesinde emeği geçen yayın kurulu üyelerimiz Edhem Eldem, Nadir Özbek ve Zafer Toprak'a; Sılan'ın Doğu raporlarının derlenmesinde, özgeçmiş ve arşiv konusundaki yazılarla diziye katkı sağlayan Muazzez Pervan ve Tuba Akekmekçi'ye teşekkür ederiz.

YAYINCININ NOTU

Kitapta yer alan Necmeddin Sahir Sılan'ın CHP ve DP'ye 1939-1953 yılları arasında sunduğu 13 raporun yayına hazırlık sürecinde, orijinallerine sadık kalındı. Buna karşılık, raporlar dizilirken orijinal daktilo metinlerdeki dizgi hataları ve harf yanlışları düzeltildi. Başlığı olmayan iki rapora da "İstifa Mektubu (1950)" ve "Erzincan İli Parti Teşkilâtımızın Durumu (1953)" başlıkları verildi.

Necmeddin Sahir Sılan
Fon Kodu: NSS, Seri No: 01.10, Dosya No: 4, Belge No: 17.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ix

Toplumsal Mühendislik ve Necmeddin Sahir Sılan
Zafer Toprak

Necmeddin Sahir Sılan'ın Özgeçmişi xxiv
Tuba Akekmekçi
Muazzez Pervan

Tarih Vakfı Bilgi-Belge Merkezi Necmeddin Sahir Sılan Fonu xxvii
Tuba Akekmekçi
Muazzez Pervan

BİRİNCİ BÖLÜM 1
CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NE SUNULAN RAPORLAR (1939–1950)

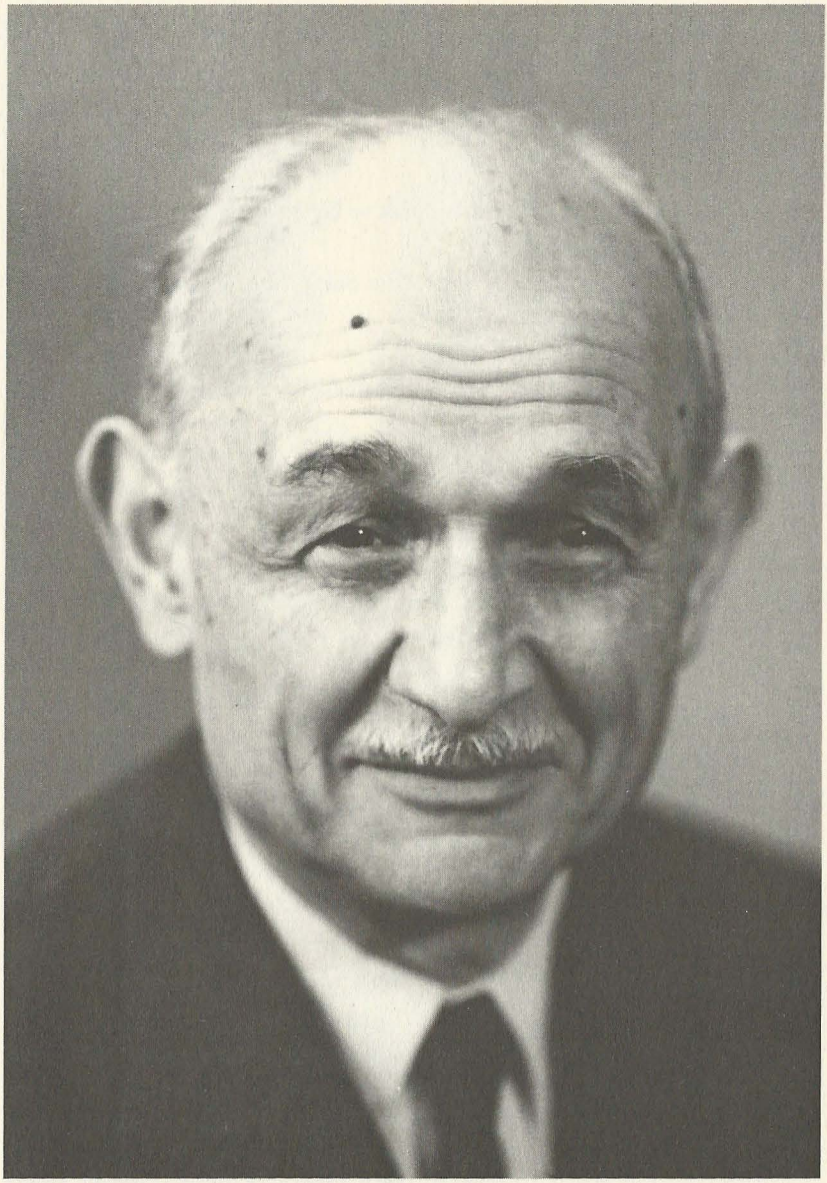
Bingöl Vilâyeti Genel Durumu (1939) **3**
Bingöl İlinde Yurddaşlarla Konuşma:
"Millî Birlik ve Beraberlik" (1940) **36**
Bingöl Vilâyeti İşlerine Dair Görüşler ve Düşünüşler (1940) **43**
Bingöl Vilâyeti İşlerine Dair İncelemeler (1941) **80**
Bingöl Vilâyeti İşlerine Dair Görüşler ve Düşünüşler (1942) **131**
Tunceli Vilâyeti Genel Durumu Üzerinde İncelemeler (1943) **183**
Seçim Bölgem Olan Tunceli İline Ait Rapor (1945) **344**
Tunceli Parti Hareket ve Faaliyetleri (1949) **355**
İstifa Mektubu (1950) **385**

İKİNCİ BÖLÜM 397
DEMOKRAT PARTİ'YE SUNULAN RAPORLAR (1952–1953)

Erzincan İli Parti Teşkilâtımızın Durumu (1952) **399**
Tunceli İli Parti Teşkilâtımızın Durumu (1952) **431**
Doğu ve Doğu Güney İllerimiz ile İlgili Muhtelif Konular (1952) **445**
Erzincan İli Parti Teşkilâtımızın Durumu (1953) **475**

EK 489
Fotoğraf Albümü

DİZİN 507

Necmeddin Sahir Sılan (1966)
Fon Kodu: NSS, Seri No: 01.10, Dosya No: 22, Belge No: 35.

SUNUŞ

TOPLUMSAL MÜHENDİSLİK VE NECMEDDİN SAHİR SILAN

ZAFER TOPRAK

Bu kitap Doğu sorununda devletin izlediği toplumsal mühendislik sürecini dönemin yakın bir gözlemcisinin kaleminden sunuyor. Necmeddin Sahir Sılan 1896 doğumlu ve Ankara Hukuk Mektebi'nin ilk mezunlarından. Genç yaşta gazetecilik yapmış, İttihatçıları yargılayan Divan-ı Âli Heyetinde kâtiplik görevinde bulunmuş, Büyük Millet Meclisi'nin ilk evresinde evrak ve tahrirat müdürü olarak çalışmış bir kişi. TBMM'nin altıncı döneminden itibaren Bingöl ve Tunceli milletvekilliklerinde bulunmuş, 1950 seçim günü milletvekilliğinden ve CHP'den ayrılarak Demokrat Parti safların geçmiş bir siyaset adamı. Geniş bir dost çevresi olan, devlet aygıtını yakından tanıyan ve bu arada Masonluğun en üst kademesi olan 33. dereceye yükselmiş bulunan Necmeddin Sahir Sılan edebiyatla da ilgilenmiş, oyunlar yazmış ve bu arada Doğu sorunuyla yakından ilgilenmiş.

Kitapta sunduğumuz Bingöl ve Tunceli ile ilgili toplam on üç raporun dokuzu CHP'ye dördü DP'ye verilmiş. Bu raporların yazılışı öncesi, yöreyi sık sık ziyaret etmiş, halkla temas kurmuş,"halkın gösterdiği hassasiyet"i raporlarında belirtmeye özen göstermiş, kimi yöre yöneticilerinin görüşlerini almış, "derinlemesine mülakat" diye nitelediğimiz yöntemlerle bölge hakkında zengin bir bilgi toplamış. Raporlar; Tek Parti dönemi siyasetine, bu dönemin siyaset bağlamında kazanımlarına, dar "demokrasi" söyleminde burun kıvıranlara bir ülkede siyasetin nasıl bir süreç içerisinde genişlediğini kanıtlayacak nitelikte. Siyasetin yoktan var olmadığını, bir birikim süreci olduğunu kanıtlar nitelikte bir çaba. Bugünün siyasetçileri acaba kendi seçildikleri bölgelerle ilgili olarak bu tür görevleri ne ölçüde yerine getiriyorlar!

Kuşkusuz raporlar toplumsal mühendislik bağlamında önem taşıyor. Cumhuriyet Türkiye'sinin karşılaştığı en engebeli sorun o günlerde Vilayât-ı Şarkiyye diye tanımlanan bu ulaşılması zor yöreleri, inşa sürecinde olan ulus devletle bütünlemek. Buralara yol yapmak, su, elektrik götürmek. Yörenin beşeri yapısının ülkenin diğer yörelerinden farklı olduğu Cumhuriyet yöneticilerince çok iyi biliniyor. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Osmanlı döneminde görece özerk sayılabilecek bir konumda kalmış. Devletin bu coğrafyalardan beklentisi çok sınırlı olmuş, o nedenle de yöre sükûn içinde kaldığı sürece pek dokunmamayı tercih etmiş. Cumhuriyet'e kadar bu yörelerde devletin varlığından söz etmek neredeyse olanaksız.

Cumhuriyet'in temel kaygısı, kuşkusuz Misak-ı Milli sınırları içersinde yer alan ve farklı bir etnik yapıya sahip bu yöreleri ülkeyle bütünlemek. Ve her şeyden önce hedefi, bu yörelere ulaşmak. Bu nedenle öncelikle ulaşıma önem verilmiş. Dolayısıyla "milli şimendifer siyaseti" gündeme gelmiş ve bütçeden hatırı sayılır bir pay demiryollarına ayrılmış. Ancak bu coğrafyalarda hâkim olan aşiret düzeni ile olan ilişkisini kurarken Ankara sürekli sorun yaşamış. Yöre bireyinin sadakatini aşiret reisinden devlete yönlendirmek ulus devletin gereği olmuşsa da, aşiret iktidarını kıramayışı sonucu çoğu kez bu güç odaklarıyla uzlaşmasını gerektirmiş. Cihan Harbi ertesi Doğu Avrupa'nın birçok ülkesinde toprak düzeni sil baştan ele alınırken Cumhuriyet buna bir türlü cesaret edememiş. Bu yörelere uzanamamış. Şark Islahat Planı adı altında kapsamlı planlara girişilmiş, yöreye yönelik bir düzenleme gündeme gelmişse de sorunun temelinde yatan toprak düzenine ilişilememiş. Toprak düzeni değişmedikçe de yörenin durağan yapısı sürgit devam etmiş.

Sunuş yazısını ele alırken bir karşılaştırma öğesi olarak uzun yıllar Meclis başkanlığı yapmış olan Abdülhalik Renda'nın 1920'li yıllarda yöreyle ilgili gözlemlerine de yer verdik. Görüleceği gibi iki dünya savaşı arası Tek Parti döneminde bu coğrafyanın yazgısı pek değişmemiş. Hatta etnik soruna çözüm getirilememesi sonucu daha da vahim bir nitelik kazanmış.

Bu yörelerle ilgili gözlemde bulunabilmek için öncelikle coğrafyaya değinmek gerekir. Zira coğrafya, yüzyıllardır dünyada siyaseti belirleyen temel öğelerden biri oluyor. Bu nedenle Anadolu coğrafi terim olduğu kadar siyasi bir nitelik de taşımaktadır. Bugün her türlü Türkiye coğrafyası tanımında ve okullarda okutulan ders kitaplarında Anadolu, bölgelere ayrılmıştır. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Türkiye'nin doğusunda bulunan bölgeler olarak yer almaktadır. Tüm bu coğrafya bölümlemeleri Türkiye'nin 20.

yüzyılda geçirdiği travmanın sonucudur. Bu toprakların beşeri yapısı köklü dönüşüme uğrarken aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihe karışması, yeni tanımların gündeme gelmesine neden olmuştur. Kısaca, Türkiye topraklarının bu tür alt coğrafya bölgelerine ayrılması Milli Mücadele ve sonrası ulus devlet inşa sürecinin sonuçlarıdır.

Osmanlı'nın son döneminde Anadolu sözcüğü, bugünkü Anadolu'nun orta ve batı bölgeleri için kullanılırdı. Doğu Anadolu diye bildiğimiz yüksek bölgeye Erzurum Yaylası, Güneydoğu Anadolu'ya ise Cezire-i Ulya yani Yukarı Cezire denirdi. Kimi kez Cezire-i Ulya'ya Diyarbakır Yaylası da dendiği olurdu. Milli Mücadele ile birlikte ülke bütünlüğünü vurgulamaya yönelik olarak Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu; doğu yöreleri de Anadolu kapsamına alındı. Ardından Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile birlikte Misak-ı Milli sınırları hedeflendi. Hatta bu tanım güneyde Musul'a kadar uzanıyordu. 1920'li yıllardan itibaren coğrafya kitaplarında Anadolu alt bölgelere ayrılmaya başladı, 1930'lu yıllarda artık bugünkü coğrafya alt bölümleri yerleşmiş oluyordu.

Bugünkü Anadolu'nun farklı tanımlanmasının gerisinde doğal coğrafya koşulları yatıyordu. Bu coğrafyaların dağlık yapısı ya da dağlarla Anadolu'nun içerlerinden kopuk oluşu, kapalı havza niteliği taşıması okul ders kitaplarında ayrı bir coğrafi alan olarak tanımlanmasına neden olmuştu. Cumhuriyet'in 1950'li yıllarına kadar karayoluyla Batı'ya ulaşım hemen hemen olanaksızdı. Uzun yıllar Erzurum, Trabzon üzerinden ve Diyarbakır, Samsun üzerinden dış dünyaya bağlanmıştı. Demiryolunun ulaşamadığı yöreler için çıkış yolu her zaman en yakın su yolu olmuştu. Musul'dan İstanbul'a ulaşım Basra Körfezi ve Süveyş Kanalı üzerinden, Antep'ten Beyrut üzerinden, Kars'tan Batum üzerinden gerçekleştirilmişti. Kara yolu ulaşımında, doğuda Erzurum sınırlı olanaklara sahipti. Trabzon-Tebriz yolu Gümüşhane-Erzurum-Doğubeyazıt üzerinden geçmiş, Erzurum ise İran'a ulaşımda bir transit merkezi konumu kazanmıştı. Ayrıca kış aylarında açık olmasa da Sivas-Erzincan-Erzurum-Ağrı, Doğubeyazıt güzergâhı hayvan sevkiyatında da kullanılmıştı. Her mevsim geçit vermeyen diğer bir yol Mardin-Diyarbakır, Bingöl, Erzurum, Artvin kara yoluydu.

Osmanlı döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu görece özerk sayılabilecek bir konumdaydı. Devletin varlığı çok sınırlı bir biçimde hissediliyordu. Bir Amerikan sermaye grubunun gündeme getirdiği Chester Projesi ile bu yörelerin dünyaya açılması düşünülmüşse de sermaye yetersizliği ne-

deniyle sonuç alınamamıştı. Cumhuriyet yönetimi ise farklı bir etnik yapıya sahip bu bölgeleri ulus devletle bütünlemek için öncelikle ulaşıma önem vermişti. Bu nedenle "milli şimendifer siyaseti" benimsendi ve bütçeden önemli bir pay demiryolu inşaatına ayrıldı. Ancak bu coğrafyalarda aşiret düzeni uzun yıllar sürgit devam etti. Her ne kadar Şeyh Sait ayaklanmasının ardından Şark Islahat Planı adı altında yöreye yönelik bir düzenleme gündeme gelmişse de sorunun temelinde yatan toprak düzenine ilişilemedi. 1930'lu yıllarda toprak reformu için kimi ön hazırlıklar yapıldı; Ömer Lutfi Barkan'a o sırada gerçekleştirilen Doğu ve Güney Doğu Avrupa'daki toprak reformları inceletildiyse de siyasi yapının hassas dengeler üzerine oturması nedeniyle bu yörelere dokunulamadı. Düzenin korunabilmesi için çoğu kez yöre şeyhi, şıhı, toprak ağasıyla işbirliğine gidildi.

Türkiye'nin "Doğu" sorunu çok daha öncelere uzanıyordu. Tanzimat ertesi bu yöreler iktidarları sürekli meşgul etti. Derviş Paşa harekâtı, Hamidiye alayları, Neşet Paşa harekâtı, Mutasarrıf Arif'in, Celal Bey'in raporları bu dönemdeki gelişmelerin somut sonuçlarıydı. Keza II. Meşrutiyet'in özellikle ilk yıllarında benzer harekâtlar birbirini izledi. Cumhuriyet'le birlikte Koçgiri Direnişi, Şeyh Sait ayaklanması, Maliye Müfettişi Hamdi Bey'in, Ali Cemal Bey'in raporları ve nihayet Şark Islahat Planı... Şark Islahat Planı beraberinde birçok rapor ve genelge getirdi. Çankırı Mebusu ve TBMM Başkanı Abdülhalik Renda'nın raporu, Dahiliye Vekili Cemil (Uybadin) Bey'in raporu, Genel Müfettiş İbrahim Tali'nin raporları, Erkan-ı Harbiye Reisi Fevzi Çakmak'ın raporları, Halis Paşa'nın raporu, Birinci Umumî Müfettiş Avni Doğan'ın raporu bunlar arasında sayılabilir.

Biz bu sunuş yazımızda kitapta yer alan Necmeddin Sahir Sılan'ın raporlarına değineceğiz. Ancak, Necmeddin Sahir Sılan'dan önce yöreyle ilgili en ilginç raporlardan birini hazırlamış olan ve bizi geniş ölçüde bilgilendiren Abdülhalik Renda'nın raporundan da söz etme gereği duyuyoruz. Zira arada onca yıl olmasına karşın Necmeddin Sahir Sılan'ın söyledikleri ile Abdülhalik Renda'nın tespitleri arasında önemli benzerlikler olduğunu göreceğiz. Kısacası şunu hatırlatmakta yarar görüyoruz. Devlet, Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki yapı hakkında son derece ayrıntılı bilgiye sahipti. Bunu çok gizli anlamına gelen "üç hilâlli" hizmete özel raporlarda görebiliyoruz. Bu raporlarda gündeme gelen sorunlar ne ölçüde çözüm buldu. Bu ayrıca tartışılması gereken bir husus.

Bu raporların en önemlilerinden biri olan Abdülhalik Renda'nın raporuna dönersek, devlet katında tepe görevler üstlenmiş olan Renda, Doğu'yu iyi bilen bir kişiydi. İttihatçı gelenekten geliyordu ve Cumhuriyet'in inşasında önemli roller üstlenmişti. Bu açıdan saptamaları da ayrı bir önem taşıyordu. Abdülhalik Renda'nın kendisi Arnavut kökenliydi. Ancak, İttihatçılık onun etnik kimlik sorunlarını aşmasını sağlamıştı. Ortak bir kimlik oluşturma çabası içersinde Cumhuriyet'in önde gelen devlet adamları arasında yer aldı.

Renda'nın raporu Şeyh Sait ayaklanması ertesi hazırlanmıştı. Başvekil İsmet Paşa'nın görevlendirmesiyle "isyan sahası" diye nitelenebilecek yöreye bir "tetkik seyahati" yapmıştı. İncelemeleri Gaziantep, Urfa, Siverek, Diyarbekir, Siirt, Bitlis, Van, Muş, Genç, Elâzığ, Dersim, Ergani, Mardin, Malatya ve Maraş vilayetlerini, Van Gölü'nün kuzey ve güney sahilini, Muş, Genç ve Elâzığ arasındaki isyan mahalli olan kazaları, Dersim vilayetinin bütün kazalarını ve Malatya'nın güneyindeki Kâhta, Hısnımansur ve Behisni kazalarını kapsamıştı.

Renda, raporunda yörenin etnik kimliğini gizlemeye gerek duymaksızın gündeme getiriyordu. Necmeddin Sahir Sılan'ın "dağ Türkü" diye nitelediği kesimin adını koyarak "Kürtler" üzerine bir rapor hazırlamıştı. Kürtlerin nerelerde, ne miktarda sakin olduklarını, kullandıkları dili, yaşam koşullarını, yörede devletin etkinliği ayrıntılı bir biçimde bu raporda yer almıştı. Raporun en önemli yönlerinden biri yörenin nüfusbilimsel dökümünü yapmasıydı. O günlerde, Fırat'ın doğusunda ve Bingöl dağlarının güneyinde bulunan Urfa, Mardin, Siverek, Diyarbekir, Ergani, Elâzığ, Dersim, Genç, Muş, Beyazıt, Van, Hakkâri, Bitlis, Siirt vilayetleri ile Erzurum vilayetinin Hınıs ve Kiğı, Erzincan'ın Pülümür kazalarının kayıtlara göre nüfusu 1.360.000 dolayındaydı. Yaptığı inceleme sonucu bu yörelerdeki halkın çoğunluğu, yani 993.000'i Kürtlerden oluşuyordu. Bu nüfus içersinde Türkçe konuşanların sayısı 251.000 ve Arapça konuşanlarınki ise 117.600 idi.

Fırat'ın doğusunda ve Bingöl dağlarının güneyindeki coğrafyada sakin olan halkın ancak 100.000 kadarı Kürtçe bilmiyordu. Kürtçe ve Arapça konuşan geri kalan halk dahil olduğu halde bütün sekene Kürtçe konuşmaktaydı. Fırat'ın batısında Malatya vilayetindeki halkın yarıdan biraz fazlası Kürt'tü. Malatya vilayetinde ve Pazarcık kazalarında da 22.000 kadar Kürt bulunuyordu.

Fırat'ın doğusunda bulunan Kürtler ekonomide hâkim konumdaydılar ve Kürtçe temel dildi. Elaziz, Ergani, Diyarbekir, Urfa, Bitlis, Van, Muş ve Palu gibi yörelerin Türk kasabalarının erkek ahalisi de Kürtlerle alışverişlerin-

de Kürtçe konuşmakta ve böylece köyler ve küçük kasabaların ahalisi Türkçe öğrenmeye ve konuşmaya mecbur olmaksızın bütün işlerini görmekte, ihtiyaçlarını gidermekteydiler. Fırat'ın batısında Malatya vilayetinin vaziyeti de benzerdi. Yalnız bu vilayetin Behisni kazasında yaşayan Kürtlerin erkekleri ihtiyaçlarını gidermek için Türkçe öğrenmek durumundaydılar. Fırat'ın batısında Kürt erkekleri Türkçe öğrenmeye mecbur kalınışlarsa da kadınlar hâlâ Kürtçe konuşuyorlardı.

Abdülhalik Renda'ya göre, bu yörelerde bey ve ağaların, aşiret reislerinin nüfusu sürgit devam ediyordu. Köylünün sırtındaki şer'i vergi aşar 1925 yılında kaldırılmıştı. Bu uygulama ancak "yalnız köyü" diye adlandırılan bağımsız köylerde anlam kazanmıştı. Ağa ve bey köyleriyle çiftliklerinde vergi mukabili olarak eski öşür miktarında ya da ondan bir nispette aşağı öşür veya vergi ağa ve bey tarafından alınmaktaydı. Devletin etkin olamadığı yörelerde bey, ağa, aşiret reisi iktidarı simgeliyordu.

Abdülhalik Renda, raporunda bu coğrafyalarda resmen devletin etkinliğini gösteremiyordu. Devlet memurları görevlerini gereği gibi yerine getirmiyorlardı. Yaşam koşullarının son derece zor olduğu bu coğrafya sürgün yeri olarak görülüyordu. "Bütün memurin-i devlet Garpta ve merkezdeki memurlarımızdan daha aşağı seviye ve iktidarda" idiler. Kendilerini mağdur mevkide görüyor, heves ve arzu ile görevlerini yerine getirmiyorlardı. Kolluk kuvvetlerinin sayısı son derece düşüktü. Kasaba ve köyler bakımsızdı, sağlık koşulları son derece elverişsizdi. Bayındırlık alanında pek bir şey yapılmıyordu. Adli makamlar adaletten ziyade "tezvirata ve haksızlığa" alet oluyordu. Maznun ya da itham edilmiş, suçlu veya suçsuz binlerce kişi firardaydı. Eğitim alanında devlet bir varlık gösteremiyordu; öğretmen sayısı yetersizdi ve yöreye gelenler de yeterli birikimden yoksundu. Ermenilerden kalan "emval-i metruke"den olan köylere Kürtler yavaş yavaş yerleşmekteydi. Kürt nüfusu sürekli artıyordu. Çoğu yerde hükümet ve karakol binaları devleti görünür kılma açısından etkileyici olamıyordu. Çoğu toprağın kaydı kuydu yoktu. Tahrir yapılmamıştı. Arazi vergisi ödenmiyordu. Aşarın kaldırılışı, ağa ve bey köylerinde anlam taşımıyordu. Çoğu yerde aşiret reisleri ile ağaların nüfuzları bakiydi.

Aşiret düzenine son verebilmek için öncelikle hükümeti bu yörelerde görünür kılmak, halkı, aşiret mensuplarını, hükümet gücüyle, hayat, mal ve haklarını korunabileceği konusunda ikna etmek gerekiyordu. Devletin olmadığı bir ortamda kişi hakkını elde etmek için aşiret reisine başvurmanın

dışında çözüm bulunmuyordu. Aşiret mensupları açısından aşiret reisi hükümetten daha güçlü ve daha "şedit"ti. Devleti aşiret reisinden daha güçlü kılmadıkça aşiret mensubu aşiret reisine boyun eğmek zorunda kalıyordu. Ne hükümete vergi veriyor, ne de askere gidiyordu. Devleti görünür kılmanın başında ise hükümet binaları geliyordu. Vilayet, kaza ve nahiye daireleri ile jandarma karakollarının devleti temsil edecek bir düzeyde inşa ve tefriş edilmesi kaçınılmazdı. Bu binaların ağaların evlerinden daha muhteşem ve büyük yapılması, karakolların gereğinde bir süre için kale gibi korunaklı bir hale getirilmesi, "cahil halk"a devletin ağalardan daha güçlü olduğunu binaların mukavemet ve azameti ile gösterilmesi gerekiyordu.

Öte yandan, yörede devleti hâkim kılmak için demiryolu politikasının ayrı bir önemi vardı. Kısa sürede Kayseri'den Erzincan'a ve Muş yoluyla Van Gölü sahiline ve Malatya'dan Diyarbekir'e demiryoluyla ulaşmak gerekiyordu. Yukarıda da belirtildiği gibi, demiryolu bir ölçüde devleti temsil ediyordu. Bu yoksulluk ortamında Doğu'ya giden memurun genellikle şevki kırılıyordu: Oraya arzu ve hevesle gitmiyordu. Adeta cebren görev görüyordu. Çocuklarını okutacak okul bulamıyor ve birçok olanaktan yoksun kalmaktan şikayetçi olarak bir an önce Batı'ya naklini istiyordu. Yörede kalıcı memurların çoğunun düzeyi ise Batı'dakilerin altındaydı. Buna çözüm getirmek için Abdülhalik Renda'ya göre, bütün devlet memurlarına zorunlu hizmet getirmek gerekiyordu. Gitmeyenler terfi ettirilmemeliydi. Mecburi hizmet üç yıldan az olmamalı ve özendirici ücret yöntemleri uygulanmalıydı. Diğer önemli bir konu kolluk kuvveti idi. O günün koşullarında jandarma bu coğrafyada etkin olamıyordu. Sayıdan çok niteliğe önem verilmeliydi.

Abdülhalik Renda'nın raporunun yazılışından on üç, on dört yıl sonra Necmeddin Sahir Sılan'ın raporları gündeme geldi. Necmeddin Sahir Sılan, Abdülhalik Renda gibi, yöreyi iyi bilen bir mebustu. Özellikle Bingöl milletvekili seçildikten sonra yöreyi sürekli ziyaret etti. Bu açıdan Doğu Sorunu üzerine en fazla rapor hazırlayan kişiydi. Ayrıca CHP'ye sunulan bu raporlar, Tek Parti döneminde siyasetin sanıldığından çok daha etkin bir "iletişim" aracı olduğunu gösteriyordu. Mebus, devletle halk arasında önemli bir işlev görüyordu. Kendi seçim bölgesine gidiyor, halkla konuşuyor, yöre yönetimi hakkında partisine rapor veriyordu. Tabii Necmeddin Sahir Sılan örneği ne kadar genellenebilirdi, bu ayrı bir sorundu. Ancak Necmeddin Sahir Sılan'ın raporları sayesinde Tek Parti döneminden Çok Partili döneme geçişte bu coğrafya hakkında ayrıntılı bir bilgi kaynağına sahip oluyoruz. Abdülha-

lik Renda'nın 1920'li yılların ikinci yarısında gündeme getirdiği sorunlar üç aşağı beş yukarı 1940'lı yıllarda da gündemdeydi. Tek bir istisna ile... Abdülhalik Renda'nın "Kürt" diye niteledikleri, Necmeddin Sahir Sılan'da "dağ Türkü" olmuştu.

Necmeddin Sahir Sılan, Cumhuriyet Türkiyesi'nin oluşumuna yakından tanıklık etmiş bir kişiydi. 1920 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Evrak ve Tahrirat Müdürü olarak çalışmıştı. Milli Mücadele'nin ilk evresinde, her şeyin kötü gittiği bir dönemde, mebuslar arasında Türkiye'nin ilk anketini düzenlemiş, 315 mebusa "Kazanılacak olan İstiklal Savaşı'nın iyi sonuçlar vermesi neyle mümkün olacaktır?" sorusuna 315 cevap almıştı. Bu anket yıllar boyu gün yüzüne çıkmamış, 2004 yılında Mete Tunçay'ın başkanlığında Tarih Vakfı ekibi tarafından kitap haline dönüştürülmüştü.

Necmeddin Sahir Sılan, TBMM'nin, altıncı döneminde (1939) Bingöl, yedinci (1943) ve sekizinci (1946) dönemlerinde Tunceli mebusu oldu. Milletvekilliğinin yanı sıra TBMM Başkanlık Divanı kâtip üyeliği yaptı. 1950'de CHP'den ve milletvekilliğinden istifa etti ve 1950-1954 yılları arasında Demokrat Parti Genel İdare Kurulu'nun kararı ile Erzincan, Tunceli ve Bingöl'deki DP teşkilatlarının parti müfettişi olarak görevlendirildi. Devletin en mahrem noktalarına ulaşabilen bir kişiydi.

Yukarıda belirtildiği gibi Necmeddin Sahir Sılan milletvekili oluş tarihinden itibaren Cumhuriyet Halk Partisi'ne dokuz, Demokrat Parti'ye dört rapor yazdı. Bu kitapta yer alan raporlar halen Tarih Vakfı arşivlerinde saklanıyor. Bingöl vilayetinin oluşumundan sonra ilk Bingöl mebusu olan Necmeddin Sahir Sılan'ın raporlarında yöreyle ilgili ilginç bilgiler yer alıyor. Abdülhalik Renda'nın yukarıda saptadığı sorunlar Necmeddin Sahir Sılan'ın da raporlarında bariz bir biçimde görülüyor. Ancak, Necmeddin Sahir Sılan, büyük ölçüde kendi inisiyatifiyle yöreyi gözlemlemiş ve halkın arasına karışarak çok daha doğrudan bilgi edinme yolları bulmuştur. Bu açıdan Abdülhalik Renda'nın raporundan farklıdır. Ayrıca sosyal konulara da eğilmiş ve kız kaçırmadan, kadın intiharlarına kadar değişik sorunları gündeme getirmiştir.

Abdülhalik Renda'nın raporu, sorunların tespitinde ayrıntılı bir nitelik taşıyorsa da bu yörelerle ilgili gözlemlerinde son derece "gerçekçi"dir. Oysa Necmeddin Sahir Sılan, iyimserliğini koruyor, olumlu gelişmeleri sık sık gündeme getiriyor. Mesela raporlarının birinde kız kaçırma ve intihar vakalarıyla ilgili şu satırlar yer alıyor:

Vilâyet mıntıkasındaki kız kaçırma vakalarının eskisi gibi olmadığı ve kızlarını maddî menfaat temini maksadıyla küçük yaşta elden çıkarmak itiyatlarına karşı evlenme haddinin on beş yaşına indirilmesinin çok iyi semereleri görüldüğü ve bu suretle ebeveynin istismarına karşı aksülâmel mahiyetinde telâkki edilen kız kaçırma vakalarının da kısmen önlenmiş olduğu ifade edilmiştir. Bu arada, mahiyetine lâyikiyle nüfuz edilememiş olmakla beraber, intihar vak'alarının kadınlar arasında daha çok olduğu öğrenilmiş.

Tabii bugün bile kız kaçırma ve genç kızlar arasında "intihar" sorunu devam etmektedir. Bu açıdan Necmeddin Sahir Sılan, çoğu kez tekil örnekleri genellemekle yetiniyor.

Abdülhalik Renda'nın raporunda da vurgulandığı gibi Necmeddin Sahir Sılan'ın hemen her raporunda coğrafya etmeni ve ulaşım zorlukları ön planda yer alıyor:

Yüksek dağlarla kuşanmış olan Bingöl Vilâyeti hudutları dahilindeki yol ve köprü işleri önemli bir vaziyet arz etmektedir. Vilâyetin şimalinde [kuzeyinde] Erzurum, cenubunda [güneyinde] Diyarbekir demiryolu ile irtibatının temin edilebilmesi ve vilâyet dahilindeki kazalarda da muvasalanın [ulaşımın] muntazam şekilde tesis olunabilmesi, bir çok yerlerde toprak tesviyesiyle açılmış olan yolların iyice yapılmasına ve kış ve ilk bahar mevsimlerinde geçit vermeyen büyük sular üzerinde köprüler kurulmasına bağlı bulunmaktadır. Vilâyet merkezi olan Çapakçur'da ve diğer kazalarda idare âmirleri ve halk ile vaki muhtelif temas ve görüşmelerde bu hususdaki mahrumiyet üzerinde ısrarla durulmuş ve Dördüncü Umumî Müfettişliğin bu mevzu üzerindeki vaat ve teşebbüslerinin, yüksek ve salâhiyetli makamların yardımıyla, önümüzdeki yıllarda tahakkuku halk için büyük bir ümit kaynağı olmuştur.

Necmeddin Sahir Sılan, ardından ulaşım ağında yapılması gereken yol şebekeleri hakkında bilgi veriyor, özellikle kış ve ilkbahar mevsimlerinde geçiş vermeyen, altı-yedi ay boyunca ulaşıma kapalı olan bağlantı yollarının bir an önce çözüm bulması gereğine dikkati çekiyor. Devletin özellikle yol politikasıyla bu yörelere ulaşabileceğini vurgulayan Necmeddin Sahir Sılan, hemen hemen her raporunda bu hususa değiniyor. Raporlarının birinde ulaşım ağı ile ilgili bölüm şu satırlarla son buluyor:

Halkın bu dileklerine karşı, Cumhuriyet hükümetimizin aziz yurdumuzun her bakımdan imarı hususundaki yüksek karar ve hareketleri mevzuu bahsedilmiş ve Cumhuriyet hükümetlerinin verdiği sözü daima tuttuğu ve tahakkuk ettirdiği ileri sürülmek suretiyle, Cenup [Güney] ve Şark [Doğu] demiryollarını kısa bir devrede başardığı gibi, ülkemizin yol ve köprülerini ve

medenî diğer tesislerini de muayyen bir plân dahilinde ve malî imkânlarla başarmaya matuf teşebbüslerine hararetle devam etmekte olduğu söylenilmiş, hükümetimizin ve Partimizin her hususta mesaisi halk tarafından memnuniyet ve sevinçle karşılanmıştır.

Necmeddin Sahir Sılan özellikle tasarlanan Elazığ-Van demiryolundan övgüyle söz ediyor, "şark ve garp, şimal ve cenup vilâyetlerimizi birbirine bağlayan demiryolu siyaseti ile bir çok köylerimiz şenleniyor, bir çok şehirlerimiz bugünü yarına bağlayan medenî eserlerin ve iktisadî hareketlerin mihrakı oluyor" diyor.

Ulaşım olanaklarının yetersizliği ve su taşkınları birçok raporda gündeme geliyor. Nitekim bu engeli kısmen aşmak için yöre köy ve kasabalarının bağlı oldukları illerde değişikliğe gidilmesi de öneriliyor. Raporların birinde kış ve ilkbahar aylarında vilayet merkeziyle bağlantısı kopan Kiğı kazasının Erzincan ya da Erzurum'a bağlanması tartışılıyor. Perisuyu denilen nehrin üzerinde köprü olmaması nedeniyle yaz aylarında bile ulaşım güçlükle sağlandığı için Perisuyu'nun öte tarafındaki yerleşim yerlerinin Bingöl vilayetinden ayrılması düşünülüyordu. Camusgölü mıntıkasındaki köylerin Elazığ vilayetinden alınarak Bingöl vilayetine verilmesi daha uygun görülüyordu. Keza Karlıova kazasının Erzurum ya da Muş vilayetlerinden birine bağlanması üzerinde duruluyordu. Bütün bu idari düzenlemelerde asayiş başta olmak üzere stratejik kaygılar önemli bir rol oynuyordu. Aslında yol yapımı ile sorunlar çözülmüyordu. Ulaşım araçları da son derece yetersizdi. Zira bölgede yaygın bir biçimde kağnı ve binek hayvanıyla ulaşım sağlanıyordu. Vilayet dahilinde çiftçiye dört tekerlekli arabaların uygun koşullarda dağıtımı ve tekerlekli arabaların benimsenmesi önem arz ediyordu.

Coğrafyanın önemli bir kısmı elektrikten mahrumdu. Bingöl vilayet merkezi Çapakçur'da 1939 yılında henüz elektrik ve su tesisi yoktu. Halkın kendisine bu dilekleri iletmesi üzerine Necmeddin Sahir Sılan, yöre idari makamlarıyla görüşmüş ve Çapakçur'un içinden geçen nehirden yararlanılarak elektrik temini yoluna gidilmesini sağlamaya çalışmıştı. Ancak raporda bu konuyla ilgili şu satırlar yer alıyor: "Halkın bu temiz dileğini" yerine getirmek hususunda yetkili makamlar da mutabıktı. Ancak tesis masraflarını karşılayacak kaynak bulunamaması gerekçesiyle uygulamaya geçilemediği anlaşılmıştı. "Bununla beraber bu işin ciddî bir etüt mevzuu olarak mütalaası suretiyle Vilâyet Merkezinin az masraflı bir tesis ile elektriğe kavuşması çok yerinde görülmüştür."

Keza içme suyu sorunu da aynı oranda önemliydi. Çapakçur'un yerel kaynaklarından sağlanan su ihtiyacı karşılamıyordu. Merkeze beş kilometre mesafede bulunan Mirzan suyunun kente getirilmesi isteniyordu. Bu suyun kente ulaşması için on beş bin liralık bir masraf gerekiyordu. Ancak özel idare ve belediye bütçeleri buna elvermiyordu. İçme suyu sorunu Genç kazasında da gündeme gelmişti. Bütün yörede gerek tarım, gerekse içmek için su, başlı başına bir sorun oluşturuyordu.

Necmeddin Sahir Sılan, tıpkı Abdülhalik Renda gibi, yörede devletin görünür olmasına ayrı bir önem atfediyor. Bu da kamu binalarıyla mümkün olabilirdi. Resmi kurumlar eski binalarda faal durumdaydı. Oysa yeni binaların biran önce yapılması gerekiyordu. Vilayet merkez örgütünü kucaklayacak yeni bir hükümet konağı inşası kaçınılmazdı. Çapakçur'un vilayet merkezi oluşundan sonra yapılan tek bina hastanesiydi. O da bir türlü açılamıyordu. Bu konuda karşılaşılan zorlukları Necmeddin Sahir Sılan şu satırlarla ifade ediyor:

> [B]üyükçe inşaat işlerine mesafenin uzaklığı ve malzeme nakliyatının zorluğu hasebiyle sermaye ve vukuf sahibi mühendislerin talip olmadığı ve bu vaziyet muvacehesinde talip olanların bu havalide sermayesi ve vukufu az bazı iş sahiplerinden ibaret bulunduğu ve uzak mesafelerde ve muhtelif yerlerdeki inşaat işlerini sürekli olarak murakabe için resmi teşekküller elinde matlup miktar ve evsafta vazifedarlar bulunamadığı anlaşılmıştır.

Devlet memurlarının ikamet ettikleri binalar da son derece elverişsizdi. Bu yapılar sıhhi koşullardan uzaktı, hastalıklara neden oluyordu, zor kış şartlarında ısıtılması sorun oluyordu. Bu nedenle ölüm vakaları da yüksekti. Hükümet memurları için hükümetçe sıhhi şartları olan memur evlerinin yapılması ve özellikle tüm ülke için geçerli olan bu soruna, "Çapakçur" gibi mesken bulıranının had safhada olduğu bir yöreden başlanması yerinde bir tedbir olacaktı. Mesken sorunu yöre halkı için de önem arz ediyordu. Vilayette binalar taş ve çamurla, kavak ve söğüt ağaçlarıyla yapılmakta ve bu yüzden bir yapı babadan çocuğa devredilmeden yıkılmaktaydı. Kaolin adlı topraktan tuğla ve kiremit yapıldığı takdirde kasaba ve köylerdeki evlerin daha dayanıklı ve sıhhi şartlara daha elverişli olacağı vurgulanıyordu.

Kürt sözcüğü daha önceki raporlarda, mesela Abdülhalik Renda'nın raporunda sakınılmadan kullanıldığı halde, özellikle Dersim ayaklanması ertesi kaçınılması gereken bir sözcük olmuştur. Necmeddin Sahir Sılan da

raporunda "köy işleri"nden söz ederken "bazı yerlerde de öz Türkçe yerine dağ Türkçesi konuşulması yüzünden Köy kanununun tamamıyla tatbikine imkan olamadığı"nı belirtiyor. Yöre çok fakirdi. Tarımın ve hayvancılığın geliştirilmesi için, kış ve ilkbahar mevsimlerinde yol bulunamayışı ve su taşkınları yüzünden, ulaşım olanakları kesilen bu vilayetin düzgün yollarla Elazığ-Diyarbakır ve Sivas-Erzurum demiryollarına bağlamak gerekiyordu. Son derece sınırlı olan Özel İdare bütçesine sıhhi, içtimai, kültürel sorunlar ve kurumlarla, bayındırlık işlerini başarmak üzere mali olanaklar dahilinde genel bütçeden birkaç yıl sürekli olarak yardımda bulunulması, çok geri olan ve "dağ Türkçesi" konuşulan birçok mıntıkada kültür hareketlerini uyandırmak ve "içtimaî, fikrî" hareketlere hız vermek gerekiyordu.

Necmeddin Sahir Sılan bu coğrafyada parti teşkilatının da son derece yetersiz olduğunu söylüyor. 1939'da, Sadece Kiğı kazasında parti örgütü vardır. Dördüncü Umumî Müfettiş ve Bingöl Valisi ile olan görüşmelerde diğer kazalarda da parti örgütü kurulma olasılığı görüşülmüşse de "şimdilik" buna olanak olmadığı görülmüştür. Halkevi ise iki kazada açılmıştır. Necmeddin Sahir Sılan, raporlarında ayrıntılarıyla Halkevi etkinliklerine yer veriyor. Vilayette tek kitaplık vilayet merkezindeki Halkevi'nde bulunmaktadır. Bu kitaplıktaki kitap sayısı ise 772'dir.

Necmeddin Sahir Sılan, salt gözlemde bulunup rapor yazmakla kalmıyor, halkla yönetim arasında sorunların çözümü için de çaba sarf ediyor. Bu tür gayretler raporlarda da ayrıntılarıyla yer alıyor. 1940 tarihli bir rapor, Bingöl vilayetinde halkla ve idari makamlarla olan görüşmeleri sonucu düzenlenmiştir. O sıralarda vilayet merkezinin Çapakçur'dan Genç kazasına nakledilmesi söz konusuydu. Çapakçur halkı vilayet merkezi kalma konusunda ısrarlıydı. Özellikle yeni demiryolu hattının Genç'ten geçirilmesi vilayet merkezinin değiştirilmesinde etken oluyordu. Elazığ-Muş yolu üzerinde bulunan Çapakçur'un da hükümetçe imar edileceği vaatleriyle halk ikna edilmeye çalışılıyordu.

Necmeddin Sahir Sılan'ın raporlarından görüldüğü kadarıyla bir başka sorun yöre halkının bir kısmının konargöçer oluşuydu. 1940, nüfus sayım yılıydı. Yörede karşılaşılan sorun, birbirini kucaklayan dağlık mıntıkalarda ve davar sürüleriyle yaylalarda dağınık ve gezginci olarak yaşayanlarının nüfus sayımları gereği gibi yapılamamasıydı. Bu durum özellikle II. Dünya Savaşı nedeniyle gündeme gelen seferberlik sorununu ilgilendiriyordu. Diğer bir sorun ise vilayet merkezi Çapakçur'da yirmi yataklı bir hastane yapılmış

olmasına rağmen bir türlü faaliyete geçememesiydi. Özel idare bütçesiyle yaptırılan bu küçük hastane iki yıldan beri doktor bekliyordu. Keza, Solhan kazasında bulunan tedavi evi doktorsuzluk nedeniyle atıl kalmıştı. Birçok yörede hükümet tabibi yoktu. Genç kazasında da iki yıldan beri doktor bekleniyordu. Bu kazada evlenmek isteyenler sağlık muayenesi için Çapakçur'a gitmek durumunda kalıyorlardı. Karlıova kazasında da hükümet doktoru yoktu. Kışı zorlu ve sürekli olan bu bölgede ne eczane ne de ebe vardı.

Çözüm olarak vilayet Özel İdare bütçesinden beş yüz liralık döner sermaye tahsisi ile Dördüncü Umumî Müfettişlik tarafından bir "sağlık otomobili" ile seyyar bir doktor temin edilmişti. Böylece köylere kinin ve diğer ilaçların dağıtımı sağlanmış oluyordu. Bu tür bir önlemin maddi olmaktan çok "manevi" önemi vardı. Benzer bir çözümün diğer vilayetlere de uygulanması raporda temenni ediliyordu. Bu arada evlenme durumundaki yurttaşların, sağlık muayenelerinin doktoru bulunmayan kazalarda, gerekli bilgilerle donatılmış küçük sıhhat memurları tarafından yapılmasını sağlamak amacıyla kanunun ilgili maddelerinde düzenlemeye gidilmesi öneriliyordu.

Necmeddin Sahir Sılan eğitim sorununa her raporda değiniyor. "Dağ Türkçesi" sürekli gündeme geliyordu. "Türkçemizin kökleşmesini ve doğuş ve yaşayış tarzlarına göre dağ Türkçesiyle konuşanlar arasında Türkçemizin yayılmasını temin edecek olan mekteplerimizde ve teşekküllerimizde" iyi sonuçlar alınmaya başlanmıştı. Vilayet dahilinde iki adet beş sınıflı ve on bir adet üç sınıflı okul tüm vilayet çocuklarının okutulmasına yetmekten çok uzaktı. Ama yine de "öğretmenlerin değerli emekleriyle anaları babaları Türkçe bilmeyen çocukların Türkçeyi öğrenmeleri ve Türkçeyi yaymaya başlamaları istikbal için sevinçle karşılanacak mahiyette" idi.

Raporlarda eğitim konusuna ayrı bir önem veriliyor ve köyler kadar okullar konusunda ayrıntılı bilgiler yer alıyor. Necmeddin Sahir Sılan eğitimin önemini şu satırlarla vurguluyor:

> Genç talebeye Cumhuriyetin feyzini aşılayan, onu Cumhuriyet güneşiyle dimdik tutan kudret, onu okutan öğretmen ve onu yetiştiren mekteptir. Yurdumuzun bu güzel topraklarında çocuk olarak dünyaya gelen, genç olarak büyüyen, ihtiyar olarak yaşayan ve ölümüne kadar dağ Türkçesinden başka bir ses duymayan vatandaşları Türk camiasında kuvvetle temsil edebilmek için, dâvamızı kazanmak için tutacağımız yollardan biri yine mekteptir.

Yöre topraklarının büyük bir kısmı dağlıktı ve tarıma elverişli değildi. Ama yine de buğday, arpa ve darı mahsulü alınıyordu. Yöre halkı öküz isti-

yordu, tohum istiyordu. Ziraat Bankası kredisinden bilfiil tarımla uğraşanlar yararlanıyordu. Oysa bölgede kredi ihtiyacı genişti. Ayrıca gündemde olan toprak dağıtımının salt tarımla uğraşanlarla sınırlı tutulmaması isteniyordu. İşsiz güçsüz birçok kişi vardı. Bunlara da toprak verildiği takdirde sonuç alınabilirdi. Toprak sorunu özellikle Genç kazasında hat safhadaydı. Bu yörede topraklar üç dört ağanın elindeydi. Bu topraklardan birçoğu işlenmiyordu. Necmeddin Sahir Sılan'a göre "prensip itibariyle ellerinde çok toprak olanların işleyemedikleri toprakları değeriyle almak ve topraksız olanlara vermek yerinde bir hareketti".

Yörede özellikle savaş ortamı nedeniyle işgücü açığı vardı. Ama bu konuda gelenekle modernite çatışır konumdaydı. Kimi kesim teknolojik girdi beklentisi içerisindeydi. Halk dileklerini şu şekilde ifade ediyordu: "Rençper işleri geri kalıyor. Motorla müteharrik çift sürme âletleri vilâyetimize de gönderilmelidir. Aynı zamanda biçme makinesi de lâzımdır. Bilhassa askere gidenlerin yerine rençper bulunmadığı için mahsul işlerinin motorlu vasıtalarla temini ricasındayız".

"Motorla müteharrik çift sürme aletleri" gündemde iken Necmeddin Sahir Sılan yörede geleneksel tavrın tarımı olumsuz etkilediğini de kaydediyor. Bu yörede karasaban son derece yaygındı. Sabanı bırakmak, saban yerine pulluk kullanmak gerekiyordu. İyi mahsul alabilmek için toprağı iyi işlemek, iyi bellemek, hiç olmazsa toprak altına üç parmak kadar girmek gerekiyordu. Böyle olmadıkça iyi mahsul almaya olanak yoktu. Önceki yıllarda "numunelik" olarak vilayete dört pulluk gönderilmiş, ancak halk bunlara rağbet etmemiş, hiçbiri kullanılmamıştı. Gerekçe olarak pullukları çeken hayvanların ezilmekte olduğunu ileri sürmüşlerdi. Halk çok da haksız değildi, pullukları çekecek derecede güçlü öküzleri yoktu. Öküz yerine at kullanmak gerekebilirdi ama o da sermaye işiydi. Necmeddin Sahir Sılan'a göre buna ihtiyaç kalmadan öküzleri ortak kullanılarak iş görmek mümkündür. Bu amaçla Ziraat Bankası'nın Çapakçur şubesi halka kredi açmıştı. Ancak yöre insanı bu krediden yararlanmak istememişti. Kredi, faiz mübah şeyler değildi.

Bu arada topraksız köylüye toprak dağıtımı için başvurular da düşük kalmıştı. Bir nedeni dağıtılacak toprağın başka vilayetlerde olduğu şayiasının çıkarılmış oluşuydu. Bu söylentiler, özellikle "millî" yani hazineye ait arazileri eken çiftçilerle ortakçılıkta çalışanlar tarafından çıkarılıyordu. Oysa Gençlilere dağıtılacak toprak Murat nehrinin öte yüzünde Tekören köyü civarındaydı ve çok değerliydi.

Necmeddin Sahir Sılan gerçek bir siyasetçiydi. Halkla olan ilişkilerinde salt dinleyici değildi. Aynı zamanda yöreye Cumhuriyet'i, rejimi götürme çabası içersindeydi. Bir yandan yöre sorunlarına dikkat çekerken öte yandan "milli birlik ve beraberlik"in önemini vurgulamaktan geri kalmıyordu. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın çıkışıyla birlikte bu "görev"i daha da etkin bir biçimde yerine getirmişti. Bu tür bilgiler yöre halkına hitap ettiği ve sonradan bir raporuna koyduğu söylevde şu satırlarla yer alıyor:

> Büyük Türk Milleti emin olabilir ki Cumhuriyet orduları emir aldıkları zaman vazifelerini hakkıyla ifa edecek kıymettedirler. Yaptığımız ve yapacağımız fedakârlıklara Cumhuriyet orduları lâyık olduklarını isnat etmeğe her an hazırdırlar.
>
> Aziz Vatandaşlarım, ne mutlu bizlere ki biz, dünya milletleri içinde en üstün ve en eski bir medeniyetin sahibi aziz Türk milletinin ve yavuz Türk ordusunun birbirine güvenen ve vatan mücahedesinde, vatan dâvasında eşi olmayan bir ırkın evlâtlarıyız.
>
> Ne mutlu bizlere ki Vatanın büyük evlâdı İsmet İnönü'ye malikiyetle müftehiriz. Çünkü O, bizimdir, biz Onun emrinde ve izindeyiz.
>
> Ne mutlu aziz Türk milleti, birlik ve beraberliğimizin kaynağını Türk ülküsünün azimkâr ve fedakâr timsali Millî Şefimizin kudretli ve kuvvetli varlığında perçinlemiş bulunuyoruz. Yaşa, var ol aziz Milletim, aziz Şefim.

Ancak tüm bu retoriklere rağmen Necmeddin Sahir Sılan, Tek Parti döneminde siyasetin ne olduğunu biliyordu. Tek Parti yönetiminin sınırlarını aşarak seçilmiş olduğu yörede halkla temas kurmuş, "halkın gösterdiği hassasiyet"i gündeme getirmiş. Kimi yöre yöneticilerinin görüşlerini almış, halkla yönetim arasında köprü işlevi görmüş. Raporlarında ise "derinlemesine mülakat" diye nitelediğimiz yöntemi uygulayarak bölge hakkında zengin bir bilgi toplamış. Dönemin çok az siyasetçisi bu denli seçildikleri bölge ile ilgilenmiştir. Bugün bile eşine ender rastlanan bir siyaset anlayışını benimseyen Necmeddin Sahir Sılan, arşiviyle de tarih alanına özgün bir katkıda bulunmuş, bizlere dünü bırakmıştır. Bu ilk kitabı Türkiye'nin dününü aydınlatan ve kolay ulaşılamayacak olan Necmeddin Sahir Sılan'ın diğer arşiv malzemeleri izleyecektir.

NECMEDDİN SAHİR SILAN'IN ÖZGEÇMİŞİ (1896-1992)

TUBA AKEKMEKÇİ
MUAZZEZ PERVAN

Necmeddin Sahir Sılan'ın babası Salih Necati Bey ve annesi Melek Hanım'dır. Fatih Sultan Mehmed'in gemilerinden birinin kaptanı olan ve Trabzon'un fethiyle birlikte Fatih'in isteğiyle burada kalan Yahya Paşa'nın soyundan gelen Sılan, dalyan sahibi olan babası Salih Necati Bey'in görevi nedeniyle bulunduğu Edirne'de 1896'da dünyaya gelir. 1909'da Kabataş Mekteb-i İdadisi'nden, 1928'de de Ankara Hukuk Fakültesi'nden mezun olur. İstanbul Barosu'na kayıtlı olmasına rağmen avukatlık yapmaz.

Meslek hayatına 1910'da *Tercüman-ı Hakikat*'te başlar. Bu gazetede, zabıt kâtipliği görevinde bulunduğu Meclis-i Mebusan'daki ve Ayan Meclisi'ndeki (1915-1919) parlamento çalışmalarını kendine has bir tarzda yayımlar. Büyük ilgiyle karşılanan bu yazıları nedeniyle *Tanîn* gazetesine geçer ve söz konusu izlenimlerini "Hayat-ı Teşriiye" başlığı ile yayımlar.

I. Dünya Savaşı sırasında gazeteci sıfatıyla, Mustafa Kemal ile söyleşi yapar. Bu dönemde 4. Ordu'da ihtiyat zabiti olarak askerlik görevini yerine getirir. 4. ve 5. ordularda ihtiyat zabitliğinde bulunur. Sait Halim ve Talat Paşa kabineleriyle ilgili Divan-ı Âli Tahkikat Heyeti kâtipliğini yapar.

16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali üzerine buradan kaçarak *İleri* gazetesini temsilen İnebolu'ya, ardından Ankara'ya geçer. Mustafa Kemal'in isteğiyle *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinin çıkarılmasında görev alır. Gene Mustafa Kemal'in önerisiyle Büyük Millet Meclisi'nde evrak ve tahrirat müdürü olarak çalışır. Bu görevinin yanı sıra matbaa müdür vekilliğinde de bulunur. Milli Mücadele'deki hizmetlerinden dolayı TBMM tarafından İstiklal Madalyası ile onurlandırılır.

Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından Ali Fethi Okyar ve İsmet İnönü'nün başbakanlıkları döneminde (1923-1927) Başbakanlık Özel Kalem müdürü olur. Aynı dönemde, Lozan görüşmeleri sırasında Musul Heyet-i Murahhasa kâtipliği yapar. Ayrıca Evrak-ı Nakdiye Komisyonu üyesi olarak Londra'ya gönderilir (1927).

Londra'dan Ankara'ya döndükten kısa bir süre sonra İstanbul'a yerleşir. 1927-1939 arasında; merkezi İstanbul'da bulunan Ergani Bakır Madeni Türk A.Ş.'nin önce hükümet komiserliği ve ardından yönetim kurulu üyeliği, sonra Sümerbank yönetim kurulu üyeliği, Üsküdar-Kadıköy Halk Tramvayları Türk A.Ş. yönetim kurulu üyeliği ve genel müdürlüğü, İstanbul Vilayeti Genel Meclisi üyeliği, Başkanlık Divanı Kâtipliği ve bütçe komisyonu mazbata muharriri başkanlığı ile Bakırköy Yünlü Dokuma ve Yün İpliği Fabrikaları Türk A.Ş. yönetim kurulu üyeliği gibi çeşitli üst düzey görevlerde bulunur.

TBMM'nin, altıncı döneminde (1939) Bingöl, yedinci (1943) ve sekizinci (1946) dönemlerinde Tunceli milletvekili olur. Milletvekilliğinin yanı sıra TBMM Başkanlık Divanı kâtip üyeliği de yapar. Genel seçimlerin yapıldığı 14 Mayıs 1950'de Cumhuriyet Halk Partisi'nden ve milletvekilliğinden istifa eder.

1950-1954 yılları arasında Demokrat Parti Genel İdare Kurulu'nun kararı ile Erzincan, Tunceli ve Bingöl'deki DP teşkilatlarının parti müfettişi olarak görevlendirilir. 1954 yılı seçimlerinde Demokrat Parti'den milletvekilliğine aday adaylığını koyar.

1955'te Ankara Belediye Meclisi üyeliğine seçilir. Bu yıllarda Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı yönetim kurulu üyeliği ve Adıyaman Pamuklu Dokuma Sanayii TAŞ yönetim kurulu üyeliğinde bulunur. 1966'da Adalet Partisi'nden Cumhuriyet Senatosu'na aday adayı olur. 1968'de Adalet Partisi'nden istifa eder.

Necmeddin Sahir Sılan'ın 1910'da *Tercüman-ı Hakikat*'le başlayan basın hayatı da oldukça hareketlidir. *Hak* ve *Tasvir-i Efkâr*'da yazıları yayımlanır. Mütareke döneminde *Dersaadet*, *İleri*, *Vakit* ve *Zaman* gazetelerinde yazarlık ve yazı işleri müdürlüğü de yapar. *Cumhuriyet*, *İleri*, *İstiklal*, *Resimli Gazete*, *Tanîn* ve *Yenigün*'de yazmaya devam eder. Buradaki yazılarından bazılarında mahlas olarak "Mehmet", "Akyıldız", daha sonra Mustafa Kemal'in önerisiyle "Yıldız" adlarını kullanır. 1965 yılından itibaren *Tarih Konuşuyor* dergisinde yazıları yayımlanır. Sarı Basın Kartı sahibidir.

Edebiyatla da ilgilenen Sılan'ın, *Rebap*, *Donanma*, *Servet-i Fünun*, *İnci*, *Güleryüz*, *Diken*, *Tan* gibi dergilerde şiirleri ve düzyazıları yayımlanır. Bunların yanı sıra "Kafkas Yolu" "Müfteri yahud Sefile" adlı iki piyesi de bulunmaktadır. "Kafkas Yolu" Müdafaa-i Milliye Cemiyeti yararına Burhaneddin Tepsi tarafından sahnelenir. Balkan Harbi ile ilgili olarak 1912'de yazdığı *İslam Düşmanları* adlı kitabı 1916'da basılır. Yayımlanmamış pek çok çalışması ve şiirleri bulunmaktadır.

Necmeddin Sahir Sılan'ın üyesi olduğu dernekler arasında Anadolu Kulübü, Basın Konseyi, Çocuk Esirgeme Kurumu, Darüşşafaka Cemiyeti, İstanbul Atlı Spor Kulübü, Laik Cumhuriyeti ve Devrimleri Koruma ve Geliştirme Derneği, Moda Deniz Kulübü, Muharip Gaziler Derneği, Türk Belediyeciler Derneği, Türk Dil Kurumu, Türk Hava Kurumu, Türk Parlamenterler Birliği, Türk Tarih Kurumu, Yahya Kemal'i Sevenler Derneği gelmektedir. Ayrıca Mason Locası Yüksek Haysiyet Divanı Başkanlığı yapar.

Kızı Şen Sahir Sılan, babasıyla ilgili anılarında, Soyadı Kanunu'nun çıkmasıyla birlikte babasının Sahir olan adını soyadı olarak kullandığını, 1942'de İsmet İnönü'nün Sılan soyadını uygun gördüğünü yazar.

Necmeddin Sahir Sılan'ın, siyasetçilerden, gazetecilerden, bürokratlardan, öğrenim hayatından ve sanatçılardan pek çok dostları bulunur. Abdurrahman Melek, Ali Fuat Cebesoy, Esat Fuat Tugay, Faik Günday, Hacı Adil Arda, Hakkı Tarık Us, Hazım Türegün, İsmail Hakkı Ceylan, Kazım İsmail Gürkan, Mahmut Ata, Mehmet Ali Paşa ve eşi Prenses Ziba, Mesut Cemil Bey, Mim Kemal Öke, Mim Turhan Tan, Muhittin Üstündağ, Nevzat Tandoğan, Neyzen Tevfik, Rauf Orbay, Sedat Simavi, Suat Bengü, Süreyya İlmen, Tayfur Sökmen ve Übeyt Ülgen yakın dostları arasındadır. Şen Hanım neredeyse her akşam yemeğinde dostlarıyla birlikte yemekler yendiğini belirtir. Ayrıca İsmet İnönü ve Abdülhalik Renda'ya ailece ziyaretlerde bulunduklarını, annesiyle babasının sık sık Latife Uşşaki'yi ziyaret ettiklerini de söyler.

Necmeddin Sahir Sılan 1960'lı yılların sonlarında aktif siyasi yaşamdan çekilir. 1983 genel seçimlerinde Milliyetçi Demokrasi Partisi'nden milletvekili adayı olmak ister. Aday gösterilmez. 1992 yılında vefat eden Sılan, vefatına kadar Türk siyasi yaşamının önde gelen isimleriyle yazışmaya devam eder.

TARİH VAKFI BİLGİ-BELGE MERKEZİ NECMEDDİN SAHİR SILAN FONU

TUBA AKEKMEKÇİ
MUAZZEZ PERVAN

1992 yılında vefat eden Necmeddin Sahir Sılan'ın evinde bulunan arşiv malzemeleri, kızı Şen Sahir Sılan tarafından 1993'te Tarih Vakfi'na bağışlandı. 1994'te Orhan Koloğlu yaklaşık dört ay süren çalışması sonucu malzemenin kaba tasnifini yaptı. 2008'in Ocak ayında Necmeddin Sahir Sılan (NSS) Fonu altında arşivleme çalışmalarına başlandı.

Arşivleme çalışmaları sırasında ilk önce belgeler konusal ayrıma (serilere) tabi tutuldu. Ardından tek tek belgelerin üzerine teknik işlemler (fon kodu, seri no, tarih, belge no, sayfa no) yapıldı. Daha sonra belgelere her bir seri altında dosya numarası verilerek kutulama işlemlerine geçildi. Bu düzenlemelerin ardından, dosya düzeyinde gerekli bilgilerin (fon kodu, seri no, kaynak kodu, materyal türü, kutu no, dosya no, belge no, belge adedi, yer no, tarih, dil kodu, başlık, sorumluluk kaydı, anahtar kelimeler, özet, hukuksal durum gibi başlıklar) arşiv programına kaydedildi. Fon araştırmacıların hizmetine açılmıştır. Dosya düzeyinde katalog bilgilerine Tarih Vakfi'nın internet sitesinden ulaşılmaktadır.

Necmeddin Sahir Sılan'ın Latin alfabesine geçildikten sonra resmi makamlarla yaptığı yazışmalar ile gönderdiği mektup ve kartpostallar dışındaki tüm yazı ve notları Osmanlıcadır.

Çalışmalar sırasında bizlerle yakın ilişki içinde olan ve bu değerli arşiv malzemesini koruyup Tarih Vakfi'na bağışlayan Şen Sahir Sılan'ı sevgi ve saygı ile anıyoruz.

NSS Fonu'nun Serileri

01. Kişisel Yaşamı

01.01. Doğum Belgeleri, Aile Kütüğü
01.02. Ölüm Belgeleri
01.03. Askerlik Belgeleri
01.04. Eğitimle İlgili Belgeler
01.05. Sağlık Belgeleri
01.06. Üye Olunan Derneklere vs Ait Belgeler
    01.06.01. Masonlukla İlgili Belgeler
01.07. Üye Olunmayan Kurum, Kuruluş ve Derneklere Ait Belgeler
01.08. Alınan Nişan ve Ödüller
01.09. Hakkında Yazılanlar
01.10. Biyografi Çalışmaları
01.11. Çeşitli Ailevi ve Kişisel Yazışmalar
01.12. Vergi-Mirasla İlgili Belgeler
01.13. Cemile Sahir Sılan Kitaplığı'yla İlgili Belgeler
01.14. Kişisel Çalışmalar

02. Siyasi Yaşamı

02.01. 1908-1920 Dönemi
    02.01.01. Abdülhamid Dönemi
    02.01.02. Meclis-i Mebusan Dönemi
    02.01.03. Mütareke Dönemi
    02.01.04. Ahrar Fırkası ve Diğer Partiler
    02.01.05. İttihat ve Terakki Dönemi
02.02. 1920-1938 Dönemi
    02.02.01. Mustafa Kemal Atatürk
    02.02.02. İsmet İnönü
    02.02.03. Fethi Okyar
    02.02.04. TBMM
    02.02.05. CHP
    02.02.06. Serbest Fırka ve Diğer Partiler
    02.02.07. İstiklal Mahkemesi
    02.02.08. Lozan, Musul
    02.02.09. Kanun, Kararname, Bildiri, Genelge ve Raporlar
02.03. 1939-1950 Dönemi
    02.03.01. Necmeddin Sahir Sılan'ın Milletvekilliği Dönemine Ait Belgeler

02.03.02. CHP
02.03.03. İsmet İnönü
02.03.04. Rauf Orbay
02.03.05. TBMM
02.03.06. DP ve Diğer Partiler
02.03.07. Siyasi Davalar
02.03.08. Kanun, Kararname, Bildiri, Genelge ve Raporlar
02.04. 1950 Sonrası
02.04.01. Necmeddin Sahir Sılan'ın DP Müfettişliğine Ait Belgeler
02.04.02. CHP
02.04.03. İsmet İnönü
02.04.04. Rauf Orbay
02.04.05. TBMM
02.04.06. DP
02.04.07. 27 Mayıs Milli Birlik Komitesi, Yassıada Duruşmaları
02.04.08. Diğer Partiler
02.04.09. Nihat Erim Hükümeti
02.04.10. Kanun, Kararname, Bildiri, Genelge ve Raporlar
02.05. Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Milletvekili Seçimlerine Ait Mazbatalar
02.06. Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Milletvekili Biyografileri
02.07. Çeşitli Siyasi ve Askeri Kişilerle Yazışmaları

03. Doğu Raporları
03.01. Doğu Mektupları

04. Haritalar (Herhangi bir serinin parçası olmayanlar)

05. Süreli Yayınlar

06. İkonografikler (Herhangi bir serinin parçası olmayanlar)

07. Fotoğraf ve Kartpostallar (Herhangi bir serinin parçası olmayanlar)

08. Yöneticilik Yaptığı Kurumlar

09. Mustafa Asım Çalıkoğlu Evrakı

10. Okunamayan Osmanlıca Belgeler (Stenoyla yazılmışlardır.)

I. BÖLÜM

CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NE SUNULAN RAPORLAR (1939-1950)

BİNGÖL VİLÂYETİ GENEL DURUMU (1939)*

11.11.1939

Cumhuriyet Halk Partisi
Genel Sekreterliği Yüksek Makamına

4.7.1939 günü yazılan 1487 sayılı yazıya karşılıktır:

Büyük Millet Meclisinin geçen yaz tatili esnasında, Ağustos ayı içinde, Bingöl Vilâyeti dâhilinde İdare Makamları ve Halk tabakaları ile yüce emirleri dairesinde, vakî temas ve görüşmelere ait rapor bu yazı ile sunulmuştur.

Bu temas ve görüşmeler Bingöl Vilâyetinin teşekkülünden sonra ilk Bingöl Mebusu sıfatiyle ilk defa vuku bulduğu cihetle Vilâyetin genel durumu üzerinde biraz genişçe malûmat arzı uygun görülmüştür.

Derin Saygılariyle
Bingöl Mebusu

* Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 5, Belge No: 38.

İçindekiler

Bingöl Vilâyetinin Genel Durumu	5
1. Hudut ve Mülkî Taksimat	5
2. Tabiî Haller	7
3. Toprak Durumu	7
4. Nüfus İşleri	8
5. Sağlık Durumu	8
6. Maarif İşleri	10
7. Ziraat Durumu	12
8. Erazi İşleri	14
9. Kredi ve Ticaret Hareketleri	15
10. Hayvan İşleri	16
11. Orman Durumu	17
12. Tapu Muameleleri	18
13. Adliye İşleri	19
14. Yollar ve Köprüler	20
15. Nakil Vasıtaları ve Muhabere İşleri	24
16. Elektrik ve Su Tesisleri	25
17. Yapı İşleri ve Memur Evleri	26
18. San'at ve Maden Durumu	28
19. Köy İşleri	28
20. Vergi Hareketleri	28
21. Bütçe Durumu	29
22. Vakıf ve Cemaat İşleri	30
23. Emniyet Durumu	30
24. Halkın Temayülleri	31
25. İdare Cihaz ve Unsurları	31
26. Parti Teşkilâtımız ve Halk Evlerimiz	32

Bingöl Vilâyetinin Genel Durumu

Bingöl, Ülkemizin Şark bölgesinde yüksek dağlar, coşkun sular ve tabiî güzelliklerle bezenmiş aziz Vatan parçası.

Yurdumuzun diğer illerinde olduğu gibi yeni kurulmuş olan bu Vilâyet halkı da Büyük Milli Şefimiz İsmet İNÖNÜ'nün emrinde ve izinde Yüce Partimizin ve Hükûmetimizin umran, terakki ve refah hamlelerinden bir an önce feyzalmak, Cumhuriyetin yüksek nimetlerinden müstefit olmak için gönülden ilgili ve ümitli.

Eski devirlerin ihmalkâr idareleriyle her sahada mahrumiyet çeken, bazı yerleri büyük harpte düşman istilâsı ve sonraları isyan sadmeleri ile sarsılmış olan bu Vilâyet halkının bütün dilekleri, kendi çevresi içinde, her sahada nura kavuşmak.

Yurddaşların bu dileklerini iyice tebarüz ettirebilmek için de Vilâyet hudutlariyle mülkî taksimatını ve tabiî halleriyle toprak ve nüfus durumlarını ve muhtelif faaliyet mevzularını, bunlara ait müşahede ve temaslardan mütehassıl intibalarla, tasnif ve tesbit etmek gerek.

1. Hudut ve Mülkî Taksimat

Bingöl Vilâyeti şimalden Erzurum ve Erzincan, şarken Muş, cenuben Diyarbakır, garben Elâzığ ve Tunceli Vilâyetleriyle çevrilidir.

Mülkî taksimata göre, Vilâyet Çapakçur Kazasiyle birlikte Kiğı, Solhan, Genç ve Karlıova adlı beş Kazadan müteşekkildir; Vilâyet Merkezi Çapakçur'dadır. Çapakçur Kazasında Sancak, Fahren, Kiğı Kazasında Cönek ve Hösnek, Solhan Kazasında Ardoşin, Canut ve Gönük, Genç Kazasında Valir, Yayla, Sivan adlariyle dört Nahiye vardır. Karlıova Kazasında Nahiye yoktur. Bu Kaza ve Nahiyelerde mevcut Muhtarlık teşkilatı 333'dür.

Bu teşkilâta göre Çapakçur Vilâyet Merkezi huviyetini diğer Kaza Merkezlerine nisbetle daha canlı olarak muhafaza etmektedir. İçinden geçen nehrin yanında yükselen büyük kavak ağaçlarının gölgesinde nehre muvazî olarak uzanmış, bakımlı bir yolun iki yanındaki evleriyle Çapakçur şirin bir merkez. Diğer Kaza Merkezlerine nisbetle de Kiğı daha ileri durumda; 2900 rakımlı Seyitkasım dağının eteğinde dar bir dere içinde tamamen sıkışmış bir vaziyette.

Ancak Genç Kazası müstesna olmak üzere, diğer Kaza Merkezleri ve bilhassa Kiğı Vilâyet Merkezine, Çapakçur'a çok uzak mesafede.

Bu sebeple Kazaların Vilâyet Merkeziyle ve Vilâyet Merkezinin de diğer komşu Vilâyetlerle irtibatı kış ve ilk bahar mevsimlerinde münkati bir vaziyette.

Bununla beraber Bingöl Vilâyetinin teşekkülünden beri Çapakçur'da bulunan Vilâyet Merkezinin Genç'e alınması yeni bir tetkik mevzuu halinde.

Muhtelif zaruretler ve mülâhazalarla, yüksek ve ilgili makamlar tarafından etüd edilmekte olduğu anlaşılan bu mevzudan halen o muhit halkı haberdar bulunmamaktadır. Yalnız bu esas üzerinde kat'î bir mutabakat hâsıl olduğu takdirde Bingöl Vilâyetinin mülkî taksimatında dahi bir değişiklik olması zarureti İdarî Makamlarca ileri sürülmektedir.

Bu mütalealara göre, Genç Vilâyet Merkezi olduğu takdirde esasen Çapakçur'a çok uzak mesafede olan ve kış ve ilk bahar mevsimlerinde irtibat ve muvasalası kesilen şimaldeki Kiğı Kazasının, Sivas-Erzurum demiryolunun da işletmeye açılması hasebiyle, Erzincan yahut Erzurum Vilâyetine verilmesi ve cenuptaki Lice ve Kulb Kazalarının Diyarbakır Vilâyetinden alınarak Bingöl Vilâyetine bağlanması, emniyet ve asayiş zaruretleriyle ihdas edilmiş olan bu Vilâyetin daha verimli bir halde çalışması bakımından, uygun görülmektedir.

Genç Kazasının halen bulunduğu Darahini ile buna çok yakın olan ve öteden beri Merkeziyet hususunda rakip vaziyette olduğu işitilen Kupar köyleri bu gün Çapakçur'da müesses Vilâyet Merkezinin arzettiği vaziyete nazaran çok geri bir haldedir.

Bununla beraber Murat suyunun genişleyerek geçtiği bu köylerin önünde ve arasındaki geniş ve bereketli ova, ileride Elâzığ-Palu-Genç-Muş demiryolunun inşası halinde çok feyizli bir istikbal vaadetmekte ve yeni bir Vilâyet Merkezinin, bütün Hükûmet Müesseseleriyle birlikte, yepyeni bir mamure halinde yükselmesine müsait bulunmaktadır.

Ancak bu mevzu üzerindeki kararın, Vilâyet Merkezinde yapılması mukarrer resmî binalar itibariyle, bir an önce alınmasında zaruret vardır. Çünkü bu gün Çapakçur'da Vilâyet teşkilâtına göre bütün şubeleri ihtiva edecek surette bir Hükûmet konağı inşası, ilgili makamların tasdik ve tensibiyle, kararlaştırılmış ve münakaşaya konulmuştur.

Çapakçur'un böyle bir binaya sahip olması o muhit için büyük bir varlık olacaktır. Ancak Vilâyet Merkezi Genç'e kaldırıldığı takdirde orada bu vüs'atte yeni bir Hükûmet konağı inşası icab edecektir ki bu bakımdan Devlet için fazla masraf ihtiyar edilmiş olacaktır.

Bu itibarla Çapakçur'da yapılması kararlaştırılan Hükûmet konağı inşaatının, önümüzdeki mevsim kış aylarına rastlamasına ve Avrupa'da mütehaddis hali harp hasebiyle de malzeme fiatlarında, ilk keşiflere göre, tereffü melhuz bulunmasına binaen, Vilâyet Merkezi hakkında ittihaz edilecek karara kadar tâlik edilmesi derpiş olunabilir.

Bu takdirde, Vilâyet Merkezinin Genç'e nakli kararlaştırıldığı halde Çapakçur'da Kaza teşkilâtına göre ve Genç'de dahi Vilâyet teşkilâtına göre Hükûmet konağının inşasına başlanabilir. Vilâyet Merkezi Çapakçur'da muhafaza olunduğu takdirde dahi, halen kabul ve tasdik olunan plân mucibince, Hükûmet konağı inşaatına müteferrî münakaşa muameleleri tekemmül ettirilmek suretiyle, gelecek yaz mevsiminde derhal inşaata başlattırılabilir.

2. Tabiî Haller

Vilâyet mıntakası, deniz seviyesine göre bin-iki bin beş yüz metre yükseklikte yayladır. Umumiyet itibariyle dağlıktır, ovası azdır.

Deniz seviyesine göre Çapakçur Kazası 1250, Kiğı Kazası 1736, Solhan Kazası 1600, Genç Kazası 1200 ve Karlıova Kazası 1950 metre yüksektir.

Çapakçur Kazasının şimalinde Körboga ile Karababa ve garbında Koruca ile Karagül dağları vardır.

Kiğı Kazasının şimalinde Koşan ve Şeytan, garbında Süpülüs, cenubunda Kârirbaba ve Karababa dağları yükselmektedir.

Solhan Kazasının şimalinde Şerafettin dağı, şarkında Manastırı Çanlı, cenubunda Tavus dağı bulunmaktadır.

Genç Kazasının cenubunda Süpülüs, Çötele dağları uzanmaktadır.

Karlıova Kazasının şimalinde Hırhal, cenubunda Şerafettin, şarkında Bingöl, garbında Çavereşi dağları vardır.

Bütün bu dağlar keresteye yaramıyan kısa meşe ağaçlariyle örtülüdür.

Karlıova Kazasının iklimi, yüksekliği ile mütenazır olarak, çok soğuktur. Ve Kaza Merkezinin yanındaki ova hububat yetiştirmeye elverişli olduğu gibi Çapakçur ovasiyle Murat vadisi dahi her türlü mahsul yetiştirmeğe müsaittir. Ancak Vilâyetin diğer kısımları, mevzuubahis dağlarla muhtelif suların açtığı dar vadilerle doludur.

3. Toprak Durumu

Mülkî teşkilâta göre Vilâyetin toprak durumu şu suretle tasnif edilmiştir:

Çapakçur Kazası		1.588	Kilometre	Murabbaı
Kiğı	"	2.623	"	"
Solhan	"	1.225	"	"
Genç	"	1.795	"	"
Karlıova	"	1.170	"	"

Bu tasnife göre 8401 kilometre murabbaından teşekkül eden bu Vilâyetin arz teşekkülâtına göre bir çok yerleri kış ve ilk bahar mevsimlerinde geçit vermemekte ve muvasalada çok zorluk çekilmektedir.

4. Nüfus İşleri

Vilâyet Merkezindeki incelemelere göre nüfus durumu, mülkî taksimat itibariyle, şu vaziyeti arz etmektedir:

Kazalar	Kadın		Erkek		Tutarı
Çapakçur	7.233	+	7.623	=	14.856
Kiğı	14.697	+	14.961	=	29.658
Solhan	4.464	+	4.489	=	8.953
Genç	6.576	+	5.956	=	12.532
Karlıova	3.000	+	3.063	=	6.063
Tutarı	35.970	+	36.092	=	72.062

İlgili memurların verdiği izahata göre Vilâyet halkı, eskiden olduğu gibi, nüfus gizleme hareketlerinden içtinap etmekte ve doğum vakalarını zamanında haber vermek için uyanıklık göstermektedir. Eski yıllara göre Vilâyet muhitinde doğum fazlalığı görülmekte ve gizli nüfusa ait vakalar da müracaat ve takiplerle tesbit ve kaydedilmektedir.

5. Sağlık Durumu

Vilâyet Merkezi olan Çapakçur'da Sıhhat Müdürü ile bir Hükûmet Doktoru ve bir muayene evi vardır ve söylendiğine göre Çapakçur Kazasında sağlık durumu iyidir.

İki yıl önce ilgili Makamların tensip ve tasdikiyle parası Vilâyet bütçesinden ödenmek suretiyle Çapakçur'un üstündeki düzlükte bir hastahane yaptırılmıştır. Yirmi yataklı olan bu hastahanenin muhtaç olduğu âletlerle tıbbî malzeme ve saire geçen yıl içinde temin olunduğu halde mutahassıs Operatör gönderilmediği için açılmadığı anlaşılmıştır.

Çapakçur'da temas edilen idare memurlariyle halk, bu hastahanenin tez elden açılması için çok ricakârdır. Bu hastahane o muhit ile Vilâyet Merkezine bağlı Kazalar için, kış ve ilk bahar mevsimlerinde muvasaladaki zorluklara rağmen çok yerinde bir tesistir. Yalnız bu hastahanede, yeni yapılmış olmasına rağmen, inşa işlerinden mütevellit bazı eksiklikler görülmüştür.

Kışın bu mıntakada şiddetli ve uzun sürmekte olduğu göz önünde tutulmak suretiyle tek olan pencerelerin çiftlendirilmesi ve camların daha dayanıklı olanlardan temin edilmesi ve soğuk ve kar nufuz edebilecek yerlerin takviye olunması ve koridorlarda normal bir hararet derecesi muhafaza edebilecek şekilde bölmeler yaptırılması ve hastahanenin diğer kısımlarındaki diğer eksikliklerin ilgili makamlarca sür'atle giderilmesi, bu hastahaneden beklenilen yüksek faideleri arttırmak bakımından, çok yerinde bir hareket olarak mütalea edilmiş ve mevzuubahis eksikliklerin derhal izalesi suretiyle hastahanenin faaliyete geçirilmesi de Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletince mutahassıs bir doktorun tayin ve izam edilmesine bağlı bulunmuştur.

Geçen yıllarda ilk bahar ve kış mevsimlerinde bir yandan yolların kapanmış olması, diğer yandan memurların ve halkın barındıkları evlerin sıhhî şartlardan çok uzak olması yüzünden matlup şekilde müdavatta bulunulamadığı cihetle Vilâyet Merkezinde muhtelif ölüm vakaları olduğu ve hatta en yüksek İdare Âmirinin dahi apandisit tehlikesi muvacehesinde daha yüksek teşkilâtın yardımiyle mühlik bir vaziyetten kurtarılabildiği öğrenilmiştir.

Bu itibarla, bir yandan Vilâyet Merkezinde, diğer yandan Kazalarda sürekli tedaviyi istilzam eden hastalıklarla mühim ve âcil sıhhî vakalar için çok lüzumlu olan bu hastahanenin sür'atle açılması hususundaki halkın dilekleri çok yerinde görülmüştür.

Kiğı Kazasında bir tedavi evi ile Hükûmet Doktoru ve iki küçük sıhhat memuru vardır. Suları ve havası çok iyi olan bu Kazada bütün mevsimler hükmünü sürmektedir. Bu ımıntakanın zührevî hastalıklarla diğer muhitî hastalıklardan masun bulunduğu ve sağlık durumunun iyi olduğu öğrenilmiştir. Kiğı'ya tâbî Hasköy, Harur, Hozavit ve Horhor köylerinde suları mebzul olarak akan dört beş kaplıca olduğu anlaşılmıştır.

Kiğı'da on yıl önce temeli atılan ve bir metre kadar yükseltilmiş olan hastahane binasının inşaatına geçilmesi, yalnız bu Kazanın halkı için değil civar Kazalar halkı için dahi faideli olacağı mahallindeki temaslarda ileri sürülmüştür.

Solhan Kazasında halkın sağlık durumu iyi görünmektedir. Teşkilât olarak tedavi evi kadrosu vardır; fakat açık değildir. Hükûmet Doktorluğu da münhaldir.

Kaza Merkezindeki temaslar esnasında halk adına Mehmet Kaya adlı bir yurddaş, halkın sağlığını koruyabilmesi için Hükûmet Doktorunun gönderilmesi ve tedavi evinin de açılması ricasını teyit eylemiştir.

Genç Kazasında sağlık işlerine bakan bir küçük sıhhat memuru vardır; fakat Hükûmet Doktorluğu boştur. Bu Kaza mıntakasının sıtmalı olduğu anlaşılmıştır. Bundan başka pek nadir görülen göz hastalığı vardır, ancak bunun trahom olmadığı öğrenilmiştir. Doktor olmamasına rağmen bu Kazanın sağlık durumunun dahi iyi olduğu ifade edilmiştir.

Karlıova Kazasında tedavi evi olmadığı gibi Hükûmet Doktorluğu dahi münhal bulunmakta, yalnız bir küçük sıhhat memuru çalışmaktadır. Bu kazanın sıhhat durumunun dahi umumiyetle iyi olduğu söylenmiştir.

Ancak gerek Vilâyet Merkezinde, gerek Kaza Merkezlerindeki halk toplantı ve temaslarında hastahane ve tedavi evlerinin açılması ve münhal olan Kazalara Hükûmet Doktorlarının gönderilmesi üzerindeki hassasiyetinin iyi bir nişanesi olarak telâkki edilmiştir.

Bu arada, Vilâyet ve Kaza Merkezlerinde hastahane ve eczahane, Ebe bulunmadığı ve Hükûmet Doktorları da tamam olmadığı halde doğan çocuklarda vefiyatın az olduğu işitilmiştir. Bununla beraber yayla mıntakası olan bu Vilâyet dâhilinde çocuk vefiyatını önleyebilmek ve gürbüz nesil yetiştirebilmek üzere henüz iptidaî bir vaziyette olan doğumların seyyar ebeler vasıtasiyle temini tetkike değer bulunmuştur.

Bütün şu vaziyetlere göre, halkın genel sağlık durumunun umumî şartlardaki kötülüğe ve meskenlerdeki iptidailiğe rağmen iyi olması ve müstevli bir hastalık bulunmaması zikre şayan görülmüştür.

6. Maarif İşleri

Vilâyet dâhilinde iki tane beşer sınıflı, on bir tane üçer sınıflı olmak üzere on üç tane ilk mektep vardır. Bu mekteplerde 206 kız, 558 erkek olmak üzere 764 çocuk okumaktadır.

Bu mekteplerin Kaza, Nahiye ve Köylere göre durumları şöyle incelenebilir:

Çapakçur Kazasında, Vilâyet Merkezinde, beş sınıflı bir tane ilk mektep vardır. Bu Kazaya bağlı Sancak ve Fahren Nahiyeleriyle Kadımatrak ve Musyan köylerinde de üçer sınıflı birer ilk mektep bulunmaktadır.

Çapakçur Kazasındaki görüşmelerde halk adına Daimî Encümen Azalarından Tahsin Özge ve Tevfik Turhan, Vilâyet Merkezinde bir Orta Okul açılmasına matuf halk dileklerine temas etmiş ve bu mevzu üzerinde ısrarla durulmuştur.

Kiğı Kazasında Merkezde beş sınıflı bir tane ilk mektep vardır. Bu Kazaya bağlı Holhol, Azapert ve Çerme köylerinde de üçer sınıflı birer ilk mektep bulunmaktadır.

Kiğı'daki halk ile vakî görüşmelerde Ahmet oğlu Resul adında bir Yurddaş kendisinin bulunduğu Abvan köyünün kırk haneli olduğunu ve iki yüz elli nüfusu bulunduğunu söylemiş ve okur yazar çağda elli çocuk olduğunu ileri sürerek köyde mektep açılmasını dilemiş, Şakir adlı bir Vatandaş da Kiğı'da Orta Mektep açılmasını halk adına istemiştir.

Bu mevzu üzerindeki incelemelere göre, halkın fitrî kabiliyeti ve ciddî mesaisi ile bir çoğu köylü olmak üzere Doktor, Dişçi, Adliyeci, Maliyeci ve Zabit olarak bu gün yirmi-otuz gencin Kiğı'dan uzak yerlerde Hükûmet teşkilâtı dahilinde vazife gördüğü ve Ankara, Erzurum, Diyarbakır ve İstanbul'da tahsilde bulunan gençlerin artmakta olduğu ve ilk tahsili bitiren talebeden Erzurum, Elâzığ'daki Orta Okul ve Liselere devam edebilenlerin çok mahdut bulunduğu ve bu sebeple civar Kazaların da istifadesini temin edecek şekilde merkezî vaziyette olan Kiğı'da bir Orta Mektep açılmasının istenildiği ve Vilâyet Kazaları arasında nüfus kesafeti itibariyle en önde bulunan Kiğı Kazasına bağlı Çerme, Hösnek, Cönek ve Merkez Nahiyelerinde okumak için fazla istekli bulunduğu cihetle ilk mekteplerin artırılması hususunda büyük tehalük gösterildiği anlaşılmıştır.

Solhan Kazasında Merkezde ve Ardoşin Nahiyesinde üçer sınıflı birer ilk mektep bulunmaktadır.

Genç Kazasında yalnız Merkez olan Darahini'de üç sınıflı bir ilk mektep vardır. Bu mektep binası da şahsa ait olduğu için kira ile tutulmuştur. Diğer Kazalarda olduğu gibi burada dahi esaslı bir ilk mektep binası yapılması ilgili makamlarca derpiş edilmekte bulunmuştur.

Karlıova Kazasında dahi yalnız Merkezde üç sınıflı bir ilk mektep bulunmaktadır.

Tahassül eden kanaata göre, bu Vilâyet mıntakasında mektep hareketlerine hız vermek çok yerinde ve verimli olacaktır. Çünkü Yurddaşların çoğu dağ Türkçesiyle konuşmakta, doğan çocuklar bile bundan başka bir ses duymamaktadır.

Bu itibarla daha ziyade ana olacak ve çocuk yetiştirecek olan kız çocuklarına Türkçeyi öğretmek gerektir. Mektebe gidemiyen çocuklarla olan konuşmalarda bunun çok acı örnekleri görülmüştür. Ezcümle Genç'de Mehmet oğlu Ahmet Feyzi Ertuğrul adlı bir çocuğun şu sözleri dikkate değer:

"Ben Turki bilmem başam hazretleri."

7. Ziraat Durumu

Vilâyet mıntakası dağlık olduğu ve ziraata elverişli yerleri çok olmadığı cihetle zirai hareketler geniş mikyasta değildir. İptidaî vesait ile temin edilen ziraat işleri buğday, arpa ve darıya münhasır kalmakta ve istihsal edilen bu maddeler de bütün Vilâyete yetecek miktarda bulunmamaktadır.

Ziraat durumu Kazalara göre şöyle tasnif edilebilir:

Çapakçur Kazasında yalnız buğday ve arpa yetiştirilmektedir. Bununla beraber Çapakçur ovası ile Murat vadisinin her türlü mahsulâtı yetiştirmeğe müsait olduğu öğrenilmiştir. Bu kazaya bağlı Simsor Nahiyesindeki köylülerle olan görüşmelerde tütün zeriyatına müsaade olunması rica edilmiştir.

Kiğı Kazasında buğday, arpa ve darı yetiştirilmekte ve bunların eskiden muhtelif çeşitte ve çok temiz olarak elde edildiği söylenilmektedir. Kiğı'da halk ile vakî görüşmelerde Yazıcı oğlu Hüseyin adlı Yurddaşın söylediği şu sözler dikkate değer:

"Tohumlarımız noksandır; rençberlik geri kalmıştır. Yeni icad edilen tohum makinelerinin bize de gönderilmesini isteriz."

Bu mevzu üzerinde yüksek İdare Makamlariyle vakî temaslarda dahi buğdayların iyi olmadığı ve isli buğdayları böceklerin yemediği söylenilmiş ve Elâzığ'daki tohum temizleme makinesinin bu mıntakaya da gönderileceği Umumî Müfettişlik tarafından vaad edilmiştir.

Kiğı-Karakoçan yolunda Büyüksu cıvarındaki Huro köylüleriyle vakî görüşmelerde, yaban domuzları tarafından mahsulâta iras edilen zararlardan şikâyet edilmiştir. Bu mevzu üzerinde Dördüncü Umumî Müfettiş tarafından şu sözler söylenilmiştir.

"Yaban domuzlariyle mücadele için her yere iki tüfenk verilmiştir. Ancak köylülerin de yaban domuzlarının barınak yerlerini, inlerini aramaları ve mücadele etmeleri gerektir."

Solhan Kazasında yalnız arpa ve çavdar yetiştirilmektedir.

Genç Kazasında dahi ziraat işleri iptidaî vesaitle görülmektedir. Başlıca mahsulât buğday, arpa, darı ve nohut ve az miktarda pamuktur. Evvelki yıl

kışın şiddetinden köylü arpa ekememiş, buğday da kalmamış ve bu yüzden köylü sıkıntı çekmiştir. Bu zaruretlerle Genç topraklarında kâfi derecede buğday temin edilmediği zamanlarda köylü bu hususiaki ihtiyacını cenuptan, Lice'den tedarik etmekte ve buna mukabil yağ ile davar sevkeylemektedir. Bu Kazaya bağlı Kupar köyünde bu yıl görünen çekirge mahsulâta zarar vermiştir.

Karlıova Kazasında yalnız arpa ile çavdar yetiştirilmektedir. Esasen bu mıntakada hububat istihsaline müsait olan yer, Kaza Merkezi yanındaki ovadan ibarettir.

Vilâyet Merkezinde ve Kaza Merkezlerindeki bütün temaslarda halkın yeni ziraat usulleri hakkında büyük bir ilgi göstermiş olması dikkate şayan görülmüştür. Ezcümle Vilâyet Merkezinde, Çapakçur'daki halk toplantı ve temaslarında halk adına Hüseyin Kaya adlı Vatandaşın bu mevzu üzerindeki dilekleri şöyle süzülmüştür:

"Yeni ziraat usulleri halka gösterilmeli ve ziraat erbabına yardım edilmelidir."

Yeni ziraat usullerine temas vesilesiyle bu mıntakadaki fidancılık hareketlerine de işaret etmek yerinde olacaktır. Vilâyetçe alınan bir tedbire göre, Vilâyet Merkezi olan Çapakçur ile diğer Kaza Merkezlerinde birer nümune fidanlığı tesis edilmiş ve bu fidanlıklar mutahassıs işçilerin idaresine verilmiştir.

Bu hareket Vilâyet muhitinde büyük bir ilgi uyandırmıştır. Ancak kış şiddetli ve yakıcı olduğu için genç fidanlarla bağ çubuklarının korunması çok zor olduğu ve ezcümle cenupta ve Murat vadisi kenarında güzel bir ova üzerinde nisbeten sıcak bir muhitte olan Genç'de Gönük yoliyle Bingöl dağlarından gelen hava sert olduğu ve kış sürekli geçtiği için, meyve fidanlariyle bağ çubuklarının bozulmakta ve yanmakta olduğu öğrenilmiş ve bu vaziyete rağmen meyve fidanlarının yetiştirilmesine önem verildiği anlaşılmıştır.

Esasen bu Vilâyete bağlı muhtelif Kazalarda muhtelif cinste meyve fidanları görülmektedir. Fakat daha ziyade Kiğı Kazasında her cins meyve fidanları bulunmakta, bu Kaza yakınındaki Selenk köyünde armut, elma, şeftali, kayısı ve erik ağaçlarına rastlanmaktadır.

Bu Kaza muhitinde ceviz ağaçları çok kesif bir haldedir. Ceviz kütüğü temin etmek maksadiyle bir ceviz fidanlığı yapıldığı takdirde inşaat işlerinde ve demiryolu ameliyelerinde kullanılmak üzere ceviz ağaçlarının yetiştirilebileceği söylenilmektedir.

Bu mıntakadaki cevizlerin çok iyi cinsten olmasına rağmen iç ceviz çıkarılmasına halk tarafından rağbet edilmediği ve anbalâj işleri bilinmediği için de ceviz içine talip olan yabancı memleketlere ve bu arada Amerika'ya ceviz içi gönderilemediği ve ceviz kütüklerinin de, Hükûmetçe müttehaz karara tevfikan, ihraç edilmemekte olduğu öğrenilmiştir.

8. Erazi İşleri

Ziraat işleri mevzuu bahsolurken erazi meselelerine de temas etmek zarurî görülmüştür. Vilâyet Merkezi olan Çapakçur'da halk ile vakî görüşmelerde Bingöl halkı adına bir Yurddaş şöyle demiştir:

"Sahipsiz ve millî erazinin muhtaç halka tevzii gerektir."

Bu mevzu üzerinde Çapakçur'a tâbî ve yakın olan Kadımatrak Nahiyesinde Salih Acarlı dahi, o mıntakada mevcut, ziraata elverişle ve Hazineye ait üç yüz dönümlük yerin halka tevziini ileri sürmüştür.

Kiğı Kazasındaki halk ile vakî temaslarda dahi bu iş muhtelif Yurddaşlar tarafından mevzuubahsedilmiştir. Ezcümle beş çocuklu ve Pertek'li Dilo Mehmet Çakır şöyle demiştir:

"Toprağımız azdır. Ailemiz için en aşağı otuz dönüm yer lâzımdır. Arık Köyündeki emvali metrukeden yer verilmesini istiyoruz. Bu yıl, kuraklık olduğu için istediğimiz gibi mahsul de alınmamıştır."

Arık Köyünden Cönek'li Ali de bu hususdaki dilekleri tekrarlamış, elindeki iki dönümlük yerin kendilerine yetmediğini, kurak yıllarda bu yüzden büsbütün darlık çekildiğini söylemiş ve Millî emlakten kendilerine toprak verilmesi ricasında bulunmuştur.

Azapert Nahiyesinden Ili Bey köyünden Yusuf Adem dahi elindeki iki dönümlük yerin kifayetsizliğini ifade etmiş ve bu yıl kuraklık dolayisiyle müşkül vaziyete düştüklerini naklettikten sonra Hazineden toprak verilmesini dilemiştir.

Edremit'de jandarma olarak Askerliğini bitiren ve memleketine dönen Kiğı'ya bağlı Selenk köyünden Kâmil Irmak da şöyle demiştir:

"Üç kardeşiz. Elimizdeki dört dönümlük toprak bize yetmiyor. Hâlbuki emvali metrukeden Arık köyünde yüz, Agzabot köyünde seksen dönümlük yer vardır. Bu yerler bizim gibi muhtaç köylüye dağıtılmalıdır. Biz de çalışır, fazla mahsul idrak ederiz."

Genç Kazasındaki temaslarda da evvelce Çapakçur'da Askerlik ettiğini ve küçüklüğünde Vidin'den hicret eylediğni söyleyen Hüseyin oğlu Ali de işlemek için toprak verilmesini dilemiştir.

Bu mevzu etrafında ilgili ve yüksek İdarî Makamlarla vakî temaslardan anlaşıldığına göre, halkın toprak tevzii hakkındaki dilekleri çok makul ve muhiktir ve bu taleplerin Büyük Millet Meclisinin tatil devresine tekaddüm eden günlerde kabul etmiş olduğu Kanun hükümleri dairesinde tervici, bu Vilâyet muhitindeki halka yaşama vasıtası temin etmek ve daha fazla mahsul idrakine imkân vermek bakımından, çok yerinde bir hareket olacaktır.

Esasen Vilâyet Merkezinde ve diğer Kazalarda metruk ve milli erazi bulunduğu resmî makamlarca da teyit edilmiştir. Ezcümle Kiğı Kazasında geniş mıkyasta metruk erazi vardır. Bu erazi, vaktiyle Ermeni'lerin kesif olarak bulundukları söylenilen Hugas ve Hopuz köylerindedir ve Hükûmet evvelce müttehaz bir karara tevfikan, bu gibi eraziyi satmıyarak halka icara vermektedir.

Ancak bu tarz hareketten şu şekilde sakatlıklar olduğu söylenilmektedir: Kudreti yerinde olan bir köylü her hangi bir tarlayı muayyen müddetle icar etmekte ve kendi hesabına az çok imara çalışmaktadır. Fakat icar müddetinin hitamında bu erazi başka bir köylü tarafından kiralanınca Yurddaşlar arasında çekişmeler olmakta ve bu yüzden mahallî Hükûmete ve bazen de yüksek makamlara kadar şikâyetler aksetmekte ve bu suretle telifi müşkül bir vaziyetin hudusuna sebebiyet verilmektedir.

Bu duruma göre, bu gibi toprakların halka mal edilmesi ve bu suretle o muhitteki ezelî ve ebedî bir davanın kökünden bertaraf edilmesi yüksek makamların tutumuna bağlı görülmüştür.

9. Kredi ve Ticaret Hareketleri

Ziraat erbabına yardım dilekleri muvacehesinde Vilâyetteki kredi ve ticaret hareketlerine dahi temas etmek doğrı olacaktır.

Halen Çapakçur'da Ziraat Bankası Şubesi vardır. Fakat Banka, alâka tarafından karşılığı gösterilmediğ cihetle, kredi açamamakta ve halk da sermaye edinemediği için ziraî ve ticarî hareketlerde tam manasiyle durgunluk görülmektedir.

Vilâyet Merkezinde halk ile vakî görüşmelerde bu nokta dahi mevzuu bahsolmuş ve Ziraat Bankasından, hiç olmazsa ziraî hareketleri uyandırabilmek için, yardım şekli ileri sürülmüştür.

Bu arada kooperatifçilik mevzuuna temas edilmiş ve bu işe halk tarafından önem verilmesi işaret olunmuştur.

Kiğı'da halk ile vakî görüşmelerimizde dahi Ziraat Bankasının evvelce mevcut Şubesinin yeniden açılması halk adına Uvaz köylü Nusret Erem tarafından ileri sürülmüştür.

Bu mesele hakkındaki incelemelerde, idare âmirleri halkın evvelce borçlandığı parayı Ziraat Bankasına ödeyememesi hasebiyle Banka Şubesinin kapatıldığı öğrenilmiş, halk adına konuşan bir dava vekili de Şubenin kapatılmasında halkın yirmi bin lira tutarındaki borcunun Hâmil olmadığını ve diğer yerlerde olduğu gibi kadrolarda tasarruf mülâhazasının dahi hâkim bulunduğunu ve Banka Şubesi yeniden açıldığı takdirde halkın borcunun itfasına yeniden imkân verilmiş olacağını söylemiştir.

Genç Kazasının Merkezi olan Darahini'de halk ile vakî görüşmelerde de zürraa yardım mevzuuna temas edilmiş ve bu arada Mudan köyünden maslup Hasan Fıkıhî oğlu Talip Aradıcı şöyle söylemiştir:

"Geçen isyan devresinde Şeyh Sait Piran'da idi, babam Darahini'de. O, Banka Şubesini bastı. Ziraat Bankasındaki para alındı. Bu paranın yarısının tazmini babama tahmil edildi. Ben o zaman küçüktüm. Borcun tutarı 1855 liradır. Erazimiz satılarak dört yüz lirası ödenebildi; fakat bu paranın bakiyesini Ziraat Bankası benden arıyor. Bunu ödemeğe kudretim yetmez ki. Onların yüzünden Millet çekiyor, biz çekiyoruz. Cahillik!"

Bu Yurddaşın dileği şahsî olmakla beraber istihdaf ettiği esas, babadan kalan toprağı elden gittiği için, diğer Vatandaşlar arasında kendisine de toprak tevziine ve ziraat erbabına yardıma matuf görülmektedir.

Vilâyetin teşekkülünden sonra ticarî hareket biraz uyanmıya başlamış olmakla beraber bu ticaret Çapakçur, Kiğı, Genç Kazalarında üçer ve Solhan Kazasında iki dükkâncıya münhasır bulunmakta ve ziraat ve ticaret işleriyle uğraşanların krediye ve yardıma cidden muhtaç oldukları anlaşılmaktadır.

Bu duruma göre Ziraat Bankasının Vilâyet Merkezindeki Şubesinden başka Kiğı'da dahi yeniden Şube açmak suretiyle bu Vilâyet muhitindeki Yurddaşlara tohumluk, öküz ve saire temini için müsait şartlarla kredi açarak yardımda bulunması çok yerinde olacak ve bu yardımın Hazine tarafından Millî ve metruk erazinin tevziiyle mütenazır olarak tahakkuku o muhitteki Vatandaşlara geçim ve yaşama imkânlarını verecektir.

10. Hayvan İşleri

Vilâyet muhitindeki Yurddaşların belli başlı işleri ve geçim vasıtaları hayvancılıktır. Ancak bunun mühim bir mikyasta olmadığı ve hatta bazı illere göre zayıf bulunduğu öğrenilmiştir.

Bu muhitteki büyük küçük bütün hayvan tutarı, ilgili makamların verdiği malûmata göre, üç yüz binden ibaret bulunmakta ve bunun canlı ve cansız mahsulâtiyle Vilâyetin yetmiş iki bin küsûr nüfusunun iyice geçinemiyeceği ifade edilmektedir.

Esasen halkın az çok yetiştirmekte olduğu hayvanları ve bunlardan elde ettikleri yağ, yün gibi mahsulleri civar Vilâyetlerden gelen gezginci tüccarlara sattıkları anlaşılmıştır.

Vilâyet hudutları içindeki hayvan hareketlerinin daha ziyade Kiğı ve Solhan Kazaları dahilinde olduğu öğrenilmiştir. Kiğı Kazasında mor ve karaman cinslerinden koyun, kıl keçi, sığır ve manda üretilmekte ve fakat bunların mer'aları tefrik olunmadığı cihetle davarsız köylülerin çok oldukları ifade edilmektedir.

Solhan Kazasında dahi muhtelif cins hayvanların şarktan cenuba inişlerinde Bingöl yaylalarında kaldıkları ve bu mevzu üzerinde çalışan Beritan'ın öteden beri olduğu gibi, ticarî hareket ve faaliyetlerde âmil oldukları öğrenilmiştir.

Vilâyet Merkezi olan Çapakçur'da ilgili makamlarla vakî temaslarda hayvan hareketlerinde eski yıllara göre bir fazlalık görülmemekle beraber kaçak da olmadığı anlaşılmıştır.

Ancak geçen yıl şiddetli kış olduğu cihetle, diğer illerde olduğu gibi, yem bulunamadığından hayvanlarda sayımdan sonra zayiat olduğu ve fakat bu zayiatın Vilâyet hudutları dâhilindeki tutarının büyük bir ehemmiyet arz etmediği İdare makamları ve vatandaşlar tarafından ifade edilmiştir.

11. Orman Durumu

Bu mevzu münasebetiyle halk ile vakî görüşmelerde hayvanların ormanlardan istifade etmelerine de temas edilmiş olduğu için Vilâyetin orman durumu gözden geçirilmiştir.

Vilâyet Merkezi olan Çapakçur'da orman yoktur; fakat her tarafında odun ve kömüre yarayacak meşe olduğu anlaşılmıştır.

Kiğı Kazasında da orman olmadığı, fakat fundalık halinde meşelik bulunduğu öğrenilmiştir.

Solhan Kazasındaki Hovit ormanının iyi olduğu ve bu ormanda meşeden başka kavak da bulunduğu söylenilmiştir.

Genç Kazasında yalnız Sivan Nahiyesinde orman olduğu, bu ormandaki odun ve kömüre yarayacak meşelerin yüksekliğinin yedi metreyi geçmediği

anlaşılmıştır. Bu orman mıntakasının şarktan garba doğru on beş ve şimalden garba doğru beş kilometre genişliğinde olduğu ilgili makamlarca ifade edilmiştir.

Karlıova Kazasında orman olmadığı öğrenilmiştir.

Vilâyet mıntakasındaki ormanların durumu ve bu vaziyette olmasına rağmen Solhan Kazası Merkezinde halk ile vakî görüşmelerde bir Yurddaş bu mevzu üzerinde durmuş ve keçi ve koyunların etraf çalılık olduğu ve ormandan istifade edilmediği için lâyıkiyle otlıyamadığını söylemiştir.

Ardoşin Nahiyesinden Şerif Yalaman da bu mesele hakkındaki halk dileklerini şöyle nakletmiştir:

"Hayvanlarımız uzun kış aylarında yiyecek bulamadığı için zarar görmekteyiz. Halkın bu zararlardan korunması için ormandan istifade edilmesine izin verilmelidir."

Genç Kazası Merkezi olan Darahini'deki görüşmeler esnasında da bu meseleye temas edilmiş ve evvelki kışın şiddeti hasebiyle saman tükendiği için göven toplandığı ve dikenleri yakılmak suretiyle köklerinin hayvanlara verildiği ve ormansızlıktan, mevcut ormandan istifade edilmediğinden dolayı zorluk çekildiği ileri sürülmüştür.

Bu hususta şikâyet ve dilekler muvacehesinde, memlekette mevcut ormanların korunmasındaki zaruretlere işaret edilmiş ve dördüncü Umumî Müfettişlik ve Vilâyetle vakî temaslarda dahi bu zaruretler teyit olunmuştur.

12. Tapu Muameleleri

Ziraat işleriyle buna müteferrî meseleleri böylece tesbit ederken tapu muamelelerini de mevzuubahsetmek faideli görülmüştür.

Vilâyet Merkezinde ve Kazalarda vakî temaslarda tapu işleri üzerinde halk tarafından bazı isteklerde bulunulmuş ve halkın bu dileklerini Solhan Kazasındaki görüşmelerde halk adına bir Yurddaş şöyle ifade etmiştir:

"Erazimizi tapuya tescil ettirmek için halkın kudreti yoktur."

Yalnız Bingöl Vilâyeti dâhilinde değil, yurdun muhtelif illerinde dahi ileri sürülmesi melhuz olan bu dilek karşısında, tescil masraflarını ödemeğe iktidarı olmadığı ilgili makamlarca tevsik edilecek Yurddaşlara daimî yahut muvakkat bir devreye maksur olmak üzere bir kolaylık gösterilmesi, erazi ihtilâflarının halli ve mülkiyetin takriri bakımından, mütaleaya şayan bir mevzu olarak telâkki edilmiştir.

13. Adliye İşleri

Vilâyet muhitinde, Çapakçur da dâhil olduğu halde, bütün kazalardaki temaslardan mütehassıl intibaa göre, halk adlî teşkilâtın tamam olmamasından dolayı müşteki vaziyettedir.

Vilâyet Merkezi olan Çapakçur'da Ağır Ceza teşkilâtı hariç olduğu halde diğer Adlî teşekküller faaliyettedir. İlgili olanlarla vakî temaslarda, geçen Ağustos ayı içinde, görülmesi derdest 136 dosyadan kırk iki dosyanın Asliye Ceza ve yirmi bir dosyanın Sulh Cezada bulunduğu anlaşılmıştır.

Vilâyet mıntakasındaki kız kaçırma vakalarının eskisi gibi olmadığı ve kızlarını maddî menfaat temini maksadiyle küçük yaşta elden çıkarmak itiyadlarına karşı evlenme haddinin on beş yaşına indirilmesinin çok iyi semereleri görüldüğü ve bu suretle ebeveynin istismarına karşı aksülâmel mahiyetinde telâkki edilen kız kaçırma vakalarının da kısmen önlenilmiş olduğu ifade edilmiştir.

Bu arada, mahiyetine lâyikiyle nüfuz edilememiş olmakla beraber, intihar vak'alarının kadınlar arasında daha çok olduğu öğrenilmiş ve Çapakçur'daki Ağır Ceza işlerinin Elâzığ'a verilmiş olmasının mahzurları ve zararları üzerinde ısrarla durulmuştur.

Çapakçur'daki görüşmelerde halk adına Daimî Encümen Azası, Yurddaşların bu dileklerini şöyle tesbit ve ifade eylemiştir:

"Vilâyetimizde Ağır Ceza teşkilâtının yapılması gerektir."

Bu mevzua temas etmiş olan diğer bir Yurddaş dahi Vilâyet Merkezinde Ağır Ceza teşkilâtının yapılması ve Kazalara Hâkimler tayin edilmesi hakkındaki dilekleri teyit eylemiştir.

Kiğı kazasında Halk ile vakî temaslarda dahi bu mevzu üzerinde önemle durulmuş ve Elâzığ Vilâyetine bağlı Karakoçan Kazasına ait Çan Nahiyesi dahil olduğu halde Kiğı Kazasının Adlî işlerinin Pülümür Kazasına bağlanmış olmasından şikâyet edilmiştir.

Bu suretle, Adlî teşkilâttaki noksanlık yüzünden halkın, kış ve ilk bahar mevsimlerinde yolsuzluk ve fırtına sebepleriyle, tehlikelere ve zararlara uğradığı tebarüz ettirilmiş ve yüksek ve ilgili makamların bu hususta yakın alâkaları rica edilmiştir.

Halk adına konuşan bir dava vekili vaziyeti ve dilekleri şöyle nakl ve telhis etmiştir:

"Kiğı'da yalnız Sulh Hukuk ve Ceza Hâkimi vardır. Fakat diğer adlî işler için halk bir buçuk yıldan beri Pülümür Kazasına gitmek ve gelmek zarure-

tiyle karşılaşmıştır. Nüfusu otuz bin olan Kiğı halkından başka Çan Nahiyesi halkını dahi bu zorluklardan kurtarmak için Kazamızdaki Adlî teşkilât tamamlanmalı, Müddeiumumî ve Müstantik gönderilmelidir. Buradaki Mahkeme Başkâtibi aynı zamanda Noter işlerini de görmektedir."

Solhan Kazasındaki halk ile vakî temaslarda dahi bir Vatandaş bu meseleyi mevzuubahsetmiş, Solhan'da Adlî teşkilât olmadığı cihetle halkın erazi işleri ve sair ihtilâflar ve davalar için Çapakçur'a gitmek istirârında kaldığını ve bu yüzden bir çok zararlar olduğunu ileri sürmüştür.

Genç Kazasındaki görüşmelerde dahi Adliye teşkilâtının olmadığı söylenilmiş ve bütün Vilâyet muhitinde, muhtelif sebep ve zaruretlerle hâsıl olan bu vaziyet karşısında halkın gösterdiği hassasiyet kayda değer görülmüştür.

14. Yollar ve Köprüler

Yüksek dağlarla kuşanmış olan Bingöl Vilâyeti hudutları dâhilindeki yol ve köprü işleri önemli bir vaziyet arzetmektedir.

Vilâyetin şimalinde Erzurum, cenubunda Diyarbakır demiryolu ile irtibatının temin edilebilmesi ve Vilâyet dâhilindeki Kazalarda da muvasalanın muntazam şekilde tesis olunabilmesi, bir çok yerlerde toprak tesviyesiyle açılmış olan yolların iyice yapılmasına ve kış ve ilk bahar mevsimlerinde geçit vermeyen büyük sular üzerinde köprüler kurulmasına bağlı bulunmaktadır.

Vilâyet Merkezi olan Çapakçur'da ve diğer Kazalarda İdare âmirleri ve halk ile vakî muhtelif temas ve görüşmelerde bu hususiaki mahrumiyet üzerinde ısrarla durulmuş ve Dördüncü Umumî Müfettişliğin bu mevzu üzerindeki vaad ve teşebbüslerinin, yüksek ve salâhiyetli makamların yardimiyle, önümüzdeki yıllarda tahakkuku halk için büyük bir ümit kaynağı olmuştur.

Vilâyetin bu hususiaki ihtiyaçlarını esaslı surette tebarüz ettirebilmek için yolları şöyle gözden geçirmek faideli görülmüştür:

Çapakçur-Elâzığ yolu yalnız yaz mevsiminde tekerlekli vasıtaların, otomobillerin işlemesine müsait bulunmaktadır.

Bu yol üzerinde ve Murat suyunun Elâzığ Vilâyeti hududu içinde geçtiği yerde Cumhuriyet Hükûmetimizin yüksek bir abidesi olarak kurulan Külüşkür köprüsünün açılmış olması yalnız bu yoldan istifade eden Yurddaşları değil, bütün Vatandaşları sevindirecek mahiyette görülmüştür.

Bu yolun Palo Kazası dâhilinde Sekerat mevkiindeki köprü ile diğer kısımlarındaki menfezlere ve Korucu dağı eteğinde ve Çapakçur Kazası medhalindeki köprülerle Kayıt ve Gönük suları üzerinde inşası düşünülen köprü-

lere ait etüdler Dördüncü Umumî Müfettişlikçe yapılmış ve diğerlerinin de yapılmak üzere olduğu öğrenilmiştir.

Bununla beraber Çapakçur-Elâzığ yolunun esaslı surette inşası büyük masrafları istilzam etmekte olduğu ve kış ve ilk bahar mevsimlerinde geçit vermediği cihetle Elâzığ-Çapakçur irtibatının Murat vadisini takiben Elâzığ-Palo-Genç yoliyle temini daha uygun olabileceği de ileri sürülmekte bulunmuştur.

Hangi şekilde olursa olsun, Çapakçur'daki temaslarda Bingöl halkı adına bir Yurddaş bu hususiaki dilekleri tekrarlamış ve kış ve ilk bahar mevsimlerinde geçit vermeyen ve altı yedi ay muvasala imkânını selbeden Çapakçur-Elâzığ şösesinin bir an önce yapılması ricasında bulunmuştur.

Çapakçur-Kiğı yolu üzerinde tekerlekli vasıtaların, otomobillerin geçmesi için çalışılmaktadır. Çapakçur-Elâzığ yolu üzerindeki bu yolun Karakoçan-Kiğı arasındaki kısımlarında oldukça arızalı yerler bulunmakta ve Peri suyu denilen Büyüksu üzerinde köprü olmaması Çapakçur-Kiğı irtibatını zorlaştırmaktadır.

Kiğı'daki Yurddaşlarla temas için Ağustos ayı içinde bu su üzerinden geçildiği esnada bile bu zorluk bizzat görülmüş ve en müsait olduğu ve geçit verdiği söylenilen Ağustos ayındaki bu duruma göre kış ve ilk bahar mevsimlerinde halkın uğradığı zorluğun geniş bir mahiyette olduğu anlaşılmıştır.

Kiğı'dan toprak tesviyesiyle Elâzığ'a kadar uzanan diğer yol dahi kış mevsiminde kapandığı cihetle bu Kazanın aylarca irtibatsız ve hareketsiz kaldığı öğrenilmiştir.

Bu duruma göre Kiğı'nın şarkındaki Büyüksu vadisi kış mevsiminde dahi yaya ve mekkârilerin mürurına müsait olduğu cihetle, Sansa boğazından geçen Erzurum demiryoluna şöse ile bağlanması bu Kaza için hayatî bir zaruret halindedir.

Ancak bu yolun Vilâyetten ayrılacak tahsisat ile yahut amelei mükellefe ile temini veya ıslahı kabil olmadığı ifade edilmiştir.

Kiğı'daki halk ile vakî temaslarda bu mesele üzerinde hararetle görüşülmüş ve bir Yurddaş, halkın bu hususiaki isteğini şöyle nakletmiştir:

"Kiğı, Kelhac-Fem yoliyle Erzurum demiryoluna bağlanabilir. Fakat bu iş için İdarei Hususiye bütçesinden para ayrılamıyacağı gibi amelei mükellefenin çalıştırılması da kâfi gelmez. Bu yol üzerinde duvar, köprü inşası ve fen memurlarının nezareti altında ustalar çalıştırılması gerektir.

Halkın yapılmasını beklediği bu yola 1303 yılında başlanmıştır ve bir araba geçmesine müsait olan bu yolun genişletilmesi lâzımdır. Yalnız bu

yolda çalışacak olanları hasat zamanı değil, Mayıs ve Eylül aylarında davet etmek daha yerinde olur. Tabiî amelei mükellefeye yaptırılacak duvar, iyi bir işçilik olmıyacağı için, heder olabilir. Bu itibarla bu yol inşaatında mutahassıs işçiler çalıştırılması daha iyi olur."

Bu mevzu üzerinde Dördüncü Umumî Müfettişlik ve Vilâyet ile vakî görüşmelerde bu yolun sür'atle yaptırılmasına önem verilmiş olduğu ve Mühendis Fen memuru ve mutahassıs işçi temin etmek ve amelei mükellefeden de istifade edilmek suretiyle önümüzdeki yıl içinde bu yol üzerinde esaslı çalışmalara geçilebileceği anlaşılmıştır.

Dördüncü Umumî Müfettişlikle vakî temaslarda Müfettişlik mıntakasına dâhil dört Vilâyetteki yol ve köprülerin etüdlerini hazırlamak, projelerini tanzim etmek, inşa ameliyelerini sürekli olarak takip edebilmek için kâfi miktarda mutahassıs Mühendis olmadığı gibi fen memurlarına da çok ihtiyaç olduğu öğrenilmiştir.

Her halde iktisadî, ticarî, Askerî bakımlarla önemli bir vaziyette olan Kiğı'nın Erzurum ve Elâzığ'a doğru iki şose ile bağlanmasında büyük faide görülmekte ve bu takdirde geniş mikyasta davar sürülerinin şarktan cenuba doğru nakli ve diğer muvasala ihtiyaçlarının tanzimi kabil olduğu söylenilmektedir.

Bununla beraber zamana ve büyük masraflara mütevakkıf olan bu ameliyeler yerine Kiğı'nın Sansa boğazından geçen Erzurum demiryoluna bağlanması için Kelhac-Fen yolu ile köprünün Hükûmetçe tahsisat verilmek suretiyle yaptırılmasından başka çare bulunamamakta ve bu yolun açılmasiyle Kiğı'nın Kasaba ve muhitine muhtelif bakımlarla hayat, hareket ve refah bahşedeceği muhakkak görülmektedir.

Çapakçur-Solhan yolu yaz mevsiminde ve kurak havalarda tekerlekli vasıtaların ve otomobillerin geçmesine elverişlidir. Bu yol Muş ile olan irtibatı da temin etmekte olması itibariyle, öteden beri önemlidir. Bu yolun Çapakçur-Solhan Kazaları dâhilinde Murat, Gönük ve Kayıt sularının geçtiği kısımların bazı yerlerinde esaslı surette köprü ve menfezlerin inşası mutlak bir zaruret halindedir.

Bu esası teminen Dördüncü Umumî Müfettişin, diğer yerlerde olduğu gibi, Çapakçur Kazası dâhilinde Kayıt deresi ile Simsor ilerisindeki yerde Gönük suyu üzerinde köprü Mühendisiyle etüdlerde bulunması, bu mevzuun dahi bu mıntakada ele alındığını yakından göstermesi itibariyle, kayda şayan görülmüştür.

Çapakçur-Genç yolu da yalnız yaz mevsiminde ve kurak havalarda tekerlekli vasıtaların, otomobillerin işlemesine müsait bulunmaktadır. Ancak Kaza Merkezi olan Darahini, Murat suyu kenarında bulunduğu için yirmi iki kilometreden ibaret Çapakçur-Genç iltisakı Murat nehrinden kayıkla geçilmek suretiyle temin edilebilmektedir.

Bu nehrin üzerinde köprü bulunmaması bir çok zorluklara sebep olduğu için, ileride Darahini-Kupar Kasabaları arasında tesisi derpiş olunan yeni Genç mamuresinin müstakbel vaziyeti göz önünde tutulmak suretiyle inşası mutasavver köprünün etüdlerine Dördüncü Umumî Müfettişlikçe başlanılmış ve bizzat mahallen vakî bu etüdlere göre projelerinin ihzarı ve Nefia Vekâletine takdimi için hazırlıklara geçildiği öğrenilmiştir.

Darahini'den Lice'ye doğru evvelce toprak tesviyesi yapılmış bir yol bulunmaktadır. Ancak bu yolun bu gün bozuk bir halde olduğu ve tekerlekli vasıtaların geçemiyeceği bir durumda bulunduğu halk ile vakî görüşmelerde öğrenilmiştir.

Bununla beraber bu yolun esaslı bir şekilde tamiri ve bazı küçük köprülerle menfezlerin yapılması halinde Lice Kazası ile Genç Kazasının Merkezi olan Darahini arasında tekerlekli vasıtaların, otomobillerin işleyebileceği anlaşılmıştır.

Bu Kazanın diğer mıntakalarında dahi, öteki Kazalarda olduğu gibi, yalnız mekkâri yolu bulunmakta ve bu yollar Nahiyeleri Kazaya ve Köyleri Nahiyelere ve yekdiğerlerine bağlamaktadır. Bu Kazanın Lice ile olan muvasalasını temin etmek bakımından bu yolun bir an önce yapılması halk tarafından rica edilmektedir.

Çapakçur-Karlıova yolu üzerinde umumiyetle hayvan işlemektedir. Ancak bu yolun Çapakçur Kazası dâhilinde ve yalnız kırk kilometrelik kısmında halen tekerlekli vasıtalar, otomobiller işleyebilmektedir. Bu yolun Karlıova Kazası dâhilindeki kısmı oldukça arızalı bulunduğundan, geçen yıl başlanılan ameliyelerin daha fazla ilerlemesine imkân bulunamamıştır.

Bununla beraber Dördüncü Umumî Müfettişliğin İdare Âmirleri, Mühendis ve sair Fen memurlariyle mahallinde icra ettiği son tetkiklere göre mühim ameliyeleri icabettiren bu yolun önümüzdeki yaz mevsiminde sürekli çalışmalarla tamamlanacağı ve bu suretle Çapakçur-Karlıova iltisakının da temin edileceği anlaşılmıştır.

Ülkemizin her sahada olduğu gibi yol ve köprü ihtiyaçlarını bir hamlede temin edebilmekteki zorluklar göz önünde olmakla beraber halk yalnız

kendi muhitindeki ihtiyaçların giderilmesini istemekte olduğu için Vilâyet Merkezinde, Çapakçur'da halk ile vakî temaslarda yol ve köprü işleri başlı başına görüşme mevzuu olmuş ve halk adına Daimi Encümen Azası, Vilâyet yollarının ve çok mühim olan Vilâyet köprülerinin bir an önce inşası dileğini tekrarlamış ve diğer bir Yurddaş da bu dilekleri şöyle tekit etmiştir:

"Vilâyetin civar Kazalarla olan münasebetleri kış ve ilk bahar mevsimlerinde suların çoğalması yüzünden kesilmekte olduğu için plâna alınan köprülerin bir an önce inşası gerektir."

Halkın bu dileklerine karşı, Cumhuriyet Hükûmetimizin aziz yurdumuzun her bakımdan imarı hususundaki yüksek karar ve hareketleri mevzuubahsedilmiş ve Cumhuriyet Hükûmetlerinin verdiği sözü daima tuttuğu ve tahakkuk ettirdiği ileri sürülmek suretiyle, cenup ve şark demiryollarını kısa bir devrede başardığı gibi, ülkemizin yol ve köprülerini ve medenî diğer tesislerini de muayyen bir plân dâhilinde ve malî imkânlarla başarmıya matuf teşebbüslerine hararetle devam etmekte olduğu söylenilmiş, Hükûmetimizin ve Partimizin her hususdaki mesaisi halk tarafından memnuniyet ve sevinçle karşılanmıştır.

15. Nakil Vasıtaları ve Muhabere İşleri

Vilâyetin nakil vasıtaları bakımından durumu diğer bazı Vilâyetlere göre ileride değildir. Nakil vasıtası olarak umumiyetle hayvan kullanılmakta ve bazı mıntakalarda kağnı dahi bulunmamaktadır.

Vilâyet Merkezi olan Çapakçur Kazası dâhilinde hayvan ve kağnı ile nakil işleri başarılmaktadır.

Kiğı Kazasında yalnız Çerme mıntakasında kağnı ve diğer mıntakalarda hayvan bulunmaktadır.

Solhan ve Genç Kazalarında yalnız hayvan ile münakale ve muvasala işleri görülmektedir.

Karlıova Kazasında her bölgede kağnı ve bir kaç köyde de hayvan bulunmaktadır.

Bu duruma göre, yol ve köprü işlerine önem verilirken Vilâyet dâhilindeki çiftçilere de dört tekerlekli arabaların müsait şartlarla tevzi edilmesi ve her halde tekerlekli vasıtaların tamim olunması çok isabetli ve verimli bir tedbir olacaktır.

Bu havalinin büyük bir ihtiyacını giderecek olan bu tedbirleri tesbit ederken Vilâyet dâhilindeki muhabere vasıtalarına da temas etmek lâzımdır.

Vilâyetin muhabere işleri için Çapakçur'la diğer Kazalarda mevcut telgraf merkezlerinden istifade edilmekte ve Vilâyet Merkezinin Kazalardan başka Nahiyelerle dahi telefonla irtibatı bulunmaktadır.

16. Elektrik ve Su Tesisleri

Bingöl Vilâyetinin kuruluşiyle yeni bir hüviyet almış olan Çapakçur, Vilâyet Merkezine yakışacak surette medenî tesislere kavuşmak için yeni bir hız almış gibi.

Burada temas edilen Vatandaşlar, Vilâyet Merkezinin elektrik, su tesisleri gibi medenî ve sıhhî işleriyle yakından ilgilenmekte ve bu medenî ihtiyaçların bir an önce giderilmesi için Cumhuriyet Hükûmetimizin yüksek yardımlarını gözlemektedir.

Küçük olmasına rağmen güzel bir istikbal vaadeden Çapakçur'un elektrikle tenvir edilmesi hususunda halk adına Daimî Encümen Azası tarafından halk huzurunda vakî dilekler üzerine ilgili İdare makamlariyle görüşülmüş ve Çapakçur'un içinden geçen nehirden istifade suretiyle bu medenî tesisin başarılması imkânı üzerinde durulmuştur.

Halkın bu temiz dileğini yerine getirmek hususunda salâhiyetli makamlar dahi mutabık bulunmakla beraber tesis masraflarının korunamaması mülâhazasiyle fiilî bir teşebbüse geçilemediği anlaşılmıştır. Bununla beraber bu işin ciddî bir etüd mevzuu olarak mütaleası suretiyle Vilâyet Merkezinin az masraflı bir tesis ile elektriğe kavuşması çok yerinde görülmüştür.

Çapakçur'da tesbit edilen ve yapılması büyük masraflara mütevakkıf olmadığı söylenilen işlerden biri de içme suyuna ait tesisattır. Bu gün Çapakçur'un içinde bulunan suyun ihtiyaca kâfi gelmediği söylenilmekte ve Merkeze beş kilometre mesafede bulunan Mirzan suyunun, evsafi itibariyle dahi, şehre getirilmesi istenilmektedir.

Çapakçur'da halk ile vakî görüşmelerde halk adına Daimî Encümen Azasiyle diğer Yurddaşlar bu mevzu üzerindek dilekleri tekrarladıkları cihetle yüksek ve ilgili İdare Makamlariyle bu işin temini etrafında görüşülmüş ve alınan izahata göre çok iyi olan bu suyun demir borularla şehre getirilmesi için tahminen on beş bin liralık bir masraf ihtiyarı zarurî olduğu ve fakat bunun için halen İdarei Hususiye ve Belediye bütçelerinden para ifrazına imkân bulunamadığı öğrenilmiştir.

Bununla beraber halkın çok yerinde olan bu dileğinin Vilâyet ve Umumî Müfettişliğin ve daha yüksek makamların yakın alâka ve yardımlariyle önümüzdeki yıl içinde yerine getirilmesi kuvvetle ümit edilmekte bulunmuştur.

İçme suyu temini meselesi Genç Kazası Merkezinde dahi mevzuubahsolmuş ve halk bu hususdaki ihtiyaçlarının giderilmesi ricasında bulunmuştur.

Bu mevzu üzerindeki görüşmelere göre, Genç Kazasında Darahini-Lice yolu üzerinde Gürnel mevkiinde içilebilecek bir su bulunduğu anlaşılmıştır.

Vilâyetin diğer Kazalarındaki su ihtiyacının dağ ve kayalıklardan gelen sularla temin edilmekte olduğu öğrenilmiştir. Bununla beraber bütün bu havalideki su işlerinin ziraat ve içme bakımlarından başlı başına bir tetkik mevzuu olarak ele alınması yerinde görülmüştür.

17. Yapı İşleri ve Memur Evleri

Vilâyet muhitinde mevcut binalar umumiyetle eski yapılardır. Resmî dairelerin için de bu binalardan istifade edilmesi zarurî olmuştur. Bununla beraber Hükûmet teşkilâtının içinde bulunduğu bu binalar da muhtelif bakımlarla elverişli değildir. Bu itibarla Vilâyet ve Kaza ve Nahiye Merkezlerinde yeni yapıların yükselmesi ve bunların malî imkânlar dâhilinde muayyen bir plân ile ve senelere tevzi edilmek suretiyle yapılması temenniye şayan görülmüştür.

Çapakçur'daki temas ve müşahedelere göre, Vilâyet Merkez teşkilâtını kucaklıyacak şekilde yeni bir Hükûmet konağı inşasına müteferrî plânlar yüksek makamlarca tasdik edilmiş ve inşaata başlanılmak üzere gereken işlere tevessül olunmuştur.

İnşaat bedeli üç yılda ödenecek olan ve 134.657 lira olarak keşfedilen bu yeni Hükûmet konağına ait inşaat işlerinin, Vilâyet Merkezinin Genç'e kaldırılması veya şimdiki gibi Çapakçur'da bırakılması şıklarına göre tanzim edilmesi zarurî bulunmuştur.

Vilâyetin teşekkülünden sonra Çapakçur'da yapılan biricik ve yeni bina hastahaneden ibarettir. Ancak bu hastahanenin de bazı eksikliklerinin inşaat şartları bakımından giderilmesi zarurîdir.

Bu yeni binadan başka yalnız Kiğı Kazasında yeni bir Hükûmet konağı inşasına geçilmiş ve bu inşaatın da önümüzdeki yıl içinde bitirileceği anlaşılmıştır. Ancak bu yeni Hükûmet konağında da, Çapakçur'daki hastahane binasında da görülen inşaat eksikliklerinin, mutahassıs Mimar ve bilgili inşaat kontrolörleri bulunmaması yüzünden husule geldiği öğrenilmiştir.

Bu mevzu üzerindeki incelemelere göre bu gibi büyükçe inşaat işlerine mesafenin uzaklığı ve malzeme nakliyatının zorluğu hasebiyle sermaye ve vukuf sahibi Mühendislerin talip olmadığı ve bu vaziyet muvacehesinde talip olanların bu havalide sermayesi ve vukufu az bazı iş sahiplerinden ibaret

bulunduğu ve uzak mesafelerde ve muhtelif yerlerdeki inşaat işlerini sürekli olarak murakabe için resmi teşekküller elinde matlup mıktar ve evsafta vazifedarlar bulunamadığı anlaşılmıştır.

Bu duruma göre, mahiyeti itibariyle önemli olan resmî binaların inşa işlerine başlanıldığı günden inşaatın hitamına kadar muntazam şekilde ve muayyen zamanlarda sürekli olarak murakabe edilebilmesi için bütün memleket dâhilinde Hükûmete ait yapı işlerine şamil olacak şekilde esaslı tedbirler ittihaz olunması yüksek ve ilgili makamların takdirine bağlı bulunmuştur.

Bu arada Hükûmet memurlarına ait mesken işlerine de temas etmek faideli görülmüştür.

Diğer Vilâyetlerde olduğu gibi Bingöl Vilâyeti dâhilinde dahi Vatandaşların, Devlet memurlarının ikamet ettikleri binalar muhtelif bakımlarla elverişli bulunmamakta ve bu yapıların sıhhî şartlardan uzak olması hastalıklara sebep olmakta ve hastalık esnasında da, kışı çok olan mıntakalarda ısıtılmaya müsait olmaması ve saire gibi sebeplerle, hastalara iyi bakılamamakta, hatta bu yüzden ölüm vakaları olmaktadır.

Bu itibarla hususi yapıların dahi, yapı ve yollar hakkındaki umumî hükümlerle telif edilmek suretiyle yapılması ve meskensiz Vatandaşların ev sahibi olması hakkındaki temayül ve kararlar dairesinde bir çok mahrumiyetler içinde çalışan Hükûmet memurları için de Hükûmetçe sıhhî şartları hâvi memur evleri yaptırılması ve bu esasın malî imkânlar dairesinde ve muayyen bir plân dâhilinde bütün memlekette tatbik edilmesi ve bu işlere Çapakçur gibi mesken buhranı olan yerlerden başlanılması çok yerinde bir tedbir olarak derpiş edilmiştir.

Mahiyet ve şümulü itibariyle çok önemli olan ve büyük masrafları istilzam edeceği şüphesiz bulunan bu tedbirlerin resmen tatbiki suretiyle uzak mesafelerde vazifeye davet edilen ve nasiplerini Devlet teşkilâtında ve Millet hizmetlerinde arayan Hükûmet memurlarının her suretle korunmuş olacağı şüphesiz görülmüştür.

Bu arada Yurddaşlara ait hususî binalar da tetkike değer mahiyette görülmüştür. Diğer Vilâyetlerde olduğu gibi bu Vilâyet muhitinde dahi binalar eskisi gibi taş ve çamurla ve kavak, söğüt ağaçlariyle yapılmakta ve bu yüzden bir yapı babadan çocuklara intikal etmeden yıkılmakta ve bu suretle bazi aileler yine bir barınak aramak, yani külfet ve masraflara katlanmak zaruretiyle karşılaşmaktadır.

Bu itibarla hususî evlere ait yapı sistemi üzerinde dahi durmak faideli sayılmıştır.

Kiğı mıntakasındaki temaslara göre kaolin adlı topraktan tuğla ve kiremit yapıldığı takdirde Kasaba ve köylerdeki evlerin daha dayanıklı ve sıhhî şartlar itibariyle daha elverişli olacağı ve Yurddaşların çok dayanmıyan evler yerine daha dayanıklı yapılara sahip olabileceği ve bu tarz hareketle halkın melhuz zararlardan korunabileceği anlaşılmıştır.

18. San'at ve Maden Durumu

Vilâyet hudutları içinde san'at işleri olmamakla beraber bazı köylerde halkın kendi giyeceklerini dokumakta oldukları öğrenilmiştir.

Esas itibariyle çok iptidaî olduğu söylenilen dokuma işlerinin ileri gidebilmesi için de ilgili makamalarca gereken tedbirlere başvurulması zarurî bulunmuştur.

Vilâyet mıntakasında maden işleri üzerinde bu zamana kadar bir etüd yapılmamış olduğu idare makamlarınca ifade edilmiştir.

Bununla beraber, görünen bazı eserlere göre, Kiğı Kazasında eski devirlerde işlenmiş olan demir madeni bulunduğu öğrenilmiştir. Bu madenin durumu üzerinde esaslı malûmat edinebilmek için salâhiyetli unsurların mahallinde tetkiklerde bulunması yüksek ve ilgili makamın takdirine bağlı görülmüştür.

19. Köy İşleri

Vilâyet hudutları dâhilindeki köylerin küçük ve fakir olması ve bazı yerlerde de öz Türkçe yerine dağ Türkçesi konuşulması yüzünden Köy Kanununun tamamiyle tatbikine imkân olamadığı anlaşılmıştır.

Yalnız Dâhiliye Vekâletinin muvafakatiyle Çapakçur Kazasında Kadımatrak, Kiğı Kazasında Temeran, Solhan Kazasında Kirvaz, Genç Kazasında Diyarbük köylerinde Köy Kanunu tatbikatına geçilmiştir. Fakat Karlıova Kazasında henüz tatbikata başlanılmamıştır.

Köy Kanununun tatbikatına geçilen köyler nümune köyü mahiyetinde telâkki edilmekte ve fakat Vilâyet muhitindeki köylerin heyeti umumiyesinde tatbikata geçilmesi halen imkânsız görülmektedir.

20. Vergi Hareketleri

Vilâyet Merkezinde ve Kazalarda vakî temaslara ve görüşmelere göre, Vatandaşların vergi mükellefiyetlerini eda hususunda hassasiyet gösterdikleri

anlaşılmıştır. En yüksek İdare Âmiri, bu durumu şu suretle ifade ve tavsif eylemiştir:

"Vilâyet halkı vergilerini vermek hususunda cidden yüksek vasfa haizdir."

İçinde bulunduğumuz yılın Temmuz ayı sonundaki tahakkukat tutarı 147.000 lira olduğu halde yine bu ay sonundaki tahsilât tutarının 87.000 lirayı bulduğu ve bu nisbetin % 58 olduğu ilgili vazifedarlardan öğrenilmiştir ki bu da halkın vergi ödeme hususundaki dikkat ve alâkasını teyit edecek mahiyette görülmüştür.

Bununla beraber, bazı Vatandaşlar, vergi nisbetlerinin çokluğunu ileri sürmüş ve erazi vergisinin ağır olduğuna işaret etmiştir.

Kiğı Kazasındaki görüşmelerde de yol vergisi mükellefiyetinden sızlanan bir Yurddaş diğer vergilerle birlikte bu verginin dahi indirilmesini istemiştir.

Vatandaşların bu mevzu üzerindeki sözlerine karşı, Cumhuriyet Hükûmetlerinin son yıllar içinde muhtelif vergileri tenzil etmiş olduğu ve vergi hareketlerinin yüksek ve ilgili makamlarca daima önemle takip edilmekte olduğu bildirilmiştir.

21. Bütçe Durumu

Vilâyet bütçe durumunun geniş olmadığı anlaşılmıştır. İlgili teşkilâtla vakî temaslara göre, Hususî İdare bütçesinin 142.947 liradan ibaret olduğu ve bu bütçe içinde dönen paranın 80.000 liradan ibaret bulunduğu öğrenilmiş ve nüfus başına yüz küsur kuruş isabet eden varidatla Hususî İdare ihtiyaçlarının teminine imkân olamıyacağı tebarüz ettirilmiştir.

Esas itibariyle varidatın azlığından başka Vilâyetin, yeni teşekkül etmiş olması itibariyle, maziden müdevver en küçük bir varlıktan mahrum olduğu ve her şeyi yeniden yapmak ve kurmak zaruretinde bulunduğu cihetle Hükûmetin yüksek yardımlarına muhtaç olduğu anlaşılmıştır.

Bu mevzu üzerinde halk ile ve yüksek İdare Âmirleriyle vakî görüşmelere göre, henüz üç dört yıllık bir hayatı olan Bingöl Vilâyetinin Hususî İdare ve Belediye varidatı ile halkın ve İdare makamlarının muhtelif sahalarda temini istedikleri tesisat ve inşaatı başarmıya imkân görülememektedir.

Bu itibar ile, diğer illerde olduğu gibi, terakkî, umran ve refah hareketlerinin yüksek nişane ve vasıtaları olan muhtelif sahalardaki tesis ve inşa teşebbüslerinin, malî imkânlar dâhilinde her yıl muvazenei umumiyeden Vilâyet

bütçesine yardımda bulunulması suretiyle tahakkuk ettirilmesi ve Vilâyet Merkezi olan Çapakçur'da halk adına Daimî Encümen Azası tarafından rica edilmiş ve ilgili idare teşkilâtı da bu zarureti teyit eylemiştir.

Memleketin muhtelif sahalarındaki geniş ihtiyaçlarına göre bu tarzda bir muavenet müşkül görülmekle beraber Bingöl Vilâyeti gibi varidatı yetmeyen bazı Vilâyetlerdeki bayındırlık teşebbüslerinin ve ilerleme hareketlerinin muayyen bir plân dâhilinde muhtelif yıllara tevzi edilmek suretiyle tahakkuk ettirilmesi hususunun tetkiki yüksek ve ilgili makamların takdirine bağlı bulunmuştur.

22. Vakıf ve Cemaat İşleri

Bingöl Vilâyeti Merkezi olan Çapakçur'da vakıf ve cemaat işleri üzerinde halk tarafından bir dilekte bulunulmamıştır.

Ancak Kiğı Kazası Merkezindeki temaslarda Kiğı'da tamire muhtaç olduğu söylenilen camiin tamiri ricasında bulunulmuş ve Solhan Kazasındaki halk görüşmelerinde dahi eskiden imam olduğu söylenilen Sadullah Çiçek ile Kasım Diken cami yaptırılmasını istemiştir.

Bu hususdaki dileklere karşı, Vakıflar İdaresince Memleketin muhtelif köşelerinde mevcut ve bir çoğu yüksek kıymetî haiz camilerin bile tamir ve idame işlerinde zorluk çekilmekte olduğuna göre yeni inşaat için ilgili makamlarca tahsisat verilmesindeki imkânsızlığa işaret edilmiş ve mevcut camilerin tamiri işlerinin de sırasiyle Vakıflar İdaresince takip ve temin edilmekte olduğu söylenilmiştir.

23. Emniyet Durumu

Vilâyetin emniyet ve asayiş işlerinin iyi bir durumda olduğu öğrenilmiştir. Muhitin iptidaî olmasına ve bu havalide yaşıyan halkın geçim vasıtaları az bulunmasına ve bazı mıntakalardaki köylünün vaziyetlerini zorlukla idame eylemekte olmasına nazaran, asayiş işlerinin tabiî halde bulunması, şekavet olmaması kayda değer görülmüştür. İdare makamlarının memnuniyetle ifade ettikleri bu vaziyet halk tabakaları arasında da sezilmiştir.

Çapakçur-Kiğı yolu üzerinde Büyüksu kenarındaki halk ile vakî görüşmeler esnasında İngözik Köyünden Şükrü Coşkun, eski yıllarda şekavet yüzünden Yurddaşların uğradıkları zararları acı ile anlattıktan sonra şöyle demiştir:

"Eskiden Dersim korkusundan yuvalarımızda rahat yatamazdık; şimdi rahatız."

Bu Vatandaşın sözlerindeki şu samimiyet ve emniyet, ülkemizi her sahada ileri götürmek ve halkımızı her suretle korumak ve yükseltmek azminde olan Yüce Partimizin ve Cumhuriyet Hükûmetimizin isabetli ve feyizli idaresine karşı Yurddaşların gösterdikleri bağlılık ve güvenin güzel bir nişanesidir.

24. Halkın Temayülleri

Bazı yerleri Büyük Harpte istilâ görmüş ve bazı yerleri de geçen yıllarda isyan hareketlerine sahne olmuş olan bu Vilâyet halkının içtimaî ve siyasî temayüllerinde, eski zamanlara göre, çok fark görüldüğü ve Hükûmet teşkilâtının halk ile temaslarında emniyet ve samimiyet göstermiş olmasının geri ve eski temayüllere karşı iyi tesirleri olduğu salâhiyetli İdare Âmirlerinden öğrenilmiştir.

Bununla beraber camia halinde çok fakir olduğu anlaşılan bu havali halkının geçim vasıtalariyle kültürel inkişafı üzerinde malî imkânlar dâhilinde, muavenet ve fedakârlıkta bulunulduğu takdirde önümüzdeki yıllarda daha iyi ve daha verimli neticeler elde edilebileceği ve bu suretle bu mıntakanın dahi kısa bir zamanda öz Anadolu parçası gibi canlanacağı anlaşılmıştır.

Ancak, bu esası temin edebilmek için de bu havalideki ziraat ve hayvancılık işlerini esaslı surette ilerletmek ve kış ve ilk bahar mevsimlerinde, yolsuzluk ve suların taşması yüzünden, muvasala ve irtibatı kesilen bu Vilâyeti düzgün yollarla Elâzığ-Diyarbakır ve Sivas-Erzurum demiryollarına bağlamak ve çok fakir olan Hususî İdare bütçesine sıhhî, içtimaî, kültürel teşebbüs ve tesislerle bayındırlık işlerini başarmak üzere, malî imkânlar dâhilinde umumî muvazeneden bir kaç yıl sürekli olarak yardımda bulunmak ve çok geri olan ve bir çok yerlerinde dağ Türkçesi konuşulan mıntakalarda kültür hareketlerini uyandırmak ve içtimaî, fikrî hareketlere hız vermek gerektir ki bütün bu esasların temini de yüksek ve ilgili makamların isabetli karar ve tedbirlerine bağlı bulunmaktadır.

25. İdare Cihaz ve Unsurları

Muhit icabı bir çok hususiyetler arz eden Bingöl Vilâyeti, Dördüncü Umumî Müfettişlik mıntakasında bulunmaktadır.

Umumî Müfettişin yalnız mahallinde yapılması mümkün olabilen işler itibariyle değil, Hükûmet Merkezine intikal ve inikâs eden işler itibariyle dahi yakından ilgilenmekte olması halk tarafından büyük bir alâka ile karşılanmaktadır.

Her halde Umumî Müfettişin halk ihtiyaçlariyle şahsen karşı karşıya gelmesi, muhtelif işler için mahallinde tetkiklerde bulunması, Cumhuriyet Hükûmetinin şefkat ve adalet duygulariyle halka hitap etmesi bu muhitte iyi tesirler bırakmış ve halk, Umumî Müfettişlik teşkilâtını bu havalinin inkişafi, umranı, refaha mazhariyeti için teminat mahiyetinde telâkki etmekte bulunmuştur.

Meslekî hayatın bütün derecelerini geçirdiği anlaşılan Valinin halkçı hüviyeti bu mıntakada iyi karşılanmıştır.

Ancak esas itibariyle her sahada geri olan bu havalide idare cihazlarının parasızlık ve vasıtasızlık yüzünden verimli bir şekilde işleyemediği anlaşılmıştır.

Vilâyetin İdare Unsurları itibariyle olan eksikliği dikkate şayan bulunmuştur. Vilâyet Merkezinin bulunduğu Çapakçur Kazası hariç olduğu halde yalnız Kiğı Kazasında asaleten bir Kaymakamın çalıştığı görülmüş ve Solhan, Genç, Karlıova Kazalarında yerli halktan olan Tahrirat Kâtiplerinin Kaymakamlık vekâletinde bulundukları öğrenilmiştir.

Bundan başka Hükûmet teşkilâtiyle mütenazır diğer bazı vazifelerin dahi münhal olduğu ifade edilmiş ve idare unsurlarının, bu havalide hayat şartlarının iptidaî olması, mesafenin uzak bulunması ve tahsil çağındaki çocuklarını okutacak mekteplerin bulunamaması gibi sebeplerle ve daha başka zaruretlerle bu mıntakada durmak ve mıntakada vazife almak istemedikleri anlaşılmıştır.

Yalnız Bingöl Vilâyeti itibariyle değil, bu havalide ve memleketin diğer uzak bölgelerinde Devlet hizmetlerinde bulunanların vazifelerinde sürekli ve verimli olarak çalışabilmelerini teminen uzak yerlerde ve mahrumiyet içinde geçirecekleri hizmet müddetleri ve çocuklarının okuma şartları ve mesken vaziyetleri bakımından cazip bazı muavenetlere mazhariyeti için bazı esasların, malî imkânlarla telif edilebilmek şartiyle, derpiş ve tatbiki yüksek takdire bağlı görülmüştür.

26. Parti Teşkilâtımız ve Halk Evlerimiz

Bingöl Vilâyeti hudutları içinde Parti teşkilâtımızın yalnız Kiğı Kazasında bulunduğu anlaşılmıştır.

Bu teşkilâtımızın durumu hakkında İdare Heyeti Başkanının hasta olarak Elâzığ'da bulunması hasebiyle, esaslı malûmat alınamamış olmakla beraber bu Kaza dahilinde müsbet surette çalışılmakta olduğu öğrenilmiştir.

Bu münasebetle Parti teşkilatımızın Vilâyetin diğer Kazalarına teşmili hakkında Dördüncü Umumî Müfettiş ve Bingöl Valisi ile vakî görüşmelerde, bu muhitin hususiyetleri itibariyle, şimdilik müsbet bir mütalea alınamamıştır.

Bununla beraber, Halk Evlerimizin, yine bu muhitin hususiyetleri göz önünde tutulmak suretiyle, faaliyetlerinin teşmili çok yerinde görülmüş ve şimdiye kadar iki Kazada açılmış olan Halk Evlerimizin çalışmalarının iyi bir durumda olduğu ifade edilmiştir.

Çapakçur Halk Evinde halen temsil, spor, halk dershaneleri ve köycülük şubeleri faaliyette bulunmaktadır.

Temsil Şubesinde on bir azanın çalıştığı ve Parti Merkezinden gönderilen piyeslerden Yarım Osman, İstiklâl piyesleriyle Yıldırım ve Kanun Adamı namındaki piyeslerin temsil edildiği öğrenilmiştir.

Spor Şubesinde muhtelif spor faaliyetleri olduğu ve bütçenin müsaadesine göre gereken malzemenin teminine tevessül edildiği ve bu Şubenin on dokuz uzvu olduğu anlaşılmıştır.

Halk dershaneleri şubesine ait faaliyetlerin, halen Halk Evinin bulunduğu tek salondan ibaret bina müsait olmadığı cihetle, ilk okullarda açılan Ulus dershaneleri tarafından teminine çalışıldığı ve bu Şubeden on altı azanın alâBahdığı söylenilmiştir.

Köycülük Şubesinde altmış dokuz azanın bulunduğu ve köylülerin muhtelif bakımlarla inkişafına, Köylü-Şehirli münasebetlerinin sevgi ile tanzim ve ihyasına çalışıldığı ve yakın köyler halkının müsait zamanlarda Halk Evindeki müsamere ve konferanslarda bulunmasına ehemmiyet verildiği ve geçen yıl içinde Genel Heyetin kararıyle daha ziyade kış mevsiminde halkın istifade edeceği mevzular üzerinde konferanslar verildiği ve bu konferanslara üç bin kadar erkek ve kadın dinleyicinin iştirak eylediği öğrenilmiştir.

Bundan başka kütüphanede mevcut 772 eserin Vatandaşların istifadesine arz edildiği ve Vilâyet Merkezinde Halk Evi kütüphanesinden başka kütüphane olmadığı cihetle mevcut kitaplardan Yurddaşların azami surette istifade etmekte olduğu ve abone suretiyle temin edilen gazetelerden başka radyo neşriyatiyle de halkın muhtelif yazılarla ve haberlerle ilgilendirildiği anlaşılmıştır.

Bütçesi 1900 liradan ibaret olan Çapakçur Halk Evi binasının, Vilâyet Merkezindeki binaların en müsaitlerinden telâkki edilmekle beraber, muhtelif şubelerin faaliyetleri bakımından elverişli olmadığı görülmüş ve Vilâyet

Merkezinde yeni ve küçük bir Halk Evi binasının yapılması, bu mıntakanın hususiyeti itibariyle, yerinde telâkki edilmiştir.

Kiğı Kaza Merkezindeki Halk Evinde spor, halk dershaneleri ve kütüphane şubeleri faaliyette bulunmaktadır.

Spor Şubesindeki faaliyetlerin çok iyi bulunduğu ve sürekli idman hareketleriyle Vilâyetin cidden güzel bir gençlik ve hareket kaynağı olduğu anlaşılmıştır.

Halk dershaneleri şubesinde halkın fikrî seviyelerini yükseltmek için çalışıldığı ve bu maksatla konferanslar verildiği öğrenilmiştir.

Kütüphane Şubesindeki kitaplarla da Vatandaşların tenvirine çalışılmakta bulunulmuştur.

Kiğı'da İdare âmirleriyle vakî temaslara göre, Merkezden beş bin liralık bir muavenet temin edildiği takdirde güzel bir Halk Evi binası inşa edilebileceği anlaşılmıştır.

Bu binanın inşaatı için Kaza Merkezinde bulunan eski bir binanın temel aksamından da istifade edilebileceği Umumî Müfettişlikçe ifade olunmuş ve Vilâyet Merkezi olan Çapakçur'dan başka nüfusu ve genel durumu itibariyle en önde olan Kiğı Kazasında Halk Evimizin yeni bir binaya sahip olması çok uygun görülmüştür.

Solhan, Genç ve Karlıova Kazalarında elverişli bina olmaması ve çalıştırılacak elemanı az olması itibariyle şimdilik halk odaları açılması ve kabil olduğu takdirde radyo ile ve kitap ve gazetelerle halkın aydınlatılması temenniye şayan bulunmuştur.

Bu münasebetle Halk Evlerimizin muhtelif Şubelerdeki idare komitelerine temas etmek faideli görülmüştür. Bu komitelere Reis ve Aza olarak seçilenlerden memur olanların, memuriyetlerinin değişmesi veya her hangi bir sebeple ayrılması halinde, o Şubeye ait çalışmaların yeni Aza seçimine kadar aksadığı öğrenilmiştir.

Kiğı Halk Evinde verilen konferansların örneklerinin alınmaması, dosyasında saklanmaması, hatta konferansın verildiği tarih ile gününün dahi tesbit edilmemiş olması ve muhafazası Kütüphane Şubesine ait olan kitapların saklanmasına rağmen bu Şubenin Başkanlığına seçilen bir memurun resmî işlerinin çokluğunu ileri sürmek suretiyle Halk Evleri talimatnamesinin 58'inci maddesine göre tutulması gereken kayıtlar üzerinde çalışamaması bu gibi değişmeler yüzünden husule gelen aksaklıkları teyit edecek mahiyette görülmüştür.

Bu duruma göre, uzak bölgelerde olan bu gibi Halk Evlerimizin faaliyetlerinin talimatname esasları dâhilinde yakın ve sürekli bir ilgi ile temini ve murakabesi için gereken tedbirlerin ittihazı yüksek takdire bağlı bulunmuştur.

11.11.1939
Bingöl Mebusu

BİNGÖL İLİNDE YURDDAŞLARLA KONUŞMA: "MİLLÎ BİRLİK VE BERABERLİK" (1940)*

Yazan ve Konuşan: Necmeddin Sahir
Bingöl Mebusu

11.12.1940

Cumhuriyet Halk Partisi
Genel Sekreterliği Yüksek Makamına

İntihap dairemi ziyaret vesilesiyle, halk ile vâki temaslarda, Millî birlik ve beraberlik mevzuu etrafındaki sözlerimi havi yazımın bir örneğini yüksek ıttılâınıza arzediyorum.

Derin saygılarımı ve bağlılıklarımı teyid eylerim.

Bingöl Mebusu

* Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 5, Belge No: 39.

Sevgili Yurddaşlarım;

İntihap dairemi ziyaret vesilesiyle, Vatanımızın bu güzel parçasında, sizleri selâmlamak ve sizlerle konuşmak fırsatını bulmak gerçek bir bahtiyarlıktır.

Bereketli ovaları, zümrüt gibi dağları ile başlı başına güzellik ve zenginlik kaynağı olan yurdumuzun bu şirin bölgesinde, Bingöl ve Solhan yamaçlarında, geçmiş yıllarda döğüşen büyüklerimize ve kahramanlarımıza ait aziz hatıraları ve necip Milletimizin fedakârlıklarını canlandıran şanlı menkıbeleri duydukça ve andıkça bu bahtiyarlık daha büyük bir inşirah ve iftihar veriyor.

Şüphesiz, bu inşirah ve iftihar, Ülkemizi kurtaran, Cumhuriyetimizi kuran Büyüklerimizin koruyucu ve yapıcı eser ve teşebbüsleri ile daha zengin ve daha velud bir mahiyet arzediyor.

Daha dün denecek kadar kısa bir devrede geçen yıl Ağustos ayı içinde, buralarda karşı karşıya buluştuğumuz günlerde bahis mevzuu olan bir teşebbüs, büyük bir teşebbüs bugün Cumhuriyet İdaresinin yeni ve feyizli bir eseri olarak fiiliyat sahasına inkılâp ediyor: Elâzığ-Van demiryolu etüdlerine başlanılmış bulunuyor.

Bereketli Elâzığ Ovasını aşarak, Murat Nehrini dolaşarak, karşıdan karşıya geçerek, Genç ve Solhan eteklerini şenlendirerek Muş'a ve oradan da Van'a gidecek olan demiryolunun mes'ut akisleri daha şimdiden bu diyarlarda seziliyor.

Vatanımız, Cumhuriyet Hükûmetinin malî imkânlar dâhilinde bütün memlekete şamil imâr siyasetinin feyizli ve mes'ut eserleri ile yepyeni bir mamure halinde yükseliyor. Şark ve garp, şimal ve cenup Vilâyetlerimizi birbirine bağlıyan demiryolu siyaseti ile bir çok köylerimiz şenleniyor, bir çok şehirlerimiz bugünü yarına bağlıyan medenî eserlerin ve iktisadî hareketlerin mihrakı oluyor.

Bizi bu mes'ut manzaralarla karşılaştıran, bizi o velûd hamlelerle iyi günlere kavuşturan aziz Büyüklerimizdir; onlar yalnız Türk toprakları üzerinde değil, bütün Dünyada ün almış kahramanlardır.

Geçen yıl burada görüştüğümüz günlerde yeni Dünya harbi henüz başlamamıştı. Bugün bütün Avrupa Harp felâketi ile zebun bulunduğu bir devrede güzel Türkiyemiz, açık siyaseti ve uyanık hareketi ile bir yıldan beri harpten vareste ve masun tutulmuş bulunuyor. Bu harp kasırgasından yarın da masun kalabilmek emelimizdir.

Şimdi, bundan yirmi beş yıl önce, Büyük Dünya Harbinde, bu bölgelerde çalışmış olan, döğüşmüş olan Türk Büyüklerinin aranızda geçirdiği saatlerin temiz hatıraları gözlerimin önünde canlanıyor.

Büyük Dünya Harbinde Vatan topraklarını müdafaa ile uğraşan ve harp sonunda yurdumuza müteveccih istilâ teşebbüslerine, aziz Türk Ulusunun başında, inkılâp arkadaşlarile ve bütün Milletle, karşı koyan Atatürk, Türk Cumhuriyetini ve Türk İstiklâlini mukaddes bir emanet olarak Türk gençliğine, Türk Vatandaşlarına tevdi etmiştir. O Büyük Vatan Kurtarıcısı, şimdi aramızda değil, fakat kalplerimizde ve müfekkerelerimizde nurlu bir meşale halinde yaşıyor. Onu, Halk Partimizin Kültür yuvasında, Halk Evimizin sıcak, vefalı ve şefkatli çevresinde rahmetle anarken Onun silâh ve harp arkadaşı, inkılâp ve zafer yoldaşı ve en üstün kardeşi Millî Şef İsmet İnönü'yü saygı ile anmalıyız.

Bütün hayatını aziz Türk Milletinin hizmetinde ve emrinde geçiren ve bu maksatla büyük harp yılları içinde muhtelif cephelerde olduğu gibi bu mıntakada da, Elâzığ'da Beşkardeşler'de, daha sonra Murat'ın öte yakasında Sekrat'da ve daha ilerlerde mütevazı, vazifedar bir Vatandaş olarak memleket müdafaası için çalışmış ve bu dâva uğrunda saçlarını ağartmış olan aziz İnönü, bugün Millî Şefimizdir.

Türk Ulusunun vefakâr ve fedakâr hâdimi, azmin, şehamet ve necabetin, ısmet ve faziletin timsali, harp ve sulhun muzaffer kahramanı, Cumhuriyet eserlerinin başarıcısı ve Cumhuriyetin koruyucusu, Türk Ordusunun sevgili Başkomutanı aziz İnönü, var ol, müsterih ol.

Sulh zamanında Vatanın her bölgesinde, her köşesinde huzur ve emniyetin kâfili ve âmili olan ve bugün Büyük Millet Meclisinin ve Hükûmetinin etrafında birlik ve beraberlik içinde yaşıyan Türk Milleti icabında Vatan müdafaası için dokunulmaz, yaklaşılmaz, sarsılmaz bir kale gibi durmaktadır.

Zaten, yavuz Türklerin kahramanlık menkıbeleri Vatanperver Türk erlerinin Vatan Mücahedesinde ve son istiklâl savaşındaki hamaset ve şehametinin fahraver birer nişanesi olarak nesilden nesile intikal ediyor. Bütün bu kahramanlık menkıbeleri, büyük Türk Milletinin icabında aziz Şefinin emrinde yeni yeni kahramanlıklar yaratacak kudret ve şehamette olduğunun en canlı ve en şanlı örnekleridir.

Esasen, aziz Şef, sevgili Milletinde gördüğü bu yüksek ve müstesna hasleti şu sözlerle ne güzel tasvir etmektedir:

"Bütün temennilerimize rağmen insanlık yeni bir boğazlaşmak afetine uğrarsa Türk Milleti bu mücadelede kendisine düşen medeniyet ve insaniyet vazifesini kahramanca, hiç bir tereddüde uğramadan ve hiç bir dehşetden ürkmeden, hakkiyle ve tamamiyle yapacaktır.

Türk Milleti yüksek ideal ve hayatî menfaati kendisiyle beraber olan Milletlerle birlikte göz kamaştıracak yeni kahramanlık menkıbeleri yaratmak için tamamiyle hazır ve kat'î olarak karar vermiş bir haldedir."

Bugün, Dünya hadiselerini kendine yakışan bir sekînet ve basiretle takip etmekte olan Milletimiz, keskin muzaffer silâhlarının gölgesinde her zamandan daha uyanık tek bir manzume halindedir ve Dünyanın geçirmekte olduğu bu buhranlı anlarda Milletimizin gösterdiği birlik ve beraberlik bizim için en büyük kuvvet ve kudrettir.

Ne mutlu bizlere ki, Büyük Millî Şefimizin birlik ve beraberlik Bayrağı altında Büyük Millet Meclisinin etrafında millî kudretimize güvenen tek bir ruh, millî zekâ ile işliyen tek bir baş ve millî varlığımıza dayanan tek bir vucud olarak bölünmez, parçalanmaz hür ve müstakil bir Vatan üstünde bir bütünüz.

Bir yıla yakın zamandan beri Dünyayı kaplıyan harp ve ateş kasırgası karşısında Büyük Meclisimizin ve Cumhuriyet Hükûmetimizin isabetli ve basiretli, temkinli ve tedbirli karar ve hareketleri etrafında Milletimizin gösterdiği bu birlik ve bütünlük, her Millî hadisede olduğu gibi, Millî vicdanımızdaki imanın kudretini, Millî duygu ve görüşlerimizin salabetini bütün Dünyaya haykırmaktadır.

Vatan sevgisiyle perçinlenen bu birlik, beraberlik ve Vatanperverlik, mensubiyeti ile müftehir olduğumuz asil Türk Milletinin müstesna bir meziyetidir.

Bin bir kahramanlık menkıbesiyle dolu olan, bin bir marekedeki harikaları ile tarihini zenginleştiren, aziz şehitlerimizin mübarek kanlarından doğan ve yoğrulan bu millî birliğin alemdarı ve timsali de Büyük Milli Şefimiz İnönü'dür. O, bizim güvenimizdir; O, bizim mesnedimizdir; O, bizim mazhariyetimizdir.

Dünyayı saran büyük felâket önünde Cumhuriyet Hükûmetimizin iç ve dış siyasası yurdumuzun temiz ve berrak havası kadar açıkdır. Her türlü ihtiraslardan, entrikalardan âzade olan bu açık siyasetimiz şöyle tavsif ve tasnif edilebilir:

Dâhilî siyasetimizin esası, Vatandaşlar arasında samimî birlik ve beraberliğe müstenit sükûn ve huzur, terfih ve imâr ve karşılıklı güvendir.

Haricî siyasetimizin hedefi, ittifaklarımıza, dostluklarımıza sadakat gösteren, gizli maksatlardan uzak ve yalnız aziz Vatanımızın emniyet ve müdafaasına matûf dürüst bir sulh siyasetidir.

Millî Şefimiz, Hükûmetimizin bu basiretkâr siyasetini, bir nutuklarında şöyle yadeylemiştir:

"Bütün Avrupa'yı kaplıyan son emniyet buhranı içinde Türk-İngiliz ittifakı hiç bir tecavüz fikri beslemiyen, fakat kendi emniyetlerimiz ve müşterek sulh ve insanlık ideali için alınmış bir taahhüttür. Bu müşterek sulh idealini takviye edecek diğer taahhütlerden de çekinmiyeceğiz."

Hükûmetimiz, sulh ve emniyet gayelerinin vasıtası ve mesnedi olan Millî müdafaamız için gereken tedbirleri dikkatle, isabetle ittihaz etmiş ve etmekte bulunmuştur.

Sayın Başvekilimiz Doktor Refik Saydam, bu emniyet ve sulh gayelerimizi, geçen nutuklarından birinde şöyle ifade etmiştir:

"Devletin gerek âdi ve gerek fevkalâde bütçelerinde en çok yer alan Vekâletin Millî Müdafaa olduğu malûmdur. Bu para ile Türk Vatanının selâbet ve müdafaasının tamamlanmasına çalışıyoruz.

Biz, Türk Yurdunun selâmetini güden politikadaki isabetten eminiz; bize gelecek her hangi bir taarruzun bertaraf edilmesi için çalışıyoruz.

Haricî siyasetimiz Vatanımızın selâmeti için en isabetli yoldur; bunda sergüzeştten eser yoktur. Bugün harp hariciyiz ve öyle kalmak istiyoruz. Fakat bilmelisiniz ki dışarda mütemadiyen hazırlıklar artmakta ve ne vakit, nereye karşı kullanılacağı belli olmıyan tedbirler alınmaktadır. Bu sebeple Vatan müdafaası için silâha sarılmak mecburiyeti bir an hatırdan çıkarılmamalıdır."

Başvekilimiz diğer bir nutkunda da şöyle demiştir:

"Milletimizin hayat ve refahını tehlikeye atabilecek hareketler Hükûmetimizden sadır olmıyacaktır. Elverir ki iyi niyetlerimiz ve bütün devletlere karşı beslediğimiz samimî ve dostane bîtaraflık, doğrudan doğruya veya bilvasıta ihlâl edilmek teşebbüsüne maruz kalmasın."

Bu sözler, Hükûmetimizin takip ettiği dürüst sulh siyasetinin en güzel, en açık örnekleridir. Hükûmetimizin bu kadar açık siyasetine karşı başka milletlerin siyaset ve hareketlerinde de açık olmalarını istemek ve beklemek hakkımızdır.

Bu arada başka bir noktaya temas etmek yerindedir ve memleketimizdeki birlik ve beraberliği, her hangi fasit bir maksatla sarsmak, Türk camiası içinde fena hava yaratmak istiyenlere karşı da tedbirli bulunmak gerektir.

Başka memleketlerde emniyet ve selâbeti sarsmağa matûf olan ve radyo ile ve sair vasıtalarla vuku bulan bozgunculuk teşebbüslerinin, birlik ve beraberlik kudretinden mahrum olan milletleri içinden yıktığını görüyoruz.

Bu itibarla, kendi maksatlarına göre konuşan radyolara ve gizli maksatla yayılan sözlere inanmamak suretile Millî Müdafaa vazifelerimizi yerine getirmeliyiz ve içerden, dışardan gelen uyutucu ve uyuşturucu telkinlere asla yer ve değer vermemeliyiz.

Hadiseleri Büyük Meclisimize ve Milletimize açıkça ve doğrulukla bildiren Hükûmetimizin bütün işlerimizi sürekli ve önemli olarak takip ettiğine ve bu maksatla gereken tedbirleri ittihaz eylemekte olduğuna da güvenmeliyiz.

Bu güven, bozgunculara karşı bizim en kudretli silâhımızdır ve çelik gibi sağlam olan bu güven ve birliğimizle, doğru yolu gören ve doğruyu sezen selim duygularımızla Büyük Şefimizin arzularını yerine getirmek ve Onun sözlerini tutmak suretile güzel Vatanımıza iyi hizmetlerde bulunmak bizim müşterek fahrimiz ve imanımızdır. Asırlarca ihmal edilen ve eski devir ve idarelerden bin bir acı ile intikal eden aziz Vatan topraklarını şenlendiren, Devletimizin kudret ve itibarını yükselten, Vatandaşlar için hakikî huzur ve refahı müjdeleyen Cumhuriyeti Hükûmetimiz, şuurlu ve kuvvetli varlığıyla şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra dahi insanlık camiasına ve sulh gayesine hizmet etmek ve memleketimize gelebilecek tehlikeleri önlemek için muktedir olduğu bütün imkânları ve tedbirleri aramaktadır.

Bununla beraber, Hükûmet Reisimizin bir vesile ile ifade ettiği veçhile, Vatan müdafaası için sonuna kadar azimli olduğumuz hususunda hariçte hiç kimsenin tereddüdü olmamalıdır.

İnsanlığı inleten harp faciasının bir an önce nihayete ermesini istiyen ve memleketimizi harp mıntakası haricinde bırakmayı, emniyet ve taahhütlerimizi ihlâl etmemek şartiyle, Milletimize karşı vaadeden Büyük Millî Şefimiz, Büyük Millet Meclisinin geçen içtima yılının açılışında, sulhun nigehbanı olan Ordumuzu şu suretle yâdeylemişlerdir:

"Büyük Türk Milleti emin olabilir ki Cumhuriyet Orduları emir aldıkları zaman vazifelerini hakkıyla ifa edecek kıymettedirler. Yaptığımız ve yapacağımız fedakârlıklara Cumhuriyet Orduları lâyik olduklarını isbat etmeğe her an hazırdırlar."

Aziz Vatandaşlarım, ne mutlu bizlere ki biz, Dünya Milletleri içinde en üstün ve en eski bir medeniyetin sahibi aziz Türk Milletinin ve yavuz Türk Ordusunun birbirine güvenen ve Vatan mücahedesinde, Vatan dâvasında eşi olmıyan bir ırkın evlâtlarıyız. Ne mutlu bizlere ki Vatanın büyük evlâdı İsmet İnönü'ye malikiyetle müftehiriz. Çünkü O, bizimdir, biz Onun emrinde ve izindeyiz.

Ne mutlu aziz Türk Milleti, birlik ve beraberliğimizin kaynağını Türk Ülküsünün azimkâr ve fedakâr timsali Millî Şefimizin kudretli ve kuvvetli varlığında perçinlemiş bulunuyoruz.

Yaşa, var ol aziz Milletim, aziz Şefim.

BİNGÖL VİLÂYETİ İŞLERİNE DAİR GÖRÜŞLER VE DÜŞÜNÜŞLER (1940)*

Yazan: Necmeddin Sahir
Bingöl Mebusu

11.12.1940

Cumhuriyet Halk Partisi
Genel Sekreterliği Yüksek Makamına

11.11.1939 günü takdim edilen yazıya ektir:

Büyük Millet Meclisinin geçen içtima fasılaları esnasında, Ağustos ayı içinde, Bingöl Vilâyeti dâhilinde Halk ve İdare Makamları ile vâki temas ve görüşmelere ait ikinci yıllık raporumu bu yazı ile sunuyorum. Derin saygılarımı yenilerim.

Bingöl Mebusu

* Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 4, Belge No: 37.

İçindekiler

1. Mülkî Taksimat 45
2. Nüfus İşleri 47
3. Sağlık Durumu 48
4. Maarif İşleri 50
5. Ziraat ve Toprak İşleri 56
6. Kredi ve Ticaret Hareketleri 59
7. Hayvan İşleri 60
8. Orman Durumu 62
9. Adliye ve Tapu İşleri 62
10. Yol ve Köprü İşleri 64
11. Demiryolu Faaliyetleri 69
12. Münakale ve Muhabere Vasıtaları 70
13. Elektrik ve Su Tesisleri 71
14. Yapı İşleri ve Belediye Hareketleri 72
15. Vergi ve İnhisar İşleri 74
16. Halkın Temayülleri ve Emniyet İşleri 75
17. Halk Evlerimiz ve Odalarımız 77

1. Mülkî Taksimat

Muhtelif mülâhaza ve zaruretlerle Genç Kazasının bulunduğu yere nakli yüksek ve ilgili makamlarca derpiş edilmekte olan Bingöl Vilâyet Merkezi hâlen Çapakçur'da bulunmaktadır.

Evvelce teemmül ve tetkik edilmiş olan bu mevzu üzerinde, geçen yıl vâki temaslarda, malûmat sahibi olmayan Çapakçur Halkı, bu yıl vuku bulan görüşmelerde, Vilâyet Merkezi olmasına rağmen henüz bir canlılık göstermemiş olan Çapakçur'dan Vilâyet Merkezinin nakledilmemesi ricasında bulunmuştur.

Halkın bu hususiaki dileği samimi olmakla berber, Murat Nehrini takiben Çapakçur-Genç sahasından geçecek olan yeni demiryolundan başka Hükûmetçe derpiş edilen diğer mülâhaza ve zaruretlerle Vilâyet Merkezinin Çapakçur'dan Genç'e kaldırılması halinde Çapakçur'luların şimdiki vaziyetlerinde mühim bir değişiklik olmıyacağı, Elâzığ-Muş yolu üzerinde bulunan Çapakçur'un da, vaz'iyeti ile mütenasip şekilde, Hükûmetçe imarına çalışılabileceği ve zamanla Hükûmet teşkilâtına ait binaların da kurulabileceği ifade edilmek suretile halkın tatminine çalışılmıştır.

Kiğı, Solhan, Genç, Karlıova Kazalarının Mülkî teşkilâtı için halk temaslarında bir mütalea mevzuubahs olmamış ve Genç'liler, kendi bulundukları sahaya Vilâyet Merkezinin nakledileceğinden haberdar görülmemiştir. Ancak, geçen yıl da arzedildiği gibi, Vilâyet Merkezinin Genç'e alınması esas itibariyle kararlaştırıldığı takdirde bu Vilâyete bağlı Kazaların vaz'iyetini yeniden gözden geçirmek zarurîdir.

Kış ve ilkbahar mevsimlerinde Vilâyet Merkezile irtibatı kesilmekte olan Kiğı Kazasının Erzincan ve Erzurum vilâyetlerinden birine bağlanmasındaki zaruret, yaz aylarında bile yolsuzluk ve suların taşkınlığı yüzünden zorlukla muvasala temin edilebilmekte olduğuna göre, devam etmektedir.

Geçen yıl kışın şiddetli olması, yağmurların sürekli bulunması ve Elâzığ Vilâyetine bağlı Karakoçan kazasının Kiğı istikametindeki yegâne yolu üzerinde kuvvetle akmakta olan ve Perisuyu denilen büyük su üzerinde köprü olmaması yüzünden hissedilen zorluklar bu yıl daha fazla olmuştur.

Bu itibarla Mülkî teşkilât bakımından Kiğı'nın irtibatını tanzim etmek ve bu arada Perisuyu'nun öte tarafından Bingöl Vilâyetine yer vermemek çok yerinde olacaktır.

Bununla beraber, Bingöl Vilâyetine bağlı Kazalar içinde nüfusu ve genel durumu itibariyle ön safta olan Kiğı kazasının muvasalasızlık yüzünden

Erzincan yahut Erzurum Vilâyetine raptı halinde dahi bugün hissedilmekte olan zorlukların başka başka mahiyette tecelli edebileceği melhuz bulunmuş olduğundan vaz'iyetin, geçen yıl da işaret edildiği veçhile, daha esaslı şekilde tetkiki yüksek ve ilgili makamların takdirine bağlı görülmüştür.

Ancak bu tetkikler arasında, Elâzığ-Çapakçur yolu üzerinde bulunan ve Elâzığ Vilâyetine bağlı olan Karakoçan kazasının Camusgölü mıntakasındaki köylerine ait irtibat vaziyetini de incelemek yerinde olacaktır.

Elâzığ-Çapakçur yolundan ayrılan Karakoçan kazasının şimdiki bulunduğu yere göre kör bağırsak gibi sanılan Camusgölü mıntakasındaki köylerin Elâzığ Vilâyetinden alınması ve Bingöl Vilâyetine verilmesi, idarî makamlarla vaki temaslara göre, daha muvafık görülmektedir. Bu takdirde, Çapakçur'un Elâzığ Vilâyetine bağlı olduğu eski yıllarda bile bakılamamış olan Elâzığ-Çapakçur yolunun Camusgölü eteklerinden itibaren başlıyan ve Koruca Dağı başındaki düzlüğe kadar devam eden kısmı üzerindeki yol faaliyetlerinin de Bingöl Vilâyetince daha yakın bir mıntakadan temin edilebileceği anlaşılmaktadır.

Bu Vilâyete bağlı Kazalar arasında şimaldeki Karlıova kazasının vaz'iyeti Kiğı kazasına nisbetle daha ziyade dikkate şayan bulunmuştur. Muvasala ve irtibat itibarile Kiğı kazasından daha fena şartlar içinde bulunan Karlıova kazasının, Çapakçur-Çobankaya arasındaki kırk kilometrelik kısmı yaz mevsiminde tekerlekli vasıtaların geçmesine müsait bir halde bulunmuş olmakla beraber Çobankaya-Karlıova arasındaki sınaî ameliyelerin yapılamaması yüzünden doğru bir irtibat temin edilememekte olduğuna göre, Erzurum yahut Muş Vilâyetlerinden birine bağlanması da bir tetkik mevzuu halindedir.

Bu esas tasvip edildiği takdirde, şimalde Solhan kazasının irtibatı mahfuz kalmak ve Kiğı, Karlıova Kazaları yerine cenuptan Lice ve Kulp Kazaları alınmak ve Elâzığ Vilâyetine bağlı Karakoçan kazasının Camusgölü mıntakasındaki köylerin ilhakı suretile Çapakçur kazasının sahai faaliyeti genişletilmek şartile, Bingöl Vilâyeti emniyet ve asayiş işlerile demiryolu hareket ve faaliyetleri ve iktisadî, içtimaî münasebetler bakımından daha iyi bir vaz'iyet iktisap edebilecektir.

Ancak, bütün bunlar mahallî temaslardan ve görüşmelerden mütehassıl intibaların mevludu olduğuna göre, geçen yıl da arzedildiği veçhile, işin daha şamil malûmat ve mütaleat ile meczi suretile tanzimi yüksek ve ilgili makamların takdirine mevdu bulunmuştur.

2. Nüfus İşleri

Evvelce, 1935 yılında tesbit edilen miktara göre Çapakçur, Kiğı, Solhan, Genç ve Karlıova kazalarile birlikte 35.970 kadın ve 36.092 erkek olmak üzere tutarı 72.062 olan Bingöl Vilâyeti nüfusunda, yeni doğumlarla gizli doğumlara ait müracaat ve takiplere müstenit kayıtlarla, umumiyet itibarile bir fazlalık sezilmektedir.

Vilâyet merkezi olan Çapakçur'da Nüfus müdürü ile Solhan kazasında ilgili memurlarla vaki temaslarda, Hükûmetimizin önemle takip etmekte olduğu nüfus siyaseti itibarile nüfus sayımına ait işler üzerinde durulmuş ve izahat istenilmiştir.

İlgili vazife sahiplerinin verdikleri malûmata nazaran, Yüksek Başvekâlete bağlı İstatistik Umum Müdürü tarafından nüfus sayımına ait muhtelif talimat ve tebligat dairesinde çalışılmış olduğu anlaşılmış ve Vilâyet ve kaza merkezlerinde halk ile vaki temaslarda da nüfus sayımı üzerindeki hassasiyet ve ehemmiyet tebarüz ettirilmiştir.

Ancak, Yurdumuzun şark ve cenup bölgelerindeki diğer Vilâyetlerde de olabileceği gibi, Bingöl Vilâyetinin birbirini kucaklayan dağlık mıntakalarında ve davar sürülerile yaylalarda dağınık ve gezginci olarak yaşıyanların nüfus sayımlarında vaz'iyetlerinin doğru bir şekilde tesbitine matûf tedbirlerin de İstatistik Umum Müdürlüğünce teemmül edilmiş olması tabiî görülmekle beraber bu bölgedeki hususiyet itibarile bu nokta üzerinde durulması da faydalı telâkki edilmiştir

Bu arada, Avrupa'da bir yıldan beri devam eden harp kasırgası muvacehesinde Yurdumuzun emniyeti ve müdafaası bakımından Hükûmetimizin ittihaz ettiği tedbirler arasında silâh altına davet edilmiş olan sınıfların icabet vaz'iyeti üzerinde ilgili teşkilâtla temas edilmiş ve alınan izahata göre Yurddaşların vazifelerini ifa hususunda büyük bir hassasiyet ve alâka gösterdikleri memnuniyetle öğrenilmiştir.

Ancak, yine bu temaslardan anlaşıldığına göre, nüfus kayıtlarına istinaden alâkalı teşekküllercc vazifeye davet edilen Vatandaşlar arasında bazı yerlerde ademi icabet şeklinde görülen malıdut bazı vak'aların, ölüm ve nakil gibi muamelelerin nüfus kayıtlarında zamanında yürütülememesinden ileri geldiği ve bunun ilgili vazife sahiplerini işgâl etmekte olduğu öğrenilmiştir.

Solhan Kaza Merkezindeki görüşmelerde, vaki davet üzerine kırk yurddaşın icabet etmesi icap eylediği halde sekiz yurddaşın bu sebeplerle buluna-

madığı ifade edilmiş ve fakat alâkalı dairelerce buna göre muktazi muamelelerin de ıslâh ve tanzimine çalışıldığı öğrenilmiştir.

Bu vaz'iyet muvacehesinde, Yurd müdafaasının esasını teşkil eden nüfus durumu üzerinde bu bakımdan dahi durmak ve nüfus işlerile askerlik işlerini gören daireleri bir elden idare suretile daha verimli neticeler elde edebilmek imkânı hatıra gelmektedir.

Bununla beraber, çok önemli olan ve birbirine murtabıt bulunan bu mevzu üzerinde, teşkilât değişiklikleri ve tatbikattaki akisleri itibariyle, gereken tetkiklerde bulunulması yüksek ve ilgili makamların takdirine bağlı bulunmuştur.

3. Sağlık Durumu

Vilâyetin sıhhî teşkilâtında geçen yıl tesbit edilmiş olan boşlukların, muhtelif zaruretler ve sebeplerle de olsa, henüz doldurulamaması ve eksiklerin tamamlanamaması bu muhitte çalışan ve yaşıyanlar için cidden ıztıraplı bir mahiyet arzetmekte bulunmuştur.

Vilâyet Merkezi olan Çapakçur'da ve kazalarda halk ile vaki temaslarda Çapakçur'un üstündeki düzlükte yaptırılmış olan tıbbî aletlerile malzemesi temin edildiği halde mütehassıs operatörün tayin edilememesi yüzünden açılamamış bulunan yirmi yataklı hastahanenin açtırılması için geçen yıl vaki ricalar teyid edilmiştir.

Bu mıntakada kışın çok sürekli ve zorlu olması hasebiyle bir yandan halkın, diğer yandan Hükûmet memurlarının acil tedavi ihtiyaçları karşısında bu hastahanenin açılmasındaki zaruretin ilgili makamlarca da takdir edilmekte olduğu muhakkak bulunmakla beraber hususî idare bütçesinden yaptırılan bu küçük hastahane karşısında iki yıldan beri mütehassir ve muntazır bir halde olan yurttaşların önümüzdeki yıl içinde sevindirilmesine imkân bulunması temenniye şayan görülmüştür.

Solhan Kazasındaki temaslarda halk adına Arif Bilen adlı vatandaş, geçen yıl da arzedilmiş olduğu veçhile, kadrosu mevcut olduğu halde açılamıyan tedavi evinin açılmasını ve münhal bulunan Hükûmet doktorunun da gönderilmesini istemiştir.

Genç kazasındaki görüşmelerde dahi, iki yıldan beri beklenilmekte olan Hükûmet doktorunun gönderilmesi hakkındaki ricalar teyid edilmiş ve işi Mersin'de olan ve ailesi nezdine dönmüş bulunan Genç'li Ahmet Hamdi adlı yurddaş da şöyle demiştir:

"Hükûmet Doktoru bulunmadığı cihetle halkın çektiği müşkülât çoktur. Evlenmek istiyenler de sıhhî muayene için Çapakçur'a kadar gitmek mecburiyetinde kalmaktadır. Her halde Sayın Hükûmetimizden doktorumuzun gönderilmesini isteriz."

Karlıova kazasındaki Hükûmet doktorunun dahi henüz boş olduğu öğrenilmiştir.

Kışı, zorlu ve sürekli olan, halkın ve memurların barındıkları yerleri sıhhî şartlardan uzak bulunan bu bölgede tek eczahane ve tek ebe bulunmaması, her hangi bir hastalık muvacehesinde, her hangi bir doğum vak'asında çekilen ıztırapları tebarüz ettirecek mahiyette bulunmuştur.

Halkın ilâç tedariki hususundaki ihtiyaçlarını kısmen olsun tatmin edebilmek maksadiyle Vilâyetçe Hususî İdare bütçesinden beş yüz liralık mütedavil sermaye tahsisi memnuniyetle telâkki edilmiş ve bu yıl Dördüncü Umumî Müfettişlik tarafından bir sağlık otomobili ile seyyar bir doktorun Vilâyet Merkezine gönderilmesi ve köylülere muayeneleri neticesinde kinin ve sair ilâçlar dağıtması halkı sevindirmiştir. Çapakçur-Genç yolu üzerinde bulunan Garip köyündeki vatandaşlar bu ilgiden dolayı Cumhuriyet Hükûmetine şükranını arzetmiştir.

Seyyar doktorun bu mesaisi Vilâyet Merkezi olan Çapakçur ile buna mücavir köylere maksur kalmış olmasına rağmen elde edilen netice maddî olmaktan ziyade manevî bakımdan çok değerlidir. Bu itibarla bu bölgenin sağlık bakımından çektiği büyük mahrumiyetlerin acı akislerini tahfif edecek mahiyette olan bu tedbirin muayyen bir programla bütün Vilâyet kazalarına ve hatta Bingöl Vilâyetine mümasil diğer Vilâyetlere bile teşmili temenniye şayan görülmüştür.

Bu arada her hangi bir sebeple doktoru bulunmıyan kazalarda evlenme çağlarındaki yurddaşların, sıhhî muayenelerini temin maksadiyle ve saatlerce, günlerce uzun mesafeler aşarak Sıhhat Müdürünün bulunduğu Vilâyet Merkezine gitmelerinden kurtarılması için, bütün memlekete şamil olacak mahiyette bir tedbire baş vurulması zarurî bulunmuştur.

Bu esas tasvip edildiği takdirde evlenmek istiyenler için Hıfzıssıhha Kanunu mucibince mecburi olan bu sıhhî muayenenin, doktoru bulunmıyan kazalarda, icap eden bilgilerle teçhiz edilmek şartile, küçük sıhhat memurları vasıtasiyle icrasını teminen, adı geçen Kanunun ilgili maddesinin tadili derpiş edilmiştir.

Bu takdirde kanunî memnuiyete aykırı hareketlerin önüne geçilebileceği gibi aylarca değil yıllarca doktor bulunmadığı cihetle uzun mesafeler aşmak veya kanuni memnuiyete rağmen hareketten mütevellit cezalardan korunmak için evlenmek istemiyen yurddaşları maddî ve manevî bir çok külfetlerden vikaye etmek imkânı elde edilmiştir.

Vilâyet halkının umumiyet itibariyle yaşama şartlarındaki kötülüğe ve eksikliğe ve yaşama tarzlarındaki geriliğe rağmen ebesiz, doktorsuz, eczanesiz ve hastahanesiz geçen genel sağlık durumunun iyi olması ve bazı yerlerde sıtma, trahom ve geçici adi göz hastalıklarından başka müstevli hastalıktan masun kalmış bulunması kayda değer bulunmaktadır.

Bu vesile ile ana vatana kavuşan ve bu bölgelerde iskân edilen muhacırlarla bu muhitlerde yaşıyan yerlilerin sıhhî ve medenî durumlarına da temas etmek yerinde görülmüştür.

Elâzığ-Çapakçur yolu üzerinde ve Elâzığ Vilâyeti dahilindeki iskân edilmiş olan muhacırların bulundukları sahadan geçerken Habusu köyündeki muhacır ve yerli yurttaşlarla vuku bulan temas ve görüşmelerden mütehassıl intibalara göre, muhacırların sıtmadan şikâyet etmekte bulunmaları ve muhtelif sebepler ve mülâhazalarla yerli vatandaşlarla evlenmek hususunda müçtenip bulunmaları dikkate ve tetkike şayan bulunmuştur.

Bu duruma göre bu muhacır Türklerin yerli yurttaşlarla daha yakından kaynaşmak ve birleşmek suretile Türk camiası için daha verimli ve sürekli bir hayat kurabilmeleri ve muhacır, yerli bütün vatandaşların sıtma ve sair hastalıklardan korunmaları için gereken tedbirlerin alınması yüksek ve ilgili makamların takdirine bağlı görülmüştür.

4. Maarif İşleri

Vilâyetin Maarif durumunda geçen yıla nazaran teşkilât itibariyle bir değişiklik olmamıştır. Yalnız, bu havalide yaşayanları temsil bakımından üzerine önemle durulması zarurî olan Türkçemizin kökleşmesini ve doğuş ve yaşayiş tarzlarına göre Dağ Türkçesiyle konuşanlar arasında Türkçemizin yayılmasını temin edecek olan mekteplerimizde ve teşekküllerimizde iyi semereler elde edilmeğe başlanıldığı, yurddaşlarla ve mektep çocuklarile vâki yakın temaslardan, anlaşılmıştır.

Teşkilât itibarile Vilâyet dâhilinde mevcut iki tane beş sınıflı ve on bir tane üç sınıflı iki mektebin bütün Vilâyet çocuklarını okutmaya yetmekten çok uzak olduğu muhakkak bulunmakla beraber iyi öğretmenlerin değerli

emeklerile anaları babaları Türkçe bilmiyen çocukların Türkçeyi öğrenmeleri ve Türkçeyi yaymaya başlamaları istikbal için sevinçle karşılanacak mahiyetde telâkki edilmiştir.

Bu muhitin mektep hususundaki ihtiyaçlarını tebarüz ettirebilmek ve mevcudun kifayetsizliği hakkında daha şamil bir fikir verebilmek için Vilâyetin 1936-1940 yıllarındaki Maarif hareketlerini gözden geçirmek uygun görülmüştür.

Bingöl Vilâyetinin teşekkül ettiği 1935 yılında Muş ve Erzincan Vilâyetlerinden müdevver dokuz mektep ve on üç öğretmenle faaliyete başlıyan Maarif kadrosu, son yıla kadar, aşağıda tesbit edildiği şekilde, inkişaf edebilmiştir:

A) Maarif Bütçesi

Yıllar	Âdi Bütçe		Fevkalâde Bütçe		Tutarı
1936	13.494	+	4.500	=	17.994
1937	18.707	+	3.100	=	21.807
1938	22.198	+	3.500	=	25.698
1939	24.559	+	5.000	=	29.559
1940	27.994	–	–	=	27.994

B) Mektepler ve Öğretmenler

Yıllar	Mektepler	Öğretmenler
1936	9	15
1937	13	21
1938	13	23
1939	13	25
1940	13	26

C) Okuyan Talebe

Yıllar	Kız		Erkek		Tutarı
1936	135	+	375	=	510
1937	116	+	381	=	497
1938	193	+	486	=	679
1939	212	+	562	=	774
1940	285	+	714	=	999

Bu cetvellerden anlaşıldığı üzere, 1936 yılında âdi ve fevkalâde olarak 17.994 liradan ibaret olan Maarif bütçesi 1940 yılında, vaziyeti hazıranın istilzam ettiği zaruretlere rağmen, 27.994 lirayı bulmuştur ki bu miktar, yıllık geliri 100.000 liradan ibaret bulunan Hususî İdare bütçesinin hemen hemen % 30'unu teşkil etmek itibarile dikkate şayandır.

Ancak, bütçenin Maarif bakımından yükselme kudreti sona ermiş olduğuna göre, geçen yıl da arzedildiği gibi Vilâyetin, umumiyet itibarile olmasa bile, Maarif sahasındaki ihtiyaçları karşılıyabilmesi ve daha ileri gidebilmesi için Umumî Muvazeneden yardımda bulunulması mutlak bir zaruret halini almıştır.

Mekteplerin ve öğretmenlerin sayılarındaki yükselişle mütenazır olarak okuyan talebe sayısında görülen yükseliş ilk hamlede memnuniyetle telâkki edilecek şekilde olmakla beraber Vilâyet dâhilinde okutulmak çağında ve mecburiyetinde olan bütün talebeyi okutmak imkânı bulunmadığı cihetle müteessir olmamak kabil değildir.

Filhakika, tesbit olunan rakamlara göre, Bingöl Vilâyeti dâhilinde, Hususî İdare bütçesinden Maarif için ayrılabilen 27.994 liralık tahsisata mukabil okutulmak mecburiyetinde bulunan çocukların sayısı 15.934 olduğu halde bugün mevcut mekteplere giden talebe 999 çocuktan ibaret bulunmuştur ki bu, mecburî tahsil nisbetinin ancak % 6'sını ifade etmek itibarile dikkate ve teessüre değer bulunmuştur.

Bütün Vilâyete şamil olan bu vaziyeti daha iyi tebarüz ettirebilmek için diğer kazalara nisbetle Vilâyet Merkezine daha yakın bulunan Genç Kazasındaki talebe durumundan bahsetmek yerindedir.

Genç Kazasının Merkezi olan Darahini'de kira ile tutulmuş bulunan basit ve çökük bir bina içinde okuyanların sayısı kız ve erkek olmak üzere 75 talebeden ibarettir. Bu miktar, 1935 Nüfus Sayımına göre, 6.576 kadın ve 5.956 erkek olarak nüfusu 12.532'yi bulan Genç Kazasının tahsile imkân bulabilen çocuklarının tutarını ifade etmesi itibarile cidden hazin bir mahiyet arzetmektedir.

Düne kadar mektep mefhumile ilgisi olmıyan yurttaşların bugün çocuklarını okutmak dileğile kaynaşmaları ve Vilâyet merkezinde ve kazalarda halkla vaki temaslarda mektep isteklerini ön safda tutmaları, hatta Vilâyet Merkezi olan Çapakçur'da bir Orta Mektep açılması hakkındaki dilekleri yenilemeleri bu Vilâyet mıntakasında dahi mektep hareketlerine hız vermekliğimizi icap ettirecek mahiyette görülmüştür.

Vilâyet dâhilinde, Maarif Vekilliğince vâki tebliğe istinaden, Eğitmen Kurslarına iltihak için talip araştırılmış, ancak üç talip bulunabilmiştir. Bu duruma göre, muhtelif bakımlarla olduğu kadar, Kültür bakımından da derin mahrumiyetler içinde bulunan Bingöl Vilâyetinde ve hatta bu Vilâyete benzer diğer Vilâyetlerde, Eğitmen işinin daha verimli bir şekilde halledilmesine zaruret görülmektedir.

Bingöl Vilâyeti halkı, umumiyet itibarile okuma, yazma bilmediği gibi yurttaşların % 80'i güzel Türkçemizi konuşmaktan mahrum bulunmaktadır. Bu itibarla Vilâyet köylerinde verimli bir eğitmen teşkilâtının vücuda getirilmesi ilk mekteplere olan ihtiyaçtan daha üstün ve yerinde telâkki edilmektedir.

Halk arasında güzel Türkçemizin konuşulmasına ve yayılmasına daha kuvvetle imkân verecek olan bu teşkilât için Vilâyet Hususî bütçesi müsait olmamakla beraber Halkın umumî seviyesine göre Vilâyet köylerinin çoğunda, ilk mekteplerden ziyade eğitmen kursları açılması daha muvafik görülmekte ve bu esas tensip edildiği takdirde buna müteferri tahsisatın dahi ilgili makamlarca temini kabil olacağı şüphesiz bulunmaktadır.

Ancak, bu eğitmen teşkilâtına karar verildiği takdirde, eğitmenlerin, eldeki talimatname hükümleri dairesinde, Vilâyetçe teminine imkân olamıyacağından, daha fazla ücret verilmek suretile başka Vilâyetlerden temini ve ücretlerinin Maarif Vekilliğince Vilâyet bütçesine tesviyesi mülâhaza edilmekte ve bu teşkilâtın, Vilâyet dâhilindeki köylerin nüfus ve miktarına göre, kurulabileceği yerlerin tesbiti, ilgili teşekkül ve vazifedarların takdirine ve mesaisine bağlı görülmektedir.

Bu arada, geçen yıl Büyük Millet Meclisince kabul edilen ve daha şimdiden gelecek yıllar için feyizli semereler vaadetmekte olan Köy Enstitülerine ait faaliyetlere de temas edilmiş ve Bingöl Vilâyetine isabet eden on talebenin, Malatya-Akçadağ'da açılan Köy Enstitüsüne sevk edildiği öğrenilmiştir.

Ancak, bu Kanuna göre, Bingöl Vilâyetinde açılması mutasavver Köy Enstitüsünün Çapakçur-Genç yolu üzerinde yüksek bir yerde bulunan Kadımatrak köyünde kurulması çok uygun bulunmuştur. Bu köy, engin bir ovada olduğu gibi sulak araziye malik olması, Elâzığ-Van demiryolunun geçeceği sahaya daha yakın bulunması ve mücavir bir çok köyler arasında olması itibarile de Köy Enstitüsü için en müsait bir saha olarak mütalea edilmiştir.

Bingöl Vilâyetinin teşekkülünden sonra, dört yıl içinde Millet Mektepleri dershanelerinde 984 yurttaşa okuma, yazma öğretildiği anlaşılmıştır.

Bu yıl dahi Dördüncü Umumî Müfettişliğin tensibi ve Maarif Vekilliğinin tasvibi ile biri Vilâyet Merkezine tabi Karapınar köyünde ve diğer ikisi Kiğı kazasına bağlı Hogas ve Simhaç köylerinde olmak ve tedris müddeti büyük tatil devresine maksur bulunmak şartile üç Millet Mektebi açılmıştır. Gayesi, büyük, küçük yurttaşlara okuma ve yazma öğretmekten ibaret olan bu Millet Mekteplerinde bu yıl dahi 400 Vatandaşın okutulmuş olduğu memnuniyetle öğrenilmiştir.

Bu çalışmalarla ve Millî mefkûremizin yükseltilmesi için verilen konferanslarla bu havalideki Vatandaşlar arasında güzel Türkçemizin yayıldığını ve kökleştiğini görebilmek çok mes'ut bir hadise olarak telâkki edilmiş ve Vatandaşlar arasındaki genç dimağlarla okuma çağlarındaki çocukların durumu çok ümitli görülmüştür.

Esasen bu bölgedeki bütün temas ve görüşmelerin mevzuunu, diğer işlerden daha üstün olarak, mektep mes'elesi teşkil etmiş ve hatta Çapakçur-Genç yolu üzerinde Murat Nehri kenarındaki Garip köyünde vâki temaslarda bile köylüler mektep olmadığından şikâyet eylemiştir.

Genç kazasındaki temaslarda dahi Nahiyelerde ve hatta halkı toplu olan köylerde bile mektep açılması istenilmiş ve bu mümkün olamadığı takdirde bu Vilâyet çocuklarının daha fazla olarak Köy Enstitülerine dağıtılmaları rica edilmiştir.

Vilâyetin mektep mevcudu itibarile mahrumiyetine rağmen kudretli öğretmenlerle bu muhitin uyanık olan çocuklarının Türkçeyi kavrayışları hakkında iyi bir örnek verebilmek için Vilâyet Merkezi olan Çapakçur'a mücavir Kadımatrak Köyü ile Solhan Kaza merkezindeki talebelerle vakî temaslara ait müşahede ve intibaları tesbit etmek faydalı görülmüştür.

Kadımatrak köyünde üç sınıflı bir İlk Mektep bulunmaktadır. Bu köyü ziyaret esnasında mezun olduğu cihetle orada bulunamıyan ve adı Sinop'lu Mehmet Kayalı olduğu anlaşılan öğretmenin talebesinden Selim Göneri, Zeki Ertuğrul, Hakkı, Mehmet Gültekin, Mehmet Kartal ve Rabıa Gan adlı çocukların köylüler arasında okuttukları muhtelif şiirlerden İnönü, Büyük Türkiye adlı şiirleri okurken aldıkları tavırlar, muhtelif sorulara verdikleri karşılıklar, ana ve babalarının Türkçe konuşmamalarına rağmen küçük ve basık evlerinin içinde ve dışında perişan ve fakir bir hüviyet içinde gösterdikleri varlıklar göğüs kabartacak mahiyette bulunmuştur.

Çapakçur'a yakın olan Simsor köyündeki çocuklar arasından seçilen Mehmet Ertuğrul adlı çocuğun okuduğu Türkiye adındaki şiirle verdiği ce-

vaplar güzel Türkçemizin bu muhitte sürekli çalışmalarla ve yetişecek genç dimağlarla kısa bir zamanda kökleşeceğine canlı bir delil sayılmıştır.

Solhan kazasında halk ile vâki temaslarımız esnasında bir çiftçi çocuğu olan Mustafa Yıldırım'ın gösterdiği uyanıklık cidden dikkate şayan görülmüştür. Erzurum'lu öğretmen Vehpi Aygın'ın talebesinden olan ve Ardoşin Nahiyesinin Ömeran köyünden olan Mustafa Yıldırım, bir soru üzerine, Cumhuriyet mefhumunu şöyle anlatmıştır:

"Cumhuriyet, halkın kendi kendisini idare etmesidir."

Bingöl yollarında muhtelif yerlerde rastlanan çocuklar arasında Cumhuriyeti kısa ve güzel bir şekilde ifade etmekle dikkati çeken bu çocuk, halk ile konuşmalar arasında adeta bir vaz'ı mahsus ile salona gelen, sırtında eski bir redingot, ayağında sarı bir pantolon ve başında kasket taşıyan yuvarlak sakallı Çiçek adlı yaşlı bir Vatandaşın mânalı bir hareketine karşı verdiği cevapla da takdir kazanmıştır.

Yaşlı Vatandaş, Mebusların yurttaşları bir araya toplıyarak ihtiyaçlarını sormak, dileklerini öğrenmek istemelerini adeta anlamaz gibi davranmış ve halkın bu toplanışındaki sebebi istihfaf eder gibi olmuştur. Buna karşı Mustafa Yıldırım şöyle demiştir:

"Mebuslar, halkın vekilleridir, bizim vekillerimiz. Hükûmetimiz de Halk Hükûmetidir. Bizim Hükûmetimiz. Onlar bizim ihtiyaçlarımızı sorarlar, Hükûmete bildirirler."

Yaşlı Vatandaş ile henüz çok genç olan Yurttaşın bu karşılaşması eski zihniyet ile yeni zihniyetin çok canlı bir nişanesi.

Yaşlı vatandaş, kalabalık bir toplantıdaki bu çetin karşılaşmaya rağmen tatlı bir ifade ile tatmin edilmiş ve Millî birlik ve beraberlik dâvası etrafında büyük, küçük bütün Vatandaşlarımızın memleketi yükseltmek için çalışmak zaruretine temas suretile muhit için faydalı unsur olması telkin olunmuştur.

Genç talebeye Cumhuriyetin feyzini aşılıyan, onu Cumhuriyet güneşile dimdik tutan kudret, onu okutan öğretmen ve onu yetiştiren mekteptir. Yurdumuzun bu güzel topraklarında çocuk olarak Dünyaya gelen, genç olarak büyüyen, ihtiyar olarak yaşıyanı ve ölümüne kadar Dağ Türkçesinden başka bir ses duymıyan vatandaşları Türk Camiasında kuvvetle temsil edebilmek için, dâvamızı kazanmak için tutacağımız yollardan biri yine Mekteptir.

Bingöl Vilâyetinin merkezi olan Çapakçur'un yanı başında Kadımatrak köyüne giden yol üzerindeki karpuz tarlasında çalışan gencin karşılığı tek kelime:

"Neznam."

Bu gencin, bu genç gibi olanların güzel Türkçeyi öğrenmeleri, yanlarından geçen su gibi büyük bir nimetin kadrini bilmiyerek pislik içinde yaşıyanların hayatlarını koruyabilmeleri, Camiamız içinde müsbet birer unsur olabilmeleri için tutacağımız yollardan biri yine Mekteptir.

Bu Vilâyet dâhilinde, geçen yıl da arzedildiği gibi, mektep binalarının vaz'iyeti çok acıklıdır. Solhan kazasında Ardoşin Nahiyesindeki üç sınıflı mektebin hali perişandır. Diğer kazalardakiler de bundan farklı değildir. Vilâyet merkezinde, Çapakçur'daki mektep bile diğer bazı Vilâyetlerden fahirle görülen binalara benzemekten çok uzaktır. Bu mektebin geçen yıl yapılan helâsı, dört yıl önce yapılmış olan mektep binasile inşaat sistemi bakımından mütezad bir manzara arzetmektedir. Mektebin bahçe duvarları da henüz yeni inşa edilmektedir.

Bütün bu intiba ve müşahedelere nazaran bu Vilâyet dâhilinde dahi, muntazam bir programla, şimdilik Vilâyet ve Kaza merkezlerinde birer mektep binası yapılması ve bunların Cumhuriyetimizin birer irfan âbidesi olarak bu bölgeyi şenlendirmesi cidden temenniye şayan bulunmuştur.

5. Ziraat ve Toprak İşleri

Vilâyet topraklarının büyük bir kısmı dağlık olmasına ve ziraate elverişli bulunmamasına rağmen bu yıl buğday, arpa ve darı zeriyatının iyice olduğu söylenilmiştir.

Çapakçur'daki halk toplantılarında rençberlikle uğraşan Sait Aydemir adlı vatandaş halk dileklerini şöyle nakletmiştir:

"Rençber işleri geri kalıyor. Motorla müteharrik çift sürme âletleri Vilâyetimize de gönderilmelidir. Aynı zamanda biçme makinesi de lâzımdır. Bilhassa askere gidenlerin yerine rençber bulunmadığı için mahsul işlerinin motorlu vasıtalarla temini ricasındayız."

Çapakçur'lu Fettah Bayram adlı yurttaş da şu dilekte bulunmuştur:

"Öküz ve tohum istiyoruz. Ziraat Bankası kredisi bilfiil ziraatla meşgul olanlara açıldığı için bizler mahrum oluyoruz. Halka tevzi edilecek topraklardan bizlere de verilmesini bekliyoruz."

Belediye Meclisi âzasından Çapakçur'lu Mustafa Yurtsever de şu sözleri söylemiştir:

"Son çıkan Kanunlara ve Hükûmetçe alınan kararlara göre köylülere arazi dağıtılmak üzeredir. Fakat bu tevziat münhasıran ziraatla meşgul olanlara

maksurdur. Hâlbuki bir çoklarımız maişet derdile muhtelif işlerle uğraşmaktayız. Bazılarının dükkânı vardır. Bazıları küçük taahhütlerde bulunur. Bazıları da çiftçi masraflarına yetecek kadar parası olmadığından hiç bir işle meşgul değildir. Bu vaziyete göre arazi tevziatının müsait ve mümkün olduğu halde başka işlerle meşgul olanlara da teşmili âdilane olacaktır. Bu takdirde halkımız Vilâyetçe tesis edilen fidanlıkdan daha geniş şekilde istifade etmek imkânını da bulacaktır."

Bu münasebetle fidanlık vaziyeti üzerinde durulmuş ve bazı izahat alınmıştır. Bu izahata göre Vilâyet bu yıl içinde halka 4000 meyve fidanı dağıtmış ve bu muhitte sebzeciliğin inkişafı için yakından ilgilenmiştir. Fakat bu işler için piyasadan temin edilen tohumların ekseriya hasta ve fena olduğu görülmüştür. Bu duruma göre ilâçların kontrolü için Hükûmetçe müttehaz mukarrerata imtisalen tohumların da Hükûmet tarafından kontrol edilmesi yerinde bir hareket olarak mütalea edilmiştir. Çünkü hasta ve fena tohumlar yüzünden iyi mahsul idrak edilememektedir.

Halk dağıtılan fidanlarla yeni bahçeler kurmakta ve yeni bağlar yetiştirmektedir. Son Kanun Hükümleri dairesinde boş tarlaların halka dağıtılması için muktezi hazırlıklar ilerlemiştir. Bağ ve bahçe yapmak için son zamana kadar müracaat edenlerin adedi yirmiyi bulmuştur. Fidanlıktaki bağ için Lice'den, Diyarbakır'dan bağ kütükleri getirtilmiştir. Umumiyet itibarile çekirdekten yetiştirilmiş olan fidanlardan alınan neticeler çok iyi olmuştur. Nisan ayında dikilmiş olan Kırkağaç kavun çekirdeklerile iyi mahsul elde edilmiştir. Fakat tam idrak zamanında üreyen kanatlı sinekler yüzünden bütün kavunlar mahvolmuştur.

Solhan kazasındaki görüşmelerde, Murat Nehrinin iki yanındaki mahsulün bu yıl sam yeli yüzünden mahvolduğu öğrenilmiştir.

Genç kazası merkezinde vâki temaslarda dahi halk adına Belediye Meclisi âzasından Sait Göker şu dilekte bulunmuştur:

"Bu mıntakada buğdaylarımız zayif kalmaya mahkûmdur. Bu sebeple esasen tütün yetiştirilmeğe elverişli olan topraklarımda tütün ekilmesine müsaade edilmelidir."

Bütün bu dilekler üzerinde Vâli ile vâki temaslarda dahi şu izahat alınmıştır:

"Ziraat Vekâleti bu mıntakada yetişen tütünlerin, vasıfları itibarile aşağı derecede olması yüzünden, tütün zeriyatına taraftar değildir. Taraftar olsa bile bu mıntakada yetişecek tütün köylü tütünü derecesindedir. Buğday ve

arpa itibarile zayif olmaları, ellerindeki toprakların kıymetini henüz anlayamamış olmalarından ileri gelmektedir."

Genç'lilerin asıl mühim olan bir derdi vardır: Topraksızlık. Bu mıntakada fazla topraklar üç dört yurttaşın elinde bulunmaktadır. Halbulki ellerinde büyük arazi bulunanlar da bir çok topraklarını işliyememektedir. Şu halde prensip itibarile ellerinde çok toprak olanların işliyemedikleri toprakları değeriyle almak ve topraksız olanlara vermek yerinde bir harekettir.

Vilâyet bir yandan da son mukarrerata göre bilfiil ziraatle meşgul olanlara tevzi edilecek arazi için gereken hazırlıkta bulunmuştur. Sonra diğer bazı yerlerde olduğu gibi bu mıntakada dahi sapanı bırakmak, sapan yerine pulluk kullanmak gerektir. İyi mahsul idraki için toprağı iyi işlemek, iyi bellemek hiç olmazsa toprak altına üç parmak kadar girmek zarurîdir. Böyle olmadıkça iyi mahsul almaya imkân yoktur.

Evvelce nümunelik olarak Vilâyete gönderilen dört pulluğa halk rağbet etmemiştir; Bunların hiç biri kullanılmamıştır. Bu hareketlerini mazur göstermek için pullukların bunları çeken hayvanları ezmekte olduğu ileri sürülmüştür. Vâkıa pullukları çekecek derecede güçlü öküzler yoktur. Fakat at vermeye ihtiyaç kalmadan dahi müştereken kullanılacak öküzlerle işi görmek ve buğday, arpa mahsulünü iyi almak kabil.

Esasen Ziraat Bankası dahi bu maksadla Çapakçur Şubesinde Vilâyetimiz halkı için kredi açmıştır. Fakat yurttaşlar bu krediden istifade etmek istememiştir.

Toprağı olmıyanlardan toprak tevziatı dolayısiyle müracaat edenler de azdır. Bu gibi topraksızların toprak istememelerine âmil olan sebepler arasında dağıtılacak arazinin başka bir Vilâyete verileceğinin işaa edilmiş olması müessir olmuştur. Bu şayiaların Millî araziden istifade eden çiftçilerle ortaklama çalışanlar tarafından çıkarıldığı anlaşılmıştır. Hâlbuki Genç'lilere verilecek arazi Murat Nehrinin öte yüzünden Tekören köyü civarındadır ve çok kıymetlidir.

Genç Kaza merkezinde bu mevzu üzerindeki görüşmeler esnasında Kaymakam vekili Hükûmetçe müttehaz kararların halka bildirilmiş olduğunu söylemiş ve Vatandaşlar da buna muttali olduğunu teyid etmiştir. Bu arada Genç'li Haydar adlı yurttaş şöyle demiştir.

"Halkımıza ziraat için çalışmak, ziraat işlerinde çalıştırılmak mecburiyeti tahmil edilmelidir."

Bu görüşmelerde meyvacılık mevzuu üzerinde de durulmuş ve Genç topraklarının meyva yetiştirmeye müsait olduğu ve buralarda bağcılık ve böcekcilik yapılabileceği anlaşılmıştır. Halk Odası Başkanı bu sözleri teyiden şunu söylemiştir:

"Bu mıntakada yabani üzüm çoktur. Halkı bağcılığa ve meyvacılığa teşvik etmekteyiz."

Murat Nehrinin Çapakçur yakasında Garip köyündeki köylülerle vâki temaslarda dahi Karakin adlı Ermeniden metrûk arazinin parasız olarak halka dağıtılması rica edilmiştir.

Bütün bu temaslara göre, halkın bir an önce toprak sahibi olması için teemmül ve ittihaz edilmiş olan tedbirlerin tez elden yerine getirilmesi zarurî görülmüştür.

6. Kredi ve Ticaret Hareketleri

Vilâyet Merkezi olan Çapakçur ile diğer Kaza merkezlerinde kredi ve ticaret hareketleri bakımından, geçen yıla göre, bir inkişaf görülememiştir. Çapakçur'da halk ile vâki temaslardan başka Ziraat Bankası Şubesi Müdürü ve Vâli ile vâki görüşmelerde Banka tarafından kefaleti müteselsile suretile yahut gayri menkul ipoteği mukabilinde ziraat erbabına açılabilecek olan krediden, geçen yıl olduğu gibi, istifade edilmemesi dikkate şayan görülmüştür.

Şube hesaplarının tetkikiyle meşgul olan müfettiş Bay Adnan Uysal'ın bulunduğu esnada Ziraat Bankası Şubesi Müdürüyle vâki görüşmede Vilâyet halkının, Bankaca mevzu esaslar dahilinde, krediden istifade etmedikleri cihetle şube masraflarının karşılanamadığı öğrenilmiş, halkın kefaleti müteselsileden çekinmesi ve gayri menkule müstenit muamelelerin dahi kanunî zaruretlerle uzaması gibi sebeplerle ticarî ve ziraî hareketlerde durgunluk olduğu ifade edilmiştir.

Halk ile vâki görüşmelerde Çapakçur'lu Fettah Bayram adlı yurttaşın öküz ve tohum mübayaası için Halkın krediden istifade edemediği hakkındaki sözleri üzerine halk muvacehesinde Ziraat Bankası Şubesi Müdürü Bay Es'at Erdem'in mütaleasına müracaat olunmuş ve kredinin fiilen ziraatle uğraşanlara açılmasındaki zaruret hasebiyle çiftçi olduğunu söylediği halde münhasıran ziraatla meşgul olmadığı cihetle bu yurttaşın dileğinin terviç edilemediği ve bu mahiyetteki dileklerin de yerine getirilmesi mümkün olamadığı ifade edilmiştir.

Bu vaziyet muvacehesinde köylünün, ziraat işleri veya basit dahi olsa ticaret hareketleri için temin etmek istediği krediyi alabilmek maksadiyle, muhtelif vesilelerle tenviri faydalı görülmüş ve kefaleti müteselsile usulünden içtinap edilmekte olduğuna göre bunun yerine ikame edilebilecek ve bütün memlekete şamil olacak başka bir esasın mütaleası ilgili makamların takdirine bağlı bulunmuştur.

Vilâyet dâhilinde Çapakçur'dan başka Kiğı'da Ziraat Bankası Şubesi açılması suretile halkın tohumluk, öküz ve saire temini için müsait şartlarla krediden istifade etmeleri hakkında geçen yıl vâki dilekler teyid edilmiştir. Kiğı'nın Vilâyet merkezile irtibatındaki zorluğa ve nüfus itibarile diğer kazalara nisbetle olan çokluğa nazaran Kiğı'da Şube açılması tetkike değer görülmüştür.

Ziraat erbabına Hazine tarafından Millî ve metrûk arazinin tevzii ile mütenazır olarak Ziraat Bankasından açılacak kredide kolaylıklar gösterilmesi bu vilâyet dâhilindeki halkın yaşama ve geçim şartları itibarile olan zorluklarına binaen çok yerinde bir tedbir olarak mütalea edilmiştir.

Vilâyet merkezi olan Çapakçur'daki ticarî hareket ve muamelelerin muhtelif malzeme ve maddelerin temini ile mütenasip olarak artması memul bulunmuş ve orta tahsilini bitiren bir yurttaşın son zamanlarda dükkân açmasının, memur olmak için okumak istediklerini söyleyen bu muhit gençlerine iyi bir örnek olduğu ifade edilmiştir.

Bu arada Çapakçur'da inhisar satışları üzerinde de tetkiklerde bulunulmuş ve tütün ile rakının çok satılınadığı ve bunlara mukabil halkın son senelerde şeker istihlâkine daha ziyade rağbet göstermekte olduğu öğrenilmiştir.

7. Hayvan İşleri

Vilâyet dâhilinde, Kiğı ve Solhan Kazalarında daha mütekâsif bir mahiyette olan hayvan işleri ihracat bakımından faydalı vaziyetini muhafaza etmektedir.

Ancak bu bölgedeki yurttaşların belli başlı işleri arasında olan bu hayvancılığın ot ve yem tedarikindeki müşküller hasebiyle büyük bir inkişaf gösteremediği söylenilmekte ve Vilâyetin 300.000 olarak tesbit edilen hayvan durumu, Eskişehir Vilâyetinin Sivrihisar kazasında mevcut 300.000 hayvana göre, ileri bir vaziyette mütalea edilememektedir.

Bununla beraber, koyun ve keçi, manda ve sığır yetiştirilmesi, üretilmesi için çalışılmakta olduğu öğrenilmiştir.

Bundan başka, Vilâyet merkezinde, Çapakçur'da müesses aygır deposu faaliyetine önem verilmiştir. Geçen yıl içindeki 110 sıfat ameliyesinden muvaffakiyetli neticeler elde edilmiş ve genç taylar ziraat erbabı arasında yeni bir teşvik âmili olmuştur. Yalnız doğan yavrulara bakılmakla beraber bunların büyüme hareketlerinin kontrol edilemediği ve bunların murakabe edilmelerinin de faydalı olacağı anlaşılmıştır.

Muhtelif masrafları bir yıl için 5.000 lira olarak tesbit edilen Vilâyet aygır deposunun ilerlemesi için Baytar Müdürü Bay Selim'in iyi çalıştığı Vilâyetçe ifade edilmiştir. Bu depoda beşer-altışar yüz liraya temin edildiği anlaşılan yarım ve tam arap kanlı Ferhan, Kurtcebe, Mebrûk adlı aygırlara ilâveten Karacabey Harasından beş yüz liraya yeni bir aygır tedarikine tevessül edilmiştir. Bu teşebbüsün Ziraat Vekâletince temini suretile aygır deposunun gelecek faaliyet devresinin daha faydalı mahiyet alacağı öğrenilmiştir.

Vilâyet aygır deposunun tevsii ameliyesi geçen yıl bitirilmiş olmakla beraber çatıdaki eksikliklerin henüz tamamlanamadığı görülmüştür. Gıdasızlık ve bakım şartlarının eksikliğine rağmen şimdiye kadar istenildiği gibi inkişaf edememiş olan bu aygır deposunun bu bölge için çok faydalı olan hizmetlerinin gelecek yıllarda daha verimli bir şekil alacağı kuvvetle ümit edilmiştir.

Ancak, ehlî hayvanların yetiştirilmesi vesilesiyle bütün memleket için teemmüle şayan bir mevzua temas etmek yerinde görülmüştür: Keçiler.

Geçen yıl olduğu gibi bu yıl da Vilâyet ve Kaza merkezlerinde ve bunlar arasında daha ziyade Solhan Kazası merkezinde halk ile vâki görüşmelerde keçi sürülerinin civardaki ormanlardan istifade edemedikleri cihetle iyi otlıyamadıkları öğrenilmiş ve idare memurlarile vâki temaslarda da keçi sürülerinin ormanlara ve yeşilliklere büyük zararlar ika ettikleri ifade edilmiştir.

Yurdumuzun şark bölgesinde ve bu arada Van ile Başkale arasında üremekte olan yabani keçilerle halk tarafından yetiştirilmekte olan keçilerin, verdikleri zararları önlemek maksadiyle ve mahsullerinden daha fazla istifade melhuz olmadığı takdirde, münasip bir zamanda parası mukabilinde Hükûmetçe toplattırılması veyahut keçi üretilmesine karşın yine Hükûmetçe bazı tahditler konulması suretile, keçi besleyen ve yetiştirenlerin koyun beslemelerini ve yetiştirmelerini teşvik etmek ilgili makamlar için bir tetkik mevzuu olarak teemmül olunmuştur.

Solhan Kazasındaki halkla vâki temaslarda, geçen yıl olduğu gibi, bu yıl dahi keçilerin civar ormanda otlatılmasını ısrarla isteyen Sadullah Çiçek adlı yurttaşa karşın Solhan dağlarında davar sürülerile geçinmekte ve hatta bu

işle ihracat mevzuu olarak iştigal etmekte olan Beritan'lılardan Hasan Demirbağ kendisinin altı yüz koyununa mukabil on beş keçi beslediğini söylemiş ve keçilerin zararlarına karşı bu Vatandaşın fazla koyun beslemiş olması bu havalide bu işle uğraşanlar için iyi bir örnek olarak telâkki edilmiştir.

8. Orman Durumu

Hayvan işleri vesilesiyle bahis mevzuu olan Vilâyet Ormanları üzerinde dahi kısaca durmak faydalı görülmüştür.

Geçen yıl da tesbit edilmiş olduğu üzere umumiyet itibariyle dağlık olan ve ovası az bulunan bu Vilâyet dâhilinde diğer Vilâyetlerde mevcut ormanlara mümasil orman mevcut değildir. Bununla beraber Çapakçur medhalinde Korucadağ üzerindeki meşe ağaçlarından başka Solhan Kazasındaki Hovit Ormanında meşe ve kavak ağaçları bulunması ve Genç kazasına bağlı Silvan Nahiyesinde dahi boyları yedi metreye kadar yükselen meşe ormanı görülmesi bu bölgeye orman bakımından başka bir güzellik vermekte bulunmuştur.

Ancak, odun ve kömür temini maksadiyle bu ağaçların kesilmesi ve ormanların bu suretle muayyen bir plâna tâbi tutulmıyarak tahrip edilmesi, memleket müdafaası bakımından üzerinde önemle durulması gereken bu mevzu üzerinde mahallinde esaslı bir tetkik icrasını zarurî kılacak mahiyette görülmüştür.

Elâzığ-Çapakçur yolu üzerinde ve Çapakçur medhalindeki Korucadağ sırtlarında, odun ve kömür tedariki maksadile dahi olsa, vuku bulan kat'iyatın şekli müsaadeye müstenit olmaktan ziyade kaçak ve tahripkâr bir vaziyet arzetmekte bulunmuştur.

Bu duruma göre bu Vilâyet dâhilinde esasen mahdut bir sahayı kucaklayan mevzuubahs ormanların korunması için gereken işlere tevessül edileceği şüphesiz görülmüştür.

9. Adliye ve Tapu İşleri

Vilâyet dâhilinde Adlî teşkilât itibariyle, geçen yıla göre mühim bir değişiklik olmamıştır. Çapakçur'daki vazifedarlarla vâki temaslarda, Kalecik'li Hâkim Galip Yücel, bir kâtibe ihtiyaç olduğunu söylemiş ve Müddeiumumî Murat Yontaçoğlu da masa ve sandalye ve dolap hususundaki ihtiyaçlara işaret etmiştir.

Bu arada, işlenen suçların mahiyeti hakkında izahat istenilmiş ve en ziyade su ve tarla münazaaları yüzünden katil vak'aları olduğu ve kız kaçırma vak'alarının da dikkate şayan bulunduğu öğrenilmiştir. Bu izahata göre halk kız kaçırmayı evlenme icaplarından saymaktadır. Ancak halkın fena itiyat ile normal telâkki ettiği bu hal tabiî Kanun nazarında suçtur ve bütün bu hareketler iptidaî zihniyetin mevlûdudur.

Vilâyet merkezindeki hapishane fena bir haldedir. Bu mevzu üzerinde Vâli ile vâki temasta hapishaneye ait kira bedelinin tesviyesi için sekiz def'a Muş Müddeiumumiliğine baş vurulduğu ifade edilmiş ve buna rağmen hapishane kirasının iki yıldan beri verilmediği öğrenilmiştir.

Solhan Kazasındaki temaslarda, Hâkim Mes'ud Dolu, icra, ceza, hukuk ve araziye ait otuz dâva dosyası olduğunu söylemiş ve bunların bir çoğunun bilhassa men'i müdahale dâvası olduğunu ve arazi tapusuz olduğu cihetle toprak ve su işleri yüzünden vak'alar tahaddüs ettiğini ve taşla, sopa ile yaralama ve öldürme vak'aları görüldüğünü ifade etmiştir.

Bu arada Hasan Demirbağ adlı vatandaş, bir hırsızlık vak'asından şikâyet etmiş ise de işin Adliyeye aksetmiş olduğu öğrenilmiştir.

Solhan kazasından dönüşte katil vak'asından mevkuf bulunan oğlunu görmek için Çapakçur'dan yola çıkan ve yaya olarak Muş'a gitmekte olan bir babaya rastlanılmıştır. Bingöl Vilâyetinde ağır ceza teşkilâtı olmadığı için buna benzer vak'aların çok olduğu anlaşılmıştır.

Genç Kazasında Belediye Meclisi âzasından Sait Göker dahi Vilâyette ağır ceza teşkilâtı olmadığı için halkın Muş'a kadar gitmek mecburiyetinde kaldığını ve bu yüzden bir çok zorluklar çektiğini söylemiş ve Genç'e hâlâ Hâkim gönderilmediğinden şikâyet etmiştir.

Halkla vâki temaslardan mütehassıl intibalara göre, Hâkim bulunmıyan kazalara Hâkim tayini için geçen yıl halk tarafından vâki dileklerin kısmen olsun nazara alınması bu muhitte memnuniyetle telâkki edilmiş olmakla beraber Vilâyetin ağır ceza teşkilâtından mahrumiyeti maddi, manevî ıztırap mevzuu olarak devam etmekte bulunmuştur. Bu duruma göre, bu hususiaki temiz halk dileklerinin bütçe ve kadrolarla telifi suretile yerine getirilmesi çok zarurî görülmüştür.

Bu temaslarda bazı menkullerin Tapuya tescil edilememiş olmasından dolayı tevellüt eden vaziyetler üzerinde de tevakkuf edilmiştir.

Bu mevzu üzerinde, geçen yıl da olduğu gibi, bu yıl dahi daha ziyade Solhan Kazasında görüşülmüş ve halkın kudretsizliği yüzünden Tapuya tescil ettirilemiyen arazinin parasız olarak tescili istenilmiştir.

Halkın bu sahada gösterdiği hassasiyet muvacehesinde, Ülkemizde toprak kavgalarının önüne geçilmesini ve Yurddaşların topraklarına sahib olabilmesini temin edecek olan Tapulama işine Cumhuriyet Hükûmetimizce esas itibarile önem verilmiş olduğu ve bütün memlekete şamil olacak olan Tapulama Kanununun yakın bir zamanda tekemmülü suretile Vatandaşların bu hususdaki icaplarının karşılanabileceği ifade edilmiştir.

10. Yol ve Köprü İşleri

Elâzığ-Çapakçur yolunun büyük bir kısmı Elâzığ Vilâyeti dâhilinde bulunmaktadır. Yaz aylarında tekerlekli vasıtaların işliyebildiği bu yolun bir yandan Elâzığ-Gülüşkür diğer yandan Gülüşkür-Çapakçur arasındaki kısımlarının esaslı olarak gözden geçirilmesi zarurîdir.

Bu suretle mevzuubahs yol üzerinde yapılacak tamir ve inşa faaliyetinin büyük bir kısmının Elâzığ Vilâyetince temini gerektir. Çünkü bu Vilâyete bağlı Karakoçan kazası bu yol üzerindedir. Bu yolun Camusgölü denilen kısmındaki büyük kayaların kaldırılması, yolun geçilecek hale getirilmesi şarttır. Elâzığ Vilâyetine tâbi olan bu sahanın sür'atle ve amelei mükellefenin teksifi suretile açılması kabil görülmektedir.

Çapakçur'un Elâzığ Vilâyetine bağlı bulunduğu zamanlardan beri esaslı olarak bakılmadığı anlaşılan bu yolun sürekli bir çalışma ile geçilebilecek hale getirilmesi, sellerin ve yağmur sularının tesiri ile yol üzerine yuvarlanan kayaların ve taşların yaz mevsimlerinde toplanılması, kaldırılması buradan geçenleri adeta sevindirecektir.

Elâzığ-Çapakçur yolunun Gülüşkür köprüsü ile Palo arasında bulunan ve geçen sene etüdü Dördüncü Umumî Müfettişlikçe yaptırılmış bulunan Sekrat mevkiindeki köprünün bu sene tamir edilemediği anlaşılmıştır. Bu gecikme köprü üzerindeki tamir ameliyesini arttıracak mahiyette görülmüştür.

Murat Nehri üzerinde muazzam köprüler inşa eden Cumhuriyet Nafiasının, mahiyetlerine göre, basit ve esaslı tamirlerle halledilebilecek olan işlere de önem verdiği muhakkak olmakla beraber bu yol üzerindeki köprülerin geçen yıla nazaran daha fena bir hale gelmesi Şarkın bu güzel bölgesine ait himmetlerin de bir an evvel tecellisi zaruretini göstermektedir.

Mevzuubahs Sekrat Köprüsü ile diğer kısımlardaki menfezlerden başka Korucadağ eteğinde Çapakçur kazası medhalindeki Mendo köprüsü de bu yıl daha fena vaziyette görülmüştür. Geçen yıl etüdleri yapılmış olan bu

köprülerle Kayıt ve Gönik suları üzerinde inşası mutasavver köprülere ait keşiflerin henüz gelmediği anlaşılmıştır.

Bu arada, mevzuubahs suların, Çapakçur yakınında, Çapakçur-Genç ve Çapakçur-Solhan yolları üzerinde birleştiği Simsor Ovasında husule getirdiği tahribata da işaret etmek yerinde görülmüştür. Filhakika Kayıt ve Gönik sularının yıllardan beri değişen ve genişliyen yatakları yüzünden Simsor ovası, Yenikova adıyla anılacak şekilde ova vasfını kaybetmeye başlamıştır.

Mühim bir kısmı dağlık arazi ve nehirlerle muhat olan bu Vilâyet çevresinde büyük bir ehemmiyet arzeden bu ovanın gelecek yıllarda daha fazla tahribata maruz kalmaması için adı geçen suların yataklarının, fennî şartlar ve malî imkânlarla telif edilmek suretile, ıslâh ve tanzimi temenniye şayan bulunmuştur.

Diğer taraftan Çapakçur-Solhan arasındaki bazı menfezlerin dahi önümüzdeki mevsimde elden geçirilmesi zarurî görülmüştür.

Çapakçur-Kiğı muvasalası eskisi gibi yılın bir kaç ayına maksur bulunmaktadır. Bu yol üzerinde Perisuyu denilen büyük su üzerinde köprü olmaması yüzünden geçit bulamıyan yurddaşlar bu yıl kışın şiddetli olması ve suyun taşkın bulunması hasebiyle daha çok zorluklara maruz kalmıştır.

Kiğı'nın Kelhaç-Fem yolu ile Sansa Boğazından geçen Erzurum demiryoluna bağlanması, geçen yıl da arzedildiği üzere, Hususî İdareden temin edilecek para ve amelei mükellefe ile mümkün görülememiştir. Bu yol üzerinde duvar, köprü inşası ve Fen memurlarının ve mütehassıs ustaların çalıştırılması zarurîdir. Bu itibarla bu yolun yapılması esaslı bir Nafia işidir. Ve bunun Nafia tarafından, malî imkânlarla telif edilmek şartiyle, temini münasiptir. Mahallindeki tahminlere göre inşa masrafları bir kaç yüz bin lira olarak mütalea edilen bu yola matlup olan para temin edilmedikçe amelei mükellefenin mesaisini teksif etmek, heder etmek doğru değildir.

Bu duruma göre, mevzuubahs yolun inşası tahmin edildiği gibi büyük para sarfını istilzam edecek mahiyette görüldüğü ve bunun hâlen tahsisine imkân bulunamadığı takdirde Kiğı'dan toprak tesviyesile Elâzığ'a uzanan diğer yol üzerinde şimdilik bir irtibat ve muvasala temini derpiş edilebilmektedir.

Bunun için de Kiğı-Elâzığ yolu üzerinde Kiğı-Palo arasındaki kısımda bulunan Hacı Halil köprüsünün tamiri zarurîdir. Büyük Perisuyunun ayaklarından biri olan Horhor suyunun ayrıldığı yerde bulunan ve açıklığı yirmi metroyu bulan Hacı Halil köprüsünün bir kemeri, söylenildiğine göre, iyi

bir haldedir ve köprünün tahminen otuz bin lira sarfile tamiri mümkün görülmektedir.

Mahallî tetkiklere göre bu köprü bu şekilde esaslı olarak tamir edilmediği takdirde dahi şimdilik bu köprünün olduğu yerde ahşap bir köprü inşası suretile Kiğı-Elâzığ muvasalasının temin edilebileceği ifade olunmuştur.

Esasen Kiğı eteklerindeki Selenk köprüsünden Hacı Halil köprüsüne kadar olan yol hâlen açılmış bulunmaktadır. Bu yolun daha ileri kısımlarının ıslâh ve tamiri de Elâzığ Vilâyetinin mesaisine bağlı görülmektedir. Bu vesile ile Selenk köprüsü üzerinde de durmak muvafiktır. Bu köprünün ıslâha muhtaç olan ayaklarının tamiri için geçen yıl Umumî Müfettişlikçe yerinde tetkiklerde bulunulmuş ve buna ait keşifler Nafia Vekâletine sunulmuştur. Bu köprü ayağının on bin lira ile tamir edilebileceği ve Vilâyetçe derhal beşaltı bin lira verilebileceği söylenilmiştir.

Ancak Nafia Vekâleti ile Dördüncü Umumî Müfettişlik arasındaki muhaberelere göre tamir şekli hakkında henüz karar verilemediği için köprünün bu yıl dahi tamir edilemediği anlaşılmıştır. Vilâyet, bu köprü ayağını geçen kış mevsiminde şiddetle gelen suların getirdiği ağaçların ve sairenin tahribatından koruyabilmek için kış aylarında köprü başında ve üzerinde sürekli bazı ameliye ve tedbirlere katlanmak zaruretinde bulunmuştur.

Bu tamir ameliyesinin gecikmesi, Kiğı'yı bu mıntakadaki köylere bağlayan ve Elâzığ irtibatı için dahi büyük bir ehemmiyeti olan bu yegane köprüden dahi ilerde istifade imkânlarını selbedecek mahiyette görülmüştür. Bu itibarla hiç olmazsa önümüzdeki yıl içinde bu köprünün tamir işlerinin bitirilmesi temenniye şayan bulunmuştur.

Çapakçur-Genç yolu üzerinde yaz mevsiminde ve kurak havalarda temin edilebilen muvasala dahi kış mevsiminde zorluklar arzetmektedir. Çapakçur'a 35 kilometro mesafede bulunan ve Genç Kazasının merkezi olan Darahini'ye gidebilmek için Murat nehri üzerinden kayıkla geçilmek zarurîdir. Geçen kış mevsiminde azgın ve taşkın bir halde akan Murat nehri, Çapakçur-Genç iltisakının yegâne vasıtası olan kayığı sürüklemiş ve Gülüşkür civarında parçalamıştır.

İleride, Darahini-Kupar kasabaları arasında tesisi düşünülen ve Elâzığ-Van demiryolunun güzergâhında bulunmak itibarile daha önemli bir istikbale namzet olan yeni Genç mamuresinin müstakbel vaziyeti göz önünde tutulmak suretile inşası mutasavver Genç köprüsü için Dördüncü Umumî Müfettişlikçe yaptırılan etütlere göre Nafia Vekâletimizce gereken işlerin gö-

rülmesi ve bu köprünün de içinde bulunduğumuz şartlara ve malî imkânlara göre inşasına başlanılması Halkın temiz dilekleri arasında bulunmuştur.

Darahini'den Lice'ye doğru evvelce açılmış olan 55 kilometro uzunluğundaki toprak yolun bozuk kısımlarının tekerlekli vasıtaların dahi geçebileceği şekilde esaslı surette tamiri ve küçük köprülerle menfezlerin yaptırılması zarurî görülmüştür.

Genç'de vâki temaslarımızda halk adına Mustafa Kaya bu hususdaki dilekleri şöyle ifade etmiştir:

"Genç ile Lice yolunun yapılması yalnız bu mıntakada yaşayanlar için değil, daha uzakta yaşayanlar için de gereklidir. Bize göre bu yol amelei mükellefe ile de yapılabilir."

Bu mevzu üzerinde Vâli ile vâki temasa göre bu yolun söylenildiği şekilde yapılabileceği anlaşılmıştır.

Çapakçur-Karlıova kazası iltisakı henüz temin edilememiştir. Karlıova'ya gidebilmek için Çapakçur-Solhan yolu ile Muş Vilâyetine geçmek ve Muş-Varto yolunu açmak gerektir. Bu yol üzerinde otomobille veya diğer tekerlekli vasıtalarla muvasala temini, Bingöl Vilâyetince iki ay önce Muş Vilâyetine baş vurulmasına ve Muş Vâlisinin yardımiyle Muş-Varto-Karlıova yolunun geçilebilecek hâle getirilmesine bağlı bulunmaktadır. Yoldaki bu müşkülât yüzünden Bingöl Vâlisinin üç yıllık mesai devresinde ancak bir defa Karlıova kazasına gidebildiği anlaşılmıştır. Bu yolun Çapakçur kazası dâhilindeki 40 kilometroluk kısmında Gönik suyu üzerinde inşası zarurî köprü ve menfezler henüz yapılmadığı halde yaz aylarında tekerlekli vasıtalar işlemekte olmakla beraber Karlıova kazası dâhilinde 40'ıncı kilometrodan sonra başlıyan ve 42'nci kilometroya kadar götürülebilen mevzuubahs inşaat işlerine bu yıl devam edilememesi yüzünden, geçen yıl içinde yapılan istinat duvarlarından bir kısmının bozulduğu ve yıkıldığı ve yeni yeni ameliyelere ihtiyaç hasıl olduğu anlaşılmıştır.

Bu duruma göre Çapakçur-Karlıova kazası arasında doğrudan doğruya muvasala temin edilebilmesi için daha esaslı ve sürekli bir şekilde çalışılmasındaki zaruret bu suretle dahi tahakkuk etmiştir.

Yurdumuzun muhtelif sahalarda olduğu gibi yol ve köprü ihtiyaçlarını da derhal tatmine malî ve fennî kudret itibarile imkânsızlık muhakkak olmakla beraber Bingöl Vilâyetinin teşkilinden beri Dördüncü Umumî Müfettişin ve diğer İdare âmirlerinin mahallerinde tetkik ve faaliyetlerine ve vâitlerine rağmen bu mıntakada, bu Vilâyet Bölgesinde esaslı bir yol ve köprü inşa

edilememiş olması, hatta Çapakçur medhalindeki köprülerin yapılamaması, halk tarafından bir türlü anlaşılamamakta bulunulmuştur.

Dördüncü Umumî Müfettişlik mıntakasında bulunan Bingöl Vilâyetine Karlıova yolundaki ameliyeler için Umumî Müfettişlik tarafından verilen on bin lira geçen yıl geri alınmıştır. Bu paranın Fen memurlarının ve mühendislerin vücudunu istilzam eden inşaat işlerinin teknik unsurları olmadıkça yapılamıyacağı hakkındaki mülahazaya istinaden sarfedilemediği Bingöl Vâlisi tarafınadan ifade edilmiştir.

Bununla beraber Umumî Müfettişliğin bu muhit üzerinde gösterdiği yakın alâkadan kuvvet ve cesaret alan halk ve İdare âmirleri, Dördüncü Umumî Müfettişliğe verilen tahsisattan münasip görülecek bir kısmının her yıl Bingöl Vilâyetine tefrik edilecek miktarile bu Bölgede yapılması gereken önemli işlerin muayyen bir programla ve teknik unsurların murakabesiyle tedricen tahakkuk ettirilebileceğinden emin bulunmaktadır.

Bu mevzu üzerinde Dördüncü Umumî Müfettişle vâki görüşmelerde de halkın bu hususiaki dileklerine temas olunmuş ve bu arada Selenk köprüsü ile Hacıhalil köprüsüsün sür'atle tamirleri ve Çapakçur medhalindeki köprülerin de inşası rica edilmiştir.

Mahallerinde bizzat tetkiklerde bulunmak suretile ihtiyaçları esasen tesbit etmiş olan Dördüncü Umumî Müfettişlikçe bu hususta yeniden alâka vaadedilmiş olmakla beraber fennî işlerde çalışması icap eden Mühendislerin ve Fen memurlarının istenildiği gibi bulunamadığı ve hatta kadro mucibince bulunması gereken bir mühendisliğin de münhal olduğu söylenmiştir.

Umumî Müfettişliğin bu hususiaki mahrumiyet ve şikâyeti, merkezden uzak olan bu yerlerde teknik işlerin rü'yeti ve sürekli mürakabesi bakımından cidden ehemmiyeti haiz bulunmuştur.

Bütün bunlar, halkın, Vâlinin, Dördüncü Umumî Müfettişin sözleri Bingöl Vilâyetinin yol ve köprü mevzuu üzerindeki büyük mahrumiyetlerini teyid etmektedir.

Bununla beraber askerî, iktisadî, ticarî bakımlarla dahi önemli bir vaziyette olan bu işlerin malî imkânlar dâhilinde ve muhtelif yıllara sarî taahhütlerle, muntazam bir plân tevfiken, ifasına tevessül suretile halk dileklerinin yerine getirilmesine çalışılacağı Vilâyet merkezile Kaza merkezlerindeki temaslarda Yurddaşlara telkin ve ifade edilmiştir.

11. Demiryolu Faaliyetleri

Esasen bütün temaslarda Cumhuriyet Hükûmetimizin içinde bulunduğumuz Dünya vaziyetine karşı aldığı isabetli tedbirler tebarüz ettirilmek suretile, memleketi imâr hususundaki siyasetine malî ve fennî imkânlar dâhilinde devam etmekte olduğu teyid olunmuş ve bunun en canlı ve en yeni bir delili olmak üzere yeni bir nişane, yeni bir müjde verilmiştir: Demiryolu faaliyeti.

Filhakika, daha Elâzığ'dan itibaren Çapakçur istikametindeki yolculukta, Murat nehri üzerinde Cumhuriyet Hükûmetimizin muhteşem bir eseri olarak yükselen Gülüşkür köprüsüne yaklaşıldığı esnada, demiryolu etüdleri ile meşgul mühendis ekiplerinin faaliyette bulundukları görülmüştür.

Büyük Millet Meclisimizin son içtima yılında kabul edilen ve Diyarbakır istasyonundan Irak-İran hudutlarına kadar yapılacak demiryollarına mütedair 3262 sayılı Kanunun birinci maddesinin tadilini tazammun eden Kanun mucibince, Diyarbakır-Irak hattından ayrılmak suretile inşası mukarrer Reşan-Bitlis-Tatvan-Van-Tuğ hattının yapılmasından sarfınazar edilmesine ve bunun yerine Elâzığ-Palo-Genç-Muş-Van-Tuğ daha şimdiden mes'ud akisler uyandırmağa başlamıştır.

Uzunluğu 350 kilometro olarak ifade edilen bu demiryolunun Elâzığ-Palo-Hun-Genç-Dolik arasında 200 kilometroyu bulan kısmında üç grup halinde başlayan etüd ve aplikasyon işleri hayli ilerlemiş ve etüd işleri ikmal edilmiştir; aplikasyon işinin de yıl sonundan önce ikmali mukarrer bulunmuştur.

Muş Vilâyeti hududundan başlayan ve Dolik-Muş-Tuğ arasında olan 150 kilometroluk saha üzerinde dahi o kısmı alan müteahhitler tarafından faaliyetlerde bulunulduğu Murat Nehri sahillerinde çalıştıkları görülen ekiplerle vâki temaslardan anlaşılmıştır.

Murat nehri vâdisini takip edecek olan bu demiryolunun muhtelif kısımlarda nehrin her iki yakasından geçmesi bu sahalardaki halkımızın ziraî ve iktisadî faaliyetleri itibariyle yeni bir istikbal vaadetmekte ve etüd ve aplikasyon işleri vesilesiyle daha şimdiden başlamış olan hareketler demiryolunun geçeceği yerlerdeki halk için muhtelif bakımlarla bir mazhariyet olarak telâkki edilmektedir.

Bugün az dahi olsa etüd ve aplikasyon işlerinde çalışabilen, hayvanlarını mühendislerin hizmetlerine arzedebilen yurddaşlar, demiryolu ameliyelerinin inkişafile mütenazır olarak, daha geniş bir sahai faaliyet üzerinde çalışmak, iş bulmak imkânını elde edecek ve para kazanmış olacaktır.

Yalnız yurdumuzun imarı bakımından değil, yalnız içtimaî bakımından değil, ticarî ve askerî bakımdan dahi o havali için çok faydalı olacak olan bu çalışmaları memnuniyetle ve sevinçle telâkki ve müşahede eden yurddaşlarımız Cumhuriyet Hükûmetimizin isabetli karar ve tedbirlerini şükranla karşılamış bulunmaktadır.

Ancak, bu münasebetle yeni demiryolumuzun başlangıcını teşkil edecek olan ve hâlen işletilmekte bulunan Elâzığ-Yolçatı iltisak hattına dahi, mahallindeki müşahede ve intibaları tesbit etmek faydalı görülmüştür.

Fevzipaşa-Malatya-Diyarbakır demiryolu üzerinde 345'inci kilometrodan ayrılan ve 24 kilometro uzunluğunda olan Yolçatı-Elâzığ Şube hattı üzerinde teşkilât itibarile ana hat trenlerinden farklı olarak katarlar tertip olunması ve bunların küçük lokomotiflerle cer edilmesi dikkate değer mahiyette bulunmuştur.

Mesafesi itibarile uzun olmamakla beraber Yolçatı-Elâzığ arasında işletilen iki küçük yolcu vagonunun muhtelif istikametlere gitmek isteyen yolcuları karşılamaktan uzak olması, yolcu izdihamının diğer hatlara nazaran hususî bir mahiyet arzetmesi ve bu izdihamı gidermek için fazla yolcu vagonu tahsis edilememesi ve lokomotiflerin küçük olması hasebile bazı tetkik ve temaslarda bulunmak zarurî olmuştur.

Bu hususiaki tetkikler sonunda, Yolçatı-Elâzığ arasında döşenen demir rayların ana hatlarda kullanılan demir raylara nazaran cer mukavemeti itibarile çok zayıf olduğu ve ana şebekede işletilen büyük vagonlarla lokomotiflerin bu şube hattı üzerinde işletilmesine imkân görülemediği anlaşılmıştır.

Bu vaziyet muvacehesinde, inşası mukarrer yeni Elâzığ-Van demiryolunun müstakbel inkişafı derpiş edilmese dahi, askerî ve iktisadî mülâhazalarla tekevvün edebilecek zarurî ve müstacel ihtiyaçları karşılayabilmek için Yolçatı-Elâzığ arasında 24 kilometroluk saha üzerinde döşenmiş olan demir rayların dahi önümüzdeki yıl içinde değiştirilmesi zarurî görülmüş ve bu zarurete yüksek ve ilgili makamların dahi iltihakı suretile gereken işlerin yerine getirileceği şüphesiz bulunmuştur.

12. Münakale ve Muhabere Vasıtaları

Vilâyet, nakil vasıtaları itibarile büyük mahrumiyet içindedir. Bu bölgedeki nakliyat işleri umumiyetle hayvanla temin edilmekte ve bazı yerlerde kağnı dahi bulunmadığı için Evrik denilen ve öküzler tarafından çekilen kızak tarzındaki vasıtadan istifade olunmaktadır. Bu duruma göre bazı

Vilâyetlerimizde zararlı görülerek kullanılması men'edilen kağnı, bu bölgede adeta ileri bir vasıta sayılmaktadır.

Bu itibarla, geçen yıl da işaret edildiği gibi hiç olmazsa çiftçi yurddaşlara müsait şartlar ve bedellerle dört tekerlekli arabaların tevzi edilmesi kağnıdan bile mahrum olan bu bölgede ve buna mümasil diğer yerlerimizde yeni ve ileri bir hareket uyandırmış olacaktır.

Nakil vasıtaları münasebetile muhabere işlerine de temas yerindedir. Vilâyet merkezi olan Çapakçur ile Kiğı ve Solhan kazaları arasında doğru telgraf hattı olmaması yüzünden muhaberelerde bazı zorluklar çekildiği ve Çapakçur-Solhan muhaberatının Muş merkezi vasıtasiyle temini hasebiyle kış aylarında bir çok gecikmeler olduğu ifade edilmiştir.

Bu arada geçen yıl Erzincan ve havalisindeki zelzele felâketi esnasında Erzincan muhaberelerinin telgrafla Çapakçur'a verildiği ve Çapakçur'dan da telefonla temin edilebildiği söylenilmiş ve Çapakçur-Solhan muhaberatının doğrudan doğruya temini için muktazi telgraf direklerinin Solhan'da ve Çapakçur'a tâbi Simsor civarında ihzar edilmekte olduğu görülmüştür. Bu hazırlıklara göre mevzuubahs telgraf hattının önümüzdeki yıl içinde kurulmuş olduğunu görmek temenniye şayan bulunmuştur.

13. Elektrik ve Su Tesisleri

Vilâyet merkezi olan Çapakçur'un elektrikle aydınlanması, içme suyuna kavuşması için geçen yıl halk tarafından vâki ricalar bu yıl dahi halk toplantılarında teyid olunmuştur.

Bu mevzu üzerinde halk adına konuşan Çapakçur'lu Ahmet Atala, Çapakçur içinden geçmekte olan sudan istifade edilmek suretile elektrik tesisatının yapılmasını istemiş ve Çapakçur içindeki içme suyunun kâfi gelmemesi hasebiyle Vilâyet merkezine 5 kilometro mesafede bulunan Mirzan suyunun şehre getirilmesi hakkındaki ricaları teyid etmiştir. Toplantıda bulunan Vilâyet Sıhhiye Müdürü bu suyun Taşdelen suyu derecesinde olduğunu ve tahlillere göre mikyası bir buçuk bulunduğunu söylemiştir.

Vilâyetin teşekkülünden beri medenî ve sıhhî tesislere karşı büyük bir alâka gösterildiği halde elektrik ve su tesislerine kavuşamadıklarından dolayı büyük bir mahrumiyet ifade eden Çapakçur halkı, bir gün Vilâyet merkezinin Genç'e nakli halinde, bu hususta ki dileklerinin aslâ tahakkuk edemiyeceğinden endişe etmektedir.

Bu duruma göre, eski İdare ve devirlerde her sahada geri kalmış olan ve Vilâyet merkezi olmasına rağmen henüz canlılık gösteremiyen Çapakçur'da, Hususî İdare ve Belediyenin malî vaziyeti müsait bulunmadığı cihetle, Dördüncü Umumî Müfettişlik tarafından, tutarı bir kaç yılda ödenmek üzere, kırk-elli bin lira ifraz ve tahsisi suretile ve keşifleri Nafia Vekâletimizce ihzar edilmek kaydile, su ve elektrik tesislerinin başarılması bu havalideki Vatandaşları, Cumhuriyetin medeni ve sıhhî feyizlerine kavuşturmak suretile cidden minnettar edecektir.

Esasen Çapakçur'lular, ilk hesaplara göre, yirmi-yirmi beş bin lira ile şehre getirilebileceği sanılan Mirzan suyuna bir an önce kavuşabilmek için Dördüncü Umumî Müfettişin ilk teftiş seyahatindeki vaadinden de kuvvet almış bulunmaktadır.

Bu itibarla, elektrik ve su tesislerinin bugün bir arada tahakkukuna imkân görülmese dahi, ilk hamlede içme suyu tesisatının, Karabük Fabrikasından imal edilmekte olan demir su borularından istifade olunmak suretile, yapılması bu yurddaşların Cumhuriyet Hükûmetimize karşı olan güvenini ve bağlılığını kökleştiren yeni bir kaynak olacaktır.

14. Yapı İşleri ve Belediye Hareketleri

Vilâyet dâhilinde Yapı İşleri itibarile geçen yıla nazaran kayda değer bir hareket görülmemiştir. Vilâyet merkezi olan Çapakçur'da evvelce yapılması kararlaştırılmış olan Hükûmet konağının inşaatı, Vilâyet merkezinin Genç'e nakli hakkındaki tasavvurlara binaen geri bırakılmıştır. Bununla beraber Vilâyet merkezinin nakli tasavvuru ile olmasa dahi Avrupa Harbi muvacehesinde inşaat malzemesi tedarikindeki zorluklar itibarile bu inşaatın matlûp şekilde yapılamıyacağı da aşikâr bulunduğundan inşaatın tehir edilmesi çok yerinde olmuştur.

Ancak, Çapakçur'lular, Hükûmet konağı inşaatının tehirini Vilâyet merkezinin Genç'e nakli hakkındaki kararın tatbikine matûf bir hareket olarak telâkki etmektedir ki buna karşı Vilâyet merkezi de olsa, kaza merkezi de olsa her halde ileride Çapakçur'da bir Hükûmet konağının yapılacağı ifade edilmek suretile halkın tatminine çalışılmıştır.

Kiğı'daki Hükûmet konağı inşaatı henüz ikmal edilememiştir. Bu Hükûmet konağı inşaatında, geçen yıl da işaret edildiği üzere, görülen eksikliklerin Nafia tarafından yerinde vâki tetkiklerle tahakkuk ettiği anlaşılmıştır. Bu tetkiklere göre Nafia Vekâletince tasdik edilmiş olan plânın yanlış

tatbik edildiği ve bu yüzden icrası zarurî görülen tadiller hasebiyle şimdiye kadar beş bin lira raddesinde zarar tesbit edildiği öğrenilmiştir.

Bu vaziyet, evvelce de temas edildiği veçhile, Merkezden uzak olan bu gibi yerlerdeki inşaat işlerinin sürekli olmasa bile kısa fasılalarla salâhiyetli Fen memurları ve nühendisler tarafından murakabe edilmesindeki zarureti teyid etmek itibarile dikkate şayan bulunmuştur. Bu Hükûmet konağının, inşaat malzemesinin hazır olduğu söylenildiği cihetle, bazı inşaatın tahdidi için İcra Vekilleri Hey'etince müttehaz karardan istisnası suretile, ikmali inşasına çalışılması yüksek takdire bağlı görülmüştür.

Bu münasebetle, geçen yıl da arzedildiği gibi, bir çok malırumiyetler içinde çalışan ve hayatlarını Hükûmet emrine vakfetmiş bulunan memurlara, Ordu ve Jandarma mensuplarına, malî imkânlarla telifi ve mesken buhranı olan yerlere teşmili suretile, muayyen bir plân dâhilinde memur evleri yaptırılması hakkındaki temennilerin teyidi zarurî bulunmuştur. Bu hususiaki ricalar, Solhan kazasında çalışan vazifedarlarla vâki son temaslarda dahi tekit edilmiştir.

Vilâyet mıntakasındaki hususî meskenlerde esaslı bir değişiklik görülmemiştir. Bununla beraber bazı yerlerde sıhhî şartları haiz olmasa dahi mevcut tek katlı binaların birer kat daha ilâvesi suretile genişletildiği görülmüş ve Çapakçur-Genç yolu üzerindeki Tekören köyünde bu tarzda çalışmalar tesbit edilmiştir.

Bu münasebetle Çapakçur ve Genç'de görülen bazı Beledî faaliyet ve hareketlere de temas edilmesi muvafık görülmüştür.

Çapakçur'da Hususî İdare bütçesinden Belediyeye yardım edilmek suretile yaptırılmakta olan otel ve gazino binasının inşaatı ilerlemiştir. Üç yıldan beri, her yıl dörder bin lira tefrik ve tahsisi suretile, inşa edilmekte olan bu bina, Elâzığ-Muş yolu üzerinde bulunan Çapakçur'da muhtelif ihtiyaçları karşılamak itibarile şimdiden faydalı olmaktadır.

Çapakçur'da mevcut resmî ve hususî binalara nazaran bazı toplantı ve müsamereler için istifade edilmekte olan bu binanın müstakil otel ve gazino olarak muhafaza ve idare edilmesi ve Vilâyetçe de teemmül edildiği şekilde kira bedeli aranılmaksızın otel ve gazino işlerine vakıf olanlar tarafından işletilmesi esas itibarile uygun görülmüştür.

Genç kazası merkezi olan Darahini'de son yaz aylarında 125 metro uzunluğunda 13 metro genişliğinde yeni bir cadde açılmış ve bu caddenin iki yanına güzel ağaçlar dikilmiştir. Bundan başka bu cadde üzerinde 11 metro genişliğinde ve 7 metro açıklığında bir ahşap köprü yapılmıştır.

Kaza merkezinin kısa bir zamanda çehresini değiştirmiş olan bu hareket kaymakam vekâletinde bulunan jandarma yüzbaşısı Rıfat Ayaydın'ın himmetile olmuştur. Halk ile vâki görüşmelerde Haydar Demir adlı vatandaş esas itibarile küçük olmakla beraber yıllardan beri yapılamamış olduğu için buraya göre büyük değeri olan bu faaliyeti şükranla anmış, Vilâyet dahi bu mesaiyi takdirle karşılamıştır.

Halkın yol üzerindeki taşları toplaması ve yolu temiz tutmak için alâka göstermesi bu muhitte yeni bir uyanıklık olarak telâkki edilmekte ve iyi örneklere uyarak çalışılmak istenildiğine delil olarak gösterilmektedir.

Vilâyetin diğer mıntakalarında, Nahiye merkezlerinde ve köylerde hiç bir umran eseri görülmemekle beraber halkın içtimaî hayat itibariyle mahsus olan hareketlerinin ilerisi için ümit verici mahiyette olduğu sanılmaktadır.

Bu arada Solhan Belediyesini ilgilendiren başka bir mevzu üzerinde de durmak zarurî görülmüştür: Ekmek mes'elesi.

Kaza merkezinde halk ve memurlarla vâki görüşmelerde bu mes'ele hakkında Hâkim Mes'ud Bolu şu sözleri söylemiştir:

"Burada yaşıyan ve evli olmıyan memurlar adeta açlığa mahkûmdur; çünkü ekmek bulunamamaktadır."

Bekir Sönülmez adlı bir memur da fırın olmadığı ve jandarma fırınından da istifade edilemediği için ekmek bulmakta müşkülat çekildiğini söylemiş ve bu şikâyet mevzuuna el konulması Vilâyetten rica edilmiştir.

15. Vergi ve İnhisar İşleri

İlgili vazife sahiplerile vâki temaslara göre, halkın vergi mükellefiyetlerinin ifası hususunda eskisi gibi dikkat ve hassasiyet gösterdiği anlaşılmıştır.

Ancak, Çapakçur'da halkla vâki görüşmelerde Belediye Meclisi âzasından Mustafa Yurdsever, köylülerin hayvan vergisinden müşteki olduğunu ifade etmiş ve şöyle demiştir:

"Bir çoban için yılda yüz elli lira verilmekte ve altmış kuruştan aşağı da ot biçtirilememektedir. Bu mıntakada yem tedariki de zor olduğu için bir davar iki yüz kuruşa mal olabilmektedir. Her halde hayvan vergisinin indirilmesini Hükûmetimizden rica ederiz."

Bu mevzu üzerinde Halk Evi Başkanı ile Komiser Salih adlı bir vatandaş vazife icaplariyle vâki bir müşahedelerini şöyle anlatmıştır:

"Sayım vesilesiyle gidilen bazı köylerde kocaları askere çağrılan kadınların yatak içerisinde keçi sakladıkları görülmüştür."

Bu duruma göre, askerlik vazifesiyle ayrılan veya sair suretlerle aile reisleri bulunmıyan ailelere esasen çok dar olan geçimlerini karşılıyabilmek üzere bulunduracakları bir veya iki davardan vergi aranılmaması ve bu bölgede indirilmesi rica edilen hayvan vergisi üzerinde bütün memlekete şamil olacak surette yeni bir tetkikte bulunulması ilgili makamların takdirine bağlı bulunmuştur.

Halk toplantılarında diğer vergiler için bir dilekte bulunulmamıştır. Ancak Solhan Kazasındaki temaslarda hayvan vergisi münasebetile tuz mes'elesine de temas edilmiştir. Halk adına konuşan Şerif Yalaman bu hususdaki ihtiyacı şöyle ifade etmiştir:

"Değil davarlar için, hatta bazan ekmek için bile tuz bulamıyoruz. İhtiyaçlarımızı yıllık olarak temine kudretimiz yetmediği için kış aylarında Muş'a kadar gitmek ve oradan tuz satın almak mecburiyetinde kalıyoruz."

Bu mevzu üzerinde ilgili vazifedarlarla vâki temas ve görüşmelere göre kışın çok zorlu olduğu zamanlarda muvasala imkânı güçleşen bu muhitte yirmi beş-otuz bin kilo tuz bulunduracak şekilde alâkadar makamlarca bir tuz anbarı tesisi suretile ihtiyaçların karşılanabileceği anlaşılmıştır.

16. Halkın Temayülleri ve Emniyet İşleri

Vilâyet Halkının, iktisadî ve malî, içtimaî ve fikrî bakımlarla ileri bir durumda olmadığı halde rejimimize aykırı temayülü görülmediği yüksek idare âmirlerile vâki temaslardan anlaşılmaktadır.

Halkın iktisadî ve malî durumu gerçekten geridir. Çünkü yegâne işleri ziraat ve hayvancılık olduğu halde bu bölgede zeriyat mahduttur, elde edilen mahsul, havaların müsaade etmediği mevsim ve yıllarda kendi yiyeceklerine bile tekabül etmemektedir.

Ziraat âletleri iptidaî ve kara sabandır. Umumiyet itibarile her köy veya mezranın arazisi bir ağanın elindedir, halk ortakçı olarak çalışmaktadır. Hayvancılıkları da, başka illere göre, yüksek olmaktan uzaktır; fakat bu muhite göre ileri sayılmaktadır.

Halkın içtimaî ve fikri durumu da ileri değildir. Bu bölgedeki yurddaşlarımız da, diğer bazı Vilâyetlerimizde olduğu gibi, kerpiçten, küçük pencereye benzer delikli, basık tavanlı evlerde iptidaî bir hayat geçirmektedir. Bazı yerlerde arazinin dağlık olması ve bir çok nehirler bulunması itibarile ziraate müsait fazla toprak olmadığı için halk dağınık yaşamakta, yiyecekleri basit ve sade şeylere inhisar etmektedir.

Kadınlar entari giymekte ve başlarında püsküllü, saçaklı bir nevi başlık taşımaktadır. Erkekler şalvar yahut yalnız iç donu ile uzun bir gömlek giymektedir. Vilâyet merkezile kaza merkezlerinde elbiseleri düzgünce vatandaşlar bulunmakla beraber kıyafet itibarile fakir yurddaşlar ekseriyeti teşkil etmektedir.

Bu münasebetle bir noktaya temas etmek çok yerindedir: Silistre'den, Tuna boyundan Vatan topraklarına gelen ve Elâzığ-Çapakçur yolu üzerinde muhtelif köylere yerleştirilen muhacırların bu havalide muhtelif bakımlarla faydalı bir halde çalıştıkları anlaşılmıştır. Ancak bunların da az zamanda mahallî kıyafet imtisal ve intibak ettikleri görülmüştür ki bu, üzerinde durulması gereken bir iş olarak tetkike şayan bulunmaktadır.

Halkın fikrî sahada inkişafı için Halk Evlerile Halk Odalarından ciddi surette istifade edileceği muhakkak görülmektedir. Bu bölge halkının umumiyet itibarile fıtratan zeki olması bu hususdaki ümitleri kuvvetlendirmekte ve aynı zamanda cesur ve her türlü meşak ve mezahime mütehamil olmaları ve atıcılığa, biniciliğe fazla hevesleri bulunmaları bu muhit halkına sarf edilecek emeklerle çok müsbet neticeler elde olunabileceğini göstermektedir.

Bugün, içlerinde okur yazar olanları pek az olan bu Vilâyet halkı, umumiyet itibarile iptidaî görüş ve düşünüşlerine rağmen, büyüklere ve memurlara karşı mutavaat ve hürmet etmekte, dar ve fakir olan yaşayışlarına rağmen misafirperverlik hasletini muhafaza eylemekte ve umumiyetle Cumhuriyet Hükûmetimize sadakat göstermektedir.

Bununla beraber, bazı Ermeni mühtedilerle bir kısım ağaların ve köşede bucakta kaldığı söylenilen şeyhlerle yobazların bugün sezilmiyen ve fakat her hangi bir ihtimal ile tezahürü melhuz görülebilen hareketlerine karşı Hükûmetimizin daima hassas ve uyanık bulunmasında mutlak bir zaruret olduğu en yüksek idare âmirleri tarafından ifade edilmiştir.

Bütün bu vaziyetlere göre esasen emniyet ve asayiş zaruretlerile kurulmuş olan Bingöl Vilâyeti dâhilinde yaşayan halkın iktisadî ve malî, içtimaî ve fikrî sahada yükselebilmesi ve bu maksatla çalışacak tesislere kavuşabilmesi için, malî imkânlarla telif edilmek suretile, bir kaç yıl umumî muvazeneden Hususî İdare bütçesine yardımda bulunulması yerinde görülmektedir.

Bundan başka Vilâyet hudutları dâhilinde münhasıran Dağ Türkçesi konuşulan mıntakalarda öz Türkçenin yayılmasına çalışılması ve fakir olan yurddaşlara iş temin edebilmek üzere de inşası mukarrer demiryolu ameliyelerile diğer Bayındırlık işlerine, Avrupa Harbi dolayısiyle temini müşkül olan

malzemenin tedarikile mütenazır olarak, hız verilmesi teemmül edilmektedir ki bütün bu esasların temini yüksek ve ilgili makamların isabetli tedbir ve kararlarına bağlı bulunmaktadır.

Bu arada, kısaca, emniyet ve asayiş işlerine temas eylemek ve halkın güven ve bağlılığı hakkındaki duygulara da işaret etmek yerindedir.

Bu bölgede yaşıyanların, hayat şartları ve geçim vasıtaları itibarile olan mahrumiyetlerine rağmen, son yıllar içinde Bingöl Vilâyeti dâhilinde tam bir emniyet havasının hâkim olduğu İdare âmirleri tarafından memnuniyetle ifade edilmiş ve geçen yıl mahiyeti itibarile cenuptan müntekil adi bir kaçakçılık vak'ası haricinde halkın Dünya Harbi muvacehesinde umumiyet itibarile Cumhuriyet Hükûmetimize karşı gösterdiği merbutiyet ve bozguncu fikirlere karşı aldığı hassas vaziyet takdire şayan görülmüştür.

Vatandaşların, dışardan gelen yabancılar üzerinde dikkatle durmaları, hatta icabında zabıtayı haberdar etmeleri, bu mevzu üzerindeki hassasiyetlerinin yeni bir delili olarak telâkki edilmiş ve Millî Birlik ve beraberlik mevzuu üzerinde gösterdikleri dikkat ve merbutiyet dahi Millî emniyet ve müdafaa hususundaki basiret ve teyakkuzlarının ve huzur ve sükûn içinde yaşamaya matûf dileklerinin temiz bir nişanesi olarak karşılanmıştır.

Bu vaziyet, bu güzel Vatan parçası üzerinde yaşıyan yurddaşlarımızın dahi başda Aziz Millî Şefimiz ve Reisi Cumhurumuz İsmet İnönü'ye ve Büyük Millet Meclisimizle Cumhuriyet Hükûmetimize, Partimize karşı güven ve bağlılığının çok ulvî ve fahraver bir tezahürü olarak kayda değer bulunmuştur.

17. Halk Evlerimiz ve Odalarımız

Partimizin her sahada olduğu gibi umumî kültür seviyesini yükseltmek maksadiyle, büyük bir isabetle, üzerinde durduğu ve önem verdiği Halk Evlerile Halk Odalarını muhtelif bakımlarla bir çok hususiyetler arzeden ve çok geri olan bu muhitlere teşmili, Yurd sevgisinin kökleştirilmesi, güzel Türkçemizin işlenmesi, fikir ve san'at ve spor hareketlerinin uyandırılması itibarile, gelecek yıllar için cidden ümit verecek mahiyette görülmüştür.

Vilâyet Merkezi olan Çapakçur'daki Halk Evi, bina itibarile çok geri bir halde olmasına ve ancak iki yüz yurddaşı istiâp edecek vaziyette tek odadan ibaret bulunmasına rağmen İdare Hey'eti mesaisinin müsbet bir sahada olduğu görülmüştür.

Sürekli çalışmalarla geçen yıl içinde binanın bir kısım mefruşat ihtiyacı temin edilmiş ve 1939 yılında mevcudu 154 âzadan ibaret olan bu Halk Evinin, geçen yıl 40 Vatandaşın iltihakı suretile âza miktarı 194 olmuştur. Açılışından itibaren geçen yıla kadar âzası arasında tek kadın bulunmıyan bu Halk Evine geçen yıl dört kadının iltihak ettiği ve hâlen köycülük, spor, okuma ve gösteri kolları mesaisine devam edildiği öğrenilmiştir.

Radyo neşriyatı ile muhtelif gazete ve mecmualar ve eserler halkın istifadesine arzedildiği gibi fakir olduğu için mekteplere gidemiyen talebenin, Sosyal Kolundan yardım edilmek suretile, tahsillerini temin etmek imkânı olmuştur.

Çapakçur Halk Evinde daha ziyade kış aylarında verilen konferanslara büyük bir alâka gösterildiği anlaşılmıştır. Yaz aylarında verilen müsamerelere halk çocuklarının iştirak etmeğe başlaması bu muhitin hususiyeti itibarile dikkate değer görülmüştür.

Halk Evi İdare Hey'etile vâki temas ve görüşmelere göre dilekler şöyle telhis edilmiştir:

1) Vilâyet Merkezinde küçük tipte Halk Evi binası yapılmalıdır.
2) Yıllığı, son hesaplara göre, üç bin lirayı bulan masrafların Hususî İdare ve Belediyeden temin edilmekte olan bin beş yüz lira ile karşılanması kabil değildir. Masrafların haddi asgaride olmasına rağmen arada tahassul eden açığın kapanması için merkezden yardım zarurîdir.
3) Seyyar Sinema gönderilmelidir.

Bu dilekleri kaydederken İdare Hey'etinin mesai itibarile olan kavrayışını şöylece tebarüz ettirmek gerektir:

"Gaye, ışığı söndürmemektir."

İdare Hey'etinin takdire değer çalışmaları arasında Çapakçur Müftüsünden de istifade edilmekte olduğu ve Müftünün güzel hitabelerle halkın tenvir ve irşadına çalıştığı Yüksek İdare Âmiri tarafından ifade edilmiştir. Ancak, Halk Evinin şimdiye kadar teftiş görmediği ve teftiş maksadiyle bir gün akşam üzeri saat 18,30'da Çapakçur'a geldiği söylenen Bay Adnan adındaki müfettişin sabahleyin saat altıda Çapakçur'dan ayrıldığı Halk Evi Başkanı ile Vâli Saip Okay'ın ifadesinden anlaşılmıştır.

Bununla beraber Çapakçur Halk Evi İdare Hey'etinin vaziyetleri ve gayeyi kavramış olarak sarfi mesai etmekte olması memnuniyetle telakki edilecek mahiyette görülmüştür.

Kiğı Halk Evi dahi geçen yıl tesbit edilen esaslar dâhilinde faaliyetlerine devam etmekte bulunmuştur. Vilâyet dâhilindeki kazalara nazaran nüfus kesafeti itibarile önemli bir vaziyette olan Kiğı Kaza Merkezinde de, geçen yıl dahi arzedildiği veçhile, bir Halk Evi binası inşa edilmesi çok yerinde görülmüştür.

Genç Kazası merkezi olan Darahini'de geçen yıl içinde bir Halk Odası açılması bu muhitte büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Mesaisi iyi bir şekilde inkişaf etmekte olan bu Halk Odasının eksiklerini gidermek için iki-üç yüz liralık yardıma mazhariyetinden başka bir radyo ile dahi teçhizi temenniye şayan bulunmuştur.

Solhan Kazasında da bir Halk Odasının açılması bu muhitteki halkı aydınlatmak ve radyo-gazete neşriyatı ile güzel Türkçemizi yaymak bakımından çok faydalı telâkki edilmiştir.

Bütün bu görüş ve düşünüşlere göre gereken tedbirlerin alınması yüksek takdirlere bağlı bulunmuştur.

11.12.1940
Bingöl Mebusu

BİNGÖL VİLÂYETİ İŞLERİNE DAİR İNCELEMELER (1941)*

Yazan: Necmeddin Sahir
Bingöl Mebusu

21.12.1941

Cumhuriyet Halk Partisi
Genel Sekreterliği Yüksek Makamına

11.12.1941 günü sunulan yazıya ektir:

Büyük Millet Meclisinin toplantılarına ara verdiği günlerde, Bingöl vilâyeti çevresindeki dolaşmalarımda halk ve İdare Âmirleriyle olan görüşmelere ve bu aradaki incelemelere dair üçüncü yıllık raporumu bu yazı ile sunuyorum.

Derin saygılarımı ve bağlılıklarımı yenilerim.
Bingöl Mebusu

* Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 5, Belge No: 40.

İçindekiler

1. Mülkî Taksimat 82
2. İdare Cihaz ve Unsurları 85
3. Nüfus Hareketleri 87
4. Emniyet ve Asayiş 92
5. Askerlik Durumu 93
6. Adliye İşleri 95
7. Sağlık Durumu 96
8. Maarif Hareketleri 100
9. Ziraat Durumu 103
10. İnhisar İşleri 108
11. İktisadî ve Ticarî Hareketler 110
12. Malî İşler 111
13. Yol ve Köprü İşleri 112
14. Elektrik ve Su Tesisleri 119
15. Demiryolu Çalışmaları 120
16. Münakale ve Muhabere 126
17. Beledî Hareketler 128
18. Halk Evleri ve Odalarımız 129

1. Mülkî Taksimat

Bingöl vilâyetinin Mülkî taksimat itibarile arzettiği hususiyet muvacehesinde vilâyet merkezinin ve kazaların vaziyetini kat'î şekilde tesbit ve takrir için geçen yıllarda dermeyan olunan mütalaalara bu yıl dahi temas etmek yerindedir.

Halen Çapakçur'da bulunan Bingöl vilâyeti merkezinin yüksek ve ilgili makamlarca derpiş edilen esaslar dahilinde, Genç kaza merkezinin bu gün bulunmakta olduğu Darahini ile bu yere mücavir Kupar köyü arasındaki sahaya nakli, Dahiliye Vekâletince ifade edildiği şekilde "mühim inşaata, büyük mıkdarda paraya ve demiryolu inşaatının ilerlemesine arzı ihtiyaç" edebilir.

Ancak, muhtelif zaruret ve mülâhazalarla vilâyet merkezinin Çapakçur'dan nakli kararlaştırıldığı takdirde Darahini-Kupar arasında bütün teşkilâtı kucaklayacak ve Hükûmet binalarını ihtiva edecek şekilde yeni bir şehir kurulabilmesi için şimdiden gereken plânların ihzarı, zaman kazanmak itibarile, çok faydalı olabilir. Bu vaziyette mevzuubahs edilen mühim inşaat, yıllara sari tediye taahhütlerile ve demiryolu inşa ameliyelerinin ilerlemesiyle mütenazır olarak, tahakkuk ettirilebilir.

Bu suretle, Murat suyunun her yıl yatağını genişleterek ve değiştirerek geçtiği Darahini-Kupar köyleri önündeki geniş ve bereketli ovada yani vilâyet merkezinin, bütün Hükûmet teessüsleriyle birlikte, yepyeni bir mamure halinde yükselmesi imkânları elde edilmiş olur ki bu, yıllardan beri bir çok mesud bir hayat merhalesi olmak itibarile cidden temenniye şayan görülmüştür.

Kazalara ait diğer teşkilât işleri için geçen yıllarda nakil ve dermeyan edilen dilekleri ve mütalaaları teyiden ve bunlara ilâveten aşağıdaki noktalara temas zaruri olmuştur:

A) Bingöl vilâyetinin nüfus durumu itibarile en ileride olan Kiğı kazasının, münakale ve muvasala imkânları da temin edilmek şartile, Erzincan ve Erzurum vilâyetlerinden birine raptı yerindedir. Bu gün, senenin üç dört ayında, muvasalası ancak hayvanlarla temin edilebilen bu kaza merkezinin, vilâyet merkezi Çapakçur'dan Genç'e nakledildiği takdirde, yukarda adı geçen vilâyetlerden birine raptı, mesafe uzaklığı bakımından da, mutlak bir zaruret halinde görülmektedir.

Bu vesile ile, Kiğı kazası bu gün olduğu gibi Bingöl vilâyeti ile irtibatını muhafaza ettiği veya şimaldeki vilâyetlerden birine bağlandığı takdirde dahi

halen teemmülü ve temini çok faydalı olacak bir mevzua temas etmek gerektir:

1) Kiğı kazası dahilinde bulunan Çerme mıntıkasında nahiye ihdası. Çerme mıntıkası, Kiğı ile Çerme arasında yükselen Şeytan dağları yüzünden, yalnız coğrafi bakımla değil, muhtelif bakımlarla hususiyet arzetmekte ve bu sahada yaşayan yurddaşların, diğer yerlere nazaran, Kiğı ile irtibat temini için uğradıkları zorluklar dikkate şayan bulunmaktadır.

Filhakika, Çerme mıntıkasında bir Nahiye Müdürlüğü bulunmaması, halkın muhtelif işleri için kaza merkezi olan Kiğı'ya kadar gitmesini icab ettirdiği gibi vilâyetler idaresi kanununun idare âmir ve memurlarına tahmil eylediği murakabe vazifeleri bakımından da bir çok müşkülleri dahi bulunmaktadır.

Bu vaziyete göre, Bingöl vilâyeti umumî meclisi tarafından ittihaz ve Dahiliye Vekâletine arzedilmiş olan karara tevfikan merkezi Çerme köyü olmak üzere Çerme mıntıkasında bir Nahiye Müdürlüğü ihdası yerinde bir tedbir olarak mütalaa edilmiştir.

2) Karakoçan kazasına bağlı sekiz köyün Kiğı'ya raptı. Elâzığ vilâyetine bağlı Karakoçan kazasının, geçen yıl da arzedildiği üzere, gayri tabii şekilde uzayan toprak durumu içinde Kiğı kazası hududuna mücavir sekiz köy halkı, muhtelif işler için çok uzak mesafede bulunan Karakoçan kazasiyle temas zaruretindedir. Bu zorluklardan başka emniyet ve asayiş durumu itibarile de bu sekiz köyün Kiğı kazasına ilhakı faydalı görülmüş ve bu maksatla Bingöl vilâyeti umumî meclisi tarafından ittihaz olunan karar Dahiliye Vekâletimizin tasvibine arzedilmiştir.

Bu duruma göre, bu gibi ihdas, fek ve ilhak işleri için Dahiliye Vekâletimizce, daha müsait zamanlara intizar için evvelce müttehaz bir karar olsa bile, vaziyetlerinde hususiyet ve ehemmiyet görülecek olan bu gibi yerlere matuf temennilerin yine coğrafi vaziyetler ve sair zaruretler karşısında, tervici halk ve Hükûmet işlerimizin selâmetle, emniyetle yürümesi bakımlarından çok isabetli telakki edilmiştir.

B) Karlıova kazası, genel durumu itibarile, Kiğı kazasına nisbetle daha elim bir vaziyettedir. Mülkî teşkilâtımıza göre bu kaza merkezinin, Kale adını taşıyan yerlerde tesisi mukarrer bulunduğu halde Kanireşi denilen köyde kurulması zaruri olmuştur. Otuz tane basık kerpiç ev ile bunların biraz ötesinde aynı şekilde altı evin bulunduğu Kanitat köyü ile birlikte Çavreşi dağının eteklerine yaslanan Kanireşi'nin güzel Türkçemizde karşılığı Karapınar'dır.

Bu kaza ile Bingöl vilâyetinin merkezi olan Çapakçur arasında irtibat tesisi için 86 kilometroluk yoldan istifade etmek gerektir. Fakat yalnız yaz aylarında Çapakçur-Çobankaya arasındaki 40 kilometroluk saha tekerlekli vasıtalara açılabilmiş olmasına rağmen Çobankaya-Karlıova arasındaki 46 kilometroluk kısmın yıllardan beri yapılamaması ve Çobankaya sahasının sınaî imalâtı icab ettirecek şekilde arızalı ve kaypak olması hasebile bu kaza muvasala ve münakale itibarile çok müşkül vaziyette bulunmuştur.

Bu arızalı yola mukabil Çapakçur-Solhan-Muş-Varto yolu ile bir çok engelleri, arızaları yenmek suretile Karlıova kazasına gidebilmek gerçek kayda değer görülmüştür.

Cumhuriyet Hükûmetimizin teşekkülünden sonra 1934 yılında kaza merkezi olan ve o zaman Muş vilâyetine bağlanan Karlıova 1936 yılında Bingöl vilâyetine raptedilmiştir. Ancak coğrafî vaziyetine nazaran bu kazanın da geçen yıllarda işaret edildiği gibi Erzurum vilâyetine veya ilk teşekkülünde olduğu gibi Muş vilâyetine bağlanması daha doğru olsa gerektir.

Bu vesile ile Karlıova gibi kazaların vaziyetini başka bir cepheden de düşünmek yerinde telakki edilmiştir. Genel durumları verimli olmıyan ve hatta inkişafları görülemeyen ve belki de bazı nahiyelere göre terakkiye, umrâna daha az elverişli olan kazalarımızı, emniyet ve asayiş icaplariyle muhafaza zarureti olmadıkça, tam teşekküllü nahiyeler halinde idare etmek belki de daha doğrudur.

Çünki Karlıova gibi kazalarda yıllarca doktor bulunmayınca, Mal Müdürü olmayınca, Tahrirat Kâtibi durmayınca ve nihayet bu vazifelere muadil diğer işler de sürekli olarak dolmayınca bu kazalarda, kaza teşkilâtına uygun bütün işleri matlup şekilde tahakkuk ettirmeye imkân olamadığı şüphesiz bulunmuştur.

Ezcümle Karlıova kazası gibi yerlerde İdare Hey'etlerinin teşekkül edememesinde ve bir çok işlerin istenildiği gibi görülememesinde bu vaziyetlerin âmil olduğu istidlâl edilmiştir.

Bununla beraber Hükûmetimizin bütün cihazlarının sürekli ve ahenkli bir şekilde işlemesini temine matuf olan bu mülâhazaların tetkik ve tatbiki, bütün memlekete şamil olacak olan mülkî teşkilât ve taksimat işlerile ilgili bulunması itibarile zamana ve imkâna bağlı olduğu da şüphesiz bulunmuştur.

Bu münasebetle, Bingöl vilâyeti merkezinin Çapakçur'dan Genç kaza merkezinin bulunduğu Darahini'ye nakli halinde Erzurum veya Erzincan

yahut Muş vilâyetlerine raptı düşünülebilecek olan Kiğı ve Karlıova kazalarına mukabil, geçen yıl da işaret edildiği şekilde, Diyarbakır vilâyetine bağlı Lice ve Kulp kazalarının Bingöl vilâyetine raptedilmesi ve bu suretle bu vilâyetin, emniyet ve asayiş zaruretlerile, daha ziyade cenup vilâyeti halinde idamesi yüksek ve ilgili makamların takdirine bağlı görülmüştür.

2. İdare Cihaz ve Unsurları

Dördüncü Umumî Müfettişlik mıntıkasında olan Bingöl vilâyeti halkı, bu irtibatı ilk yıllarda büyük bir teminat olarak telakki eylemiş ve bu suretle yaşadıkları bölgenin, Tunceli vilâyetinde olduğu gibi, yeni ve medenî eserlere kavuşacağı ümidini muhafaza etmiştir.

Fakat, ilk zamanlarda Umumî Müfettişin yakın ilgi ve temaslarile böyle kuvvetli teminata ve vaitlere raptı kalb etmiş olan bu yurddaşlar, muhtelif zorluklar ve imkânsızlıklarla dahi olsa, vilâyet medhalindeki küçük ve tek köprünün yapılamamış olmasından, kısa bir mesafeden getirilmesi mümkün görülebilen içme suyunun getirilememiş bulunmasından ve bunlara benzer diğer işlerin görülememesinden dolayı Umumî Müfettişlik teşkilâtından ümitsizliğe düşmüştür.

Bütün ülkeye şamil imâr işlerimizin para ve malzeme temini itibarile olan zorluklarını düşünmeden Bingöl vilâyeti halkının kendi bölgelerinde az masraflarla yapılabileceklerini sandıkları işlerin başarılamamasından dolayı Umumî Müfettişliğe karşı duydukları teessürü Çapakçur'daki temaslarda Belediye Reisi şu suretle ifade ve telhis eylemiştir:

"Müfettişi Umumilik altı yıldan beri vilâyetimize fiilî hiç bir yardımda bulunmamıştır."

Bu sözler, ilk hamlede alâkadar makam ve teşekküllerce hoş görülmese dahi, Cumhuriyet Hükûmetimizin ve Partimizin bütün memleketi imara matuf olan siyasetinden bir an önce feyz almak, Cumhuriyetin yüksek nimetlerinden, medenî eserlerinden kısa bir zamanda istifade etmek için gönülden gelen ve beslenen ilgi ve ümitleri tebarüz ettirmesi, asırlarca umrandan mahrum olan bu muhitteki uyanıklığı göstermesi itibarile dikkate şayan görülmüştür.

Bu arada başka bir noktaya temas etmek yerindedir: Bingöl vilâyeti ile birlikte Dördüncü Umumî Müfettişliğe bağlı Tunceli, Elâzığ ve Erzincan vilâyetlerinden Tunceli valiliği halen Elâzığ vilâyet merkezinin bulunduğu şehirde çalışmakta ve Umumî Müfettişlik teşkilâtı da bu şehirde bulunmak-

tadır. Bu bakımdan, muhitteki hususiyetler ve ehemmiyetler itibarile, Tunceli vilâyetinin Dördüncü Umumî Müfettişlik teşkilâtından müstefit olduğu kadar Elâzığ vilâyetinin de istifade etmesi yerindedir.

Erzincan vilâyeti esasen geçirilen felaketten sonra Cumhuriyet Hükûmetimizin, hususî kanunlarla, üzerinde önemle durduğu bir vilâyetimizdir ve Dördüncü Umumî Müfettişliğin sürekli mürakabesindedir.

Ancak, Bingöl vilâyet merkezi ileride Çapakçur'dan Genç kaza merkezine nakledildiği ve Erzurum veya Erzincan yahut Muş vilâyetlerine bağlanabilecek olan Kiğı ve Karlıova kazalarına mukabil Lice ve Kulp kazaları Diyarbakır vilâyetinden fek ve Bingöl vilâyetine raptolunduğu takdirde daha ziyade cenup vilâyeti haline gelecek olan Bingöl vilâyetinin o zaman Birinci Umumî Müfettişliğe bağlanması, murakabe ve imâr işlerinin daha sürekli ve verimli olabilmesi ihtimaliyle, ilgili makamlarca tetkike değer bir mevzu olarak mütalaa edilmiştir.

Bingöl vilâyeti, son yılda ilk defa olarak, İdare Âmirleri itibarile tam bir teşekkül halinde görülebilmiştir. Eski devirlerde Genç mutasarrıflığı olarak idare edilen ve bazı kazaları diğer vilâyet ve mutasarrıflıklara bağlı bulundurulmuş olan Bingöl vilâyeti Cumhuriyet Hükûmetimiz zamanında kurulmuş ve henüz altıncı yılını idrâk etmiş bulunmaktadır.

Bu kısa devrede Bingöl vilâyeti üç vali görmüştür. İlk vali vilâyetin ilk teşekkül devresini geçirmiş, ikinci vali geçen yıl değişmiş, üçüncü vali de geçen kış aylarında vazifesine başlamıştır.

Bingöl Mebusu sıfatiyle üçüncü defa bu bölgede dolaşırken kaza kaymakamlarını ilk defa tam olarak iş başında görebilmek idare cihazlarımızın iyi işlemesi bakımından bir kazanç olarak telakki edilmiştir.

Ancak bunlardan Kiğı ve Karlıova kaymakamlarının garbe nakilleri kararlaştırılmış olduğuna göre vilâyetin kaza kaymakamı bakımından yeni bir mahrumiyete, yeni bir sıkıntıya düşmesi hiç de doğru görülememiştir. Bu itibarla yeni kaymakamların intihab ve tayinlerinde gecikilmiyeceği şüphesizdir.

İdare Âmirlerimize temas vesilesile, şark bölgesinde hizmet görmeyi cezaî bir iş mahiyetinde telakki etmemek ve ülkemizin diğer kısımlarile birlikte bu çevrelerde dahi mesleğe bağlı feragat sahibi memur verebilmek her bakımdan temenniye şayan görülmüştür.

Bu münasebetle başka bir mevzua temas etmek gerektir: Teftiş işleri. Bingöl vilâyetinin teşekkülünden beri bu mıntıkaya tek Mülkiye müfettişinin

uğramadığı anlaşılmıştır. Muhtelif zaruretlerle dahi olsa bu vilâyete bağlı kazalar, geçen yıllarda, bir çok defalar İdare Âmirinden mahrum kalmış ve işler Nahiye Müdürleri, yahut yerli halktan olan Tahrirat Kâtipleri tarafından vekâletle idare edilmiştir.

Bu zaruretlerle bir çok işlerin belki de gereği gibi görülmediği ve hatta kaza kaymakamları bulunduğu halde bile ifası zaruri bazı hizmetlerin görülmediği nazara alınmak suretile bu vilâyet teşkilâtının ilk fırsatta teftişe tabi tutulması, bir yandan vazife sahiplerini teşvik, diğer yandan devlet murakabesini kâmil bir şekilde temin için çok yerinde bir tedbir olarak düşünülmüştür.

Bu arada, Bingöl çevresinde çalışan ve idarî vazifelerde olsun, askerî hizmetlerde olsun hayatlarını ve mukadderatlarını Hükûmet cihazlarına bağlamış olan yurddaşlarımızı ilgilendiren bir mesele üzerinde durmak faydalı görülmüştür.

Bu gün demiryolu ile irtibatı olan Erzurum, Kars vilâyetleri gibi şark bölgesine dahil Van ve Muş vilâyetlerine nazaran vaziyeti daha geri bulunan Bingöl vilâyetinde geçirilen çalışma devresi şark hizmeti olarak telakki edilmemektedir. Halbuki Bingöl vilâyetine bağlı Karlıova kazasında çalışanlar şark hizmetine ait hükümlerden müstefit olmaktadır.

Bu duruma göre mahiyeti itibarile askerî teşekkülleri de ilgilendiren bu işin bu yüksek makamlarca bu günün ihtiyaçlarına göre yeniden mütalaa ve tetkik edilmesi ve mümkün olduğu takdirde Bingöl vilâyetinin dahi şark bölgesine alınması yüksek takdirlere bağlı bulunmuştur.

3. Nüfus Hareketleri

Vilâyet nüfusu, 1940 yılındaki son tahrire göre, Mülkî taksimat itibarile, aşağıdaki şekilde tesbit edilmiştir:

Kazalar	Kadın		Erkek		Tutarı
Çapakçur	7.632	+	7.560	=	15.192
Kiğı	13.094	+	13.466	=	26.560
Solhan	4.278	+	4.425	=	8.703
Genç	6.605	+	6.622	=	13.227
Karlıova	3.205	+	3.140	=	6.345
Tutarı	34.814	+	35.213	=	70.027

Nahiyeleri ve köyleri ihtiva etmek suretile tesbit olunan bu rakamlar ilk tahrirde kaydedilen rakamlarla karşılaştırıldığı takdirde şöyle bir vaziyet arzetmektedir:

Sayım Yılı	Kadın		Erkek		Tutarı
1935	35.970	+	36.092	=	72.062
1940	34.812	+	35.213	=	70.027
Noksan Farkı	1.156	+	879	=	2.035

İki sayım devresindeki fark, kaza teşkilâtına göre, şöyledir:

Kazalar	1935 sayımı	1940 sayımı	Eksiği		Fazlası
Çapakçur	14.856	15.192	-		336
Kiğı	29.658	26.560	3.098		-
Solhan	8.953	8.703	250		-
Genç	12.532	13.227	-		695
Karlıova	6.063	6.345	-		282
Tutarı	72.062	70.027	3.348	-	1.313

Bu duruma göre 2.035 olarak tesbit edilen noksan nüfustan mühim bir kısmının Kiğı kazasında, birazının Solhan kazasında olduğu görülmekte ve vilâyet merkezi olan Çapakçur'la Genç ve Karlıova kazalarında az bir fazlalık kaydedilmektedir.

Ancak Hükûmetimizce büyük bir önemle takib ve büyük masraflarla tesbit edilen bu nüfus sayımları vesilesile iki nokta üzerinde durulabilir:

a) Nüfus noksanlığı, bu mıntıka halkının yaşayış şartları itibarile maruz kaldıkları mahrumiyetler yüzünden vukuu melhuz ölüm hadiselerile bazı vatandaşların bulundukları yerlerden başka yerlere nakillerinden ileri gelmiş olabilir.

b) Nüfus fazlalığı, vilâyet halkının nüfus hareketlerini eskisi gibi gizlememesi, doğum vak'alarını zamanında haber vermek için uyanıklık göstermesi ve gizli nüfuslara ait vak'aların da müracaat ve tahkiklerle tesbit edilmesi suretile temin edilmiş olabilir.

Ancak, son nüfus sayımında elde edilen rakamlar, Bingöl vilâyetinin umumî nüfusunda fazlalık değil, eksiklik göstermekte olduğuna göre bu mevzu üzerinde ilgilenmek gerektir.

Vakıa, doğum ve ölüm vak'alarını zamanında bildirmek hususunda son yıllarda bu bölge halkında dahi bir hassasiyet ve alaka görülmektedir. Fakat çok eski devirlerden beri muhtelif telakkilerin ve mahrumiyetlerin zebunu olmuş olan bu yerlerde bu hassasiyeti herkesten beklemek muhaldir.

Zaten yaşayış ve görenek itibarile daha ileri, daha büyük bazı şehirlerde bile nüfus hareketleri üzerinde resmi teşekküllerce gösterilen büyük hassasiyetin, eski kötü itiyatlarla veya kayıtsızlıkla, istenildiği şekilde karşılanamadığı şüphesizdir.

Ezcümle, Solhan kaza merkezi olan Buğlan'da halk ile vaki görüşmelerde bu mevzua temas edilmesi de bunu teyid edecek mahiyette görülmüştür. Evlenmek isteyenlerin doktora muayene olmadan evlenmemelerine ve vatandaşların nüfus vak'alarını gizlememelerine işaret edildiği sırada Ardoşin nahiyesine bağlı Pöçenek köyü muhtarı İbrahim Kaynar adlı vatandaş şöyle demiştir:

"Henüz tescil edilmemiş olanların kütüğe geçirilmesini istiyoruz."

Bu vatandaşın sözleri üzerine nüfus memuru da meselenin iç yüzünü şu suretle aydınlatmıştır:

"Bu dilekler yerine getirilemez, çünki vaziyetleri kanunsuzdur."

Bu hal karşısında vatandaşlara gayri meşru, gayri kanunî hareketlerden tevakki edilmesi münasip şekilde ifade ve tavsiye edilmiş ve yaşayışları kanuna aykırı olanların da vaziyetlerini, mevzuatımızla telif imkânlarını aramak suretile, ıslah etmeleri lüzumunda ısrar edilmiştir.

Kadın, erkek hüviyetinden, karı ve koca münasebetinden ziyade, doğan çocukların vaziyetleri bakımından mühim görülen bu mevzu üzerinde vali, kaymakam ve hukuk hakimi ile vaki görüşmelerden mütehassıl intiba şöyledir:

Bu bölgede yaşayanlardan, yurdun diğer bazı yerlerinde de vukuu melhuz olduğu gibi, 26.10.1933 tarih ve 233 sayılı af kanununun neşrinden önce, müteaddid aileleri bulunanlar af kanununun mer'iyette bulunduğu devrede müteaddid kadınlara ait olan tescil muamelesini yerine getirmemişlerdir.

Bundan sonra 5.7.1934 tarih ve 2576 sayılı kanun neşredilmiştir. Gizli nüfus yazımına ait olan bu kanunda yeni evlenmelerle doğum ve ölüm vaziyetleri etraflıca derpiş edilmiştir.

Ancak teaddüdü zevcata mani olan kanunu medenî karşısında resmî şekilde evlenmeyen ve dinî rasime ile hayat kurmak isteyen kadın ve erkek,

günün birinde kucaklarına aldıkları çocuğun tescili için nüfus memuruna baş vurmakta ve fakat kanunî şekilde olmıyan bir evlenme ile gözlerini hayata açan çocukları tescil etmek kabil olamamaktadır.

İşte, kanuna aykırı şekilde hareket edenler çocuklarını tescil müracaatı karşısında müsbet netice alamadığı zaman, bu vaziyette evlenen diğer vatandaşlar için fena bir örnek olmakta, bu defa doğan çocukların tescilini talep için nüfus memuruna baş vurmak bile zait görülmekte ve tabiî bütün bunlar gizli nüfus vak'alarının artmasını mucib olmaktadır.

Bundan başka 5.7.1934 tarih ve 2576 sayılı kanunun, aykırı hareketlerden içtinabı âmir olan bir maddesinin de, bu vaziyet üzerinde matlup şekilde müsbet ve müessir olmadığı öğrenilmiştir.

Mevzuubahs kanunun 4-5'inci maddelerine göre 1.6.1935 gününden sonra köyünde vukubulan doğum, evlenme ve ölüm vak'alarını kanunen muayyen olan zamanda, meşru mazerete müstenit olmaksızın, haber vermeyen köy muhtarları ile ihtiyar hey'eti azası para cezasına tabi tutulmuştur.

Halbuki, kanunî bir müeyyide olarak konulan bu esas, basit düşüncelerle, hattâ haber vermedeki gecikme meşru bir mazerete dahi müstenit olsa, meşruiyetin kabul edilmiyeceği kaygısiyle köy muhtarlarile ihtiyar hey'eti azasını kanunsuz hareket bakımından müteaddid suçların faili vaziyetine getirmektedir: Çünki, ne doğumlardan, ne evlenmelerden, ne de ölümlerden ilgili makamlara haber verilmiyor.

İdare Âmirleri ve diğer vazifedarların kanaatlerine göre, bu bölgede umumiyet itibarile olmasa bile, evlenmelerde eski şekilde dinî nikâh usulü hakimdir. Haddi zatında dinî rasime ile evlenenlerin akitleri medenî kanun hükümlerine göre icra edilmediği cihetle, nüfus kütüğünde kayıtları bekâr olarak görülmektedir.

Solhan Hukuk Hakimi, halk toplantısındaki görüşmelerimizde bunun acı bir misalini açıkça şöyle ifade etmiştir:

"Merkeze bağlı Hirbizon köyünden Reşit kızı Sabriye ile Azas köyünden Cevher oğlu Ali dinî nikâhla evlenmiştir. Bu birleşme ile doğacak çocuk tabii gayri meşru olacaktır."

Vakıa, dinî nikâh ile evlenme itiyadını muhafaza edenlerin medenî kanun hükümlerine göre evlenmek için evlenme memuruna müracaatları halinde akitleri icra edilmekte ve bu suretle resmî şekilde evlenenelerin, daha önceden, yani dinî nikâh ile birleştikleri devrede doğan çocuğun babası Hukuk

Hâkimliğine müracaat eylediği ve çocuğu tanıdığını söylediği takdirde nesebi sahih çocuk hüviyeti kanun yoliyle temin edilmektedir.

Fakat bütün bunlar, usulsüz ve kanunsuz işleri, usule ve kanuna irca için bir çok külfetleri ve muameleleri icab ettirmekte ve resmî devlet teşekkküllerini işkâl ve işgal eylemektedir. Zaten bu tarzda hareket edenler ne kadar mahdud olursa olsun gayri meşru çocuk sayısının fazla olduğu istidlâl edilmektedir. Solhan kazasındaki toplantıda bulunan ve merkeze bağlı Hirbizon köyü muhtarı olan Mecit Arayan'ın sözleri, bu bakımdan, çok önemlidir:

"Bu suretle kazamızda bin kadar ketim vak'ası olsa gerektir; hattâ vardır da."

Bu duruma göre, Cumhuriyet Hükûmetimizin nüfus sayımlarına verdiği önemle mütenasip şekilde doğum, evlenme ve ölüm vak'alarına zamanında ıttılâ ve tescil muamelelerini temin edebilmek için daha şamil ve daha esaslı bazı tedbirlerin ittihazı zarurî olsa gerektir.

Bu arada, yalnız Bingöl vilâyeti için değil, hattâ mümasili vilâyetlerde dahi tatbik edilmek üzere, köy muhtarlarına ve ihtiyar hey'eti azasına, her mıntıkanın iklim ve mevsim vaziyetleri nazara alınmak ve harman zamanlarına rastlamamak şartile, diğer işler için de tatbik edilebileceği gibi, bilhassa doğum, ölüm ve evlenme vak'alarının zamanında tesbit ve iblağı bakımından, icab eden telkinlerde bulunmak ve bilgilendirmek için, vilâyet ve kaza merkezlerinde kurslar açılması hatıra gelmektedir.

Bundan başka Hükûmeti Cumhuriyemizce 1934 yılında teemmül ve tatbik edildiği gibi hususî bir kanun neşri suretile, geçen yıllarda doğan çocukların tescilli ve kanunu medenî hükümlerine aykırı olarak evlenmiş olanların vaziyetlerinin, affa mazhariyeti suretile, ıslâhı teşebbüsü çok yerindedir.

Bu tarzda yeni bir kanun neşri, bu gibi kanuna aykırı hareket edenlerin Hükûmetimizce müsamaha ve af ile karşılandığı hakkında bir telakki uyandırması bakımından muhzurlu görülse bile her suretle geri kalmış ve eski tesirlerle bunalmış olanların vaziyetlerini düzeltmek ve gizli nüfus vak'alarını önlemek bakımından Cumhuriyet Hükûmetimizin yüksek takdirine bağlı bulunmuştur.

Bu vesile ile 5.7.1934 tarih ve 2576 sayılı kanunda derpiş edilmiş olan para cezasının da yeniden gözden geçirilmesi ve belki de para cezası yerine daha başka bir ceza tatbiki ilgili makamlar için bir tetkik mevzuu olarak mütalaa edilmiştir.

4. Emniyet ve Asayiş

Vilâyet bölgesindeki emniyet ve asayiş işlerinin, geçen yıllarda olduğu gibi, iyi bir durumda bulunduğu öğrenilmiştir.

Kiğı çevresinde Tunceli'nden sarkanların hareketi haricinde, son yıl içinde, Solhan çevresinde başlıca iki hayvan hırsızlığı vak'ası olduğu ve başkaca esaslı bir vak'a görülmediği anlaşılmıştır.

Döğme, döğüşme, kız kaçırma ve yasak işleri görme gibi adi suçlarla hayvan hırsızlığı gibi küçük, büyük vak'aların failleri umumiyetle zamanında yakalanmış ve adliyeye verilmiştir.

Köylüleri can evinden vuran hayvan hırsızlıklarına karşı ilgili vazifedarların hassasiyetle ve dikkatle çalıştıkları öğrenilmiştir.

Ezcümle Diyarbakır'a bağlı Osmaniye kazasının Karaca dağından, hayvan aşırmak maksadile, Solhan çevresine kadar sokulan ve Şeraffetin yaylasındaki Beritan'ın 54 tane atını ve katırını çalanların izleri takib edilmiş ve müsademe sonunda hayvanlar alınarak sahiplerine verilmiştir. Bu müsademede altı erkek, altı kadın yakalanmış ve adliyeye teslim olunmuştur. İkinci hayvan hırsızlığı faili olan Malazgird'li Miro dahi zamanında yakalanmıştır.

İlgili Hükûmet teşekküllerinin bu mevzular üzerinde sür'atle ve basiretle hareket etmeleri yurddaşları sevindirmekte ve onlara emniyet vermektedir.

Halkın bu suretle malından, canından emin olması, namus ve haysiyetine sahip bulunması yurddaşları Cumhuriyet Hükûmetimize bağlayan en büyük teminat olmuştur.

Eskiden bin bir şakinin barındığı bu yerlerde, kilometrolarca yolun, jandarmasız, emniyetle aşılabilmesi Cumhuriyet idaremizin temin etmiş olduğu en büyük nimetlerden biridir.

Bu bölgelerde kültüre dayanmak ve halka ziraî ve iktisadî sahalarda yaşama ve çalışma imkânları vermek suretile matlub olan asayiş ve emniyetin daha geniş bir şekilde teessüsünü görmek cidden sevindirici bir hadise olacaktır.

Vilâyet merkezinde ve kaza merkezlerindeki bütün temaslarda halkın Hükûmetimize ve partimize karşı samimi güveni görülmektedir.

Ezcümle, Genç kaza merkezi olan Darahini'deki halk görüşmelerinde söylenen şu sözler vatandaşların bağlılığını ne güzel canlandırıyor.

"Bizleri, Cumhuriyetimize, Millî Şefimize ve Millet Meclisi ile Hükûmetimize, Partimize bağlayan en büyük kuvvet, mal ve can emniyetimizin temin edilmiş olmasındandır. Büyüklerimiz sağ ola."

5. Askerlik Durumu

Vilâyet halkının, bu havalide evvelce hâkim olan telakki ve itiyatlara rağmen, bu gün askerlik ödevlerini ifa hususunda umumiyetle büyük bir hassasiyet ve dikkat göstermekte oldukları ve vukubulan davetlere derhal icabet suretile bunu fiilen isbat eylemekte bulundukları, ilgili makam ve teşekküllerle vaki görüşmelerde, anlaşılmıştır.

İlk zamanlarda yalnız piyade sınıfına çağrılan bu bölge erlerinin son yıllarda topçu, süvari sınıflariyle diğer sınıflara ayrılması, gözlerini ordu bünyesinde açanların muntazam yetişmeleri ve ileride memlekete verimli bir şekilde hizmet edebilmeleri bakımından memnuniyetle, sevinçle telakki edilmektedir.

Doğuşları ve yaşayışları itibarile sıçrayıcı ve tırmanıcı, iri ve diri, çevik ve cesur olan bu bölge halkının ordu camiasında, muhtelif bakımlarla olduğu kadar, kültür itibarile de talim ve teçhiz edilmesi, askerden köylerine dönenlerin güzel Türkçemizi yaymaları ve eski zihniyet sahibi olanlara karşı iyi örnek olmaları ve iyi görenek göstermeleri bakımından çok isabetli ve hayırlı olmaktadır.

Vilâyet merkezi ile kazalarında halk ile vaki temaslarda, bu iyi görenek ve örneklerin her sahada müsbet tesirleri sezilmiş ve askere çağrılarak terhis edilen veya izinli dönenlerin her biri, bir çok mahrumiyetler içinde yaşayan ve mektep görememiş olan yurddaşlar için adetâ birer öğretmen vaziyetinde görülmüştür.

Maişet tarzları itibarile çok fakir olmalarına mukabil zekâ ve kabiliyet itibarile çok canlı bir hüviyet arzeden bu vilâyet erlerinden on bir tanesinin Trakya'daki askerî teşekküllerimizde paraşütçü olarak yetiştirildiği ve bazılarının da onbaşı ve çavuş derecelerini kazandığı öğrenilmiştir.

Vilâyet merkezi olan Çapakçur'dan son iki yıl içinde askere gidenlerin bin dört yüze yakın olduğu ve bunlardan köylerine dönenlerin daha verimli birer vatandaş olarak çalışmaya başladığı işidilmiştir.

Çapakçur mıntıkasında askere sevk olunanlar Halk Evinde izaz edilmekte, vali ve askerlik şubesi reisi tarafından öğütler verildikten sonra yola çıkarılmaktadır. Asker kafilelerinin iaşeleri ve yevmiyeleri Halk Evinde dağıtılmakta ve her kafileye ayrı bayrak verilmektedir.

Asker kafilelerinin bu şekilde uğurlanması halk ve muhit üzerinde iyi akisler ve intibalar uyandırmaktadır. Kafilenin bayrağını taşıyan er, adetâ

cepheye gidenler gibi sevinçle bayrağı valinin elinden almakta ve bunlar, halkın vatanseverlik duygularının iyi tezahürlerine vesile olmaktadır.

Sancak nahiyesinin Şirnan köyünde kırk yıl muhtarlık etmiş olan Veysi'nin oğlunu askerlik şubesine kendi eliyle getirmesi ve Ortaköy'den iki kardeşin, kanun mucibince biri dul anasının yanında kalabileceği halde, birlikte askerlik ödevini görmeye koşması, bu bölge halkının dahi yurtseverliklerinin güzel ve yeni birer örneğidir.

İdare Âmirlerimizin ve vazifedarların memnuniyetle kayıt ve nakil ettikleri bu canlılıklara ilâveten halkın, umumiyetle dar olan yaşayış seviyesine rağmen, askere gidenlere imece şekliyle ve aylık tevzii suretile vaki nakdî yardımlarından başka kazak, fanila, yün çorap ve saire vermek suretile gösterdiği yardımlar da takdirle karşılanacak mahiyette görülmüştür.

Vilâyet halkının, diğer mahallî ve millî müdafaa işlerinde de esaslı surette çalıştırıldıkları ve hazırlandıkları anlaşılmıştır. Yüksek ve ilgili makamların tebliğ ettiği esaslar dairesinde paraşütçülere karşı Çapakçur'da 120 mevcutlu bir taarruz bölüğü hazırlanmıştır. Talimatnamesi mucibince her ay iki defa alarm tecrübeleri tatbik edilmektedir.

Vilâyet İdare Hey'eti kararile şehir yamaçlarında tesis edilen mahfuz hendeklerden, bu tecrübeler esnasında, vilâyet merkezinin boşaltılması halinde, istifade olunmaktadır.

Bundan başka, seferberlik halinde faaliyete geçmek üzere tayyarelere karşı haber verme postasının dahi tesis ve ikmal edilmiş olduğu anlaşılmıştır. 28 mevcutlu olan bu posta mensuplarına tayyare sesleri, işaretleri ve saire hakkında icab eden dersler verilmiş ve talimleri yaptırılmakta bulunmuştur.

Bu münasebetle, Millî Müdafaa işlerile alakalı, diğer üç noktaya temas etmek faydalı görülmüştür:

a) Halkın askerlik vazifelerine şitab hususundaki hassasiyeti umumiyet itibarile takdire şayan olmakla beraber bu işlerle alakalı vazifedarların da aynı hassasiyet ve dikkati göstermeleri yalnız takdirle değil, iftihar ile de karşılanmaya değer.

Bu itibarla, en yüksek İdare Âmiri ile vaki temaslara göre, vilâyet merkezi olan Çapakçur'la Genç kazasında askerlik işlerinin iyi bir durumda olduğu memnuniyetle tesbit ve kaydedilmiştir.

Karlıova kazasının askerlik işleri Muş vilâyetine bağlı Varto kazasındaki askerlik şubesi tarafından görülmekte olduğundan ayrı bir mütalaa serd edilememiştir. Ancak Kiğı kazasıyla Solhan kazasındaki askerlik şubesi işlerinin ilgili makamlarca gözden geçirilmesi temenniye şayan görülmüştür.

Bu arada, Bingöl vilâyet merkezi olan Çapakçur'un garbındaki Kürman köyünde yakalanan ve Lice yolu ile Diyarbakır'a sevkedildiği esnada kaçarak Palo kazası hududuna geçen mükerrer bir firarî ile evvelce Çapakçur kazasından Palo'ya nakledilmiş olan beş eri, vazılı adresleriyle bulundukları yerler bildirildiği halde, bulunamadığı kaydiyle teslim etmediği anlaşılan Palo askerlik şubesi işlerine de el konulması yerinde bulunmuştur.

Esasen bu askerlik şubesinin, Palo'ya bağlı Derci köyünde bulunduğu bildirilen bir eri Tuğ köyünden, diğer iki eri dahi aynı suretle teslim etmediği Siirt'teki mıntıka reisliğine de inikâs etmiş olduğuna göre işin gereği gibi incelendiği şüphesiz görülmüştür.

b) Genelkurmay Başkanlığınca derpiş edilen ve bütün vilâyetlerin önemli geçitlerine göre gerekli yerlerde yapılması istenilen can kurtaranların vilâyet dahilinde tesisine çalışılmaktadır.

Bingöl vilâyetinin arz teşekkülâtındaki hususiyetlerine nazaran, Genç kazası dâhilinde Kurnal geçidi ile Solhan-Muş yolu arasındaki Buğlan-Kirvas gediğinde ve yine Solhan'la, Çapakçur yolu arasındaki meydanda tesisine başlanılan can kurtaranların önümüzdeki yılda faaliyete geçirileceği öğrenilmiştir.

c) Geçen büyük dünya harbindeki askerî hareketler esnasında istifade edildiği söylenilen ve Şerafettin dağları eteğinde olan Çapakçur-Buğlan yolu üzerindeki meydanın adı haritalarımızda hâlâ eski şekilde anılmaktadır. Bu meydanın ilgili makamlarca yeni haritalarımızda yeni adıyla Şerefmeydanı olarak yazılması ve Şark cephesinde döğüşen kahramanlarımızın, Şerafettin dağlarına izafetten ziyade, şerefli menkıbelerini bu sahada dahi ya da vesile olmak için can kurtaranın yapıldığı bu meydanda, yüksek ve ilgili makamların tensib edeceği şekilde, az masraflı bir Mehmetçik âbidesi yapılması cidden temenniye şayan görülmüştür.

6. Adliye İşleri

Bingöl halkının adlî işler itibarile en büyük dileği ağır ceza teşkilâtının kurulmasına matuftur.

Halk, geçen yıllarda dahi mevzuubahs edilmiş olan bu dileği ısrarla tekrarlamakta ve ilgili makamların bu konu üzerinde yakın alâkasını rica etmektedir.

Esas itibarile işleri az olduğu söylenilen Solhan ve Genç kazası hakimlerile derecesi kırk liraya yükselen Çapakçur Müddei Umumisinden istifade edilmek ve yalnız hariçten bir reis verilmek suretile bu vilâyet merkezinde

ağır ceza mahkemesi kurulabileceği ve bu takdirde sulh hakimlerinin asliye işlerine de bakabileceği söylenilmiştir ki bunun tatbik kabiliyeti ilgili makamın tetkik ve takdirine bağlı bulunmuştur.

Çapakçur'daki adlî teşekküllere ait olan ve evvelce tedahülde kalan kira bedellerinin ödendiği öğrenilmiştir. Ancak burada daha iyi bir ceza evi kurulması temenniye şayan bulunmuştur.

Karlıova kazasındaki görüşmelerde, gardiyan bulunamadığı için ceza evinin açılamadığı anlaşılmış ve mevkufların Varto'daki ceza evine sevkedilmekte olduğu ve bu yüzden bir çok zorluklar çekildiği söylenilmiştir.

Karlıova kazasında geçen yıl kurulmuş olan adlî teşkilâtın diğer kazalarda olduğu gibi asliye hukuk işlerile uğraştığı ve asliye ceza ile ağır ceza işlerinin Muş'ta görüldüğü anlaşılmış ve evvelce Muş, Varto ve Kiğı'ya verilmiş olan 60 dosya ile birlikte geçen Ağustos ayına kadar dokuz aylık devrede tekevvün eden 90 dosya içinde hayvan hırsızlığının en başta geldiği, çayırdan geçme ve çayır biçme ve saire gibi toprak ihtilâfları yüzünden çıkan döğüşmelerin de ikinci derecede olduğu öğrenilmiştir.

Tahaddüs eden vak'alarda, bazan Kiğı'dan ve bazan da Muş'tan doktor getirtildiği ve fakat uzun süren kış aylarında buna imkân görülmediği ve otopsi yapılmadığı için hadiselerin gerektiği gibi aydınlanamadığı dahi söylenilmiştir.

Adliyeye intikal eden işler üzerinde yaş düzeltme ve nüfus işlerinin de oldukça çok olduğu anlaşılmıştır.

Bundan başka, mahkûmların ekmek ihtiyacının kaza teşkilâtı tarafından teminindeki zorlukların giderilmesi ve Karlıova kazasında ceza evi açılması istenilmiştir.

7. Sağlık Durumu

Vilâyetin sıhhî teşkilâtı geçen yıllarda kayıt ve tesbit edilen vaziyeti, mahrumiyeti muhafaza etmektedir. Esasen, Çapakçur'daki tek sıhhat müdürü ile Kiğı kazasındaki biricik Hükûmet tabibi bu bölgede yaşayanların sağlık işlerine istenildiği gibi yetişebilmekten çok uzak bulunmaktadır.

Yurdun sağlık işleriyle uğraşan Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletimizin doktor bulmak hususundaki müşküllerini takdir etmekle beraber mevsim icapları ve yaşayış şartları itibarile hususiyet ve ehemmiyet arzeden bu vilâyetin sıhhî teşkilâtındaki boşlukları ilk imkân husulünde kapatması cidden temenniye şayandır.

Bu suretle yıllardan beri boş olan Solhan, Genç ve Karlıova kazalarına Hükûmet doktorlarının gönderilmesi o bölgede yaşayan yurddaşları gerçekten sevindirmiş olacaktır.

Zaten geçen yıl da işaret edilmiş olduğu üzere, Hükûmet doktoru bulunmıyan bu kazalardaki halkın hiç olmazsa evlenme muayenelerinde uğradıkları zorlukları kısmen giderebilmek için Sıhhat Vekâletince, son yılda muvakkat memuriyet harcırahına biraz eklenmek suretile, Kiğı Hükûmet doktorunun, muayyen bir zaman içinde, bu kazalara gönderilmiş olması ve bundan halkın daha önceden haberdar edilmiş bulunması, bu sevincin bir başlangıcı olmuştur.

Vakıa doktorun Kiğı'dan ayrılması o devre zarfında tahaddüsü melhuz vak'alar itibarile o bölge için ayrı bir mahrumiyet telakki edilmiştir; ancak diğer kazalar halkının doktor hususundaki geniş mahrumiyetine göre bu tedbir memnuniyetle karşılanmıştır. Yalnız, yerindeki temaslara nazaran adı geçen kazalara, Hükûmet doktoru tayin edilinceye kadar Kiğı Hükûmet doktorunun Nisan, Temmuz, Birinci-teşrin aylarında gönderilmesi daha uygun görülmüştür.

Evlenme muayenelerine tabi olan yurddaşların umumiyetle sağlık durumlarının yerinde olduğu ve evlenmek isteyenlerin 15-28 yaşları arasında bulunduğu öğrenilmiştir.

Ancak yine doktorsuzluk yüzünden bu kazalardaki frengi musaplarının takip ve tedavisinin muntazaman temin edilmediği anlaşılmıştır. Kiğı kazasında, kayıtlara göre 21 frengi musabından tedaviye gelenlerin 9-10'u geçmediği ve Karlıova kazasında evvelce mevcut bir frengiliye ilâveten son yıl baharında bir vak'a daha görüldüğü, Solhan kazasında da eski kayda göre üç frengili bulunduğu ifade edilmiştir. Bununla beraber umumî bir tarama tatbiki halinde frengi musap mikdarının daha fazla bulunması ihtimali olduğu da söylenilmiştir.

Solhan ve Genç kaza merkezlerindeki sıhhat memurlarına ilâveten son yılda Karlıova kaza merkezine memur edilen sıhhat memuru Ağustos ayında vazifeye başlamıştır. Ancak doktoru, dispanseri ve eczanesi olmıyan bu kazalarda derhal bir tabibin müdahalesini istilzam eden herhangi mühim bir hastalık zuhurunda memurların ve halkın düştüğü vaziyet çok elimdir. Bu vaziyet, tek doktoru bulunan Kiğı kaza merkezinde dahi az farklı bulunmuştur.

Bununla beraber vilâyet merkezinde yaptırılmış olan 20 yataklı hastahanenin açılması ve bir operatör gönderilmesi hakkındaki halk dileklerinin Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletimizce önemle karşılanması, bu bölgede yaşayanlara gerçek bir sevinç ve dirlik kaynağı olmuştur.

Umumiyetle vilâyet hudutları içinde sari hastalık bulunmaması muhitin ve halkın geniş mahrumiyetlerine nazaran, memnuniyeti muciptir. Ancak sıtma hastalığı çoktur ve kinin tevziatı ihtiyaçları karşılayamamaktadır.

Solhan kazasında çiçek hastalığını önlemek için sıhhat memuru tarafından birinci ve mükerrer çiçek aşısı tatbik edilmiştir. Bununla beraber vilâyet muhitinde herhangi bir çiçek salgınını karşılamak için, yaşama şartları çok geri olan bu havalide şamil tedbirler alınması ilgili makamın takdirine bağlı görülmüştür.

Bundan başka muhtelif hastalıkların müvellidi olan bit ile olduğu kadar çirkef suları, halâ kuyuları ve birikinti sularla ilgili teşekküllerin yakından ilgilenmeleri zaruri bulunmuştur. Bu maksatları teminen kanunî selâhiyetlerin kullanılması, geçen yıl olduğu gibi, Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletince sıhhat müfettişleri gönderilmek suretile sağlık işlerinin yakından kontrol edilmesi temenniye şayan bulunmuştur.

Solhan kazasındaki temaslarda seyyar sıhhat memurunun her ay 20 gün köyleri dolaştığı ve temizliğe müteallik işleri bizzat kontrol ettiği öğrenilmiştir.

Karlıova kazasındaki görüşmelerde romatizma hastalığının fazla olduğu anlaşılmıştır. Bununla beraber bu muhitin hava ve su itibarile iyi olması diğer hastalıkları karşılamakta bulunmuştur.

Çünki yalnız bu kazada değil bütün bu bölgede sıhhî hiç bir şart bulunmamaktadır. Bütün evler basık, kuytu, ratıp, ziyâdan mahrum birer izbe, birer yer altı dehlizi şeklindedir ve temizlik mefhumu adetâ bilinmemektedir. Kış aylarında barınılan yerin bir yanı hayvanlar, diğer yanı da insanlara melce olmaktadır. Gübre kokusu ile diğer kokular adetâ her yere sinmiş gibidir.

Karlıova kazasında seyyar sıhhat memuru işe başlamış olmakla beraber ilaç tedarikinde zorluk çekildiği, hattâ aspirin bulunmadığı, belediye emrinde bulunan ve reçete ile verilebilen ilaçların da doktor olmadığı için sarfedilemediği öğrenilmiştir.

Vilâyet merkezi olan Çapakçur ile Genç kaza merkezi olan Darahini arasındaki yol üzerinde bulunan Garip köyünde eski muhtar Eyüp Kılıçarslan adlı yurddaş şöyle demiştir:

"Uşaklarda göz hastalığı fazlalaştı."

Bu köydeki toplantıda, yüzlerine ve gözlerinin kenarlarına üşüşen sinekleri bile duymayarak duran küçük yaştaki köy çocuklarının acıklı durumları ve bakışları kayda değer görülmüştür.

Salgın halinde olmasa bile, sıcakların sürekli olarak hüküm sürdüğü, bu bölge halkının göz hastalıkları bakımından durumunu incelemek için önümüzdeki yıl içinde Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletimizce bir mütehassıs gönderilmesi temenniye değer.

Garip köyü halkı, geçen yıl da memnuniyetle kaydedildiği veçhile, 1940 yılında gönderilen seyyar tabip ile ambülansı yine gözlemekte ve Murat yatağına yakın olan mıntıkanın hususiyeti hasebile sıtma hastalığını önlemek için alıştıkları kinini bulamadıklarından şikâyet etmektedir.

Çapakçur'a çok yakın olan Simsor köyündeki halk görüşmelerinde muhtar Abdullah Göknaz adlı yurddaş da bu mahrumiyete şöyle işaret eylemiştir:

"Sıtma hastalığı çoktur. Para ile satın almak istediğimiz halde kinin bulamıyoruz. Fukaramız da çok olduğu için bolca kinin istiyoruz. Geçen yıl gelen sağlık otomobili köyümüze çok faydalı olmuştu. Fakat bu yıl yine gözledik, gelmedi."

Yine bu görüşmelerde Fahran nahiyesine bağlı Çan köylü Sait Korkutata şöyle demiştir:

"Köyümüz büyüktür; kırk evde hastalık vardır, doktor ve ilaç istiyoruz. Kinin bulamıyoruz."

Bütün bu dileklere göre, Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletimizin, yeni dünya harbinin doğurduğu vaziyetlerle kinin tedarikinde uğradığı müşküllere rağmen, halkın bu hususiyetteki dileklerini kısmen olsun karşılayabilmesi ve ilk imkân hususunda seyyar tabib ile ambülans gönderebilmesi bu mıntıkada yaşayan yurddaşların cidden şükranını mucib olacaktır.

Bu arada biraz da iskân işlerine temas etmek yerinde görülmüştür. Geçen yıllarda Elâzığ ile Çapakçur yolu üzerinde ve Palo bölgesinde iskân edilmiş olan muhacirlerin bu bölgede uyandırdığı hareketten mülhem olarak Bingöl vilâyeti çevresinde de muhacir iskânı bir tetkik mevzuu olarak mütalaa edilmiştir.

Çapakçur'da hastahanenin kurulduğu tepenin arkasındaki Dereikaseran köyünde 50 hane muhacir iskân edilebileceği ve buradaki arazinin hazineye ait olduğu öğrenilmiştir.

Bundan başka Çapakçur-Solhan yolu üzerinde Simsor ile Şerefmeydanı arasında evvelce meskûn olan ve halen metrûk olduğu öğrenilen Harabe, Karainazik, İbrahiman, Koçan, Tebyan köylerinde ziraate müsait düzlükler bulunduğu ve suların adı geçen köylerin yamaçlannda kurulduğu dağlardan temin olunduğu ve Murat vadisine bakan ve bitişik olan bu köylerin nümune köyü halinde yüz-iki yüz hane muhacir iskânına elverişli bulunduğu anlaşılmıştır.

Diğer taraftan Çapakçur-Genç yolu üzerindeki Kadımatrak ve Garip köyleri de iskân merkezi olabilecek bir vaziyette telakki edilmiştir.

Yine bu yol üzerindeki Terbasan, Tekveren köyleri de dâhil olduğu halde bu mıntıkada dahi 100 hane muhacir yerleştirilebileceği anlaşılmıştır.

Kayıt ve Göynik ve Murat sularının kucakladığı bu ova köylerinin bu suretle şenlendirilmesi bu bölge için çok verimli bir istikbal vaadedecek mahiyette görülmüştür.

Solhan kazası yakınındaki Harabe köyünün dahi, sulak bir mıntıka olması ve intibak kabiliyeti bakımından elverişli bulunması hasebile, 100 hane muhacir yerleştirilmesine müsait olduğu anlaşılmıştır.

Diğer yandan Karlıova kazasına tabi Kale, Koklayan, Alibiran köylerinde dahi 100 hane muhacir iskân edilebileceği öğrenilmiştir.

Bunlara ilâveten evvelce Ermenilerin mütekâsif olarak bulunduğu ve geçen cihan harbinde askerlerimizin kahramanca döğüştüğü Gönik nahiye merkezi olan Oğnut'un dahi muhacir iskânına elverişli bulunduğu anlaşılmıştır.

8. Maarif Hareketleri

Vilâyetin maarif işlerinde, geçen yıla göre, teşkilât itibarile bir ilerleyiş görülmüştür. Maarif bütçesi 1940 yılında 27.994 lira olduğu halde 1941 yılında 2.528 lira 67 kuruş fazlasiyle 30.522 lira 67 kuruşa çıkarılmıştır.

Bu suretle evvelce mevcut 13 mektebe ilâveten geçen yıl dört mektep daha açılmıştır. Çapakçur'a tabi Çan köyü ile Po mıntıkasının Şaban köyünde ve Kiğı'ya tabi Darabi ve Bilece köylerinde açılan bu yeni okullar çok geri olan bu bölgede maarif ışığını arttırmaya, maarif sevgisini biraz daha aşılamaya âmil olmuştur.

Bu yeni okul binalariyle birlikte 1940 yılında öğretmen tahsisatı olduğu halde okul binaları birer evden ibaret olan Çapakçur'a bağlı Fahran köyü ile Kiğı'ya bağlı Hösnek nahiye merkezinin bulunduğu Azakpert ve Solhan ka-

zasına tabi Ardoşin nahiye merkezindeki okul binalarının dahi, fazla verilen tahsisattan yardım edilmek suretile, plana göre yapıldığı anlaşılmıştır.

Bundan başka Çapakçur'a bağlı Kadımatrak ve Musyan köy okullarının tamirleri bitirildiği ve yeni açılan okullarla birlikte Genç ve Karlıova kazalarındaki merkez okullarının ders vasıtaları bakımından eksikleri tamamlandığı öğrenilmiştir.

Bununla beraber bütün bunlar muhitin maarif hususundaki isteklerini karşılamaktan çok uzak bulunmaktadır. Bu hususta bir fikir verebilmek için Solhan kazasındaki maarif durumunu gözden geçirmek uygun görülmüştür.

Geçen yıllarda da işaret edildiği üzere bu kaza merkezinde beş sınıflı üç öğretmenli bir okul ile bu kazaya bağlı Ardoşin nahiyesinde dört sınıflı bir öğretmenli tek okul bulunmaktadır.

Buna mukabil Solhan mıntıkasında ilk tahsil çağındaki çocukların sayısı nahiye esası üzerine şöyle tesbit edilmiştir:

Yeri	Kız		Erkek		Tutarı
Solhan Kaza Merkezinde	13	+	11	=	24
Kaza Merkezi Köylerinde	210	+	177	=	387
Gönik Nahiyesinde	233	+	207	=	440
Ardoşin Nahiyesinde	345	+	191	=	536
Cenut Nahiyesinde	149	+	130	=	270
Hepsinin Tutarı	950	+	716	=	1.666

Halbuki okutulmak mecburiyetinde olan 1.666 çocuktan son yıl içinde 27 kız, 33 erkek olmak üzere 60 çocuk Solhan kaza merkezinde ve 12 kız, 18 erkek olmak üzere 30 çocuk Ardoşin'deki okullara devam edebilmiştir.

Bu hususlaki incelemelere göre Bingöl vilâyeti dahilinde Cumhuriyetin feyizli ışığı ile okuma ve okul hususundaki istekler her gün biraz daha gelişmekte olmakla beraber çocuk babalarının bazı yerlerde çocuklarını kanunî müeyyide ile okula gönderdikleri anlaşılmaktadır.

Eski saltanat idarelerinin yalnız bu bölgeye değil, bütün ülkeye şamil bakımsızlığı ve birbirini mütenakız siyaseti yüzünden esasen maarif nurundan mahrum olan bu muhit halkının büyük bir kısmının eski dinî itiyatların ve zihniyetlerin zebunu olması ve çocuklarına okuma yerine çobanlık işini gördürmek istemesi bu gibi çocuk babalarını tahsil ve terbiye bakımından sürekli surette cezaî müeyyideye tabi bulundurmak zaruretini doğurmuştur.

Bununla beraber okul ihtiyacını gerçekten duyan ve isteyen yurddaşlar az değildir. Karlıova kaza merkezi olan Kanireş'deki halk toplantısında Çerme'li Adil Eroğlu, Kale'de ve Erzurum yolu üzerindeki Viranşehir köyünde okul açılmasını istemiş, Halil Karabulak adlı vatandaş da diğer hemşerilerinin dileklerini şöyle tekrarlamıştır:

"Okuma yerleri açılmasını istiyoruz."

Bu konu üzerindeki incelemelere göre Karlıova kaza merkezindeki iki öğretmenli ilk okul muhitin okuma ihtiyacını karşılayacak durumda değildir. Bu okulda 24 kız, 31 erkek olmak üzere 55 çocuğun okumakta olduğu anlaşılmıştır.

Buradaki baş öğretmen ve maarif memurunun ifadesine göre, bu mıntıkada dahi okuma çağında olan ve okumak isteyen çocukların sayısı çoktur. Kaza merkezindeki okul binasına ilâveten Karlıova'ya 6-7 kilometro mesafedeki 400 nüfuslu Kargapazarı köyünde 5 sınıflı bir ilk okul açılabileceği gibi nahiye teşkilâtı olmadığı cihetle Kargapazarı gibi merkeze bağlı olan ve batıda dört kilometroda bulunan 350 nüfuslu Çirik köyünde dahi beş sınıflı bir ilk okul tesisi çok faydalı olacaktır.

Bu ilk okulların tek öğretmenle ve her birinin bir yıl için 900 lira masrafla idaresi mümkün görülmektedir. Yalnız okul binalarının halk tarafından yahut vilâyetçe temini zarurî bulunmuştur. Maarif Müdürlüğü yıl içinde bir köyde bir sınıf açmak için 200 lira vermek istediği halde halkça bina temin edilememesi yüzünden bu sınıf açılamamıştır.

Karlıova kaza merkezindeki halk toplantısında bu konu üzerinde ısrarla durulmuş ve buradaki ilk okulun kısmen halk, kısmen hususî idare yardımı ile plana uygun şekilde yaptırılması kararlaştırılmış, diğer açılması istenilen iki okul için de bu şekilde çalışılması uygun görülmüştür.

Bu havalide büyüyen çocuklar umumiyetle zeki ve çevik görünmekte ve öğretmenlerin sözlerine göre hatta iki ay içinde öz Türkçeyi konuşarak dersleri takib edebilmektedir.

Görgüsüzlük ve parasızlık yüzünden zaif ve sağlık durumları dikkate değer olan bu yavruların kış mevsiminde bile karlar içinde yalınayak okula gelmeleri okuma isteğinin artmakta olduğunu göstermek itibarile dikkate şayan görülmektedir.

Bununla beraber, geçen yıl da işaret edildiği veçhile, Bingöl vilâyeti dahilinde eğitmen teşkilâtının kurulması, bu bölgede güzel Türkçemizin yayılması, konuşulması ve maarif hareketlerinin genişlemesi bakımından mutlak bir zaruret halinde bulunmuştur.

Vilâyet hususî bütçesinin şimdiki durumu, bu teşkilâtı geniş mikyasta tatbike müsait bulunmamakla beraber Maarif Vekâletince vilâyet merkezi olan Çapakçur'la birlikte Kiği, Solhan, Genç ve Karlıova kazalarına ilk hamlede üçer tane eğitmen gönderilmesi ve bunların maarif memurları emrine verilmesi bu bölge için çok değerli ve yerinde bir yardım olarak telakki edilmektedir.

Bu arada, bütün memlekete şamil olarak Maarif Vekâletimizce derpiş edilmekte olan san'at okulları teşkilâtında bu muhitin de nazara alınması çok faydalı olacaktır.

Önümüzdeki yıllar içinde yeni Elâzığ-Van-İran hudut demiryolunun Bingöl-Genç bölgesine ulaşmasını müteakip açılması mukarrer bulunan köy enstitüsüne bir hazırlık mahiyetinde olmak üzere Çapakçur-Genç yolu üzerindeki Kadımatrak köyünde şimdiden bir demirci ve marangoz okulu açılması bu mıntıkadaki zeki çocukları san'at hayatına kavuşturmak bakımından çok yerinde bir tedbir ve bir hamle olarak mütalaa edilmiştir.

9. Ziraat Durumu

Halk ile ve ilgili vazifelilerle vaki görüşmelere göre Vilâyetin son yıl içindeki ziraat ve toprak hareketleri şöyle incelenebilir:

Bingöl çevresinde ziraat işlerinde yeni bir gelişme olmamıştır. Esasen bu bölgede ziraatin sulu araziye tahsis edildiği ve susuz topraklardan ziraî bakımdan istifade edilmediği anlaşılmıştır. Bununla beraber bu mıntıkanın dağlık kısımları olmasına rağmen, susuz topraklarından sürekli çalışmalarla ve bilgili metodlarla daha çok istifade edilebileceği öğrenilmiştir.

Son yıl içinde tohum, çift aleti, hayvan ve saire temini için halk tarafından vaki müracaatların ilgili makamlarca bildirilen esaslar dahilinde tervicine çalışıldığı ve Ziraat Bankası eliyle yardımda bulunulduğu anlaşılmıştır. Bu suretle Banka tarafından 13 köyde 150 yurddaşa 5.416 lira borç para verilmiş ve altı ay vade ile alınan bu paralardan bir kısmının vatandaşlarca ödendiği öğrenilmiştir.

Geçen yıllarda Genç mıntıkasında görülen çekirgenin son yıl içinde bu bölgede yeniden faaliyete geçtiği, zer'iyata hasar verdiği ve Çapakçur kazasına tabi Külük ve Dik köylerinde çekirge yüzünden çiftçilerin zarara uğradığı anlaşılmıştır. Diğer taraftan havaların kurak gitmesi yüzünden de mahsul vaziyeti geçen yıla nazaran iyi olmamıştır. Bu vaziyet karşısında zarara uğrayan vatandaşlara ziraat müdürlüğünce yardımda bulunulacağı bildirilmiş ve fakat bu maksatla henüz müracaat edilmediği öğrenilmiştir.

Vilâyet merkezinin bulunduğu Çapakçur bölgesi buğday mahsulü ve diğer ziraat işleri itibarile elverişli sayılmakla beraber diğer kazaların buğday zer'iyatı bakımından iyi bir vaziyette olmadığı söylenilmiştir. Bu itibarla mahsulün müsait olduğu ve havaların kurak gitmediği yıllarda kazaların buğday ihtiyacının dahi Çapakçur bölgesinden karşılandığı anlaşılmıştır. Ancak son yıl mahsul vaziyeti müsait olmadığı için Bingöl valiliğince seyyar satıcıların Bingöl çevresinden buğday almaları ve getirmeleri yasak edilmiştir.

Kazaların ziraî istihsal işlerinin istihlaki karşılayacak durumda olmamasında iki esaslı âmil bulunmaktadır:

a) Ziraat işlerinde gerilik ve kayıtsızlık

Ziraat hareketleri bu bölgelerde pek basit tarzda ve orta çağ durumundadır. Solhan kazasında Revaka denilen harman işleri yalnız bu kazanın değil, bu bölgedeki diğer kazaların ziraat işleri için de bir fikir verecek mahiyettedir. Revaka, iki öküzün ağızlarına çaput bağlamak ve yularlarından birbirine raptetmek suretile buğday, arpa başakları üzerinde gezdirilmektedir.

Ziraat hareketlerinin bir çok ameliyelere ihtiyaç göstermesi hasebile ikinci ve üçüncü derecede bir iş olarak sayılması ve eski devirlerden kalan bir mirasın, tembelliğin bu çevrede daha geniş bir yer alması yüzünden bir çok zorluklar çekilmektedir.

Solhan kazası halkının kış mevsiminde bin bir zorlukla gıda maddeleri bakımından ihtiyaçlarını Diyarbakır'a tabi Lice ve Muş vilâyetine bağlı Hınıs ve Varto kazalarından tedarik etmekte olması bunun canlı bir delilidir.

b) Kışın uzun sürmesi

Bu bölgede kışın asgarî hesapla 6-7 ay sürmesi yalnız mahsul bakımından değil, muhtelif ihtiyaçları karşılamak itibarile dahi bir çok zorlukları ve mahzurları müeddi olmaktadır.

Ezcümle Karlıova kazasında kış fazla olduğu ve ekin erken kaldırılamadığı için ziraî işlerdeki zarar çoktur. Bu kaza mıntıkasındaki Gönik ovası bataklık vaziyetinde olduğundan Güz mevsiminde ekilen buğdaylar da kışın fazlalığından çürümektedir. Bu sebeple bu mıntıkada buğday mahsulü son yıl içinde iyi olmamıştır. Bahar zer'iyatında da yağmur düşmediğinden mahsul çok az olmuştur.

Bu vaziyet karşısında halkın muhtac olduğu zahireyi Erzurum'dan temine matuf teşebbüsleri de müsbet netice verememektedir. Çünki Erzurum vilâyeti de ilk önce kendi ihtiyacını derpiş ve temin eylemektedir. Karlıova

Belediye Reisi, bu mevzu üzerindeki görüşmelerde halkın bu yüzden açlık tehlikesile karşılaştığını söylemiştir.

Bundan başka bu mıntıka halkının geçimi daha çok hayvancılık olduğu cihetle buğday ekiminden ziyade ota ve çayıra ehemmiyet verilmekte olduğu anlaşılmıştır. Ancak son yıl içinde otların bile istenildiği gibi olmadığı söylenilmiştir.

Esasen hayvanların gıda nisbetlerinin, iaşe maddelerinin de bu çevrede, diğer yerlerde olduğu gibi, temin edilemediği ve yalnız kuru saman ve otla beslendiği öğrenilmiş ve burçak, arpa, yulaf gibi maddeler yetiştirilmediği anlaşılmıştır. Öküzlerin yaşamasında burçağın büyük rolü bulunduğuna göre bu çevredekilere burçak tohumu vermek ve hatta bu gibi maddelerin mecburî olarak ekilmesini temin etmek, kara nohut yetiştirmek hayvanları daha güçlü ve daha iyi yetiştirme ve besleme bakımından yerinde bir tedbir olarak telakki edilmiştir.

Bu mıntıkadaki hayvanların iyi beslenememesi ve cer kabiliyetinden mahrum bulunması dahi bu bölgede ziraat işlerinin iyi olmamasınada başka bir âmil olarak sanılmaktadır. Şu duruma göre burçak, yulaf ve kara nohut tohumlarının Ziraat Vekâletimizce Bingöl vilâyetine gönderilmesi ve bunların ekimlerinin temin edilmesi gereklidir.

Geçen yıl verilmiş olan yoncaların tevzi edildiği ve fakat bununla matlup ihtiyaçların karşılanamadığı öğrenilmiştir. Bu itibarla Ziraat Vekâletimizce yeniden yonca gönderilmesi ve bunların, başkalarına satışını önlemek ve yetiştirilmesini temin etmek için, taahhütname mukabilinde dağıtılması daha doğrudur. Bundan başka vilâyet merkezindeki aygır deposu için de büyük bir yoncalık yaptırılması ve bunların sürülmesi için muktazi vasıtaların temin edilmesi de yerindedir.

Vilâyet muhiti bağcılık, dutçuluk ve arıcılık bakımından elverişli sanılmaktadır. Bu çevrede üzüme adeta hasret çekilmektedir. Bunu önlemek için Behisni'den üzüm varyeteleri getirildiği öğrenilmiştir. Vilâyet fidanlığında iyi bir bağ yetiştirildiği takdirde bununla halka güzel örnek verilmiş olacaktır. Çapakçur'a bağlı Kadımatrak köyü ile Genç mıntıkasında dahi böyle bağlar yetiştirilmesi temenniye şayandır.

Buralara erken yetişen Tahbeni ile geç veren Peygamber cinslerinden üzüm çubukları temini halinde bu bölgede bol üzüm mahsulü alınabileceği söylenilmektedir. Ancak özel kanunlara göre, üç yıl içinde bağ ve bahçe kurabilmek üzere, boş ve bırakılmış toprakların yurddaşlara verilmesi gereklidir ki bu yönden henüz hiç bir teşebbüs sezilmediği de ilâve edilmiştir.

Çapakçur'da ve Kadımatrak'ta yetiştirilen dut ağaçları iyi bir örnek olmuştur. Kadımatrak köyünde köy kanununa göre köyün manevî şahsiyetine izafetle bir dutluk kurulması, bir böcekhane yapılması yerindedir. Ancak henüz ipek böceği tohumu gönderilmediği öğrenilmiştir.

Bu işin genişletilmesi için vilâyetçe kazalara vaki bildirişlere, böcek besliyecek yer olmadığı ve dut ağacı bulunmadığı için, müsbet cevap verilmemiştir. Diğer yandan fidan dağılırken halkın dut ağacını almak istemediği ve alanların da attığı işitilmiştir. Bu duruma göre fidanları taahhüt senetlerile dağıtmak ve fidan dikimlerini sağlamak, ilgililerce bunları kontrol ettirmek yerindedir.

Bu bölgede arıcılığın da iyi sonuçlar vereceği öğrenilmiştir. Ziraat Vekâletimizce fennî arı kovanlarından iki tane gönderilmesi bunların buralarda çoğalmasını temin edecektir ki halk da bunun yerine getirilmesini istemektedir. Bu takdirde hususî idare eliyle dahi halka yardım edilmesi ve fennî arı kovanlarının dağıtılması da düşünülebilir.

Diğer taraftan sebze tohumlarının temini bu muhitte sebzeciliğin ilerlemesine yeni bir başlangıç olmuştur. Önümüzdeki yıl içinde daha geniş şekilde çalışılacağı öğrenilmiştir. Ancak bu havalide kış çok sürekli olduğu için fidelerin sıcak yastıklarla temini zarurî bulunmuştur. Ziraat Vekâletimizce daha yakın ilgi gösterildiği takdirde bu işin dahi kısa bir zamanda o muhitte çok verimli sonuçları olacağı şüphesizdir.

Bu arada kavun yetiştirilmesine engel olan danaburnu ile sineklerin izalesi için alakaca çalışılması yerindedir.

Halkın tütün yetiştirmek hususundaki dilekleri, geçen yıllarda da yazıldığı üzere, tekrarlanmaktadır. Bu bölgede Muş çevresine nazaran daha nefis tütün yetiştirilebileceği ve bu suretle bura halkına yeni bir geçim vasıtası temin olunabileceği söylenilmektedir.

Bundan başka pirinç tarlaları için de halk tarafından baş vurulmaktadır. Eski yıllarda bu bölgede tatbik edilmiş olduğu üzere pirinç zer'iyatı hakkındaki kanunla telif edilmek suretile, pirinç ziraatine önem verilmesi tetkike değer görülmüştür.

Vilâyet çevresinde domuz, ayı ve kurt mücadelesine yeni bir hız verilmesi halkın ve idarenin birleştiği belli başlı bir konu olmuştur. İlgililer şimdiye kadar sürek avı yapılmamasından halkın müteessir olduğunu söylemiş ve kanun gereğince halka mükellefiyet tahmili suretile ve sürek avları tertibi ile muzur hayvanların önüne geçilebileceğini belirtmiştir.

Solhan kazasındaki görüşmelerde de Halikan köyü muhtarı Ali Şener domuz ve ayı mücadelesi için silâh verilmesini istemiş, Hacıyan köyü muhtarı, Mehmet Bedir adlı yurddaş da şöyle demiştir:

"Buralarda ayı öldürme işleri Ağustos-Eylül aylarında olmalıdır."

Bu hususta idarecilerle vaki görüşmelere göre Ziraat Vekâletince tesbit edilen müddet içinde 1.12.1940'dan 31.4.1941 gününe kadar domuz, ayı mücadelesi için çalışıldığı, avcı başlarına paralarının ödendiği öğrenilmiştir.

Ancak ayı mücadelesinin, mahsul idrâk edilmeden, tatbik edilmesinde daha çok fayda umulduğu öğrenilmiştir. Bu duruma göre ayı mücadelesinin bu bölgede Ağustos-Eylül ayları içinde temin edilmesi ve bu muzur hayvanlardan başka diğer haşerat ile mücadeleyi tetkik için Ziraat Vekâletince mücadele memurlarının gönderilmesi takdire bağlı bulunmuştur.

Diğer yandan ziraat işlerinin bu bölgede gereği gibi görülebilmesi için halkı ziraat işlerine teşvik etmekle beraber ziraat vasıtalarını da temin etmek zaruridir. Genç kaza merkezi olan Darahini'de halk ile görüşmelerde Haydar adlı vatandaş şöyle demiştir:

"Bu mıntıkada ziraatin geri kalmasında, mahsulün değersiz olması kadar, çiftçilerin çalışmaması da müessirdir. Her halde halkı ziraat işlerinde çalıştırmak için mecburî ziraat usulü tatbik edilmelidir."

Belediye Reisi Said Göker de şunları söylemiştir:

"Halkımız tembeldir. Burada 40-50 evden yalnız üç ev halkı ziraatle uğraşır. Evvelce getirilen pullukları hiç biri kullanmak istememişti."

Bu konu dolayısile Mehmet Göker adlı yurddaş da şöyle demiştir:

"Biçme makinesi verilmesini istiyoruz."

İlgili vazifedarlarla vaki görüşmelere göre, eskiden verilen pullukların bu bölgedeki hayvanların zaif olması yüzünden kullanılamamış olduğu ve fakat Amerika'dan getirtilen taraklı biçme makinelerinden, diğer vilâyetlere verildiği gibi Bingöl vilâyetine de üç tane gönderilmesinin çok yerinde olduğu anlaşılmıştır.

Bu makinelerden başka pulluk, tırmık ve sair teferruatı ile birlikte bu mıntıkaya bir traktör verildiği takdirde makinist ücreti ile diğer masrafların halk tarafından temin edileceği ve bunun için taahhüt senedi alınabileceği ve bu suretle şimdiye kadar sabanla işletilemiyen toprakların daha verimli bir duruma kavuşacağı öğrenilmiştir ki halkın bu hususdaki dileklerini yerine getirmekle bu bölgedeki yurddaşlar gerçekten sevindirilmiş olacaktır.

Bu arada toprak işleri üzerinde de durmak yerindedir: Vilâyet dahilindeki toprak dağıtma işlerinin genel olarak yerine getirilmiş olması halkı sevindirmiştir. Bir çok yurddaşlara bu toprakların tapuları verilmiştir. Muameleleri henüz bitirilememiş olan bazı kazalarda dahi önümüzdeki yıl içinde toprakların dağıtılacağı öğrenilmiştir.

Bölge hayvan işlerinin, geçen yıllarda tesbit edildiği şekilde, iyi bir durumda olduğu, esaslı hastalık bulunmadığı ve çıkan hastalıkların da ilgililer tarafından mücadele tedbirlerile önlenildiği anlaşılmıştır.

Bu arada Vilâyet Umumî Meclisi kararile vilâyet merkezi olan Çapakçur'da Ziraat Vekâletimizce panayır açılmasına müsaade edilmesi bu bölgenin zengin yaylalarında yetişmekte olan hayvanlarla bunların mahsulleri için faydalı bir teşebbüs olmuştur.

10. İnhisar İşleri

Eski yıllardan beri hayvan işleri elverişli ve ileri bir durumda olan Bingöl mıntıkasında tuz ihtiyacının, matlup şekilde, karşılanamaması halk için esaslı ve sürekli bir üzüntü yaratmaktadır.

Yalnız Çapakçur'da en yüksek idareciyle değil, hayvan işlerinin Bingöl yaylasında tekâsüfü hasebile, Karlıova ve Solhan kazalarında kaymakamlar, belediye reisleri ve halkla vaki bütün görüşmelerde tuz işi başlı başına bir konu olarak ileri sürülmüş ve geçen yıl dahi işaret edilmiş olduğu üzere halkın bu hususta ki dilekleri çok yerinde görülmüştür.

Bu vaziyet karşısında tel yazısile Gümrük ve İnhisarlar Vekâletimize baş vurulmuş ve alınan karşılıkta tuz ihtiyacının teminine matuf teşebbüs ve tedbir bildirilmek suretile yurddaşların tatminine çalışılmıştır.

Bununla beraber halkın ifade ve resmî teşekküllerin teyid eylediği bu vaziyeti şöylece incelemek ve gözden geçirmek yerindedir:

Geçen yıl vilâyet merkezi olan Çapakçur'a sevki mukarrer tuzun mıkdarı 120 ton olduğu halde müteahhit tarafından 70 ton tuz vaktinde getirilemediği ve kış yüzünden yollar kapandığı için halkın ve hayvanların tuz ihtiyacını karşılamak kabil olamamış, aylarca tuz için mahrumiyet çekilmiştir.

Bu yüzden Çapakçur'da bir kilosu 6-7 kuruşa satılan tuzun fiatı kış aylarında 30 kuruşa kadar yükselmiştir. Muvasalanın cidden zorlaştığı bir devrede bazı esnafin Elâzığ'dan temin edebildikleri Foça tuzunun naklinde ihtiyar edilen fazla masrafların bu yükselişte mühim bir unsur olduğu söylenilmiş ve nakliye masrafının beher kiloya 10 kuruş olarak hesab edildiği ve çuval parası ile diğer masrafların da buna ilâve olunduğu bildirilmiştir.

Halkın bu hususlaki mahrumiyetini kısmen giderebilmek ve tuzu daha ucuza mal edebilmek için sonradan belediyece de 3.000 kilo tuz temin edilebilmiş ve fakat bunun da kilosu 16 kuruştan aşağıya satılamamıştır.

Genç kazası dahi ihtiyaçlarını Çapakçur'dan temin edebilmekte olduğu için kış mevsiminde Murat suyunun taşması ve yolların kapanması yüzünden bu mıntıkaya dahi matlup mikdarda tuz sevkedilememiş ve Solhan, Karlıova kazaları gibi daha uzak yerlerdeki yurddaşların tuz mahrumiyetleri daha büyük mikyasta olmuştur.

Mütteahhidin vaktinde taşıyamadığı 70 ton tuzu yaz aylarında Çapakçur'a getirdiği öğrenilmiştir. Ancak bununla vilâyetin tuz ihtiyacını karşılamak kabil olamıyacağı için geçen yıl olduğu gibi ayrıca 120 ton tuzun ilgili vazifedarlarca, her yıl yollar kapanmadan, zamanında temini halkı ferahlandıracak bir iş olarak telakki edilmiştir.

Çapakçur'da inşası kararlaştırılan 300 tonluk tuz anbarı için 28.000 liralık tahsisat verilmesi ve inşa işlerine tevessül edilmesi Bingöl'de memnunlukla karşılanmıştır. Ancak anbarın tezelden yapılması için bu bölgenin inhisar teşkilâtı bakımından bağlı bulunduğu Bitlis Başmüdürlüğünün daha yakından ilgilenmesi gerekli görülmüştür.

Bu bölgeye ait tuzların Siirt'den gönderilmesi de tetkike değer bulunmuştur. Siirt ile Çapakçur arasında muvasala bakımından hiç bir münasebet olmadığı gibi Çapakçur ile Muş yolu üzerinde bulunan Solhan kazasının son yıl içindeki tuz ihtiyacını karşılamak için Bitlis inhisar baş müdürlüğüne vaki müracaatı tasvib edildiği halde Muş vilâyetinden matlup tuz tedarik edilememiştir. Çünki Muş vilâyeti de kendi ihtiyacını temin zaruretinde bulunmuş ve bu yüzden tuzsuz kalan Solhan kazası Erzurum bölgesindeki Muhlıs tuz anbarından bin bir zorlukla tuz teminine çalışmıştır.

Karlıova kazasının bulunduğu sahada yaşayanlar dahi, koyunculukla uğraştıklarından, tuz tedarikinde çok zorluk çekmişlerdir. Burası Erzurum'a bağlı Aşkale kazasında Yadı nahiyesindeki Muhlıs tuzlasına daha yakın olduğu için, Solhan kazasına nisbetle, daha az mesafeden fakat yine zorlukla tuz temin edebilmiştir. Ancak burada da tuzun beher kilosu 6-7 kuruş yerine 12-13 kuruşa satılmıştır.

Bu bölgede kışın sürekli olması, yolların geçit vermemesi hasebile, geçen yıl da arzedildiği gibi Solhan ve Karlıova kazalarında birer küçük tuz anbarı tesisi halinde bu işin halli mümkün olacağı sanılmaktadır.

Solhan kaza merkezinde inhisar teşkilâtı olmamakla beraber Karlıova kaza merkezinde inhisar teşkilâtından istifade edilmek ve içki maddelerile

tütünün satılmakta olduğu binaya, mahallî inşa tarzına göre, küçük bir ilâve yapılmak suretile bir tuz anbarı kurulabileceği anlaşılmıştır.

Karlıova kazasının tuz ihtiyacı 40-50 ton arasında olduğu inhisar memuru tarafından tesbit edilmiştir. Solhan kazasında tekâsüf eden ve Bingöl yaylasında dolaşan Beritan'ın tuz ihtiyacı dahi 50 ton olarak ifade edildiğine göre bu iki kaza ihtiyacını karşılayacak surette küçük anbarlar tesisi, bu bölgedeki hususiyetlere göre çok yerinde bulunmuştur.

Buralardaki halkın umumiyetle içki kullanmak itiyadında olmadığı ve fakat tütünü çok istihlâk etmekte olduğu söylenilmiştir.

Ancak Çapakçur'da satılan tütünlerin Bitlis'den gönderilmekte olması dikkate ve tetkike şayan bulunmuştur.

Tuzdan başka inhisar maddelerinin Diyarbakır-Bitlis-Muş yolu ile Çapakçur'a sevki için kilo başına tahminen 20 kuruş nakil masrafi ihtiyar edildiği ve Elâzığ-Çapakçur yolunun tercihi halinde, mesafe kısalacağı için, nakil masrafının takriben 5 kuruşa inebileceği ve bu suretle kilo başında 15 kuruş tasarruf edilebileceği anlaşılmıştır.

Bu takdirde muhtelif bakımlarla tasarruf temin edebilmek için Bingöl mıntıkasını Bitlis inhisar bölgesinden ayırmak ve belki de Elâzığ inhisar teşkilâtına vermek daha faydalı bir tedbir olabilir ki bu, ilgili makamların esaslı tetkiklerine bağlı görülmüştür.

Bu arada bölgede bulunmadığı söylenilen inhisar kolonyalarının dahi alakaca bu çevreye gönderilmesi uygun bulunmuştur.

11. İktisadî ve Ticarî Hareketler

Bingöl çevresinde ticarî ve iktisadî işler bakımından ilerleme sezilmemektedir. Çapakçur'daki görüşmelere göre bunun türlü sebepleri vardır ve halkın ihtiyacı olan malların istenildiği gibi tedarik edilememesi de bu sebeplerden birini teşkil etmektedir.

Esas itibarile vilâyet merkezinde manifatura işlerile uğraşan üç tüccar bulunduğu ve diğer beş tüccarın da muhtelif maddeler üzerinde çalıştığı tesbit edilmiştir. Halkın dokuma, kaput bezi, pazen, basma ve saire gibi ihtiyaçlarını karşılamak için bu bölgenin yerli mallar teşkilâtı itibarile Diyarbakır'a bağlı olduğu öğrenilmiştir. Ancak Çapakçur'da ve diğer kazalarda yerli mallara ait ihtiyaçların matlup şekilde temini için vilâyetçe vaki teşebbüslerin zamanında karşılanamaması bu bölgede ayrı bir üzüntü mevzuu olmuştur.

Bunun üzerine İktisat Vekâleti ve Sümerbank Umum Müdürlüğü nezdinde vaki teşebbüsler müsbet şekilde karşılanmış olmakla beraber zaman itibarile gecikmeler bu işlerle uğraşan yurddaşları mübayaa, nakil ve tevzi hususlarında bir çok zorluklara ve külfetlere uğratmıştır.

Kış aylarında muvasalasız kalan bu bölge halkının, ucuz olması itibarile, daha çok basmayı tercih ettiği ve fakat bunun da bütün halka yetecek kadar verilemediği ve kaput bezi temini için aylarca zorluk çekildiği söylenilmiştir.

Bu duruma göre halkın bu hususiaki ihtiyaçlarının, içinde bulunduğumuz şartlar ve imkânlarla telif edilmek suretile, Sümerbank teşkilâtı tarafından vaktinde temin edilmesi temenniye şayan bulunmuştur.

Vilâyetin iktisadî kaynakları arasında başlıca yer tutan hayvancılık ile hayvan mahsullerinin elverişli bir durumda olduğu öğrenilmiştir.

Halkın devlet borçlarını muntazaman ve yüzde yüze yakın olarak ödemekte olması bu bölgedeki iktisadî hareketlerin, malıdut maddeler üzerinde dahi olsa, iyi olduğunu göstermektedir.

Bununla beraber bu bölgede yaşayanların, yaşayış durumlarındaki sadelik ve gerilik itibarile ticarî ve iktisadî işlerinde geniş bir hareket beklenilmemekte ve fakat Elâzığ-Van-İran hudut demiryolunun inşası ve işletilmesile mütenazır olarak bu çevrede iktisadî ve ticarî bakımlarla dahi yeni bir canlılık görüleceği umulmaktadır.

12. Malî İşler

Vilâyet halkının malî mükellefiyetleri vaktinde karşılamak için gösterdiği ilgi, geçen yıllarda olduğu gibi kayda değer bulunmuştur. Halkın bu vecibeleri ifa hususundaki hassasiyetini daha iyi gösterebilmek için tahsil edilen vergiler üzerinde kısaca durmak yerinde görülmüştür.

Bu böglede, muhtelif gelir kaynakları arasında, büyük ve küçük baş hayvan vergileri en önde gelmektedir. Bu vergilerin 1937-1940 durumu şöyle incelenebilir:

Yılı	Davar ve Deve		Diğer Hayvanlar		Tutarı
1937	102.657	+	26.898	=	129.555
1938	109.701	+	17.898	=	127.599
1939	106.502	+	17.705	=	124.207
1940	112.208	+	18.401	=	120.609

Ancak bu vergiler üzerinde dört yıl içinde tedricî bir düşüklük görülmektedir ki bu, ilgili makamlarca incelenmeye değer bulunmuştur.

Muhtelif vergilerin tahakkuk ve tahsil nisbetleri hakkında da bir fikir verebilmek için 1937-1940 yıllarındaki vaziyet şöylece gözden geçirilebilir:

Yılı	Tahakkuk Eden	Tahsil Edilen	Nisbeti (%)
1937	256.691	191.338	74,54
1938	221.323	179.691	81,18
1939	220.666	181.451	82,22
1940	214.114	220.666	85,14

Bu rakamlar dahi tahsilât nisbetinin tedricî bir şekilde yükselmekte olduğunu göstermektedir ki bu da halkın hassasiyet ve dikkatini teyid ve tevsik etmek itibarile kayda değer görülmüştür.

Bu arada, maliye teşkilâtında bazı vazifelerin uzun zaman boş kalmakta olması yüzünden işlerin yürütülmesinde bazı güçlükler olduğu söylenilmiş ve Karlıova kazası Mal Müdürlüğünün 11 ay kadar münhal kalması ve Solhan kazası Mal Müdürlüğünün de son zamanlarda inhilâl etmiş olması bunu teyid edecek birer misâl olarak gösterilmiştir.

13. Yol ve Köprü İşleri

Vilâyetin yol ve köprü hususundaki ihtiyaçları, geçen yıllarda da arzedildiği üzere, oldukça önemlidir. Arz teşekkülâtı yönünden özel bir durumda olan Bingöl çevresinde esaslı su ve nehirlerin bulunması ve şimal ile cenubu bağlayan eski yolların eski devirlerde mühmel bırakılmış olması, bu bölgede kış mevsiminin de sürekli olarak hüküm sürmesi bu mıntıkada muvasala ve münakale itibarile ciddî zorluklar doğurmuştur.

Bununla beraber Cumhuriyet Hükûmetimizin her işi başaran kudretli eliyle bu bölgede dahi yol ve köprü işlerimizin ve sair medenî ve umranî tesislerimizin sırasile ve malî imkânlarla telif edilmek suretile önümüzdeki yıllarda halledileceği muhakkak bulunmuştur.

Vilâyetin yol ve köprü ihtiyaçlarile faaliyetlerini ve yapı hareketlerini, yerindeki görüşlere ve görüşmelere göre, şöyle incelemek kabildir:

a) Yollar

Elâzığ-Çapakçur yolunun Elâzığ vilâyeti dahilindeki büyük kısmı üzerinde, yaz aylarında tekerlekli vasıtaların geçebildiği şekilde, çalışıldığı görül-

müştür. Ancak bu yol için Nafia Vekâletince tasdik edildiği anlaşılan üç yıllık çalışma programını esaslı bir inşa ameliyesi mahiyetinde telakki etmek doğru değildir. Bu, olsa olsa cüz'i tamirleri ve temizleme ameliyelerini tazammun etmektedir. Bununla beraber bu işlerin 1942-1943 yıllarında dahi sürekli olarak gördürülmesi ve başarılması temenniye şayan bulunmuştur.

Adı geçen yolun yine Elâzığ vilâyeti hududu dahilindeki Camusgölü mevkiinde bulunan büyük kayaların amelei mükellefe ile Bingöl valiliği tarafından kaldırtıldığı ve yolun açıldığı anlaşılmıştır. Ancak bu geçit üzerinde dahi devamlı olarak çalışılması zaruridir.

Mevzuubahs yolun Bingöl vilâyeti hududu dâhilindeki Korucadağ-Çapakçur arasında bulunan kısmında evvelce menfezleri yapılmış olan 3.120 metroluk şosenin vilâyetçe keşfi tanzim edilmiştir. Takriben 15.000 lira ile başarılacağı sanılan bu şosenin gelecek yıl içinde blokajlı olarak yapılması ve bazı yerlerindeki heyelanların önlenilmesi elzem görülmüştür.

Çapakçur-Kiğı muvasalasını yaz mevsiminde tekerlekli vasıtalarla temin için üç yıl önce açılmış olan ve bir kısmı Elâzığ vilâyetine bağlı Karakoçan kazası içinden geçen yolun, bakılmadığı cihetle, bozulduğu anlaşılmıştır. İlgili makamların önümüzdeki yıllarda bu yolu dahi esaslı olarak gözden geçirmeleri zaruri bulunmuştur.

Çapakçur-Solhan yolu üzerinde geçen yıl vilâyetçe başlanılmış olan çalışmaların önümüzdeki yılda dahi ileri götürüleceği öğrenilmiştir.

Çapakçur-Genç yolunun diğer kaza yollarına nazaran kısa olması hasebile bu bölgeden geçecek olan Elâzığ-Van-İran hudut demiryolunun inşa ameliyelerile mütenazır olarak esaslı bir şekilde blokajlı şose halinde yaptırılması gerçek temenniye değer bulunmuştur.

Genç-Lice yolundaki menfezlerin yaptırılması için vilayetçe Nafia Vekâletimize vaki müracaatların parasızlık yüzünden olduğu kadar yolun tesviye işleri temin edilememesinden dolayı müsbet şekilde karşılanamadığı anlaşılmıştır. Eski bir kervan yolu olan ve Diyarbakır'la Muş-Erzurum mıntıkasını bağlıyan bu yolun, menfezleri yapılmadıkça, yaz mevsiminde tekerlekli vasıtaların işleyebileceği bir hale getirilmesine, bu mıntıkadan geçen sular yüzünden, imkân görülemediği Darahini'deki görüşmelerde öğrenilmiştir.

Mevzuubahs menfezlerin ve sınaî ameliyelerin temini için Nafia Vekâletince yardım edilebildiği takdirde amelei mükellefe ile yolun tesviyesine çalışılacağı ifade edilmiştir.

Vilâyet dahilindeki bütün yollar esaslı olarak yol vasfına lâyık olmaktan çok uzaktır. Bununla beraber Çapakçur-Kiğı muvasalası hariç olduğu halde diğerleri yaz aylarında şöyle böyle tekerlekli vasıtaların geçmesine imkân vermektedir.

Ancak 86 kilometro olan Çapakçur-Karlıova iltisakı son yılda dahi temin edilememiştir. Bu kısa yola mukabil 223 kilometro tutan Çapakçur-Solhan-Muş-Varto üzerinden Karlıova'ya vaki seyahatte dahi Varto-Karlıova arasındaki yolsuzluk yüzünden çok zorluk çekilmekte bulunmuştur.

Karlıova kazasının merkezi olan Kanireş'de halk ile vaki görüşmelerde Çapakçur-Karlıova yolunun önümüzdeki yıl içinde bitirilmesi Cumhuriyet Hükûmetimizden rica edilmiştir. Bu toplantıda 70 yaşında Sefer Bingöl adlı vatandaş şöyle demiştir:

"Yolsuzluktan başka şikâyetimiz yoktur. Cumhuriyet Hükûmetine güvenimiz vardır. Hele şu Çapakçur yolu bir buraya kavuşsa."

Karlıova Belediye Reisi Hasan Özmen de halkın bu hususiaki ıztıraplarını şöyle anlatmıştır:

"En büyük zorumuz Çobantaşı'nın bize geçit vermemesidir. Keban, yani bu asi, çetin yer Çapakçur'la irtibatımıza engeldir. Bu yol olmadığı için Çapakçur mıntıkasından meşe odunu bile getiremiyoruz. Halbuki buralarda bina yapabilmek için ağaç bile yoktur. Sonra yine yol olmadığı için zahiremizi tedarik edemiyoruz. Çapakçur'da daha ucuza satılan zahireyi alamıyoruz.

Hulâsa yolsuzluk, nakliye zorlukları bizi her şeyden mahrum ediyor. Cumhuriyet Hükûmetimizin bizi artık yolumuza kavuşturacağını umuyoruz ve bekliyoruz."

Geçen yıllarda da arzedildiği üzere bu yolun Çapakçur-Çobantaşı arasındaki 40 kilometroluk kısmı, Gönik suyu üzerinde inşası zaruri menfez ve köprüler henüz yapılmamış olmakla beraber yaz aylarında geçit vermektedir. Ancak Çobantaşı-Karlıova arasındaki 46 kilometroluk kısmında, Çobantaşı mevkiindeki ameliyelerin zorluğu hasebile, muvasala imkânsızdır. Çok yüksek yarlar üzerinde olan Çobantaşı istinat duvarlarına ve sınaî ameliyelere mutlak zururet görülmekte ve bütün yol uzunluğunca beton menfezlerin yapılması gerekli bulunmaktadır.

Yurttaşların bu hususiaki dilekleri karşısında Nafia Vekâletimizin tel yazısile vaki bildirişi hüsnü telakki etmesi ve Bingöl valiliğine 10.000 liralık tahsisat göndermesi suretile bu bölgedeki ameliyelere başlamak imkânını vermiş olması halkın yürekten şükranına yeni bir vesile olmuştur.

Ancak Nafia Vekâletimizin bu ilgisini, istinat duvarlarile sınaî ameliyeleri fennî elemanlarla temin ve mürakabe suretile fiilî şekilde dahi göstermesi ve bu yolu önümüzdeki yıl içinde ikmal ettirmesi bu bölge halkının Cumhuriyet rejimine canla başla bağlanması bakımından çok yerinde bir hareket olacaktır.

Bu arada Kiğı'nın Kelhaç-Fem yolu ile Sansa boğazından geçen Erzurum demiryoluna bağlanması için geçen yıllarda ileri sürülen dileklere yeniden işaret faydalı görülmüştür:

Nafia Vekâletimiz, Ankara'daki temaslarda, ehemmiyeti Vekâletçe de bilinen bu yol için geçen yıl tahsisat tefrikine imkân bulunamadığını bildirmiş ve gelecek yıl tahsisat vaziyeti müsait olduğu takdirde Bingöl vilâyetine yardım edileceğini vaadetmiştir. Ancak vilâyete yazılan başka bir yazıda da bu yolun, imalâtı sınaiye ile dahi olsa teminine imkân olamadığı cihetle, açılmasından sarfinazar edildiği bildirilmiştir ki bu, tetkike değer bulunmuştur.

Vilâyet kazaları içinde nüfus itibarile 26.000 küsur vatandaşın barındığı Kiğı kazasının şimalden Erzurum demiryoluna bağlanamaması, cenupta, Çapakçur ile iltisakı temin olunamaması muhtelif bakımlarla ileri ve diri bir durumda olan Kiğı'nın adetâ mahsur ve mefluç bir halde kalmasını mucip olduğundan bu kaza irtibatının hiç olmazsa Elâzığ yolu ile temini için Nafia Vekâletimizce ilgili teşekküllerle tetkiklerde bulunulması temenniye şayan görülmüştür.

Bu arada Vilâyetin mükellef amele durumuna da temas etmek yerindedir. Vilâyet Umumî Meclisi 1941 yılı için yol parasını 6 lira olarak tesbit etmiş ve bu parayı ödeyemeyenlere 8 günlük iş mecburiyeti tahmil eylemiştir.

Karlıova kazası halkı yol parasını tamamen ödemiş olmakla beraber Çapakçur, Kiğı, Solhan ve Genç kazalarında bu parayı verememiş olanlardan 1.028 vatandaş yol işlerinde çalıştırılmıştır. Bunlardan başka Kiğı'ya müretteb 724 yurttaşın önümüzdeki ilkbaharda Kiğı merkezi ile yeni Hükûmet konağı arasındaki yeni şosenin inşasında ve Çapakçur'a mürettep 628 vatandaşın da Çapakçur-Mendo köprüleri arasındaki şosede çalıştırılması kararlaştırılmıştır. Ancak vilâyetin çok geniş olan yol işlerinin böyle mahdut mikdarda mükellef amele ile başarılmasına imkân görülmediği de ilgililerce söylenilmiştir.

b) Köprüler

Elâzığ-Çapakçur yolu üzerinde Külüşkür köprüsü ile Palo arasındaki Sekrat köprüsü artık geçit vermiyecek bir hale gelmiştir. Etüdleri, geçen yıl-

larda yazıldığı üzere, Dördüncü Umumî Müfettişlikçe yaptırılmış olan bu köprünün esaslı şekilde tamiri için Nafia Vekâletimizin müdahalesi, bu yol üzerindeki geçişleri temin bakımından, yerindedir.

Yine bu yol üzerinde Korucadağ eteğinde ve Çapakçur yolunda bulunan Mendo köprüsü de daha fena vaziyette görülmüştür. Bununla beraber bu köprünün genişliği 4, açıklığı 20 metro olarak kâgir ayaklar üzerine çam kerestesi ile ahşap bir tarzda yapılması vilâyetçe teklif, Nafia Vekâletince de tasdik edilmiştir.

Bu suretle münakasa işleri tekemmül ettirilmiş ve inşaat malzemesinden büyük bir kısmı vilâyetçe temin edilmiş olan bu köprünün, Nafia Vekâletimizin 4-5 bin liralık yardımı ile önümüzdeki yıl içinde ikmal edilebileceği ümit edilmektedir.

Bundan başka Çapakçur medhalindeki Çapakçur köprüsünün de 16 metro uzunluğunda temelleri beton, ayakları kâgir ve üstü betonarme olarak inşası için vilâyetçe gönderilen keşifler Nafia Vekâletimizce tasdik edilmiş ve münakasaya konulması bildirilmiştir. Keşfi 15.000 lira olarak tahmin edilen bu köprü için dahi yardımda bulunulması halk tarafından rica edilmiştir.

Çapakçur kazası dâhilindeki Kayıt ve Gönik suları üzerinde inşası zaruri olan köprülerin, malî durumdaki zorluklar yüzünden, vilâyetçe yaptırılmasına hiç bir vakit imkân bulunamıyacağına göre, tahsisat ve inşaat işlerinin şimdiden programa alınmak suretile Nafia Vekâletimizce temini temenniye şayan bulunmuştur.

Çapakçur-Solhan yolu üzerinde Buğlan deresindeki geçitleri temin için taştan ve kireç harçla iki ayak üzerine üstü ahşap bir köprünün vilâyetçe inşa ettirileceği anlaşılmıştır. Ancak bu yol üzerindeki diğer geçitlerde de buna benzer ameliyelerin bir plan dahilinde yapılması gerekli görülmektedir.

Çapakçur-Kiğı muvasalasının temini için Perisuyu üzerinde inşası gereken köprü hakkında Elâzığ valiliği tarafınan Nafia Vekâletimize şimdiye kadar baş vurulmamış olması ilgili teşekküllerin bu hususta incelemelerde bulunmasına bir mani teşkil etmese gerektir.

Bundan başka Kiğı'nın Kelhaç-Fem yolu ile Erzurum demiryoluna raptındaki imkânsızlık Nafia Vekâletince Bingöl valiliğine bildirilmiş olduğuna göre Kiğı kazasının hiç olmazsa Perisuyu üzerinde inşa ettirilecek köprü ile irtibatının temini mutlak bir zaruret olarak telakki edilmiştir.

Bununla beraber ciddî ve mahallî tetkikleri ve tahsisat teminini icabettirecek olan bu büyük köprüye ait hazırlıklar devresinde Kiğı'nın münakale

ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, geçen yıl da tesbit edildiği üzere, Hacıhalil köprüsünün önümüzdeki yıl içinde inşası elzem görülmektedir.

Horhor suyu üzerinde en dar geçitte eski köprünün kemerli ayak temelinden istifade suretile inşası derpiş edilebilen ve uzunluğu 28, genişliği 4 metro olacak olan bu köprünün plan ve keşfinin Nafia Vekâletimizce tezelden yaptırılması ve münasip mikdarda yardımda bulunulması suretile inşa işlerinin önümüzdeki yıllarda bitirilmesi halk toplantılarındaki görüşmelerde rica edilmiştir.

Kiğı eteklerindeki Selenk köprüsünün tamir edilememesi dahi kışın şiddetli sürmesi yüzünden bir çok mahrumiyetlere uğrayan Kiğı halkını yol ve köprü işlerinde adeta ümitsizliğe düşürmüş gibidir.

Nafia Vekâletimizce bu köprünün tamiri için vaki incelemelerde köprü ayaklarından birindeki oyuntunun, suların sür'atle geçmesi hasebile, taşla doldurulması mümkün olamadığından şimdiki zeminden beş metro derine inmek ve demir kazıklar çakılmak suretile bir beton kütlesi yapılması zaruri görülmüş ve fakat böyle bir ameliye külfetlerindense 35-40 bin lira sarfiyle yeni bir köprü inşası kararlaştırılmıştır.

Ancak, içinde bulunduğumuz vaziyet icabı, bu gün demir ve saire tedarikindeki zorluklar yüzünden bu yeni köprünün inşası mümkün olamıyacağı takdirde, yukarda da işaret edildiği üzere, hiç olmazsa Hacıhalil köprüsünün sür'atle yaptırılması Kiğı'daki vatandaşları korumak itibarile çok yerinde bir tedbir olarak derpiş edilmiştir.

Vilâyetin köprü ihtiyaçlarını gözden geçirirken bir de Hopus köprüsüne temas etmek uygun görülmüştür. Daha ziyade kış aylarında geçit vermemekte olan ve her yıl atla geçen jandarmaları, vatandaşları boğan Hopus suyu üzerinde 19 metro uzunluğunda bir köprü yapılması kat'i bir zaruret halini almıştır. Halen kâgir ayaklardan istifade edilmek suretile 1,5 metro genişliğinde ahşap olarak inşası düşünülen bu köprüye ait keşfin, uzunluğu 10 metrodan fazla olduğu cihetle, Nafia Vekâletimizce tanzimi rica edilmiştir.

Bu keşif işleri sür'atle bitirildiği takdirde Vilâyetin mevcut malzemeden istifade suretile ve gereken tahsisat hususî idarece temin edilmek kaydiyle önümüzdeki yıl içinde köprüyü yaptırabileceği öğrenilmiştir.

Geçit vermeyen sulardaki kayıplarımız, muhtelif yerlerdeki halk görüşmelerinde, belli başlı söz konusu olmaktadır. Ezcümle Karlıova kazasında Aşağı Şuverik muhtarı Mahmut Yıldırım şöyle demiştir:

"Perisuyu üzerinde bu yıl da jandarmalarımız boğuldu; köprülerin yapılmasını Hükûmetimizden istiyoruz."

Kanireş'te Talha Bingöl de aynı dilekte bulunmuş ve Çerme'li Adil Eroğlu şu ricayı tekrarlamıştır:

"Kale köyünü Kanireş'e bağlayan yerde köprü yapılmalıdır."

Bütün bunlar vatandaşların yol ve köprü hakkındaki dileklerinin çok samimi birer örneğidir ve tahakkuku yüksek ve ilgili makamların tutumuna bağlıdır.

c) Yapılar

Kiğı'da 1938 yılında inşasına başlanılmış olan Hükûmet konağı inşaatı esas itibarile bitirilmiştir. İlk keşfe göre Maliye Vekâletince verilmiş olan 41.000 liraya ilâveten iki defada alınan 16.000 + 9.260 = 25.260 lira ile birlikte inşaat tutarının 66.260 lirayı bulduğu anlaşılmıştır.

Nafia Vekâletince kabul edilmiş olan tiplerin en küçüğüne göre inşa edilen bu Hükûmet konağı gibi yeni yapıların vilâyet merkezi olan Çapakçur da dahil olduğu halde Solhan, Genç ve Karlıova kazalarında dahi ilk imkân husulünde yükselmesi ve bunların şimdiden plana alınması cidden temenniye şayan bulunmuştur.

Bu arada, geçen yıllarda da arzedildiği üzere Elâzığ-Van-İran hudut demiryolunun geçeceği Genç ile Çapakçur'da kurulması gereken Hükûmet konaklarına ait planların, vilâyet ve kaza durumlarına göre, şimdiden ve tercihan yapılması ve hatta Genç'te doğacak yeni mamûreye ait hazırlıkların demiryolu inşaatı ile mütenazır olarak ileri götürülmesi uygun bir tedbir olarak düşünülmüştür.

Hususî İdarece 1939 yılında Kiğı'da inşasına başlanılan ve ilk keşfe göre 2.249 lira olarak tahmin edilen kaymakam evi inşaatının önümüzdeki yıl içinde bitirileceği öğrenilmiştir.

Geçen yıl ilk keşfe ilâveten verilmiş olan 1.798 liradan başka önümüzdeki yıl içinde 1.500 lira daha verilmek suretile yeni kaymakam evinin 5.547 liraya mal edilebileceği sanılmaktadır.

Ancak Hükûmet konaklarında olduğu gibi kaymakam evlerine ait planların da Nafia Vekâletince tipleştirilmesi, inşaat ve tahsisat işlerinin daha muntazam ve daha emin bir şekilde temini bakımından, daha doğru görülmüştür.

Bu arada Halk Evleri ve Odalarımız içinde de bu bölgede yeni yapıların, malî imkânlarla telif edilmek suretile yaptırılması, bu muhitin hususiyetleri itibarile, gerçek temenniye değer bulunmuştur.

14. Elektrik ve Su Tesisleri

Geçen yıllarda da işaret edildiği üzere Çapakçur'a 5 kilometro mesafede bulunan Mirzan suyunun şehre getirilmesi suretile halkın daha temiz içme suyu içebilmesi ve Çapakçur'un elektriğe kavuşması Çapakçur'daki görüşmelerde yeniden ileri sürülmüştür.

Bunun üzerine Nafıa Vekâletimize baş vurulmuş ve Elâzığ'da bulunan Su İşleri 19'uncu Şube Müdürü etüd için Çapakçur'a gönderilmiştir. Halk dileklerinin teyidini takib eden günlerde su mühendisinin gönderilmiş olması halkın Hükûmetimize karşı şükranını teyide yeni bir vesile olmuştur.

Çapakçur'daki etüdlere göre, kasabadaki içme suyu halen bütün ihtiyaçları karşılamamakla beraber umumî vasıfları itibarile içmeye elverişli görüldüğünden bir müddet daha bu küçük su tesisi ile iktifa edildiği takdirde elektrik işinin ön plana alınabileceği ve kısa bir zamanda başarılabileceği öğrenilmiştir.

Ancak Çapakçur'daki halk görüşmelerinde bu medenî ve sıhhî tesisten her ikisinin de bir arada yapılması dileği tekrarlanmış ve Emin Elçi adlı yurttaş bu duyguları şöyle belirtmiştir;

"İkisi de bize gerekli. Ancak Mirzan suyunun şehre bir an önce getirilmesini istiyoruz."

Bununla beraber, geçen yıl da kaydedildiği üzere, tutarı birkaç yılda ödenmek şartile her iki tesis için 40-50 bin liranın temini zaruri olmasına ve vilâyet bütçesi ile bu iki tesisin bir arada başarılmasına imkân görülememesine göre elektrik tesisatının ilk önce kurulması daha uygun telakki edilmiştir.

Bu takdirde basit bir tarzda su alma tertibatı ile Çapakçur deresinden saniyede 200 litre mikdarında su almak ve bu suyu, akıcı topraktan geçtiği için, bin küsur metro uzunluğunda kapalı beton bir kanalla elektrik üzinine götürmek kabil olabileceği anlaşılmıştır. Bu beton kanaldan başka 40 metro uzunluğunda yuvalı çelik boru yahut yuvalı pik boru, 20 kilovat takatında bir dinamo ile bir turbin tedariki zaruri olduğu öğrenilmiştir.

Bu takdirde, su alma tertibatı, kapalı kanal mecrası, tahmil odası, 300 mm kutrunda boru ve armatürleri ve bunlara müteallik işler için 23.000 lira sarfedileceği ve türbin, dinamo mübayaası ve diğer işlerin temini için de 6-7 bin lira sarfi suretile işin 30.000 liraya başarılabileceği söylenilmiştir. Ancak mevzuubahs hidroelektrik tesisatı için sarfi gereken bu paranın tamamı vilâyetçe temin edilemiyeceğine göre hiç olmazsa bir kısmının Nafia

Vekâletimizce verilmesi ve tesis işlerinin de Nafıa elemanları vasıtasile murakabe edilmesi temenniye değer görülmüştür.

Bu arada Genç kaza merkezindeki halk toplantısında ortaya atılan diğer bir dileğe temas yerinde görülmüştür. Bu kaza merkezinin bulunduğu 700 nüfuslu Darahini sıhhî su tesisinden mahrum bulunmaktadır. Halk 1.200 metro ötedeki dağ ile Darahini arasında, kasabadan 500 metro mesafede mezarlık bulunduğu için, yaz aylarında içme suyunu Çır bahçe suyunun menbaından temin etmekte ve güçlükle kasabaya taşıyabilmektedir. Fakat kış aylarında Diyarbük köyü altındaki su ile veya kar sularile su ihtiyacını gidermeye mecbur olmaktadır ki bunlar sıhhî şartları haiz olmadığından hastalıktan endişe edilmektedir. Bu itibarla halk adı geçen suyun sıhhî şekilde getirilmesini istediğinden Çapakçur'a giden su mühendisi bu işle de ilgilendirilmiştir.

Hidroelektrik tesis işleri arasında Çır bahçe su etüdünün de başarılması ve gelecek yıllarda tahakkuk ettirilmesi ve hatta bu su getirilmekle beraber ilerde Elâzığ-Van-İran hudut demiryolunun geçeceği Genç ovasında kurulacak yeni şehir ihtiyaçlarını karşılayacak veçhile su etüdünün daha geniş şekilde yapılması yerinde bir hareket olarak telakki edilmiştir.

15. Demiryolu Çalışmaları

Şark bölgesinde yeni bir canlılık yaratacak olan demiryolu çalışmalarının, 1940 yılında bitirilen etüd ve aplikasyon işlerini takiben, son yıl içinde fiilî şekilde gelişmesi Elâzığ'dan itibaren Bingöl ve Muş vilâyetleri çevresindeki bütün yurttaşları sevindirmiştir.

Elâzığ'dan Çapakçur'a, Çapakçur'dan, Solhan-Muş-Varto yolu ile, Karlıova'ya ve Çapakçur'dan Genç'e giderken ve dönerken vazifeli, vazifesiz muhtelif yurttaşlarla vaki görüşmelerde demiryolu hareket ve faaliyetleri üzerinde durulmuş ve bu millî varlık halk için yeni bir canlılık ve Cumhuriyet Hükûmetimize karşı gönülden bağlılık tezahürlerine yeni bir vesile olmuştur.

Vatandaşlara gerçekten ferah ve umut veren bu feyizli hareketin ilerleyiş safhalarını iyice belirtebilmek için inşaat ameliyelerini kucaklıyan kısımları ve bu kısımlarda başlanılan ameliyeleri şöylece tesbit etmek faydalı görülmüştür.

Fevzipaşa-Malatya-Diyarbakır demiryolu üzerinde 345'inci kilometrodan ayrılmak suretile evvelce inşa edilmiş ve işletmeye açılmış olan Yolçatı-Elâzığ

şube hattı 24.290 kilometrodan ibaret bulunmakta ve Elâzığ'dan sonra Murat vadisini takiben Van gölüne, oradan da İran hududunda Kotur'a kadar dayanacak olan yeni demiryolunun uzunluğu, Yolçatı-Elâzığ kısmı da dahil olduğu halde, 350 kilometro olarak mütalaa edilmektedir.

Elâzığ'dan sonraki yeni demiryolu inşa ameliyelerine ait kısımların sayılariyle adlandırılmış hudutları ve kilometroları ve ihale bedelleri ile kilometro uzunlukları, esas itibarile, ilgili teşekküller tarafından şöyle tesbit ve telhis edilmiş bulunmaktadır:

Kısımların Sayısı	Hududu	ve Kilometrosu	İhale Bedeli		Km. Uzunluğu
I	Elâzığ-Hacerköprüsü	24+290-46+000	908.500	Lira	21.710
II	Hacerköprüsü-Külüşkür	46+000-72+000	2.089.550	"	26.000
III	Külüşkür-Palo	72+000-94+000	1.540.450	"	22.000
IV	Palo-Hün	94+000-114+000	3.810.600	"	20.000
V	Hün-Sonvaran	114+000-136+500	3.245.600	"	22.500
VI	Sonvaran-Bingöl	136+500-158+000	2.002.500	"	21.50
Bu kısımların tutarı			13.601.200	"	133.710

Bu vaziyete göre, ilk önce geçen Nisan ayında, birinci kısımda ameliyelere başlanılmış ve bunu takiben ikinci ve üçüncü kısımlarda görülen ameliyelerle geçen yaz aylarında tesviyei türabiye ve imalâtı sınaiye işleri haylı ilerletilmiştir.

İhale işleri geçen Temmuz ve Ağustos aylarında bitirilebilen dördüncü kısımlarda esaslı ameliyelere de önümüzdeki yıl içinde başlanılması mukarrer bulunmuştur.

Son yılda birinci-üçüncü kısımlarda Temmuz ayı sonuna kadar görülen toprak tesviye işlerile çalıştırılan amele ve işçi gündeliklerinin tutarı şöyle tesbit edilmiştir:

Kısmı	Toprak tesviyesi		Amele ve işçi gündeliği
I	257.000	m^3	95.220
II	100.092	"	38.270
III	32.067	"	12.567
Tutarı	389.159	"	146.057

Bunlardan başka birinci kısımdaki 84 sınaî imalât işinden 17 ameliyenin bitirildiği ve bunlar için 111.384 amele ve 2.041 işçi gündeliği verildiği gibi 2.465 metro mikâbı kâgir ve beton inşaat vücuda getirildiği ve 83 sınaî imalât işi olan ikinci kısımda da 1.806 amele gündeliği ile 1.007 metro mikâbı kâgir ve beton inşaat yapıldığı ilgili teşekküllerin ifadesinden anlaşılmıştır.

Bu ameliyelere ilâveten birinci kısımda Elâzığ-Çapakçur yolu üzerinde mevcut Hacerköprüsü yakınında yapılması gereken 60 metro açıklığındaki demir köprünün ayak temellerine ait sondaj ameliyelerile ikinci kısımda Murat suyu üzerinde Külüşkür köprüsü ile Bük köyü arasında kurulacak olan büyük köprüye ait sondaj ameliyelerine başlanıldığı bu kısımlardan geçerken görülmüştür. Palo'da kurulacak köprüye ait sondaj ameliyesine de başlanıldığı öğrenilmiştir.

Birinci ve ikinci kısımlarda tünel olmamakla beraber üçüncü kısımda tutarı 833 metro uzunluğunda inşası gereken dört tünelin yarmalarında başlanılan hafriyat işlerinin, amele ve malzeme temininde zorluk çekilmediği takdirde, önümüzdeki yıl içinde bitirileceği söylenilmiştir.

Bu arada, birinci ve ikinci kısımlardaki toprak tesviyesi işlerinin ileri durumda olmasına rağmen, üçüncü kısımda bu işlerin az olması sebebi araştırılmış ve bunun dört kilometro uzunluğunda güzergâh değişikliğinden ileri geldiği ve aplikasyon işlerini müteakip önümüzdeki yıl içinde buradaki ameliyelerin de ileri götürüleceği öğrenilmiştir.

Bu üç kısmın sınaî imalât işlerinden, büyüklü ve küçüklü menfez ameliyelerinden bir kısmı bitirilmiş, bir kısmının da projelerinin ikmaline çalışılmakta olduğu anlaşılmıştır. Birinci, ikinci kısımlarda geçen Temmuz ayı sonuna kadar hazırlanan balastın 18.300 + 5.500 = 23.500 metro mikâbı olduğu söylenilmiştir.

Bu duruma göre birinci kısımda 1942 Nisan-Mayıs aylarında, amele ve malzeme temininde zorluk olmadığı takdirde ray döşeme ameliyelerine başlanılabileceği ve ikinci kısmı teşkil eden Hacerköprüsü-Külüşkür arasındaki ray döşeme ameliyesine de, aynı şartlarla, Eylül-Birinciteşrin aylarında imkân bulunabileceği öğrenilmiştir.

Bu takdirde Hacerköprüsüne ait demir malzeme Karabük fabrikasından vaktinde temin ve betonarme inşa ameliyeleri ikmal edilmek ve diğer ameliyeler de daha sıkı ve daha toplu çalışmalarla ileri götürülmek şartile 1942 yılı sonunda Elâzığ-Külüşkür arasında demiryolu muvasalasının temin

olunabileceği anlaşılmıştır ki bu, o bölgeye mev'ud feyizli hareketin fiilî ilk müjdecisi olacaktır.

Bu arada Murat suyu üzerinde kurulacak olan Külüşkür köprüsü için derpiş edilen bir mütalaaya da temas etmek faydalı görülmüştür:

Diyarbakır-Cizre-Irak hudut demiryolunun beşinci kısmında Batman çayı için ısmarlanmış ve harp yüzünden bir İtalyan limanına çıkarılmış olan beş gözlü 500 metro açıklığında demir köprünün, Batman köprüsü halen betonarme olarak inşa edilmekte olduğuna göre, memleketimize getirtilmesi ve Murat suyu üzerinde kurulması demiryolu ameliyelerimizi hızlandırmak itibarile daha verimli bir hamle olarak telakki edilmiştir ki bunun halihazır icaplarına ve teknik zaruretlere göre telifi ilgili teşekküllerin takdirine bağlıdır.

Elâzığ istasyonunun bulunduğu 24+290'ıncı kilometrodan itibaren 133+710 kilometro tutarında olan altı kısımla birlikte 158 kilometroyu bulan yeni demiryolu üzerinde Elâzığ istasyonu da dahil olduğu halde Hügo, Alişam, Külüşkür, Karagedik, Palo, Hün, Sonvaran, Bingöl (Genç) istasyonlarında yapılması mukarrer binalarda bunlara müteferri diğer tesisler için de gereken hazırlıklara tevessül edildiği anlaşılmıştır.

Mahallerinde ilgililerle vaki görüşmelere göre, Elâzığ istasyonundakilere ilâveten yapılacak bir çift lojmandan başka adı geçen istasyonlarda 16 amele ve 8 yolcu binasiyle 4 şube şefi ve 6 çavuş lojmanı, 1 fen memuru binası, 16 amele ve 7 yolcu helâsı, 6 zahire hangarı ile 4 vagon gabarisi, 2 alimanyasyon ile 2 kömür deposu ve 2 askerî rampaya ilâveten 2 baş rampa, 8 kuyu tesis edileceği ve bir de Bingöl (Genç) istasyonuna bir kantar konulacağı öğrenilmiştir.

Ancak istasyon binalarının şimdilik tek kat üzerine muvakkat barakalar halinde ve 10 yıl kullanılmak üzere inşa edileceği ve bunların ileride tedrici şekilde yapılacak kâgir istasyon binalarının kurulacağı yerlerden biraz uzakta olacağı ve diğer istasyon lojmanlarının da yine muvakkat mahiyette yapılacağı söylenilmiştir. Bununla beraber dünya harbinin memleketimizde iktisadî sahalarda uyandırdığı zorluklar yüzünden tevessül edildiği anlaşılan bu muvakkat tedbirden esaslı tesislerin hariç tutulması temenniye ve tetkike değer görülmüştür.

Kısımlardan geçerken amelenin gündeliklerile sağlık ve iaşe durumlarına ve iş saatlerine ait incelemelerde bulunulmuştur. Amele ile ve ilgililerle vaki görüşmelerde, Nisan-Temmuz aylarında birinci kısımda su taşıyan ve diğer işleri gören ameleye vasatî hesapla günde 75 kuruşa kadar gündelik verildiği

ve hafir ve imlâ işlerile uğraşan amelenin vasatî hesapla günde 65, 78, 85, 99 kuruş gündelik aldığı ve sınaî imalât işlerinde çalışanlara da 90-110 kuruş gündelik verildiği öğrenilmiştir.

Birinci kısımda tatbik edilen bu gündelikler sonradan faaliyete başlayan ikinci ve üçüncü kısımlarda da verilmiş olmakla beraber gündeliklerde görülen bu temevvücün ilkbaharda tarla işlerinden uzaklaşan köylülerin hasat zamanında yoldan tarlaya dönmelerinden ileri geldiği ve bir ihtimale göre de gündeliklerdeki yükselişin, türlü zaruretlerle, amele azlığından tevellüd eylediği söylenilmiştir.

Demiryolu işlerinde çalışan amelenin sağlık durumlarını korumak için gereken tesisi ve vasıtaların kısımlarca temin edildiği öğrenilmiş ve birinci-üçüncü kısımlarda üç doktorla altı sıhhiye memurunun çalıştığı ve 15 yataklı üç dispanserle altı sıhhiye istasyonu kurulduğu anlaşılmıştır.

Birinci kısma ait dispanser müstakilen Elâzığ'da faaliyette bulunmakla beraber ikinci ve üçüncü kısma ait dispanserlerin ikinci kısım merkezi olan Havik'te kurulduğu ve buradaki müşterek çalışmaların, hastaların bakımı itibarile daha faydalı olduğu söylenilmiş ve tedavi masraflarının kısımların inşasını taahhüt edenlerce ödenmekte olduğu, kazaya uğrayan ameleye yarım gündelik verilmekle beraber hasta olanlara hiç gündelik verilmediği öğrenilmiştir.

Amelenin ekmek ve bakkaliye ihtiyaçlarının, gündeliklerinden kesilmek suretile, diğer demiryolu inşa ameliyelerinde olduğu gibi, kısımlarca temin edildiği ve bunların bedelinin Nafıa Vekâleti İnşaat Dairesi tarafından tesbit olunan esas dairesinde mahallî belediyelerin rayicine göre alındığı anlaşılmıştır.

Bu arada amele ekmeğini temin için Toprak Ofisi tarafından kısımlara verilen buğdayın halka satılan fiattan 1 kuruş fazlasile teslim edildiği öğrenilmiş ve inşaat müteahhitlerine fazla para ödemeyi gerektiren bu vaziyetin ameleye müessir olmadığı, ezcümle geçen Temmuz-Ağustos aylarında Elâzığ'da 14,5 kuruşa satılan buğday ekmeğinin inşaat kısımlarındaki ameleye de bu bedelle satıldığı söylenilmiştir.

Bununla beraber ekmek ve bakkaliye bedellerinin, içinde bulunduğumuz hususî şartlar ve iktisadî darlıklar karşısında müteahhitler tarafından arttırılması melhuz olduğundan bu işlerin ilgili teşekküllerce muntazaman takib ve murakabe edilmesi ve hatta demiryolu amelesine topluca, sıcak yemek verilmesi imkânlarının dahi araştırılması uygun görülmüştür.

Demiryolu kısımlarında çalıştırılan amelenin 10 saat iş gördükleri ve fakat uzun yaz günlerinde bu çalışmaların tam verimli olamadığı ve günlerin kısaldığı aylarda dahi çalışma saatlerinin otomatik şekilde kısaldığı ve bu yüzden iş randımanı azaldığı kadar amele gündeliklerinin de düştüğü öğrenilmiştir.

Evvelce iş kanununda derpiş edilen çalışma saatlerinin önemli işleri ve ihtiyaçları karşılayacak surette tadilindeki zaruretin demiryolu inşaat işlerine teşmili muhtelif mülâhazalarla çok yerinde bir tedbir sayılmıştır. Hatta bu husus için, diğer memleket işlerile telif edilmek suretile, icabında Millî Korunma Kanunu hükümlerinden istifade edilmesi demiryolu inşa ameliyelerinin sür'atle ve muntazam bir şekilde temini itibarile iyi bir müeyyide olarak telakki edilmekte bulunmuştur.

Bütün bu işlerin geçen kısa devredeki görünüşüne göre birinci kısımda ameliyelerin 1942 yılı sonunda bitirilebileceği ve fakat ikinci kısımla üçüncü kısımdaki ameliyelerin bu kısımdaki güzergâh değişikliği yüzünden altışar ay gecikeceği ilgililerin sözlerinden anlaşılmıştır. Bununla beraber bu kısımlara ait ameliyelerin dahi toplu çalşmalarla daha az bir gecikme ile bitirilebileceği sanılmaktadır.

Bu arada her ne şekilde olursa olsun demir ray malzemesi ile buna müteferri diğer malzeme ve amele vaktinde matlup şekilde temin edildiği takdirde Yolçatı'ya nazaran 72'nci kilometrodaki Külüşkür istasyonuna kadar olan sahanın işletmeye açılması, diğer kısımlara ait inşaat malzemesi ve işleri bakımından da, bir çok kolaylıklar temin edecektir ki bu cidden temenniye şayan bulunmuştur.

Ancak son yıl içinde çalışan amele arasında demiryolu ameliyelerinde bulunmuş ve yetiştirilmiş işçilerin de önümüzdeki çalışmalarda temini imkânlarını araştırmak ve ilk üç kısım için tedarik edildiği anlaşılan kazma, kürek, el arabası ve dekovil gibi malzemeyi, Külüşkür-Bingöl arasındaki ameliyelere de hız verebilmek bakımından hiç olmazsa resmî teşekküller eliyle temin ve bedeli mukabilinde müteahhitlere teslim edebilmek ilgili makamlarca düşünülmesi gereken bir mevzu olarak telakki olunmuştur.

Bundan başka 158'inci kilometrodaki Bingöl istasyonundan itibaren 96 kilometro ötedeki Muş istasyonunun kurulacağı 254'üncü kilometroya kadar yapılması düşünülen servis yolunun 6'ncı kısım müteahhidi tarafından temin edileceği ve buna ait masrafın bu kısmın ihale bedeline dahil bulunduğu anlaşılmıştır.

Ancak Bingöl-Muş arasına ait inşaat için evvelce tahmin edilen 15 milyon liranın bu ihaleye tahsisi halinde mevzuubahs demiryolu inşaatı için bu-

nunla verilmiş olan 50 milyon liralık tahsisat sona ermiş olacağından Muş istasyonunun kurulacağı 254'üncü kilometrodan Tatvan istasyonunun tesis edileceği 319'uncu kilometroya kadar olan 65 kilometroluk demiryolu ameliyelerile Tatvan-Van feribotu ve Van-Kotur arasında yapılması kararlaştırılan 319-350 kilometroyu teşkil eden 31 kilometro uzunluğundaki demiryolu inşaatı için 1940 yılındaki hesaplara 27.000.000 ve diğer yol malzemesile Bitlis iltisakı ve umumî masraflar için 8.000.000 olmak üzere 35.000.000 liralık yeni tahsisata ihtiyaç olacağı öğrenilmiştir ki bunun, son iktisadî zorluklar ve fiat temevvüçleri yüzünden inikâsı ve derpişi zaruri olan farklarla birlikte, temini halinde Yolçatı-Kotur arasındaki 350 kilometroluk saha dahi demiryolu ile bağlanmış bulunacaktır.

Zaten, Cumhuriyetimizin bu yeni eseriyle şenlenecek olan o bölgelerde demiryolunun sesi şimdiden yükseliyor gibi. Bingöl'e kadar uzanan hazırlıklar görülmese bile Muş'ta açılan yeni yol yalnız oralarda yaşayanlara değil, oralardan gelen geçen bütün yurttaşlara Cumhuriyetimizin yeni demir eserini müjdeliyor: İstasyon caddesi.

16. Münakale ve Muhabere

Bu mevzu üzerindeki görüş ve düşünüşleri tesbit ederken, ilk önce, geçen yılda dahi arzedilmiş olan bir mesele üzerinde durmak faydalı sayılmıştır.

Fevzipaşa-Malatya-Diyarbakır demiryolu üzerinde 345'inci kilometrodan ayrılan ve 24+290'ıncı kilometroya kadar uzanan Yolçatı-Elâzığ şube hattındaki rayların, cer mukavemeti itibarile zaif olması yüzünden, nakil işlerindeki zorlukları gidermek için, değiştirilmesi mutlak bir zarurettir.

Nafia Vekâletimiz bu şube hattının halen Münakalât Vekâleti emrinde Devlet Demiryolları Umum Müdürlüğünce işletilmekte olması ve Elâzığ-Van-İran hudut demiryolu kanununda bu husus için ayrıca tahsisat bulunmaması hasebile bu işi kendi faaliyet sahası haricinde telakki etmekte bulunmuştur.

Ancak hangi vekâleti alâkadar ederse etsin maksat bu şube hattını dahi ana hatlardaki gibi takviye etmek ve bunu Elâzığ-Van-İran hudut demiryolu inşaatı ile mütenazır olarak temin eylemektir. Bu duruma göre gereken işlerin önümüzdeki yıl içinde tahakkuk ettirildiğini görmek yalnız iktisadî ve idarî icaplarla değil askerî mülâhaza ve zaruretlerle dahi ferahlandırıcı bir hareket olacaktır.

Bu arada, yine bu bakımdan hal ve temini gerekli görülen diğer bir işe temas etmek yerindedir. Halen Elâzığ'da bulunan ve azamî 200 metro uzunluğunda olan rampa ne iktisadî işler için, ne de askerî hareketleri karşılamak için elverişli bulunmamaktadır. Takriben 17 vagon alabilmekte olan bu rampada yüklenen erzak, saman ve saire gibi malların bu vagonlara üç saatten önce yüklenemediği ve erlerin kıt'a kumandanı emrinde olmak şartile bir saatten az bir zamanda bindirilemediği ve askerî makineli ve motorlu vasıtaların da asgarî hesapla dört saatte yükletilebildiği anlaşılmıştır.

Bu şube hattının büyük lokomotiflere mütehammil olmaması yüzünden geçen yıl nakledilen firkanın sevkiyatını matlup şekilde temin edebilmek için her seferde küçük iki lokomotif kullanılmak şartile her gün 29'ar vagonlu 5 askerî tren tahrik edilmiş ve bunlara ilâveten birer yolcu treni dahi mutad şekilde servise verilebilmiştir.

Bu duruma göre, Elâzığ istasyonunda, bir yandan bu günün icaplarını karşılayabilmek, diğer yandan Elâzığ-Van-İran hudut demiryolunun baş durağı olması hasebile artması melhuz olan iktisadî ve askerî hareketleri önleyebilmek için, halen mevcut rampaya mücavir bir yerde veya ona mütenazır şekilde yeni ve büyükçe bir rampa yapılması zaruri görülmüştür.

Bingöl'e geçerken ve dönerken Malatya istasyonunda muhabere işleri itibarile görülen zorlukları burada kaydetmek gerektir. Geçen yıllarda Malatya istasyonunda bulunan posta ve telgraf merkezinin, belki de tasarruf düşüncesile, kaldırıldığı görülmüştür. Ancak trenin geceleyin vardığı bu istasyonda telgraf verebilmek bir mesele olmuştur.

Esasen tren işleriyle meşgul ve mahmûl olan memurlar arasında bir müddet muhatap bulunamamaş, sonra telgrafı alan memur telgrafların gece yarısı olduğu için Malatya merkezinden alınmadığını ve ancak ertesi gün çekileceğini söylemiştir; fakat rica ile verilen bu telgrafin o gece yazdırılması temin olunabilmiştir.

Yine Malatya istasyon müdürlüğüne yataklı vagonda yer ayrılması için Çapakçur'dan çekilen karşılıklı telgrafin cevabı alınamamış ve Malatya'ya muvasalatı müteakip telgrafin yeni gelmiş olduğu memur tarafından ifade edilmiştir. Bu kadar yakın bir mesafede bu kadar geç muhabere dikkate değer görülmüştür.

Telgraf ve posta işlerimizde buna benzer başka vak'alar az olmamakla beraber intihab dairesi güzergâhında veya muhitinde olmıyanların burada mevzuubahs edilmesi doğru görülmüştür.

Bu arada Solhan kaza merkezinde telgraf işlerinin Temmuzun son haftasından itibaren Ağustos sonuna kadar temin edilemediği ve gayri mes'ul bir müvezzi tarafından bu merkezde yalnız adi mektup alınmakla iktifa edildiği öğrenilmiştir. Askerlik, hastalık gibi zaruretlerle dahi olsa bir posta ve telgraf merkezinin böyle uzun bir zaman muattal kalması, halk arasında bir üzüntü mevzuu olduğuna göre, ilgili teşekküllerce de tecviz edilecek bir hal olmasa gerektir.

Bundan başka, geçen yıllarda da işaret edildiği üzere, Çapakçur-Solhan telgraf muhaberelerinin doğrudan doğruya temini için evvelce Solhan ve Çapakçur'a tabi Simsor bölgesinde ihzar edilmiş olan direklerin olduğu gibi yerlerinde durduğu görülmüştür. Münakalât Vekâletimiz, askerî hatlara tahsis edilmiş olan diğer malzeme yüzünden bu hattın yapılmadığını bildirmekte ise de mevzuubahs direklerin yeni malzeme tedarikine talikan yıllarca yağmur selleri ve karlar altında kalarak çürütülmesi doğru olmasa gerektir.

Bu duruma göre esasen büyük bir malzemeye ihtiyacı olmadığı söylenilen bu hattın bir an önce tesisine geçilmesi ve bu önümüzdeki yıllarda mümkün olamıyacak ise mevzuubahs direklerin başka hatlarda kullanılmak üzere sel ve karlardan kurtarılması veyahut kapalı yerlerde muhafazasının temin edilmiş olması daha doğru görülmüştür.

17. Beledî Hareketler

Vilâyet merkezinde ve kazalarda beledî işlerde ileri bir çalışma görülmektedir. Çapakçur'da hususî idarenin yardımı ile inşasına başlanılan otel binası, müteferrik bazı işleri hariç olmak üzere, bitirilmiştir. Bundan başka buraya yetecek şekilde, mezbaha işlerini görmeye elverişli bir yer yapılmıştır.

Çapakçur'da her hafta Cuma günleri pazar kurulması, köylünün alış verişlerine düzen verilmesi bakımından, iyi bir hareket olarak karşılanmıştır. Haftalık pazar hareketleri belediye bütçesi için de faydalı görülmektedir. Vilâyet merkezinde ilk defa panayır kurulması dahi muhitte, türlü bakımlarla, yeni bir hareket uyandırmıştır.

Çapakçur'un ortasında uzanan yol üzerindeki söğüt ağaçları yerine, sineklerden korunmayı temin mülahazasile, Akasya ağaçları dikildiği ve evlerin yol üzerine rastlayan ve gözleri tırmalıyan durumların düzeltildiği ve badana ile şehre sevimli bir manzara verildiği görülmüştür.

Solhan kaza merkezindeki içme suyu yolu ile diğer su mecralarının, küçük nehirlerin temizlettirilmesi hakkındaki kanun hükümlerine göre temiz-

letildiği ve kireçli harç ile filtreli bir çeşme yapturıldığı görülmüş ve belediye ve Hükûmet binaları önündeki saha teşcir edilmiştir.

Genç kaza merkezi olan Darahini'de de eski söğüt ağaçları yerine genç akasya ağaçları dikildiği ve kasabanın temizliğine önem verildiği görülmüştür.

Karlıova kazasındaki görüşmelerde Yukarı Şorik köyünden Halit Yıldız adlı vatandaş şu dilekte bulunmuştur:

"Kale köyünde içilecek su yoktur. Burada bir çeşme yaptırılmasını istiyoruz."

Kaza belediye reislerile olan görüşmelerde, beledî sahadaki hareketleri ileri götürebilmek için, kaza belediye bütçelerine yardım edilmesi mevzuubahs olmuştur.

Dünya harbinin iktisadî ve içtimaî işler itibarile memleketimizdeki inikâsları karşısında belediyelere müteveccih muhtelif vazifelerin artması, gümrüklerdeki hareketsizlik hasebile belediyelerin oktrova hisselerinin azalması ve hususî idarece esaslı şekilde yardım edilememesi belediye işlerinin yeni ve ileri zihniyetlerle görülmesine imkân vermemekte bulunmuştur.

Bu duruma göre vilâyetler hususî idaresi tarafından belediyelere verilmesi gereken yardım paraları için bazı tedbirlere baş vurulması faydalı telakki edilmiştir ki bu da ilgili makamların tetkik ve takdirine bağlıdır.

18. Halk Evleri ve Odalarımız

Bingöl çevresinde kurulmuş olan Halk Evlerile Halk Odalarımızın Cumhuriyetimizi kökleştirmek, inkılâbımızı, inkılâplarımızı belirtmek ve yerleştirmek ve millî kültürümüzü ve birliğimizi sağlamak hususundaki çalışmalar verimli bir şekilde gelişmektedir.

Çapakçur Halk Evi, inşaatı esas itibarile bitirilmiş olan otel binasında, bu gün daha geniş bir şekilde çalışmak imkânını bulmuştur. Ancak yüksek ve ilgili makamlarca derpiş ve tetkik edilmekte olan vilâyet veya kaza vaziyetine göre ilerde Çapakçur'da esaslı bir Halk Evi binası yaptırılması gerektir.

Halk Evindeki vazifeli yurttaşlarla vaki görüşmelere göre son yılda kış ve yaz aylarında şehirli ve köylü vatandaşların tarihimizi, inkılâbımızı ilgilendiren ve idarî, içtimaî ve sıhhî mevzuları ihtiva eden konferanslar verilmiş ve tertib edilen temsiller ve okutulan muhtelif eserlerle halkın aydınlanmasına çalışılmıştır.

Bu arada yabancı dil kursu açılarak 15 yurttaşa İngilizce ders öğretilmiş, ceza evindeki mahkûmlardan 20'sine müddeiumumilikle temas ve mütaba-

katın temin edilmek suretile, millet mektepleri talimatnamesi mucibince, ders verilmiştir. Bunlardan üçünün iyi bir tarzda okuma yazma öğrendiği ve diğerlerinin de yetiştirilmesine çalışıldığı söylenilmiştir.

Tahsil çağındaki bayanlar için dikiş, nakış ve biçki kursu açılmış olmakla beraber bu teşebbüsün, bölgedeki yaşama tarzı hasebile, müsbet bir netice veremediği anlaşılmıştır.

Bununla beraber askere giden yurttaşların Halk Evlerine davet ve kendileriyle hasbihal edildikten sonra uğurlanması ve bu gibilerin bıraktıkları ailelerile muhaberelerini temin hususunda Halk Evinin tavassutta bulunması ve bunlardan fakir olanların ailelerinin Halk Evi delaletile muayenelerinin ve ilaçlarının temin edilmesi muhitte büyük memnuniyet uyandırmıştır.

Bundan başka fakir çocukların tahsil masraflarile elbise ihtiyaçlarının teminine çalışılması ve Türk musikisini yaymak için bando teşkil edilmesi ve Halk Evi bitişiğinde temiz ve güzel bir park yapılması bu muhit için içtimai ve fikrî sahada müsbet birer teşebbüs olarak mütalaa edilmiştir.

Ancak bu teşebbüslerin idame edilebilmesi ve yeni masrafların karşılanabilmesi için imkân nisbetinde merkezden yardımda bulunulması zaruri görülmüştür.

Kiğı Halk Evi çalışmaları da müsbet bir şekilde ilerlemekte bulunmuştur. Ancak evvelce gönderilmiş olan radyo kullanılamamakta olduğundan merkezden yeni bir radyo gönderilmesi rica edilmektedir.

Solhan kazasında açılmış olan Halk Odası mütevazı çatısı altında köylü hemşerileri barındırmakta ve gazete ve kitaplarla onları aydınlatmaktadır. Bu Halk Odasına dahi küçük bir radyo gönderilmesi ve Hükûmet binası önündeki sahada temelleri atılmış olan yeni Halk Odası için 4-5 yüz liralık yardımda bulunulması rica olunmaktadır.

Genç Halk Odası küçük bir oda içinde çalışmalarını arttırmıştır. Ancak çok dar olan bu yerde yurttaşları toplamak kabil olamadığından ileride Halk Evine kalbedilecek surette yeni bir bina yapılması için 1.500-2.000 lira tahsisat verilmesi rica edilmiştir.

Bu arada Karlıova kaza merkezinde dahi bir Halk Odası açılması temenniye şayan görülmüştür.

21.12.1941
Bingöl Mebusu

BİNGÖL VİLÂYETİ İŞLERİNE DAİR GÖRÜŞLER VE DÜŞÜNÜŞLER (1942)*

Yazan: Necmeddin Sahir Sılan
Bingöl Mebusu

11.11. 1942

Cumhuriyet Halk Partisi
Genel Sekreterliği Yüksek Makamına

21. 12. 1941 günü sunulan yazıya ektir:

Büyük Millet Meclisinin toplantılarına ara verdiği günlerde, Bingöl vilâyeti çevresindeki dolaşmalarda, halk ve idare âmirlerile olan görüşmelere ve bu aradaki incelemelere dair dördüncü yıllık raporumu bu yazı ile sunuyorum.

Derin saygılarımı ve bağlılıklarımı yenilerim.

Bingöl Mebusu

* Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 4, Belge No: 36.

İçindekiler

1. Mülkî Taksimat 133
2. Nüfus Hareketleri 134
3. Askerlik Durumu 138
4. Emniyet ve Asayiş 139
5. Adliye İşleri 140
6. Sağlık Durumu 142
7. Maarif Hareketleri 144
8. Ziraat Durumu 146
9. İaşe İşleri 149
10. Hayvancılık Durumu 154
11. Orman İşleri 155
12. İnhisar Maddeleri 156
13. İktisadî ve Ticarî İşler 157
14. Maliye İşleri 160
15. Yol ve Köprü İşleri 161
16. Demiryolu Çalışmaları 164
17. Münakale ve Muhabere 179
18. Halk Evlerimiz ve Parti Teşkilâtımız 180

1. Mülkî Taksimat

Türlü bakımlarla özel bir durumda olan Bingöl vilâyetinde mülkî taksimat ve teşkilât itibarile yerine getirilmesi uygun görülen işler üzerinde henüz ileri bir adım atılmamıştır.

İçinde bulunduğumuz şartlara göre bunlardan bazılarının daha müsait zamanlara bırakılmasındaki zaruret kabul edilse bile idare cihazlarımızın iyi işlemesi bakımından vilâyetin mülkî taksimat işleri üzerinde durmak faydalıdır.

Bingöl vilâyetinin bu konu ile ilgili işleri, geçen yıllarda da işaret edilmiş olanlarla birlikte, şöyle süzülebilir:

A) Vilâyet Merkezi

Üç yıl önce ilgili ve yüksek makamlarca vaki incelemelere göre, Bingöl vilâyetinin kuruluşundan beri Çapakçur'da bulunan vilâyet merkezinin, Genç kazasının bulunduğu Darahini'ye nakli, türlü bakımlarla, uygun görülmüş, hatta Çapakçur'da inşası kararlaştırılan ve tahsisatı da verilen Hükûmet konağı inşaatı durdurulmuştur.

Ancak, bu işin bu güne kadar kesin bir karara bağlanmaması Bingöl için belli başlı bir konu olmuş ve bu sebeple idare unsurlarında ve halk arasında uyanan tereddütlerin, kurulması gerekli tesislere ve gelecek yıllara ait çalışmalara engel olmakta bulunduğu anlaşılmıştır.

B) Kazaların Durumu

Vilâyetin şimalde bulunan Kiğı ve Karlıova kazalariyle irtibatı, her yıl 7-8 ay kesilmekte ve bu kazalarla yaz aylarında bile irtibat ve muvasalada bin bir zorluk çekilmektedir. Emniyet, asayiş, sıhhat işlerinden başka muhtelif mülâhazalarla dahi bu kazaların, geçen yıllarda esaslı olarak bildirildiği gibi, Erzurum veya Erzincan ile Muş vilâyetlerine bağlanması daha uygun bulunmuştur.

Bu iki kazaya mukabil, Diyarbakır vilâyetine bağlı Lice ve Kulp kazalarile Elâzığ vilâyetine bağlı Palu kazasının ve bu arada yine Elâzığ vilâyeti çevresindeki Karakoçan kazasına bağlı Camusgölü mıntıkasındaki köylerin de Bingöl vilâyetine bağlanması faydalı bir tedbir olarak telakki edilmiştir.

Bu takdirde, Bingöl vilâyet merkezi Darahini'ye kaldırılmak, Çapakçur, Solhan, Genç kazalarının eskisi gibi, irtibatı mahfuz tutulmak ve Lice, Kulp ve Palu kazaları ile ilhak olunmak ve Karakoçan kazasına bağlı bazı köyler de raptedilmek suretile Bingöl vilâyetinin, o bölgeye taze bir hayat getirecek

olan yeni demiryolu hareketleri ve emniyet ve asayiş zaruretlerile olduğu kadar iktisadî ve içtimaî mülâhaza ve münasebetlerle de daha verimli bir şekilde çalışabileceği derpiş olunmuştur.

C) Nahiyeler ve Köyler

Yalnız coğrafî bakımla değil, türlü bakımlarla özellik gösteren bu bölgedeki yurttaşların dileklerini, ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve idare unsurlarının murakabe ödevlerini iyi görebilmek için vilâyet merkezinde ve kazalarda merkez nahiye müdürlükleri teşkilâtı kurulması faydalı bulunmuştur.

Bu teşkilât, genel olarak, yalnız kasabalar için değil, şehre ve kasabalara bağlı köyler için de temenniye şayan görülmüştür. Köy halkının işleri, diğer bazı yerlerde olduğu gibi, vilâyet bölgesindeki köylerde dahi tamamiyle mühmel bir halde bulunmuştur.

Kaza merkezlerine bağlı olan köylere nazaran doğrudan doğruya nahiyelere bağlı köylerde köy işlerinin daha kuvvetli ve daha canlı olması bu lüzumu teyid edecek mahiyette görülmüş ve jandarma karakollarının elinde kalan köylerde herhangi bir tetkik ve tahkikin istenildiği gibi olamamasında, herhangi bir işin istenildiği gibi başarılamamasında, diğer âmillerle beraber, bu eksikliğin de müessir olduğu sanılmıştır.

Ancak, vilâyet çevresindeki görüşmelere, görüş ve düşünüşlere göre tesbit edilen bu esaslardan umumî mahiyette olanlarının daha şamil bir şekilde tetkik ve tatbiki zaman ve imkâna bağlı görülse dahi Bingöl vilâyetini ilgilendiren dileklerin ve bu arada, Bingöl vilâyeti umumî meclisi kararıyle fek ve ilhakları istenilen köylerle yeniden kurulması teemmül ve teklif edilen zaruretlerle, tez elden incelenmesi, kesinleştirilmesi, yerine getirilmesi cidden temenniye şayan bulunmuştur.

2. Nüfus Hareketleri

Yaşayış durumu çok geri olan bu vilâyet halkı arasında gizli nüfusları açığa vurmak, doğum ve ölüm olaylarını zamanında bildirmek hususunda bir uyanıklık görülmekle beraber nüfus işlerine ait kovalamaların, her yerde olduğu gibi, tam ve maksada uygun derecede bulunmadığı öğrenilmiş ve muhtarların seviye ve derecelerinin bu iş üzerinde de müessir olduğu anlaşılmıştır.

Bununla beraber son yıl içinde iaşe işleri üzerinde Hükûmetçe alınan tedbirler karşısında, nüfusta yazılı olmıyanların nüfus olaylarının daha ziyade azalmasına âmil olmuştur.

Ancak doğum, ölüm ve evlenme olaylarının son yıllardaki akisleri incelenmeğe değer bulunmuştur. Bu hususta bir fikir verebilmek için vilâyet merkezinin bulunduğu Çapakçur kazasındaki nüfus hareketlerini bu bakımdan şöylece gözden geçirmek yerindedir:

A) 1940 yılında 541 doğum vak'ası tescil edildiği halde 1941 yılında 221 noksaniyle 320 yeni doğum yazılmıştır.

B) 1940 yılında 197 ölüm vak'ası tescil olunduğu halde 1941 yılında 177 fazlasiyle 320 ölüm tesbit edilmiştir.

C) 1940 yılında 190 evlenme muamelesi tescil edildiği halde 1941 yılında 86 noksaniyle 104 evlenme kaydolunmuştur.

Yalnız Çapakçur kazasına ait olan bu rakamlara göre doğum vak'alarındaki eksiklik halkın öteden beri içinde bulunduğu geri yaşayışın tesirlerinden başka sebeplere atfolunabilir. Ölüm vak'alarındaki yükseliş de münhasıran geri yaşayış ve hastalıklardan ileri gelmiş olabilir. Fakat evlenme vak'alarındaki eksikliğin sebebini, doğum ve ölüm vak'alarından başka bir sahada, teşkilât ve kanun bakımlarile, araştırmak daha doğru olabilir.

Medenî kanunumuza göre evlenmeler için şu işler gereklidir:

1) Nüfus İncelenmesi

Evlenmek isteyenler, köy muhtarlarına başvurduktan sonra, nüfus yazımının incelenmesi için kaza merkezine gitmek zorundadır. Bir çok zahmetlerle uzun yollar aşarak, hatta bazen tehlikeli geçitlerden geçerek kaza merkezine kavuşan kız ve erkeğin çoğu nüfusta kaydını bulamaz. Yazıları bulunsa bile nüfus cüzdanları olmadığından ilk önce bunu temin mecburiyetindedir.

Yazılı olmıyanların nüfusa geçirilmesi, nüfus cüzdanı bulunmıyanların yeni cüzdan alması birkaç gün uğraşmayı, beklemeği gerektirir. Nüfus yazılarına göre yaş durumları evlenme çağında olmıyanların yaş düzeltme için açacakları davaların hukuk mahkemesinde görülmesi, bildirme işlerinin yerine getirilmesi, herhangi bir zaruretle bir askı olmasa bile, verilen hükmün kesinleşmesi için geçirilmesi gereken müddet içinde beklenilmesi 2-3 ay gibi bir zaman kaybettirir.

2) Sağlık Yoklaması

Evlenecek olanların kaza merkezlerinde sağlık yoklaması gereklidir. Fakat diğer bazı vilâyetlerde olduğu gibi, Bingöl bölgesinde yıllarca doktor bulunmıyan kaza merkezlerinde bu iş görülemeyince köylülerin daha uzak

yerlerdeki vilâyet veya kaza doktorlarına başvurmaları için maddî ve manevî bir çok külfet ve mahrumiyetlere katlanması zarurî olmaktadır. Bu vaziyet karşısında böyle uzun yollara çıkabilenler herhalde çok olmamaktadır.

3) İlân ve Fotoğraf

Evlenme işlerini kanun gereğince görebilmek için ilân işleri bitmiş ve fotoğraf çekilmiş olmalıdır. Evlenme isteğinde bulunanlardan birinin nüfus yazımı başka bir yerde olduğu takdirde ilânın oraya da yollanması ve nüfus yazımı örneğinin çıkartılarak gönderilmesi zaruridir. Bundan başka her kaza merkezinde fotoğrafçı olmadığına göre bu fotoğrafların da fotoğrafçı bulunan yerlerden temini muktazidir.

4) Evlenme İzin Kâğıdı

Nüfus işleri incelendikten ve düzenlendikten, sağlık yoklaması ile ilân işleri bitirildikten ve fotoğraf temin edildikten sonradır ki köy muhtarları evlenme izin kâğıdını alabilir. Bu kâğıtlar vilâyet merkezinde, kaza merkezlerinde nüfus idaresinden kolaylıkla alınmakla beraber bunların para mukabilinde bir yazıcıya yazdırılması zaruridir. Çünki köy muhtarlarının yüzde doksanı okur yazar değildir. Bunlardan okur yazarların da bütün evlenme işlerini kavramaktan uzak bir durumda bulundukları acı bir hakikat olarak görülmekte ve duyulmaktadır.

Bütün bu kanunî icaplar ve zaruretler karşısında köylü, batıl itikatlarla olmasa bile, eski ve kolay itiyatlarla, eski nikâh usulünü medenî nikâh usulümüze üstün tutmakta, evleneceklerin, bilhassa evlenecek kız veya kadınların saatlerce ve belki de günlerce yol aşarak kaza merkezine gitmesi, daire ve mahkemelerde dolaşması, doktor tarafından muayenesi, fotoğrafçının objektifi önünde durması, muhtarın ve belediye reisinin önüne çıkması, umumî olmasa dahi, bazı köylülerce, kendi duygularına göre, aykırı görülmektedir.

Bunlardan başka halk arasında yaşayan içtimaî ve iktisadî bazı görenek ve gelenekler de kanun dışı evlenmelere yol açmaktadır. Vilâyetçe, düğünlerde israfatın men'i hakkındaki kanuna ve buna ait bildirme ve çalışmalara rağmen kız babaları tarafından kendisi için başlık ve yakınları için hediye istenilmesi ve düğün masrafları aranılması, bu günün şartları içinde evlenmelere engel olduğu gibi kanunî merasim üzerine de müessir sanılmaktadır.

Bu mecburiyetler karşısında, çok kez, babasının isteğine aykırı olarak, kızın kaçırılması veya herhangi bir yol ile götürülmesi halinde dahi kanunî işler zorlaşmakta ve bu, yaşı küçük yazılan yahut vaktinden önce teşekkül

eden kızların, ailesinin düşüncesi dışında, evlenme istekleri halinde de aynı şekilde görülmektedir.

Bunlardan başka, evlenme çağında olmıyan ve az çok varlıkları bulunan kızların, herhangi bir erkekle eski adetlere göre evlendikleri söylenildiği gibi medenî kanun hükümlerine göre evlenemiyen ve kanun dışı birleşen bazı köylülerin dinî nikâh ile ve muhitinin hoş gördüğü tarzda nesep meşruiyetini temin ettiklerini sandıkları anlaşılmakta ve şehirliler arasında bile bazı hallerde kaçamaklı hareketlere yol açan boşanma hükümlerinin dahi kanun dışı birleşmelerde âmil olduğu bildirilmektedir.

Bütün bunlar, geçen yıl da işaret edildiği üzere, Cumhuriyet Hükûmetimizce bu konu üzerindeki incelemelerin yerinde olduğunu göstermekte ve bu, nesebi sahih olmıyan çocukların durumu itibarile çok önemli bir mahiyet arz etmektedir.

Solhan kaza merkezindeki halk görüşmelerinde Hirbizon köyü muhtarı Mecit Arayan, bu yıl dahi bu mevzuu yeniden açmış ve şöyle demiştir:

"Nesebi yolsuz çocukların işi Hükûmetimizce düzenlenmelidir."

Vakıa, kanun dışı birleşmelerden doğan çocukların, medenî kanunumuzun 247 ve 248'inci maddelerine göre ana ve babalarının birbirlerile evlenmeleri tekemmül ettirilmek suretile, tescilleri temin edilmektedir. Fakat bu, tatbikat bakımından, nüfus teşkilâtında çalışanların takdir ve telakkilerine bağlı bulunmaktadır. Vilâyet merkezinde yeni nüfus müdürünün anlayışına göre tekemmül ettirilebilen bu iş, kaza merkezindeki nüfus memuru tarafından bu tarzda karşılanmamakta ve bunun muhtelif vilâyet ve kazalarda dahi bir çok örnekleri olduğu söylenilmektedir.

Bu duruma göre, nesebi gayri sahih çocukların durumunu halletmek ve kanun dışı evlenmeleri ıslâh edebilmek için yeni bir nüfus sayımı hatıra gelmekle beraber bunun malî külfetleri itibarile tatbikinde görülecek zorluklar karşısında, evvelce de arzolunduğu ve 1934 yılında da teemmül ve tatbik edildiği gibi, bu işin şimdilik özel bir kanun çıkarılması suretile düzenlenmesi ve evlenmelere ait sağlık yoklaması, ilân ve fotoğraf mecburiyetlerile boşanma hükümlerinin de bununla mütenazır olarak yeniden gözden geçirilmesi yerinde görülmektedir.

Bu arada, köylerde muhtarlara bırakılmış olan nikâh memurluğu vazifesinin, tatbikatta görülen aksaklıklar ve zorluklar dolayısile, nahiye müdürlerine verilmesi ve bu takdirde nahiyelerde doğum ve ölüm hareketlerile evlenme vak'alarını sürekli olarak takib etmek üzere nahiyelere birer seyyar memur tayin edilmesi uygun bulunmaktadır.

Bundan başka, kanun dışı evlenme isteği ile birleşenlerin, resen takibi esası konulmak suretile, ağır para cezasiyle cezalandırılması ve dinî nikâh akdedenlerle şahitlerine ağır cezalar hükmedilmesi faydalı birer tedbir olarak düşünülmüştür.

Nüfus hareketleri münasebetile, basit sayılsa bile, başka bir nokta üzerinde durmak faydalıdır.

Bingöl bölgesinde olduğu gibi, diğer bazı yerlerimizde dahi, halkın pek azında, belki de binde bir veya iki nisbetinde mütalaa edilse bile, yaşlı köylülerde ve hattâ şehirlerde yaşayan bazı vatandaşların elinde eski Osmanlı kafa kâğıtlarının, nüfus cüzdanlarının bulunduğu görülmekte, işidilmektedir.

Hükûmetle olan işlerinde halkın elindeki bu eski kâğıt ve cüzdanların, yeni nüfus cüzdanlarile değiştirilmesine önem verildiği sanılmakla beraber Bingöl gibi uzak doğu illerinde yeni nüfus cüzdanlarının ihtiyaten fazla olarak bulunması ve hattâ eski nüfus cüzdanlarının, şehirli veya köylünün mutlak bir zaruretle resmî teşekküllere başvurması halinde değil, muayyen bir müddet içinde değiştirilmesi mecburiyeti konulmak ve bu, cezaî bir müeyyide ile tevsik edilmek suretile bu işin de halledilmesi ilgili makamların isabetli tedbirlerine bağlı bulunmuştur.

3. Askerlik Durumu

Vilâyet merkezi ile kazalarda halkın askerlik ödevlerini vaktinde görmek için son yıllarda gösterdiği tehalükün aynı canlılıkla devam ettiği ve askerî yoklama ve davetlere icabet nisbetlerinin en yüksek dereceyi bulduğu anlaşılmıştır. Vilâyet merkezinin bulunduğu Çapakçur çevresinde son celpte davet edilen 173 yurttaştan 168'inin icabet etmiş olması bunun güzel bir delilidir. İcabet etmiyen 5 yurttaşın esasen bölge haricinde olduğu tesbit edilmiştir.

Bu itibarla bu bölgedeki bakayâ, firar ve davete ademi icabet sayısının çoğumsanmıyacak derecede az olduğu anlaşılmış ve ezcümle Çapakçur merkez kazasında sayısı 50'yi geçmemiş olan bu gibilerin de seferberlikte yerlerini terk etmek suretile daha içerlere hicret eden ve bu çevreye dönmiyenlerden ibaret olduğu söylenilmiştir.

Bununla beraber, geçen yıl da temas edildiği üzere, Solhan kazasındaki askerlik işleri üzerinde durmak yerinde bulunmuştur. Solhan askerlik şubesi 1933 yılında kazada teşekkül etmiş ve askerlik işleri muhtelif yerlerden gelen kayıtlara istinad ettirilmiştir. Fakat bu kaza sicillerinin kaybolması yüzünden

1941'de bir tahrir olduğuna göre Solhan askerlik şubesinin bakayâ cetvellerinde de son tahririn esas tutulması gerekli görülmüştür.

Eski devirlerde Hamidiye alaylarının bulunduğu söylenilen bu çevre içindeki Beritan'lı, Cibran'lı ve Solhan aşiretleri halkına ait askerlik işlerinin bu bakımlarla daha esaslı bir şekilde incelenmesi ve haddizatında Elâzığ vilâyetine bağlı Palo kazasında iskân edildikleri anlaşılan Beritan'lıların askerlik işlerinin, nüfus muamelelerile mütenazır olarak, gözden geçirilmesi, İdare Âmirlerince, zarurî sayılmıştır.

Bingöl vilâyetine bağlı Çapakçur, Solhan, Karlıova, Genç kazalarile Muş vilâyetine bağlı Muş ve Varto kazaları ve Diyarbakır vilâyetine bağlı Lice, Kulp kazalarının askerlik işleri Diyarbakır Askerî Komutanlığı emrindeki Siirt askerlik dairesine bağlı bulunmakta ve Palu, Karakoçan kazaları da Elâzığ askerî dairesi emri altında tutulmaktadır.

Ancak Çapakçur, Genç ve Solhan kazalarının askerlik işlerinin Siirt askerlik dairesinin uzaklığı hasebile Palu kazasının tabi bulunduğu Elâzığ askerlik dairesine verilmesi ve Palu kazasına akmakta olduğu söylenilen firar vak'alarile diğer askerlik işleri bakımından Solhan ve Palu askerlik şubelerinin tez elden sıkı bir tetkike tabi tutulması temenniye şayan bulunmuştur.

Bu arada asker ailelerine yardım işlerine de temas etmek faydalıdır. Daha ziyade İdare Âmirlerinin takipleri ve müdahalelerile vilâyet merkezinde ve kaza merkezlerinde bu yardım işinin yolunda cereyan ettiği öğrenilmiş olmakla beraber hususî kanunla elde edilmekte olan varidat kaynaklarının, diğer benzeri yerlerde olduğu gibi, Bingöl bölgesi için yetmediği ve bu yüzden merkezden yardım edilmesi için başvurulduğu anlaşılmıştır.

Ancak köylerde ihtiyar hey'etlerine bırakılmış olan bu işin vilâyet merkezi ile kaza merkezlerinde olduğu gibi matlup şekilde cereyan etmemesinde köy muhtarlarının genel durumunun müessir olduğu ve bu sebeple bu yardımın köyler hesabına adetâ merkezden vilâyetçe idare edilmesine zaruret duyulduğu ve böylelikle işe düzen verilebildiği öğrenilmiştir.

4. Emniyet ve Asayiş

Geçen yıllarda olduğu gibi Bingöl bölgesinde emniyet ve asayiş işleri, genel olarak, iyi bir durumdadır. Bu işin vilâyet çevresinde adetâ bir gelenek ve olgunluk halinde görülmesi idarî ve iktisadî sebeplere atfedilmektedir. İdare unsurlarının temiz ve doğru hareketleri yanında köylünün, türlü yokluklar içinde olmasına rağmen, elde ettiği mahsule iyi değer bulabilmesi emniyet ve asayiş işlerinde, idare ve iktisat bakımlarile, esaslı bir âmil olmaktadır.

Eski idare ve telakkilerin tesiri ile görülmüş olan aykırı hareketler ve temayüller dışında bugün vilâyet çevresinde tesbit edilen adi vak'alar belli başlı şöyle sıralanabilir: Kanunlara aykırı hareket, döğme, yaralama, hayvan hırsızlığı, hırsızlık, kadın ve kız kaçırma suçları.

Kanunlara aykırı hareketler, mahiyeti itibarile, daha ziyade muhitin geriliği, okuma yazma bilenlerin azlığı yüzünden doğmakta ve kanun bilmemezlikten ileri gelmektedir. Döğme ve yaralama vak'alarında, köylü itiyatlarının ve köy inzibatının istenildiği gibi daha yakından temin edilememesi ve baskıya alınamamış olması müessir sanılmaktadır.

Umumiyetle köylümüzün yakından ilgilendiği bu işlerin ortaya çıkmasında, büyümesinde ve zabıtayı ve idareyi uğraştırmasında en önemli sebep kendi itiyatlarıdır. Ezcümle başıboş hayvan bırakmak itiyadını köylümüzün henüz terk etmemiş olması hayvan hırsızlıklarına yol açmaktadır.

Bu suretle tekevvün eden döğme ve yaralama vak'alarında olduğu gibi kadın ve kız kaçırma suçlarını, köylerimizin içtimaî hastalıklarının birer tezahürü olarak telakki ve teslim eylemek ve hattâ evlenmelerdeki kanunî ve iktisadî zorlukların neticesi olarak da mütalaa etmek yerindedir.

Bununla beraber Cumhuriyet Hükûmetimizin kudretli idaresi ve bütün memleketi kucaklayan ileri inkılâp hamlesi karşısında basit birer mahiyet arzetmekte olan bu hadiselerin, umumî kültür seviyesinin yükselişi ve iktisadî ve ziraî sahalarda yaşama ve çalışma imkânlarının verilişi ve eski itiyatların zamanla giderilişi sayesinde, alınacak tedbirlerle, gelecek yıllarda tedricen azalacağı şüphesiz bulunmuştur.

5. Adliye İşleri

Halkın, dört yıldan beri, adlî teşkilâtın tamamlanması ve vilâyet merkezinde ağır ceza mahkemesi kurulması hakkındaki dilekleri bu yıl vaki temaslarda dahi tekrarlanmıştır. Filhakika adlî teşkilât, vilâyet halkını tatmin edcek mahiyette değildir ve vilâyet merkezinde bir ağır ceza mahkemesi kurulmasında mutlak bir zaruret vardır.

Vilâyetin teşekkülünden beri geçen yedi yıllık devre sonunda adlî teşkilâtın şimdiki durumu şöyledir: Kiğı kazası Ağır Cezasile Erzincan vilâyetine, Karlıova kazası Sulh ve Asliye işlerile Muş vilâyetine tabi Varto kazasına ve Ağır Ceza işleri bakımından Muş vilâyetine, Solhan ve Genç kazalarının Asliye işleri Bingöl vilâyet merkezi olan Çapakçur'a, Ağır Ceza işleri Çapakçur merkez kazası ile birlikte yine Muş vilâyetine bağlı bulunmaktadır.

Bu itibarla bu karışık salâhiyet işleri vilâyet halkı için, geçen yıllarda daha genişçe izah edilen sebeplerle, cidden büyük külfetleri müeddi olmakta ve bu, Muş ve Erzincan'ın, mesafe itibarile, çok uzak olması yüzünden muvasala temininde çekilen zorluklarla daha acıklı bir vaziyet arzetmektedir. Genç kazası dâhilindeki Şatos muhtarının, Muş dönüşü, yolda ölmesi bunun en son delilidir ve buna benzer vak'alar hiç de az değildir.

Karlıova ve Genç kazalarında Sulh mahkemesi teşkilâtı olduğu halde son yılda hâkim verilemediğinden Genç kazasına ait sulh işlerinin bir aralık Çapakçur'da görülmesi halk için ayrı bir üzüntü olmuştur. Solhan kazasına bu yıl Temmuz ayının ilk haftasında salâhiyetle gönderilen Bitlis hâkim muavini iki hafta sonra ailevî zaruretlerle kaza merkezinden ayrıldığı için bu kazadaki aslî işler de yüzüstü kalmıştır. Bu sebeple bu kazaya da eskisi gibi bir hâkim gönderilmesi gereklidir.

Vilâyet merkezinde ilgililerle vaki görüşmelere göre, son yıl içinde mahkemelere intikal eden olayların çoğu başıboş bırakılan hayvanların tarlalardaki zararlarile fuzulî toprak tasarrufları karşısında müdahalenin men'ine ait davalara ve su işleri ile döğme fiillerine ait bulunmaktadır. Bunlardan başka kanun dışı, din nikâhı ile, küçük yaşta evlenenler hakkında vaki ihbarlar üzerine, mahiyeti mahdut olsa dahi, davalar açıldığı ve bunların muhakemsinde din nikâhı tevsik edilemediği için ceza tatbiki mümkün olamamakla beraber 14 yaşından küçük kızını din nikâhı ile evlendirmiş olan ana ve babanın cebri manevî suçu ile cezaya çarpıldığı öğrenilmiştir.

Adliyeye düşen işler arasında hırsızlık vak'alarının gayet az olduğu ve zorla kadın ve kız kaçırmak, zorla tecavüz etmek gibi suçların da son yılda görülmediği söylenilmiştir ki bunlar türlü bakımlarla hususiyeti olan Bingöl bölgesi için kayda değer görülmüştür.

Bu arada adlî teşekküllerde çalışan unsurlara da işaret yerindedir. Bingöl gibi doğu bölgesinde olan yerlerde vazife alanların, askerî teşekküllerde olduğu gibi, üç yıllık müddeti doldurmadan başka yerlere nakilleri bu müddeti göze alarak çalışanları inkisara uğratmaktadır. Sürekli tedaviyi icab ettiren hastalıklarla birdenbire vukua gelen ve tehlikeli olan hastalıklar dışında bu gibi vazifelilerin 6 ay, bir yıl, bir buçuk yıl kaldıktan sonra yerlerini değiştirmelerine çalışmak azminde olanları da nakil teşebbüslerine sürüklemektedir. Evvelce Genç ve Karlıova kazalarına gönderilmiş olan hâkimlerin, hattâ vilâyet merkezi olan Çapakçur'daki bir adliyecinin bir, bir buçuk yıllık bir devreden sonra başka yerlere verilmiş olması bu gibi teşebbüslerde âmil olmuştur.

Bununla beraber, bu nakiller mutlak zaruretlerle olsa bile, üç yıl bir yerde çalışmış olan adliyecilerin de, hiçbir dilekte ve teşebbüste bulunmadan adliye vekâletimizce, tıpkı askeri teşekküllerdeki gibi, zamanında münasip yerlere kaldırılacağının çalışanlara fiilen telkin edilmesi faydalı görülmüştür.

6. Sağlık Durumu

Vilâyet merkezinde açılmış olan hastahanenin bölgede iyi tesirleri görülmeye başlamıştır. 1942 yılbaşından Temmuz ayına kadar olan 6-7 aylık kısa bir devrede 800'ü erkek ve 250'si kadın olmak üzere 1.050 hastanın ayakta tedavi edilmesi ve bu arada küçük ameliyelerin yapılması bunun iyi delilidir.

Yine bu devrede 41'i erkek, 6'sı kadın olmak üzere hastahaneye 47 hasta yatırılmış ve tedavi edilmiştir. Yalnız 24 Haziran-25 Temmuz gibi bir aylık devre içinde biri kadın, diğerleri erkek olmak üzere yapılan 7 ameliye sonunda hastaların iyi olarak hastahaneden ayrılmış olması yaşayışları çok geri olan bu bölge halkına sağlıklarını koruma bakımından iyi örnek olmuştur.

Ancak, hastahane için hususî idare bütçesinden bir yılda ayrılan 10.602 liranın ihtiyaçları hakkiyle karşılamaktan uzak olduğu anlaşılmış ve vilâyetçe bu uğurda yeni yardımlarda bulunulması gerekli görülmüştür. Bu arada hastahanenin muhtaç olduğu suyun şimdi olduğu gibi kasaba içinden tenekelerle getirilmesindeki ciddî zorlukları ve mahzurları gidermek için hastahaneye boru ile doğrıdan doğruya su getirilmesi zaruri olduğu gibi hastahane dışında bulunması gereken yıkama yeri ile mutbak, etüv dairesi ve buna benzer diğer ihtiyaçlar için küçük bir pavyonun, mahallî şartlara uygun olarak, tez elden yaptırılması elzem bulunmuştur.

Hastahanenin muhtelif aletler ve cihazlar bakımından bütün ihtiyaçları geçen yıllarda, son dünya harbinin patlamasından önce temin edilmiş olmakla beraber tedariki zarurî görülen mikroskobun da parası mukabilinde Kızılayca verilmesi memnuniyetle telakki edilmiştir.

Bu bölge halkının sağlık durumu, geçen yıllarda da işaret edildiği üzere, sıhhî teşkilâtımızın eksikliğine rağmen, genel olarak iyi telakki edilmekte ve daha ziyade sıcak olan kısımlarda görülen göz hastalıklarından başka umumî ve sâri şekilde muayyen bir hastalık bulunmaması mesut bir hadise olarak karşılanmaktadır.

Bununla beraber türlü hastalıkların türlü tezahürlerini karşılamak ve türlü kanunlarla görülmesi gereken sağlık işlerini görebilmek için sık sık kaza bölgelerini dolaşabilecek doktorların ve küçük sıhhat memurlarının tam kadro ile çalışması cidden temenniye değer bulunmuştur. Çünki bölge hal-

kının umumî ve içtimaî sağlık bilgileri çok geridir ve ilaç ve saire bakımından mahrumiyetleri çok esaslıdır. Oralarda vazife gören devlet memurları da bütün bu mahrumiyetlerin zebunu bulunmakta ve aylarca, yıllarca doktorsuz kalan bir kazada vazife görürlerken endişeli zamanlar geçirmektedir.

Genç kaza merkezi olan Darahini'de halk ile olan görüşmelerde halk adına Zübeyir Coşkun şöyle demiştir:

"Hastalarımıza verecek ilaç bulamıyoruz."

Yine bu kazada vazifeli bir yurttaş şu sözleri söylemiştir:

"Kazamıza yeni bir doktor gelmiştir. Fakat ilaç bulamıyoruz. Bir doğum vak'asında çok kan zayi eden bir kadın karşılayıcı tedbir bulunamadığından, sıhhat memurunun yetişmesine rağmen, öldü. Sıhhat memurunun bir ecza dolabı hazırlaması ve burada bir dispanser açılması elzemdir."

Halkın ve memurların, bütün vatandaşların içinde bulundukları derin yoksulluklar karşısında sağlık şartları bakımından kendilerini emniyet içinde bulmaları türlü bakımlarla faydalı olacağına göre, geliri çok dar olsa bile, belediye bütçesinden iki-üç yüz lira tahsisi suretile mütedavil bir sermaye ile ilaç temini ve hatta muhtaç olanlara parasız ilaç tevzii yerinde bir hareket sayılmaktadır. Tabii bu yalnız Genç kazası için değil, diğer kazalar için de mütalaa ve tatbik edilecek bir konudur.

Bu arada kaza Hükûmet doktorlarının icabında belediye doktorluğu işlerini dahi, nüfusları Genç gibi kalabalık olmıyan yerlerde, az bir para ile görmeleri için bir tedbir düşünülmesi yerinde görülmektedir. Uzun zamanlar doktorsuz kalmış olan Genç kaza merkezine gönderilen yeni doktorun belediye doktorluğunu görebilmek için 35 lira para verilmesinde ısrar ettiği ve belediyenin çok kısır olan bütçesinden bu mikdar para ayrılmasına imkân görülmediğinden bu isteğin yerine getirilemediği söylenilmiştir.

Solhan kaza merkezi olan Buğlan'daki görüşmelerde de doktorsuzluk yüzünden çekilen ızdıraplar sayılmıştır. Filhakika Solhan kazasının kuruluşundan beri bir Hükûmet doktoru gönderilmemiştir. Evvelce bulundurulan sıhhat memuru da bugün asker olduğundan kazada sıhhat vekâletimize mensup hiçbir vazife sahibi görülmemiştir. Bununla beraber bu kaza çevresinde sâri hastalık olmadığı, sıtmalıların da % 15 nisbetinden fazlaya çıkmadığı anlaşılmıştır.

Kiğı kazasında bulunan Hükûmet doktoru vilâyet nüfusuna nazaran en kalabalık bir çevreyi ihtiva eden bu kazanın sağlık işlerini görmeğe yetişememektedir. Bu duruma göre bir yıldan beri esasen boş olan sıhhat memurluğuna birinin gönderilmesi rica edilmiştir.

Karlıova kazası halkı da doktorsuzluk yüzünden perişan bir haldedir. Bu yüzden kazaya gelen vazifeli memurlar da uzun müddet kalmadan başka yerlere gitmek için uğraşmakta ve gitmektedir.

Vilâyet merkezi olan Çapakçur'daki seyyar sıhhat memuru kâfi gelmediğinden bir sıhhat memuru daha verilmesi, frengi aşıları tatbiki ve saire zaruretlerile, faydalı görülmektedir.

Bu arada kinin tedarikindeki zorlukları kısmen önleyebilmek için Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletimizce imkân nisbetinde Bingöl vilâyetine de yardım edilmesi çok yerindedir.

7. Maarif Hareketleri

Vilâyetin maarif durumu bu bölgenin bu hususstaki isteklerini karşılamaktan çok uzaktır. Bu konu üzerinde Bingöl vilâyetinin ilk kuruluş yılından beri oldukça emek verilmiş ve para ayrılmış olmasına rağmen bu bölgenin gösterdiği özellikler karşısında çok tez ve çok verimli bir şekilde maarif işlerimizi hızlandırabilmek kabil olamamıştır.

Esasen bu işlerin hususî idare bütçelerinden ayrılacak paralarla temini mümkün olamıyacağına göre Bingöl vilâyetinin dahi dâhil bulunduğu Doğu bölgesinde maarif hamlesini umumî şekilde merkezden, umumî bütçeye konulacak tahsisat ve Maarif Vekâletimizce vücuda getirilecek teşkilât ile, tez elden başarmak, buraları yeni bir nur, yeni bir ışık ile aydınlatmak gerektir.

Bu zarureti iyice belirtebilmek için, geçen yıllarda yazıldığı üzere, Bingöl vilâyetinin maarif işleri için ayırabildiği paralarla açabildiği okulların ve çalıştırabildiği öğretmenlerin, okuyan çocukların durumunu gözden geçirmek yerindedir.

A) Bütçe

1936 yılından itibaren tedricen arttırılan ve 1940 yılında adi ve fevkalâde bütçelere mevzu 27.994 + 7.436 = 35.430 lirayı bulan maarif bütçesi 1941 yılında 4.908 lira noksaniyle 30.522 lira olarak tesbit edilmiş ve yıl içinde fevkalâde kısma fazla bir tahsisat konulmasına imkân bulunamamıştır.

Bununla beraber son dünya harbinin gelir kaynakları üzerindeki menfi akisleri karşısında, başvurulan tedbirlere rağmen, 1941 bütçesine göre 20.000 lira noksanile 150.000 lira olarak tesbit edilebilen vilâyetin 1942 yılı bütçesinde maarif tahsisatının 39.000 lira olarak mütalaa edilebildiği anlaşılmıştır ki bu, vilâyet bütçesinin % 36,5'ini teşkil etmektedir. Ancak 1936 yılında 17.994 lira olan maarif bütçesinin 1940 yılında 35.430 ve 1942 yı-

lında 39.000 lira olarak tesbit edilebilmiş olması yükselme imkânlarının en son haddini göstermesi itibarile dikkate değer görülmüştür.

B) Okullar

Vilâyetin ilk kuruluş ve çalışma günleri olan 1936 yılında 9'u geçmeyen ilk okulların sayısı, verilen tahsisatla mütenasip olarak, 1937 ve 1938 yıllarında 13'e, 1939 ve 1940 yıllarında 14'e yükselmiş ve 1941 yılında da 17'yi bulmuştur. Ancak tahsisat darlığı yüzünden bunun çoğalmasına bugün imkân görülememektedir. Bununla beraber Bingöl bölgesi içinde okul yapıları üzerinde önemle durulması çok yerindedir.

C) Öğretmenler

Vilâyetin 1936 yılında sayısı 15'i geçmeyen öğretmen kadrosu 1937 yılından itibaren tedricî bir yükselişle 27'ye çıkmış, 1941 yılında 30 öğretmen için tahsisat konulmuştur. Ancak esas itibarile ihtiyaçları karşılayamayan bu 30 öğretmen kadrosunda geçen ders yılı içinde 6'sı askerde olmak üzere 13 öğretmenin çalışamaması bu bölgedeki mahrumiyeti daha açık göstermektedir.

Vakıa vilâyet açık olan öğretmenliklerin vekil tayini suretile ikmaline çalışmıştır. Fakat okur yazarların çok az bulunduğu bu bölgede öğretmenlere vekil olabilecek vasıflarda ilk okul mezunları bile bulmakta zorluk çekilmekte olduğundan bütçede tahsisatı olduğu halde bazı ilk okulların öğretmen bulunamamasından kapalı kalması bölge maarifi için çok zararlı olmuştur. Solhan kazasındaki Ardoşin ilk okulunun bu yüzden iki yıldan beri kapalı kalmış olması bunun en acı bir örneğidir.

Bu arada vilâyet çevresindeki öğretmenlerin aylık ve istihkaklarının muntazam verilmekte olduğu öğrenilmiştir ki bu memnunlukla karşılanmaktadır.

Vilâyetin maarif hareketlerini böylece incelerken halkın ve vazifelilerin yıllardan beri üzerinde durduğu diğer bir işi tazelemek yerindedir.

Ülkemizin diğer illerinde olduğu gibi Bingöl vilâyetinde dahi orta okul açılması halk tarafından musırren istenilmekte ve bu işteki zorluklar belirtilmektedir. Esasen bir çok mahrumiyetlere katlanarak Doğu illerinde vazife gören memurlarımız dahi bu konu ile yakından ilgilenmekte olduğundan muhtelif zaruretlerle orta okul açılmasına imkân bulunamıyan bu gibi yerlerde ilk okullardan çıkan çocukların vilâyet bölgesine yakın yerlerdeki orta okul ve liselere, tesbit edilecek esaslar dâhilinde, tercihan alınmalarına imkân verilmesi incelenmeğe değer görülmüştür.

Bu arada Elâzığ'da bir talebe yurdu açılması suretile mukadderatlarını Hükûmete bağlamış olan vazifeli yurddaşlarla diğer vatandaşların çalışkan çocuklarının Elâzığ lisesinde yahut san'at okullarile diğer okullarda okuyabilmeleri için kolaylık gösterilmesi, yardımda bulunulması hatıra gelmektedir. İstanbul'da ve diğer bazı yerlerde açılan talebe yurtları gibi Doğu illerimizin birer kapısı olan Elâzığ'la Diyarbakır ve Erzurum'da birer talebe yurdu açılması bu bölgelerde yaşıyanlara umut ve ferah verici bir hadise olarak telakki edilmektedir.

Bu münasebetle Bingöl vilâyetinde açılması mukarrer köy enstitüsüne de yine temas etmek faydalıdır. Yeni demiryolu hareket ve faaliyetlerinin ilerlemesiyle denkli olarak köy enstitüsünün bu bölgede açılması için gereken hazırlıklara şimdiden başlanılması çok uygundur. Bu enstitünün içinde bulunduğumuz şartlara göre bu gün tam teşekküllü olarak açılmasına ilgililerce imkân görülmese bile buna bir hazırlık olmak üzere Çapakçur'a tabi Kadımatrak köyünde yahut o çevredeki İnallı köyünde şimdiden marangoz-demirci okulunun açılması bu bölgedeki maarif hareketlerini ilerletmek, san'at işlerine ait duyguları yaymak ve iyi, güzel örnekler verebilmek itibarile temenniye şayan bulunmuştur.

8. Ziraat Durumu

Vilâyetin son yıl içindeki ziraat işleri, ilgili ve vazifeli yurttaşlarla vaki görüşmelere göre şöyle incelenbilir: Kış aylarının geçen yıl zorlu geçmesi, karların geç kalkması, gerekli taşıtların bulunamaması, bazı çiftçilerin askerde olması, vaktinde tohum temin edilememesi gibi sebeplerle ziraat işleri ileri bir durumda değildir.

Esas itibarile başlıca ziraati yazlık buğday ile arpaya ve darıya inhisar eden bu bölgedeki köylünün yaz zer'iyatı istenildiği gibi fazla olamamış, bununla beraber köylü elindeki darı ve mısır tohumları az mikdarda da olsa dağıtılmak suretile bu mahsullerin gelişmesine çalışılmıştır.

Esasen bu bölgede güzlük, yani kış ekiminde, sade buğday ve çavdara rağbet edilmekte olduğu için bunların iyi olmasını teminen teşebbüslerde bulunulmuştur. Deniz seviyesine göre çok yüksek olan Kiğı, Solhan, Karlıova kazalarında ekilen çavdarın Genç kazasının dağlık kısımlarında dahi revaç bulduğu söylenilmiştir.

Güz aylarında ekilen ve çeşitli olan arpa mahsulünü temin edebilmek için bu bölgede bulunmıyan Altıkıran adlı arpa çeşidinin buralarda yayıla-

bilmesi bu cins arpa tohumunun Eylül ayında temin edilmiş olmasına bağlı görülmektedir. Bundan başka bu bölgeye yulaf tohumu verilmesi suretile buğday, darı ve çavdar zer'iyatına ilâveten, güzlük yulaf ve arpa zer'iyatının ilerletilmesi temenniye şayan bulunmuştur.

Bununla beraber vilâyet çevresindeki yazlık ve güzlük ekimin, bir yıl önceki yazlık ve güzlük ekime nazaran ve maruz noksanlara, aksaklıklara rağmen, ortalama hesapla % 30 nisbetinde fazla olduğu ilgililerce bildirilmiştir. Hattâ bu nisbetin bazı yerlerde daha fazla, bazı yerlerde daha eksik olduğu ve bu nisbet değişikliğinin hububatın cinsi üzerinde dahi görüldüğü söylenilmiştir.

Vilâyet halkından bir kısmının askerlik ödevlerini görmekte olmasına ve tarlasından uzak kalmasına rağmen ekim işlerinde görülen fazlalıkta mahsulün iyi para getirmesi gibi sebepten başka vilayetçe ziraat işlerinin teşvik edilmesi ve fiili ve amelî bazı tedbirlere başvurulması âmil olmuştur; bu tedbirleri şöylece gözden geçirebiliriz:

A) Tohumluk parası olarak merkezden gönderilmiş olan 20.000 liranın yarısından fazlası faiz aranılmaksızın tohumluğa muhtaç olan çiftçilere verdirilmiş ve böylelikle bu gibilerin tohum temin edebilmeleri kolaylaştırılmıştır.

B) Elde tutulan mütedavil bir sermaye ile buğday, darı, mısır ve patates mübayaa edilmiş ve bunlar tohuma muhtaç olan köylüye parası ile dağıtılmıştır. Tutarı bin küsür ölçek buğday ile 10.000 kiloya yakın mısır ve bin küsür ölçek darı ile 10.000 kilo kadar patatesten ibaret olan mübayaalar esasen müstahsil elinde bulunan ve tohumluk olarak kullanılmıyacak, başka suretle istihlâk edilecek olan hububattan temin edilmiştir ki bu, kendiliğinden tohum teminine muktedir olamıyan çiftçilerin darlıklarını kısmen olsun gidermek itibarile faydalı olmuştur.

C) Toprağı olmıyan çiftçilere bir istihsal mevsimi için hazineye ait topraklardan bazı yerlerde toprak verdirilmiş ve evvelce millî topraklardan yer edinmiş olduğu halde bu toprakları işlemiyenlerin sürüp ekmeleri için telkinlerde bulunulmuş, bu arada işletilmeyen toprakların geri alınabileceği söylenilmiş ve bu suretle idarî bakımlardan müsbet neticeler alınmıştır.

D) Diğer müstehlik halk ile memurların toprak işlerile ilgilenmelerine çalışılmış ve hususî bütçeden para verilmek suretile temin edilen muhtelif sebze tohumları parasız dağıtılarak sebze yetiştirilmesine hız verilmiştir.

Daha önce de işaret edildiği üzere kışın çok sürmesi yüzünden ortalama hesapla güzlük ekinlerinde % 40 derecesinde hasar görülmesi üzerine boş kalan topraklara darı ekilmesine teşebbüs edilmiştir. Bu suretle vilâyet çevresindeki kum darı zer'iyatı dahi geçen yıllara nisbetle daha fazla elde edilmiştir. Bu bölgedeki darı zer'iyatının ortalama hesapla bire 30 verdiği söylenilmiştir.

Türlü sebeplerle çok fazla mikdarda istihsal olmamasına rağmen bu yıl buğday mahsulü 5.000 ton olarak tahmin edilmekte ve bu mikdarda dahi darı elde edilebileceği umulmaktadır.

Bu suretle halk ihtiyaçlarının tamamen karşılanabileceği ifade edilmekle beraber Hükûmet hisselerinin verilmesinden sonra tahassül edecek vaziyete göre yardımda bulunulması ve 50 ton kadar tohumluk verilmesi zaruri olacağı söylenilmiştir.

Bu vaziyet karşısında halk ve idare amirleri ile vaki görüşmelerde Hükûmet kararlarının tatbikindeki mutlak zaruretlere işaret edilmiş ve muayyen nisbetlerle istenilen hisselerin ödenmesinden sonra esasen iyi mahsul alamıyan ve öteden beri istihsalâtiyle ihtiyaçlarını karşılayamıyan Bingöl gibi yerlerde tohumluk ve iaşe bakımlarından sıkıntılı bir duruma düşüldüğü takdirde Hükûmetimizin derhal yardımda bulunacağı bildirilmiştir.

Hükûmetçe verilen emirleri yerine getirmek hususunda büyük bir dikkat ve hassasiyet göstermekte olan Bingöl halkının bu hususlarda dahi emin ve mutmain olarak kendilerine düşen vazifeyi ifadan geri kalmamaları memnunlukla kayda değer görülmüştür.

Bu arada diğer önemli bir ziraat işi üzerinde de durmak yerindedir. Geçen yıllarda da temas edildiği üzere Bingöl bölgesinde çeltik ekiminin yeniden canlandırılması faydalı görülmüş ve bu esası teminen geçen yıl içinde birkaç çeşit pirinç tohumu tedarik edilmiştir. Tutarı altı çuval içinde 500 kilo olarak tahmin edilen bu çeltik tohumunun pirinç zer'iyatı hakkındaki hükümlere uygun olarak Çapakçur kazası dâhilinde Simsor mıntıkasında ekilmesi için hazırlıklara başlanılmıştır.

Eskiden pirinç zer'iyatının bulunduğu bu mıntıkada Terbasan köyündeki kanallardan istifade edileceği ve Kadımatrak köyü civarında Gönik suyu üzerindeki ada ile Murat suyu kenarındaki Dik köyünde çeltik ekiminin çok iyi olacağı umulmaktadır.

Ziraat işlerimiz münasebetile daha başka bir meseleye de temas edilmesi faydalı görülmüştür.

Çiftçi mallarının korunması hakkındaki kanunun tatbikatında bazı zorluklar çekildiği idare amirlerile vaki görüşmelerde anlaşılmıştır.

Bu zorlukların, genel olarak, bu kanunu tatbik edebilecek şekilde okur yazar unsurların bulunamamasından ileri geldiği tesbit edilmiş ve bu konu üzerinde vilâyet tarafından kaza ve nahiyelere vaki bildirişler ve umumî tavsiyeler üzerine yer yer teşkilâta geçilmiş olduğu halde işin tatbik safhasına intikal ettirilemediği ve ancak kaza merkezlerinde bir dereceye kadar müsbet bir vaziyet temin edilebildiği öğrenilmiştir.

Bu duruma göre bu işin, bu gibi yerlerin özel durumlarile telif edilebilecek ve tatbik kabiliyetini arttırabilecek şekilde, incelenmesi ilgili makamların takdirine bağlı görülmüştür.

9. İaşe İşleri

Türlü bakımlarla olduğu kadar ziraî işler itibarile de geri bir durumda olan Bingöl bölgesinde istihsal edilen hububatın istihlâki karşılamaya pek de yetmemesi yüzünden son yıl içinde iaşe hususunda darlık ve zorluk çekildiği öğrenilmiştir.

Bu zorlukların iç yüzünü aydınlatabilmek için vilâyetin iaşe durumunu şöylece gözden geçirmek ve incelemek faydalı görülmüştür.

Hükûmetimizce 1940 yılında neşredilen ve hububata el koyma salâhiyetini veren 77, 79 ve 107 sayılı koordinasyon kararlarında, diğer bazı vilâyetler gibi, istihsal işleri istihlâkine yetmeyen Bingöl vilâyeti dahi el koyma mıntıkası dışında bırakılmış ve vilâyetin kendi mahsulü ile mahallî iaşe ihtiyaçlarını temin edebilmek ve bazı müstahsil elinde serbest kalan hububatın yakın vilâyetlerde gizli ve yüksek fiatlarla satışlarına yer vermemek için ellerinde fazla mahsul bulunanların mahsullerini vilâyetin iç pazarlarında satışa arzetmeleri ilgili makamlarca uygun görülmüştür.

Bundan başka Ticaret Vekâleti, bu tedbire muvazi olarak, kazaların iaşe ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, vilâyet ve kaza merkezlerinde belediyeler emrine verilmiş olan mütedavil sermaye ile vilâyetlerin iç pazarlarından hububat stokları vücuda getirilmesi lüzumunu bildirmiş olduğundan Bingöl vilâyeti çevresinde dahi vilâyet ve kaza merkezlerindeki pazarlara, müstehliklerin muayyen fiatlarla hububat satın alabilmeleri için, zahire göndertilmiş ve bu arada bu zahirelerden mütedavil sermaye ile stok teminine çalışılmıştır.

Ancak, bu stokların kışlık ihtiyaçlara yetecek mikdarda yapılamaması ve kışı zorlu ve sürekli olan bu bölgedeki münakale güçlükleri göze alınmıyarak

stokların buğday halinde bırakılması, una çevrilmemesi yüzünden geçen kış aylarında bazı zorluklar olmuştur.

Bu zorluklarda, ihtiyaçtan çok olan hububatın takdir ve tesbiti ile hepsinin pazarlara gönderilmemesi ve satış işlerinin düzenlenememesi gibi sebeplerden başka vilâyet merkezi olan Çapakçur'da müstehlik ailenin diğer kaza merkezlerine nisbetle daha çok olması ve bu arada fakir halkın peşin para ile toptan piyasadan buğday alamamasına mukabil bazılarının fazla buğday almak ve yüksek bedellerle başkalarına satmak imkânını bulmuş olması da ayrı birer âmil olarak telakki edilmiştir.

Bunlardan başka, 1941 yılı Ağustos ayı içinde, Hükûmetçe ittihaz edilen 180 sayılı koordinasyon kararile Bingöl vilâyetinin dahi el koyma mıntıkası içine alınmış olması ve işlerin bu karar ile mütenazır olarak tanzim edilememesi ve vilâyete gelişi henüz bir yılı doldurmıyan valinin dahi bu esnada değiştirilmiş olması iaşe hususunda büyük sıkıntılar doğurmuştur.

Esasen ekmeklik buğday ihtiyacı öteden beri Diyarbakır, Elâzığ, Erzurum ve Muş vilâyetlerinden temin edilmekte olan Bingöl vilâyetinin kendi istihlâkine pek de yetmeyen hububat istihsali 1941 yılı yaz aylarında kımıl ve çekirgeden kısmen zarar görmüş olduğu cihetle vilâyet halkının yiyeceğinin mahallî istihsal ile karşılanamıyacağı, un ve buğday stoklarının tükendiği tesbit edilmek suretile, daha 1941 yılının Birincikânun ayında anlaşılmış ve vilâyet iaşe hey'eti kararile yeni mahsul alınıncaya kadar en az 30 ton hububatın gönderilmesi vali vekilliği tarafından istenilmiştir.

Ancak, kışın birdenbire bastırması, yolların kapanması ve esasen Toprak Ofisi'nin bir çok zorluklarla karşı karşıya bulunması gibi zaruretlerle 30 ton hububat teminine matuf dileğin yerine getirilemiyeceği kanaati uyanmış ve bu arada yeni vali de iş başına gelmiş olduğundan vilâyet iaşesindeki zorlukların, mahallî imkânlarla ve tedbirlerle, giderilmesine çalışılmıştır. Bu zorluklar kısaca şöyle süzülebilir:

1) Vilâyet ve kaza merkezlerinde esasen basit mahiyette olan fırınlar, vaktile yetecek derecede un temin edilmediğinden, kapanmıştır.

2) Kışın bu bölgede esasen sürekli olması ve çok soğuk geçmesi yüzünden değirmenler çalıştırılamamış ve un yaptırılamamıştır.

3) Vilâyet ve kaza merkezlerindeki stoklar da, buğday halinde bulunduğu için, sıkıntılı günlerde işe yaramamıştır.

4) Vilâyet ve kaza merkezlerinde jandarma ve diğer erlerle ekmeklik temin edememiş olan memurlardan yalnız vilâyet merkezinde 300 nüfusun ekmeksiz kalmaları tehlikesi başgöstermiştir.

Bu vaziyet karşısında bir yandan kasabalarda ve kasabalara yakın köylerde kışlık ihtiyaçtan fazla unu olanlardan mütedavil sermaye ile un satın alınması suretile vilâyet ve kaza merkezlerinde ekmeklik ve un stokları teminine teşebbüs edilmiş ve diğer yandan henüz karne usulünün tatbikine başlanılmadığı günlerde ekmek istihlâkini mümkün olduğu kadar azaltabilmek için ekmeğin bayat olarak satılması ve vilâyet ve kaza merkezlerinde fırınlardan ekmek almak zorunda olanların tesbit edilmesi ve bunlara muayyen mikdarda ekmek verilmesi gibi tedbirlere başvurulmuştur.

Bu tedbirlerin tatbikinde, ezcümle un mübayaası işlerinde, iyi duygulu vatandaşların vaziyetin inceliğini kavramaları ve bu arada köylülerin sattıkları unları, taşıma zorlukları karşısında, sırtlarında kar ve tipi altında kasabalara kadar götürmek suretile yararlık göstermeleri ve müstehlik yurttaşların da ekmek mikdarı ve tevzii işlerini iyi anlayışla karşılamaları idare amirlerince takdirle telakki edilmiştir.

Bu suretle 1942 yılının İkincikânun ve Şubat aylarında vilâyetin müstahsil olmıyan halkının ekmeklik ihtiyacı yeni mahsule kadar temin edildiği gibi müstahsil halktan muhtaç bulunanlara dahi iaşe işlerinde gereken yardımlarda bulunulmuştur.

Bu arada, vilâyet bölgesindeki diğer kazalara nisbetle hububat istihsali az olan Genç kazasının Sivan nahiyesi halkından ekmeksiz kalan 1.000 nüfusun iaşesi için bu nahiyeye yakın diğer nahiyelerle Solhan kazasından hububat temin edilmiş ve Çapakçur kazasına tabi Sancak nahiyesine bağlı bazı köylerde istihsali az olan veya mahsulleri zarara uğramış bulunan halkın iaşe sıkıntıları giderilmiştir.

Bu suretle vilâyet müstehlik olan halktan başka bir kısım müstahsil vatandaşların da iaşelerile uğraşmak ve bunların ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalmıştır. Ancak bu zorluklar, diğer yardımcı gıda maddeleri tedarikinde dahi daha geniş bir mahiyet almış ve vilâyet yeni mahsule kadar dışardan yardımcı gıda maddeleri gönderilmesi için ilgili ve yüksek makamlara başvurmaya mecbur olmuştur.

Bingöl bölgesindeki halkın öteden beri Elâzığ ve Diyarbakır illerinden temin etmekte olduğu bulgur, pirinç, fasulye, nohut ve mercimek gibi yardımcı gıda maddelerinin tükenmesi üzerinde adı geçen vilâyetlerden bu maddelerin teminine tevessül edilmiş ve fakat basit mahdut şekilde de olsa bu işlerle uğraşanların sözlerine göre bu vilâyetlerde gizli fiatlar bulunduğu ve alış verişlerde fatura verilmediği için mübayaa mümkün olamamış ve Bingöl halkı da mevzuubahs gıda maddelerinden mahrum kalmıştır.

Bu mahrumiyet, hububat fiatlarındaki nisbetsiz yükselişlerle müterafik olarak, diğer maddelerde de görülmüş ve hattâ Bingöl bölgesindeki hayvancılık hareketlerile mütenazır olarak öteden beri istihsal edilmekte olan yağ fiatlarında, eski yıllara nazaran, görülen yükselişler, yağı para ve mübadele vasıtası olarak kullanmak itiyadında olan ve hattâ yağ yemeyen yerli halka mukabil yağı gıda maddesi olarak kullanan diğer vatandaşları müteessir eylemiştir.

Bu münasebetle, iaşe mevzuu arasında önemli bir yer tutan sade yağların Bingöl vilâyeti bölgesinde toplanış ve satış şekillerini gözden geçirmek faydalı görülmüştür.

Bingöl yaylalarını kucaklayan vilâyet hudutları içinde uzun yıllardan beri istihsal edilmekte olan ve nefaseti ile tanınan yağların çoğu, buralarda yaşayanlar tarafından istihlâk edilmediği ve edilemediği için, öteden beri yerleşmiş olan itiyatlarla Diyarbakır ve Elâzığ vilâyetlerine bağlı beş, on kaza ve nahiye halkından bu çevreye gelen ve sayısı yüzleri geçen toplayıcılar tarafından alınmaktadır.

Bingöl halkı arasında dahi "Çerçi" diye adlandırılan bu toplayıcılar, aldıkları yağlara mukabil bazan nakit para ödemek ve daha ziyade köylünün muhtaç olduğu bir takım eşyayı vermek suretile, alış verişlerini düzenlemektedir.

Her yıl, Mayıs ayının ortalarından Eylül ayı sonlarına kadar, kısmen nakit para ve kısmen değiştirecekleri eşyadan başka yağların konulabilmesi ve emniyetle taşınabilmesi için gerektiği kadar boş tenekeleri ve bunları lehimleyecek alât ve edevatı da yanlarında getiren ve bu suretle yaylalara, köylere dağılan bu "Çerçi"ler, adetâ mahirane denilebilecek şekilde, bu işleri görmektedir.

Eski gelenek ve göreneklere göre, hayvan mahsulleri bereketinin bozulacağı düşüncesile, köylünün hakikî mikdarını aynı çevre içindeki komşusuna bile duyurmaktan çekindiği bu yağ satışları, köy evlerinde "Çerçi"lerle başbaşa eritme işi ile başlamakta, tenekeler ağızları lehimlenerek doldurulmakta ve hayvanlarına yükletilmek suretile, hattâ erimemesi için gece yürümek şartile, muhtelif dağ yollarından Diyarbakır, Elâzığ piyasalarına götürülmektedir.

Köy evlerindeki bu alış verişler eşya mübadelesile olduğu takdirde "Çerçi"lerin, yağları bir çok hile ile ve çok müsait şartlarla aldıkları ve köylüleri aldattıkları anlaşılmaktadır.

Diyarbakır ve Elâzığ'daki muhtelif ticaret evlerinden kredi ve avans alan ve kendi hayvanlarile nakil işlerini gören ve türlü usullerle köylülere nüfuz eden bu "Çerçi"lerin Bingöl bölgesine çekirge gibi yayılmasında türlü sebepler bulunmaktadır.

Mahallî halkın pazarlara yağ getirmek itiyadında olmaması, hattâ yağını satışa çıkarmayı, eski geleneklere göre, ayıp sayması, pazara getirecek kap ve saireye malik olmaması bu sebepler arasında sayılmakta ve istihsal merkezleri çok dağınık olan bu yayla bölgesinde köylü elindeki yağların ayaklarına gidilmek suretile toplanabilmesi, münakale imkânsızlıkları ve sair zaruretlerle, müşkül görülmektedir.

Toplanış ve şatış şartları bu suretle türlü hususiyetler gösteren yağ istihsalâtının, Bingöl bölgesinde, ortalama bir hesapla ihtiyaçtan fazla olan ve satışa çıkan yıllık mikdarı 250 ton olarak tahmin edilmekte ve geçen yıl içinde eritilen bir kilo yağın kilosu 100-125 kuruşa alınması kabil olduğu halde bu fiatın, el koyma hükümlerinin tatbikinden önce ve sonraki devrelerle bu hükümlerin mer'iyetten kaldırıldığı ve satışın serbest bırakıldığı son aylarda adetâ nisbetsiz denilecek şekilde, yükselmiş olması dikkate değer görülmektedir.

Filhakika 1942 yılının ilk altı aylık devresi içinde Ticaret Vekâleti, muhtelif gıda maddeleri için olduğu gibi sade yağ işi için de bir tedbire başvurmuş ve bu, 304 sayılı koordinasyon kararile tevsik edilmiştir. Bu karara müsteniden Ticaret Vekâletimizce Bingöl valiliğine vaki tebliğlerde şu esaslar bildirilmiştir:

"Mevzu fiatlar dâhilinde vilâyet bölgesi içinde sade yağ satışı serbesttir. Fakat vilâyet dışına yağ çıkarılamaz. Yağ istihsalinin ihtiyaçtan fazla mikdarının alım ve satımı ve vilâyet haricine nakli salâhiyeti Ticaret Vekâletine aittir.

Ticaret Vekâleti bu hakkı Türk Ticaret Bankasına devretmiştir. Bu bankanın yakında mümessilleri gelecek ve ihtiyaçtan fazla yağları vilâyet fiat murakabe komisyonunun vereceği azamî satış bedeli üzerinden toplayacaktır."

Bu tebliğlerden sonra Türk Ticaret Bankası adına vilâyet bölgesine gidenler yağ toplama işi için gerekli teşebbüslerde bulunmuştur. Bu arada yağ fiatları tesbit edilmiş ve tesbit işinde büyük istihsal merkezlerindeki toptan fiatler esas tutulmuştur.

Ticaret Vekâletince bu fiatların 155 kuruş olarak tesbit olunduğu anlaşılmış ve Bingöl vilâyetindeki yağ fiatları dahi bu esas fiattan, en yakın

istihlâk merkezine kadar, satış ve nakliye masrafları düşülmek suretile tatbik edilmiştir.

Ancak Türk Ticaret Bankasının da bu işi bir mukavelename ile İstanbul'da bir tüccara ihale ettiği ve bu mukavelenameye göre Bingöl vilâyetinden 250, Muş vilâyetinden 300, Siirt vilâyetinden 200, Diyarbakır vilâyetinden 400, Bitlis vilâyetinden 300 ve Mardin vilâyetinden 400 ton olmak üzere 1.650 ton yağ toplanılması için müteahhit tüccarın bu vilâyetlerde ve muhtelif yerlerde yağ toplama ve eritme merkezleri tesisine çalıştığı ve bu vilâyetlerdeki yağlara Millî Korunma Kanununun 14'üncü maddesine istinaden Ticaret Vekâletince el konulması suretile işlerin tanzimine çalışıldığı öğrenilmiştir.

Bununla beraber Çapakçur'da Belediye Reisi ile vaki görüşmelerde ihtiyaç fazlası olarak Bingöl vilâyeti bölgesinden toplanılması gereken 250 ton yağa mukabil Temmuz ayında 300 teneke ile takriben 6 ton yağ temin edilebildiği anlaşılmış ve toplama işindeki bu zorluğun yağ fiatının ucuz olmasından ileri geldiği söylenilmiş, yağları ucuz fiatla satmak istemeyen köylünün köylerinden 15-20 dakikalık yerlerde veya uzak mesafelerde tulumlar içinde yağları yere gömmekte ve gizlemekte olduğu öğrenilmiştir.

Bu arada, geçen yıllarda, ilk yayla çıkışının rastladığı Haziran ayında, yağ satışının Solhan kazasında başlamasını müteakip Bingöl bölgesinden Temmuz ayı sonuna kadar Elâzığ ve Diyarbakır vilâyetlerine, arzedilen şekilde, 15.000 teneke, yani 300 ton yağ sevk edildiği halde son kararlar muvacehesinde vilâyet merkezinde ancak 6 ton yağ toplanabilmiş olması, gömme ve gizleme hadiselerine canlı bir delil olarak gösterilmiştir.

Bununla beraber toplama işine bu şekilde devam edildiği Ağustos ayı bidayetinde Hükûmetçe, diğer hububat maddelerinde olduğu gibi, yağ için konulan el koyma hükümlerinin kaldırılması üzerine Ticaret Bankasile vaki anlaşmaya göre toplanan yağlar, müteahhidin kurduğu ve ihtiyar ettiği teşkilât masraflarına mukabil, evvelce tesbit edilen fiata nazaran fazla bir fark ödenmek suretile banka-müteahhit elinde bırakılmış ve ondan sonra satışı serbest olmuş olan yağların, diğer hububat maddeleri gibi, Bingöl bölgesinde dahi görülmeyen şekilde yüksek fiatlarla satılmasına başlanılmıştır.

10. Hayvancılık Durumu

Bingöl bölgesi, hayvancılık bakımından ileri bir durumda sayılabilir. Son yıl içinde kışın sürekli olmasından ve gerektiği mikdarda yem temin olunamamasından dolayı Bingöl'deki hayvan sayımı 1941 yılına nazaran biraz

eksiktir. Filhakika vilâyetin 1941 yılındaki hayvan sayımı 326.000 olduğu halde 1942 yılında 1.000 küsür kadar noksanile 325.000'e yakın hayvan sayılmıştır ki bu, kışın zorlu ve uzun geçmesine ve yem bulunamamasına rağmen, hayvan zayiatının önemli dereceyi bulmaması bakımından memnunlukla karşılanacak mahiyette bulunmuştur.

Bununla beraber bu hayvan sayımı, cinsleri itibarile, tetkike değer: 155.168 kıl keçi, 108.800 koyun, 48.600 sığır, 6.128 eşek, 2.364 at, 2.127 tiftik keçi, 1.230 manda, 229 katır.

Bu tasnife göre, üç yıl önce de arzedildiği üzere, bu bölgede en çok kıl keçi bulunmakta ve koyunculuk ikinci derecede gelmektedir. Bu sebeple keçileri azaltmak ve fazla koyun yetiştirmek için bu bölgede çalışılması temenniye şayandır. Ancak nakil işlerine elverişli hayvanların ve bu arada katır cinsinin çok az olması, memleket müdafaasına matuf düşüncelerle, bir eksiklik sayılabilir.

Bundan başka sığır hayvanları cinslerinin umumiyetle dejenere olması ve vilâyetin yüksek yaylalarında yaz mevsimlerinde iyi beslenmelerine rağmen bodur ve çelimsiz kalması dikkate değer bulunmuştur.

Bu vaziyet karşısında sığır ve at neslinin ıslahı için vilâyetçe damızlık aygır ve boğa temini ve muhtelif mıntıkalarda hayvan cinslerinin ıslahı için çalışılmakta olmakla beraber Hususî İdare bütçesinden bu hususta yetecek derecede tahsisat ayrılmasına imkân görülmemektedir.

Bu bölgede, geçen yıl da arzedildiği üzere, hayvan besleme işinin iptidaî bir halde olması da hayvancılık için zararlı telakki edilmekte ve burçak ve fiğ de kullanılmadığı cihetle hayvanlar çok fena şartlarla kışı geçirmektedir.

Son yıl içinde kışın şiddetli ve sürekli aylarında yemleri biten hayvanların telef olduğunu gören köylülerin bu yıl, aynı suretle elim akıbete uğramamak için, mümkün olduğu kadar fazla yem teminine çalışmakta olduğu öğrenilmiştir.

11. Orman İşleri

Vilâyet çevresinde bulunan ve daha ziyade bodur meşe ve yabani kavak ağaçlarile dolu olan ormanların fennî bir şekilde işletilmesi ve bakılması için, evvelce de işaret edilmiş olduğu halde, hiçbir tedbire tevessül edilmediği teessürle görülmektedir.

Bu konu üzerinde İdare Âmirlerile vaki görüşmelerde, yıllardan beri bakımsız bir halde bırakılmış olan bu ormanların halk tarafından, odun ihti-

yacını gidermek ve hayvanlara yiyecek temin etmek için tahrib edilmekte olduğu teyid edilmiştir.

Bu vaziyet muvacehesinde, orman kanununa dayanarak geçilen yollarla koruluklardan ağaç kesilmemesi için vilâyetçe gerekli teşebbüslerde bulunulmuş olmakla beraber vilâyette orman teşkilâtı olmaması hasebile matlup şekilde semere alınamadığı ve vilâyet merkezindeki bir memur ile Kiğı'da bulundurulan bir bölge şefinin bütün vilâyet çevresindeki orman işlerini, mevzu esaslara ve tekevvün eden ihtiyaçlara göre, yürütebilmeye yetişemediği öğrenilmiştir.

Bu arada vilâyetin yakacak işlerini temin için öteden beri itiyad edildiği şekilde hareket edilmekte olduğu ve fakat kesimi zararlı ve mahzurlu görülen yerlerden odun alınmaması için daha dikkatli ve uyanık davranılması hususunda gereken tedbirlere başvurulduğu söylenilmiştir.

Ancak bu tedbirler mevzuubahs ormanları layıkile koruyabilmekten çok uzak olacağı için Ziraat Vekâletimizin bu bölgedeki ormanları da, ilmî ve fennî esaslar dâhilinde idare ve işletmesi için gereken tetkiklerde bulunması cidden temenniye değer görülmüştür.

12. İnhisar Maddeleri

Bingöl vilâyeti, inhisar teşkilâtı bakımından, geçen yıl da işaret edildiği üzere, tetkike değer bir durumdadır. Filhakika vilâyette inhisar teşkilâtı tam olmadığı gibi halen mevcut teşkilâtın Bitlis Başmüdürlüğüne bağlı olması da işleri cidden güçleştirmektedir. Genç kaza merkezinde inhisar teşkilâtının bulunmaması teşkilât noksanına bir misal olduğu gibi Bingöl vilâyetinin muhtaç olduğu inhisar maddelerinin Diyarbakır yahut Elâzığ yahut Muş yollarile Bitlis'den temin edilmekte olması da çekilen zorlukların en canlı bir delilidir.

Diyarbakır üzerinden münakale, esasen geçilmesi güç olan Lice-Genç yolu ile ancak yaz aylarında katırlarla temin edilebildiği gibi Elâzığ üzerinden vukubulacak muvasala da münhasıran Mayıs-Eylül aylarında tekerlekli vasıtalarla mümkün olabilmekte, Muş cihetinden yapılan nakliyatta ise yaz mevsimlerinde bile çok zorluk çekilmekte ve bu yoldan vaki taşıma işleri yağmurlu ve karlı zamanlarda daha ziyade güçleşmekte ve nakli gereken maddeler, yükler, taşınabildiği kadar, insan sırtlarında getirilebilmektedir.

Bu vaziyet muvacehesinde, geçen yıl da ehemmiyetle kaydedildiği üzere Bingöl vilâyetinin inhisarlar teşkilâtı bakımından Elâzığ yahut Malatya Baş-

müdürlüklerinden birine bağlanmasında yalnız münakale kolaylığı itibarile değil, taşınan maddelerin nakil masraflarındaki tasarruflar itibarile de, mutlak zaruret bulunmaktadır.

Vilâyetin, Erzurum vilâyeti çevresindeki Muhlıs tuzlasından temin edilmekte olan tuz ihtiyacının, geçen yıl vaki dileklere ve yazılara rağmen, matlup şekilde temin edilememesi halk için belli başlı bir üzüntü teşkil etmektedir.

Vilâyetin azamî 200-250 ton olan tuz ihtiyacının, nakil işlerine talip çıkmadığı cihetle, vaktinde temin edilemiyeceği Erzurum İnhisarlar Başmüdürlüğünden bildirilmiş ve bunun üzerin nakliyatın taşıt kolları teşkili suretile Erzurum-Bingöl vilâyetlerile müştereken temini Erzurum valiliğine teklif edilmiştir.

Hayvancılık hareketleri ileri bir durumda olan bu vilâyette tuz ihtiyacının zamanında emniyetle temini için daha esaslı tedbirler alınması zaruri görülmektedir.

Hususî bir kanunla inhisar altına alınmış olan çay ve kahve satışına vilâyet bölgesinde eskisi gibi devam edilmekte olduğu anlaşılmıştır.

Vilâyet bölgesinde geçen yıl içinde ispirto, sigara ve tütün temini hususunda oldukça sıkıntı çekildiği ve vilâyet merkezi olan Çapakçur'da aylarca ispirto ve haftalarca sigara bulunmadığı halk ve memurlar tarafından söylenilmiştir. Zamanında kolaylıkla temini kabil olabilen bu maddelerin ihtiyaca göre gereken yerlerde depo edilmemesinden ileri geldiği şüphesiz olan bu aksaklığın tekerrür etmiyeceği umulmaktadır.

Bingöl vilâyetinde kış aylarının sürekli ve uzun olması ve bu devrede münakale ve muvasalanın adetâ kesilmekte bulunması göz önünde tutulmak suretile daha yaz aylarında vilâyette ve kazalardaki halk ve memur ihtiyaçları için gerektiği kadar tütün, sigara ve sair maddelerin bulundurulması inhisar teşekküllerinin vazifesi icabından bulunmaktadır.

Ancak inhisar memurlarının da bu ihtiyatlı hareketlerden çekinmelerinde, satılmıyan inhisar mamulâtının kendilerine zimmet çıkarılmakta olmasının âmil olduğu ve bu yüzden geniş mikdarda sipariş verilmediği söylenilmiştir ki Bingöl vilâyeti gibi Doğu illeri için bu yönden de Gümrük ve İnhisarlar Vekâletimizce daha esaslı bir tedbir bulunabileceği şüphesizdir.

13. İktisadî ve Ticarî İşler

Halkın alış veriş işlerinde geçen yıllara nazaran ileri bir gelişme olmamıştır. Bununla beraber ticarî ve iktisadî hareketler itibarile Diyarbakır ve

Elâzığ piyasalarının tesiri altında bulunan Bingöl vilâyeti, son yıllar içinde, hububat, yağ ve sair ihtiyaç maddelerinde olduğu gibi, yerli mallar tevziatı ile ithalât birlikleri mevzuuna giren eşya dağıtma işleri, mayi mahrukat ve saire tevzi muameleleri bakımından da adı geçen piyasalarla daha sıkı bir münasebet idame etmektedir.

Ancak bu tevzi işleri arasında Bingöl vilâyeti tüccarlarının ve halkın Sümerbank Umum Müdürlüğüne bağlı Diyarbakır Yerli Mallar Pazarı müessesesi ile olan temasları, ihtiyaçları karşılamaktan çok uzak bulunmuş ve 1941 yılı sonlarında bu konu üzerinde başlayan şikâyetler son yıl içinde dahi tekrarlanmıştır.

Vilâyet merkezi olan Çapakçur ile Genç ve Solhan kaza merkezlerindeki temaslarda halkın ve memurların bu konu üzerinde ısrarla durmuş olmaları Diyarbakır Yerli Mallar Pazarı müessesesinin çalışma ve dağıtma usullerini daha iyi bir şekilde tanzim zaruretinde bulunduğunu göstermektedir.

Filhakika nüfus kesafeti itibarile daha ileri bir durumda olan Kiğı kazası ile aynı şekilde münakale ve muvasaladan mahrum bulunan Karlıova kazası halkı dahi dâhil olduğu halde Bingöl çevresindeki halkın ve memurların basma, patiska ve elbiselik kumaş ihtiyaçlarını tez elden önleyebilecek tedbir alınması zaruri görülmektedir.

Geçen yıl alınabilmiş olan bir mikdar basma ve patiska ilk önce vilâyet merkezindeki memurlarla halka ve merkeze bağlı köylerdeki yurttaşlara dağıtılmış ve kaza merkezlerinde de bu suretle tevzi işinin temini idare amirlerince kararlaştırılmıştır. Ancak Genç kaza merkezinde çalışan bir telgraf şefinin altı nüfusluk ailesine mukabil 4 metro basma verilebilmiş olması, tevziatın ihtiyaçları hakiki şekilde karşılayacak mahiyette olmadığını göstermesi itibarile dikkate değer görülmüştür.

Genç kaza merkezindeki halk toplantısında merkez nahiyesine bağlı Tarpaçur köyünden hayvan sahibi Şemdin Gözalan şöyle demiştir:

"Bir ölü olunca saracak kefen beziniz yoktur. Vakıa adam başına birer metro basma veriliyor. Fakat öyle ev var ki 10-12 kişiliktir. Bu çıplaklığın önüne geçilmelidir. İki yıldan beri bu darlığı çekiyoruz."

Bu mevzu üzerinde manifatura işleri ile uğraşan Sabri Özen de şu sözleri söylemiştir:

"Hakikaten tülbent ve sair bezleri bulamıyoruz. Fistanlık için kullanılan Antep bezleri çok pahalıdır. Bunların bir metrosu evvelce 40 kuruş olduğu halde şimdi 120 kuruşa satılmaktadır."

Darahini'de oturan Zübeyir Coşkun da şöyle demiştir:

"Bu malların temin edilememesinde başka bir sebep var. Eskiden tüccar satışlarda fatura verirdi; fakat şimdi vermekten kaçınıyor. Diyarbakır'da bir top japon bezi 40 liraya satıldığı halde tüccar faturayı 20 lira üzerinden vermek istiyor; fazla ısrar edildiği takdirde tüccar malı olmadığını söylüyor ve satmıyor.

Hükûmetimizin bizleri düşünmesinden dolayı müteşekkiriz. Hatta manifatura tacirlerine % 20'ye kadar kâr bile temin etmektedir. Fakat Diyarbakır Yerli Mallar Pazarından mal almakta zorluk çekiyoruz. Sonra ithalatçılar birliğindeki mallardan da istifade edemiyoruz; çünki onlar da daha pahalı satılmaktadır."

Solhan kaza merkezi olan Buğlan'daki halk görüşmelerinde de bu hususlaki şikâyetler tekrarlanmıştır. Ardoşin nahiyesine bağlı Ömeran köyünden Mustafa Yıldırım şöyle demiştir:

"Sümerbank Yerli Mallar Pazarı bize muntazam mal vermemektedir."

Pöçenek muhtarı İbrahim Kaynar da şu sözleri söylemiştir:

"Millet bu yüzden perişandır; ucuz eşya verilmesini istiyoruz."

Bütün bu sözler halkın bu hususlaki üzüntüsünü belirtmekte ve vilâyet için ayrılmış olan kontenjanın yetişmediğini göstermektedir. Bu duruma göre bütün memlekete şamil olan bu tevzi işinin Sümerbank teessüslerinin istihsalâtı ile telifindeki zarurct takdir edilmekle beraber esasen münakale ve muvasaladan mahrum olan Bingöl bölgesi gibi Doğu vilâyetlerine ait kontenjanların ihtiyaçları karşılayacak surette yeniden incelenmesi yerinde görülmüştür.

Bundan başka kış aylarında, hattâ ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde bile muvasalası ve irtibatı kesilen Bingöl vilâyeti ihtiyaçlarının toplu olarak yaz aylarında temin edilmesi ve Diyarbakır'daki Yerli Mallar Pazarı şubesine ilâveten Elâzığ, Tunceli, Bingöl ve Muş vilâyetleri için Elâzığ'da Yerli Mallar Pazarı Şubesi kurulması ve bu suretle tevzi işlerinin daha salim bir esasa bağlanması temenniye şayan bulunmuştur.

Bu arada Merzifon, Gaziantep gibi dokuma işleri ilerde olan vilâyetlerde, diğer bazı vilâyetlerimize verildiği gibi, Bingöl vilâyeti için dahi kontenjan ayrılması halk ve tüccarlar tarafından rica edilmiştir.

İktisat Vekâletimizce bu bölgeye el tezgâhları gönderileceği ve bir kurs açılmak suretile bu tezgâhların faaliyete geçirileceği hakkında son zamanlarda vaki bildiriş Bingöl halkı tarafından sevinçle karşılanmıştır. Bu duruma

göre bu iyi teşebbüsün tez elden yerine getirilmesi bu bölge için çok verimli bir hareket olarak telakki edilmiştir.

14. Maliye İşleri

Vilâyet halkı devlete karşı taahhütlerini ifa hususunda, geçen yıllarda olduğu gibi büyük bir uyanıklık ve ilgi göstermekte, vergi ödevlerini vaktinde yerine getirmektedir. Halkın ödeme kabiliyeti itibarile elverişli bir durumda olmasında hayvancılık işlerinin âmil olduğu söylenilmekte ve esasen türlü gelir kaynakları arasında hayvan vergilerinin en önde bulunması da bunu teyid edecek mahiyette görülmektedir.

İlgili makamlarca tesbit edilen rakamlara göre diğer vergilerle birlikte büyük ve küçükbaş hayvanlardan alınan vergilerin tahsil nisbetlerinin % 95 nisbetinde olması memnunlukla karşılanmaktadır.

Vergi işlerini bu suretle incelerken vilayet çevresinde bulunan ve hazineye ait olan topraklara da temas etmek yerinde görülmüştür.

Bingöl vilâyeti dâhilinde hazineye ait erazi tesbit edilmiş ve bir kısmı, geçen yıllarda işaret edildiği üzere, muhtaç çiftçilere dağıtılmıştır. Ancak tevzi işlerinde, vergi ve tapu kayıtlarının tutmaması yüzünden bir aksaklık olduğu İdare Âmirlerince söylenilmekte ve bunun için iki sebep gösterilmektedir:

1) Hazine topraklarından bir kısmı tapuda yazılı değildir.

2) Tapuda yazılı olanların da defterleri bu kayda dayanmamaktadır.

Bu konu üzerindeki incelemelere göre 1936 yılında vergi kayıtlarına esas olan erazi tahririnde hazineye ait olan millî toprakların dikkatle ve önemle tesbit edilmemesi hasebile, tevzi ve temlik işlerinde, kayıtların uymadığı anlaşılmış ve bu yüzden tevzi hey'etlerinin, tevzi edilecek erazi üzerinde ayrı bir tesbit ıztırarında kaldıkları söylenilmiştir.

Böylece, tevzi kayıtlarının bir yandan tapu, diğer yandan vergi kayıtları uygun düşmemesi hasebile işlerde bazı karışıklık olduğu ve bu yüzden bazı hukukî anlaşmazlıkların doğduğu öğrenilmiştir.

Bingöl bölgesinde görülen bu vaziyetin yurdumuzun muhtelif kısımlarında da görülmesi melhuz olduğuna göre bu aksaklıkların, millî toprakları yeniden ve esaslı bir şekilde tesbit etmek suretile ortadan kaldırılması teemmüle şayan görülmüştür.

Köylümüzün toprak sahibi olmasını temin için Cumhuriyet Hükûmetlerimizce müttehaz isabetli karar ve tedbirlerin tatbikinde önemli

bir yeri olan millî topraklar işinin bu suretle yeniden incelenmesi ilgili makamların takdirine bağlı bulunmuştur.

15. Yol ve Köprü İşleri

Toprak durumu bakımından başka bir özellikte olan Bingöl bölgesinde kışın uzun sürmesi, büyük suların geçmekte olması yüzünden muvasala işlerinde çok zorluk çekilmekte ve bu yönden yol ve köprü işlerine önem verilmesi, geçen yıllarda da bildirildiği üzere türlü bakımlarla zarurî bulunmaktadır.

Birbirine bağlı olan ve birbirini tamamlayan yol ve köprü işlerinin, diğer illerde olduğu gibi, Bingöl bölgesinde de verimli izlerini görebilmek halk için, idare için büyük bir sevinç kaynağı olacaktır. Cumhuriyet Hükûmetimizin, para işlerile denkleştirilmek suretile eline almış olduğu yol davasının doğu illerinde idare âmirlerince de aynı ehemmiyetle telakki edilmesi ve valilerin, diğer işlerle olduğu kadar, yol işlerine de bakması mutlak bir zaruret halindedir.

Ancak, yaz aylarında tekerlekli vasıtaların geçebileceği şekilde, evvelce elden geçirilmiş olan Elâzığ-Çapakçur yolunun Elâzığ vilâyeti bölgesindeki büyük ve uzun kısmı üzerinde bu yıl Elâzığ valiliğince hiçbir alâka gösterilmemiş olması kayda değer görülmüştür.

Bingöl vilâyeti merkezi olan Çapakçur'u, hattâ Çapakçur-Solhan üzerinde Muş'u Elâzığ'a bağlayan bu biricik yolun her yıl muntazam bir programla cüz'i tamirlerle ve temizleme ameliyelerile, iyi bir halde tutulması, türlü bakımlarla, zaruridir.

Hâlbuki son yıl içinde yol kenarlarındaki hendekler Elâzığ valiliğince temizlettirilmemiş, vilâyetin gösterdiği bu kaytısızlıktan cür'et alan köylüler de yolun muhtelif yerlerinden tarlalarına suları geçirmek için istedikleri gibi arklar açmaktan çekinmemiş, bu suretle yol adetâ yoldan çıkmıştır.

Bu yol üzerinde ve Gülüşkür-Palu arasında bulunan ve geçen yıllarda da tamiri rica edilen Sekrat köprüsü, Elâzığ-Van-İran hudut demiryolu inşaat başmüdürlüğünce tamir ettirilmiş ve bu suretle bu yoldan geçit temin edilebilmiştir.

Elâzığ-Çapakçur yolunun Korucadağ eteğindeki Mendo köprüsü ile Çapakçur medhalindeki Çapakçur köprüsünün inşaatına başlanılması halk tarafından büyük bir memnunlukla karşılanmıştır. Bu köprülerin inşaatının yıl sonuna kadar bitirilmesi mukarrer bulunmuştur. Ancak köprü ayaklarındaki

suların boşaltılması için gereken su tulumbasının teminindeki zorluklar ve sair zaruretlerle inşa ameliyelerinin gecikmesi halinde bu köprüler 1943 yılı yaz aylarında bitirilmiş olacaktır.

Çapakçur-Kiğı yolunun, Elâzığ valiliğine bağlı Karakoçan kazası içinden geçen kısmı üzerindeki bakımsızlıklar yüzünden, daha fena bir halde bozulduğu ve bu yol ile muvasalaya imkân kalmadığı anlaşılmıştır. Bu vaziyet karşısında Kiğı'nın muvasala ihtiyaçlarını karşılayabilmek için geçen yıllarda da işaret edildiği üzere Hacıhalil köprüsünün inşasına, askerî bakımlarla da mutlak zaruret görülmektedir. Bu köprünün, başlanılmış olan etüdleri bitirilmek suretile, önümüzdeki yıl içinde ilgili makamlarca inşasına geçilmesi cidden temenniye değer.

Çapakçur-Solhan muvasalası, bu yol üzerindeki bakımlarla, iyi bir halde temin edilmektedir. Ancak geçen kış mevsiminin çok zorlu ve uzun olması yüzünden bu yol üzerinde dahi daha esaslı şekilde çalışılması yolun emniyeti bakımından faydalı görülmüştür.

Çapakçur-Karlıova yolu üzerinde, Çobantaşı mevkiindeki ameliyelere sürekli olarak devam edilmemesi yüzünden, muvasala işleri bir çok zorluklarla ve ancak hayvanlarla temin olunabilmektedir. Bu ameliyelerin matlup veçhile yapılmaması ve 1939 yılında başlanılmış olan işlerin her ne sebeple olursa olsun hâlâ bitirilememiş olması Nafia Vekâletimizin sür'atle müdahalesini icab ettirecek mahiyette bulunmuştur.

Bu yol üzerindeki sınaî ameliyelerin fennî esaslar dâhilinde ve mühendis ve fen memurları nezaretinde önümüzdeki yıl içinde bitirilmesi ve bu yolun Çobantaşı'ndan Karlıova ve Çapakçur istikametlerindeki kısımlarının da yeniden esaslı olarak elden geçirilmesi mutlak zaruret halinde bulunmuştur.

Bu yolun bitirilmesile, yaz aylarında Elâzığ, Bingöl, Diyarbakır vilâyetlerile Erzurum vilâyeti arasında otomobille diğer terkerlekli vasıtaların irtibatını temin edecek en kısa bir kara yolu elde edilmiş olacağından çalışmalara hız ve önem verilmesi elzemdir.

Çapakçur-Genç yolunun, Elâzığ-Van-İran hudut demiryolunun inşasına başlanılmış olması hasebile, esaslı bir şekilde blokajlı şose halinde yapılması için geçen yıl vaki temenniyi tekrarlamak yerindedir. Bu arada Genç-Lice yolu üzerindeki menfezlerin ve sınaî ameliyelerin temini için de Nafia Vekâletimizce yardımda bulunulması rica edilmiştir.

Çapakçur kazası çevresinde Kayıt ve Gönik suları üzerinde inşası zarureti geçen yıllarda dahi arzedilmiş olan iki köprünün, Elâzığ-Van-İran hudut

demiryolu inşa ameliyelerile mütenazır olarak, yapılması çok faydalı görülmektedir.

Bu iki köprüden birinin Çapakçur yakınlarında Simsor köyünün şimalinde Gönik deresinin üstünde ve diğerinin Simsor-Çapakçur arasında Kayıt deresinin üzerinde yapılması, Gönik deresinin şarkını garbına, garbını şarkına ve her iki istikametin de şimale bağlanmasını temin edecektir ki bu, yalnız idarî bakımlarla değil türlü düşüncelerle, faydalı bir teşebbüs olarak telakki edilmiştir.

Filhakika bu köprülerin, Elâzığ-Van-İran hudut demiryolu inşa ameliyeleri dahi göz önünde bulundurulmak suretile sür'atle yapılmasında mutlak zaruret görülmektedir.

Vakıa Nafia Vekâletimizce, diğer demiryolu ameliyelerinde olduğu gibi Elâzığ-Van-İran hudut demiryolu inşa işleri için dahi Palu-Darahini-Muş istikametinde bir servis yolu yapılması uygun görülmüş ve müteahhide ihale olunmuştur.

Ancak bu servis yolunun bütün inşaat işleri için tedariki zaruri türlü malzemeyi taşıyacak olan nakil vasıtalarına yetmiyeceği ve bu arada husule gelebilecek herhangi önemli bir halin icaplarını karşılayamıyacağı muhakkak görüldüğünden Elâzığ-Palu-Korucadağ-Çapakçur-Simsor-Solhan-Muş yolundan ikinci bir servis yolu olarak istifade edilmesi için Kayıt ve Gönik köprülerinin tez elden yaptırılması gerekli bulunmaktadır.

Bu köprüler yaptırıldığı ve Çapakçur-Genç istikametinde Simsor-Tokalan-Darahini arası ile Kayıt geçidi ve Darahini köy yolu düzenlendiği takdirde Elâzığ-Van-İran hudut demiryolu işlerinin ilerlemesi bakımından bu ikinci servis yolundan istifade edileceği söylenilmektedir.

Bu itibarla adı geçen köprülerin demiryolu inşaat elemanlarile ve demiryolu inşaat tahsisatile yaptırılması hususunun Nafia Vekâletimizce tasvip ve kabul edilmesi memnunlukla telakki edilecek mahiyette görülmüştür.

Bu münasebetle vilâyet nafia teşkilâtına da temas etmek yerindedir. Tek nafia müdürü ile idare edildiği sanılan nafia işlerinin emniyetle görülebilmesi, başarılabilmesi için vilâyet nafia teşkilâtına, işlerin ehemmiyetile mütenasip olacak surette, bir-iki fen memuru verilmesi çok faydalı ve gereklidir.

İnşasına başlanılmış olan Mendo ve Çapakçur köprüleriyle diğer sınaî ameliyelerin fen müdürü veya fen memurlarınca murakabesi zaruridir.

Hâlbuki bu inşa ameliyeleri başında değiştirilen vilâyet nafia müdürü önce izinli, sonra vazifesine gitmek için yerinden ayrılmış, yeni nafia müdürü gelinceye kadar da işlere bakılamamıştır.

Bu köprü inşa işleri için muvakkaten bir mühendis verilmesi hakkındaki dilekler Nafia Vekâletimizce uygun görüldüğü halde verilen mühendisin askere çağrılması üzerine mürakabe işleri sürekli olarak görülememiştir.

Nafia Vekâletimizin fen adamlarını bulmakta, bütün memlekete şamil nafia işlerinin çoğalması yüzünden, çektiği zorlukları takdir etmemek kabil değildir.

Ancak fen memurları bulunmaması yüzünden bazı kazalarda mükellef amele bile çalıştırılamamakta olduğundan bu işin Nafia Vekâletimizce daha esaslı bir şekilde inceleneceği ve buna göre tedbir alınacağı şüphesiz bulunmuştur.

16. Demiryolu Çalışmaları

Doğu bölgemizin büyük bir sahasını kucaklayacak olan Elâzığ-Van-İran hudut demiryolu çalışmaları geçen yıla nazaran biraz daha ilerlemiş bulunmaktadır. Ancak bu ilerleyişin, içinde bulunduğumuz türlü zorluklar yüzünden, istenildiği gibi gelişmemesi doğru görülemiyeceğinden, önümüzdeki yıl içinde çalışmaların daha hızlandırılması için gereken tedbirlere başvurulması ve bizim için değeri çok büyük olan zamanın, emek ve paranın kaybedilmemesi cidden temenniye şayan bulunmuştur.

Bu itibarla mevzuubahs demiryolu inşa işlerinde son yıl içinde görülen ilerleme safhalarile karşılaşılan zorlukları olduğu gibi belirtmek faydalı görülmüştür. Bu gün demiryolu çalışmalarının muhât olduğu Elâzığ-Bingöl arasında 133+700 kilometroluk saha üzerinde birinci-üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı kısımların iş durumları şöyle tesbit edilebilir:

1) Elâzığ-Hacerköprüsü

Uzunluğu 21 küsür kilometrodan ibaret olan birinci kısımda az miktarda toprak ve tanzim işi kalmıştır. Bu sahada henüz yapılmamış olan 17 menfezin yıl sonuna kadar bitirilmesi için çalışılmakta olduğu gibi 60 metro uzunluğundaki Hacerköprüsü için gereken hazırlıklara başvurulmuştur.

Bu kısımda şimdilik tek kat üzerine muvakkat barakalarla inşası evvelce derpiş edilmiş olan istasyon binalarının kereste fiatlarındaki yükselişler yüzünden esaslı şekilde inşası daha elverişli ve daha iktisadî olacağından çalışmaların buna göre düzenleneceği anlaşılmış ve bu tedbirin diğer kısımlardaki istasyonlarda da tatbiki tabii görülmüştür.

İlk görüşlere göre 1942 Nisan-Mayıs aylarında, amele ve malzeme temini kaydiyle, başlanılması mukarrer ray döşeme ameliyelerinin mevzuubahs zaruretlerle yerine getirilememesi işlerin uzaması bakımından teessüre şayan bulunmuştur.

2) Hacerköprüsü-Külüşkür

Murat suyu üzerinde kurulması gereken köprü ameliyeleri bakımından önemli bir durumda olan ve uzunluğu 25 kilometroyu bulan ikinci kısım üzerindeki toprak işlerinin henüz % 30'u yapılabilmiştir. Bu itibarla toprak işlerinin amele tedarikindeki zorluklara rağmen, ileri götürülmesi için daha hızlı çalışılması gerekmektedir.

İlk keşiflere göre, Murat suyu kenarında Bük köyü ile Külüşkür köprüsü arasındaki Havik eteklerinden Palu istikametinde dört ayak üzerine yapılması kararlaştırılan yüzer metro açıklığında üç gözlü betonarme demiryolu köprüsü yerine, evvelce Diyarbakır-Irak hudut demiryolu üzerindeki Batman çayı için ısmarlanmış olan demir köprü malzemesinin gelmesi hasebile, üç ayaklı ve iki gözlü demir köprü yapılması daha uygun bulunmuştur.

Bunun üzerine evvelce betonarmeye göre verilen niyet değiştirilmiş, köprünün ilk keşiflere göre yüksek değil daha alçak, daha elverişli, daha zarif olması temin edilmiş ve yeni varyant ile köprüden önce 60 metro uzunluğunda küçük bir tünel yapılması zaruretine rağmen köprünün daha ucuza mal edilmesi imkânı hasıl olmuştur.

Ancak bu köprü ayaklarından ortadaki ayağın kış gelmeden önce muzayyık hava ile çalışılmak suretile yapılması fennî bir zaruret olduğundan bu ameliyelere sarfi gereken benzin, mazot ve sair yağ maddelerinin zamanında yetiştirilmesi elzem bulunmuştur.

Bu maddeler temin edilmediği takdirde orta ayak için vaki çalışmaların heder olması muhakkaktır. Çünki Birincikânun ayında Murat suyundaki şiddetli feyezânlarla ayağın devrilmesi tehlikesi vardır. Ve bu halde ayağın devrildiği yerde yeniden yapılması kabil olamıyacağından yeni varyant ameliyelerinin zaruri olacağı ve bu suretle köprü ameliyelerinin gecikeceği anlaşılmıştır. Bu duruma göre ilgili teşekküllerin bu işleri daha yakından takib etmeleri çok yerinde görülmüştür.

İkinci kısım içindeki diğer menfezlerin de 1942 yılı sonlarına doğru bitirileceği umulmaktadır.

3) Külüşkür-Palu

Bu kısmın uzunluğu 22 kilometrodan ibarettir. Bu saha üzerinde de toprak ameliyelerinin henüz % 30'u yapılamamış ve menfez işlerine başlanılamamıştır. Bu kısımda yapılması gereken üçer yüz metro uzunluğunda üç tünelin inşa ameliyelerine devam edilmektedir.

4) Palu-Hün

Uzunluğu 20 kilometro olan bu kısım, köprü ve tünel ameliyeleri itibarile, önemli bir durumdadır. Fennî zaruretlerle bu kısımdaki varyantlar yüzünden profilleri geç verilmiş olmakla beraber arada geçen zaman zarfında bir yandan servis yolu yapılmış, diğer yandan eski Palu köprüsü esaslı bir şekilde tamir edilmek suretile geçilecek hale getirilmiştir.

Burada yapılması gereken demir köprü ayakları için M.T.A. müessesesinde çalışan İsviçreli Jeolog Remien'e etüdler yaptırılmış ve Murat suyu üzerindeki kayanın sağlam olup olmadığı araştırılmıştır. Bu suretle yapılan sondaj ameliyelerinde kaya tabakasının, yedi metro derinliğe inildiği halde, karşıdan karşıya ve derinliğine devam ettiği tesbit olunmuştur. Bu köprü ameliyelerinin önümüzdeki yıl içinde esaslı olarak gelişeceği umulmaktadır.

Bu kısımda biri Palu köprüsü başında, diğeri Kamışlı'da olmak üzere yapılacak olan ve uzunluğu 3.300 kilometroyu bulan iki tünelin inşasına başlanılmıştır. Bu kısımdaki menfez ameliyelerinin de diğer kısımlarda olduğu gibi yapılmasına tevessül edilmiştir.

5) Hün-Suvaran

Arz teşekkülâtı itibarile heyelanlı olduğu anlaşılan ve uzunluğu 22,5 kilometro olan bu kısımda varyant değiştirilmesi zaruri görülmüş ve bu işler bitirilmiştir. Bu arada oldukça ileri götürülmüş olan servis yolunun bu yıl sonuna kadar tamamen bitirilmesi için çalışılmaktadır.

Bu kısımda biri 2, diğeri 1 kilometro uzunluğunda olmak üzere inşası gereken iki tünelden başka bir tane 600 metroluk tünel yapılacağı gibi Murat suyu üzerinde yüzer metro uzunluğunda iki köprü kurulacağından bunlara ait ameliyelerin 1943 yılında bitirilmesi için hazırlıklara başlanılmıştır.

6) Suvaran-Darahini

Uzunluğu 21,5 km olan bu kısım ameliyeleri, Murat suyunu kovalayarak Bingöl vilâyeti bölgesine girmiş bulunmaktadır. İlk olarak servis yolunun yapılmasına çalışılmaktadır. Bu kısımda demiryolu bakımından büyük sınaî

ameliyeler yoktur. Gelecek yıl içinde Bingöl-Muş arasındaki servis yolunun da, amele ve malzeme temini şartile, inşası bitirilmiş olacaktır.

Ancak kısımlardaki bu ameliyelerin matlup şekilde ilerletilmesi ve zaman kaybedilmemesi için iki esaslı unsurun muntazam bir şekilde temini zaruri bulunmaktadır: Amele ve malzeme.

Tabii hallerde bile ayrı bir hususiyet arzeden amele ve malzeme işlerinde bugünün fevkalâde şartları içinde çekilen zorlukları yenmek için ilgililerce gereken tedbirlere başvurulacağı şüphesiz bulunmakla beraber bu demiryolu inşa işlerinin yalnız Elâzığ-Bingöl-Muş-Van vilâyetleri çevresi için değil, bütün memleket için tez elden başarılmasındaki büyük menfaatler itibarile, amele ve malzeme işlerini şuracıkta da incelemek faydalı görülmüştür:

A) Amele Durumu

Birinci-üçüncü kısımlar için verimli olarak çalışabilmek üzere günde 2.500-3.000 ameleye lüzum görülmekte ve birinci kısım işlerinin hafiflemesile mütenazır olarak bundan 500 amele tasarruf edilebileceği umulmaktadır.

Ancak dördüncü kısım için 4.000, beşinci kısım için 4.000-5.000 ve altıncı kısım için servis yolu dahil olduğu halde 2.000 ameleye mutlak ihtiyaç bulunmaktadır ki bunun tutarı 12.500-13.000 amele olarak tesbit ve ifade edilebilir.

Hâlbuki bu ihtiyaca mukabil, hasat mevsiminin rastladığı Temmuz-Ağustos aylarında amele tedariki, geçirilen tecrübelere göre, cidden zorlaşmaktadır.

Demiryolu inşa işleri için bu bölgede Nisan, Mayıs, Haziran aylarile Eylül, Birinciteşrin, İkinciteşrin aylarında sürekli ve verimli olarak çalışabilmek için amelenin bu iki devrede tam kadro ile bulunması zaruridir. Ancak bu aylarda bu bölge halkından, yani Elâzığ-Bingöl vilâyetlerinden 2.000-3.000 amele temin edilebileceği anlaşılmıştır. Fakat bu amelenin kalifiye olmaması, aralarında çocuklarla ihtiyarların bulunması ve gürbüzlerin, orta yaşlıların bulunduğu 326-339 doğumluların askerde olması, tarlalarda çalışabilenlerin demiryolunun geçmediği yerlerdeki işlere gelmemesi hasebile bunlardan tam olarak faydalanmak imkânı da görülmemektedir.

Bununla beraber, çalışması zaruri olan 12.500-13.000 ameleye mukabil, bu çevreden 2.000-3.000 amele temin edilebileceğine göre, geri kalan 10.000 amelenin dışardan, diğer vilâyetlerden bu bölgeye getirilmesi, inşaat

programının muntazam bir şekilde tatbiki ve ameliyelerin zamanında tahakkuku için, mutlak bir zaruret halindedir.

Ancak Elâzığ-Bingöl bölgesi dışında amele tedarikine matuf teşebbüslerin de, bu günün şartlarına göre, istenildiği gibi tam bir netice veremiyeceği sanılmakta, bu suretle tedarik edilecek amelenin de 2.500-3.000'den fazla olmıyacağı anlaşılmaktadır.

Bu duruma göre bu iki vilâyet bölgesi ile bu vilâyetler dışından gelecek amele tutarı 6.000 olarak hesab edilmek suretile işlerin kısımlarda temini zaruri görülmektedir. Vakıa bazı işlerin ameleyi teksif suretile derhal bitirilmesi kabil olmaktadır. Fakat amele kesafetine rağmen muayyen bir devrede bitirilemiyen işler de bulunmaktadır. Ezcümle bir tünelde ve bir köprü ayağında çalışan amele mahdut mikdarı aşmamakta ve inşa müddeti de tünelin veye köprünün uzunluğu veya büyüklüğü ile mütenasip olarak mütalaa edilmektedir.

İnşaat dairesince tesbit edilen esaslara göre tedariki mümkün görülen 6.000 amele ile uzun ve muayyen bir zamanda bitirilmesi gereken tünel, köprü, tahkimat ve büyük yarma işlerinin yapılabileceği anlaşılmakta ve küçük yarma ve imlâ işlerile balastaj ve küçük menfez ameliyelerinin ve binalarla teferruatının, sürekli, uzun ve mühim ameliyelerin bitirileceği zamanlarda, teksif edilecek amele ile bir hamlede başarılabileceği söylenilmektedir.

Bu vaziyete nazaran 6.000 amele ile muayyen işlerin zamanında temin edileceği ilk hamlede sanılmakla beraber çalıştırılacak amelenin kalifiye olmaması, aralarında küçük çocuklarla ihtiyarların bulunması ve tünel, köprü temel işlerinin daha diri ve canlı insan emeğine ihtiyaç göstermesi hasebile elde edilecek neticenin, güçlü ve verimli 6.000 amele çalışmasına muadil olmıyacağı ve % 50 noksan olacağı gizlenmemektedir ki bu zaruretlerle inşaat müddetinin de iki misli uzayacağı anlaşılmaktadır.

Filhakika tünellerde lağım işlerile taş yarma ameliyelerinin ve sınai işlerin 25-30 yaşlarında balyoz sallamayı bilen ve gücü yeten ağır işçiler eliyle başarılmasında büyük fayda görülmektedir.

Bu duruma göre demiryolu inşa işleri için tedariki zaruri olan ameleyi bulmak ve amele açığını kapamak için iki tedbir hatıra gelmektedir:

1) 1326-1330 doğumlulardan evvelce demiryolu inşaat işlerinde çalışmış bulunan ve Kars, Erzurum, Trabzon, Gümüşhane, Sivas, Malatya ve Elâzığ vilâyetleri halkından olan yurttaşlardan bir kısmının Elâzığ-Van-İran hudut demiryolu inşaatında çalıştırılmak üzere terhis veya tecili.

2) İaşe işleri orduca temin edilmek ve buna ilaveten kendilerine muayyen bir gündelik verilmek suretile askerlik ödevlerini görenlerden bir kısmının bu demiryolu inşaatına tefriki ve tahsisi ve bu arada ekalliyetlerden teşkil edilmiş olan nafia birliklerinde duvarcı, marangoz ve saire gibi inşaat işlerine yarayanların demiryolu inşaat işlerine sevki.

Bu tedbirlerden birinin tatbiki halinde, inşaata muktazi malzeme işleri de muntazam bir programla temin edilmek kaydile, yeni demiryolumuzun 1943-1945 yıllarında Bingöl vilâyetine bağlı Genç kazasının merkezi olan Darahini'ye kadar ulaşmış bulunacağı kuvvetle umulmaktadır.

Amele teminine matuf düşünceleri böylece kaydettikten sonra amele gündelikleri üzerinde de durmak yerinde görülmüştür. Son dünya harbinin tevlid ettiği zaruretlerle türlü malzeme fiatlarında olduğu gibi muhtelif iaşe maddeleri ve amele-işçi gündelikleri yükselmiş ve bu, ilgili makamlarca sabit fiatlarla eksiltmeye konulan muhtelif teşebbüs ve ameliyelere talip çıkmamasında âmil olmuştur.

Bu itibarla 1941 yılından beri akdedilen mukavelenamelerde bu fiat değişikliklerinin nazara alınması için hükümler konulmuş ve daha önce imzalanan mukavelenamelerden icab edenleri de aynı esasa göre tadil edilmiştir.

Bu suretle, amele-işçi gündeliklerinin de son yıllarda yükselen iaşe maddelerile mütenazır olarak yükseltilmesi zaruri olmuştur. Esasen amele-işçi gündeliklerinin yükselmesinde veya azalmasında, biri vergiler, diğeri hayat şartları olmak üzere iki önemli unsur müessir bulunmaktadır.

Bu itibarla aile fertlerinin bütün yıl çalışmasını temin edecek kadar toprak işi olmıyan ve bütün aileyi geçindirecek, vergilerini ödeyecek kadar toprak geliri bulunmıyan bazı yurttaşların amele-işçi olarak çalıştıkları sahaları tesbit etmek ve buna göre vergi hareketlerini gözden geçirmek daha doğru görülmüştür.

Filhakika memleketimizde atelyelerde ve fabrikalarda çalışan küçük bir amele zümresinden başka belli başlı işçi sınıfı bulunmamakla beraber amele-işçilerin çalışma yerlerini şöylece sıralamak ve ona göre düşünceleri belirtmek kabildir:

1) Ziraat, bağ ve bahçe işleri.

2) Şehirlerde hususî inşaat işleri.

3) Hükûmetçe yaptırılan inşaat işleri.

4) Maden ocağı işleri.

Bu tasnife göre ziraat ve hususî inşaat işlerinde çalışanlar vergiye tabi tutulmamakla beraber Hükûmetçe yaptırılan inşaat işlerile maden ocaklarındaki işlerde çalışanlar vergi ile mükellef bulunmaktadır.

Bu suretle mükellef tutulan bir amelenin, bir işçinin 30 gün çalıştığı nazara alınmak şartile, gündelik tutarlarına göre eline geçen para ile ödediği vergi şöyle tesbit edilmiştir:

Gündeliği	Aldığı	Vergi olarak verdiği
80 kuruş	76 kuruş	4 kuruş
120 "	109 "	11 "
150 "	118 "	32 "
200 "	155 "	45 "
250 "	192 "	58 "
300 "	228 "	72 "
400 "	300 "	100 "
600 "	432 "	168 "

Bu cetvele göre, Hükûmetin yaptırdığı işler için, ödeyeceği işçiliğin, vergi dolayısile ve çalıştırılan işçinin gündeliğine göre, muhtelif nisbetler dâhilinde fazlalaştığı görülmektedir.

Filhakika işçi gündeliği 80 kuruşa kadar olursa % 4, 80-120 kuruş arasında % 10, 150-200 kuruş arasında % 22 ve 300-600 kuruş arasında % 24-28 nisbetinde fazla işçilik Hükûmetçe ödenmektedir. Bu, Hükûmetin aldığı vergileri % 25 fazlasile yine kendisinin ödemekte olduğunu açık bir tarzda belirtmektedir.

Vaziyeti, hayat şartlarındaki ucuzluk ve pahalılık bakımlarından, kazanç kanununa göre, şöyle inceleyebiliriz: Amele-işçi olarak çalışmak üzere köylerinden ayrılanlar çalıştıkları yerlerde iaşelerini temin ettikten ve bir mikdar para ayırdıktan sonra en çok üç ay çalışarak köylerine dönmektedir.

Bu gibilerin, gündeliği 80-120 kuruş olmak şartile, harpten önce 1,5 kilo ekmek parası olarak 12 kuruş, bir paket sigara için 7 kuruş, katık için 5 kuruş olmak üzere günde takriben 24 kuruş hesabile ayda yedi, yedi buçuk lira arasında bir masraf ihtiyar ettiği ve bu suretle ayda 15-25 lira para biriktirebildiği anlaşılmaktadır.

Bu günün şartlarına göre aynı işçilerin 1,5 kilo ekmek parası olarak 46 kuruş, bir paket sigare için 11 kuruş, bir mikdar katık için 15 kuruş ol-

mak üzere günde takriben 70 kuruş hesabile ayda 20-21 lira raddesinde bir masraf ihtiyar eylediği söylenilmekte ve 80-120 kuruş gündelikle hiçbir para arttıramadığına göre, harpten önceki 15-25 lira tasarruf edebilmek için, 122-155 kuruş gündelikle çalışması gerekmektedir ki bu, ancak 200 kuruş gündelikle temin edilebilir.

Bu duruma göre harpten önce 80-120 kuruş gündelikle çalışan işçilere, bu günün hayat şartlarına uyacak şekilde iş verebilmek için, yani eskisine nazaran günde 46 kuruşluk fazla masrafını karşılamak üzere, gündeliğinin Hükûmetçe 80 kuruş ve müteahhit kâr ve masrafı olarak da 4/1 hesapla 20 kuruş olmak üzere 100 kuruş arttırılması icab etmektedir.

Bundan da anlaşılacağı üzere inşaat işlerinin maliyeti hayat şartlarının tesirile arttığı gibi vergiler dolayısile de yükselmekte ve işi yaptıran Hükûmet, işin bedelini ödeyen de Hükûmet olduğuna göre bir mikdar vergi almak için Hükûmetin aldığını fazlasile ödemesi dikkate şayan görülmektedir.

Hükûmetçe yaptırılan muhtelif taahhüt işlerinde olduğu gibi demir yolu inşa işlerinin % 40-50'sini işçi gündelikleri teşkil etmektedir. Bu gündeliklerin % 90'ı 80-120 kuruş ve % 10'u 175-300 kuruş arasındaki işçilere ait olduğuna göre 80-120 kuruş arasında gündelik alan işçilerin, son hayat pahalılığı karşısındaki fazla masraflarını karşılamak üzere, gündeliklerine 40-45 kuruşluk bir farkın kabul edilmesi için kazanç kanununun 16'ncı fikrası sonuna şöyle bir ilâvede bulunulması faydalı görülmektedir:

"Umumî, mülhak ve hususî bütçe ile idare edilen devlet daire ve müesseselerinden iş taahhüt edenlerin yanlarında çalışan işçilerin 150 kuruşa kadar olan gündeliklerile 200 kuruşa kadar olan gündeliklerin 150 kuruşu."

Böyle bir istisna ile Hükûmet, vergi eksilmesine mukabil, % 25 fazla bir kazanç elde etmiş olacaktır. Çünki ameleye verilen paranın % 25'i müteahhit kârı olarak verilmekte olduğuna göre amele gündeliklerinin arttırılmasından amelenin faydalanması bir hadde kadar menfi netice vermekte ve yüksek bir zam yapıldığı takdirde de çok cüz'i bir istifadesi olmaktadır.

Buna mukabil yapılan zamının büyük bir kısmı vergi olarak hazineye gitmekte ve bu vergiden daha fazla bir mikdarı da müteahhit kârı olarak tekrar hazineden çıkmakta ve müteahhide verilmektedir. Bu suretle amele gündeliklerindeki zamlardan hakikatte hazineye hiçbir vergi girmemekte ve buna mukabil müteahhitlere fuzuli olarak bir kâr temin edilmiş bulunmaktadır ki bunun ilgililerce tetkiki suretile yukarda teklif olunan esas dairesinde veya başka bir şekilde ıslahı zaruridir.

Esasen maruz şekilde bir istisna kabul edilmesi, Hükûmetimizce iktisadî devlet teşekküllerine bağlı fabrikalarda veya diğer teessüslerde çalışan işçilere sıcak yemek ve saire verilmek suretile yardımlarda bulunulduğu böyle bir zamanda, çok faydalı görülmektedir.

Bu münasebetle taahhüt işlerinde çalıştırılan ameleye, geçen yıl da arzedildiği gibi, yemek tevzii işi üzerinde durulmuştur. Ancak sınaî bazı teessüslerimizin tehalükle kabul ve intizamla tatbik ettikleri bu usulün, demiryolu işlerinin uzun bir saha üzerinde görülmesi zaruretile tatbikinde bir çok zorluklar olduğu söylenilmiştir.

Bununla beraber, evvelce aktedilmiş olan mukavelenamelerin tadilleri veya yeni mukaveleler akdi esnasında, maliyet üzerindeki akisleri de derpiş olunmak kaydile, dağınık olarak çalışan amele için olmasa bile, tünel ve köprü işleri gibi toplulukla çalışılan yerlerde ameleye yemek tevzii işinin incelenmesi türlü bakımlarla faydalı telakki edilmiştir.

B) Malzeme İşleri

Demiryolu inşaatına ait türlü malzemenin başlıcaları çimento, benzin, mazot ile çeşitli makine yağları, kereste ve infilak maddeleridir. Bu malzemelerin, inşa işlerinde matlup veçhile temin edebilmek için bu bölgedeki çalışma zamanlarile telif edilmek suretile, Haziran-Eylül aylan içinde Elâzığ istasyonuna getirilmesi ve taşıtılması elzemdir.

Aksi takdirde İkinciteşrin ayından sonra, bir yandan servis yolunun ham olması, diğer yandan ilk önce yağmur mevsiminin ve onu takiben de sürekli kış aylarının başlaması ve yolların nakil işlerine elverişli olmaması hasebile Elâzığ'dan kısımlara taşınmasına imkân görülmemektedir.

Bununla beraber tünellerdeki ameliyelerin her mevsimde sürekli olarak görülmesi kabil olduğundan bunlara ait çimentolarla diğer maddelerin, yolların kapanmasından önce, yaz aylarında çalışma yerlerinde depo edilmesi zaruridir.

Bu arada çimento fiatları üzerinde durmak yerindedir. Çimento fiatları Hükûmetçe muhtelif zamanlarda türlü vesilelerle arttırılmıştır. Bu yükselmelerden Hükûmetimizin ne derecede faydalandığı incelenmeye değer görülmüştür.

Evvelce fabrikalarında 15 liraya satılan bir ton çimento için 30 lira verilmektedir. Hâlbuki yalnız bu fark için inşaat bedellerinde Hükûmetçe ton başına 18,75 lira tediye edildiği söylenilmektedir. Bu gün çimento fabrikaları istihsalatının % 90'ı Hükûmet ihtiyaçları için istihlâk edilmekte olduğuna

göre fiatlardaki yükselişlerin bütçedeki akislerini incelemek ilgili makamların tutumuna bağlıdır.

Benzin, mazot ve yağların esas itibarile parça parça değil, toplu bir halde, zamanında temini zaruri görülmektedir. Bu maddelerden herhangi birinin eksik olarak verilmesi işleri aksatmaktadır.

Ezcümle yalnız benzin temin edildiği halde yağlı maddelerden valvalin verilmediği takdirde kamyonların işletilmesi zorlaştığı gibi yalnız mazot verildiği halde yağ verilmemiş olmasından tünellerde ve köprülerdeki su tulumbalarile kompresörlerin ve diğer cihazların matlup şekilde işletilemediği anlaşılmaktadır.

Bu itibarla mevzuubahs akaryakıt maddelerinin, Elâzığ valiliğini tavsit etmeden doğrudan doğruya demiryolu inşaat başmüdürlüğüne gönderilmesi ve ihtiyaçları layıkile karşılayabilmek için benzin, mazot ve yağ maddelerinin birlikte mütalaa edilmesi zaruri görülmektedir.

Geçen Temmuz ayı içinde Elâzığ-Van-İran hudut demiryolu inşaat başmüdürlüğünce istenilmiş 3 ton vakum yağı, Elâzığ valiliğine gönderildiği için, başka ihtiyaçlara sarfedilmiş ve demiryolu inşaat başmüdürlüğü ancak teneke vakum yağı alabilmiştir ki bu da işlerin istenildiği gibi görülmesinde bir çok zorlukları mucib olmuştur.

Bu duruma göre bundan sonra demiryolu inşa işlerine ait akaryakıt maddelerinin vaktinde temin ve sevkedilmesi ve bu arada Külüşkür köprüsünün muzayyık hava ile yapılacak olan orta ayağı için istenilen 57 ton benzinle 38 ton mazot ve bunlarla mütenasip olarak 3-5 ton yağın tez elden gönderilmesi, başlanılacak ameliyelerin heder olmaması için, cidden temenniye şayan bulunmuştur.

Demiryolu ameliyelerinde sarfolunan kerestenin temini de, bu bölgenin hususiyeti hasebile başlı başına bir iş olmuştur. Filhakika bu çevrede esaslı orman bulunmadığı gibi mevcutlarından da istifade edilmesi bir çok külfetleri mucib olduğundan kereste ihtiyacı başka yerlerden temin edilmektedir.

Ancak, bu gün Hükûmet elile işletilmekte olan ormanların kereste satışları müzayedeye tabi bulunmakta ve evvelce 12-16 lira arasında satılan kerestelerin son yıl içinde 60-70 lira kadar arttırılmış olduğu söylenilmektedir.

Bu suretle, Hükûmet dairelerine ve Hükûmetten iş alan müteahhitlere, arttırmalar sonunda, yüksek fiatlarla satılan kerestelerden hakikatte orman işletmeleri için bir mikdar hasılat temin edildiği anlaşılmakta ve fakat malzeme fiatlarındaki yükselişler demiryolu inşa işlerinin maliyet hesaplarında

müessir olduğuna göre orman işletmelerine giren bu yüksek hasılatın % 25-50 fazlasile Hükûmet kasasından ödenmiş olması tetkike değer bir mevzu olarak mütalaa edilmektedir.

Demiryolu inşa işlerinde kullanılması zaruri olan infilak maddeleri, av barutu hariç olduğu halde, tamamen Hükûmet müesseseleri veya Hükûmetten iş alan müteahhitler tarafından istihlâk edilmekte ve bunların fiatlarındaki yükselişler de yine Hükûmet kasasından ödenmiş bulunmaktadır.

Hükûmetçe ihale edilen işlerin maliyetinde işçilik, malzeme unsurlarından başka müteahhitlerin kullandıkları cihazlar, sarfettikleri emekler, paralar mukabili ödenen kâr müessir olduğuna ve işçilik ile malzeme fiatlarının düşüklüğü veya yüksekliği ile mütenazır olarak müteahhide ödenen paralar eksildiğine veya çoğaldığına göre işçi gündeliklerile birlikte malzeme fiatlarını arttıracak hareketlerden imkân nisbetinde tevakki edilmesi gerekli bir tedbir olarak düşünülmüştür.

Bu münasebetle Elâzığ-Van-İran hudut demiryolunun maliyet hesaplarına ve müteahhitlerin sermaye hareketlerine temas etmek dahi faydalı görülmüştür.

Mevzuubahs hattın inşaata açılan 133+700 kilometro uzunluğundaki altı kısmı ihale bedelleri tutarına göre 13.601.200 liradan ibarettir ve birinci-üçüncü kısımlar bir müteahhide ve dördüncü, beşinci, altıncı kısımlar da ayrı ayrı müteahhitlere ihale edilmiştir.

Bu müteahhitlerin son dünya harbinin memleketimizdeki tesirleri muvacehesinde amele, malzeme ve münakale bakımlarından uğradıkları zorluklarla bunların fiatlarındaki temevvüçler hasebile karşılaştıkları darlıkların izalesi veya işlerin harp sonuna bırakılması hakkındaki dilekleri üzerine mukavelenameleri, İcra Vekilleri Hey'eti ve Devlet Şûrası tarafından incelenmek suretile, tadil edilmiş ve birinci-beşinci kısımlar için 15.4.1942 ve altıncı kısım için 23.7.1942 gününden itibaren aktedilen mukavelename eklerine göre amele gündeliklerine müstenit mütehavvil fiat esası kabul edilmiştir.

Bu suretle mukavelename eklerinde amelenin ortalama gündeliği 120 kuruş olarak tesbit olunmuş ve buna nazaran tanzim edilen fiatlar, eski fiatlara nisbetle, bir misline yakın bir fark göstermiştir. Bu esasa göre amelenin vasatî gündeliklerinin Eylül ayı başından itibaren 230-240 kuruşa yükseltilmesi ve mikdarın, umumî vaziyetle ilgili olarak, daha ziyade arttırılması ve bu gündeliklerin azamî artış hududunun muayyen olmaması yüzünden inşaat bedellerinin, bu fevkalâde zamanlarda, dört mislini aşacağı sanılmaktadır.

İnşaat müteahhitlerinin taahhütlere girişirken alacakları işleri sermayelerile karşılaştırdıkları ve buna göre karar verdikleri ve tabii zamanlarda iş bedelinin % 10'unu sermaye olarak kabul ettikleri ve işleri bu şekilde yürüttükleri söylenildiği halde muhtelif maddelerdeki yükselişler karşısında, bu gün işlerin istenildiği şekilde gelişmemesinde, sermaye durumlarının da mühim bir mahiyet arzetmekte olduğu sezilmektedir.

Bu esaslara göre ihale bedeli 4,5-5 milyon lira olan birinci-üçüncü kısımların taahhüdü zamanında % 10 hesabile 450.000-500.000 liralık bir sermaye ile döndürülmesi kabil görülebilen işlerin son fiat tahavvüllerile 15-20 milyon liraya mal olabileceği anlaşıldığından müteahhitlerin sermayesinin de bununla mütenazır olarak arttırılması icab etmekte ve bu temin olunmadığı takdirde işlerin tam olarak yürütülmesi imkânı da umulmamaktadır.

Müteahhitlerin % 10 sermaye ile iş başarmaları tabii zamanlar için mümkün görülmekle beraber içinde bulunduğumuz fevkalâde hallerde, evvelce derpiş edilmiyen zaruretlerin karşılanması için, sermayenin daha gür olması gerekmektedir. Bu gün müteahhitlerin tedarik zaruretinde bulundukları buğday stoku ile akaryakıt maddeleri ve saire bunun açık bir delilidir.

Filhakika bu gün müteahhitlerin çalıştırdıkları ameleyi iaşe edebilmesi için mühim mikdarda buğday, un stok etmeleri zaruridir. Her kısmın iş hacmine ve amelesinin sayısına göre 200-400 ton arasında bir yıllık stok bulundurması için, oynak borsa fiatlarına göre kilosu 60 kuruş hesabile 120-240 bin liranın yalnız buğday ve un stokuna tahsisi icab etmektedir.

Bu suretle defaten yatırılacak olan bu paranın bir yıl içinde itfası mümkün olabileceğine göre bu mikdarın sermayeye eklenmesi, akaryakıt maddeleri ve saire gibi maddeler için de böylece hareket edilmesi zaruri görülmektedir.

Bütün bu hususiyetlere göre müteahhitlere ait sermayenin, hiç olmazsa tabii zamanlara kıyasen işleri aynı sür'at ve ehemmiyetle yürütebilmek için, asgarî % 25 arttırılması gereklidir. Bunu daha iyi belirtebilmek için ezcümle birinci-üçüncü kısımlar müteahhidinin, bu günün şartların göre 15-20 milyon lirayı bulacağı sanılan işlerini yürütebilmek üzere, sermayesinin 1-1,5 milyon liraya çıkarılması ve diğer kısımların müteahhitlerinin de aynı esaslar dahilinde sermayelerini arttırması zaruri olacağı söylenilmektedir.

Aksi takdirde mevzuubahs birinci-altıncı kısımların müteahhitlerince tabii zamanlara göre ifraz edilen sermaye ile Hükûmetin büyük külfetler ve fedakârlıklar ihtiyarı suretile başarmak istediği demiryolu ameliyelerinin tam randıman verecek şekilde inkişaf edememesinden endişe edilmektedir.

Bu endişe varit görüldüğü halde müteahhitlerin ellerindeki işleri şimdiki sermayelerile mütenasip olarak küçültmek hatıra gelebilir ve bu takdirde iki ihtimal derpiş edilebilir:

1) İşleri parçalayarak sermayeleri nisbetinde yine sermaye sahibi müteahhitlere vermek.

2) Malzeme ve sermaye Hükûmetimizce temin edilmek suretile işi daha küçük ellerle gördürmek.

Esas itibarile ilgililerce tetkiki icab eden bu tarz hareket hakkındaki düşünceler şöyle süzülebilir:

Birinci şekle göre, bu gün ihalelerle tesebbüt etmiş olan vaziyet fiilen devam edebilir; yalnız sermaye tutarlarına göre iş parçalanmış olabilir. Bu takdirde eski müteahhitlere ilâveten yeni müteahhitlerle yeni sermayeler harekete geçer ve işler daha hareketli hale gelebilir.

Ancak bu günün iktisadî ve malî zorluklarına nazaran bu vaziyeti telif ve matlup şekilde idame etmek belki de mümkün olamaz. Şu halde mevcut müteahhitlerin, sermayelerini ve çalışmalarını, bu günün ihtiyaç ve icaplarına uygun bir şekilde arttırmaları şartile, muhafazalarına devam edilir.

İkinci şekle göre hareket, görünüş itibarile, bu gün tatbik edilen şekilden aykırı değildir; ancak hakikatte bunun mahiyeti başkadır. Çünki bu gün müteahhitler buğday, benzin, mazot, yağ, nakil vasıtaları, inşaat malzemesi, demir, çimento ve saire temin edebilmek için Hükûmete başvurmakta ve bütün Hükûmet teşekkülleri de harekete geçmek suretile bu çeşitli malzemeyi iş yerinde, iş başında müteahhitlere teslim etmektedir.

Bundan da anlaşılacağı üzere müteahhitlerin bu yoldaki emekleri nihayet başvurmaktan ve biraz bu dileklerini kovalamaktan ve verilen malzemeyi teseliüm etmekten ibarettir ve bütün bunlar, mukavelename icaplarına göre, uygundur.

Bu duruma göre mevzuubahs işler küçük ellere verildiği takdirde malzemenin temini için Hükûmet teşkilâtı tarafından esasen sarfedilmekte olan emekler eskisi gibi esirgenmiyecek ve yalnız malzemenin bedeli müteahhide teslim edildikten sonra değil malzeme alındığı zaman alındığı yere Hükûmet elile ödenmiş olacaktır.

Bu, Hükûmetimizin, ilk demiryolu inşa ameliyelerinde olduğu veçhile, demiryolu inşaatına ait malzeme bedelleri için önceden sermaye ayırması gibi bir külfet doğuracaktır. Fakat bu tarz harekette müteahhit kârı diye bir para düşünülmiyecek, ilave edilmiyecek ve bu suretle inşaat daha ucuza mal

edilebilceği gibi işler de daha çok, daha verimli bir şekilde gelişmiş olacaktır.

Bu münasebetle müteahhit kârı üzerinde durmak yerinde olsa gerektir. Hükûmetimizin ihale suretile yaptırdığı işlerin mahiyetinde üç esaslı unsur bulunmaktadır:

A) İşçilik: İşin vücuda getirilmesi için gereken el emeği.

B) Malzeme: İşlerin bünyesini teşkil eden çeşitli maddeler.

C) Masraf ve müteahhit kârı: İşlerin başarılması için kurulan teşekkül ile kullanılan alet, edevat, mihanikî vasıtalarla bunların amortismanları ve işletme masrafları ve müteahhitlerin emeklerile sermayelerine karşı verilecek kâr.

Umumiyetle Hükûmetin yaptırdığı işlerin nevi ve cinsine ve mahiyetine göre işçilikle malzeme mikdarları tahlil fiatlarında gösterilmekte ve amele gündeliklerile malzeme fiatlarına göre işçilik ve malzeme bedelleri hesap edilmekte, müteahhit kârı ve masrafi da işçilik ve malzeme tutarının % 25'i nisbetinde bulunmaktadır.

Müteahhit kârı ve masrafi, amele ve malzeme bedellerine tabi bulunduğundan işçi gündeliklerinin ve malzeme fiatlarının yükselmesi veya düşük olması hallerine göre müteahhitlere ödenen paralar da çoğalmakta veya azalmaktadır.

Şu duruma göre işlerin, malî imkânlarla telif edilmek kaydile, daha küçük ellere verilmesi halinde, bu günün şartlarına nazaran, Hükûmetimizin müteahhit kârını ödemekten vareste kalacağı muhakkak görülmektedir.

Bununla beraber, bu düşünceler, içinde bulunduğumuz fevkalâde hallerin uzun sürmesi ve mevzuubahs demiryolu inşa işlerinin de daha ziyade gecikmesi ihtimaline göre arzedilmiştir. Bu günün hayat pahalılığı ortadan kalktığı ve tabii bulunduğundan vaziyetin türlü bakımlarla incelenmesi ilgili makamların takdirine bağlı bulunmuştur.

Bu arada demiryolu inşaat işlerinin hızlandırılması bakımından üzerinde durulması gereken diğer bir meseleye temas etmek yerindedir.

Tutarı 133+700 kilometroluk inşaat sahası üzerinde taşınması gerekli malzeme ve saire için gerektiği kadar nakil vasıtası bulunmaması işleri aksatmaktadır. Millî müdafaa zaruretlerile ve fevkalâde haller icabiyle şehirlerdeki nakil vasıtalarının toplanması hakkındaki karar üzerine Elâzığ'daki nakil vasıtalarının sayısı da azalmış ve bu gün işletilenler de taşıma kabileyeti bakımından ihtiyaçları karşılamaktan çok uzak bulunmuştur.

Bu itibarla muhtelif yerlerden gelen çeşitli malzemeyi Elâzığ istasyonunda kısımlara ait malzeme parklarından iş yerlerine taşıyabilmek için, her kısma onar tane hesab edilmek suretile, 50-60 kamyonun yedek parçalarile ve lastiklerile inşaat başmüdürlüğü emrine verilmesi zaruri görülmüştür.

Demiryollarının yapılmasından, işletmeye açılmasından, herhangi bir zaruretle, ilk önce askerî teşekküller faydalanmakta olduğuna göre bugün başlanılmış olan bu demiryolu ameliyelerini hızlandırabilmek için Millî Müdafaa Vekâletinden inşaat başmüdürlüğü emrine 50-60 kamyon verilmesile Millî Müdafaa ihtiyaçlarının aksatılmış olmıyacağı sanılmaktadır. Esasen bu kamyonların, tahsisi halinde bile, Millî Müdafaa zaruretlerile muvakkat veya sürekli olarak istifade edilmek istenildiği takdirde Millî Müdafaamızın bu vasıtaları yine sür'atle emri altında bulundurabileceği tabii bulunmuştur.

Bu itibarla demiryolu ameliyelerini gerçekten hızlandıracak olan böyle bir tedbirin tatbiki yine Millî Müdafaamızın icaplarına uygun bir hareket olarak mütalaa edilmiştir.

Filhakika Diyarbakır-Irak hudut hattı üzerinde işletmeye açılmış bulunan Diyarbakır-Bismil arasında Bismil'den itibaren 29'uncu kilometrodaki Batman çayına kadar olan sahada demir ray döşeme ameliyelerinden önce yaz aylarında günde ancak 2,5 kilometro yol yürütülmek suretile 15 günde taşınabilen erlerimizin bu gün 5-6 saat gibi kısa bir zamanda nakledilmeleri demiryolu ameliyelerinin hızlandırılmasındaki isabeti teyid edecek yeni bir örnek sayılmıştır.

Bu münasebetle hatıra gelen diğer bir noktaya temas edilebilir: Diyarbakır-Irak hattı üzerinde Diyarbakır-Sinan duraklarının işletmeye açılmış olmasına rağmen, 80 kilometroluk bir kısım üzerinde, muhtelif kamyonlar işletilmektedir. Siirt, Bitlis, Van halkı için bir transit şehri mahiyetinde olan Diyarbakır'la ticarî işlerin temini hususlarında demiryolundan istifade kabil olduğuna göre bu demiryoluna muvazi olarak işletilen kamyonların, demiryolu olmıyan yerlere tahsisi daha faydalı görülmektedir.

Filhakika bu gibi kamyonların, demiryollarının bulunduğu sahalarda muvazi yollarda işletilmemesi ve iç kasabalardan istasyonlara uzanan amut yollarda çalıştırılması ve bu esasın uygun görüldüğü takdirde, bütün memlekette şamil olarak mütalaa ve tatbik edilmesi ilgili makamlarca tetkike değer bir konu olarak düşünülmüştür.

17. Münakale ve Muhabere

Elâzığ-Van-İran hudut demiryolu işlerile mütenazır olarak yapılması gerekli olan 24+290 kilometro uzunluğundaki Yolçatı-Elâzığ şube hattı için henüz bir hazırlıkta bulunulmadığı anlaşılmıştır. Bu şube hattının ana hatlar gibi takviye edilmesindeki zarurete ve mücbir sebeplere geçen yıllarda da temas edilmiş olduğundan burada kısaca işaret suretile iktifa edilmesi daha doğru görülmüştür.

Demiryolu işletme işlerinde, içinde bulunduğumuz fevkalâde hallerden mütevellit zaruretlerle de olsa, görülen eksiklikleri ıslâh için ilgili teşekküllerin önemle tedbir almaları, türlü bakımlarla gereklidir. Demiryolu istasyonlarına verilen tel yazılarının memurlar tarafından unutularak çekilmemesi müsamaha ile karşılanacak hareketlerden sanılmamakta ve husule gelen kazaların dikkatsizlik ve kayıtsızlıklarla tekerrürü Hükûmetimizi telafisi kabil olmıyan zararlarla karşılaştıracağından endişe edilmektedir.

Elâzığ'la Ankara-İstanbul arasında devlet hava yollarınca işletilen tayyare servislerile daha sür'atle irtibat temin edilmesi çok yerindedir. Ancak bu uçuşların hareket zamanlarının hakikî ihtiyaçlara göre tanzimi için ilgililerin tetkiklerde bulunması gereklidir. Elâzığ'dan gelenler için Ankara ve İstanbul'da otellerde yer bulabilmek o kadar zor olmamakla beraber Bingöl, Muş, Tunceli gibi yerlere gitmek üzere yaz aylarında öğlenden sonra uçakla Elâzığ'a hareket edenlerin geceleyin Elâzığ'da barınmak için ciddî zorluklarla karşılaştıkları vakidir.

Esasen demiryolu ile giden yolcuların, şimdiki hareket tarifelerine göre, gece yarılarında Elâzığ'a vardıkları nazara alınmak suretile uçak servislerini tercih edenlerin öğle vakti Elâzığ'da bulunacak ve yollarına devam imkânını bulacak surette Ankara'dan sabahları uçakla hareket edebilmeleri hususunun devlet hava yolları tarafından incelenmesi faydalı görülmektedir.

Posta ve telgraf muhaberelerindeki gecikmelerin de önlenmesi zaruridir. Geçen yıllarda da işaret edildiği üzere Bingöl vilâyet merkezi olan Çapakçur ile Solhan merkezi arasında doğrudan doğruya telgraf hattı bulunmamaktadır. Bir kısım malzemesi geçen yıllardan beri hazırlanmış bulunan hattın yaptırılmasında mutlak zaruret görülmektedir.

Son yıl içinde Solhan kaza merkezindeki postahaneden Manilâ'nın kaldırılmış olması yüzünden telgraf ve şifre muhaberelerinin telefon vasıtası ile yapılmakta bulunması bu hususdaki zorlukları canlandıracak mahiyette gö-

rülmüştür. Bu tarz muhabere telgraf muhaberelerinin emniyet ve sür'atle cereyanını ihlâl ettiği gibi telgraf ve şifrelerin ağızdan ağıza nakli yüzünden telgrafların bir çok defalar karine ile okunduğu ve resmî haberleşmelerdeki mahremiyetin de ortadan kalktığı anlaşılmaktadır.

Solhan kaymakamlığınca Elâzığ posta telgraf başmüdürlüğüne vaki müracaatlarda Manilâ'nın Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğünce verilen emir üzerine kaldırıldığı öğrenilmiş ve fakat bunun sebebi bir türlü anlaşılamamıştır.

Bingöl valiliğince Solhan kaymakamlığına yazılan şifrelerden 19'unun anlaşılmıyacak derecede yanlış yazıldığı tesbit edilmiştir. Bu yanlışlıklarda doğru telgraf hattı olmamasının âmil olduğu muhakkaktır. Çünki Çapakçur-Solhan telgraf muhabereleri Genç-Lice-Kulp-Muş merkezlerinden dolaşılmak suretile bin bir zorlukla temin edilmektedir.

Çapakçur-Kiğı arasındaki telgraf haberleşmeleri de aynı durumdadır. Kiğı hattı Elâzığ vilâyetine bağlı Karakoçan kazası üzerinden dolaşmakta ve Solhan kazasına nazaran daha kısa bir kavis çizmektedir.

Hâlbuki Solhan ve Kiğı kazalarının idare, asayiş ve askerlik işleri itibarile doğru hatlarla vilâyet merkezine bağlanmaları elzem ve zaruri görülmektedir. Bu sebeple bu hatların bu yıl tesis edilmesi Münakalât Vekâletimizden rica edilmektedir.

18. Halk Evlerimiz ve Parti Teşkilâtımız

Vilâyet bölgesindeki Halkevi ve Odalarımızın çalışmalarında, geçen yıllara göre, bir canlılık sezilmektedir.

Çapakçur Halk Evinde haftalık konferanslara devam edildiği gibi güzel Türkçemizin yayılması, kökleşmesi için önemle çalışıldığı, Türk büyüklerile inkılâp hareketlerimizin özel konşmalarla anıldığı ve aydınlatıldığı, edebî konulara ayrı bir yer verildiği öğrenilmiş, Halk Evi bandosunun iyi bir öğretmenle canlandırıldığı, Halk Evi sahnesinin genç istidatlarla hareketlendirildiği, bazı mühim köylerde müsamere gezileri tertibi suretile küçük bazı temsillere çalışıldığı söylenilmiştir.

Geçen kış mevsiminde ilk okul çocuklarından muhtaç olanlara, 26 çocuğa elbise giydirilmiş ve bazı yurddaşlara içtimaî ve sıhhî bakımlarla yardımlarda bulunulmuştur. Bölgenin tarih bakımından incelenmesi esaslı çalışmalara bağlı görülmüştür. Halk dershanelerinin A ve B kurslarında, ziraî san'atlar bakımından, çalışılmıştır.

Kiğı Halk Evi yardıma muhtaç çocuklarla bazı asker ailelerine yardımda bulunmuştur. Halk dershane komitesinin teşebbüsü ile Kiğı ceza evinde hiç okuma yazma bilmeyen beş mahkûm A kursunu bitirdiği gibi kazaya bağlı bütün köy ihtiyar hey'etlerinin merkezde toplanmaları vesilesile bunlar arasında kanunî ve medenî bilgilerin yayılmasına önem verilmiş, ayrıca biçki ve dikiş öğrenmek isteyen kız çocuklarına bu işlerin öğretilmesine başlanılmıştır. Kitap ve muhabere işlerinin muntazam şekilde yürütülmesi, Kiğı kasabası halkının Halk Evine sürekli devam etmesi kayda değer görülmüştür.

Solhan halk odasının çalışmaları kaymakamın çok yakın ilgisile ilerletilmiş ve Halk Odası merkez kaza halkının barındığı sıcak bir yuva olmuştur. Şimdi küçük bir toprak odadan ibaret olan Halk Odasının mahallî şartlara uygun olarak yapılmakta olan yeni binada daha verimli bir şekilde çalışacağı şüphesiz görülmektedir. Bu binanın döşeme işleri ve sair ihtiyaçları için merkezden 300-500 liralık bir yardımda bulunulması çok yerindedir.

Genç kaza merkezi olan Darahini'deki Halk Odasında millî bayramlar ve törenler kutlandığı gibi türlü konuşmalar, türküler ve oyunlarla dilimizin ve kültür hareketlerimizin yayılmasına çalışıldığı anlaşılmıştır. Genç halk odasında üç nikâh töreni olmuş ve 13 fakir çocuk giydirilmiştir.

Karlıova kazasında bir Halk Odası açılması çok faydalı olacaktır. Burada bu maksatla mahallî şartlara göre bir bina yapılmıya başlanılmıştır. Bu odanın açılmasına izin verilmesi ve bir radyo gönderilmesi ve döşeme işleri için de merkezden yardım edilmesi yerinde görülmüştür.

Umumiyetle Halk Evlerimizle Odalarımızın çalışmaları, bütçe darlıklarına rağmen, içtimaî hareketlerle güzel Türkçemizin yayılması bakımından çok faydalı olmaktadır. Kadınlardan Halk Ev ve Odalarına üye yazılması kayda değer görülmüştür.

Halk Evlerimizle Odalarımız, radyolara ait pilleri ve sair malzemeyi bulmakta çok zorluk çekmektedir. Bu gün piyasada bulunmıyan bu malzemenin merkezden temin ve sevk edilmesi mutlak zaruret halindedir.

Bu münasebetle parti teşkilâtımızın Doğu illerine teşmili hususundaki temayüllere de işaret etmek yerinde görülmüştür.

Bingöl vilâyeti bölgesinde yalnız Kiğı kaza merkezinde parti teşkilâtı bulunmaktadır. İdare Âmirleri, üç yıl önce de arzedildiği veçhile, bu teşkilâtın yayılmasına taraftar bulunmamakla beraber aziz vatanımızın büyük bir sahasını kucaklıyan parti teşkilâtımızın Bingöl gibi Doğu illerimizde kurulmaması bazı yanlış düşüncelere yol açmakta, hattâ Bingöl vilâyetinin bir kazasında

parti teşkilâtı olduğu halde diğer kazalarında bulunmaması türlü türlü tefsirlere vesile olmaktadır.

Elâzığ gibi daha uyanık ve daha hareketli bir vilâyet merkezinde bu konu üzerinde durulması ve parti teşkilâtının kurulması için dileklerde bulunulması bu bakımdan kayda değer bulunmuştur.

Her halde, türlü özellikleri ve zenginlikleri olan Doğu illerimizde dahi yurttaşlarımızı Cumhuriyetimizin gür ve feyizli ışığı ile aydınlatmak ve millî inkılâp hamlelerimizi sağlamak için Halk Evleri ve Odalarımızdan başka parti teşkilâtımızla da sürekli olarak çalışmak, türlü bakımlarla, faydalı görülmüştür.

Bununla beraber bu önemli ve gerekli işin, bu günün isteklerine göre incelenmesi ve yerine getirilmesi yüce partimizin tutumuna bağlı bulunmuştur.

11.11.1942
Bingöl Mebusu

TUNCELİ VİLÂYETİ GENEL DURUMU ÜZERİNDE İNCELEMELER (1943)*

Yazan: Necmeddin Sahir Sılan
Tunceli Mebusu

11.12.1943

Cumhuriyet Halk Partisi
Genel Sekreterliği Yüksek Makamına

Büyük Millet Meclisimizin toplantılarına ara verdiği aylarda, Tunceli sınırları içindeki dolaşmalarda, vilâyetin genel durumu üzerindeki incelemelerimi belirten birinci yıllık raporumu bu yazıyla sunuyorum.

Derin bağlılıklarla saygılarımı yenilerim.

Tunceli Mebusu

* Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 16, Belge No: 171.

İçindekiler

1. Genel Görüş 185
2. Sınır ve Tabiat 187
3. Yüzölçümü ve İklim Durumu 191
4. İdare Bölümü 193
5. İdare Cihaz ve Unsurları 200
6. İdare İşleri 209
7. Belediye Hareketleri 214
8. Güvenlik Durumu 216
9. Nüfus Hareketleri 219
10. Askerlik İşleri 224
11. Adliye Durumu 229
12. Tapu İşleri 233
13. Sağlık Durumu 235
14. İskân ve Toprak İşleri 238
15. Yasak ve Boşaltılmış Bölgeler 246
16. Maarif Hareketleri 251
17. Ziraat Durumu 257
18. Hayvan İşleri 274
19. Orman Durumu 278
20. İktisadî Hareketler 284
21. Maden İşleri 287
22. Ticarî Münasebetler 289
23. İaşe Durumu 291
24. Maliye İşleri 298
25. İnhisar Maddeleri 300
26. Nafıa İşleri 304
27. Nakil Vasıtaları 329
28. Halkın Durumu 334
29. Vazifelilerin Hali 337
30. Parti Teşkilâtımız, Halk Evlerimiz 338

1. Genel Görüş

Eski devir ve idarelerde Hükûmet nüfuzundan uzak, seyitlerle ağaların zorbalığı altında yaşıyan ve zaman zaman volkan gibi kaynıyan Dersim bu gün Tunceli adını taşıyor.

Dersim-Tunceli. Biri, eski ve geri bir zihniyeti, şekavet ve mefsedeti canlandırıyor, diğeri eski devirleri tasfiye eden yeni ve ileri bir medeniyeti, huzur ve emniyeti müjdeliyor.

Dersim'in eski tarihimizde ve umumî hayatımızdaki acıklı ve kanlı hadiseleri bu gün arkamızda ve uzakta. Fakat Tunceli'ndeki olayları lâyıkile belirtebilmek için Dersim'in yakın tarihine gözlerimizi çevirmek yerinde.

Çünki, Doğu bölgelerimizdeki bu şirin ve zengin vatan parçası, üzerinde durulmaya, incelenmeye ve işlenmeye ve çok çalışılmaya değer bir toprak.

Cumhuriyet, bu toprak parçasını ilk yıllarda şöyle buldu: Baysallıktan ve Hükûmet nüfuzundan uzak; kanun ve nizamlara silâhla karşı duran, sınırlarındaki topraklarda yaşıyanlara sürekli talanlarla zarar veren, seyit ve ağaların şekavet yatağı bir çevre.

Haşin bir tabiat; sarp dağlar, korkunç mağaralar, vahşi vâdiler ve azgın sularla çevrili, yolsuz ve köprüsüz, yapısız ve bakımsız bir ülke.

Kurtuluş savaşının daha ilk yıllarında Büyük Millet Meclisi'ne karşı doğan Koçgiri isyanının failleri Dersim'in o şaki çevresine, tabiatın o vahşi gölgesine sığındı. Yeni bir alev, büyük bir gaile muhakkaktı. Atatürk'ün kudretli görüş ve tutumu, kurtuluş savaşı günlerinde, Dersim'i türlü tesirlerden ve hareketlerden korudu.

Hükûmet, dış gaileleri önledikten sonra, içerde baysallığı kökleştirmek için çalışmaya başladı. Bu konuda Dersim'in yeri en başta idi. Türk devleti için maddî ve manevî büyük fedakârlıkları mucib olan bu vatan parçası üzerinde huzur ve sükûnu sürekli olarak temin edebilmek, Hükûmetin kanun ve nizamlarını yürütebilmek, halkı seyitlerin ve ağaların elinden ve nüfuzundan kurtarabilmek ve bu çevredeki vatandaşları mes'ut bir hayata kavuşturabilmek için Cumhuriyet Hükûmeti, her türlü yollarla, incelemelere koyuldu.

Bu arada Şeyh Said'in taassup hareketini fırsat sayan Koçuşağı'nın azgın hareketi ile karşılaşıldı ve bu, 1926 yılında bastırıldı. Bu hadise, Hükûmetin Dersim üzerinde daha esaslı durmasına âmil oldu. Dersim'in içinde, aşiret hayatından ayrılarak çiftlikle uğraşanlarla, Dersim'in muhitindeki bütün vatandaşlar, soygunculuk yapan, hayatlarına kıyan, evlerini yakan aşiret reislerinden, haydutlardan bezmişti.

Bu çevreden yükselen sesler çok acı idi. Dersim'in 1931 yılındaki azgın durumu karşısında Hükûmet, mes'ul ve salâhiyetli adamlar ile vekil ve komutanlarile bilgili ve tecrübeli idarecilerile alınacak tedbirleri süzdü.

Bütün bu ödevleri veren Başvekil İsmet İnönü, Dersim'in ve Doğu bölgemizin tez elden nura kavuşması için 1936 yılında Doğuda dolaştı, Hükûmet kararlarını kesin olarak hazırladı. Büyük Millet Meclisinde, o yıl içinde, 2884 sayılı kanun onaylandı.

Böylelikle Dördüncü Umumî Müfettişlik kuruldu. Tunceli vali ve komutanı sıfatlarile işe başlayan Umumî Müfettiş bu kanun ile aldığı fevkalâde ve geniş salâhiyetleri kullanırken dikkatli davrandı. İlk hamlede halkı fesada verenleri aydınlatmak, kötülüklerden uzaklaştırmak için uğraştı. Bu arada o zamana kadar Tunceli'nde girilemiyen yerlere Hükûmet kuvvetleri sokuldu.

Bu suretle bir yandan Dersim'in ve Dersim'linin ruhunu tanımak, okumak için çalışılırken diğer yandan muntazam bir planla bu çevrede yollarla köprülerin, Hükûmet konakları ile okulların, kışlalarla karakolların, memur ve subay evlerinin yapılmasına başlanıldı.

Fakat Hükûmet nüfuzunun Tunceli çevresinde yerleşmekte olduğunu, Hükûmet kanun ve nizamlarının yürürlüğe girdiğini gören seyitlerle ağalar eskisi gibi halkı esir olarak kullanamıyacaklarını ve halkın sırtından geçinemiyeceklerini anlayınca yeni bir mukavemet ve mefsedet hazırlamakta gecikmedi; orman kanununun tatbikini bir fesat vesilesi saydı.

İlk önce 1937 yılı Mart ayı içinde, Şarkî Dersim'de Demenan ve Yusufhanlı'lar telefon hatlarımızla köprüleri tahrib etti. Bu hareketlere Haydaran ve Yukarı Abbasuşağı da katıldı. Bu yılın sonunda, Birincikânun ayı içinde de, jandarmalarımıza ve jandarma karakollarımıza tecavüz edildi.

Bunun üzerine 1938 yılında 3'üncü ordu kuvvetlerile birlikte kesin bir tedib hareketi oldu. Bu hareket sonunda Koç ve Kalan bölgeleri Hükûmetçe yasak bölge olarak çizildi. Buralarda oturanlar Garp vilâyetlerine gönderildi. Bunlardan sarp dağlarda, mağaralarda barınmak suretile Hükûmet kuvvetlerine mukavemet edenlere karşı hareketlere devam edildi ve 1939-1941 yıllarında Koç mıntıkasında ve yasak bölgede kalanların bir kısmı tenkil olundu, bir kısmı da teslim olmak suretile bütün bu topraklar tamamile temizlendi.

Böylelikle yıllarca şekavet ve mefsedet yuvası halinde kalan bu güzel vatan parçası, Cumhuriyetimizin kudretli ve şefkatli elile, diğer vilâyetlerimiz gibi, sükûn ve huzura kavuşturuldu. Bu gün Hükûmet kudreti Tunceli'nde tamamile teessüs etmiş bulunuyor.

Hükûmet, bir yandan bu işleri gerçekleştirmek için uğraşırken diğer yandan bu zengin çevreyi yeni yollar ve yapılarla şenlendirmek için gerekli çalışmalarını hızla ileri götürdü. Bu gün Tunceli çevresi içinde iftihar ile görülen muhteşem kışlalar, Hükûmet konakları, memur ve subay evleri, okullar, karakollar Cumhuriyetin birer âbidesi, yeni açılan bâzı yollarla aşılmaz sanılan sular üzerindeki betonarme ve demir köprüler Cumhuriyetin feyizli birer eseridir.

Bütün bu âbideler ve eserler, yeni yapılarla yollar ve köprüler Tunceli halkının Hükûmete, Hükûmet icraatına karşı güvenini arttıran birer âmildir. Biz bu eserlerle övünmeliyiz ve övünebiliriz de.

Fakat ATATÜRK devrinde Başvekil İsmet İnönü'nün çizdiği hususî ıslâhat programı, bu gün, 1941 yılından beri, duraklamış bir vaziyettedir; bundan dolayı da acınmalıyız ve acınırız da.

Çünki, yapılan kışlaların ve Hükûmet yapılarının bakımsız durumu, başlanılan ve yarıda bırakılan yolların metrûk hali çok hazin.

4'üncü Umumî Müfettişliğin ilk hamlede ve ilk yıllarda bu çevre üzerindeki yakın ve sürekli ilgileri, türlü sebeplerle, bu gün kaybolmuş gibi.

İçinde bulunduğumuz zamanların zorluklar ile de olsa Tunceli'nde başlanılmış olan ıslâhat programının, imâr hareketlerinin, Hükûmet merkezinin sürekli ilgisile, Umumî Müfettişliğin bütün teşkilâtile önemli ve düzenli çalışmalarile yeniden hızlandırılması ve bu çevrenin türlü hususiyetleri bakımından gereklidir.

Esasen, Sayın İSMET İNÖNÜ, 1937 yılı Haziran ayında, Büyük Millet Meclisinde bu zarureti, şu sözlerile, ne güzel belirtmişti:

"CUMHURİYET HÜKÛMETİ ORAYA ISLÂHAT PROGRAMINI SÜS OLARAK, HEVES OLARAK GÖTÜRMEDİ. NE KADAR MÜŞKÜLÂTA UĞRASA, NE KADAR ÇOK SENE SÜRSE YAZ VE KIŞ BU PROGRAMI BİZ ORADA TATBİK EDECEĞİZ."

Eski Başvekilimizin bu değerli sözlerini İSMET İNÖNÜ devrinde eskisinden daha büyük bir hamle ile tahakkuk ettirmek hepimize düşen millî bir ödevdir. Çünki, Tunceli çok hassas, çok dikkat isteyen bir çevredir.

2. Sınır ve Tabiat

Tunceli sınırları, 2885 sayılı kanun yürürlüğe girdiğinden beri, tatbik edilen idare bölümüne göre, şöyle çizilmiştir:

Kuzeyde Erzincan vilâyeti ve Munzur sıra dağları, Pülümür kazası yönünde kısmen Fırat nehri ve Erzincan vilâyetine bağlı Tercan kazası.

Doğuda Elâzığ vilâyetine bağlı Karakoçan ve Bingöl vilâyetine bağlı Kiğı kazaları ve Peri suyu.

Güneyde Elâzığ vilâyeti, Pertek kazası yönünde ve Çemişgezek kazası eteklerinde Murat nehri.

Batıda Erzincan vilâyetine bağlı Kemaliye kazası, Malatya vilâyeti ve Arapkir kazası ile Çemizgezek arasında Fırat nehri.

Bu sınırlara göre, ilk bakışta, küçük bir yer gibi sanılan Tunceli, tepeleri bulutlarla konuşan yalçın ve sarp dağları, insana korku veren dar ve dik boğazları, engin ve derin uçurumlar ile tabiatın en çetin varlıklarını kucaklamış büyük bir çevredir.

Genel olarak her biri başlıbaşına bir güzellik veren ve türlü türlü renklerle bezenmiş olan bu dağların ve tepelerin başlıcaları şöyle sıralanabilir:

Kuzeyde Ovacık kazasının şimalinde Munzur sıra dağları bütün haşmetile batıdan doğuya doğru uzanmış gibidir. Bu sıra dağlar üzerinde doğudan batıya doğru Katırtepe 2.300, Koçgölbaşı 3.250, Eğripınar ve Fikrik dağları 3.150, Büyük Gölbaşı dağı 3.000 metre yüksekliğindedir. Ovacık kazasile Erzincan vilâyetine bağlı Ilıç kazası hududu üzerindeki Biçare Boğazı ve Keşişdağı'ndan sonra Ovacık kazasının batısında Behrebeli.

Yine Munzur sıra dağlarının devamı halinde Katırtepe'den sonra doğuya doğru uzanan Mercan dağları. Bu dağ üzerinde en yüksek noktayı teşkil eden ve Erzincan hududunda kalan Akbaba 3.449, yine Munzur sıra dağlarının devamı olan Karacakale 3.160 metre yüksekliktedir.

Doğuda Pülümür kazası içinde ve Pülümür'ün doğusunda, Deşt ve Eşil nahiyelerini birbirinden ayıran Bağırbaba dağı 3.287, Pülümür'le Ovacık, Kalan ve Nazımiye sınırlarının birleştiği yerde Bobyezbaba 3.205, Pülümür'le Nazımiye arasında doğu güneydeki Ardıç dağları ile bu dağın batısındaki Fahribaba tepesi 2.530 metre yüksekliklerile dikkati çekmektedir.

Nazımiye kazasının Pülümür kazası ile sınırını teşkil eden Şambudağı 2.405, bu dağın doğusunda Acıelma-Süaydela 2.450, Nazımiye kazasının Kalan kazası sınırı üzerinde ve Kutu deresinin doğusundaki Küçük Göldağı, Temas dağı 2.750, Nazımiye kazasının doğusundaki Hamikbaba 2.057, İresi nahiyesinin batısındaki Hipitutu dağı 2.600, Nazımiye'nin güneyinde Mazgirt sınırına yakın Düzgünbaba dağı 2.083 metre yüksekliktedir.

Mazgirt'in kuzeydoğusunda, Mazgirt kazasına bağlı Pah nahiyesile Mazgirt'in merkez nahiyesi sınırlarını ayıran Kırklar dağı ve bu dağın doğusunda Sinevar taşının yüksekliği 2.050 metredir. Sinevar dağının kuzey

doğusundaki Kökerik tepesile Mazgirt'in güneyinde Peri kasabasının doğusundaki Atsıztepe 1.850, Mazgirt'in güney doğusunda Sindam taşı 1.750 ve Mazgirt merkez nahiyesile Muhundu nahiyesi sınırı üzerindeki Sabahbaba 1.711 metre yükseklikte bulunmaktadır.

Güneyde Pertek kaza merkezinin kuzeyinde Süpürgüç-Sürgüç dağı 1.870 ve bu dağın doğusundaki Sakaltutan dağı 1.807, Pertek kazasının kuzey doğu sınırı Kalan kazasile hududu ayıran Kandilbaba 1.610 metre yüksekliktedir.

Pertek kasabasının batısında 1.095 metre yükseklikte olan Harmancık tepesinin batısına düşen Pertek kale harabesi 900 metre yüksekliktedir.

Batıda Çemişgezek kazasının kuzeyinde Kemaliye kazası sınırından doğuya doğru uzanan Koçtepeleri, Karadağ ile Munzur dağı ve bu dağın en uç noktasını teşkil eden Ziyaret tepesinin yüksekliği 3.188 metredir. Bu kazada yine doğuya doğru Çemişgezek, Ilıç ve Ovacık kazalarının birleştiği noktada yükselen Bayramdağı'ndan başka Çemişgezek ve Ovacık kazaları sınırı üzerinde görülen Yılandağı 3.000 metre yüksekliktedir.

Yine Çemişgezek kazasının kuzeyinde Tagar-Tuhar deresinin batısındaki Kırklar tepesinin yüksekliği 2.703 ve Çemişgezek güneyinde, kuzeye doğru, Fırat nehrinin doğusunda görülen Mirhor tepesinin yüksekliği 1.025 metredir.

Bu dağ ve tepelerden başka bu kazalarda bir çok dağ ve tepeler olduğu gibi Tunceli'nin içindeki Kalan kazası ile Nazımiye kazasının kuzey doğu sınırı üzerinde Harçik vadisini teşkil eden Zeldağı 2.200, kuzey batıda Ovacık sınırı üzerinde Karasakal, Göldağı 1.951 ve Hozat kazasında Sarısaltık tepesi 2.276, Hozat'ın güney doğusundaki Kızıldağı 2.200, Deşt'in güney doğusundaki Beyazdağ 2.150 metre yüksekliğinde bulunmakta ve bunları muhtelif yüksekliklerde diğer bir çok dağ ve tepeler kuşatmaktadır.

Bütün bunlar Tunceli çevresinin ne kadar sarp, ne kadar yalçın dağ ve tepelerle çevrilmiş olduğunu göstermektedir. Kuzeyde en yüksek noktası 3.449, güneyde en alçak noktası 900 metreyi bulan bu dağlarla tepelerin baş döndürücü manzaraları yanında kuzeyden güneye doğru akan azgın ve coşkun suların çağlayışları tabiatın bu çevreye verdiği eşsiz güzellikleri ve zenginlikleri bir kat daha arttırmaktadır. Tunceli'ni kucaklayan bu sularla dereler oldukça önemlidir; bunlar şöyle süzülebilir:

Kuzeyde, Ovacık kazasına bağlı Zeranik köyünün batısında, Dersim efsanelerini söyliyen Munzur suyu. Ziyaret tepe eteğinde muhtelif yerlerdeki

kaynaklardan köpürerek taşıyor. Bu kaynaklar, ora halkının deyişine göre Gözeler sanki ayrı ayrı birer çağlayan gibi.

Munzur sıra dağları boyunca batıdan doğuya doğru uzanan ve Ovacık'ı ikiye bölen Munzur suyu beş koldan gelen derelerle büyük bir nehir halindedir. İlk önce kuzeydeki Mercan dağlarile Katırtepe ve Sebilbaba tepelerinden batıya doğru akan ve Koçgölbaşı dağında Harami deresile birleşen Mercan deresi Ovacık'ın doğusunda Munzur'a kavuşur.

Daha sonra, Kazanın batı sınırında Keşişdağı ile Behrebeli ve Bayram dağından doğuya doğru akan, Ziyaret tepesinden başka kazanın güney sınırındaki Halife tepesinde Hanuşağı deresile birleşen, Havaçor deresi adıyla doğuya doğru yol alan Karagöl deresi, İlanlı, Asu dereleri, güneyde Şamuşağı deresi Munzur'u besler. Bunlara ilâveten Merho deresile Nazikuşağı deresi ve Tujikbaba'nın batı yamaçlarından inen diğer bir dere ve kaynağını kuzeyde Mercan dağlarıyla Karacakale dağlarının birleştiği silsileden alarak güneye doğru akan ve doğudan, batıdan bir çok kollar alan Kalan deresi de Munzur'a koşar.

Böylelikle Munzur suyu Kalan kazası içinden akarken Hozat kazasının sınırından geçer ve Kalan kazasını ikiye bölerek Mameki'nin doğusundan güney istikametinde süzülür gider. Doğu kuzeyde Pülümür kazası içinde Deşt nahiyesinin kuzeyinde Saban ve Bağırbaba-Bağırpaşa dağlarının güney yamaçlarından kaynayan ve bir çok derelerle birleşerek Pülümür deresi adıyla akan ve Pülümür-Nazımiye sınırlarının güneyinde Hedik'de birleştikten sonra Kalan kazasına doğru ilerleyen Harçik suyu Mazgirt kazası sınırında Munzur suyu ile birleşir.

Kaynağını Ovacık kazasından alan Amergan ve Hozat kazasından alan Aviran derelerinin Hozat çevresinde birleşmesile Aliboğazı'ndan Çemişgezek sınırlarına giren Tagar-Tuhar deresi bu kaza içinda bir çok kollarla beslenir.

Bu sayılı su ve derelerden başka Tunceli'nde bir çok dereler vardır. Çemişgezek kazasında Hadişar, Berasor dereleri, Hozat kazasında Hacıeli, Hozat, Ulukale, Singeç ve Öşker dereleri, Kalan kazasında Kutu deresi, Nazımiye kazasında Debreva, Kalman, Kıl dereleri önemlidir. Mazgirt kazasında Hizan, Muhundu dereleri, Pertek kazasında Vazgirt deresi, Pülümür kazasında Kuruçay-Şeteri, Gabzo, Teke dereleri ve Fem suyu akmaktadır.

Bütün bu sularla dereler Tunceli'nin güneyinden akan ve daha yukarılarda Peri suyunu alan Murat nehrine kavuşmaktadır. Zaten Tunceli sınırları

güneyde Peri suyu ve Murat'tan başka batıda Fırat ile kuşanmış bulunmaktadır.

Böylelikle, doğuda bir çok illerimizi dolaşan Fırat ile Murat Tunceli'ni kucaklayan büyük, küçük su ve derelerle birlikte bu çevreyi dışardan ve içerden sarmış ve bağlamış gibidir.

3. Yüzölçümü ve İklim Durumu

Tunceli vilâyetinin yüzölçümü, Tunceli kanunu ile tesbit edilen kaza sınırlarına göre, 7.604 kilometre karedir. Genel olarak dalgalı ve arızalı olan bu toprakların kaza çevrelerindeki durumu şöyledir:

Çemişgezek 1.188, Hozat 985, Kalan 602, Mazgirt 569, Nazımiye 518, Ovacık 1.434, Pertek 843, Pülümür 1.465 kilometre kare.

Bu duruma göre, toprak teşekkülâtı bakımından, türlü hususiyetler gösteren Tunceli, iklim itibarile de, incelenmeye değer. Yüce dağların ve akarsuların kucakladığı bu topraklarda iklim, genel olarak, sağlamdır. Kış sürekli ve uzundur; ilkbahar yok gibidir.

Yüksek dağların sıralandığı yerlerde, Birinciteşrin ayında başlayan kış sekiz ay sürdükten sonra Mayıs ayı sonunda biter. Kışın şiddetli ve sürekli devresinde kar tipileri, çığ tehlikeleri bu çevreye bir dalga gibi çöker.

Tabiatın bütün husumetlerine rağmen Tunceli, kış aylarında, ayrı bir güzellik arzeder. Karlar, sıcaklarla erimeye başladıktan sonra topraklar yeşillenir ve Haziran-Eylül aylarında, yaz ve sonbahar bir arada bu çevrede tabiatın bütün güzelliklerile gözleri dinlendirir.

Bazı yerlerde 1.500 metre yüksekliği aşan dağların Bozkırları andıran manzarasına mukabil meşelerle ve türlü ağaçlarla giyinmiş olan dağlar ve tepeler geniş ufuklar açar. Orta Anadolu'daki yaylalara nazaran daha yüksek yaylaları çevreleyen bu yüce dağ silsileleri, kış aylarında, sert bir iklim yaratmakla beraber ovalarda ve vâdilerde iklim daha orta bir durumdadır.

Kış aylarının uzun sürmesine mukabil yaz aylarında yağışlar düzgün ve bol değildir. Çoğunluk havalar kurak geçmektedir. Yüksek dağ yamaçlarında ıslaklık görülmekle beraber gece ile gündüz arasında sıcaklık farkı, sürekli olarak çoktur. Bu büyük fark Fırat ve Murat kıyılarında ve tepelerinde, yaz ayları serin geçmesine rağmen, görülmektedir.

Tunceli'nin bu iklim durumu, batıda ve güneyde, doğuda ve kuzeyde genel olarak birbirine benzemekle beraber bazı özellikler de göstermektedir.

Batıda Çemişgezek kazasında iklim Orta Anadolu iklimi gibidir. Yüksekliği 1.200 metre olan bu kazanın dağlık kısımlarına fazla kar yağmaktadır. Bu yüzden kış aylarında yollardan hayvanla geçilememektedir. Hattâ kazaya bağlı olan ve 1.475 metre yükseklikte bulunan Başvartanik nahiyesi ile Germili nahiyesine bile hayvanla gidilememektedir.

Çemişgezek kazasının merkez köylerine ve Vaskovan nahiyesine her zaman hayvanlarla gitmek kabildir. Kışın Çemişgezek kasabasına ve bu kasabanın doğusu ile güneyine en çok 40 santim kar yağdığı ve kuzey kısımlarına da 50-70 santim kar düştüğü tesbit edilmiştir. Hattâ bu mikdardan fazla kar yağan yerler de bulunmaktadır. Kasabanın güney tarafından başka tarafları kapalı olduğundan nisbeten kar az yağmaktadır. Kasabada en soğuk günün sıfırın altında 15 derece, en sıcak günün 35 derece olduğu ifade edilmektedir.

Çemişgezek kasabasının yeri şiddetli soğuklara ve fırtınalara karşı masun bulunmakta ve kazanın genel çevresine göre kış, dağlık kısımlarda şiddetli olmakla beraber, ova kısımlarında nisbeten hafif geçmektedir.

Güneyde Pertek kazasının bulunduğu sahada kış ayları mutedil olmakla beraber Hozat kazasının havası nisbeten soğuktur. Bu kazanın kuzey ve doğu taraflarında, yaylalarla su başlarının ve ufacık ormanların bulunduğu yerlerde dağlık ve arızalı sahalarda kış serttir. Fakat güney taraflarında kış mutedildir.

Doğudaki kazalardan birinde, Nazımiye kazasında iklim şartları oldukça ağırdır. Deniz seviyesinden 1.550 metre yükseklikte olan bu kaza yüksek dağlar, sık ormanlar ve meşe fındalıklarile örtülü bir yayladır. Burada dört mevsim yerine iki mevsim hakimdir: kış ve yaz. Çoğunluk İkinciteşrin ayı ortalarında yağmıya başlıyan kar Nisan ortalarına, hattâ bazan Mayıs ayına kadar sürer. Fakat karın toprak üzerinden kalkması Haziran başını bulur.

Böylece altı ay kadar süren kış devresinde kazanın her yerle irtibatı kesilmekte ve kar çok bol yağmaktadır. Bu aylarda, ancak bilgili, becerikli ve çevik adamlar, fevkalâde zarurî hallerde, kısa mesafelerde yolları aşabilmekte ve havalar tipili olduğu zaman bunlar da gidememektedir. Hayvanlar ve tekerlekli vasıtalar esasen hiç işleyememektedir.

Bu mevsimde düşen karın yüksekliği en az bir buçuk metredir. Tabiî olarak 2 metre kar görülmekle beraber rüzgârlara maruz yerlerde ve çukurlarda 3-4 metre kar bulunması da tabiî hallerden sayılmaktadır. Bu sebeple buralarda yolculuk kabil değildir. Posta bile bin bir zorlukla, çok tehlikeli şartlarla, insan sırtında taşınarak temin edilmektedir. Dağlardan kopan çığ

dalgaları çoğunluk ölüm vak'alarına sebebiyet verecek şekildedir. Bu çığ dalgaları Harçik suyu üzerindeki ahşap köprüleri daima tahrib etmekte ve bunlar yaz aylarında onarılmakta veya yenilenmektedir.

Yaz, buralarda on günlük bir sıcak dalgası halinde geçmekte ve ortalama sıcaklık 10 dereceyi bile bulmamaktadır. Mayıs ayı başlarında ve Eylül sonlarında bol yağmur yağmakta ve Haziran-Eylül devresi, güneşli olsa bile, serin geçmektedir. Bu çevrede kuzeyden gelen rüzgârlar çoğunluk yaş esmekte ve gece ile gündüz arasındaki sıcaklık farkı büyük olduğu gibi kış ile yaz arasındaki sıcaklık farkı da çok yüksek olmaktadır.

Kalan kazasının iklimi sert olmakla beraber Munzur ve Harçik sularının geçtiği vadilere rastlayan yerlerde yazın bunaltıcı sıcaklar hakimdir. Çünki kaza genel olarak kuzeyden gelen rüzgârlara karşı dağlarla kapanmış gibidir. Diğer yönlerden esen rüzgârlar şiddetli ve fırtınalı değildir.

Kış aylarında oldukça fazla kar yağmakla beraber dondurucu soğuklar görülmemektedir. İlkbahar ile sonbaharda gökyüzü açık ve parlaktır, kış aylarında ve bazan yaz mevsiminde görülen sislerden eser yoktur.

Kuzeyde deniz seviyesinden 1.300 metre yükseklikte olan Ovacık kazasında yüksek dağ iklimi şartları hakimdir. Yüce tepeleri sürekli olarak karlarla örtülü dağların arasında Munzur suyunun ikiye böldüğü Ovacık çevresinde yaz ayları fazla yağmur düşmemektedir.

Bununla beraber tabiat bilginlerine göre eski bir dere yatağı olarak sanılan Ovacık, zengin Munzur suyu ile kuzey rüzgârlarına karşı bir duvar gibi uzanan Munzur sıra dağlarile, kış aylarında yolların kapanmasına rağmen, sert bir kış havası geçirmemektedir.

Esasen Munzur sıra dağları, kuzeyden esen rüzgârlara karşı yalnız Ovacık'ı değil, bütün Tunceli'ni korumaktadır.

Bu itibarla bu çevrede çok kar yağmasına rağmen şiddetli soğuklar, bazı kazalar hariç olmak şartile, ender olarak görülmektedir.

İşte Tunceli'nin iklim özellikleri.

4. İdare Bölümü

Büyük Millet Meclisimiz 25.12.1935 ve 9.6.1937 günlerinde Tunceli vilâyetinin idare bölümü hakkında iki kanun kabul etmiştir: Biri 2885, diğeri 3223 sayılı kanunlar.

4.1.1936 günü yürürlüğe giren 2885 sayılı kanunun 6'ncı maddesi, Tunceli vilâyetinin, Elâzığ vilâyetine bağlı Çemişgezek, Hozat, Mazgirt,

Nazımiye, Ovacık, Pertek kazalarile Erzincan vilâyetinden Pülümür kazasından kurulacağını belirtmiştir.

23.6.1937 günü yürürlüğe giren 3223 sayılı kanunun 1'inci maddesi gereğince de Tunceli vilâyetinde merkezi Mameki olmak üzere Kalan kazası kurulmuştur.

Bu suretle bu gün vilâyet sınırları içinde 8 kaza, 21 nahiye, 388 köy vardır. Bu kaza ve nahiyelerin durumu söyledir:

Çemişgezek kazasında, merkez, Başvartanik, Germili, Vaskovan nahiyeleri vardır. Germili nahiyesinin merkezi Mansavut'tadır. Bu nahiyelere bağlı köylerin sayısı 77'dir.

Hozat kazasında, merkez kazasından başka Amutka, Sin nahiyeleri vardır. Amutka nahiyesi Peyik'de, Sin nahiyesi Deşt'dedir. Bu nahiyelere 34 köy bağlı bulunmaktadır. Bu kazanın eski adı Dersim'dir.

Kalan kazasında, Merkez nahiyesi, eski adı Tüllük olan Kahmut ve Türüşmek nahiyeleri bulunmaktadır. Kahmut nahiyesinin merkezi Milli'de ve Türüşmek nahiyesinin merkezi de Çihik'tedir. Bu nahiyeler içinde 18 köy vardır.

Mazgirt kazasında, merkez nahiyesinden başka Muhundu, Çarsancak, Pah nahiyeleri vardır. Çarsancak nahiye merkezi Peri'dedir. Bu nahiyelerdeki köylerin tutarı 86'dır.

Nazımiye kazasında, merkez nahiyesi ile Hakis ve İresi nahiyeleri bulunmaktadır. Hakis nahiyesinin merkezi Dereova'dadır. Bu nahiyelerde 28 köy vardır.

Ovacık kazasında, merkez nahiyesinden başka, eski adı Balıkuşağı olan Kakbil ve Havaçor nahiyeleri vardır. Kakbil nahiyesi Karaoğlan'da, Havaçor nahiyesi de Zeranik'tedir. Bu nahiyelerde 31 köy bulunmaktadır. Bu kaza şimdi Mareşal Çakmak adı ile de anılmaktadır.

Pertek kazasında, merkez nahiyesi ile Dere, Şavak ve Vazgirt nahiyeleri bulunmaktadır. Dere nahiyesi merkezi Rumki'de, Şavak nahiye merkezi Aşağıkomraş'da ve Vazgirt nahiye merkezi Paşavenk'tedir. Bu nahiyelerdeki köylerin sayısı 64'dür.

Pülümür kazasında, merkez nahiyesinden başka Deşt, Danzik, Şeteri, Eşil nahiyeleri vardır. Danzik nahiyesi merkezi Tahsini'de, Eşil nahiye merkezi de Üçdam'dadır. Bu nahiyelerde 50 köy bulunmaktadır.

Kaza ve nahiyelerin ve köylerin bu durumları üzerinde idare âmirlerile ve halk ile vaki görüşmelere göre tatbikattaki bazı zorluklar yüzünden idare

bölümünde bazı değişiklikler yerinde görülmektedir. Ancak bu, kazalar itibarile değil, daha ziyade nahiyeler ve köyler bakımındandır.

Vakıa, Pülümür kazasındaki temaslarda Pülümür'ün eski çağlarda Erzincan vilâyetine bağlı bulunması ve daha ziyade bu vilâyete yakın olması yönlerinden Tunceli vilâyetinden alınması daha uygun olacağı ileri sürülmüş olmakla beraber, Pülümür kazasının türlü bakımlarla arzettiği hususiyetler itibarile, Tunceli vilâyetinden ayrılması bugün, içinde bulunduğumuz şartlara göre, doğru değildir.

Bununla beraber yalnız Pülümür kazasının değil Nazımiye ve Ovacık kazalarının durumunu, fevkalâde haller devresi geçtikten sonra, gelecek yıllarda daha şamil düşüncelerle gözden geçirmek ve bugün için bazı köylerle nahiyelerin irtibat işlerini, bir yandan emniyet, diğer yandan iktisadî mülâhazalarla, incelemek yerindedir. Bu itibarla bu konu üzerindeki zaruretleri bir iki örnekle belirtmek faydalı görülmüştür.

Çemişgezek kazasına bağlı Başvartanik nahiyesinde 20 kadar köy, kaza merkezine 7-8 saatten uzak mesafede olmasına mukabil Erzincan vilâyetine bağlı Kemaliye kazasına 2-6 saat kadar yakın bulunmaktadır. İktisat bakımından tamamile Kemaliye kazasına bağlı olan bu köylerdeki bazı emekliler aylıklarını bu kazadan almaktadır.

Bütün bu sebeplerle mevzubahs köy muhtarları ve ihtiyar hey'etleri köylerinin Kemaliye kazasına bağlanması için 1942 yılında vaki dileklerini tekrarlamakta bulunmuştur. Bu itibarla kaza merkezine yakın olan bir kaç köy hariç olduğu halde bu köylerden bir kısmının Kemaliye kazasına bağlanması yerinde görülmektedir.

Bundan başka Başvartanik nahiyesinden Rabat, Hemmişe, Kıyzi, Hozakpur köylerinin de Germili nahiyesine bağlanması, bu nahiyenin daha yakından ilgilenmesi bakımından, uygun bulunmaktadır. Bu arada merkez nahiyesine bağlı olan köylerden Savuk, Germisik köylerinin de daha yakın olan Germili nahiyesine bağlanması faydalı sanılmaktadır.

Mazgirt kazası çevresindeki görüşmelerde de nahiye işleri üzerinde durulmuştur. Toprak ve nüfus durumu oldukça ilerde olan bu kazaya bağlı Pah nahiyesinin türlü bakımlarla ve zaruretlerle Kalan kazasına bağlanması uygun görülmüştür.

Peri halkı adına konuşan Mehmet Erdoğan adlı vatandaş da şu dilekte bulunmuştur:

"Kaza merkezi kaldırıldıktan sonra Peri harabeye uğramıştır. Burada tam teşekküllü bir nahiye kurulmasını istiyoruz."

Esas itibarile idare âmirlerince de tasvib edilmekte olan bu dileğin Tunceli'ndeki diğer nahiyelerin durumunun da gözden geçirilmek suretile, yerine getirilmesi daha uygun bulunmaktadır. Çünki vilâyet çevresindeki nahiyelerin hiç biri tam teşekküllü değildir.

Bu arada başka bir noktaya da işaret etmek muvafik görülmüştür. İdarecilerle vaki temaslara göre, merkez nahiyelerine bağlı köylerin diğer nahiyelere göre daha sıkı murakabe edilemediği ve kaymakam tarafından veya kaymakama izafetle jandarma elile merkez nahiyesine bağlı köylerde vaki uzak murakabenin çoğunluk iyi bir netice veremediği anlaşılmıştır.

Bu duruma göre diğer vilâyetlerde tatbiki büyük mali külfetleri mucib olsa bile, Tunceli'nde merkez nahiye müdürlüklerinin kurulması türlü bakımlarla faydalı bir tedbir olarak düşünülmüştür.

Mazgirt kaza mekezinin bulunduğu yerin bu kaza çevresine göre evvelce iyi seçilmediği ve bu kazadaki nahiye bölümünün yerinde olmadığı, Nazımiye kazası cihetinde en uzak köy 1 saat mesafede olduğu halde doğu kısmındaki köylerin 6 saat uzakta bulunduğu Muhundu nahiyesi halkından biri tarafından ileri sürülmüştür.

Ancak, bu kaza merkezinden ziyade incelenmeye değer daha önemli bir konu vardır: Vilâyet merkezi.

Diğer bazı vilâyetlerle birlikte Tunceli vilâyetinin kurulmasını kararlaştıran 2885 sayılı kanunun 6'ncı maddesinin 2'nci fikrasında şöyle denilmiştir:

"İcra Vekilleri Hey'etince görülecek lüzuma göre başka mahale nakledilmek üzere bu vilâyetin merkezi şimdilik Elâzığ kasabasıdır."

Cumhuriyet Hükûmetlerince derpiş ve takrir edilen ıslâhat tedbirleri arasında yeni kurulan Tunceli vilâyetinin 1936 yılında Elâzığ'ı merkez ittihaz etmesi, türlü zaruretlerle ve o zamanın hususiyetlerile, uygun görülmüştür.

Ancak, bu gün 1936 yılından oldukça uzaktayız, 1936 yılında ve hatta daha sonraki yıllarda Cumhuriyet Hükûmetlerine karşı silâhla dayanmak isteyen Dersim'e artık hâkim ve sahip bulunmaktayız.

Bu duruma göre bir yandan Dördüncü Umumî Müfettişlikle Tunceli vilâyetinin, diğer yandan Elâzığ vilâyetinin bulunduğu Elâzığ'ın bu ağır yükünü azaltmak ve Tunceli vilâyet merkezini Tunceli sınırları içinde bulundurmak çok yerindedir.

Tunceli vilâyetinin ilk kuruluş günlerinde ve yıllarında vilâyet teşkilâtını ve bu teşkilâtta çalışanları barındıracak derecede yapıları olmıyan bu vilâyet

kazalarında bu gün Hükûmet elile yaptırılmış bir çok yeni yapılar bulunmaktadır. Vakıa bu yapılar bir vilâyet merkezinin türlü ihtiyaçları göz önünde tutulmak suretile yapılmış değildir. Fakat eski devir ve idarelerde bir ara vilâyet ve sonra mutasarrıflık merkezi olan eski Dersim'de, Hozat kasabasında yarı taş, yarı ahşap iskeleti görülen eski Hükûmet konağı ötesinde yükselmiş olan Cumhuriyet yapıları Tunceli vilâyet merkezi teşkilâtını kucaklıyacak derecede elverişli görülmektedir.

Bu konu üzerinde idare âmirleri ve halk ile olan temaslar şöyle süzülebilir:

İdare âmirleri, Tunceli çevresinde Çemişgezek, Kalan, Mazgirt, Nazımiye, Ovacık ve Pülümür kaza merkezlerini idarî ve coğrafî bakımlardan vilâyet merkezi olabilecek vaziyette görmemekte ve Hozat ile Pertek kaza merkezlerinde Pertek kasabasını bu işe daha elverişli bulmaktadır.

Fakat, Kalan kaza merkezinin bulunduğu Mameki kasabasında halk adına konuşan Kahmut köyünden rençber Ali Arslan bu fikirde değildir. O, halk dileğini şöyle anlatmıştır:

"Hükûmetimiz çok iyidir. Vilâyet merkezi buraya gelecek olursa bizlerin hali daha iyi olur. Vilâyetin gelmesiyle bizler çok feyiz ve menfaat buluruz. Bizim Mameki, öteki kazalara, yani Pülümür, Nazımiye ve Mazgirt'e, Ovacık, Çemişgezek ve Pertek'e göre tam ortadadır. Vilâyet merkezinin Pertek'de olması doğru değildir."

Mameki kasabasından rençber Hasan Turan da bu dileği şu sözlerle tekrarlamıştır:

"Hükûmetimizin sayesinde iyiyiz. Bizler eski babalarımızın zamanında cahil kalmışız. Buranın vilâyet merkezi olmasını istiyoruz. Çünki vilâyet merkezi gelecek olursa burası daha medenî olur. Eskiden Hükûmetin nasıl olduğunu, Hükûmet işlerinin nasıl gittiğini bilmiyorduk; şimdi öğrendik, şimdi hepimiz daha ileri gitmek istiyoruz."

Pertek kaza merkezindeki halk toplantısında Pertek kasabasının vilâyet merkezi için en elverişli bir yer olduğu ileri sürülmüştür.

Hozat kaza merkezindeki görüşmelerde de halk adına Mustafa Apaydın şöyle demiştir:

"Vilâyet merkezinin Pertek kasabasına alınması doğru değildir. Her halde vilâyet merkezinin kasabamızda, Hozat'ta bulunmasını dilerim."

Hozat ve Pertek. Biri, eski devir ve idarelerde bir merkez hüviyeti taşımış ve türlü hatıralarla Dersim'i yaşatmış bir yer; diğeri eski tarihî eserlerini Murat

kıyılarında bırakan ve Süpürgüç dağının eteklerinde, yeşillikler ve sular içinde kurulan bir kasaba.

Vilâyet, bu iki kaza merkezi hakkındaki düşüncelerini şöyle belirtmiştir:

"Hozat, vilayet mıntıkasının kenarında olduğu gibi inkişaf ve terakkiye müsait bir yerde değildir. Vilâyet merkezi için en müsait mahal Pertek kazası merkezidir. Burası Tunceli'nin kapısında, yolların kavuştuğu bir yerde, inkişaf ve terakkiye müsait bir mahaldedir. Hükûmet daireleri, memur evleri, hastahane, okullar ve sair lüzumlu binalar inşa edilebilecek münasip yerleri vardır. Suyu bol, havası iyidir."

Ancak, vilâyetin bu düşünceleri gerçekten incelenmeye değer. Çünki Hozat, vilâyetin dediği gibi, vilâyet çevresinin kenarında değildir; Pertek-Ovacık yolu üzerinde, vilâyet çevresinin hemen hemen ortasına düşen hakim bir yerdedir. Hâlbuki Pertek, Murat kıyılarında, vilâyet sınırı üzerindedir ve Elâzığ'a 33 kilometre gibi yakın mesafededir. Vakıa Pertek'te yeşil bahçeler, gür sular boldur ve yeni yapılar kurulmıya elverişli yerler vardır. Fakat Pertek kasabasının bu durumu vilâyet merkezinin esaslı ve sürekli olarak burada kurulmasını gerektirmez.

Esasen vilâyet merkezinin Tunceli çevresine kaldırılması işini iki yönden incelemek gerektir:

1) Vilâyet merkezinin kurulacağı yeri kesin olara şimdiden seçmek ve buna göre Hükûmet yapılarını en çok 2-3 yıl içinde yapmak ve bunlar bitince vilâyet merkezini Elâzığ'dan kaldırmak.

2) Vilâyet merkezini muvakkat mahiyette Tunceli çevresinde kurmak ve bunun için mevcut yapılardan faydalanmak.

Vilâyet merkezini kesin olarak seçerken yeşil bahçelerin, akarsuların gözleri okşayan, kulakların pasını gideren çekici güzelliklerinden başka yol vaziyetlerini ve bu günün, yarının türlü önemli ihtiyaçlarını göze almak gerektir. Bu arada bu günün şartlarına ve hatta dünya harbi sonundaki vaziyetlere göre yeni yapıların kurulmasındaki zorlukları düşünmek yerindedir.

Bütün bu zorluklara ve türlü zaruretlere bakarak vilâyet merkezini derhal Tunceli çevresine almak esası kabul edildiği takdirde bugün kurulmuş olan yapılardan faydalanmak gerektir. Bu halde ise Pertek'teki yapıların durumu tamamile elverişli değildir.

Çünki Pertek'te son yıllarda yapılmış olan Hükûmet konağı küçük bir yapıdır; vilâyetin bütün dairelerini alacak vaziyette olmadığından kasaba içinde halkın elinde bulunan evlerden 17'sinin kira ile tutulması zaruridir.

Bundan başka vilâyet memurları için ayrıca evlerin kiralanması gereklidir. Bunlar vilâyetin Pertek'teki incelemelerile de belirtilmiştir.

Hâlbuki Hozat kaza merkezinde Hükûmete ait bir Hükûmet konağı ile iki büyük kışla ve iki tavla, jandarma dairesi, bir ilk okul ve belediyeye ait eski Hükûmet konağı ile bir ev vardır. Bunlardan başka hususî muhasebe kayıtlarına göre 390 ev, 133 dükkân, 5 fırın, 1 mahfel ve bir Halkevi bulunmaktadır.

Buradaki incelemelere göre, gerektiği takdirde vilâyet daireleri için 9 evin tahsis edilebileceği ve memurların yerleşmesi için de 92 evin kiralanabileceği bildirilmiştir.

Bu duruma göre yepyeni birer Cumhuriyet abidesi olarak yükselen büyük kışlalardan biri vilâyet dairelerine tahsis edilmek ve şimdiki Hükûmet konağından ve diğer Hükûmete ait yapılardan faydalanmak suretile vilâyet merkezinin, sürekli olmasa bile, şimdilik muvakkat mahiyette, Hozat kasabasına alınabileceği anlaşılmıştır.

Bununla beraber Hozat kasabasının bu durumu, gelecek yıllardaki gelişmeler ve diğer türlü düşüncelerle, vilâyet merkezinin esaslı olarak burada kurulmasına elverişli görülmediği takdirde diğer iki kasaba üzerinde durulabilir:

A) Dün olduğu gibi bu gün bile bir çoklarının bilmediği küçük bir kasaba: Sin. Burası Hozat kazası içinde, eski Deşt köyünde, yeni nahiye merkezi.

Cumhuriyet Hükûmetimizi, Tunceli'nin içerlerine doğru medeniyet ve umran hamlelerini götürürken bu yerin de önemini nazara almış ve burada kışla, okul, memur ve subay evleri yaptırmak suretile bu küçük nahiye merkezini şenlendirmiştir.

Hozat-Mameki yolu üzerinde, Tunceli çevresinin tam ortasında bulunan bu küçük mamurenin vilâyet merkezi olarak seçilmesi halinde yeni yapılarla büyütülmesi ve genişletilmesi kabildir. Fakat kasaba yerinin çukurda olması ve istenildiği kadar bol su bulunamaması gibi sebeplerle Sin'den layıkile istifade edilmesi şüphelidir.

B) Tunceli'ni kuzeyde ve güneyde iki demiryoluna bağlayan ana yol üzerinde Kalan kazası merkezi: Mameki.

Hükûmet bu çevrede ıslâhat programını tatbik ederken bu yerin de dahil bulunduğu geniş ve arızalı sahanın ehemmiyet ve hususiyetini gözden geçirmiş ve burasını Kalan kazasının merkezi olarak seçmiştir.

Bu suretle Harçik ve Munzur sularının birleştiği Mameki kasabası sırtlarında ve eteklerinde yeni Cumhuriyet yapıları yükselmiş, kışlalar, Hükûmet konağı, okul, askerî mahfel, memur ve subay evlerile bu kasabada yepyeni bir mamure kurulmuştur.

Bütün bu yapılar vilâyet dairelerinin yerleşmesine elverişli bir durumdadır. Mameki kasabasını Munzur üzerinden öte yana bağlayacak olan demir köprü inşa halindedir ve Munzur'un ötesindeki düzlük yeni yapılar, yeni mahalleler kurulabilecek şekilde geniştir.

Bundan başka bir ucunda Pülümür, diğer ucunda Pertek kazalarının bulunduğu bu ana yola doğuda Nazımiye ve Mazgirt kazaları bağlı olduğu gibi Sin üzerinden geçen ve Mameki-Hozat'ı birleştiren yol ile de Çemişgezek, Hozat, Ovacık kazalarının bağlanması kabil olduğundan ve iklim şartları itibarile de elverişli olan bu kasabanın su ve elektrik işlerinin Munzur suyu ile giderilmesi mümkün bulunduğundan Tunceli vilâyet merkezinin, türlü düşünce ve bakışlarla, Kalan kaza merkezi olan Mameki'de kurulması en isabetli bir tedbir olarak düşünülmüştür.

5. İdare Cihaz ve Unsurları

Cumhuriyet Hükûmetimiz, Tunceli çevresinde tatbikini kararlaştırdığı ıslâhat programını gerçekleştirmek için, bu vatan parçasının bir vilâyet halinde idaresini teemmül ederken bu topraklar üzerinde yaşayan halkın türlü bakımlarla korunması ve medenî bir hayata kavuşması için hususî bir idare tarzına tabi tutulmasını uygun bulmuş ve bu esasları temin maksadile hazırladığı kanun lâyihasını 7.11.1935 günü Büyük Millet Meclisi Reisliğine sunmuştur.

Bu konu üzerindeki incelemeler ve çalışmalar sonunda muvakkat bir devre için idarî ve adlî hükümleri ve salâhiyetleri tazammun eden bu kanun lâyihası Büyük Millet Meclisinin 25.12.1935 günündeki toplantısında tasvib ve kabul edilmiştir.

Bu suretle Tunceli vilâyetinin idare usulünü hususî bir şekle bağlayan 2884 sayılı kanun 2.1.1936 gününden itibaren yürürlüğe girmiş ve bu kanun ile Tunceli için yeni bir devir açılmış, yeni ve ileri bir hayat merhalesi başlamıştır.

İlk kabul edildiği günlerde 1 İkincikânun 1940 gününe kadar 4 yıl için yürürlükte kalması tasvib olunan bu kanunun, Tunceli çevresinde bir yandan emniyet, diğer yandan imâr işleri bakımından görülen faydalar karşısında,

başlanılan işlerin tamamlanması ve kuvvetlendirilmesi ve bu sahanın tabiî surette idaresi imkânlarının temin edilebilmesi için, 31 Birincikânun 1942 gününe kadar 3 yıl daha uzatılması Büyük Millet Meclisinin 7.7.1939 günündeki toplantısında kabul edilmiştir.

Ancak, bu suretle yürürlüğe konulmuş olan 3706 sayılı kanunun tesbit ettiği bu müddetin dahi, aynı sebep ve zaruretlerle, iki yıl daha uzatılması uygun görülmüş ve bu maksatla hazırlanan kanun lâyihası Büyük Millet Meclisinin 16.12.1942 günündeki toplantısında tasvib olunmuştur.

Böylece yürürlüğe girmiş olan 4330 sayılı kanun hükümlerine göre adı geçen 2884 sayılı ana kanun hükümleri, gelecek yıl yeniden uzatılmadığı takdirde, 31 Birincikânun 1944 günü sona erecektir.

Ülkemizde, yalnız Tunceli vilâyeti çevresi için özel bir idare usulünü sağlayan bu kanunun idare ve adliye bakımlarından koyduğu hükümlerin tatbikattaki şekilleri şöyle süzülebilir:

Tunceli vilâyeti, vali ve komutan elile idare olunur. Bu vali ve komutan aynı zamanda Tunceli'nin de içinde bulunduğu diğer vilâyetleri murakabeye memur umumî müfettiştir. Umumî Müfettişin, ıslah ve idare tedbirlerinin ve imâr hareketlerinin Elâzığ vilâyeti gibi demiryolu üzerinde bulunan ve merkezle bağlantısı kolay olan, istenilen malzemenin tedariki müşkül olmıyan emin bir yere istinad etmesi ve bunun için de Elâzığ'da oturması gereklidir.

Vali ve komutan, vilâyet işlerinde ve memurlar hakkında İcra Vekilleri Hey'etinin salâhiyetlerini haizdir. Lüzumunda çevresindeki kazalarla nahiyelerinin hudut ve merkezlerini değiştirebilir. Bu vilâyetin kaymakam ve nahiye müdürlerini Milli Müdafaa Vekâletinin muvafakatını almak, Dahiliye Vekâletinin tasvibine arzetmek şartile muvazzaf subaylardan seçebilir; sivil ve asker memurlar hakkında ilgili kanunlarla bu kanun gereğince cezalar tatbik edebilir.

Umumî Meclis vazifesi, valinin veya vekilinin reisliği altında, Vilâyet İdare Hey'eti azasile kaza kaymakamlarından kurulan bir hey'et tarafından görülür. Daimî Encümen işleri de vali veya vekilinin reisliği altında Defterdar, Maarif Müdürü, Nafia Başmühendisi veya bunların vazifelerini görenler tarafından kurulan bir hey'etçe görülür.

Vilâyetler Hususî İdare Kanununun diğer hükümleri eskisi gibi yürürlükte tutulur. Vali ve komutan lüzumunda Belediye Reisliği vazifesini Kaymakam veya Nahiye Müdürlerine verebilir.

Muhtelif kanunlarla İcra Vekilleri Hey'etine verilmiş olan salâhiyetlerin daha kısa bir yoldan mahallinde tatbik edilebilmesi için vali ve komutana verilen bu salâhiyetler haricindeki adlî tedbirler ve salâhiyetler arasında, hazırlık tahkikatına, amme hukuk davasına, ilk tahkikat işlerile duruşmaya ait bazı hükümler tesbit edilmiş ve bu suretle Müddeiumumilerin vazife ve salâhiyetleri genişletildiği gibi tahkikatı çabuklaştırmak, duruşmaları kolaylaştırmak imkânı verilmiştir.

Böylece Tunceli çevresindeki adlî işlerin görülmesi için vilâyet merkezinde bir Ağır Ceza Mahkemesi ile Asliye mahkemelerinin ve kazalarda da birer asliye mahkemesinin kurulması kararlaştırılmış ve Ceza mahkemelerinden verilen hükümlerin temyize tabi bulunmadığı ve kesin olduğu ve hususî kanun hükümlerinin daha önceki zamanlara şamil bulunduğu kabul edilmiştir.

Bunlardan başka vali ve komutana daha geniş bazı salâhiyetler verilmiştir: Vali ve komutan, lüzumlu gördüğü fertleri ve aileleri vilâyet içinde bir yerden diğer yere nakledebileceği gibi vilâyet içinde oturmalarını yasaklayabilir. Dilediği vatandaşlara ait takipleri geciktirebileceği gibi bu gibilerin cezalarını geciktirebilir ve teciline lüzum görmediği takdirde idam hükümlerinin yerine getirilmesini emredebilir.

Bu suretle bir yandan haklıya kısa ve sade yollarla derhal hakkını vermek, diğer yandan suçluyu tez elden cezalandırmak imkânları temin edilmiştir.

Büyük Millet Meclisinin, muhakeme usulleri ve idam salâhiyetleri itibarile muhtelif kanunlar arasında, en ziyade Teşkilâtı Esasiye Kanunu bakımından, önemle üzerinde durduğu bu kanunu tasvib ve kabul etmesi üzerine Hükûmet bir yandan Tunceli vilâyetinin kurulması için gereken hazırlıklara başlamış, diğer yandan vali ve komutan sıfatlarını da taşıyacak olan Umumî Müfettişin seçilmesi ve Umumî Müfettişlik bölgesinin çevrelenmesi için bir kararname çıkarmıştır.

İcra Vekilleri Hey'etinin 6.1.1936 günündeki toplantısında tasvib edilen 4/3823 sayılı kararnameye göre, Orta Anadolu'nun doğu kısımlarında ve bilhassa şark halkının mütekâsif bulunduğu Dersim çevresinde idare ve Hükûmet murakabesinin daha yakından ifasını temin için yeniden kurulacak Bingöl ve Tunceli ve Birinci Umumî Müfettişlik mıntıkasından ayrılacak Elâzığ vilâyetlerini ihtiva etmek üzere 4'üncü Umumî Müfettişlik kurulması uygun görülmüş ve Umumî Müfettişlikler teşkiline dair 16.7.1927 günü kabul edilen 1164 sayılı kanunun 1'inci maddesi mucibince kurulan bu yeni Umumî Müfettişliğin dahi 27.11.1927 günü yürürlüğe konulan 5858 sayılı

kararnameye bağlı talimatname ile muayyen vazife ve salâhiyetleri haiz olacağı tasrih edilmiştir.

Bu kararnamenin neşri ile birlikte 6.1.1936 günü Tunceli vali ve komutanı ve 4'üncü Umumî Müfettiş de seçilmiş ve işe başlamıştır. Esasen Tunceli vilâyetinin idaresi hakkındaki 2884 sayılı kanunun 1'inci maddesinde şöyle denilmiştir:

"Tunceli vilâyetine ordu ile irtibatı baki kalmak ve rütbesinin salâhiyetini haiz bulunmak üzere Korkomutan rütbesinde bir zat vali ve komutan seçilir. Vali ve komutan usulü veçhile Millî Müdafaa Vekâletinin muvafakati alınmak şartile Dahiliye vekilinin inhası ve İcra Vekilleri Hey'eti kararı ile tayin olunur. Bu vali ve komutan teşkil edilen 4'üncü Umumî Müfettişliğin de Umumî Müfettişidir."

Bu suretle bir yandan Tunceli vilâyetinin idaresine ait özel kanunun verdiği salâhiyetlerle işe başlayan Tunceli vali ve komutanı, diğer yandan Umumî Müfettişliklere ait kanun ve talimatname ile müfevvaz salâhiyetleri haiz olan Umumi Müfettiş, o günün şartlarına göre, ilk hamlede eski Dersim ruhunu söndürmek, Hükûmet nüfuzunu Tunceli çevresinde yerleştirmek ve kökleştirmek için dikkatle, basiretle ve feragatle çalışmış ve Hükûmet bu çalışmalardan az zamanda müsbet neticeler elde etmiştir.

Bu devrede Erzincan vilâyeti de, idari zaruretlerle 17.6.1937 günü kabul edilen 2/6812 sayılı kararname mucibince, 4'üncü Umumî Müfettişlik bölgesine verilmiştir.

Vazifelilerin Tunceli'nde dikkatli çalışmaları ve kanunları iyi tatbik etmelerile bir yandan Hükûmet nüfuzu tesis edilirken, diğer yandan eski devirlerde ihmal edilmiş olan bu çevrede Hükûmet konaklarile kışlalar, yeni yollarla beton köprüler, okullarla dispanserler, memur ve subay evlerile karakollar yapılması için Cumhuriyet Hükûmetimizce tesbit edilen programın gerçekleştirilmesine önem verilmiştir.

Böylelikle bugün Tunceli, diğer vilâyetlerimiz gibi, huzur ve sükûna kavuşmuş ve yeni Cumhuriyet yapılarile bezenmiş bulunmaktadır. Ancak bu çevrede yapılan bütün bu işleri memnunlukla karşılarken başarılması gerekli daha bir çok büyük işlerin bulunduğunu göz önünde tutmak ve bu bakımdan Tunceli'nin idare tarzına ait kanunun tasvib ve kabul ettiği geniş salâhiyetli Hükûmet mümessilleri, Umumî Müfettiş, vali ve komutan vasıfları hakkındaki duyguları, görüşleri olduğu gibi belirtmek ve bu arada diğer idare âmirlerinin durumunu da gözden geçirmek yerinde görülmüştür.

1) Umumî Müfettiş

İçinde bulunduğumuz fevkalâde haller devresinde Tunceli çevresinin 4'üncü Umumî Müfettişlik bölgesinde bulunması çok yerindedir.

Son yıllarda zaman zaman duyulduğu ve hatta Büyük Millet Meclisimizde bile ileri sürüldüğü veçhile Umumî Müfettişliklerin, içinde yaşadığımız fevkalâde zamanlara rağmen, kaldırılması bütçe tasarrufları ve idare zaruretlerile bir gün tervic edilse bile Tunceli çevresinin ve bu çevre ile ilgili vilâyetlerin Umumî Müfettişlerin murakabesine tabi tutulması gereklidir.

Esasen, kuzeyde ve kuzey doğudaki Umumî Müfettişlik kaldırılsa bile güney doğudaki Umumî Müfettişliği muhafaza etmek, hatta bu Umumî Müfettişlik bölgesini ikiye bölmek suretile daha yakından idare ve murakabe eylemek yerindedir.

Çünki geleceğimiz doğudadır ve bu büyük vatan parçasını kudretli ellerle ve sürekli çalışmalarla tutmak, canlandırmak, şenlendirmek ve yüceltmek en büyük ödevimizdir.

Bu zarureti böylece belirttikten sonra 4'üncü Umumî Müfettişlik çalışmalarını inceleyebiliriz:

İlk yıllarda Tunceli çevresinde büyük emekleri ve verimli çalışmaları görülmüş olan 4'üncü Umumî Müfettişliğin 1941-1943 yıllarında Tunceli işlerile gerektiği gibi ilgilenemediği anlaşılmıştır. Bunun başlıca sebebi, hususî bir idare tarzının icaplarına göre çalışması gereken Tunceli vali ve komutanının, Umumî Müfettişliklere ait kanun ve talimatname hükümlerine göre, Umumî Müfettişlik bölgesindeki diğer vilâyet işlerile de mahmul bulunmasına rağmen Korkomutan olarak Maraş'ta vazifelendirilmiş olmasıdır.

Umumî Müfettişlik bölgesinin dışında ve kilometrelerce uzak bir yerde memleket müdafaasının icaplarına uygun olarak çalışmak ve emrine verilen kuvveti yetiştirmek zorunda olan Korkomutanın bir yandan Tunceli vali ve komutanlığına, diğer yandan Umumî Müfettişliğe ait işleri gerektiği gibi görebilmesinde ne kadar zorluklar olduğu bellidir.

Bu devrede vilâyet işleri, Umumî Müfettişlik işleri aylarca telgraf hatlarına yükletilmiş, vali ve komutan Umumî Müfettişlik sıfatları şahsında toplanan ve aylarca Maraş'tan ayrılamıyan, orada oturmak zorunda bulunan Korkomutana bağlı olarak vilâyette ve Umumî Müfettişlikte çalışanlar işlere tasarruf etmek imkânını bulamamış ve bu yüzden bir çok işlerde sendelemeler ve aksamalar olmuştur.

Bu duruma göre, esasen yükü ağır ve işi çok olan Umumî Müfettişliğe başka bir vazife verilmemesi, hatta bu gün Tunceli kanunu ile verilmiş olan

vazifelerin bile hafifletilmesi ve Umumî Müfettişin, Umumî Müfettişliklere ait kanun ile buna müteferri talimatname hükümleri dairesinde, bölgesindeki vilâyet işlerile daha yakından ilgilenmesi imkânı bulabilmesi çok yerindedir.

Bununla beraber Tunceli çevresinin hususiyetleri bakımından 4'üncü Umumî Müfettişliğin, idare unsurları haricinde, bir Korkomutan elile idaresi derpiş edilse bile Umumî Müfettişe başka askerî bir vazife verilmemesi daha uygundur.

Esasen Tunceli'nin şimdiki durumuna göre böyle bir tedbire lüzum olmamakla beraber bu çevrede herhangi bir vaziyet hudusunda Umumî Müfettiş, Umumî Müfettişliklere ait kanunun 3'üncü ve buna müteferri talimatnamenin 9'uncu, 10'uncu ve 11'inci maddeleri gereğince bölgesi içinde asayiş ve inzibatın temini için polis ve jandarma kuvvetlerile bölgesindeki askerî kuvvetleri icra kuvveti olarak kullanmak ve bunlar yetmediği takdirde Dahiliye Vekilliği vasıtasile en yakın yerlerden gerektiği kadar jandarma ve askerî kıt'alar getirtmek ve bunlardan o bölgedeki en yüksek komutan elile faydalanmak ve umumun güvenini bozucu veya tehdid edici veya bu halleri doğurucu olaylar karşısında lüzum gördüğü takdirde çerçeveleyeceği daireye münhasır olmak üzere Örfi İdare ilanını Dahiliye Vekilliğinden istemek salâhiyetlerine malik olduğuna göre Umumî Müfettişliğin bir Korkomutana verilmesi hiç de derpiş edilmeyebilir.

Bu arada Umumî Müfettişlik emrinde bulunan Baş Müşavir ile diğer müşavirlere de temas etmek faydalıdır. Umumî Müfettişin çeşitli işlerde en yakın yardımcısı olması gereken bu unsurların vazifeleri yalnız Umumî Müfettişlik merkezinde çalışmaktan ibaret olmamalıdır.

Bunların Umumî Müfettişlik bölgesindeki vilâyetleri ve bu arada Tunceli çevresini muntazam bir programla taramaları, gezmeleri, görmeleri ve yakından görecekleri, dinleyecekleri işleri kovalamaları gereklidir.

Bu müşavirlerden bazılarının bütçedeki yol masraflarını tüketecek kadar çok gezmelerine mukabil bazılarının Umumî Müfettişlik merkezinden bir defa olsun ayrılmamış olması ve bu müşavirliklerden bazılarının uzun zaman boş bırakılması bu müşavirlerden beklenildiği ve istenildiği gibi faydalanılamayacağı sanısını uyandırmaktadır.

2) Vali ve Komutan

Tunceli Vali ve Komutanlığının, özel kanununa göre, Umumî Müfettişin şahsında birleştirilmiş olması ilk yıllarda çok faydalı neticeler vermiş olmakla beraber, ıslâh ve tedib hareketlerinden sonra, Umumî Müfettişin

askerî bir teşekkülün başında vilâyet merkezinden ve çevresinden kilometrelerce uzak bir yerde vazifelendirildiği zamanlarda vilayet işlerile yakından ilgilenmesi kabil olamamıştır.

Bu devrede işlerin vali muavini tarafından görülmesi zarurî olmuş ve fakat bu hususta ki çalışmalar tam salâhiyetle olmadığı için istenildiği gibi verimli olamamış, Elâzığ ile Maraş arasında danışmalar, haberleşmeler işlerin gerektiği gibi tez elden başarılmasına imkân vermemiştir.

Umumî Müfettişin bazan Elâzığ'a geliş ve kalışlannda bazı işler halledilmesine, bazı işlere istikamet verilmesine rağmen aksayan işlerin istenildiği gibi karşılanması kabil olamamış ve araya giren hastalık devresinde de tereddütler ve beklemeler işler üzerinde makûs tesirler uyandırmıştır.

Umumî Müfettişin, vali ve komutanın bir yandan hastalık, diğer yandan yaş tahdidi yüzünden vazifeden ayrılması üzerine Dahiliye Vekilliği Umumî Müfettişlik işlerinin Başmüşavir, Vilâyet işlerinin de Vali muavini tarafından vekâleten idare edilmesini uygun bulmuş ve fakat vali ve komutan hüviyetini birleştiren Tunceli kanununa göre komutan salâhiyetini sakit bırakmıştır.

Ancak idare düşüncelerile tatbik edilen bu şekle rağmen bu vekâlet devresindeki çalışmalar dahi müsbet olamamıştır. Umumî Müfettişin Elâzığ'dan uzakta bulunduğu zamanlarda Umumî Müfettişe izafetle Tunceli vali ve komutanlık işlerini de gözden geçirmiş olan Başmüşavirin yalnız Umumî Müfettişliğe vekâlet salâhiyetini haiz bulunduğu son aylarda, Tunceli vali ve komutanlığını vekâleten görmekte olan vali muavininin vilayet işlerinden dolayı sıkı bir murakabeye tabi tutmak istemesi ortada bir hoşnutsuzluk yaratmıştır.

Bu hoşnutsuzluk, Umumî Müfettişin Elâzığ-Maraş arasındaki bölümlü çalışma devresinde ilk tezahürleri görüldüğü söylenilen geçimsizliği daha had bir hale getirmiş, karşılıklı saygı ve güven eksilmiş ve aylarca Elâzığ'da bir çatı altında alt ve üst katlarda oturan Başmüşavir ile vali muavininin bu durumu dışarıya, halk arasına dahi aksetmek suretile çok çirkin bir safha ve bir devre başlamıştır.

Umumî Müfettiş vekili, hareketlerinde Umumî Müfettişliklere ait kanun gereğince tatbik olunan salâhiyetlere istinad etmek istemiş, vali vekili de vilâyete ait vekâlet salâhiyetini kullanmak, Umumî Müfettişin bulunduğu zamanlarda serbestçe göremediği işleri müstakilen görmek dileğinde bulunmuştur.

Ancak, her ne şekilde olursa olsun, üzerinde önemle durulan Tunceli çevresinin, Umumî Müfettiş başka askerî bir vazife ile Maraş'ta bulunduğu

yıllarda, vali muavini elile emekliye ayrıldıktan sonraki zamanlarda vali muavinine vali vekili adı ve salâhiyeti verilmek suretile idare edilmek istenilmesi tatbikatta idaresizlikler doğurmuştur.

Bu vaziyet karşısında, bir yandan Umumî Müfettişe esas vazifesi olan vali ve komutanlıktan başka vazifeler verilmesi melhuz olmasına, diğer yandan vali muavininin Umumî Müfettiş fiilen vazifede bulunduğu ve bulunmadığı devrelerde tam salâhiyetle vazife göremediği tahakkuk etmiş bulunmasına göre Tunceli Vilayeti işlerinin başka sıfat ve salâhiyetleri olmayan mustakil bir vali elile gördürülmesi bu günün icablarına en uygun bir tedbir olarak düşünülmüştür.

Ancak, bu takdirde dahi, Tunceli çevresindeki hususiyetler karşısında, valiye halen tatbik edilmekte olan kanunda yazılı salâhiyetlerin tanınması ve kazaî salâhiyetler arasındaki idam hükümlerinin infazı salâhiyetinin valiye verilmek istenilmediği takdirde muayyen bir müddet için 4'üncü Umumî Müfettişe verilmesi ve vali muavinliğinin şimdiki gibi bulundurulması zarurî görülmüştür.

3) Kaymakam ve Nahiye Müdürleri

Tunceli çevresini dolaşırken kaza kaymakamları vazife başında görülmüştür. Ancak, bunlardan Çemişgezek, Kalan, Pülümür kaymakamlarının üç yıldan beri Tunceli vilâyeti emrinde çalışmaları hasebile yıl içinde vazifelerinden ayrılmalarının mukarrer bulunduğu ve birinin de özel durumu bakımından idare işlerinden başka bir vazifeye geçmek istediği öğrenilmiştir.

Tahsil durumlarına göre ikisi Siyasal Bilgiler Okulundan, dördü Hukuk Fakültesinden ve biri diğer yüksek bir okuldan çıkmış olan bu kaza kaymakamlarından bazılarının idare mesleğini esas olarak aldıkları ve fakat bunlardan bir kısmının işlerine tam tasarruf etmelerine mukabil bazılarının verimli olarak çalışamadıkları anlaşılmıştır.

Vilâyet çevresinde halkla vaki görüşmelerde Çemişgezek, Hozat, Pertek kaymakamları hakkında şikâyet duyulmamıştır. Kalan kaymakamı hakkındaki isnadlar Tunceli vali ve komutanlığınca incelenmiştir. Ovacık kaymakamının kaza memurları arasında ahenksizlik yarattığı ve bu hal ve vaziyetten şahsî istifade teminine çalıştığı, Ofis hububatını gerçekten muhtac olanlara dağıtması gerektiği halde bir fırıncıya usulsüz olarak buğday verdiği ve köylüden ucuz fiyatla yağ toplatarak ticaret ettiği hakkında kazada söylenilen sözler üzerine Umumî Müfettişlikçe tahkiklerde bulunulmuş ve yerinin değiştirilmesi istenilmiştir.

Mazgirt kaymakamının da buna benzer halleri ileri sürülmüştür. Kaza çevresinde köy muhtarları seçiminde yolsuzluklar olduğu ve Muhundu nahiyesinde kanunî vasıfları olmıyan birinin yağ, davar karşılığı muhtarlığa getirildiği, parası sonra verilmek üzere muhtarlar vasıtasile toplatılan yağların Elâzığ'da 250-300 kuruşa sattırılmış olduğu ilgililerce bildirilmiştir.

Nazımiye kaymakamı hakkındaki şikâyet daha ziyade çalışma arkadaşlarına matuf bulunmuştur. Pülümür kaymakamı hakkında vuku bulmuş olan isnadların doğru olmadığı Mülkiye müfettişi tarafından verilen raporla tevsik edilmiştir. Bu teftişe rağmen bu kaza kaymakamı hakkında şikâyetlere devam edilmesi kaymakamın Hükûmet emirlerini yerine getirmek hususundaki sürekli çalışmalarına karşı bir hareket olarak telakki edilmiştir.

Bu arada nahiye müdürlerinin durumunu da gözden geçirmek faydalı görülmüştür. Vilâyete bağlı 8 kaza içinde bulunan 21 nahiye müdürlüğünden Kalan kazasında Kahmut, Pülümür kazasında Eşil nahiyelerinin kadrosu yoktur. Hozat kazasına bağlı Sin, Kalan kazasına bağlı Türüşmek, Ovacık kazasına bağlı Kakbil nahiye müdürlükleri açıktır.

Bu suretle iş başında bulunan 16 nahiye müdüründen biri Hukuk, biri lise, onu ortaokul, dördü eski Rüşdiye tahsili görmüştür.

Bu nahiye müdürlerinden dördünün 25, on birinin 20, birinin de kadrosu 20 lira olduğu halde 15 lira ile çalışmakta olduğu anlaşılmıştır. Nahiye müdürlerinin, bugünün hayat şartlarına göre bu kadar az para alması dikkate şayan bulunmaktadır. Emniyet memurlarının bugün almakta oldukları aylık ve tahsisat tutarından daha az parayla çalışan nahiye müdürlerinin aylıklarının, bütün memlekete şamil olmak ve mali imkânlarla telif edilmek şartile, arttırılması temenniye değer görülmüştür.

Kaza kaymakamları hakkında olduğu gibi nahiye müdürleri hakkında da bazı sözler ve şikâyetler işidilmiştir. Bu hususda fikir verebilmek için Mazgirt'teki görüşmelerde bir vatandaşın söylediği şu sözleri olduğu gibi nakletmek yeter:

"Bizim köylüler evlerinde yağ yemezler. Nahiye müdürleri köylülerin yağlarını jandarmalarla toplatıyor; yağın bir kilosuna 125 kuruş rayiç konulduğu halde parası verilmiyor. Nahiye müdürleri sanki köylerin kralıdır."

Bu vatandaşın nahiye müdürlerine ait benzetişi saygısızlık sayılabilir. Bu tarzda düşünüşü yanlış olabilir, sözleri, hissi ve kasdi olabilir. Fakat yalnız nahiye müdürlerinin değil bütün idare unsurlarının, idare âmir ve memur-

larının, Hükûmet teşekküllerinde çalışanların hareketlerinde çok dikkatli olmaları, bulaşık işlere karışmamaları ve karıştırılmamaları temenniye şayan olduğu gibi kasdî isnadlarda bulunanlar hakkında da takiblerde bulunulması çok gereklidir.

6. İdare İşleri

İdare cihaz ve unsurlarımızın durumunu gözden geçirdikten sonra idare hayatımız itibarile gerçekten önemli olan bir konu üzerinde durmak ve bu arada bazı idare kanunlarımıza dokunmak yerinde görülmüştür.

I) Teftiş İşleri

Tunceli gibi Hükûmet nüfuzu yeni yerleşen bir çevrede değil, bütün memlekette, türlü işlerimizde olduğu gibi, idare işlerinin sürekli olarak incelenmesi bir zarurettir. Aylarca muvasalası kesilen ve vilayet merkezi ile ancak telgraf ve telefon hatlarile irtibatını muhafaza edebilen yerlerde görülen işlerin, halk ve idare bakımlarından, muvasala imkânlarının bulunduğu yaz mevsiminde, 3-4 ay içinde olsun ilgililer tarafından gözden geçirilmesi yerindedir.

Hatta bu gibi teftişlerin mutlak bir şikâyet üzerine değil, muhtelif zamanlarda, yüksek idare amirlerinin uygun görecekleri hallerde olması daha faydalıdır. Böylelikle sıkı bir murakabenin mevcudiyeti hissi bütün vazifelilere aşılanmış olmalıdır.

Muhtelif vilâyetlerde olduğu gibi Tunceli çevresinde bazı kazaların uzun zaman teftiş edilmemesi idare işlerine matuf türlü sözlerin genişlemesine ve yayılmasına yol açmıştır. Vakıa ortaya atılan sözler, şikâyet ve isnatlar çoğunluk küçük düşüncelerden, hissi görüşlerden doğabilir, fakat bazan da gerçek olabilir.

Bu bakımdan şikâyet ve isnatların zamanında iyice incelenmesi, gerçeğin ortaya konulması bütün memleket için temenniye şayandır. Esasen bir yandan umumî müfettişliklere ait kanun ile verilen salâhiyetler, diğer yandan türlü idare kanunlarımızla konulan hükümler idare işlerimizin sıkı ve sürekli olarak murakabesini temin edecek mahiyettedir.

Bu itibarla, Dahiliye Vekilliğimizce teftiş işlerini tez elden yürütecek tedbirler alınırken Tunceli valiliğince de, hususî kanunla verilen salâhiyetler gereğince, çevresindeki işleri murakabeye önem verilmesi çok yerindedir.

II) Tunceli Kanunu

Bu münasebetle Tunceli çevresinde hususî bir idare tarzını kabul etmiş olan 2884 sayılı kanunun tatbikattaki akislerine temas etmek faydalı görülmüştür. Son uzatılışa göre 31.12.1944 günü müddeti bitecek olan mevzubahs kanunu halk ve idare amirleri gözü ile, iki yönden inceleyebiliriz:

A) Halk görüşü ile:

Tunceli halkı, genel olarak, bu gün özel bir kanunla idare edildiklerinden dolayı bir yandan memnundur, diğer yandan müteessirdir. Halkın memnun oluşundaki sebepleri, Mazgirt'teki konuşmalarda, bir vatandaş şöyle anlatmak istemiştir:

"Dersim'i zaman zaman fenalıklara sevkeden belli başlı üç unsur olmuştur: Silahlı haydutlar, aşiretlerde Seyit denilen ruhanî reisler ve Reis adını taşıyan aşiret ağaları.

Hükûmet, son seneler zarfında tatbik ettiği Tunceli kanunu ile ıslâh ve tedib hareketlerinde muvaffak olmuş ve silahlı haydutları ortadan kaldırmıştır. Bu suretle Cumhuriyet Hükûmetimiz bizleri hayata ve cennete kavuşturmuştur."

Bu konu üzerinde Çemişgezek, Pertek kazalarında ve hatta Pülümür kazasındaki görüşmelerde Cumhuriyet Hükûmetimizin icraatı şükranla anılmış, eskiden hayatları, malları, toprakları silahlı haydutlar yüzünden tehlikede olan vatandaşların bu gün serbestçe yaşamak imkânını bulmuş olmaları minnetle yâd edilmiştir.

Kanunun tatbikinden teessür duyanlar da, teessür sebeplerini türlü türlü anlatmaktadır. Kalan kazasının merkezi olan Mameki'de şöyle denilmiştir:

"Biz, Hükûmete baba demiyor muyuz?"

Mazgirt kaza merkezindeki konuşmalarda Muhdu'lu bir vatandaş duygularını şöyle belirtmiştir:

"Seyit ve ağa zümreleri hâlâ aramızda silahsız yaşamaktadır. Hükûmetimiz için, halkımız için zararlı ve çok tehlikeli olan seyitlerle ağaların gizli hareketleri ilerde fena neticeler verebilir."

B) İdare görüşü ile:

Halkın, özel kanuna ait, düşünce ve dileklerile idare âmirlerinin görüş ve istekleri esas itibarile birleşir gibi. Ancak bu konuda tatbikata ait bazı görüş ayrılıkları da yok değildir. Bununla beraber bu çeşitli görüşleri şöyle süzebiliriz:

1) Tunceli'nin durumu bu gün tabiî bir şekildedir ve vaziyet endişe kaynağı olacak halde değildir.

2) Tarih boyunca Dersim'de görülen fenalıkları önlemek için eski zamanlarda başlanılan ıslâh ve tedib hareketleri müsbet netice vermemiş olmakla beraber Tunceli kanunu ile girişilen ıslâh ve tedib hareketleri tam bir muvaffakiyetle başarılmıştır. Ancak bunu temin için memleketin yüksek menfaatlerine göre gerektiği kadar tatbik edilen cebir ve şiddetin müsbet ve menfi bazı tesirleri olmuştur.

Genel olarak görülen sükûnet ve teslimiyet, Hükûmete karşı güven ve itaat müsbet tesirlerdir. Fakat çoğunluk sezilen saygı ile karışık çekinme, korku ve endişe, sinsi çalışma ve öc alma duyguları menfi izlerdir.

Özel kanunla temin edilen bu sükûnet ve teslimiyeti, Cumhuriyet eserleri ile Hükûmete karşı yaratılan bu güven ve itaati, içinde bulunduğumuz fevkalâde hallere rağmen, Tunceli çevresinde gerçekten kökleştirmek ve yaymak, saygı ile karışık çekingenliği gidermek, korku ve endişeden uzaklaştırmak için tabiî idare usulümüze dönebilecek şekilde şimdiden hazırlıklara başlamak yerindedir.

3) Tunceli kanununa rağmen fena ruhlu, zararlı insanlar tamamile temizlenmediği gibi seyitlerle ağaların sindikleri ve gizli olarak çalıştıkları ve bu gibilerin herhangi bir fırsattan istifadeye yeltenecek şekilde menfi davrandıkları doğrudur. Bu zümreden olan 15-20 ağanın Mazgirt kazasında bütün araziyi ellerinde tuttuğu ve bu suretle halk üzerinde hakim vaziyette olduğu, baba veya amcaları tedip hareketlerinde imha edilmiş veya garba gönderilmiş bulunanların ailelerinin intikam hissi besledikleri söylenilmiştir.

Nazımiye, Pertek ve Pülümür kazalarındaki görüşmelerde dahi, bu kaza çevrelerinde, bu gibilerin bulunduğu ve diğer kazalarda da bulunması tabiî olduğu ifade edilmiştir. Ancak bu gibilerin mevcudiyeti idare usulümüzün tabiî şekilde tatbikine mani görülmemekte ve bu çevredeki jandarma karakollarının mevcut kadrolar ile muhafazası bu bakımdan faydalı sanılmaktadır.

4) Tunceli halkının, içinde bulunduğumuz fevkalâde zamanlara rağmen, bundan sonra fevkalâde salâhiyetler veren özel kanunla idaresi lüzumsuzdur. Çünki bu, bir idare âmirinin sözüne göre, daha ziyade jandarma nüfuzuna vesile olmaktadır; bu idare âmiri sözlerine şöyle devam etmiştir:

"Jandarmanın feragatları, fedakârlıkları büyüktür. Fakat bu gün buralarda bir jandarma neferinin bile nüfuzu fazladır. Köylünün kaymakama başvurduğu için, halkın jandarmadan şikâyet ettiği için karakolda dayak yemesi doğru değildir."

5) Tunceli, son iki yılda "vali" ve "komutan"sız idare edilmiştir. Esasen ordu kuvveti ile tatbik edilen ıslâh ve tedib hamlelerinden sonra harekâtı idare eden jandarma mıntıka takib komutanlığı olduğuna göre vali uhdesindeki "komutan" sıfatını ve salâhiyetini kaldırmak doğrudur.

Tunceli kanununun ilk tatbik yıllarındaki hususiyetlere göre "komutan" sıfat ve salâhiyetini taşıyan "vali"nin "komutan" vasfiyla mütalaalara iltifat etmemesi, bazı idare âmirlerinin sözlerine göre, çalışmalarda cesareti kırıcı olmuştur. Bu bakımlarla da vilâyetin müstakil bir valiye verilmesi idare âmirlerinin de bir dileğidir.

Ancak, Tunceli'nde tabiî idare usulüne geçerken bir intikal devresi kabul etmek ve bu müddet içinde özel kanunla verilmiş olan salâhiyetleri komutan sıfatını taşıyacak olan valiye vermek ve ceza müeyyidelerini de eskisi gibi bırakmak doğrudur. Bununla beraber adlî salâhiyetler arasındaki idam hükümlerinin infazına ait salâhiyetin valiye verilmek istenilmediği takdirde fevkalâde haller devresine mahsus olmak üzere 4'üncü Umumi Müfettişe verilmesi incelemeye değer.

6) Bu çevrede ilk öğretimi kucaklayacak surette geniş ölçüde maarif hamlesi olmalı, kuvvetli kültür şebekesi kurulmalıdır.

Halk ve idare görüşleri ile süzülen bütün bu esaslar bir noktada birleşmektedir: Tunceli kanunu tadil edilmelidir. Vilâyet işleri müstakil bir valiye verilmelidir. Komutan sıfatı-askerî otorite kaldırılmalıdır. Jandarma en geniş manasile emniyet unsuru olmalıdır. Bugün tatbik edilen kanunla idare ve adliye bakımından verilmiş olan salâhiyetler kısa bir intikal devresi için yine bırakılmalıdır. Jandarma kadar öğrenci ve öğretici, yapılan kışla ve karakollar gibi yapılacak yeni okullar için de toplanılmalı, Tunceli'nde yerleşen Hükûmet nüfuzu kurulacak geniş bir maarif şebekesi ve kuvvetli kültür hamlesiyle kökleştirilmeli ve sağlanmalıdır.

III) Köy Kanunu

Bu arada köyü ve köylüleri yakından ilgilendirmekte olması itibarile köy kanununun Tunceli çevresindeki tatbik şekli üzerinde durmak faydalı görülmüştür. Vilâyet sınırları içinde, Çemişgezek kazasında 29, Hozat kazasında 24, Kalan kazasında 9, Ovacık kazasında 8, Mazgirt kazasında 49, Nazımiye kazasında 17, Pertek kazasında 43, Pülümür kazasında 32 olmak üzere 211 köyde köy kanununun tatbik edilmekte olduğu öğrenilmiştir. Bu suretle 177 köyde henüz köy kanununun tatbikine imkân görülmediği bildirilmiştir.

Ancak köy kanununun tatbik edildiği söylenilen köylerdeki çalışmaların istenildiği gibi verimli olamadığı da ilâve edilmişir. Bu kanunun tatbik şekli hakkında bir fikir verebilmek için Nazımiye kaza merkezinde halk ile vaki görüşmeleri kaydetmek faydalı bulunmuştur. Bu kazanın merkez nahiyesine bağlı Sap köyü muhtarı şöyle demiştir:

"Köy kanunu mucibince köy sandıklarına yardım için toplanılmakta olan para bizlere ağır gelmektedir. Bizler fakiriz, halkımız fakirdir. Köy muhtarı için, köy kâtibi için, köy bekçisi için toplanılan paralar çoktur. Muhtara 48, kâtibe 25, bekçiye 20 lira verildikten sonra köyümüzden salma olarak istenilen para ağır geliyor. Asker ailelerine toplanan para da başka. Biliyoruz, kanun dışı para alınmamaktadır. Fakat bizler çok perişanız, veremiyoruz, verirsek aç kalıyoruz."

Geriş köyünden Memik Sönmez de şu sözleri söylemiştir:

"Halkımız çok fakirdir. Köy sandığını istemiyoruz. Esasen bize komşu kazalarda, Pülümür ve Mazgirt kazalarında da bu sandık yoktur."

Bütün bunlar köy kanununun tatbikinde çekilen zorlukları belirtmektedir. Bu durma göre adı geçen kanunu da, tamamen tatbik imkânlarını verecek şekilde, yeniden gözden geçirmek faydalı olsa gerektir.

IV) Hükûmet Konaklarımız

İdare işlerimizi incelerken, esas itibarile Nafia işleri arasında dahi üzerinde durulacak olan, Hükûmet konaklarına da kısaca işaret etmek uygun görülmüştür.

Vilâyete bağlı 8 kazadan Hozat, Kalan, Nazımiye, Ovacık ve Pertek kazası yeni Hükûmet konaklarına kavuşmuş bulunmaktadır. Fakat Çemişgezek, Mazgirt ve Pülümür'de Hükûmet konağı inşası için hiç bir teşebbüste bulunulmadığı anlaşılmıştır.

Bu kazalardaki eski ve harap yapıların yerine yeni Hükûmet konaklarının yaptırılması Tunceli çevresinde başlanılan imâr hamlelerimizin durmadığını göstermek bakımından da çok yerinde bir hareket olarak telakki edilmiştir.

Bu arada yeni yapılmış olan Hükûmet konaklarının döşeme ihtiyaçlarının temini için önümüzdeki yıl tahsisat verilmesi ve perişan bir durumda olan Kalan kaza merkezindeki Hükûmet konağının eşya ihtiyacının ilk önce giderilmesi temenniye değer.

Bu münasebetle Çemişgezek kaza merkezindeki büyük bir eksikliği de ortadan kaldırmak, Hükûmet konağına tez elden bir bayrak göndermek gereklidir.

Her zaman her yerde şerefle yükselen bayrağımızın aylarca Çemişgezek Hükûmet konağında dalgalanmaması acı olduğu kadar hazin bir hadisedir.

Tunceli gibi türlü bakımlarla önemli olan vatan topraklarında bayrağımız için İdare âmirlerimizin ve diğer vazifelilerin daha uyanık ve daha dikkatli olmaları, yalnız kanunî vecibeleri yerine getirmek bakımından değil, bayrak sevgisini ve bayrak saygısını yaymak ve aşılamak bakımından da gerekli ve şerefli ödevleridir.

7. Belediye Hareketleri

Tunceli çevresindeki kazalarda belediye reislikleri kaymakamlar uhdesinde bulunmaktadır. Ancak, belediye işlerinde henüz esaslı hiç bir hareket görülmemektedir. Bu vaziyette gelir kaynaklarının azlığı, belediye bütçelerinin darlığı müessir olduğu kadar, bu gün, içinde bulunduğumuz zamanların hususiyetleri de âmil olmaktadır.

Devlet eliyle tahsil ve tevdi edilen paralarla belediye vergi ve resimleri ve diğer gelirlerle teberrular ve asker ailelerine yardım adıyla alınan paralar belediyelerin gelir kaynağını teşkil etmektedir.

Ancak, bunların yıllık tutarı, vilâyet sınırları içinde oldukça iyi bir durumda olan Çemişgezek kazasında bile 1943 yılı bütçesinde tesbit edildiği şekilde 3.848 lira gibi çok mütevazı bir mahiyet arzetmekte olduğuna ve bu gelirlerden bir kısmı belediye emrinde çalışanların ücret ve aylıklarile idare masraflarına ve sıhhat işlerile müşterek ve muhtelif masraflara tahsis edildiği gibi asker aileleri için alınan paralar da tamamen bunlara sarfolunduğuna göre imâr ve tezyin işleri için esaslı bir harekete imkân görülememektedir.

Esasen, Çemizgezek kaza merkezinde bu yıl içinde imâr ve tezyin parası olarak ancak 29 lira tahsis edilebilmiş olması da bu imkânsızlığın canlı bir delili sayılmaktadır.

Bununla beraber, adı geçen kazanın 1939-1942 yıllarına ait dört yıllık bütçesinde, kasabanın imâr ve tezyin işleri için en çoğu 1.574, en azı 635 lira olmak üzere tahsisat ayrılmış olduğu halde bir yandan bütçelerdeki muhammen mikdarların tamamen tahsil edilmemesi, diğer yandan malzeme ve işçilik fiatlarının yükselmesi yüzünden, hiç bir esaslı teşebbüste bulunulmadığı anlaşılmıştır.

Bu vaziyet karşısında belediye bütçesinin, tahsil kabiliyeti olan gelirlere göre tanzimi suretile, hayalî olmaktan kurtarılması ve kısmen hakikate yaklaştırılması hususuna belediye reisliğince dikkat edildiği ve fakat buna

rağmen yine hakikî vaziyetin temin edilemediği söylenilmiş ve öteden beri küçük tasarruflarla biriktirilmiş olan 6.000 liranın da esaslı bir çalışma programına göre sarfi daha uygun görülmüştür.

Esasları 1941 yılı bütçesinin tanzimi sırasında tesbit edilmiş olan bu çalışma programına göre, kasabada umumî bir helâ ile eski su yollarının tanzimi, çarşı içinde bazı yerlerin istimlâki, üzeri kapalı bir pazar yeri tesisi, yeni su projesinin tatbiki, ana caddelere parke döşenmesi, sudan istifade suretile elektrik tesisatı yapılması, asrî mezarlık yaptırılması tasarlanmıştır.

Ancak 1941-1945 yıllarında yapılmak üzere sıralanmış olan bu işlerden yalnız yeni yaptırılan ilk okul bahçesinde bir kaç bölmeli umumî helâ yaptırılabilmiş, diğer işler Umumî Müfettişlikçe izin verilmediğinden olduğu gibi kalmıştır.

Tasarlanan işler için bir imâr planı yapılmasındaki zaruret teslim edilmekle beraber eski su yollarının tanzimi ve bazı yerlerin istimlâki, kapalı pazar yeri tesisi ve sair işlerin temini için daha yıllarca beklenilmesi doğru görülmemektedir.

Hozat kazasının 1943 yılı belediye bütçesinde varidat ve masraflar 8.000 lira olarak tesbit edilmiştir. Bu kaza belediyesinin geliri öteden beri tedricî bir fazlalık göstermekte olmasına rağmen zarurî masraflar imâr işleri için gerektiği kadar para tahsisine imkân bırakmamıştır.

Bununla beraber son yıllarda belediye tarafından vaki teşebbüslerle bu gün halkevi olarak kullanılan yeni bir bina yaptırılmış, kasaba yollarından başka çeşmelerle su yolları onarılmış ve asrî mezbaha tesis olunabilmiştir. Bulunduğu yer itibarile elverişli bir vaziyette olan Hozat'taki imâr hamlelerine esas olmak üzere gereken planın şimdiden hazırlanması çok yerindedir.

Kalan kazasının merkezi olan Mameki, belediyecilik bakımından çok geri olduğu gibi eski devirlerde mutasarrıflık merkezi olmuş olan Mazgirt kazası belediyesi de bütçe darlığı yüzünden esaslı iş görecek halde değildir.

Ancak, eskiden yaptırılmış olan ve kaynağından itibaren çeşmelere kadar demir borularla gelmekte bulunan su yollarının onarılması, çöp ve ışık işleriyle zarurî tamir işlerinin görülmesi için gerekli masraflar ihtiyar edilmektedir. Bununla beraber 1942 yılında iaşe işlerinde stok yapılması ve açlığa meydan verilmemesi için belediyece vaki zahire mübayaasında kâr olarak tesbit edilen 9.000 lira ile ilerde belediye binası yaptırılacağı söylenilmiştir.

Nazımiye kazasında da bütçe darlığı ve imkânsızlığı yüzünden beledî bir faaliyet görülememiştir. Belediyeye ait olan binadan başka ev darlığı yüzün-

den yeni yaptırılmış olan tek yapı bu kaza merkezi için bir kazanç sayılmakta, kazanın temizliği, esnafın kontrolü gibi basit işlerden başka beledî mahiyette esaslı işlere imkân bulunamadığı anlaşılmaktadır.

Sahası ve bütçesi esasen dar ve kısıtlı olan Ovacık ve Pülümür belediyeleri çok geri bir durumda bulunmakla beraber Pertek kazası bu bakımdan en elverişli, en umutlu bir vaziyettedir. Pertek belediyesinin gelecek yıllarda belediyecilik itibarile daha geniş ve faydalı teşebbüslerle Tunceli çevresinde örnek bir kaza olacağı sanılmaktadır.

Bu arada belediyelere ait bir noktaya işaret etmek faydalı görülmüştür. Geçen yıllarda iaşe ve ofis işlerinin belediyelere verilmesi ve mahdut kadrolar ile belediyelerin bu işleri görmeye mecbur edilmesi bu teşekkülleri oldukça zor bir duruma düşürmüştür. Esasen bu vaziyet yalnız böyle küçük belediyelerde değil, büyük şehirlerdeki belediyelerde bile bir çok zorluklar doğurduğuna göre bundan sonra bütçeleri, kadroları dar ve kısır olan kaza belediyelerine herhangi bir iş verilmeden önce vaziyetin esaslı olarak incelenmesi daha uygun bir tedbir olarak telakki edilmiştir.

Bundan başka bu gün kaymakamlar tarafından idare edilmekte olan belediye işlerinin halk arasından seçilecek belediye reislerine bırakılması da temenniye şayan görülmektedir.

8. Güvenlik Durumu

Eski yıllarda ağalar, seyitler ve silahlı haydutlar elinde şekavet yatağı olan Dersim, Cumhuriyet Hükûmetimizin son ıslâh ve tedib hamlelerile yepyeni bir hüviyet taşıyor. Tunceli, Cumhuriyetin güvenlik ve baysallık havası içinde o şekavet günlerinin acı hatıralarından uzaklaşmış bulunuyor. Bu gün silahlı tek haydut bulunmıyan bu topraklarda güvenle dolaşabilmeyi Cumhuriyetimizin mutlu başarılarına borçluyuz.

İlk safhada geniş tedbirlerle temin edilen bu güvenlik, şimdi, diğer vilâyetlerimizde olduğu gibi, iki koldan idare edilmektedir: Emniyet Müdürlüğü ve Jandarma Komutanlığı.

Vilâyet merkezinde Emniyet Müdürlüğü uzun zaman boş kalmış ve işler vekil ile döndürülmüştür. Bu, bir zaruretin icabı ile olsa bile Tunceli gibi hususiyeti olan vilâyetlerde emniyet işlerinin uzun zaman vekil elinde bırakılmaması daha doğru telakki edilmiştir.

Kaza merkezlerindeki emniyet işleri, genel olarak, emniyet teşkilâtı tarafından görülmektedir. Bu teşkilâta göre kaza merkezlerinde birer komiser muavini ile üç veya dört polis bulundurulması gereklidir.

Diğerlerine nazaran daha mütekasif olan Çemişgezek kaza merkezinde emniyet işlerine memur 4 polis yeter görülmekle beraber Nazımiye kaza merkezine mürettep 3 polisten biri polis enstitüsünde, diğeri Kalan kaza merkezinde bulunduğu cihetle geri kalan tek polis ile işleri görmek mümkün olamamıştır.

Bu itibarla bu kaza merkezinde devriye vazifesinin polise yardım olmak üzere jandarma tarafından temin edilmesi zarurî olmuştur. Ancak bir komiser muavini ve bir polis ile karakol nöbetini bile tutmak mümkün olmadığına göre, Emniyet teşkilâtından istenildiği gibi iş bekleyebilmek için, bu kazanın polis kadrosunun tez elden kapatılması uygun bulunmuştur.

Kaza merkezlerindeki güvenlik durumu hakkında esaslı bir fikir verebilmek için vilâyet sınırlarına göre batı taraflarındaki Çemişgezek ve Hozat kazalarile doğudaki Nazımiye kazasında emniyet teşkilâtının 1942 yılında el koyduğu vak'aları gözden geçirmek faydalı görülmüştür:

Hozat kazasında: Sarhoşluk 1, fuhşa tahrik 1, kumar 1, hırsızlık 1, bekçiyi vazifede dövme 1, Millî Korunma Kanununa aykırı hareket 7.

Çemişgezek kazasında: Suda boğulma 1, yangın 4, hırsızlık 8, şahıslara karşı 1, Millî Korunma Kanununa aykırı hareket 14, Hükûmet emirlerine muhalefet 1.

Nazımiye kazasında: Resmî defter imhası 2.

Bu hale göre, vak'aların esas itibarile geniş bir mahiyet arzetmediği ve son yıldaki suçların da daha ziyade Millî Korunma Kanununa aykırı hareketlerden ibaret olduğu anlaşılmaktadır.

Kazalara bağlı nahiyelerle köylerdeki emniyet işleri jandarma tarafından temin edilmektedir. Genel olarak jandarma kadrosunun asayiş ve diğer idarî ve adlî işler için yetmekte olduğu anlaşılmıştır.

Jandarma kadrosu, kazaların durumu göz önünde tutulmak suretile, her kaza için şöyle tesbit olunmuştur: Bir yüzbaşı idaresinde bir takım subayı, bir başgedikli ve 5-10 gedikli ile 180-200 erden müteşekkil birer bölük.

Ancak, bu kadronun subay bakımından bazı kazalarda eksik olduğu ve Ovacık, Kalan, Nazımiye kazalarında jandarma bölük komutanlığına takım subayları tarafından vekâlet edildiği ve kaza sınırları içinde ana yollar üzerinde ve geçit yerlerinde kurulmuş olan karakollarda da Trakya, Ege ve Orta Anadolu bölgesi halkından olan gediklilerin komutan olarak vazifelendirilmiş olduğu görülmüştür.

Bu sabit jandarma bölüklerinden başka Hozat, Kalan ve Ovacık kaza merkezlerinde 350'şer mevcutlu birer tabur ile Pülümür kaza merkezinde

bir piyade taburu, Tunceli çevresinde, herhangi bir halde güvenliği ve baysallığı sağlayacak vaziyette. Jandarma Er Okulu mahiyetinde olan jandarma taburlarile piyade taburu bu gün talim ve terbiye ile uğraşmakta.

Kazaların güvenlik işlerini temin eden emniyet ve jandarma teşkilâtından başka kır ve köy bekçileri bulunmaktadır. Ancak bunların silâh ve mermilerinin muntazam surette murakabesi kadar elbiselerinin de temin edilmesi zarurî görülmektedir.

Emniyet ve jandarma teşkilâtının bu çevredeki durumunu böylece süzdükten sonra, bu gün için olduğu kadar, yanna ait emniyet düşüncelerini de belirtmek yerindedir.

Kaza merkezlerinde ve kaza sınırları içinde bu gün görülmekte olan güvenliği ve baysallığı halk tabakaları arasında kökleştirebilmek için emniyet unsurlarının bütün hareketlerinde düzenli olması, halka gerçek güvenlik vermesi gereklidir.

Hükûmetimizin ıslâh ve tedib hareketlerinde temin etmiş olduğu başarı Hükûmet kudretine karşı büyük bir güven yarattığı kadar silahlı haydutların mukavemet hareketlerini karşılamak için başvurulmuş olan ezici tedbirler de korku ve endişe yaratmıştır.

Ancak bu, daha ziyade halk tabakaları arasında sezilmekte ve şurada burada kalmış olan eski seyit ve ağaların zaman geçtikçe tedib hareketlerini unutmaya başladıkları ve yavaş yavaş eski vaziyetlerini takınmaya yeltendikleri söylenebilmektedir. Halk tabakaları arasındaki korkuyu bir örnekle belirtebilmek için Pertek kaza merkezindeki konuşmalarda söylenilen şu sözleri kaydedebiliriz:

"Vazgirt nahiye merkezine bir saat mesafede Yeniköy'deki jandarmalar aldıkları emir üzerine, evvelce tanzim edilmiş olan şüpheliler cetveline göre şüphelilerin yerlerinde olup olmadıklarını tesbit etmekle beraber yeni şüphelileri de bu cetvele koymuşlardır.

Bu arada jandarmalar, yeni şüphelilerin fotoğraflarını, haberleri olmadan, almışlardır. Vazgirt nahiye merkezi olan Paşavenk'te bir vatandaşın ilk önce haberi olmadan fotoğrafi alınmış, fakat sonradan haberdar edildiği söylenilmiştir.

Herhangi bir sebeple bir yurttaşın şüpheliler arasına konulmak istenilmesi ve sonra para, yağ mukabili şüpheliler arasından çıkarılabilmesi acı olduğu kadar durumları gerçekten şüpheli olanların şüpheli cetvelinde yer almaması hayretle karşılanmaktadır.

Şarkî Dersim'de söz sahibi olduğu söylenilen ve yalnız Mazgirt'te değil, Pertek ve Kalan dolaylarında şüpheli hareketleri ileri sürülen Kureyşan'lılardan birinin Mameki'de, Türüşmek ve Hosur köyleri halkından tapu işleri ve saire için 25 kadar vekâletname aldığı ve buna benzer şüpheli adamların şurada burada bulunduğu da vakidir."

Bütün bu sözler, bir yandan halk tabakaları arasındaki korkuyu gidermek ve Hükûmete karşı gerçekten bağlılığı temin etmek için emniyet unsurlarının hareket ve temaslarında dikkatli olmalarındaki zarureti belirtmekte, diğer yandan eski aşiret ağalarıyla seyitlerin durumlarını yakından kovalamak, son hareketlerde gözleri daha çok açılan, Hükûmet teşkilâtını öğrenen ve Hükûmet adamlarına sokulmak, hatta siyasî teşekküllerde vazife alan ve almak isteyenler üzerinde uyanık bulunmak lüzumunu göstermektedir.

9. Nüfus Hareketleri

Tunceli çevresindeki nüfus durumu hakkında bir fikir verebilmek için 1935 ve 1940 yıllarındaki nüfus sayımını gözden geçirmek yerindedir. Ancak, Tunceli vilâyeti kurulmasına ve bu vilâyetin hususî bir kanun ile idare edilmesine matuf kanunlar 1936 yılında tatbik edilmiş olduğu cihetle 1935 yılındaki sayımı 1940 yılındaki idare bölümüne göre ayırmak suretile mütalaa daha doğru görülmüştür.

Bu esasa göre 1935 ve 1940 yıllarındaki nüfus sayımı dökümleri, kazalara göre, şöyle tesbit edilmiştir:

Kazalar	1935 Sayımı	1940 Sayımı
Çemişgezek	15.452	15.513
Hozat	16.225	9.925
Kalan	4.396	6.435
Mazgirt	24.703	20.867
Nazımiye	6.299	7.705
Ovacık	13.421	8.353
Pertek	11.998	13.745
Pülümür	14.606	12.096
Tutarı	107.100	94.639

Bu dökümlere göre, Tunceli nüfus durumunda, oldukça büyük bir eksiklik olduğu anlaşılmaktadır.

Ancak 1935 ve 1940 nüfus sayımları arasındaki bu büyük eksiklikte, Cumhuriyet Hükûmetlerimizin Tunceli'ne matuf ıslâhat programlarına karşı gösterilen mukavemeti kırmak için, memleketin yüksek menfaatleri bakımından, tevessül edilen tedbirler ve askerî hareketler sonunda bazılarının kaybolması bazılarının başka yerlere gönderilmesi, bazılarının son sayımda mağaralarda, inlerde ve sair yerlerde gizlenmiş bulunması gibi sebeplerin âmil olduğu sanılmaktadır.

Esasen, eski çağlarda, hatta Cumhuriyet Hükûmetimizin esaslı ıslâhat tedbirlerine takaddüm eden yıllarda Hükûmet nüfuzundan uzak kalmış olan Dersim'de 1935 nüfus sayımına göre elde edilmiş olan dökümlerle 1940 yılında, son idare bölümüne göre, Tunceli çevresinde tesbit edilen nüfus tutarında türlü sebeplerle gizli nüfus kalmış olması kuvvetli bir ihtimal olarak hatıra gelmektedir.

Bununla beraber bu gün Hükûmet teşkilâtı Tunceli çevresinde tamamen yerleşmiş bulunduğu ve bütün mukavemet unsurları ortadan kaldırılmış olduğu cihetle yeni nüfus sayımında Tunceli vilâyetinin nüfusunu daha gerçek olarak tesbit etmek imkânı bulunacağı muhakkaktır.

Bu itibarla 1935 ve 1940 yıllarında beşer yıl ara ile tatbik edildiği gibi 1945 yılında dahi genel bir nüfus sayımı için şimdiden ilgililerce gerekli hazırlıklara başlanılması yerinde bir tedbir olarak telakki edilmiştir.

Bu arada, çok önemli bir noktaya temas etmek yerinde görülmüştür: Nüfus yazımı. Kazalardaki nüfus incelemelerine göre bu gün mevcut nüfus ile yazılı nüfus arasında çok fark bulunmakta ve bunun sebebi şöyle süzülmektedir:

1) Özel kanunla verilen salâhiyete dayanarak Tunceli çevresinden Garp vilâyetlerine gönderilenlerin muameleleri henüz ikmâl edilmemiştir.

2) Askerî hareketlerde kaybolanlar tesbit ve kayıtları terkin olunmadığı cihetle bu gün sağ telakki edilmekte bulunmuştur.

Bu vaziyet karşısında, mevzubahs işleri tasfiye için, vazifeliler tarafından üç yıldan beri muhtarlar çağrılmak ve yoklamalar karşılaştırılmak suretile ortaya çıkarılanların kanunî yollarla kaza nüfuslarından kayıtları silinmekte bulunmasına rağmen toplu bir netice alınamadığı ve bu yüzden yeni bir nüfus yazımının zarurî olduğu anlaşılmıştır.

Nüfus sicillerinin tesisini istihdaf eden ve bütün memleket için tatbiki zarurî olan nüfus yazımının, Tunceli halkından bazılarının başka yerlere nakli esnasında nüfus tesbiti esasına istinad edilmemiş olması ve askerî ha-

reketlerde kaybolanların ve ölenlerin bu gün tesbiti imkânı elde edilememiş bulunması yüzünden Tunceli çevresi için büyük bir zaruret, bir mecburiyet olduğunu söylemek yerindedir.

Bu zarureti, bu mecburiyeti daha iyi belirtebilmek için vilâyet çevresi içinde nüfus kesafeti bakımından ikinci sırada bulunan Çemişgezek kazasının nüfus sayımı ile nüfus kaydı durumunu gözden geçirmek faydalı görülmüştür.

Yeri	1940 Sayımına göre	Nüfus kaydına göre
Kasaba nüfusu	2.136	2.468
Merkez nahiye köyleri	2.996	3.814
Başvartanik nahiyesi	6.242	8.356
Germili nahiyesi	2.119	2.589
Vaskovan nahiyesi	2.020	2.543
Tutarı	15.513	19.770

Böylece nüfus sayımı ile nüfus yazısı arasındaki farkın 4.257'yi bulduğu anlaşılmakta ve bu kazaya bağlı Başvartanik, Germili nahiyeleri erkek nüfusundan % 50'sinin iş bulmak, para kazanmak için İstanbul ve sair şehirlere dağılmış olması yüzünden kaza nüfusunun eksilmekte olduğu ileri sürülmektedir.

Bu itibarla nüfus yazımı üzerinde önemle durmak zaruridir. Ancak bu nüfus yazımını, nüfus sayımı gibi bir günde bitirmek yanlış neticeler verebileceğine göre, yavaş ve fakat doğru usullerle tesis etmek ve bu esnada doğum ve ölüm gibi vak'aları işlemek gereklidir.

Esasen doğum, ölüm, evlenme ve boşanma, hatta yer değiştirme gibi hareketlerin muntazam şekilde tutulması nüfus teşkilâtımızın belli başlı işleri arasında olmak gerektir. Fakat bu hareketlerin, değil Tunceli gibi vilâyetlerimizde, hatta yaşayış ve görenekleri daha ileri durumda olan vilâyetlerimizde, büyük şehirlerimizde bile düzenli bir tarzda tesbit edilemediği ilgililerin sözlerinden anlaşılmaktadır.

Bu düzensizlikte, halkımızın nüfus hareketlerini zamanında haber vermemesi âmil olduğu kadar nüfus teşkilâtımızın kuruluşunda güdülen düşüncelere uygun bir durumda bulunmaması ve zaiflamış olması müessir görülmektedir.

Bu itibarla nüfus teşkilâtımızı her bakımdan işe yarar bir şekilde yeniden ıslâh ve tesis etmek ve bu teşkilâtta çalışacak unsurları bilgili ve verimli

bir tarzda yetiştirmek ve bunların hayatlarını ve mukadderatlarını bu sahada sağlamak için şimdiden tedbir almak yerindedir.

Aksi takdirde bu gün mevcut nüfus teşkilâtımızdan istenildiği gibi faydalanmak mümkün olamayacağı gibi doğum ve ölüm hareketlerinin yıllık durumunu toplu olarak bir arada bulabilmek de kabil olamayacaktır.

Bu konu üzerindeki incelemelerde, doğum ve ölüm vak'aları üzerinde toplu bir malûmat alınamamış olması, nüfus dairelerindeki kütüklerin, soruları derhal karşılayacak şekilde tutulmadığının bir delili olduğu gibi Hükûmetçe çıkarılan nüfus istatistikleri arasında doğum ve ölüm istatistiklerinin bulunamamış olması da bu gibi eksikliklerden ileri gelmiş olabilir.

İnsan zenginliğinin gelişmesini ve eksilmesini belirtmesi itibarile Hükûmetçe alınacak tedbirlerde can damarı, bel kemiği sayılan doğum ve ölüm hareketlerinin nüfus kütüklerine işleniş tarzı hakkında bir fikir verebilmek için Tunceli çevresindeki kazalardan birinin durumunu gözden geçirmek, Çemişgezek kazasındaki doğum ve ölüm vak'alarını incelemek yeter.

İlgililerin verdiği malûmata göre, bu kazada yılda 700'den fazla doğuma mukabil 400 kadar ölüm olmakta ve her yıl hakikî nüfus 300 kadar artmaktadır. Fakat yer değişmeleri ve saire gibi nüfus hareketlerile gizli doğumlar ve ölümler hesaba katıldığı takdirde 1942 yılında artan nüfusun kayda nazaran 370'i bulduğu belirtilmekte ve bu arada bir yıl içinde 167 evlenme ve 10 boşanma hadisesi olduğu söylenilmektedir.

Bütün bunlar, 700'den fazla doğum, 400 kadar ölüm sözleri, bu hareketlerin ciddiyetle ve emniyetle tesbit edildiğini göstermekten uzak bulunmakta ve kaza merkezi ile vilâyet merkezinde ve Hükûmet merkezinde herhangi bir dokümün birbirine uygun olmaması nüfus teşkilâtımızı ıslâh hususunda kesin tedbirler almak zaruretini teyid edecek mahiyette görülmektedir.

Nüfus sayımı, nüfus yazımı, doğum ve ölüm hareketleri ve istatistikleri üzerindeki görüş ve düşünüşlerimizi böylece belirttikten sonra, Tunceli halkı için Hükûmetimizce nüfus işleri bakımından alınmış olan tedbirlere de işaret etmek uygun bulunmuştur.

Cumhuriyet Hükûmetimiz 1935 yılı sonlarında Tunceli'nin ıslâhına matuf tedbirlere başvururken gizli nüfus ile doğum, ölüm, evlenme, boşanma ve kaybolma gibi vak'aların yazılması, kütüğe geçirilmesi için evvelce bütün memlekete şamil olmak üzere kabul edilmiş olan 2576 sayılı kanun ile bu kanundaki müddetin 1 Haziran 1935 gününe kadar uzatılmasını sağlıyan

2649 sayılı kanunun bu çevrede tamamen tatbikine imkân hasıl olmadığını nazara almış ve Tunceli halkının nüfus hareketlerini düzenlemek için özel bir kanun çıkarılmasını uygun bulmuştur.

Bu suretle tanzim ve Büyük Millet Meclisince 13.1.1936 günü kabul edilmiş olan 2587 sayılı özel kanuna göre, Tunceli vilâyeti halkından her ne sebeple olursa olsun nüfus kütüklerine yazılmamış veya doğum, ölüm, evlenme ve boşanma, kaybolma gibi vak'alarını yazdırmamış olanlar hakkında 2576 sayılı kanun hükümleri dairesinde tayin edilen cezalar iki yıl için affedildiği gibi mevzubahs nüfus işlerinden dolayı bu müddet içinde takiplerde bulunulmaması, evlerini ve yerlerini değiştirme vak'alarını bildirmemiş olanlara ceza verilmemesi, tescil ve kayıt işlerinin pulsuz ve cezasız görülmesi onaylanmış, bu arada askerlik işleri hakkında da bazı hükümler tesbit olunmuştur.

Tunceli halkını itaate alıştırmak ve kanunlarımız çerçevesi içine almak maksadile kabul edilmiş olan bu kanunun 13.1.1938 yılında sona ereceğini düşünen Hükûmet, iki yıllık müddet içinde mevzubahs nüfus işlerinin tamamen hal ve temin edilemediğini nazara almak suretile yeni bir kanun tanzimini uygun bulmuştur.

Eski kanundaki hükümler mahfuz kalmak ve bazı maddeleri yeni hükümlerle değiştirilmek suretile Büyük Millet Meclisinin 14.1.1938 günündeki toplantısında tasvib olunan 3323 sayılı kanun mucibince Tunceli halkına verilecek nüfus cüzdanlarından cüzdan bedeli, harç ve damga resmi alınmaması kabul edilmiş ve kanun müddeti 1 İkincikânun 1940 gününe kadar uzatılmıştır.

Ancak, Tunceli halkının nüfus işlerini düzenlemek maksadile çıkarılan bu kanunların tatbik safhasında bulunduğu devrede, Hükûmetin bu çevreye matuf esaslı ıslâhat hamlelerine karşı görülen mukavemetleri ezici bazı şiddetli hareketleri zarurî görülmüş olmasına ve bu gibi sert tedbirlerin muhtelif zamanlarda Nazımiye gibi bazı kazalarda 1942 yılı Ağustos ayına kadar tatbiki icab eylemiş bulunmasına mebni beklenilen neticeyi tamamile temin ettiği sanılmamaktadır.

Bu itibarla mevzubahs kanunların, Tunceli vilâyetinin idare tarzına ait özel kanun gibi, 1944 yılı sonuna kadar uzatılması suretile, bu mahiyetteki nüfus işlerinin düzenlenmesine yeniden imkân verilmesi yerinde görülmüştür.

10. Askerlik İşleri

Vilâyet çevresinde askerlik işlerinin düzenli bir durumda olduğu ve yurttaşların bu konu üzerinde büyük bir ilgi göstermekte bulunduğu anlaşılmıştır.

Cumhuriyet Hükûmetimizin esaslı ıslâhat programlarını tatbik suretile elde edilen bu neticeyi memnunlukla belirtirken, nüfus işleri vesilesile de temas edildiği üzere, Tunceli vilâyeti halkının askerlik işleri için kabul edilmiş olan kanunlara temas etmek faydalı görülmüştür.

Tunceli'ne ait türlü tedbirler arasında tatbik edilmiş bulunan 2887 sayılı kanuna göre 1316-1331 doğumlulardan iki yıl içinde nüfus kütüklerine kaydolanların askerlik şubelerine müracaatları halinde askerlik işlerinden dolayı görecekleri cezaların affedilmesi ve yalnız muvazzaf hizmetlerini görmesi ve daha büyük yaşta olanların, muvazzaf hizmete tabi tutulmaları esaslı bir fayda temin edemiyeceği gibi askerlik mükellefiyeti kanununun 58'inci maddesine göre ihtiyatlardan askerlik ödevlerini görmemiş olanların lüzumunda Hükûmetçe silâh altına alınarak talim ve terbiye edilmesi kabil olduğundan, yaşıtları arasında ihtiyata geçirilmesi tasvib edilmiştir.

Bundan başka, bu kanunun yürürlükte bulunduğu iki yıl içinde, askerlik şubelerine başvurarak askerlik işlerini kovalayan yoklama kaçakları ile bakayâ ve saklılar ve firarilerle izinsizler hakkında takiplerde bulunulmaması esası kabul olunmuştur.

Ancak, askerlik kanununun 2850 sayılı kanunla değişen ikinci maddesi mucibince, memleketimiz içinde bir iskân bölgesinden diğer bir iskân bölgesine Hükûmetçe nakledilen ve yerleştirilen vatandaşların muvazzaf hizmetlerini, yerleşecekleri yerlere vardıkları günden itibaren, iki yıl geciktirmekte olmasına ve en yakın piyade kıt'alarında gördürülmek üzere altı aya indirilmiş bulunmasına rağmen 2887 sayılı kanunda muvazzaflık hizmetlerinin cezasız olarak tam kabul edilmesi doğru görülmemiş ve kanunda tesbit edilen iki yıllık müddet içinde Tunceli halkının nüfus ve askerlik işleri tamamile düzenlenememiş olduğundan 1937 sonlarında Hükûmetçe yeni bir kanun tanzim edilmesi zarurî görülmüştür.

Bu suretle hazırlanan ve Büyük Millet Meclisince kabul edilen 3323 sayılı kanun mucibince, Tunceli halkından Hükûmetçe başka bir iskân bölgesine gönderilenlerin askerlik kanununun 2850 sayılı kanunla değişen ikinci maddesine göre iki yıl geciktirilmek suretile görecekleri altı aylık muvazzaf hizmeti ile mütenazır olarak bulundukları yerlerin değiştirilmesine lüzum

görülmiyenlerin de askerliğe sevklerinin iki yıl geciktirilmesi ve en yakın piyade kıt'alarında muvazzaf hizmetlerini altı ay olarak görmesi, bu çevrede yaşayanları ayrı ayrı iki muameleye tabi tutmamak itibarile, tasvib ve kabul edilmiştir.

Bundan başka 2887 sayılı kanunun kabulünden önce kıt'alarından kaçmış veya izinsiz kalmış olan erlerin saklı, bakayâ ve yoklama kaçakları ile diğer suçluları kendilerine uydurmak ve böylece güvenlik durumunu bozmak istemeleri ihtimali ile bu gibilerin muvazzaf hizmetlerinin dahi altı ay olması tasvib edilmiş ve fakat 2887 sayılı kanunun neşrinden sonra kaçmış veya izinsiz kalmış olanların bu suçlarından dolayı cezaları affedilmekle beraber sınıflarına mahsus muvazzaflık hizmetlerinin tamamlattırılması kabul olunmuştur.

Bölyece, Tunceli halkı, bu son kanunla tesbit edilen müddetin yürürlükte bulunduğu 1 İkincikânun 1940 gününe kadar askerlik işlerini düzenlemek imkânlarını bulmuş ve yıllarca türlü tesirlerle uzak kaldığı ve göremediği askerlik ödevlerine kavuşmuştur.

Bu gün, bu çevredeki bütün vatandaşların bu çok şerefli vatan vazifesini yerine getirmek için gösterdiği yüksek ilgi ve ordu saflarında elde ettiği bilgi Tunceli'nin genel hayatı ve içtimaî nizamı itibarile ileri bir hamle olarak telakki edilmektedir.

Bu konu üzerinde esaslı bir fikir verebilmek için vaziyeti vazifeliler ve mükellefler itibarile iki yönden incelemek ve vilâyet sınırları içindeki bazı kazaların durumlarını bu bakımlarla gözden geçirmek uygun bulunmuştur.

Esas itibarile, askerlik işleri, kazalarda vazifeli olan şube reisleri tarafından görülmekte ve idari amirlerile şube reislerinin iyi anlaşması ve işlerin yolunda görülmesi suretile yoklamalarda ve çağırma ve yollama işlerinde gecikmeler olmamaktadır.

Ancak, vilâyet çevresinde bütün kazalarda şube reisliği bulunduğu halde 1937 yılında kurulmuş olan Kalan kazası merkezinde askerlik şubesi kurulmamış olması bir yandan Kalan kazasına ait işleri aksatmakta, diğer yandan bu işleri de ilâveten görmek zorunda olan Mazgirt askerlik şubesinin işlerini çoğaltmaktadır.

Bundan başka, Kalan kazasında askerlik şubesi olmaması daha başka zorluklara yol açmaktadır. Mazgirt askerlik şubesi reisi, herhangi bir zaruretle köy muhtarlarını Mazgirt'e çağırdığı takdirde muhtarların kendi çevresindeki diğer işleri günlerce yüzüstü kalmakta ve kış aylarındaki muvasala zorlukları da bir çok külfetleri ve gecikmeleri müeddi olmaktadır.

Bu duruma göre, bir yandan mevzubahs zorluklar, diğer yandan Mazgirt kazasına bağlı Pah nahiyesinin idare bakımından Kalan kazasına bağlanmasına matuf dilekler ve kararlar karşısında Kalan kaza merkezi olan Mameki'de önümüzdeki yıl içinde askerlik şubesinin kurulması kesin bir zaruret olarak görülmektedir.

Bu arada şube reislerinin çalışmalarında uğradıkları zorlukları da söylemek yerindedir. Şube reisleri emrinde okur yazar er bulunmaması bazı sıkıntılar ve güçlükler doğurmaktadır. Nazımiye askerlik şubesinde bulunan üç erin de okur yazar olmaması bu hususta çekilen zorlukları açıkça belirtmektedir. Bu itibarla bu erleri okur yazarlardan seçmek gerektir.

Kazalardaki vazifelilerin, yoklama kaçağı ile bakayâyı ve saklıları elde etmek için dikkatli bulundukları ve bu gibilerin, adları askerlik şubesince verildikten sonra emniyet ve jandarma kolları ile sıkı bir surette kovalandıkları ve elde edilenlerin derhal şubelere teslim edildikleri anlaşılmıştır.

Bununla beraber, Çemişgezek kazası içinde tek yoklama kaçağı olmadığı gibi bakayâ ve ademi icabet bulunmamakta ve önceleri görülen yoklama kaçağı ve bakayâyı da kaza çevresi dışında oturan vatandaşlar teşkil etmektedir.

Hozat kazasındaki çağırma ve yollamalarda % 75 nisbetinde icabet olmakla beraber % 25 nisbetinde de yoklama kaçağı ve bakayâ bulunmaktadır.

Kalan ve Mazgirt kazalarındaki askere icabet işleri iyi bir durumdadır. Halk diğer kazalarda olduğu gibi vatan hizmetine gitmekte gerçekten sevgi göstermektedir. Mazgirt kazasında bulunan bakayânın çok olmadığı öğrenilmiştir.

Nazımiye kazasında mükelleflerin icabetleri tabiî bir haldedir. Bu kazadaki temaslarda 1334-1336 doğumluların 536'yı bulduğu ve bunlardan 8'inin sakat olduğu ve bu yıllar içinde, eskileri hariç olmak üzere, 8 bakayâ er bulunduğu ifade edilmiştir.

Ovacık kazasında en küçük köyden bile 4-5 vatandaşın askerlik ödevine gitmiş bulunduğu ve askerlik hayatının yurttaşlar üzerinde büyük içtimaî tesirler yarattığı belirtilmiştir.

Pülümür kazasının askerlik işleri, nüfus itibarile, basit ve azdır. Bir yaş içindeki mükellef sayısı en çok 200 eri geçmemektedir ve bunların icabet nisbeti de % 95'dir. Geri kalan % 5 başka yerlerde olduğu için diğer şubeler tarafından gönderilmektedir. Kaza çevresinde yoklama kaçağı ve bakayâ bulunmamaktadır.

Askerlik işlerini incelerken orduya ait nakil vasıtalarına kısaca dokunmak gereklidir. Vilâyet çevresi, son yıldaki araştırmalara ve yazıma göre bu bakımdan umutlu bir durumda değildir. Bunu belirtebilmek için iki kazadan örnek almak, Hozat ve Mazgirt kazalarının durumunu gözden geçirmek yerindedir.

Hozat kazasında ordu hizmetlerine elverişli olarak 35 tane makinalı tüfek koşumu, 7 tane binek, 214 mekâri, 239 eşek, 546 öküz tesbit edilmiştir.

Mazgirt kazasında orduya elverişli ölçüye gelen hayvan çok az bulunmuştur. Hatta süvari için hiç binek bulunmamıştır. Mazgirt çevresinde hayvancılık ileri bir durumda olduğu halde makinalı tüfek ve top koşumuna elverişli hayvan bulunamamıştır. Buradaki mandalar da istifadeye elverişli görülmemiştir.

Tunceli çevresindeki toprakların genel olarak dağlık olmasından ziyade bu sahada binek hayvanı yetiştirilmesine dikkat edilmemesi ve ehemmiyet verilmemesi yüzünden ordunun nakil vasıtalarını gerektiği gibi temin etmek mümkün olamadığı belirtilmekte ve yurt müdafaası bakımından orduya elverişli hayvan yetiştirilmesine önem verilmesi dikkate değer bulunmaktadır.

Askerlik şubelerinin bulunduğu yapıların, türlü bakımlarla, emniyet verici bir durumda olmaması da buralarda çalışanlar için ayrı bir üzüntü kaynağı olmaktadır. Mazgirt kaza merkezindeki görüşmelerde askerlik şubesinin bu bakımdan çok fena vaziyette olduğu belirtilmiştir.

Bu duruma göre, askerlik şubeleri için, memleketin muhtelif bölgelerindeki iklim şartlarına ve diğer hususiyetlerine göre bazı esaslar ve tipler tesbit edilmek suretiyle, yeni yapılar yaptırılması maksadile şimdiden hazırlıklara başlanılması bir tedbir olarak düşünülmüştür.

Bununla beraber bütün memleket için mevzubahs olan bu yapıların, Tunceli çevresindeki ıslâh ve imâr planları arasında, ilgili makamlarca tesbit edilecek esaslar dairesinde, bir an önce yükseltilmesi imkânlarını araştırmak vazifelilere ait bir konu olarak telakki edilmiştir.

Bu arada, askerlik ödevlerini yerine getirmek için, kıt'aya gidenlerin durumlarını da gözden geçirmek faydalı görülmüştür.

Bu gün, diğer vilâyetler halkı gibi, büyük bir sevgi ve ilgi ile askere giden Tunceli halkı için dahi kıt'a hayatı aydınlatıcı ve yetiştirici bir ocak, bir okuldur. Bu itibarla Tunceli çevresi ile diğer doğu illerimizden kıt'alara gelen ve doğdukları, yaşadıkları yerlerde türlü tesirlerle öz Türkçe yerine dağ Türkçesile konuşanları yetiştirmek, durumlarile daha yakından ilgilenmek gerektir.

Doğu bölgesinden ve Tunceli çevresinden kıt'alara giden bazı erlerin ilk günlerde mavzer mermilerini araştırmaları ve mermilerin kıt'alarda satılıp satılmadığını sormaları ve bazı erlerin de kıt'adan dönüşlerinde Türkçeyi öğrenmemiş bulunmaları, bunlarla yakından ilgilenmek zaruretini teyid eden başka bir delildir. Acemi erlerin bu mavzer mermilerini köylerinde avlanmak için satın almak istediklerini söylemeleri dikkate değer görülmüştür.

Bu hususiaki incelemelere göre, mevzubahs mermileri araştıranlar arasında 18'inci kor'a bağlı istihkâm taburlarındaki bölüklerden birinde 1942-1943 yıllarında askerlik hizmetini gören Ovacık'lı bir erin de bulunduğu anlaşılmış ve bu hareketlerin, acemi erlere ilk altı aylık devrede atış vazifelerini temin için, beherine 5-15 tane hesabile dağıtılmakta olan mavzer mermilerinin bazı bölüklerdeki atış vazifelerinde tamamile sarfedilmemesi üzerine geri kalan mermilerin tanesinin 2-2,5 liraya satılmakta olmasından ve bunlara doğu bölgesi halkının rağbet göstermekte bulunmasından ileri geldiği söylenilmiştir.

Acemi erlerin Türkçe okuma yazma öğrenmeleri bakımından, istenildiği gibi, iyi yetiştirilemediği anlaşılmaktadır. Vakıa, çok uyanık ve istekli olanlar, ilk acemi devresinde, altı ay içinde epey ileri gitmektedir. Fakat çoğu bu devre içinde okuma yazma öğrenemediği gibi Tunceli ile buna benzer yerlerden gidenler de öz Türkçeyi konuşamamaktadır.

Askerî teşekküllerin günlük talim vazifeleri ve çeşitli işleri arasında okuma yazma için ayırdıkları bir saatin yetmediği ve erlerin barındıkları yerlerde çoğunluk ışık bulunmaması ve kış aylarında daha başka zorlukla karşılaşılması ve günlerin kısa olması yüzünden Türkçe okuma ve yazmayı matlup şekilde öğrenemediklerine hükmedilmektedir.

Bundan başka, ilk altı aylık devre bittikten sonra kıt'alarda yeni gelen acemi erlerle karşılaşmak ve uğraşmak zarureti olduğundan önce gelen ve altı ay içinde Türkçe okuma ve yazmayı öğrenemeyen erler 36 aylık devre sonunda kıt'adan ayrılmakta ve bunlara sarfedilen emekler de böylece heder olmaktadır.

Bu itibarla doğudan ve Tunceli'nden kıt'alara gidenlerin Türkçe okuma, yazma öğrenmeleri hususuna daha çok dikkat edilmesi temenniye şayan görülmektedir.

Bununla beraber bu gün askerlik hayatında Türkçe okuma ve yazmayı öğrenmiş Tunceli'li vatandaşlara rastlanmaktadır. Bunlardan biri Mazgirt'e bağlı Lazvan köyü muhtarı Hasan Pulat şöyle demiştir:

"İstanbul'da 1940 yılında askerlik ederken imza atamazdım. Şimdi muhtar oldum. Orduda bizlere iyi bakıyorlar, sağ olsun Hükûmetimiz."

Bu vatandaşın ve bunun gibilerin temiz duygularını böylece memnunlukla kaydederken Tunceli çevresindeki seferberlik hazırlıklarının kaza kaymakamları ile şube reisleri ve jandarma teşkilâtı ile birlikte düzenlenmiş olduğunu ve emre amâde bir durumda bulunduğunu, ilgililerin bildirişlerine göre, belirtmek faydalı görülmüştür.

11. Adliye Durumu

Tunceli vilâyetinin adliye işleri, 2884 sayılı kanunun 36'ncı maddesine göre, vilâyet merkezinde Asliye mahkemelerile Ağır Ceza mahkemesinde ve kazalarda da Asliye mahkemelerinde görülmektedir.

Bununla beraber, vilâyet merkezinin Elâzığ'da bulunması Ağır Ceza işlerile ve diğer davalarla ilgili bulunan ve uzun mesafelerden gelmek zaruretinde olanlar için çok külfetli olduğu gibi Kalan kaza merkezinde Asliye mahkemesinin kurulmamış olması halkı büyük sıkıntıya düşürmektedir.

Vilâyet merkezinin, önümüzdeki yıl içinde, vilâyet çevresine alınması suretile Ağır Ceza mahkemesine işleri düşenlerin yolculuk bakımından çektikleri sıkıntıların kısmen önlenmiş olacağı şüphesiz bulunmuştur.

Ancak, 1937 yılında kurulmuş olan Kalan kazasında bu güne kadar adliye teşkilâtının vücuda getirilmemesi halkı bu bakımdan büyük bir umutsuzluğa düşürmüştür.

Bu konu üzerinde Kalan kaza merkezinin bulunduğu Mameki'de halk ve idare amirlerile vaki görüşmelerde halkın bu yönden çektiği ızdıraplar şöyle belirtilmiştir:

"Bizler, küçük bir dava için, şahitlik için uzun ve tehlikeli yollar aşıyoruz. Buraya oldukça uzak olan Pertek, Mazgirt kaza merkezlerine gidiyoruz. Bu yüzden işlerimizi, güçlerimizi bırakıyoruz; zahmet ve külfet çekiyoruz. Kış aylarında bir çok tehlikelerle göğüs göğüse geliyoruz. Bizi bu dertten kurtarmasını Hükûmetimizden istiyoruz."

Bu hususdaki incelemelere göre, halkın çektiği sıkıntı gerçekten büyüktür. Çünki Kalan kazasının adlî mahiyette bütün işleri Mazgirt'e verilmiş olduğu için, mahkemeye girmek zorunda olanlar türlü bakımlarla üzüntüye düşmekte ve yolsuzluk bunların başında gelmektedir. Esasen Kalan'dan Mazgirt'e gitmek için iki yol vardır:

1) Mameki-Pertek yolu. Kış aylarında bu yolun açık olduğu zamanlar vardır. Fakat 2,5 ay kadar kapalı kalmakta ve yaya yürümek imkânsız bulunmaktadır. Esasen bu yolda arabalar altı ay bile işleyememektedir.

2) Nehir ve dağ yolu. Bunun için Munzur suyunu geçmek ve Mameki'nin karşısındaki Mazgirt silsilesini aşmak gerektir. Mameki'den Mazgirt'e en kısa olan bu nehir ve dağ yolu ile 4,5 saatte gidilebilmektedir. Bununla beraber bazı yıllarda Munzur suyu kış aylarında geçit vermediği için Mazgirt silsilesi üzerinden dahi Mazgirt'e gitmek imkânı bulunamamaktadır.

Bütün bunlar, bir köylünün ifade vermek için, şahitlik için kış günlerinde Mazgirt'e kadar çok çetin şartlarla yol alabildiğini ve tekrar o yolu aşarak dönmek zorunda kaldığını açıkça göstermektedir. Bu duruma göre Kalan kaza merkezinde, önümüzdeki yıl içinde, Asliye mahkemesi kurulması ve böylece 2884 sayılı kanun hükümlerinin yerine getirilmesi gerekli görülmüştür.

Bu takdirde Adliye teşkilâtımızın Mameki'de yeni yaptırılmış olan Hükûmet konağında ayrılan kısımda yerleşebileceği ve vazifelilerin barınması için ev verilebileceği ve ceza evine elverişli diğer bir yapının da tahsis edilebileceği İdare âmirlerince ifade edilmekte ve bu suretle muhakeme işleri çoğalmış bulunan Mazgirt kazasındaki asliye mahkemesinin de tabiî şekilde çalışmasına imkân verilmiş olacağı ilâve olunmaktadır.

Kazalardaki adliye teşkilâtı esas itibarile bir Müddeiumumî ile bir sorgu hâkimi ve bir başkâtiple zabıt kâtibi ve mübaşir ve gardiyandan ibaret bulunmakta ve bunlar tabii çalışmalar için yeter görülmektedir.

Vilâyet çevresinde vukua gelen ve adliyeye intikal eden işlerin çoğunu Asliye Hukuk işleri teşkil etmekte ve ağır ceza mahkemesine verilen işlerin son yıllarda çok mahdud olduğu söylenilmektedir. Hozat kazasında son üç yıl içinde, Kalan ve Pülümür kazalarında son iki yıl içinde Ağır Ceza mahkemesine aksedecek şekilde hiç bir hadise vuku bulmamış olması memnunlukla kaydedilecek mahiyette görülmüştür.

Asliye mahkemelerini ilgilendiren diğer hadiseler hakkında bir fikir verebilmek için bazı kazaların adliye işlerini gözden geçirmek faydalı bulunmuştur. Bu esasa göre içinde bulunduğumuz 1943 yılının ilk altı aylık devresinde Çemişgezek kazasında mahkemelerin gördüğü işler şöyle tesbit edilmiştir:

İşlerin mahiyeti	1942 yılından kalan	1943 yılında gelen	Tutarı	Bitirilen işler	Görülecek işler
Asliye Ceza	8	13	21	16	5
Sulh Ceza	22	28	50	41	9
Asliye Hukuk	23	72	95	77	18
Sulh Hukuk	37	66	103	63	40
C. Müddeiumumiliği	–	55	55	55	–
Sorgu Hâkimliği	16	3	19	9	10
İcra	24	20	44	19	25
Tutarı	130	257	397	280	107

Bu dökümler, Asliye ve Sulh Hukuk işlerinin diğerlerine nazaran daha çok olduğunu belirtmektedir.

Hozat kazasındaki görüşmelerde, son yıl içinde işlenen suçların 130 dosya teşkil ettiği ve bunların da kız kaçırmak, hırsızlık, emniyeti suiistimal, dövmek, yaralamak, boğulmak gibi suçlardan ibaret olduğu anlaşılmıştır.

Yaralama hadiselerinin su ve ot işlerinden çıkmakta olduğu, bu çevrede kış aylarında elde edilemiyen ve değeri yüksek olan otların alınmasından dolayı silahsız yaralama hadiseleri çıktığı, su vak'alarının da köylüler arasında sıraya riayet edilmemesinden ileri geldiği tesbit edilmiştir.

Son yılda Hozat kazasında kar ve fırtına yüzünden bir kaç vatandaş ölmüş, karların erime zamanlarında geçit noktalarını bilemiyenler arasında da suları geçerken, boğulmalar olmuştur.

Yine bu çevrede Zımbık köyünde Cennet kadın adında birinin açlık yüzünden belindeki kuşakla kendisini ceviz ağacına asmak suretile öldürdüğü tesbit edilmiştir.

Tütün ekim bölgesi dahilinde olan Hozat kazası içinde tütün kaçakçılığı hadiselerinin mahdud olduğu söylenilmiştir. Bu vak'alardan başka Demenan ve Kalan'lıların Derviş Cemal köyündeki iki köy baskını failleri yakalanmış ve cezalandırılmıştır.

Kalan kazasındaki hadiseler arasında kız kaçırma suçlarından başka arazi tecavüzleri görülmekte ve bu yüzden çoğunluk köylüler arasında kazma ile yaralama, adiyen dövme vak'aları olmaktadır. Bununla beraber bu kazada dahi tek katil vak'ası olmadığı memnunlukla söylenilmiştir.

Nazımiye kazasında Asliye Hukuk mahkemesine intikal eden davaların çoğu müdahalenin men'ine ve yaş düzeltmesine ait bulunmaktadır. Müda-

halenin men'i hakkındaki davaların çok olması bu çevrede toprağın dar olmasından ve çoğunluk tapulu bulunmamasından ileri gelmektedir.

Yaş düzeltme davalarının çok olmasındaki sebepler de şöyle gösterilmektedir:

A) Doğan çocuklar, askere geç gitmelerini temin için, doğumlarından çok sonra yazdırılmaktadır.

B) Doğmamış olan çocuklar, yol vergisinden kurtulmak için nüfus kütüğüne kaydettirilmektedir.

C) Sonradan doğan çocuklar, hakikate aykırı olarak nüfus kütüğüne geçirtilen çocuklar yerine gösterilmektedir.

D) Askerlik yoklamalarında alınanlarile kütük kayıtları birbirine uymıyanların askere alınmalarına imkân olamıyacağı hakkındaki askerlik meclisi kararile yaşlarının mahkemece düzeltilmesi zaruri görülmektedir.

E) Ölen çocuklarının kayıtlarını düşürmeyi ihmal edenler, sonradan doğan çocuklarını ölen çocuklarının yerine ikame etmektedir.

Hukuk mahkemelerine intikal eden ve yalnız bu çevrede değil başka yerlerde dahi görülmesi melhuz olan bu gibi hadiseleri bilgisizliğe ve geri yaşayışa atfetmek yerindedir.

Ceza davalarının da bu gibi saiklerle olduğu ve bunlar arasında suç uydurma, yalancı şahitlik, sövme ve dövme suçlarının daha çok bulunduğu ve zina vak'alarına da rastlandığı belirtilmiştir.

Vilâyet çevresindeki intihar vak'aları daha ziyade kadınlar arasında görülmektedir. Erkeklerin, bu çevredeki haşin tabiat içinde, sert ve kırıcı olması ve kadınlarını terketmesi başlıca sebep olarak ileri sürülmektedir. Kalan kazasında geçen yıl içinde vuku bulmuş olan üç intihar vak'asının bu mahiyette olduğu tesbit edilmiştir.

Erkekler arasındaki bazı intihar vak'alarının, gerçekte katil hadisesi sanıldığı halde, ağzı sıkı olan halkın suçluyu ele vermemelerinden, Türkçe konuşamayanlara tercümanlık edenlerin de bu maksatla hareket etmelerinden dolayı, kesin olarak aydınlanamadığı ifade edilmiştir.

Bu arada, bazı kazalardaki mevkuf ve mahkûmların durumunu gözden geçirmek ve bunların barındıkları yerlerin matlub şartları haiz olmadığını belirtmek yerindedir.

Çemişgezek kaza merkezindeki ceza evine geçen yıl içinde 12 mevkuf, 53 mahkûm girmiş ve çıkmıştır. 1943 yılına iki mevkuf ve dört mahkûm

devreden bu ceza evinde mevkuf ve mahkûmların % 20 kadarının kadın olduğu anlaşılmıştır.

Hozat kazasındaki eski Hükûmet konağının altında ayrılan bir yer ceza evi olarak kullanılmaktadır. Ancak burası çok perişandır.

Nazımiye kazasında cezaevi yoktur. Kira ile tutulan harap bir ev içinde mevkuflarla mahkûmların barındırılmasına çalışıldığı görülmüştür.

Bütün bunlar, bu gibi kazalarda mahallî şartlara göre de olsa, birer ceza evinin yaptırılmasındaki zaruretleri teyid etmektedir.

Adlî tıp işleri üzerindeki incelemelerde, bazı kazaların ciddî zorluklarla karşılaştığı anlaşılmıştır.

Kalan kaza merkezinde doktor bulunmaması adlî tıp işlerinin vuku bulduğu zamanlarda Mazgirt, Pertek kazalarındaki doktorlardan istifade zaruretini gerektirmektedir.

Ancak, bu gibi vak'alarda kaza merkezine kadar nakli temin edilebilenlerin Mazgirt'ten yahut Pertek'ten doktor gelinceye kadar ortada bırakılması hiç de iyi tesir uyandırmamaktadır.

Bundan başka, medenî kanun hükümlerinin türlü zaruretlerle tam olarak tatbik edilemediği ve muhtelif vilâyetlerimizde olduğu gibi nikâhsız evlenmelerin bu çevrede dahi artmakta olduğu öğrenilmiştir.

Bu arada nesebi sahih olmayan çocukların durumu da dikkate değer görülmüştür. Bu itibarla kanun dışı evlenmeleri ıslâh edebilmek ve nesebi sahih olmayan çocukların vaziyetini halletmek için 1934 yılında Hükûmetçe derpiş ve tatbik edildiği şekilde, hükümleri bütün memlekete şamil olacak özel bir kanun çıkarılması mutlak bir zaruret olarak telakki olunmuştur.

12. Tapu İşleri

Vilâyet çevresinde tapuyu ilgilendiren işler, bazı vilâyetlerimizde olduğu gibi bu gün geniş bir mahiyette değildir. Ancak, toprak işlerinin tesbiti ve tasfiyesi ile mütenazır olarak bu işlerin gelişeceği ve daha iyi bir şekilde düzenleneceği şüphesiz bulunmuştur.

Bu gün tatbik edilen teşkilâta göre, vilâyet sınırları içindeki kazalarda, Diyarbakır grubuna bağlı olmak üzere, birer tapu sicil memuru tapu işlerini görmektedir. Ancak Nazımiye kazasındaki tapu sicil memuru, işinden ayrılmıştır. Bu itibarla adı geçen kazaya yeni bir tapu sicil memurunun gönderilmesi, mevzubahs işlerin aksamaması için, zarurî bulunmuştur.

Esasen vilâyetin tapu işleri hakkında bir fikir verebilmek için bazı kazaların durumunu gözden geçirmek faydalıdır.

Çemişgezek kazasındaki tapu işlerinin düzenli ve iyi olduğu belirtilmiş ve bu, idare âmirlerince de teyid edilmiştir.

Hozat kazasındaki görüşmelerde, 1936 yılından içinde bulunduğumuz 1943 yılı Haziran ayı sonuna kadar 832 muamele tescil edilmiştir. Bununla beraber 1937-1941 yılları arasında tescil işlerinin azalmış olduğu tesbit olunmuştur.

Kalan kazasında, halkın tapu işlerine gittikçe ehemmiyet verdiği öğrenilmiş ve bu kaza çevresindeki toprakların % 60 kadarının tapusuz olduğu söylenilmiştir.

Mazgirt kazasında halk ile vaki temaslarda tapu işlerinde hassasiyet gösterildiği anlaşılmıştır. Mazgirt kasabası halkından Kâzım Tokat adlı vatandaş halk adına şu dilekte bulunmuştur:

"Hazineden bizlere verilmiş olan topraklar için tapu istiyoruz."

Nazımiye kazasında, halk elinde bulunan topraklardan bir kısmı doğrudan doğruya kendi adlarına tapuda tescil edilmiştir. Fakat bazı yurttaşların dedeleri adına yazılı ve tapulu olan topraklarını henüz kendi adlarına yazdırmadıkları, harç ve saire gibi külfetler yüzünden intikal muamelelerine başvurmadıkları bildirilmiştir. Bununla beraber Nazımiye kazasında toprak esasen mahdud bulunmaktadır.

Pülümür kazasında esaslı tapu kaydı bulunmamaktadır. Bu, eski devirlerde bu çevrede hüküm sürmüş olan ağaların bütün toprakları kendi adlarına tapuda tescil ettirmiş olmalarına atfedilmektedir. Bu itibarla müteferrik şekilde tapuya bağlanmış hiç bir toprak yok gibidir.

Bu konu üzerindeki incelemelere göre, Cumhuriyet Hükûmetinin Tunceli'ni ıslâh, imâr ve ihya hususundaki çalışmalarını gören halk, silahlı haydutların ortadan kaldırılması ve seyitlerle ağaların kovalanması gibi hareketler karşısında, topraklarına gerçekten tasarruf imkânını bulurken bu tasarrufun mutlak surette tapu siciline dayanması zarurî olduğuna kanaat getirmiştir.

Böylelikle, eski çağlarda olduğu gibi, tapu siciline bağlanmadan ve tapusu olmadan hiç bir toprağa el uzatılamıyacağı fikri bu çevrede yerleşmeye başlamış olduğundan hakiki toprak sahipleri tapu idarelerine başvurmak suretile işlerini düzenlemeye koyulmuştur.

Bir aralık, askerî hareketler ve sair tedbirler yüzünden Hozat kazası gibi bazı kazalarda tapu tescil işleri azalmış olmakla beraber son iki yıl içinde ye-

niden bir canlılık başlamış gibidir. Hozat kazasında, tapusuz toprakların bir tasarruf hakkı veremiyeceği kanaati ile tapuya vaki müracaatların 1942 yılı içinde çoğalmış olması bunun en iyi bir delili sanılmaktadır.

Bununla beraber bu çevredeki toprak ve tapu işlerinin böyle müracaatlarla kısa bir zamanda hal ve tanzim edileceği umulmamaktadır.

Bu duruma göre, özel kanun gereğince, bu çevreden uzaklaştırılmış olanların topraklarile diğer yurttaşlara ve hazine ile vakfa ait toprakların tapu işlerini tez elden düzenleyebilmek, sağlıyabilmek için, bütün memlekete şamil olmak üzere hazırlanmış olan tapulama kanununun bir an önce incelenmesi ve tatbik mevkiine konulması temenniye şayan görülmüştür.

Bu münasebetle kazalardaki tapu idarelerinin durumlarına kısaca işaret etmek yerindedir.

Tapu kayıtlarının herhangi bir suretle kaybedilmemesi için ilgililerin çok uyanık ve dikkatli olması ve bu gibi vesikaları saklayabilmek için kasa, dolap ve sairenin temin edilmesi gerekli bulunmuştur.

Mazgirt kaza merkezindeki tapu memurunun, idare âmirlerince de söylenildiği veçhile, bu gibi vasıtalardan mahrum olması bu ihtiyaçların bir an önce karşılanmasındaki zarureti teyid etmektedir.

13. Sağlık Durumu

Tunceli'nin temiz yayla havası, genel olarak, sağlık durumunu koruyan, düzenleyen bir varlık. Engin meşe ormanları, gür sular ve pınarlar halk için geniş sağlık kaynakları. Bununla beraber yaşayış şartlarından başka gıdasızlıklar ve türlü zaruretler, vatandaşları çeşitli hastalıklarla karşı karşıya bulundurmakta.

Bu itibarla Cumhuriyet Hükûmetimiz Tunceli'nde ıslâhat hareketlerine girişirken halkın sağlık işlerini korumak ve düzenlemek için yeni sağlık yuvaları açmaya karar vermiştir: Dispanserler.

Böylelikle bu gün Çemişgezek, Hozat gibi bazı kazalarda açılmış olan Dispanserler, eski zamanlarda seyitlerden deva bekleyen, ziyaretlerden şifa dileyen zavallılar üzerinde bile iyi tesirler uyandırmaya başlamıştır.

Bu çevre içinde çoğunluk geri telakkilerin zebunu olanlara rastlanmakla beraber ilk zamanlarda tereddütle de olsa yeniye koşan, ışığa kavuşan vatandaşların hastalıklarına doktor eliyle Dispanserlerdeki bakımlarla devâ bulunabilmesi batıl itikatlara saplanmış olanların doktor ve Dispanser etrafında toplanmasına âmil olmaktadır.

Hozat kaza merkezindeki Dispanserde 1942 yılı içinde 1.726 hastanın muayene edilmiş olması bu gibi sağlık yuvalarının halk üzerinde bıraktığı iyi tesirlerin en canlı bir örneğidir.

Ancaki Kalan ve Nazımiye gibi bazı kazalarda henüz Dispanser kurulmamış olması ve Pülümür gibi bazı kazalarda da Dispanser bulunduğu halde türlü zarıretlerle kapalı kalması ve doktor bulunmaması buralarda sağlık yuvalarına karşı henüz başlamış olan ilgiyi ve güveni azaltmakta, halkı eski itiyatlarla başbaşa bırakmaktadır.

Çemişgezek kazasında, bir doktor ile biri sabit, diğeri seyyar iki sıhhat memurunun bulunması, kaza merkezinde ve kaza çevresindeki çalışmalara imkân vermiş ve geçen yıl içinde Dispanserdeki muayenelerden başka 1 Difteri, 2 Kızamık, 4 Akciğer Veremi ve 61 Kabakulak hastalığı tesbit olunmuştur.

Bu kaza sınırları içinde doktor ve sıhhat memurlarına müracaat edenlerden 426 vatandaşın sıtmalı olduğu anlaşılmış ve fakir olan yurttaşlara 1.326 gram kinin dağıtılmıştır.

Çemişgezek kazası çevresinde frengili hastanın çok az olduğu ve evvelce tesbit edilen 6 frengilinin bakımlarına devam edildiği anlaşılmıştır.

Bundan başka son yıl içinde adı geçen kaza çevresinde çiçek aşısı tatbik edilmiştir. Ancak bu aşılardan % 30'unun tutmadığı muayenelerle anlaşılmış ve bu hususdaki incelemelere göre bunun bir kısmının aşıların bozuk olmasından, bir kısmının da aşılananların dikkatli davranmamasından ileri geldiği tesbit olunmuştur.

Bu kazaya bağlı Başvartanik nahiyesinde aşı tatbikatı esnasında kaza sınırları dışından bir vatandaşın Helmüge köyüne çiçek hastalığı getirdiği ve bu yüzden 26 yurttaşa çiçek hastalığının sirayet ettiği görüldüğünden bu köy ile civarındaki köylerde oturanlara yeniden aşı tatbik edilmiştir. Mevzubahs aşının tatbikatına bu yıl da devam edilmekte bulunmuştur. Bununla beraber çiçek hastalığından 3 ölüm vak'ası olmuştur.

Çemişgezek kazasının merkez nahiyesine bağlı bir köyde bir tifo vak'ası görülmesi üzerine bir yandan köyde gerekli tedbirlere başvurulmuş, diğer yandan bütün köylüye aşı tatbik edilmiştir. Bu yüzden ölüm vak'ası olmamıştır.

Adı geçen kazada Hıfzıssıhha Meclisi kararına göre tifüsle mücadele için temizlik işlerine önem verilmiş ve kaza merkezindeki hamam ile buğu sandığından gereken temizlikler için istifade edilmiştir.

Bu kaza merkezindeki görüşmelerde Ömer Erdil adlı vatandaş şöyle demiştir:

"Burada bir eczahane açılmasını istiyoruz. Bu, mümkün olamazsa belediye tarafından gerekli ilaçlar bulundurulmalıdır."

Hozat kazasında halk ile vaki temaslarda doktorsuzluk ve sıtma belli başlı şikâyet mevzuu olmuştur. Bu kaza merkezinde Niyazi Ateş adlı yurttaş halk adına şöyle demiştir:

"Kazamızda şimdi doktor yoktur. Buralarda sıtma hastalığı çoktur. Bizi kemiren bu hastalığa karşı kinin istiyoruz, alamıyoruz. Paramızla almak istiyoruz, bulamıyoruz. Hükûmetimizin geçen yıllardaki gibi bize doktor göndermesini kinin yollamasını diliyoruz."

Kalan kaza merkezi olan Mameki'deki görüşmelerde de bir yandan İdare Âmirleri, diğer yandan halk doktorsuzluktan şikâyet etmiştir. Bir vatandaş bu hususiaki ıstırapları şöyle anlatmıştır:

"Kaza merkezinde, altı yıdan beri, değil bir doktor, hatta tek sıhhat memuru yoktur. Tabiî Dispanser de açılmamıştır. Vakıa Jandarma Er Okul Taburunun doktoru olduğu zamanlarda mahdud şekilde istifade edilmektedir. Fakat şimdi taburun da doktoru yoktur. Kazamıza verilmiş olan seyyar sıhhat memuru da ancak bazı köylere uğrayabilmektedir.

Bereket versin ki kazamızda sari hastalık yoktur. Fakat sıtma hastalığı çoktur, adeta salgın gibidir. Buraya 1942 yılında bir kilo kinin gönderilmiştir. Fakat bu, vaktinde verilmemiştir, yaz ayları geçtikten sonra yollanılmıştır. Bu suretle bundan istenildiği gibi faydalanmak kabil olamamıştır.

Halk arasındaki göz hastalıklarının mahiyetini anlayabilmek için de doktor gözüne ihtiyaç vardır."

Mazgirt kazasında 1943 yılı başlarında, kış aylarında bir tifüs vak'ası olduğu söylenilmiş ve sıtma hastalığını karşılamak için kinin gönderilmesi istenilmiştir.

Nazımiye kazasında da ne doktor bulunmakta, ne sıhhat memuru, ne de ebe. Bu yüzden Dispanserin açılamaması ve gerekli ilaçların bulunamaması halk ve memurlar için gerçekten ıstırap mevzuu olmakta.

Bu kaza çevresinde sari hastalık olarak çiçek bulunduğu İdare Âmirlerince söylenilmiş olduğuna göre mücadele için doktor ve sıhhat memurunun ve gereken aşılarla ilaçların gönderilmesi çok yerindedir.

Adı geçen kazada sıtma hastalığı az görülmekle beraber yaz aylarında konjektivit denilen göz hastalığı ile bronşit, ciğer iltihabı ve grip hastalıkları-

na rastlanıldığı söylenilmiş ve bit mücadelesinde kullanılmak üzere belediye tarafından bir etüv getirtilmiştir.

Ovacık kazasında sağlık durumunun iyi olduğu söylenilmiştir. Bu kaza merkezinin bulunduğu Pülür ile eski kaza merkezi olan Zeranik köyü arasındaki yol üzerinde Kemerek köyünde halk ile görüşmelerde Mahmut Taş adlı yurttaş şöyle demiştir:

"Buralarda bizler yaylaya çıktığımız için esaslı hastalık bilmeyiz. Fakat bazı hastalıklar için doktorun, sıhhat memurunun yardımlarına muhtacız."

Pertek kazasındaki sağlık işlerinin de iyi olduğu bildirilmiştir. Bununla beraber Pertek-Mameki yolu üzerinde Pertek kazasına bağlı Serpiyan köyünde Hükûmet doktorunun tifüs mücadelesi ile uğraştığı görülmüştür.

Yol uğrağı olan bu köyde çıkan iki tifüs vak'ası üzerine Pertek'ten buğu sandığı getirtilmiş ve 35 haneli olan bu köy halkının madenî eşyası hariç olmak üzere, diğer bütün eşyasının 5 günde bir buğu tatbik edilmek suretile, vak'anın derhal bastırıldığı doktor tarafından söylenilmiştir.

Pülümür kazasında bulaşık hastalıklar olmamakla beraber halkın sıtmadan mustarib olduğu ve kaza merkezinde doktor ve sıhhat memuru olmadığı cihetle Dispanserden de istifade edemediği teessürle ifade edilmiştir.

Bütün bunlar, vilâyet sınırları içinde, sıtma ve çiçek hastalıklarile ve tifüs mücadelesile yakından ilgilenmek zaruretini teyid etmekte ve halkın geri yaşayış tarzı itibarile de pislikle mücadele mecburiyetini belirtmektedir.

Bulaşık hastalıkların vukuu halinde pislik yüzünden acıklı akıbetler olabileceğine göre ilgililerce bu hususlarda uyanık davranılması temenniye şayan görülmüştür.

14. İskân ve Toprak İşleri

Tunceli'nin ıslâh ve imârına matuf çalışmalarda, bu çevrenin idaresi ve sair işleri için 1935 yılı sonlarında ve daha sonraki yıllarda kabul edilmiş olan özel kanunlarla birlikte, diğer esaslı bir kanun daha yer almıştır: İskân kanunu.

Büyük Millet Meclisimizin ve Cumhuriyet Hükûmetlerimizin ileri görüş ve düşünüşle kabul ettiği kanunlar arasında esaslı bazı hükümleri taşıyan ve 1934 yılında yürürlüğe giren 2510 sayılı iskân kanunu ile bu kanunun bazı maddelerini değiştiren ve 1935 yılında kabul edilen 2848 sayılı kanun, bu çevredeki tatbik şekli itibarile, önemli bir konu olmuştur.

Bu bakımdan, ilk önce mevzubahs kanunun özelliklerini kısaca belirtmek ve ondan sonra tatbikattaki akisleri üzerinde durmak faydalı görülmüştür.

Eski zamanlarda sanıldığı ve alışıldığı gibi "iskân" anlamına göre, yalnız sınırlarımız dışından ülkemize gelecek muhacirlerin yerleşme ve yerleştirilmelerine ait hükümlerle değil, yurdumuzda eski devir ve idarelerde yer almış, kurulmuş geri taazzuvlarla zararlan, telakkileri dağıtmak ve kaldırmak, göçebe yaşayışlara son vermek, Türk Kültürünü benimsetmek ve yaymak gibi inkılâpçı esaslarla bezenmiş olan iskân kanunu, türlü bakımlarla, yurt içindeki nakillerle kültür ve idare tedbirlerini de sağlamıştır.

Bu kanunun 10'uncu maddesi, aşiretlerin hükmî şahsiyeti ile Aşiret Reisi, Bey, Ağa ve Şeyhliği va bunlara ait teşşekkül ve taazzuvları kaldırmış ve aşiret anlamı içinde Ulus, Boy, El, Oymak, Oba gibi göçebe yaşayışlarla topluluklara son vermiştir.

Öz kökü bakımından siyasî birer teşekkül olan bu göçebe teşekküllerin yurt içinde fiilî bir şekilde tasfiyesini temin için de yine 10'uncu maddede tasfiye usulleri tesbit edilmiştir.

Bu suretle adı geçen kanunun neşrinden önce herhangi bir hüküm veya bir vesika ile veya örf ve adetle aşiretlerin şahsiyetlerine veya onlara izafetle Reis, Bey, Ağa ve Şeyhlerine ait olarak tanınmış kayıtlı kayıtsız bütün gayri menkullerin Devlete geçeceği kabul olunmuş ve bu gibi gayri menkullerin halk arasında Aşirete aidiyeti şayi bulunduğu ve aşiret fertleri de bu gayri menkullerden başkasına sahip bulunmadığı takdirde aidiyet işinin tahkiklerle o yerin idare hey'eti kararile halledilmesi ve bu kararların valilerce tasdiki suretile kesinleşmesi uygun görülmüştür.

Ancak 1934-1935 yıllarında kabul ve tadil edilmiş olan 2510 sayılı iskân kanununun ilk tatbik yıllarında Tunceli çevresinin arzettiği hususiyetler hasebile bu esasların gerçekleştirilmesi kısa bir zaman için gecikmiş olmakla beraber 1936 yılında başlayan ıslâhat programı ve onu takip eden tedib hareketlerile kanunun Aşiretlere ait hükümleri de yerine getirilmiştir.

Esasen, Tunceli'nin idaresi hakkındaki Özel kanunun 33'üncü maddesile Vali ve Komutana, emniyet ve asayiş noktasında lüzumlu görüldüğü takdirde, vilâyet halkından olan fertleri ve aileleri vilâyet içinde bir yerden diğer yere nakleylemeye ve bu gibilerin vilâyet içinde oturmalarını menetmeye salâhiyet verilmiş olduğu gibi 2510 sayılı iskân kanununun 2848 sayılı kanunla değiştirilen 2'nci maddesinde tespit edilen iskân mıntıkalarına göre ve bu türlü sebeplerle 3 numaralı mıntıkada iskân ve ikametin yasak edilmesi kabul edilmiş olduğundan Tunceli'ndeki göçebe yaşayışlar da bu kanunî hükümlerle sona erdirilmiştir.

Böylelikle eski devir ve idarelerde ve hatta Büyük Millet Meclisi ve Cumhuriyet Hükûmetleri zamanında Tunceli çevresinde türlü adlarla yaşayan 100 kadar Aşiret ortadan kaldırılmış ve Hükûmete karşı gelen Aşiret Reisleri ile fertlerinden bir kısmı, Hükûmetçe verilen kararlara göre, Tunceli sınırlarından dışarıya çıkarıldığı gibi bir kısmı da tedib ve tenkil edilmiştir.

Cumhuriyet Hükûmetimizin, ıslâhat esaslarını sağlamak üzere 1936 yılı içinde Tunceli çevresindeki ateşli ve sürekli çalışmalarile devlet nüfuzunun yerleşmekte olduğunu gören silahlı haydutların 1937 yılı Mart ayı içinde Şarkî Dersim dolaylarındaki mukavemet hareketleri üzerine Başvekil, Genelkurmay Başkanı, Ordu Müfettişleri ve Umumî Müfettişler ve diğer ilgililerle birlikte Elâzığ'daki görüşmeler ve incelemeler sonunda, mevzubahs kanunlarla verilen salâhiyetlere göre bazı yerlerin yasak edilmesi ve bazı fertlerin de başka yerlere gönderilmesi kararlaştırılmıştır.

Bunun üzerine 2.5.1937 günü kabul edilen 2/6662 sayılı kararname ile Tunceli halkından 2.000 kişinin garp vilâyetlerine nakledilmesi ve yerleştirilmesi devlet menfaatleri bakımından zarurî ve faydalı görülmüştür.

Ancak, Hükûmetin bu tedbirine rağmen 1937 yılı son ayı içinde yine Şarkî Dersim dolaylarında, Kalan çevresinde silahlı haydutların fiili tecavüzleri görülmesi üzerine 3'üncü ordu kıt'alarının da iştirakiyle 1938 yılında kesin ve uslandırıcı hareketlere geçilmiş ve bu arada 6.8.1938 günü kabul edilen 2/9409 sayılı kararname ile Kalan çevresinde bazı yerlerin yasaklanması ve Tunceli halkından 5.000 kişinin daha garp vilâyetlerine kaldırılması ve bunlardan bazılarının maden ocaklarile endüstri kurumlarında çalıştırılması kararlaştırılmıştır.

Bu suretle bir yandan nakil kararına uymayan veya Hükûmet kuvvetlerine ve tedbirlerine karşı koyanlar kovalanırken, diğer yandan şahsî hükmiyetleri kaldırılan Aşiretlerle garba nakledilenlerin gayri menkul işlerile uğraşmak zarurî olmuştur.

Ancak, gayri menkul işlerinin tasfiyesi, tatbikat bakımından, bir çok zorluklar doğurmuş olduğu için bu nokta üzerinde durmak faydalı görülmüştür.

Hükûmetçe veya isteklerile göç ettirilenlerin menkul ve gayri menkul mallarının tasfiyesine ait hükümler mevzubahs 2510 sayılı iskân kanununun 26, 27 ve 28'inci maddelerinde tesbit edilmiştir.

Bu hükümlere göre, 3 numaralı mıntıkalardan göç ettirilenlerin menkul mallarını birlikte götürebilmeleri kabul edilmiş olmakla beraber bıraktıkları

gayri menkullere ait mülkiyetin tam olarak devlete geçeceği tasrih olunmuş ve tasarruf vesikasına bağlı olanların sahiplerine 1914 veya daha önceki yıla ait vergi, yoksa tapu değerlerinin 4 katı üzerinden, tapu ve vergi değerleri olmıyanların benzerlerinin vergi veya tapu değerlerine bakarak idare hey'etince takdir edilecek değer üzerinden birer istihkak mazbatası verilmesi 26'ncı maddede tevsik edilmiştir.

Kanunun 27'nci maddesinde Hükûmetçe naklettirilenlerin veya istekleriyle göç edenlerin bir yıl içinde eski yerlerindeki menkul ve gayri menkul mallarını tasfiye etmeleri mecburiyeti konulmuş ve bu müddet içinde tasfiye etmeyenlerin menkul ve gayri menkul mallarının devletçe tasfiyesi uygun görülmüştür. Bununla beraber bu gibilerin 26'ncı maddeye göre gayri menkullerine karşılık olarak Hükûmetten istihkak mazbatası alabilecekleri ve bu takdirde gayri menkullerin mülkiyetinin tam olarak Devlete geçeceği de tasrih edilmiştir.

Hükûmetçe verilecek istihkak mazbatalarının, sahiplerine gittikleri yerlerde iskân için verilen menkul ve gayrii menkul mallara mahsup edileceği ve geri kalanın da yerleştikleri vilâyet içinde hazinenin mülk ve toprak artırmalarında para olarak kabul olunacağı ve fakat bir aileye istihkak mazbatasının karşılığı olarak iskân haddinin iki katından fazla toprak verilmeyeceği de 28'inci maddede tesbit olunmuştur.

Kanunun bu hükümlerine rağmen tesbit edilen müddet ve şartlarla tasfiye işlerinin başarılamamış olması yalnız Hükûmet teşekküllerini işgal etmek itibarile değil vatandaşlar arasında bir çok sızıltılara ve dedikodulara yol açması itibarile de dikkate şayan görülmüştür.

Tunceli çevresinden başka Umumî Müfettişlik bölgesindeki diğer vilâyetleri de ilgilendiren tasfiye işlerinin bir yandan 2510 sayılı iskân kanunu diğer yandan 16.6.1927 günü yürürlüğe konulan ve bazı şahısların şark bölgesinden garb vilâyetlerine nakillerini tazamınun eden 1097 sayılı kanun hükümlerine göre halledilememiş olması, tasarruf ve temellük işlerinin ülkemizde ve daha ziyade doğu bölgemizde bozuk ve karışık olmasına atfedilmektedir.

Bu konu uzerinde ilgililerle vaki temaslara göre, Tunceli çevresinden garb vilâyetlerine nakledilmiş olanların geride bıraktıkları gayr menkullerin, aradan uzun zamanlar geçmesine ve her türlü takiplerde bulunulmasına rağmen tamamile tasfiye edilememesindeki sebeplerin bir kısmı şöyle süzülmektedir:

1) Tasarrufu gösteren tapu senedi, tasarruf vesikası yoktur.

2) Tapu senedi veya tasarruf vesikası daha önceleri veya nakil sırasında kaybedilmiştir.

3) Zilyed oldukları gayri menkuller hâlâ dedeleri üzerindedir; veraset suretile intikal muameleleri tescil edilmemiştir.

4) Herhangi bir gayri menkul üzerinde bir çok şayi hisseler bulunmaktadır ve bunlardan bir kısmı kayıptır, bir kısmı ölmüştür, bir kısmı da garba nakledilmiştir.

5) Tapuda yazılı olan topraklar yerlerinde tevsik olunamamaktadır.

6) Hazine, bazı hallerde, fazla para ödemek zorunda kalmıştır.

7) Hükûmetçe tasfiye edilmek istenilen bazı topraklara alıcı çıkmamıştır.

Bu sebeplerle diğer bazı zaruretler yüzünden halledilemeyen tasfiye işlerini düzenlemek için bir aralık garba nakledilenlere ait gayri menkullerin Hükûmetçe tasfiyelerinde istekli olmadığı takdirde, mevzubahs 26'ncı madde gereğince devlete geçmesi düşünülmüş olmakla beraber bu gibilerin uzun zaman tasarrufları altında bulunduğu halde tapuya tescil edilmemiş olan gayri menkullerine hazinece el konulması doğru görülmemiş ve böyle bir muamelenin tatbiki halinde açılacak davaların dinlenilmemesini ve davacılara bu sebeple topraksız kaldıkları takdirde diğer topraksızlar veya az topraklılar gibi, onlara verilen mikdarda, ayrıca toprak verilmesini sağlıyacak hükümler konulması da derpiş edilmiştir.

Ancak senetsiz tasarruf edilmekte olan gayri menkuller hakkında 3667 sayılı kanunun 3'üncü maddesi gereğince, temlik tarihinden itibaren bir yıl geçtikten sonra müstahikler tarafından hazine aleyhine el konulduğu tarihteki rayiç üzerinden para davası açılması hakkında konulmuş olan müeyyide haricinde yeni bir hüküm tedvinine ihtiyaç bulunmadığı gibi medenî kanunumuzun bu yolda koyduğu umumî hükümlere aykırı olarak mevziî mahiyette yeni bir hüküm salınmasına da imkân görülememiştir.

Bununla beraber, Tunceli çevresinden garba nakledilenlerden, boşaltılmış olan yerlerdeki toprakları hariç olmak üzere, tapu senedine, tasarruf vesikasına bağlı bulunan gayri menkullerini mevcut şartlar ve imkânlar içinde tasfiye için çalışmalara devam edilmiş, tasfiye edilenlere ait paralar sahipleri adına emanete alınmış ve müracaatlarında tediye olunmuştur.

Ancak, bu gibilerin tasarrufunda bulunmuş olan ve hazineye intikal ettirilmesi Tunceli valiliğince emredilmiş olan tapusuz topraklara ait işler, ilgili makamlarca bir karara varılamamış olduğu için kazalarda yüzüstü bırakılmıştır.

Bütün bunlar, bu çevredeki tasfiye işlerinin yıllardan beri halledilemediğini göstermekte ve yürürlükte bulunan mevzubahs kanunların tesbit ettiği esaslar dâhilinde yıllarca halledilemiyeceğini ve tam bir netice alınamıyacağını açıkça belirtmektedir.

Hâlbuki Tunceli'nin toprak durumu itibarile olan hususiyetleri bu işlerin tez elden bitirilmesini gerektirmektedir. Büyük bir kısmı dağlık ve taşlık, bazı yerleri orman ve yaylak ve bazı yerleri büyük nehir ve sularla kuşanmış olan bu çevrede ekilmeye elverişli yerler çok geniş bir saha teşkil etmemektedir.

Bu itibarla da garba nakledilmiş olanlara ait gayri menkul işlerinin bir an önce düzenlenmesi ve bunlara ait toprakların ekime elverişli olanlarından köylünün faydalanması mutlak bir zaruret halindedir.

Tunceli çevresindeki kazalarda halk ve idare amirlerile vaki görüşmelerde bir yandan tasfiye, diğer yandan toprak dağıtma işleri üzerinde durulmuş olması da bu zarureti teyid etmektedir.

Çemişgezek kazasında, garba nakledilenlerin tapusuz topraklarından istifade edilememektedir. Bu kaza çevresindeki boşaltılmış bölgede hazineye ait 600 hektar toprağın 2510 sayılı iskân kanunu ile buna müteferri 3667 sayılı kanun mucibince tesbit edilen esaslara ve toprak tevzi cetveline göre topraksız çiftçiye toprak dağıtılması için gereken işlere başlanılmıştır.

Ancak, topraksız olarak müracaat edenlerin bu kazadaki tutarı 4.000 nüfuslu 780 aile olduğu halde 1940-1941 yıllarında 222 nüfustan ibaret olan 46 aileye 257 hektar 9 ar toprak dağıtılabildiği öğrenilmiş ve dağıtma işlerile vazifeli hey'ette bulunanların her zaman esas işlerinden ayrılamaması, münhasıran bu işlerle vazifeli bir Millî Emlâk memuru bulunamaması ve bu işlerde çalışanlara ait yol masraflarının tediyesinde gecikmeler olması yüzünden dağıtma muamelelerinin çok ağır yürüdüğü söylenilmiştir.

Bu konu üzerindeki incelemelere göre, Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekilliğince iskân tahsisatından verilmekte olan yol masraflarının, toprak dağıtma işi bitirildiği ve tapuya tescil edildiği bir cetvel ile bildirildikten sonra gönderildiği anlaşılmış ve esas işlerinden başka bu işlerle uğraşan üç memurun, peşin para vererek, günlerce dolaşması ve sonra yol masraflarını almak için günlerce beklemek zorunda kalması gibi sebeplerle köylere gönderilemediği söylenilmekle beraber daha önceden avans verildiği veya dönüşte parasını derhal alacağı temin edildiği takdirde işlerin yürütülmesi mümkün olabileceği ilâve edilmiş, bunun için de tahakkuk ettikçe ödenmek üzere tediye emirlerinin daha önceden ilgililere gönderilmesi ileri sürülmüştür.

Toprak dağıtma mıntıkasında bulunan bu kaza çevresinde geçen yıl içinde bu işlerin tamamen durmuş olması bir çok sızıltıları mucib olmuştur. Vaskovan nahiyesinden Ali Kaya, Mahmut Arslan, Mahmut Çelik adlı vatandaşların, görüşmeler sırasında, toprak verilmesine matuf dileklerini yenilemeleri bu işlerdeki gecikmeleri teyid etmektedir.

Hozat kazasında da tasfiye işlerile toprak dağıtma işleri üzerinde durulmuş ve bir vatandaş şu sözleri söylemiştir:

"Tasfiye işleri yürümiyor ve görülemiyor. Tasfiye edilen malları da köylü alamıyor, gücü yetmiyor. Topraksız köylüler de kölelikten kurtulamıyor."

Kalan kaza merkezinde, Mameki'li rençber Hasan ile bu kazaya bağlı Kahmut nahiyesinde Tüldik köyünden Hasan Yeşil dahi bu konudaki dileklerini birleştirmiş bulunuyor:

"Toprağımız bize yetmiyor, Hükûmetimizden toprak istiyoruz."

Mazgirt kazasındaki görüşmelerde merkeze bağlı Kocaoğlan köyünden Ahmet Sünger şu sözleri söylemiştir:

"Biz yarıcılıkla çalışıyoruz, fakat idare edemiyoruz. Toprağımız yoktur; bize bu gün, yarın verileceği söyleniyor, verilmiyor."

Bu konu üzerinde İdare âmiri tarafından verilen izahat da şöyledir:

"Erazi işlerimiz çok karışıktır. Evvelce kazanın içinde Pah nahiyesinde verilmiş topraklar vardır. Fakat muhtaç halka dağıtmak için tesbit edilmiş arazi yoktur."

Bu hususdaki incelemelere göre Mazgirt kazası çevresindeki toprakların vaziyeti bazı hususiyetler göstermekte ve bu, daha ziyade bu kazaya bağlı Çarsancak nahiyesi içinde göze çarpmaktadır. Buralardaki topraklar mahdud zümreler elindedir ve köylerde oturanlar, diğer kazalarda da olduğu gibi, bu toprak sahiplerinin marabası, yarıcısı vaziyetindedir. Hâlbuki bu toprak sahiplerinin de topraklarını işletemedikleri ve bu yüzden topraklardan layıkile istifade edilemediği söylenilmektedir.

Bu duruma göre, bir yandan toprak sahipleri, diğer yandan köylü, hattâ Devlet zarara uğramaktadır. Toprağını işletmek isteyen arazi sahiplerinin de bazen çalıştıracak kol bulamaması yüzünden toprakların yüzüstü kaldığı da ifade edilmektedir.

Ovacık kazasındaki konuşmalarda, Zeranik köyünden Hızır Erer şöyle demiştir:

"Köyümüz ortakçıdır. Topraklar ağaların elindedir. Hükûmetimiz bizleri ortakçılıktan kurtarmak için toprak vermelidir. Ağalar, bizim gibi ortakçılar-

dan 1.000 kiloda % 50 hesabile 500 kiloyu aldığı gibi geri kalan 500 kilonun da yedide birini almaktadır. Ağalar yalnız tohum vermekte, biz ortakçılara da ekmek ve biçmek düşmektedir. Fakat ağalar mahsulün yarısından çoğunu aldıkları için geri kalan bizlere yetişmiyor. Hükûmetimize yalvarırız: bizleri ortakçılıktan kurtara."

Nazımiye, Pertek ve Pülümür kazalarının tasfiye ve toprak işleri de ileri bir durumda değildir. Esasen Nazımiye ve Pülümür kazalarının toprak durumları oldukça kısır ve geridir. Bu iki kazadaki toprakların dağıtma işleri başarılmış olsa bile ekime elverişli yerleri çok az olan Nazımiye ve Pülümür halkının geçimlerini bu verimsiz topraklarla karşılayacakları sanılmamaktadır.

Zaten, yalnız Tunceli çevresinde değil, doğudaki bazı vilâyetlerimizde dahi tapulu ve tapusuz iyi topraklar ağaların elinde bulunmakta ve bunların tasfiye işleri görüldüğü zaman fakir olan köylüler değil, yine paraları olanlar, ağalara bağlı bulunanlar satışa çıkarılan toprakları satın almaktadır.

Bu duruma göre, son yıl içinde Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekilliğince derpiş ve tatbik edilen kanunî bir salâhiyetin daha geniş bir şekilde kullanılması yerinde görülmekte ve Pülümür kazası çevresinde Şah Hüseyin veresesine ait olan toprakların tapulu, tapusuz Hükûmetçe istimlâkine geçilmesi, tasfiye ve toprak işlerinin halli için iyi bir başlangıç olarak karşılanmaktadır.

Ancak, bir yandan tasfiye işlerini tez elden düzenlemek, diğer yandan tasfiyesi kabil olan gayri menkullerin parası olanlar tarafından alınmasını önlemek ve muhtaç olan köylüleri toprağa kavuşturabilmek için yeni bir kanun ile yeni hükümler konulması zarurî görülmektedir.

Bu esas kabul edildiği takdirde garba nakledilenlerin müstakil veya hisseli bütün gayri menkullerinin, hangi bölgede bulunursa bulunsun ve ne tarzda tasarruf edilmiş olursa olsun, senetli ve senetsiz tasarruf edilmiş olduklarına bakılmıyarak kayıtsız ve şartsız devlete intikal ettirilmesi ve bu hükmün, yeni kanunun neşrinden önce garba nakledilmiş olanların müstakil veya hisseli gayri menkullerine de teşmil olunması ve bu gayri menkullerin devlete intikal ettirilmesine karşılık olarak bu gibilerin gönderildikleri yerlerde parasız toprak, yapı ve vasıta tahsisi suretile müstahsil hale getirilmesi ve buna müteferri diğer hükümlerin bu esaslarla mütenazır olarak gerçekleştirilmesi en doğru bir tedbir olarak telakki edilmektedir.

Bu suretle, devlet elinde toplanacak olan bu gibi toprakların, teşkil edilecek komisyonlarca nüfus vaziyetlerine ve toprağın verim kabiliyetlerine göre, parasız olarak muhtaç köylüye dağıtılması ve böylece köylünün toprağa bağ-

lanması imkânı elde edilmiş olacaktır ki bu, yıllarca süren tasfiye ve toprak işlerini sona erdirmek bakımından da temenniye şayan bulunmaktadır.

Bu arada, Çemişgezek kazasında öğrenilen hususî bir vaziyeti de, toprak mevzuu dolayısile, belirtmek faydalı görülmüştür.

Bu kazaya bağlı Başvartanik nahiyesindeki Hemmişe köyü heyelana maruz bulunmaktadır. Nüfus durumu 61 evde 306 vatandaştan ibaret olan bu köy halkı ile toprak durumları çok dar olan diğer bazı köylerin imkân olduğu takdirde elverişli yerlere nakil ve iskânları temin edilmelidir.

Bundan başka, yalnız Çemişgezek kazasında değil, diğer kazalarda dahi ekime elverişli toprağı olmıyan köylülerin de toprak dağıtma işlerinde göz önünde tutulması ve bunlara toprak verilmesi temenniye şayan bulunmuştur.

15. Yasak ve Boşaltılmış Bölgeler

İskân ve toprak işlerini incelerken yasak ve boşaltılmış bölgelere temas etmemek kabil değildir. Bu itibarla 2510 sayılı iskân kanunu ile bunun bazı madde ve fıkralarını değiştiren, bazı medde ve fıkralarına yeni hükümler ekleyen 2848, 3667 sayılı kanunların bu bakımdan tatbikattaki akislerini gözden geçirmek faydalı görülmüştür.

Esas itibarile boşaltılması ve yasaklanması istenilen bölgeler için 2510 sayılı kanunun değiştirilen ikinci maddesinde mevzu hüküm şöyledir:

"3 numaralı mıntıkalar: Yer, sıhhat, iktisat, kültür, siyaset, askerlik ve inzibat sebeplerile boşaltılması istenilen ve iskân ve ikamet yasak edilen yerlerdir."

Yine adı geçen kanunun değiştirilen 13'üncü maddesinde, ilgili vekilliklerin teklifi ve Dahiliye Vekilliğinin mütalaası üzerine İcra Vekilleri Hey'eti kararile Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekilliğince nakil ve iskân edilebilecek olanlar şöyle tesbit edilmiştir:

"C- Verimsiz veya azmaklık ve bataklık veya tehlikeli veya askerlikçe yasak topraklardaki insanlar,

Ç- Harsî, siyasî, idarî, içtimaî, iktisadî, askerî sebeplerle nakline lüzum görülenler."

İşte bu salâhiyetlere istinaden Tunceli çevresinde, Mazgirt ve Pertek kazaları hariç olduğu halde, diğer kazalarda İcra Vekilleri Hey'etince 20.5.1937 ve 6.8.1938 günlerinde onaylanan 2/6662 ve 2/9409 sayılı kararnamelerde yazılı sınırlar içindeki yerler yasak ve boşaltılmış bölge olarak tesbit olunmuş ve buralarda oturanlar başka yerlere nakil ve iskân edilmiştir.

Memleketin yüksek menfaatleri itibarile yasaklanmış ve boşaltılmış olan yerler, ilgililerce tesbit edilen esaslar dahilinde, zaman zaman araştırılmakta ve buralarda dolaşan ve yakalananlar hakkında gerekli takiplerde bulunulmaktadır. Ancak bu bölgelerin tabiî zenginlikleri de bu arada heder olmaktadır.

Islâh ve tedib hareketlerinin istilzam ettiği zaruretlerle yasak edilmiş ve boşaltılmış olan bu toprakların durumunu, tedib ve tenkil işleri sona ermiş bulunmasına ve vilâyet sınırları içinde Hükûmet nüfuzu yerleşmiş ve güvenlik işleri düzenlenmiş olmasına mebni, bu günün şartlarına ve icaplarına göre, yeniden gözden geçirmek, yasak ve boşaltılmış bölge sınırlarını mümkün olduğu kadar daraltmak ve buna imkân bulunamadığı takdirde bu sahadaki tabiî zenginliklerden faydalanabilmek için bazı tedbirlere başvurmak uygun görülmüştür.

Bu itibarla, yasak ve boşaltılmış bölgelerin bulunduğu kazalarda halk ve idare amirlerile vaki görüşmelerde temas edilen bazı hadiseleri ve bu konu üzerinde ileri sürülen dilekleri olduğu gibi belirtmek yerinde bulunmuştur.

Çemişgezek kazasında boşaltılmış ve yasak edilmiş bölgeler vardır. Boşaltılmış bölgedeki köyler, suyu ve meyvası, otu bol olmak itibarile, kazanın en verimli topraklarını teşkil etmektedir.

Çemişgezek kaza merkezinde oturan halkın evvelce çeşitli mahsullerinden faydalandığı bu köylerden bu gün istifade edememesi, türlü bakımlarla, doğru görülmemekte ve asayiş bakımından bu gün hiç bir mahzuru kalmadığı söylenilen bu köylerden kasaba halkının faydalandırılması, bir yandan hayvancılık, diğer yandan ziraat işleri itibarile çok büyük bir yardım olarak telakki edilmektedir.

Halkın bu hususdaki dileğini Rıfat Gencer adlı vatandaş şu sözlerle belirtmiştir:

"Boşaltılmış bölgede 14 köy vardır. Bu köylerde ziraat edilmesine, darı ekilmesine müsaade edilmelidir. Bundan başka buralardaki çeşitli meyva ağaçlarile ceviz mahsulünün heder olmaması için satılmasına izin verilmelidir. Bu ağaçlar yıllardan beri, bakılmadığından kurumaktadır; bu gidişle kurumaya mahkûmdurlar. Sonra bu bölge içindeki otlar da bu yıl sattırılmadığından ot çekirgeleri üremiş, zarar vermeye başlamıştır."

Bu konu üzerindeki incelemelere göre, geçen yıllarda satışına müsaade edilmiş olan otların bu yıl vilâyetçe sattırılmadığı anlaşılmış ve halkın bu yüzden çok zorluk çektiği ve önümüzdeki kış aylarında daha fazla zorluk

çekeceği, hazinenin de ot satışlarından elde etmekte olduğu 1.000 liradan bu yıl mahrum olduğu ilgililerce söylenilmiştir.

Bundan başka, Çemişgezek kasabası halkının tapulu tarlalarının boşaltılmış bölge içinde bulundurulması bir çok sızıltılara yol açmaktadır. Çemişgezek belediye sınırları içinde bulunan bu yerlerin boşaltılmış bölge içinden çıkarılması suretile yalnız mal sahiplerinin değil, kasaba halkının ziraat ve meyvacılık bakımından büyük faydalar göreceği ve hayvanların mer'a ve otlak ihtiyaçlarının da temin edilmiş olacağı anlaşılmıştır.

Esasen, İdare amirlerinin sözlerine göre, bu hususdaki yasakların devamı her zaman halkın Hükûmet emirlerine ve yasaklarına itaatsizlik suçlarile mahkemelere verilmesini mucib olmakta ve çoğunluk zaruret halinde kalan yurttaşların, tatbik edilen cezaları göze alarak, yasak ve boşaltılmış bölgelere kaçak olarak girdikleri, ot ve meyva topladıkları tesbit edilmektedir.

Diğer taraftan, bu yerlerde üreyen ot çekirgelerinin civardaki köylerin tarlalarına üşüştüğü ve bu yıl darı mahsulüne zarar verdiği, ağaçların mahsullerinden ve daha ziyade ceviz mahsulünden, o sahalarda dolaşmak vazifesini alanların türlü şekillerle istifade etmesine mukabil, halkın faydalanamadığı ve ağaçların bakımsızlıktan kuruduğu ve budama işlerinin de görülemediği teyid edilmiştir.

Bunlara ilâveten, yasak ve boşaltılmış bölgeler içindeki bir düzlükte veya bir sırt üzerindeki otlar dururken hayvanların bundan istifade edememesi ve bu sahalardaki vahşi hayvanların üremesine mukabil bunlarla mücadele edilmemesi türlü bakımlarla zararlı ve tehlikeli bir hal arzetmektedir.

Hozat kazasındaki görüşmelerde bir vatandaş bu hususta şu sözleri söylemiştir:

"Yasak ve boşaltılmış bölgenin tabiî servetlerinden istifade edemiyoruz. Bereketli cevizler ve diğer meyva ağaçlarındaki mahsuller, yetişen otlar heder olmaktadır. Bundan başka muzır hayvanlar çoğalmaktadır. Bunların başlıcası Domuz olduğu halde bu gün bu sahalarda kurtlar da çoğalmıştır. Bunlar kasabanın içine kadar sokulmakta, yalnız kış aylarında değil, hatta yaz aylarında bile halkın hayatı tehlikeye maruz bulunmaktadır."

İdare âmirlerinin kanaatine göre de yasak ve boşaltılmış bölgeler, bu gün yıllardan beri üreyen ayılarla, yaban domuzu ve kurtlarla ve diğer zararlı hayvanlarla doludur. Bir ayının ilk yaşında bir yavrusu olduğu halde, iki yaşında iki, üç yaşında üç yavru doğurduğu nazara alındığı takdirde, halkın ve idare âmirlerinin dediği gibi bu sahalarda üreyen zararlı hayvanların, hiç bir

mücadele tatbik edilmediğine göre, geniş bir tarzda üremesi ciddî bir tehlike olarak telakki edilmektedir.

Kalan kaza merkezi olan Mameki'deki konuşmalarda da bu konu üzerinde durulmuş ve bir vatandaş şöyle demiştir:

"Kazamız içindeki yasak bölgede 4-5 metre boyundaki sık meşelikler heder olduğu gibi ceviz ağaçlarının mahsullerinden de istifade edilmemektedir. Aziz Aptal, Sultan Baba, Kırmızı Dağ ile Deli Baba garbındaki sahada ceviz mahsulü çok bereketlidir. Buralarda az miktarda badem de bulunmaktadır. Fakat bunlardan istifade olunmuyor. Bundan başka ekime elverişli boş topraklar da yüzüstü duruyor. Bu toprakları bazı şartlarla, işlemek için izin verilmelidir."

Bu hususdaki incelemelere göre, Mameki-Nazımiye yolu üzerinde Pirtarla, Uzuntarla ve şehir karakolu civarında muvakkat karakollar kurulmak ve murakabe temin edilmek ve hiç bir suretle iskân edilmemek şartile ekime elverişli boş toprakların işletilmesi ve bu esasın Tunceli sınırları içinde diğer yasak ve boşaltılmış bölgelerde de tatbik edilmesi uygun görülmektedir.

Mazgirt kazasında Çanakçii Ulya köyünden muhtar Ali oğlu Süleyman Kılıç da şu dilekte bulunmuştur:

"Boşaltılmış bölgede yıktırılmış olan Kom'ların bulunduğu yerlerdeki topraklardan köylüye ziraat işleri için izin verilmelidir."

Bu kazada oturan Mameki'li Hüseyin Sandal da boşaltılmış bölgedeki toprağına karşılık henüz toprak verilmediğini söylemiş ve Mazgirt-Kalan kazaları arasında işinin halledilmemiş olmasından şikâyet etmiştir.

Ovacık kazasında çok yaşlı olan Lilo Erdil de şöyle söylemiştir:

"Munzur Baba'nın cenup cihetinde Şadular köyünde oturuyoruz. Fakat yasak bölge ile hudut olan asıl köyümüz Susvenk'deki topraklarımızdan askerî hareketlerden beri istifade edemiyoruz. Bize ziraat için izin verilmelidir; çok perişanlık çekiyoruz."

Bu konu üzerinde idare amirlerile vaki görüşmelerde, esas itibarile yasak bölgede olmıyan ve fakat askerî hareketler yüzünden boşaltılmış bölgede bulunan mevzubahs topraklardan ziraat işleri için istifade edilmesine evvelce izin verildiği ve fakat kaçak suretile yeniden yaptıkları Kom'ların yıktırıldığı, Kom yapmamak ve Hayme kurarak çalışmak şartile Susvenk köyündeki toprakları işlemelerinde bir mahzur görülmediği anlaşılmıştır.

Pülümür kazasında merkeze bağlı boşaltılmış bölgede ekime elverişli toprakların, bu kaza çevresindeki toprak darlığı hasebile, muhtaç çiftçilere

tahsisi suretile iaşe hususundaki zorlukların giderilmesi kabil olacağı söylenilmiş ve bu takdirde Pülümür kaza merkezinin doğusunda Danzig nahiyesinin bulunduğu Tahsini halkının da ekilecek toprakları olmadığı için Merdaman, Acırla, Pardi ve Mezraa'daki topraklardan istifade ettirilmesi muvafik olacağı anlaşılmıştır.

Bu münasebetle bu yıl adı geçen kaza çevresinde vukua gelen bir hadiseyi de mevzubahs etmek zarurî görülmüştür:

Bu sahadaki boşaltılmış bölgede, Bayburt'lu Mezraa'sı, Göbürge ve Dere köylerile Gersunut köyündeki toprakların 1942 yılı Eylül-Birinciteşrin aylarında gizlice ekildiği, karların erimesi ve ilk tohumların fişkırması ile anlaşılmıştır.

Yasak ve boşaltılmış bölgelerdeki topraklardan elde edilecek mahsulün hazinece alınması hakkında bir esas bulunmamakla beraber halkın yasak bölgelere girmelerini önlemek ve cür'etlerini kırmak için adı geçen köylerde çıkacak mahsule Mal Müdürlüğünce el konulması Pülümür kaymakamlığınca uygun görülmüş ve bu hususta Tunceli Valiliğinin müsaadesi istenilmiştir.

Ancak, boşaltılmış ve yasaklanmış bölgelere, her ne suretle olursa olsun, vazifeliler dışında, hiç bir ferdin girmesi muvafik görülmemekte olduğundan mevzubahs ekinlerin, hazinece de ilgilenilmemek suretile derhal imha edilmesi 23.6.1943 günü kaymakamlığa bildirilmiş ve vilâyetin bu emri, ekinlerin bir kısmı yaş halde ve diğer bir kısmı kuruduktan sonra yakılmak suretile, yerine getirilmiştir.

Bu konu üzerinde Mutu-Deşt-Mıh Gediği-Pülümür yolu üzerinde ve Pülümür kaza merkezinde halk ile vaki görüşmelerde, Göneli'lilerle Dere köylüler tapu ile tasarruf ettikleri topraklarında dört yıldan beri ziraat ettikleri halde bu yıl ekinlerinin tahrib edilmesinden ve yakılmasından şikâyet etmişler ve Göneli tuzlasının işletildiği yerdeki topraklarının boşaltılmış bölge içinde olmadığını ileri sürmüşlerdir.

Bu şikâyetlere ve iddialara karşı idare amirlerince söylenilen sözlere göre, Göneli köyünün boşaltılmış bölgede olduğu ve bu köyün yakınında bulunan ve askerî hareketlerden önce ve sonra İnhisarlar Umum Müdürlüğü tarafından işletilmekte olan Göneli tuzlasının yanında 1942 yılına kadar jandarma asayiş karakolunun bulunması yüzünden o çevreye kimsenin giremediği ve ekin ekmesine de imkân bırakılmadığı anlaşılmıştır.

Esasen, dört yıldan beri mevzubahs toprakların ekildiği hakkındaki iddiaların yerinde olmadığı ve Göneli tuzlası civarı şimâl sırtlarile Ağrı Baba Mezraası, Bayburt Mezraası ve Gersunut köyünün tamamen ekilmesi sure-

tile boşaltılmış bölgenin çok derinliklerine kadar girilmiş olduğu ve ekilen yerlerin tuzla civarından kilometrelerce uzaklarda bulunduğu, yine idare amirleri tarafından söylenilmiştir.

Bir yandan halkın, diğer yandan idare amirlerinin yasak ve boşaltılmış bölgelere ait işler dolayısile, karşılaştıkları zorlukları belirtmekte olan bu hadisenin cereyan tarzı ne olursa olsun, esas itibarile Hükûmetin emirlerini ve yasaklarını dinliyenlere karşı, Hükûmet nüfuzunu korumak için, gösterilen hassasiyet ve ciddiyet yerinde olduğu kadar halkın iaşe darlığı çekmekte olduğu bir zamanda, gizlice ve kaçak suretile de olsa, ekilmiş olan topraklardaki mahsullerin hazine adına toplatılarak paralı, parasız halk iaşesine tahsis edilmemesi ve vali muavini tarafından verilen emirle yaktırılması ve bu yüzden halk arasında uyanan sızıltı ve hoşnutsuzlukların önlenememesi dikkate şayan bulunmuştur.

Bu itibarla yasak ve boşaltılmış bölgelere ait esasların yeniden gözden geçirilmesi ve bu bölgelerdeki tabiî zenginliklerden istifade çarelerinin araştırılması çok yerinde görülmüştür.

Yalnız Pülümür kazası çevresinde değil, diğer kaza çevrelerindeki yasak ve boşaltılmış bölgelerde bulunan ceviz mahsullerinin oralarda dolaşabilen vazifeliler tarafından toplatılarak sattırılması veya istihlâk edilmesi ve hattâ büyük ceviz ağaçlarının, düzgün olan yerlerinden mobilya yaptırmak için, baltalarla yerlere devrilmesi gibi haller karşısında alınacak tedbirlerin geciktirilmemesi de çok isabetli bir hareket olarak telakki edilmiştir.

16. Maarif Hareketleri

Eski devir ve idarelerde Maarif durumu çok geri olan Tunceli çevresinde bu gün, Cumhuriyet Hükûmetimizin ıslâh ve imâr hareketlerile mütenazır olarak, ileri bir Maarif hamlesi görülmektedir. Bununla beraber, bu uğurdaki çalışmalar vilâyet sınırları içinde okul ve okuma dileklerini karşılamaktan çok uzak bulunmaktadır.

Bu itibarla, halkın bu konu üzerindeki yakın ilgilerini ve dileklerini olduğu gibi belirtebilmek için kazaların Maarif durumunu gözden geçirmek faydalı görülmüştür.

Çemişgezek kazası, ilk öğretim bakımından iyi ve ileri bir durumdadır. Vilâyet sınırları içinde öğretmenli ve eğitmenli 64 okuldan 33'ünün bu kaza çevresinde bulunması da okul, öğrenci ve öğretmen bakımlarından Çemişgezek kazasının birinci derecede olduğunu göstermektedir.

Nüfus sayımı mahiyetinde olmamak üzere 1941 yılında Maarif bakımından vaki yoklama sonunda bu kaza çevresinde 2.841 evde 7.920 kadın ve 6.915 erkek olmak üzere 14.835 vatandaşın bulunduğu tesbit edilmiştir.

Esas itibarile 1940 yılındaki genel nüfus sayımına göre farklı ve eksik olan bu nüfustan 7-16 yaşları arasında 1.518 kız ve 2.010 erkek olmak üzere okuma çağında 3.528 çocuk bulunduğu anlaşılmış ve 7-16 yaşlarından yukan olanlardan da 117 kadın, 971 erkek olmak üzere 1.088 vatandaşın okuma yazma bildiği tevsik olunmuştur.

Bu konu üzerindeki incelemelere göre 1942-1943 ders yılı içinde 334 kız, 461 erkek olmak üzere 795 çocuk öğretmenli okullara, 141 kız, 330 erkek olmak üzere 471 çocuk da eğitmenli okullara gitmiş ve böylelikle son yıl içinde öğrencilerin sayısı bu kazada 1.266'yı bulmuştur.

Genel olarak okullara yazılı olanlar arasında devamsızlığın çok olmadığı ve ilgililerin 4.274 sayılı kanuna göre bu hususta dikkat ve hassasiyet göstermekte olduğu anlaşılmıştır.

Bu kaza çevresinde geçen ders yılı içinde öğrencilerin gittiği 33 okuldan 12 öğretmenli okul ile 21 eğitmenli okul için bütçe ile 17 öğretmen ve 25 eğitmen tahsisatı verilmiş ve öğretmen ve eğitmenlerden askere gidenlerin yerlerine vekil öğretmenler bulunmak suretile okulların faaliyeti temin edilmiştir.

Çemişgezek kaza merkezindeki yeni okul kasabayı güzelleştirmekte ve bu yapının bazı eksiklikleri de giderilmektedir. Kaza çevresindeki diğer öğretmenli okulların yapıları iyi olmakla beraber Kizi köyündeki okul için yeni bir yapı yaptırılması kararlaştırılmıştır.

Bundan başka Aşağı Barasor köyünde de yeni bir okul yaptırılacağı söylenilmiş ve eğitmenli okullardan 18'inin yeni yapılara kavuşması için köylerde gerekli hazırlıklara geçildiği gibi Hususî İdare bütçesinden bir mikdar yardımda bulunulduğu öğrenilmiştir.

Bununla beraber bu yardımlar artırılamadığı takdirde yetişilemeyen köylerde yapıların toprak damlarla örtülmesi zaruri olacağı da ilâve edilmiştir.

Bu kaza çevresinde öğretmenli ve eğitmenli okullarda her yıl açılmakta olan Ulus dershanelerile halkın yakından ilgilenmekte olduğu ve son ders yılında A sınıfına 219 kadın, 225 erkek ve B sınıfına 47 kadın devam ettiği ve her yıl bu mikdarda vatandaşın bu dershanelerden feyiz aldığı anlaşılmıştır.

Çemişgezek çevresinde ilk tahsillerini gören çocuklardan çoğunun Arapkir, Malatya, Elâzığ, Diyarbakır, Ankara ve İstanbul'da muhtelif okullara

devam etmek suretile daha iyi yetişmek için çalıştıkları ve fakat iş ve memuriyet hayatına girdikten sonra köylerine ve evlerine dönmedikleri de tesbit edilmiştir.

Bunun sebebini, kaza merkezindeki halk toplantısında, Hayrettin Yetiş adlı bir genç şöyle belirtmiştir:

"Çemişgezek'te ilk okullar çoktur. Fakat değil burada, vilâyetimiz içinde bir orta okul yoktur. Bu yüzden büyük şehirlerde okumaya ve san'at öğrenmeye gidenlerimiz, vilâyetimizde hayatlarını kazanacak iş yuvaları olmadığı için, buraya dönmemektedir. Zaten ne hacet, büyüklerimizin çoğu bile başka şehirlerde iş tutuyorlar."

Hozat kazasında, biri merkezde ve ikisi İnce Ağa ve Derviş Cemal köylerinde olmak üzere üç tane öğretmenli okul vardır. Bunlardan başka, Sin nahiye merkezinin bulunduğu Deşt köyü ile Türktanır köyünde de eğitmenli iki okul bulunmaktadır.

Eski çağlarda bu kaza çevresinde yalnız Hozat kasabasında bulunan tek iptidaî mektebin yerinde bu gün yükselen yeni okul ile diğer köylerde açılan okullar buralardaki çocukları okutmaya yetmiyor bile.

Çocuklarını okutmak isteğiyle okullara başvuran köylüler, sinsi ve fesatçı seyitlerin ilk zamanlarda Maarif hareketlerimize karşı olan zehirli telkinlerini lanetle anlatmakta ve bu günlere kavuştukları için Cumhuriyet Hükûmetlerini şükranla anmakta, yeni okulların açılmasını istemektedir.

Halkın bu temiz dileği yalnız Hozat kazasında değil, Kalan kaza merkezinin bulunduğu Mameki'deki görüşmelerde dahi ileri sürülmüş ve bir vatandaş şöyle demiştir:

"Hükûmetimizce Mameki'de yeni yaptırılmış olan beş sınıflı ilk okula yalnız Mameki köyünün çocukları değil, Sihenk, Milli, Kahmut köylerindeki çocuklar da gelmektedir. Ancak Kahmut uzak olduğu için, çocuklar okula gitmekte zorluk çekiyor. Vakıa, Kahmut'tan 7-8 çocuk güçlükle Mameki'de barınarak okula gidebiliyor; lakin çoğunun gücü yetmez ki: Onun için Kahmut'da da bir okul açılmasını istiyoruz."

Bu hususdaki incelemelere göre, eskiden haydutların barındığı Kalan kazası çevresinde ve Cumhuriyet Hükûmetlerinin ıslâh ve imâr hamlelerine karşı seyitlerin ve ağaların ilk mukavemet hareketlerini gösterdikleri Kahmut nahiyesinde bu gün halkın çocuklarını okutmak için gösterdiği yakın ilginin büyük manası vardır.

Çünki Kahmut nahiyesi halkı, bu çevrelerde diğer bazı yerlerde de olduğu gibi, öz Türkçe konuşamamaktadır. Bu itibarla Kahmut'taki yurttaşlar çocuklarının da kendileri gibi geri kalmasını istememektedir.

İhalkın bu duygusunu rençber Hasan Turan şöyle anlatmak istemiştir:

"Hükûmetimiz bize ileri yol gösteriyor. Onun için biz de çocuklarımızı okutmak istiyoruz, onların bizim gibi cahil kalmamasına çalışıyoruz. Doğrusu çocuklarımız da zekidir, iyi okuyorlar."

Bu konu üzerindeki görüşmelere göre, Mameki kasabası 1940 yılında ilk defa beş sınıflı bir okula kavuşmuştur. Yeni okul yapısı kasabayı zenginleştiren yapılar arasındadır. Beş sınıfta seksen-yüz öğrenci ile bir Başöğretmen çalışmaktadır.

Bundan başka nahiye merkezi olan Cihik'de yine beş sınıflı bir öğretmenli ilk okul açılmıştır. Burada da elli-altmış öğrencinin okuduğu tesbit edilmiştir.

Kahmut nahiye merkezinde halkın dilediği gibi bir okul açılabilmesi için bir yapı yaptırılmış olmakla beraber öğretmen verilmemiştir. Bu nahiye çevresinde dahi güzel Türkçemizin yayılması ve işlenilmesi için ilk hamlede beş sınıflı olmasa bile üç sınıflı bir ilk okulun tez elden açtırılması çok uygun görülmüştür.

Mazgirt kazasında, Kale köyünden Resul Arslan da halk dileklerini şöyle belirtmiştir:

"Çocuklarımızı okutmak, yetiştirmek istiyoruz. Bunun için Kale, Kâston, Karayazı ve Keban köylerindeki çocuklar için de bir ilk okul açılmalıdır."

Bu kazaya bağlı Muhundu nahiyesi içindeki Koman köyünden Yeni Erdoğan adlı bir genç de Elâzığ lisesi edebiyat kolundan mezun olduğu halde para bulamadığından yüksek tahsile gidemediğini söylemiş ve fakir olan Tunceli halkının kabiliyetli çocuklarına da yüksek tahsil imkânının verilmesini dilemiştir.

Nazımiye kazasında, Tunceli vilâyetinin kurulduğu 1936 yılından itibaren 1938 yılı sonuna kadar öğrencilerin sayısında bir yükseliş olmakla beraber ikinci dünya harbinin başladığı 1939 yılından sonra azalmalar görüldüğü ve bunun da bazı genç sınıfların silâh altına alınmaları üzerine küçük yaştakilerin köy işlerinde çalıştırılması zaruretinden ileri geldiği söylenilmiştir.

Bu kazada, biri merkezde öğretmenli, diğeri Hakis nahiyesinde eğitmenli olmak üzere iki ilk okul vardır. Merkezde ilk okulun öğretmen kadrosu üç

olmakla beraber birinin askerde olduğu, birinin askere alınmak üzere bulunduğu ve diğerinin de henüz askerden geldiği öğrenilmiştir. Bununla beraber önümüzdeki yıl içinde dahi tek öğretmenle derslere devam edilmesi temin olunmuştur. Hakis nahiyesindeki ilk okulun askere alınmış olan eğitmeni yerine de dışardan bir eğitmen teminine tevessül olunmuştur.

Ovacık kaza merkezinin bulunduğu Pülür'deki yeni ilk okula diğer yerlerdeki gibi büyük ilgi gösterilmektedir. Yalnız bu kazanın eski yıllarda merkezi olan Zeranik köyünde okul olmamasından halk çok şikâyet etmiştir. Zeranik köyünde Hızır Er adını taşıyan vatandaş şöyle demiştir:

"Zeranik köyü 70 evlidir, 450 nüfusu vardır. Yanımızdaki diğer köylerin nüfusu da oldukça ileridir. Eskiden köyümüzde mektep vardı, fakat kaza merkezile birlikte Pülür köyüne kaldırıldı.

Zeranik köyünde bu gün okumak isteyen çocukların sayısı 50-60 kadar vardır. Yanımızdaki Ziyaret mahallesi ile Adaköy, Pardi, Kızık, Bornan, Topuzlu, Ferola köylerinde de okuma çağında 200 çocuk bulunmaktadır. Bu yavruları okutmak için eskisi gibi köyümüzde bir ilk okul açılmasını istiyoruz. Çünkü buralardan Pülür'e kadar küçük çocukların gitmesi, gelmesi kabil değildir."

Pertek kazasında da ilk okullara karşı halkın daha sıcak bir alaka gösterdiği söylenilmiş ve gelecek yıllarda yeni ilk okullar açılması dileği tekrarlanmıştır.

Pülümür kazası merkezinde beş sınıflı, fakat üç dershaneli bir ilk okul ile Deşt nahiyesine bağlı Hasan Gazi köyünde üç sınıflı bir ilk okul vardır. Merkezdeki ilk okulda ikisi erkek, biri kadın olmak üzere üç öğretmen, Hasan Gazi köyündeki ilk okulda da bir vekil öğretmen bulunmaktadır.

Kaza merkezindeki ilk okula, beş kilometre mesafedeki köylerden bile çocukların gelmesi, köylünün ilk okullara karşı gösterdiği büyük ilginin güzel bir örneğidir. Esasen bu çevredeki görüşmelerde de halkın ve ihtiyar hey'etlerinin, gerekli yerlerde yeni ilk okullar açılmasına matuf dilekleri yenilemiş olması da bu hususta çekilen mahrumiyetleri belirtmek itibarile dikkate şayan görülmüştür.

Tunceli sınırları içinde yaşayan halkın çocuklarını okutmak, yetiştirmek hususundaki bu güzel dileklerini, içinde bulunduğumuz şartlara ve imkânlara göre, tervice çalışırken Elâzığ'daki Kız Enstitüsüne bu çevre çocuklarından alınmış olan kız öğrencilerin durumunu da gözden geçirmek faydalı görülecektir.

Tunceli vilâyetinin kuruluşundan bir yıl sonra 1937 yılında Elâzığ'da açılmış olan Kız Enstitüsünde Tunceli'li kız çocuklarını yetiştirmek için üç yıl üzerine ders gösteren akşam yatılı kısmında 50 öğrenci hesabile tesbit edilen kadroya göre 1939-1943 yıllarında 48 kız tahsilini bitirmiştir.

İlk yıllarda Tunceli çevresinde tereddütle karşılanmış olmasına rağmen bu gün feyizli eserlerini verdiği ve gösterdiği için halkın kızlarını yetiştirdiği bu Enstitüde öğrenci kadrosunun 70-80 olarak tesbiti ve Tunceli ilk okul öğretmeni kadrosundan bir ilk okul öğretmeni verilmek suretile ders yılı müddetinin dört yıl olarak tatbiki kararlaştırılmış ve bu hususta Maarif Vekilliğimizin müsaadesi istenilmiştir.

Ancak, bu Enstitüde yetişen kızların, köylerine gittikleri zaman, öteden beri yaşadıkları şartlara göre yuvalarının durumu kendilerini tatminden çok uzak olması hasebile, kırıldıkları ve bir müddet sonra o topluluk içinde kayboldukları anlaşıldığından bu gibilere esaslı bir çalışma sahası yaratılması zarurî görülmüştür.

Bu Enstitüye Nazımiye kazasından gönderilmiş olan 6 öğrenciden 3'ünün tahsilini bitirdiği ve bunlardan birinin Elazığ'da biçki yurduna devam etmekle beraber diğer ikisinin köylerinde atıl vaziyette kalmış olması ve diğer kazalardan gönderilmiş olanlar arasında da bunların benzerleri bulunması bu zaruret ile teyid edilmektedir.

Bu vaziyet karşısında, Enstitüden çıkan Tunceli'li kızların ebe olarak yetiştirilmeleri düşünülmüştür. Esasen şimdiye kadar tahsilini bitirmiş bulunan 48 kız öğrenciden 19'unun Akçadağ Köy Enstitüsüne gönderilmiş olması bu çevre halkı arasında çocuklarını kız Enstitüsüne göndermek isteyenlerin şevkini arttırmıştır.

Böylelikle Tunceli çevresinin, diplomalı ebeler ve köy öğretmenleri hususundaki ihtiyaçlarının gelecek yıllarda daha düzenli bir şekilde karşılanabilmesi ümidi bu yöndeki çalışmaları hızlandıracak mahiyette bir adım olarak telakki edilmiştir.

Bu arada Tunceli çocukları için daha esaslı iki konuya dokunmak yerinde görülmüştür: San'at okullarile teknik bahçe okulları açmak.

Vilâyetin orman ve hayvan bakımından olduğu kadar bazı çevrelerinin meyva ve bahçe işleri itibarile elverişli bir durumda olması bir yandan Maarif diğer yandan Ziraat vekilliklerimizce san'at okulları, teknik bahçe okulları tesisi halinde halk ve Hükûmet bakımlarından çok faydalı neticeler alınabileceğini göstermektedir.

İlk hamlede, Nazımiye kaza merkezinde, bu gün bakımsızlık yüzünden harab olmak tehlikesi gösteren ve boş olan kışla ile tavladan istifade edilmek suretile, yatılı bir erkek san'at okulu açılması Tunceli sınırları içindeki çocuklara san'at öğretmek, iş hayatı yaratmak itibarile çok yerindedir. İlerde, Hozat kaza merkezinde dahi böyle bir san'at okulu açılması düşünülebilir.

Yine ilk merhale olarak Çemişgezek kazasında ve gelecek yıllarda da Pertek ve Mazgirt kazalarının münasip görülecek bir yerinde teknik bahçe okullarının açılması çok faydalı bulunmuştur.

Bu takdirde Tunceli çocukları daha geniş sahada çalışmak ve yetişmek imkânını bulmak suretile memleketimiz için daha iyi birer unsur haline gelmiş olacaktır.

Esasen Tunceli'ndeki okulların, öğretmenlerle öğrencilerin sayısını şöylece gözden geçirmek bu bakımdan da yerinde görülmüştür:

	Okullar	Öğretmenler	Öğrenci Kız	Öğrenci Erkek
Öğretmenli	35	53	265	754
Eğitmenli	29	42	534	2.063
Tutarı	64	95	801	2.817

Bu hususdaki incelemelere göre, tahsil çağında bulunan kız çocukların sayısı 8.850 ve erkek çocukların sayısı 11.933 olmak üzere 20.783'ü bulmakta ve bu hesaplara nazaran bu gün okuyanların tutarı % 6'yı geçmemektedir.

Bütün bunlar, halk tarafından ileri sürülen dilekleri Cumhuriyet Hükûmetimizin Tunceli çevresinde uyandırdığı Maarif hamlesinin müsbet bir şekilde karşılandığını, gelişmekte olduğunu göstermekle beraber ilk öğretim çağındaki çocukların gerektiği gibi okutulamadığını belirtmekte ve bu itibarla bu konu üzerinde önemle durulmasını gerektirmektedir.

Bu arada san'at okullarile teknik bahçe okullarının açılması, bu çevredeki gelişmeler ve ilerleyişler için, daha verimli bir merhale sayılmaktadır.

17. Ziraat Durumu

Toprak ve iklim şartları itibarile türlü özellikler gösteren Tunceli çevresinde ziraat hareketleri, bazı vilâyetlerimizde olduğu gibi, geniş ve ileri bir durumda değildir.

Birbirini kovalayan, birbirlerile boy ölçüşen yüksek dağlarla büyük ve coşkun sular, orman ve yaylaklar yüzünden ekime elverişli topraklar toplu

olarak bulunamamakta, bazı kazalarda dağ yamaçlarile eteklerindeki topraklardan, bazı yerlerde büyük nehir ve dere kenarlarındaki dalgalı araziden ve bazı yerlerde de vadilerle ovacıklardan istifade edilebilmektedir.

Ekime elverişli topraklardan bir kısmının da yasaklanmış ve boşaltılmış bölgede olması, bazı yerlerde büyük arazi sahipleri elinde toplanmış olan geniş topraklardan, istenildiği gibi işlenilmemesi hasebiyle, gerektiği kadar faydalanılamadığı ve bazı yerlerde ekime elverişli toprak elde edebilmek için ormanlarla fundalıkların yakıldığı ve söküldüğü vakidir ki bütün bunlar bu çevrede ekim sahasının dağınıklığını, darlığını ve azlığını göstermek itibarile dikkate şayan bulunmuştur.

Bunlardan başka Tunceli dolaylarındaki toprakların bir yandan yüksek dağlar ve yaylalar, diğer yandan büyük sular ve nehirler arasında olması yüzünden bu çevredeki ziraat işleri iklim şartları itibarile de türlü zorluklara maruz bulunmaktadır.

Ziraat aletlerinin iptidaî şekilde olması, toprağı sürmek ve işlemek için saban, mahsulü harman etmek için düven kullanılması yüzünden de ziraat işleri istenildiği gibi gelişememektedir.

Bütün bunlara rağmen bazı köylüler kendi ihtiyaçlarını karşılayacak surette ekim işlerile uğraşmakta ve bu da buğday ile arpa ve darıya ve biraz da çavdara inhisar etmektedir. Ancak topraksızlık yüzünden hiç ekemeyen, karın tokluğuna maraba ve yarıcı olarak çalışan köylüler yaşama hususunda çok zorluk çekmektedir.

Bununla beraber vilâyet sınırları içindeki ekim işleri ile çeşitli ziraat hareketlerini layıkile belirtebilmek için kazaların durumunu bu yönden incelemek daha uygun görülmüştür.

Çemişgezek kazasında, toplu arazi olmadığı için toplu ziraat de yoktur. Bu çevrede 25 hektardan fazla toprak sahibinin 9 yurttaştan ibaret olduğu ve bunların topraklarının da 615 hektarı geçmediği anlaşılmıştır.

Yaz ve kış aylarında iki defa ekilen bu kaza topraklarında geçen yıl elde edilen mahsulün ortalama hesapla çok düşük olmasına ve köylü tohumluğunu bile çıkaramamış bulunmasına rağmen bu yıl kasaba civarında bire on, ova köylerinde bire sekiz, bire altı olmak üzere ortalama bire sekiz mahsul alınabildiği memnunlukla söylenilmiş, geçen yıl istihsalin az olması hasebiyle kışın az ekildiği halde son mahsulün iyi olması yüzünden yazlık ekimin çok iyi olduğu ve fakat susuz yerlerin yaz tohumlarının da iyi olmadığı ilâve edilmiştir.

Çabuk ve kolay yetişmesi ve verimli olması hasebiyle Tunceli'nin dağlık kısımlarında olduğu gibi Çemişgezek kazası çevresinde dahi darı ekimi ileri bir durumdadır. Kaza merkezindeki konuşmalarda bir vatandaş bunu şu sözlerle belirtmiştir:

"Bu yıl geçim darlığı yüzünden sebze ekilecek yerlere bile darı ekilmiştir. Bostan tarlaları, sebze bahçeleri kâmilen darı ile dolmuştur. Buğday ziraatimiz de arpalarımız da iyidir."

Aşvan-Çemişgezek yolu üzerinde Lal Uşağı köyünde Hüseyin Cengiz adlı yurttaş da şöyle demiştir:

"Bu köy halkı, su olmadığı ve kurak geçtiği için geçen yıl darlık çekmiştir. Fakat bu yıl hiç yağmur düşmediği halde buğday ve arpa mahsulü iyicedir. Esasen buralarda su olmadığı için susuz ziraat edilir. Tabiî darı ekememekteyiz."

Bu hususiaki incelemelere göre, 1942 yılı hububat istihsaline ait hesaplar sonunda, bu kaza çevresinde 700 ton buğday, 334 ton arpa ve 75 ton darı, 19 ton çavdar elde edilebildiği anlaşılmış ve bunlara ilâveten temin edilen diğer maddeler de şu suretle sıralanmıştır: 31 ton börülce, 17 ton nohut, 6 ton mercimek, 4 ton fasulye, 30 ton patates, 20 ton soğan, 5 ton fiğ, 1 ton mısır.

Esas itibarile sulu ve bereketli topraklardan bir kısmı yasaklanmış ve boşaltılmış bölge içinde bulunduğu cihetle bu çevre istihsalâtının daha fazla gelişemediği söylenilmekle beraber 1943 yılı istihsalinin daha iyi olacağı hakkındaki umutlar tekrarlanmış ve ziraat işlerini daha ileriye götürebilmek üzere yasak ve boşaltılmış bölgedeki topraklardan faydalanılması ve yeni ziraat aletleri verilmesi için halk tarafından ricalarda bulunulmuştur.

Bu kazaya bağlı Vaskovan nahiyesinde Eşküni Zimyan köyü ile Murat kıyısında Hastek, Vaskovan köylerinin ve merkeze bağlı diğer köylerin tahminen 50.000 dönüm turarında olan ziraate elverişli topraklarını işlemek için halkın yeni ziraat aletlerine matuf dileklerini yerine getirmek çok faydalı görülmüştür.

Esasen kaza merkezinde halk ile vaki görüşmelerde, Zühtü Akpulat adlı vatandaş halkın bu dileğini şu sözlerle ileri sürmüştür:

"Bundan sonra ziraat işlerimize daha çok hız vermeliyiz. Ancak buralarda çift işlerimiz çok iptidaidir. Karasabanla harmandan kurtulmak için bize yeni ziraat aletleri verilmesini istiyoruz. Elbirliği ile topraklarımızı işleyebilmek için parası ile bize bir tane tekerlekli pulluk ile biçer bağlar bir makina gönderilmesini rica ediyoruz. Buralara şimdiye kadar hiç pulluk girmemiştir."

Kaza çevresinde geçen yıla kadar görülen ve mahsullere zararı dokunan kımıl ile geçen yıl ortaya çıkan lop hastalığı mücadele ile önlenilmiş olmakla beraber ot çekirgelerinin daha çok yasaklanmış ve boşaltılmış bölgede üremesi yüzünden, bu mahsullere zarar vermekte olduğu ve gereken mücadelelere devam edildiği öğrenilmiştir. Bununla beraber meyva ağaçlarında hastalık görülmediği söylenilmiştir.

Bu münasebetle Çemişgezek kazasındaki meyvacılık işlerile diğer mahsullere temas etmek yerindedir. Çemişgezek kaza merkezi ile dağ çevresinde elma, armut, badem, ceviz, kayısı, erik ve dut ağaçları bulunmaktadır. Yalnız yasaklanmış ve boşaltılmış bölgedeki meyva ağaçları bakımsızlıktan kurumakta ve bunların meyvaları heder olmaktadır. Buna rağmen kaza çevresinde 1941 yılında 85 ton badem, 15 ton ceviz, 25 ton dut, 12 ton zerdali, 10 ton armut, 15 ton elma elde edilmiştir.

Çemişgezek kasabasında ve Germili ile Başvartanik nahiyelerinin bazı köylerinde menengiç adı verilen yabani sakız ağaçlarına 1939 yılından beri tatbik edilmekte olan antep fıstığı aşısı müsbet netice vermiştir; bu sebeple bu aşılara devam edildiği gibi alıç diye anılan yabani muşmulalara da ayva aşısı tatbik edilmekte ve Niğde, Amasya elmalarının kışlık aşılarını tatbike de çalışılmaktadır.

Meyvacılık işlerinin bu çevrede daha verimli bir hale konulabilmesi için Çemişgezek'te bir fidanlık kurulması çok yerinde görülmüştür. Bu takdirde eğitmenli okulların, örnek bahçelerini canlandırmak üzere bu fidanlıktan istifade etmeleri kabil olabileceği gibi köylülerin de hiç olmazsa bu bakımdan kalkınması imkânı elde edilmiş olacaktır.

Bundan başka bu kaza dahilinde bir teknik bahçe okulu açılması da çok faydalı bir tedbir olarak düşünülmüştür. Bu kaza çevresindeki meyva bahçelerinin 300 hektardan ibaret olduğu ve bağlık kısımların da 100 hektarı bulduğu ve bostan işleri için de 10 hektarlık bir yerden faydalanıldığı anlaşılmıştır.

Sebzecilik itibarile de gelişmeye elverişli olan bu kazada dut ağaçlarının bol olmasına rağmen yalnız merkez nahiyesine bağlı, Savuk köyünde ipekböceği beslenilmekte ve bu mahsulden her yıl bu köye yüzlerce lira girmektedir.

Kazanın 35 köyünde de arıcılık üzerinde çalışılmaktadır. Son incelemelere göre eski olmakla beraber 1.800'ü bulan kovanlardan geçen yıl 9 ton bal ve 1.200 kilo balmumu istihsâl edildiği anlaşılmıştır.

Bu çevrede arıcılığı daha fennî bir şekilde yaymak için ziraat vekilliğimizce gönderilmiş olan örnek kovanlardan layıkile istifade edilememiştir. Bal yapmaya mahsus olan gömeç makinası gönderildiği takdirde bu örnek kovanlardan faydalanılacağı ve bunların yapılması suretile arıcılığın daha verimli bir hale getirileceği anlaşılmıştır.

Bu kaza çevresinde bu yıl bir köyde çeltik ekimine izin verildiği gibi ova köylülerinin kendi ihtiyaçları için 100 kilo kadar pamuk ektikleri de öğrenilmiştir.

Hozat kazasında, mahdut miktarda buğday, arpa ve darı ekilmektedir. Esas itibarile ziraat bilgileri çok geri olan bu çevre halkının ziraat işleri için eski zamanlardan beri büyük bir ilgisi görülmediği gibi hububat ziraatinin 1000 hektarlık bir sahaya inhisar ettiği ve su yolları iyi tanzim edilmediği cihetle ekim zamanlarında sıra ile su alınmadığı için kavgalar olduğu anlaşılmıştır.

Bununla beraber 1941 yılında 100'er ton buğday ve arpa ile 18 ton darı mahsulü alındığı halde 1942 yılı mahsulünün, 6 yıldan beri görülen kımıl hastalığı yüzünden, çok zarara uğradığı ve fakat bu yıl kımıl olmadığı cihetle hububat mahsulünde % 60-70 nisbetinde bir fazlalık umulduğu söylenilmiştir.

Bu konu üzerinde halk ile vaki görüşmelerde Mustafa Apaydın adlı vatandaş şöyle demiştir:

"Buralarda 15-20 yılda bir defa kımıl hastalığı çökmekte ve 5-6 yıl mahsulümüze zarar verdikten sonra kaybolmaktadır. Hükûmetimizin geçen yıl bu haşereye karşı açtığı mücadele ile bu yıl kımıldan kurtulmuş bulunuyoruz."

Bu hususdaki incelemelere göre geçen kış aylarındaki ekim, tohum bulunabildiği için, iyi olmakla beraber yazlık ekim, tohum tedarik edilemediğinden noksan olmuştur. Bununla beraber bu yıl mahsulün iyi olduğu idare amirlerince de teyid edilmiştir. Ancak bu kaza çevresindeki hububatın hiç bir zaman kaza ihtiyacını karşılayamadığı ve Çemişgezek, Mazgirt kazaları ile Elâzığ'dan buğday temini zarurî olduğu da ilave edilmiştir.

Bu kaza çevresinde nohut, fasulye, mercimek ekiminin birer ton gibi basit miktarlarda bulunması bakliye ziraatinin de çok geri olduğunu göstermekte ve eskiden çok az ekilen soğandan 1941 yılında 9 ton istihsâl edilmiş olması köylülerin iyi bir katık olarak kullandıkları soğan ekimine önem verildiğini belirten bir delil olarak ileri sürülmektedir.

Hozat kazası meyvacılık ve sebzecilik bakımından henüz geri bir durumdadır. Halk bu hususlaki ihtiyaçlarını diğer kazalarla Elâzığ'dan temin etmektedir. Bununla beraber zerdali ve erik ağaçlarından, 1941 yılındaki hesaplara göre 8'er ton meyva alınmış ve 1 ton da vişne elde edilmiştir.

Bu itibarla Hozat kazası diğer kazalara nisbetle büsbütün de meyvasız sayılamaz. Ancak yeni fidan yetiştirmek, çeşitli meyva elde etmek ve ağaçlara fennî şekilde bakmak gibi hususlarda geri bir haldedir.

Bu kaza çevresinde hububat ve meyvacılık bakımlarından geri olmasına mukabil ceviz ağacı ve ceviz mahsulleri bakımından vilâyet sınırları içindeki diğer kazalara nisbetle, en zengin bir durumdadır. İlgililerin tesbit ettiği hesaplara göre bir kısmı yasaklanmış ve boşaltılmış bölgede olmakla beraber, 1941 yılında 130 ton ceviz elde edilmiş olması bu zenginliğin güzel bir delilidir.

Esasen cevizin Türkçe başka bir adı olan kozdan alınmak suretile bu kaza adının Kozat, Hozat olarak anılması da ceviz ağacının ve mahsulünün bu çevredeki zenginliğine başka bir delil olarak gösterilmektedir.

Bu kazada az miktarda olmakla beraber patates ziraati vardır. Fakat bu sahadaki toprak durumu itibarile patateslerin sulanmasına lüzum görülmektedir. Bundan başka bu kaza çevresindeki İn ve Türktanır köylerinde tütün ekimi de olmaktadır.

Hozat kazasında dahi 16 köyde arıcılık ile uğraşılmaktadır. İlgililerin tesbit ettiği rakamlara göre 1942 yılında eski 450 kovan ile 2 tondan fazla bal ve 180 kilo kadar bal mumu elde edilmiştir. Bu çevredeki köylüler dahi yeni arı kovanları gönderilmesi için ricada bulunmuştur.

Kalan kazasında ziraat durumu tamamen iptidaî bir haldedir. Çok eski çağlarda buralarda yaşayanların şekavet suretiyle geçinmeleri ve toprak işlerine asla iltifat etmemeleri yüzünden, türlü bakımlarla olduğu gibi, ziraat sahasında görülen geriliğin son yıllarda Tunceli çevresini kucaklıyan ıslâh, imâr ve ihya hareketlerile birlikte, ortadan kalkacağı şüphesiz bulunmuştur.

Eski zamanlarda mülkiyet hissinin müesses olmadığı bu yerlerde bu gün köylünün toprağa bağlanmak, toprak işlerile hayatını kazanmak için gösterdiği yakınlık ve ilgi bunun bir delilidir.

Ancak, bu gün Kalan kazasında buğday ve arpa ve darıya inhisar eden hububat ekimi ile elde edilen mahsul bu çevrede yaşayanların üçte birini doyuracak derecededir; bu sebeple üçte ikisinin Mazgirt ve Pertek kazalarından kendi paraları ile temini zaruridir.

Esasen 1941 yılı içinde 300-400 hektarlık saha üzerinde 80 ton buğday, 125 ton arpa ve 14 ton darı elde edilmiş olması da kaza halkının ekmekliğini temin için diğer kazalara başvurmak zaruretinde bulunduğunu göstermektedir.

Bununla beraber bu çevrede toprak işleri düzenlendiği ve zamanında tohum temin ve tevzi edilebildiği takdirde hububat ekiminin daha çok olacağı ve iyi mahsul alınacağı umulmaktadır. Bu yıl gerektiği kadar tohum bulunamamış ve bazı topraklar da ekilememiş olmasına rağmen, geçen yıla göre, daha iyi mahsul elde edildiği anlaşılmıştır.

Bu konu üzerinde, Kalan kaza merkezi olan Mameki'deki görüşmelerde, halk adına Kahmut nahiyesine bağlı Tüldik köyünden Hasan Yeşil şu dilekte bulunmuştur:

"Toprağımızı istediğimiz gibi ekebilmek için bize tohum verilmesini istiyoruz. Bundan başka bizlere meyva fidanları verilecek olursa bunları da yetiştirir, üretiriz. Sonra buralarda çedene dediğimiz yabani sakız ağaçlarına da, başka yerlerde olduğu gibi antep fıstığının aşılanmasını diliyoruz."

Bu hususdaki incelemelere göre Kalan kazası çevresinde meyva olarak yalnız dut bulunmaktadır. Bununla beraber bu da vilâyet sınırları içindeki diğer bazı kazalara nazaran ileri bir durumda değildir. Esasen 1941 yılındaki toplayışlara göre 450 dut ağacından ancak 5 ton dut elde edilmiş olması da bunu teyid etmektedir.

Bu kazadaki ceviz ağaçlarının da büyük bir mikdar teşkil etmediği aynı yılda 2 ton ceviz elde edilmesile sabit bulunmaktadır.

Ancak, halkın dilediği gibi, parasız meyva fidanı dağıtmak ve bakım işleri ziraat memurları tarafından halka öğretilmek suretile bu çevrede dahi meyvacılığın canlandırılması ve yabani sakızlara aşı tatbiki suretile de yabani ağaçlardan faydalanılması temenniye şayan bulunmuştur.

Bu arada, sebzecilik işlerine de yer verilmesi, bu kaza merkezinin Elâzığ-Pülümür-Mutu ana yolu üzerinde bulunması ve ilerde daha elverişli vaziyete namzet olması itibarile de, iyi ve verimli bir teşebbüs olarak mütaala edilmiştir.

Böylelikle bu kaza içindeki ziraî hareket ve faaliyetleri uyandırıcı ve ilerletici tedbirlere başvurulurken, diğer bazı yerlerde olduğu gibi, bu çevrede dahi hububata ve diğer mahsullere zarar vermekte olan vahşi hayvanlarla mücadele işlerine hız ve önem verilmesi çok yerinde görülmüştür.

Vakıa, bu kazada domuz mücadelesi için 14 silâh bulundurulmaktadır. Ancak, bu silâhların bozuk ve tamire muhtaç olduğu idare amirlerince söylenilmiştir. Bu sebeple son yıl içinde öldürülmesi gerekli 169 yabani domuzdan 120 tanesinin öldürülebildiği ve kuyruklarının ziraat müdürlüğüne gönderildiği öğrenilmiştir. Şu duruma göre mücadeleyi daha iyi bir şekilde görebilmek için yeni silâhlar verilmesi, eski silâhların da tamir edilmesi gereklidir.

Mazgirt kazası, ziraate elverişli ve bereketli topraklarile dikkati çeken kazalar arasında bulunmaktadır. Bu kazaya bağlı Çarsancak ve Muhundu nahiyelerinin geniş toprakları ovada ve sulak bir sahadadır.

Buralarda yaşayanların esas işleri çiftçilik olduğu halde kaza çevresinde toprak işlerinin iyi düzenlenememiş olması, geniş topraklardan bir kısmının bazılarının ellerinde toplu olarak bulunması ve bazı toprakların istenildiği gibi işletilmemesi hasebile ziraat hareketleri çok mahdut maddelere ve miktarlara inhisar etmektedir.

Bu konu üzerindeki incelemelere göre, 1941 yılında buğday, arpa, çavdar ve darı ekimi için 2.000 hektar toprağın işlenebildiği ve böylece 500 ton buğday, 450 ton arpa, 4 ton çavdar ve 10 ton darı elde edilebildiği anlaşılmış ve son yıldaki ekim işlerile mahsul durumunun, mevsiminde yağan yağmurlarla, geçen yıla nazaran, daha fazla ve daha iyi olduğu söylenilmiştir.

Bu kaza çevresinde mercimek, fasulye ve nohut ekiminin az olduğu ve 1941 yılında bunlardan ikişer, dörder ton kadar mahsul alınabildiği ve patates, soğan, sarmısak ekimine ve istihsaline de bunlardan biraz daha fazla olarak önem verildiği öğrenilmiştir.

Bu mahsullerden başka Çarsancak nahiye merkezinin bulunduğu Peri köyü ile civarındaki tütün ziraatinin de ilerlemesine çalışılmakta olduğu anlaşılmıştır.

Kazanın meyvacılık itibarile durumu, geniş ve elverişli topraklara rağmen, ileri bir derecede değildir. En çok temin edilen meyvalar, 1941 yılındaki toplayışlara göre, 29 ton armut, 22 ton dut, 3'er ton elma ile ceviz ve badem, 7 ton zerdali, 2 ton erik ve 1 ton da kayısıdan ibarettir. Bu çevrede meyvacılık için sarfedilecek emeklerin bilgili ve sürekli çalışmalarla çok iyi sonuçlar vereceği umulmaktadır.

Kaza sınırları içindeki arıcılık işlerinin de ileri bir durumda olmadığı öğrenilmiştir. Son yıl içinde tesbit edilen rakamlara göre 650 eski kovanla 3 tona yakın bal ve 400 kilo kadar balmumu istihsal edilmiş olması da bu hususdaki çalışmaların verimini göstermektedir.

Nazımiye kazası, ziraî mahsuller bakımından, Hozat ve Kalan kazalarından daha ileri görülmekle beraber çeşit ve mikdar itibarile geri bir durumdadır. Başlıca ekilen maddelerin, diğer kazalarda olduğu gibi, buğday ve arpa ile darı-kuşyeminden ibaret bulunduğu ve 1941 yılındaki hesaplara göre bu maddelerden 350 ton buğday ile 150 ton arpa, 10 ton darı olmak üzere 510 ton mahsul alınmış olduğu öğrenilmiştir.

Esasen bu kazanın toprak durumu da bu gerilikte amil olmaktadır. Umumiyetle meşe fındalıklarile çevrilmiş olan bu sahada tarla halindeki topraklar az olduğu gibi toprağın verim kabiliyeti de Orta Anadolu'nun step kısmındaki gibi zaiftir. Ortalama hesaplarla toprağın verimi buğdayda bire beş, arpada sulu yerlerde bire 6-7 nisbetindedir.

Bu itibarla bu çevrede hububat ziraatini ilerletebilmek, hatta hiç ekilmeyen fasulye, nohut, mercimek ve saire gibi ana gıda maddeleri yetiştirebilmek için ya meşe fundalıklarını feda etmek suretile yeni tarlalar hazırlamak yahut da halkın yiyecek maddelerini sürekli olarak dışardan temin etmek zarurî görülmektedir ki her iki şekil de türlü bakımlarla tetkike şayan bulunmakta ve köylüyü topraklandırmak kabil olamadığı takdirde daha elverişli yerlere yerleştirmek suretile müstahsil hale getirmek imkânlarının araştırılması uygun bir tedbir olarak düşünülmektedir.

Bu konu üzerinde halk ve idare amirlerile vaki görüşmelere göre, hububat ekiminin azlığı ve toprak darlığı yüzünden türlü zorluklara uğranıldığı söylenilmiş olmakla beraber ekim işlerini ileri götürmek için tohum ve ziraat aletlerile yardım edilmesi hususunda bazı dileklerde bulunulmuştur.

Merkeze bağlı Geriş köyü muhtarı Hüseyin Giriş bu dilekleri şu sözlerle belirtmiştir:

"Yerli tohumlarımız iyi değildir. Bize ıslâh edilmiş tohum verilmesini istiyoruz. Geçen yıl başka taraflardan bize gönderilmiş olan arpa tohumu ile çok iyi mahsul alınmıştır. Bundan başka köylüye sapan demiri dağıtılmasını istiyoruz. Geçen yıl Ziraat Bankasından getirtilen sapan demirleri köylüye yetmedi."

Hasan Mezra köyü önündeki konuşmada Geriş köyünden Memik Sönmez de şöyle demiştir:

"Tohumluklardan başka çift hayvanı, öküz verilmesini istiyoruz."

Hosum köyü muhtarı Kali Yıldız da ekilenlerin zarardan korunması için yaban domuzlarile iyi mücadele edilmesini istemiştir.

Kaza çevresinde meyvacılık armut, vişne, ceviz ve dut ile elmaya inhisar etmektedir. Bunlardan, 1941 yılındaki toplamalara gire, 12 ton armut, 9 ton

vişne, 4 ton ceviz, 2 ton elma ve 1 ton dut olmak üzere 28 ton mahsul elde edilebildiği anlaşılmıştır.

Kazaya bağlı Hakis nahiyesinde Tanrı vergisi olarak yetişmiş bulunan ceviz ağaçlarının kerestesinden mahdut mikdarda mobilya işleri için istifade edilmekte ve toplanan cevizler de buralarda sarfolunmaktadır. Diğer meyvalar pek az köylere ve çok mahdud ellere inhisar etmektedir. Halk, umumiyetle meyva yetiştirmeye hevesli görülmemekle beraber son yıllarda bazı yurddaşlarca bu hususta ilgi gösterilmeye başlanılmıştır.

Kaza merkezindeki toplantıda halk adına Geriş köyü muhtarı Hüseyin Giriş'in söylediği şu sözler bunu da teyid etmektedir:

"Buralarda ahlat, elma ve armut bulunmaktadır. Fakat aşılı olmadığından bunlardan istifade edemiyoruz. Bunların aşılanma usullerinin bize gösterilmesini ve iyi ve yeni meyva fidanları dağıtılmasını istiyoruz."

Kaza çevresinde bazı yerlerde ahlat, vişne dahi bulunmakta ve bazı köylerde bulunan beyaz ve kara dut halkın gıda maddeleri arasında sayılmaktadır. Bu itibarla bu gün mahdut mikdarda da olsa buralarda yetişmekte olan meyvalardan başka, erik, kiraz, şeftali ve kayısı gibi meyvaların yetiştirilmesi suretile, halkın meyvacılık bakımından faydalanabilmesi için bir yandan parasız meyva fidanı dağıtılması ve bunların köylere kadar ulaştırılması, diğer yandan bakım işlerile yakından ilgilenilmesi çok yerinde görülmüştür. Esasen buralardaki toprak durumunun da bu meyvaları yetiştirmeye elverişli olduğu söylenilmiştir.

Kaza sınırları, içindeki sebzecilik de mahdut köy ve cinslere inhisar etmektedir. Köylü fasulye, bamya, patlıcan, domates gibi sebzeleri alış veriş için değil, kendi yiyeceğini karşılamak için yetiştirmektedir. Esasen sebzecilik bu çevredeki toprak darlığı yüzünden ileri bir vaziyet vaadetmemektedir. Çünki toprak geniş olduğu takdirde köylülerin buralara sebze yerine buğday ve sair gıda maddelerini ekmeyi tercih edecekleri şüphesiz görülmektedir.

Bu kaza çevresindeki arıcılık da çok mahduttur. Geçen yıl içinde 13 köyde eski 120 kovanla 1,5 ton bal ile 60 kilo kadar bal mumu alınabilmiştir.

Ovacık kazası, ziraat işleri itibarile, hiç de ileri bir durumda değildir. Bu kazanın da deniz seviyesinden çok yüksekte bulunması, dört yandan yüksek dağlarla çevrili olması çeşitli ziraat işlerinin istenildiği gibi gelişmesine imkân bırakmamaktadır. Munzur'un şimal cihetine rastlayan çakıllı ve kumlu topraklar ziraate elverişli olmamakla beraber Munzur'un cenup cihetine düşen topraklardan ziraat işlerinde faydalanılmaktadır.

Mütehassısların geniş bir dere yatağı olarak tavsif ettikleri Ovacık çevresinde yer yer rastlanan iyi topraklı düzlüklerde ve Munzur suyu kenarlarındaki hububat ekimi başta buğday ile arpaya, sonra darı ile pek az mikdar çavdara inhisar etmektedir. Köylünün bu dağlık saha içinde ektiği hububat ile temin ettiği mikdarlar, 1941 yılındaki hesaplara göre, 120 ton buğday, 60 ton arpa, 30 ton darı, 2 ton da çavdar olmak üzere 212 tondan ibarettir.

Bu çevrenin çok yüksek olması hasebile ekilen buğdaylarda yumuşak buğday cinslerinin tercihi zarurî olduğu ve soğuğa dayanıklı bulunmaması sebebile de yulaf ziraatine imkân bulunamadığı anlaşılmıştır. Bununla beraber bu yüksek dağlık saha içinde, bütün Tunceli köylüsü için olduğu gibi, Ovacık köylüleri için de belli başlı gıda maddesi olan darıların yerine soğuğa dayanıklı olan çavdarın ikamesi faydalı görülmektedir.

Kazanın hububat ziraati itibarile görülen bu geri durumuna rağmen bu yıl mahsul işlerinin elverişli olduğu öğrenilmiştir. Hozat-Ovacık yolu üzerinde Kakbil nahiye merkezinin bulunduğu Karaoğlan'daki görüşmelerde bir vatandaş şöyle demiştir:

"3-4 yıldan beri buralarda görülen kımıl hastalığı, mücadelesiz ortadan kalktığı ve kışlık ekimi de iyi olduğu için bu yıl mahsulün iyi olacağı umulmaktadır. Ancak buğday ve arpa mahsulünde bu iyiliğe mukabil 2000 metre yükseklikte olan bu yerlere ilkbahar yağmuru düşmediği için darılar iyi olmamıştır."

Zeranik köyündeki görüşmelerde de bu yıl mahsulün iyi olduğu köylüler tarafından ifade ve teyid edilmiştir.

Hububat ziraatindeki bu iyiliğin bakliye ziraatinde de görüldüğü halk ve idare amirlerile vaki konuşmalardan anlaşılmıştır. Vakıa bu kaza çevresinde bakliye ziraati fasulye, nohut ve fiğ olmak üzere üç çeşide inhisar eylemektedir.

Ancak buradaki fasulye ziraati, Tunceli sınırları içindeki diğer kazalara nazaran, önemli bir vaziyet arz etmektedir. Bu vilâyet içinde yalnız Çemişgezek kazasında 8, Hozat kazasında 1, Pertek kazasında 9 ton olmak üzere 18 ton fasulye yetiştirildiği halde, 1941 yılındaki hesaplara göre, Ovacık kazasında 100 ton fasulye istihsal edilmiş olması da bunu teyid etmektedir.

Munzur suyu ile Haçovar suyu arasındaki Adakale köyünde yetiştirilmekte olan bu beyaz fasulyelerin ufak taneli olmasına rağmen çabuk piştiği ve bu suretle kazandığı şöhretten başka lezzetli olması yüzünden çoğunun Tunceli sınırları dışında satılmakta olduğu ve köylülerin bu fasulyelerden

çok azını kendileri için alıkoyduğu anlaşılmıştır. Bu fasulyelerden bu yıl 150 ton istihsal edileceği umulmaktadır.

Bu kazadaki fiğ ekimi de Çemişgezek kazasından sonra ikinci derecede gelmektedir. Bununla beraber bu da, 1941 yılındaki toplamalara göre, 7 ton gibi gayet mütevazı bir mikdardan ibaret bulunmaktadır.

Bu çevredeki nohut istihsali dahi 2 ton gibi basit bir mikdara inhisar etmektedir. Kazadaki patates ekimi 20 ton olduğu halde soğan ekimi de 2 tondan fazla değildir.

Ovacık kazasının yeni ve eski merkezleri olan Pülür ve Zeranik köylerinde halk ile vaki görüşmelerde mahsulleri korumaya ve istihsali arttırmaya matuf bazı dileklerde bulunulmuş ve Pülür-Zeranik yolu üzerindeki Kedek köyü muhtarı Ali Çelik şöyle demiştir:

"Domuzlar ekinlerimize çok zarar veriyorlar. Köyümüzde eski iki martin silâhı vardır, fakat fişekleri yoktur; olsa da tesirsizdir. Bu yüzden tarlalarımızı da sulayamıyoruz. Çünki domuzlar sulanan tarlalara daha çok zarar veriyorlar. Topraklar sulanınca yerler yumuşuyor, domuzlar da burunlarını sokarak tarlaları sapan gibi sürüyorlar ve mahsulleri kökünden yutuyorlar. Buna karşı koymak için tarlalarımızı sulamıyoruz, fakat bu sefer de ekinlerimiz iyi olmuyor.

Bundan başka kurtlar da davarlarımıza saldırıyor. Hükûmetimiz silâh ve fişek versin, biz de bu zararlı hayvanlarla savaşırız, uğraşırız."

Zeranik köyünden Yusuf Baykal adlı vatandaş da şu sözleri söylemiştir:

"Domuzlardan çok zarar görüyoruz. Bir aydan beri geceleri ateş yakarak tarlalarımızı bekliyoruz. Bu hal İkinciteşrin ayının sonlarına kadar sürer. Domuzlarla mücadeleye silâhsız gücümüz yetmiyor. Bari Hükûmetimiz, buna bir çara bulabilseydi."

Pardi köyü muhtarı Süleyman Ayata da şöyle demiştir:

"Buraları altı ay kış, altı ay yazdır. Mahsulümüz iyi olur, fakat tohumluk bulmak şartile. En büyük dertlerimizden biri domuzlardır. Bunlar darılarımızı ve bütün mahsullerimizi yiyorlar. Sabahlara kadar tarlalarımızın başında bekliyoruz. Mücadele için silâh istiyoruz, fakat alamıyoruz.

Bundan başka darıları hatta fasulyeleri kesen bir böcek var, onlarla da mücadele edilmesini istiyoruz."

Halkın, ziraat işlerini ileri götürmeye matuf dilekleri de, tohumluk ve ziraat aletleri üzerinde toplanmaktadır. Bu konuda Haydar adlı bir vatandaş şunları söylemiştir:

"Buralarda toprağın veriminden tam olarak istifade edebilmek için köylüye ziraat aletleri, damızlık hayvan verilmelidir."

Zeranik köyünden Yusuf Baykal da şunları ilave etmiştir:

"Ziraat işlerimizde çift için sapan demirine ihtiyacımız vardır. Bundan başka tırnak da verilmelidir. Bunlar Ziraat Bankası eliyle bizlere ulaştırılmalıdır."

Pardi köyünden Süleyman adlı yurddaş da şu dilekte bulunmuştur:

"Biz, ıslâh edilmiş yonca tohumuna da çok muhtacız. Buralar yonca işlerine çok elverişlidir."

Esasen, diğer bazı vilâyetlerimizde olduğu gibi, Tunceli çevresinde de başta buğday olmak üzere çeşitli hububat tohumlarını, mahallî şartlara en uygun olanlarından seçmek ve türlü tohumları tasfiye ve ıslâh etmek suretile ziraat işlerimizi düzenlemek çok yerindedir. Bunun için de ıslâh istasyonu ile deneme tarlalarının kurulması temenniye şayan görülmüştür.

Ovacık kazası, meyvacılık ve sebzecilik işlerinde, çok geri bir durumdadır. Bu çevrede bulunan 500 kadar ceviz ağacından 1941 yılında 6 ton kadar ceviz elde edilmiştir. Başka hiçbir meyva yoktur. Bununla beraber buralarda yetişebilecek ve dayanabilecek meyva ağaçlarını parasız dağıtmak ve halkı teşvik etmek suretile meyvacılık hareketlerini uyandırmak gerekli ve faydalıdır.

Esasen bundan 5-6 yıl öncelerine kadar patlıcan, biber, domates gibi sebzeleri bilmiyen Ovacık köylülerinin, Tunceli'ndeki ıslâhat hareketlerile mütenazır olarak yol ve muvasala işlerinin tanzimi suretile, Elâzığ'dan ve diğer yerlerden getirttikleri sebze fidelerile, bu gün çeşitli sebze yetiştirmekte olması da Tunceli sınırları içinde Ovacık gibi yüksek yerlerde yetişebilecek meyva ve sebze çeşitlerinin yayılmasına matuf çalışmalardan iyi neticeler alınabileceğini göstermektedir.

Zeranik köyündeki görüşmelerde, Munzur Gündüz adlı vatandaşın söylediği şu sözler meyvacılık ve bağcılık hususunda halk arasında uyanan ilgiyi belirtmektedir:

"Biz, meyva fidanları istiyoruz. Hiç olmazsa ilk önce deneme için gönderilsin. Sonra buralardaki üzüm kütükleri eskidir. Bizlere asma çubukları da verilirse bu yönden de çalışırız."

Ovacık kazası merkezi deniz seviyesinden 1.250 metre kadar yüksek olduğu halde buralarda asma çubuklarının, kış gelmeden toprak altına gömülmek suretile muhafaza edildiği ve buna rağmen yaz aylarında üzüm alına-

bildiği söylenilmekte ve Kızık köyündeki asma çubuklarının da böylece korunduğu örnek olarak gösterilmektedir. Bu duruma göre halkın meyvacılık ve bağcılık hakkındaki dileklerinin yerine getirilmesi de incelenmeye değer görülmüştür.

Bu kazadaki arıcılık hareketleri yedi köyde 110 eski kovana inhisar etmektedir. Bununla beraber bu kovanlarla 1942 yılında 1,5 ton bal ve 60 kilo kadar balmumu elde edilebildiği anlaşılmıştır. Bu hususdaki çalışmaların fennî şekillerle ve usullerle daha çok gelişeceği umulmaktadır.

Pertek kazası, vilâyet sınırları içinde, ziraat işleri bakımından en ileri ve en elverişli bir durumdadır. Tabiat ve iklim şartlarının bu kaza çevresinde el ele vermiş olması, bu sahadaki hareketlere feyizli bir istikamet vermekte ve bu yöndeki teşebbüslerin sürekli ve dikkatli çalışmalarla daima müsbet neticeler verebileceğini müjdelemektedir.

Kazanın hububat ekimi, en ziyade buğday, arpa ve darıya inhisar etmekte ve bu yıl mahsulün iyi olduğu söylenilmektedir. Bu çevrede, 1941 yılındaki hesaplara göre, 5.000 hektarlık saha işletilmek suretile, 2.000 ton buğday ile 800 ton arpa ve 40 ton darı olmak üzere 2.840 ton hububat elde edilmiştir.

Bu kazanın bazı köylerinde, tohumluk temin edilmek şartile, hububat ekiminin daha ileri götürülebileceği anlaşılmıştır.

Kaza çevresinde bezelye ve börülce hariç olduğu halde diğer bakliyeler yetiştirilmektedir. Bu konudaki görüşmelere ve 1941 yılındaki hesaplara göre 156 hektarlık saha üzerindeki çalışmalarla 14 ton nohut, 12 ton mercimek, 9 ton fasulye, 6 ton bakla, 8 ton burçak ve 7 ton fiğ elde edilmiştir. Toprak ve tohumluk işleri düzenlendiği takdirde bu mahsullerin de daha verimli olacağı temin edilmektedir.

Pertek kazası içindeki soğan ve patates ziraati de ileri bir derecededir. İşlenen toprakların elverişli olması hasebile, 1941 yılındaki hesaplara göre, 100 ton soğan, 60 ton patates, 12 ton sarmısak elde edilmiş olması bu sahadaki çalışmaların daha verimli olabileceğini göstermektedir.

Bu kaza çevresindeki topraklarda ve Murat kıyılarındaki yerlerde temin edilmekte olan pamuk ziraati bilgili çalışmalarla iyi bir gelecek vaadetmektedir. Bu konudaki izahlara göre 1939 yılında saf pamuk ile çekirdek olarak 43 ton istihsal edildiği halde 1941 yılında 34 ton saf pamuk ve 20 ton da çekirdek elde edilmiş olması pamuk ziraatinin bu çevrede ilerleyeceğini göstermektedir.

Bu suretle yetiştirilen pamukların daha ziyade kasaba ve köylerde el ve dokuma tezgâhlarında ham madde olarak kullanıldığı ve pamuk bezinden dikilen şalvarlara sarfedildiği söylenilmekte ve Malatya'da pamuk dokuma fabrikasının kurulması suretile pamuk ekimine daha çok önem verilmiş olduğu işaret edilmektedir.

Pertek kazasının bazı yerlerinde, Dereköy ile Şeyh Su köyü civarındaki tütün ziraati de oldukça iyi bir durumdadır. Ancak Murat nehri ile diğer dere kenarlarında yetiştirilen bu tütünlerin ziraati, sulanarak temin edildiği için, yapraklarının iri ve içimlerinin de sert olduğu söylenilmektedir.

Bununla beraber ilgili makamların teşebbüslerile bunların ıslâhına matuf çalışmaların iyi neticeler vereceği ümid edilmekte ve Artvin tütün cinslerinin burada ekilmesile bu ziraatin daha faydalı bir şekle sokulabileceği sanılmaktadır.

Bu kaza çevresinin sulak, bağlık ve bahçelik olması meyvacılık ve sebzecilik işlerinin gelişmesini kolaylaştırmıştır. Bu kazada yetişen çeşitli meyvalar, 1941 yılındaki toplamalara göre, nevileri ve mikdarlarile, şöyle sıralanabilir: Badem 110, dut 95, armut 81, ceviz 37, kiraz 29, zerdali 24, erik 8, ayva 7, vişne 5, kayısı 4, elma 4, şeftali 2 ton olmak üzere 406 ton.

Bütün bunlar, Pertek kazasının, Tunceli sınırları içindeki diğer kazalara nisbetle, meyvacılık bakımından da çok zengin ve üstün bir durumda olduğunu göstermektedir. Bu itibarla vilâyet çevresindeki meyvacılık hareketlerini yaymak ve ileri götürmek için Pertek'te bir şube fidanlığı kurulması ve esasen çok fakir olan Tunceli halkına meyvacılık yüzünden bir geçim ve kazanç kaynağı temin edilmesi cidden temenniye şayan bulunmuştur.

Bu arada başka bir konuya dokunmak faydalı görülmüştür: Kozacılık. Eski yıllarda Tunceli çevresinde Çemişgezek kazasile birlikte Pertek kazasında ileri bir durumda olan kozacılık bu gün sönmüş gibi.

Bu hususdaki görüşmelere göre 1939 yılında böcekçilikle uğraşan üç ailenin 25 kutu ile 1.736 kilo kadar yaş koza elde etmesine ve bunun 1 kilosu 41 kuruşa satılmış olmasına rağmen 1940 yılında 12 ailenin 12 kutu ile 500 kilo koza alabildiği ve beher kilosunu da 45 kuruştan satabildiği anlaşılmıştır.

Ancak, bu işler 1941 yılından beri tamamile aksamış bulunmaktadır. Bu kazada olmasa bile eskiden çok ileri bir durumda olduğu söylenilen Elâzığ vilâyeti içinde münasip bir yerde veya vilâyet merkezinde bir flatör-ipek çekme fabrikası kurulduğu takdirde kozacılığın eskiden olduğu gibi buralarda yeniden uyanacağı ve gelişmeye başlayacağı umulmaktadır. Bu bakımdan işin ilgililerce incelenmesi faydalı bulunmuştur.

Pertek kazasının sebzecilik hareketi gibi arıcılık çalışmaları da iyi bir vaziyettedir. Bu çevrede 35 köyde 2.413 eski ve 8 yeni kovanla 1942 yılında 8.600 kilo bal ve 410 kilo balmumu elde edilmiştir. Bal ve balmumu fiatlarının, diğer maddeler gibi, yükselmiş olması ve yeni kovanlarla arıcılığın fennî şekilde yapılmakta bulunması, bu hususdaki çalışmaları hızlandırıcı amiller arasında sanılmaktadır.

Pülümür kazasında, toprakların dağlık ve çok arızalı olması yüzünden, ziraate elverişli saha çok az bulunmaktadır. Bununla beraber hububat ekimi bakımından Pertek ve Çemişgezek kazalarından sonra üçüncü dereceyi almaktadır.

Kazanın belli başlı hububat ziraati buğdayla arpa ve darıya ve biraz da kaplıca ile çavdara inhisar etmektedir. Bu konudaki görüşmelerde, 1941 yılındaki toplamalara göre, 1.787 hektarlık sahadaki hububat ekimi ile 900 ton buğday, 75 ton arpa, 14 ton darı ve 7 ton kaplıca, 2 ton çavdar olmak üzere 998 ton mahsul elde edildiği anlaşılmıştır.

Toprak işleri çok ihtilaflı olan bu kaza çevresinde kasaba halkının ziraî durumu iyice olmakla beraber köylünün vaziyeti kötüdür. Çünki iyi topraklar varlıklıların elinde bulunmakta ve köylü verimsiz topraklarla hayatını kazanamamakta, elde ettiği mahsul ile emeğini karşılayamamaktadır.

Pülümür sahasında bakliye ziraati ile sınaî nebatlar yetiştirilmemekte ve fasulye ve benzerlerile soğan, patates ve saire dışardan getirtilmektedir. Bu sebeple adı geçen gıda maddelerini yetiştirmek için, fasulye, nohut, mercimek gibi bakliyelerle patates yetiştirilmesi için teşviklerde bulunulmuş, fakat bu, çok mahdud mikdardan ileriye geçememiştir.

Bu kazada yetişen meyvalar, 1941 yılındaki toplamalara göre, 5 ton armut, 4 ton erik, 3 ton ceviz, 2 ton zerdali, 2 ton kayısı, 1 ton vişne olmak üzere 18 tondan ibaret bulunmuştur. Bununla beraber bunlar muhtelif köylerde dağınık bir halde ve bir kısmı da boşaltılmış bölgede olduğu için kazanın meyva ihtiyacı Erzincan'dan ve diğer civar kazalardan zorlukla temin edilebilmektedir. Bu itibarla bu kazada dahi meyvacılık işlerini ele almak çok yerindedir.

Pülümür'de sebzecilik adeta bilinmemektedir. Köylü sebze olarak dağ yamaçlarında rasladığı ve topladığı çeşitli otları pişirmekle bu ihtiyacını gidermektedir. Fakat kaza merkezinde, Pülümür'de yaşayanlar bu hususta tam bir mahrumiyet içindedirler ve bu ihtiyaçlarını ancak Erzincan'la civardaki kazalardan temin etmek zorundadır.

Bütün bunlar, Tunceli sınırları içinde, ziraat işlerimizin daha sıcak ve daha yakın bir ilgi ile ve muntazam bir planla kovalanmasındaki zaruretleri teyid etmektedir.

Bu arada köylü ile gerçekten uğraşacak, köylüyü yetiştirecek ziraat memurlarını, ziraat öğretmenlerini de bu çevrede vazifelendirmek gereklidir. Çok geniş ve bereketli toprakları olan Mazgirt kazasına şimdiye kadar tek ziraat memuru gönderilmemiş olması yalnız bu kazanın değil, diğer kazaların bu hususdaki mahrumiyetlerini göstermek itibarile dikkate değer bulunmuştur.

Bu münasebetle iktisadî hareketler bakımından da işaret edilmesi zarurî olan diğer bir konu üzerinde durmak faydalı görülmüştür: Zirai nebatlar.

Tunceli sınırları içinde, muhtelif yerlerde kenger otundan başka, keberez, pancar, höyük, banker, gülik, günebulut, güldik adlarile anılan çeşitli nebatlar bulunmakta ve halk bu zengin maddelerden istifade etmektedir.

Halk; köklü soğan gibi bir nebat olan çirişi bile bulgurla pişirerek yemektedir. Ancak bu, çirişin dallarına inhisar etmekte ve yalnız yaz aylarında yenilmektedir. Halk köklü kısmını da çiriş maddesi olarak ayrıca toplayanlara satmaktadır.

Bundan başka kenger otunun dahi toplanılması ve satılması suretile halk maddeten istifade etmektedir. Ovacık kazası bu bakımdan çok ileri bir vaziyette bulunmaktadır.

Bu kazanın eski merkezi olan Zeranik ile yeni merkezi olan Pülür arasında Munzur suyunun uzandığı geniş saha kenger sakızı tarlalarile doludur.

Kadın erkek, çoluk çocuk bu sakız tarlaları üzerinde çalışan yurttaşlar, kenger adı verilen sarı dikenlerin toprağa yakın yerlerini, kökleri üzerinden kesmek suretile donan usarelerini sakız halinde toplamakta ve doğudan, batıdan gelenlere tanesini çengel sakızı adile birer kuruştan satmaktadır.

Kalan kazası çevresinde dahi rastlanılmakta olan ve memleketimizin Tunceli gibi diğer bazı yerlerinde de yetiştiği sanılan bu kenger sakızları bazı kauçuk fabrikaları tarfından kauçuk işlerin yapılmasında kullanılmaktadır.

Mevzubahs kenger sakızlarile kök sakızları yurdumuzda ve Tunceli'nde Tanrı vergisi olarak yetişmekte olduğuna göre bunlardan layıkile faydalanılabilmesi ve hatta Almanya, İtalya, Rusya, Amerika ve Bulgaristan'da ve diğer bazı memleketlerde tatbik edilen usullerle kauçuklu nebatların ekilmesi ve üretilmesi suretile memleketimizin kauçuk ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirlere başvurulması ve hız verilmesi temenniye şayan görülmüştür.

18. Hayvan İşleri

Tunceli, hayvancılık itibarile de üzerinde durulması ve işlenmesi gereken bir çevredir. Genel olarak türlü yoksulluklar içinde bulunan bu vilâyet halkına, hayvan hareketlerini geliştirmek suretile de, geçim kaynaklarını ve vasıtalarını genişletmek ve ilerletmek imkânının verilmesi çok yerindedir.

Esasen bu vilâyet sahası hayvancılık bakımından elverişli görülmekte olduğundan bu hususiaki bilgili çalışmalardan iyi ve verimli sonuçlara varılacağı umulmaktadır. Bu itibarla Tunceli'ndeki hayvan cinslerini gözden geçirmek ve bunlara ait düşünceleri kısaca belirtmek faydalı bulunmuştur.

Vilâyet çevresinde bulunan hayvanlar, 1943 yılındaki son sayıma göre, şu suretle tesbit edilmiştir:

Kazalar	Koyun	Kıl Keçi	Sığır, Manda	At, Eşek ve Katır	Tutarı
Çemişgezek	16.626	16.484	7.403	2.629	43.142
Hozat	5.150	10.574	3.174	561	19.459
Kalan	2.167	8.345	2.401	224	13.137
Mazgirt	6.326	20.653	11.159	2.281	40.419
Nazımiye	3.605	16.858	4.428	409	25.300
Ovacık	3.005	6.968	5.051	390	15.414
Pertek	19.930	19.212	7.316	218	48.646
Pülümür	8.763	15.419	6.693	984	31.859
Tutarı	65.572	114.513	47.625	9.666	237.376

Bu dökümlere göre, Tunceli sınırları içinde, kıl keçi en önemli yeri almakta, akkaraman cinsinden olduğu söylenilen koyunlar ikinci derecede gelmektedir.

Çemişgezek ve Pertek kazalarında kıl keçi ile koyun arasında sayı itibarile büyük bir fark görülmemekle beraber Mazgirt, Nazımiye ve Pülümür kazalarında yetiştirilen kıl keçiler çok üstün bir vaziyet arzetmektedir.

Bu kazalarda ve hatta bütün vilâyet çevresinde meşe fundalıklarile dağlık arazideki mer'alardan faydalanılmakta olması kıl keçilerin üretilmesinde önemli bir âmil sayılmakta ve böylelikle Dağ Türkleri esaslı bir geçim vasıtası elde etmektedir.

Bununla beraber bu gün yürürlükte bulunan orman kanunu, kıl keçilerin ormanlara, meşe fundalıklarına girmelerini yasak etmiş olduğundan tatbikat-

ta bir çok zorlukla karşılaşıldığı söylenilmekte ve Tunceli çevresinin Mazgirt, Nazımiye, Ovacık, Pülümür kazaları gibi ulu dağlarla kuşanmış olan kısımlarında tabiat şartlarının koyun yetiştirmeye elverişli olmaması hasebile kıl keçileri, ormancılık itibarile olan türlü zararlarına rağmen, muhafaza ve idamesinde zaruret olduğu belirtilmektedir.

Bu konu üzerinde, Nazımiye kazasındaki görüşmelerde, halk adına Sap köyü muhtarı Mehmet Temiz şöyle söylemiştir:

"Buralarda koyun az besliyoruz, çünki topraklarımız dağlıktır. Meşeler olmazsa keçilerimizi de besleyemeyiz. Bunun için keçilerimizin meşeliklerde otlatılmasına izin verilmelidir."

Koyun yetiştirme bakımından Çemişgezek ve Pertek kazalarının ileri bir durumda olduğu anlaşılmıştır.

Çemişgezek kazasında koyun, toplu olarak, Vaskovan nahiyesinde Sinsor, Komer, Doğan, Nordik gibi göçebe köyleri tarafından beslenilmektedir. Bunlar her yaz mevsiminde sıcaklar başlamadan ailelerile köylerden ayrılmakta ve Havaçor vadisini takib etmek yahut muayyen yollardan geçmek suretile hayvanlarını otlatarak Ovacık, Kemaliye, Kemah kazalarına göçmektedir.

Böylelikle her yıl Haziran ayında Çemişgezek kazasından 15.000, Pertek kazasından 20.000 hayvan Fikrik, Katıkasık, Gölbaşı, Koçbaşı, Karagöl yaylalarında barındıktan sonra kış gelmeden Teşrin aylarında yerlerine dönmektedir.

Hozat ve Kalan kazalarındaki hayvancılık tam verimle işleyen iktisadî bir hareket olarak mütalaa edilmemekle beraber Mazgirt kazasına bağlı Pah nahiyesinin hayvancılık bakımından çok elverişli bir durumda olduğu söylenilmektedir.

Nazımiye kazası hayvancılıkla geçinmektedir. Ancak, halk kasaplık hayvandan ziyade süt veren hayvanları tercih etmektedir. Bu itibarla fazla süt veren damızlık kıl keçi gönderildiği takdirde halka büyük faydalar temin edilebileceği umulmaktadır.

Ovacık kazasında kış uzun sürdüğü için fazla hayvan beslenememektedir. Vakıa, her evde 20-25 ufak ve büyük hayvan beslenmektedir. Ancak ot tedariki zor olduğu için halkın altı ay kış hayvanları beslemeye vaziyetleri elverişli bulunamamaktadır.

Esasen, yalnız Ovacık kazasında değil, bütün o vilâyet çevresinde, hatta Tunceli'ne yakın diğer vilâyetlerde dahi hayvanların beslenme işi önemli bir konu olarak görülmektedir.

Bu hususta idare âmirlerile ve halk ile vaki temaslara göre, Tunceli çevresinin dağlık kısımlarında tabiî çayırların bulunmaması ve uzun süren kış aylarında hayvanların beslenebilmesi için kuru yem bulundurulmaması yüzünden bazı yıllarda büyük zararlara uğranıldığı anlaşılmıştır.

Ezcümle Çemişgezek kazasında 1942 yılı kış aylarında açlık yüzünden hayvanlar telef olmuştur. Bununla beraber 1943 yılı kış mevsimi hafif geçtiğinden ve halk yaz aylannda hayvan yemi temin etmiş olduğundan geçen yıl hayvan zayiatı fazla olmamıştır.

Vilâyet sınırları içinde kıl keçi besleyenler umumiyetle yaz aylarında meşe ağaçlarının dal ve yapraklarından kaçak olarak faydalandıkları gibi kış yemi olarak da bunları yedirmektedir. Ancak, yalnız koyun ve keçi için değil, diğer hayvanlar için de tedariki zarurî olan yemlerin temini hususunda halkın teşvik edilmesi ve aydınlatılması faydalı görülmektedir.

Bu vesile ile, dağlık yüksek mera'alarda yaylanan davar sürüleri hakkında, Ovacık kazası halkı tarafından ileri sürülen bazı dilekleri belirtmek yerindedir. Pülür-Zeranik yolu üzerinde Kedek köyünde Mahmut Taş adlı vatandaş şu sözleri söylemiştir:

"Hükûmetimizce, Şavak'lıların Kemah cihetindeki yaylalara geçmelerine müsaade edilmiştir. Halbuki bunların köylerimize zararı dokunmaktadır. Köylülerimiz bunların yaylalarda kalmalarını hoş görmüyorlar."

Zeranik köyündeki halk toplantısında Ziyaret köyünden Ali Toprak da şu dilekte bulunmuştur:

"Bizim mer'amız Ziyaret köyüne bir buçuk saat mesafededir. Halbuki Kemah kasabasına 7 saat uzaktır. Bu mer'a Tunceli vilâyeti hududu içinde olduğu gibi kazamızın sınırı içinde bulunmaktadır. Buna rağmen Kemah'lılar bundan istifade ediyorlar. Burası bize ait olduğu halde halkımız istifade edemiyor. Ovacık ve Kemah kazaları arasında bu iş incelenmelidir."

Esas itibarile kaza idare hey'etlerini ve diğer makamları ilgilendiren ve fakat mahiyeti itibarile hayvan işleri dolayısile ileri sürülen bu dilek hakkında Munzur'da rençber Hüseyin Güngörey de şöyle demiştir:

"Köylerimiz çok fakirdir. Bize ait olan bu mer'a işinin hallini rica ediyoruz. Çünki bu mer'a bizim yaylagâhımızdır. Davarlarımız burada yemlenmektedir. Bu hakkımız tanınmazsa köyümüz dağılacaktır. Çünki başka suretle geçinmemiz kabil değildir."

Bu arada, Tunceli çevresinde, sayıca ileri bir durumda olan hayvanların keyfiyet itibarile ıslâha muhtac olduğunu da söylemek yerindedir. Bu ameliye, koyun ve kıl keçilerden ziyade, sığırlar için daha gerekli görülmektedir.

Dağlık kısımlardaki sığırların çelimsiz bir halde olmaları yüzünden ancak karasabanları çekebilecek durumda bulunmaları ıslâh ameliyelerindeki zarureti teyid edecek mahiyettedir.

Esasen, bu vilâyet sınırları içinde, hayvan cinslerinin ıslâhı için şimdiye kadar hiçbir teşebbüste bulunulmamıştır. Halk tarafından yetiştirilen koyun ve keçi damızlıkları koçkatımı zamanında sürülerin içine katılmak suretile üretme işleri temin edilmektedir.

Vilâyet hususî idare bütçesinden verilen tahsisatla satın alınan ve 1939-1941 yıllarında Çemişgezek kazasının muhtelif köylerine dağıtılan dokuz boğadan beşinin öldüğü ve geri kalan dört boğadan da layıkile istifade edilemediği idare amirlerinden öğrenilmiştir.

Nazımiye kazasına bağlı Hakis nahiyesinde Kimsor köyündeki üç damızlık boğadan, köylülerin sürülerine katılmak suretile, azamî derecede istifade edildiği söylenilmiştir.

Vilâyet çevresinde askerî ihtiyaçları karşılayacak derecede süvari hayvanı ile makineli tüfek ve top koşumuna elverişli hayvan yetiştirilmemektedir. Hatta Pülümür kazası gibi bazı yerlerde at ve kısrak yetiştirme usullerinin ve besleme tarzlarının iyi bilinmediği söylenilmekte ve Tunceli'nde çoğunluk dağlık topraklar bulunması hasebile atlardan binek ve yük hayvanı olarak istifade edilebilmektedir.

Bu arada vilâyet sınırları içinde bir çok yerlerde muvasala ve münakale imkânsızlığını kısmen giderebilmek için katır yetiştirilmesine oldukça önem verilmektedir. Ancak bu hususiaki çalışmalardan istenildiği gibi faydalanılması için kaza merkezlerinde aygır merkeplere ihtiyaç olduğu söylenilmektedir.

Vilâyet kazalarında geçen yıl bazı hayvan hastalıkları görülmüştür. Ezcümle Çemişgezek kazasında uyuz ve şarbon vak'aları çıkmış ve önleyici tedbirlerle ve % 3 telefatla hastalıklar söndürülmüştür.

Kalan kazasında salgın halinde hayvan hastalığı görülmemekle beraber ara sıra mevziî mahiyette kelebek hastalığına rastlanıldığı anlaşılmıştır. Bu kazada hastalığın az olması, hayvancılığın esas itibarile çok geri bir durumda bulunmasına ve geniş ölçüde hayvan hareket ve temasları olmamasına atfedilmektedir.

Bununla beraber hayvan hareketleri ileri bir durumda olan kazalarda melhuz hastalıkları karşılayabilmek için çok tedbirli bulunulması ve kaza merkezlerinde birer hayvan sağlık memuru bulundurulması gerekli görülmektedir.

Çemişgezek kazası gibi hayvan işleri geniş bir mahiyette olan kazalarda hayvan sağlık memurunun bulunmaması türlü bakımlarla endişe ile karşılanmaktadır.

Bu duruma göre, Çemişgezek kazasile hayvancılık bakımından ileri bir durumda olan diğer kazalara önümüzdeki yıl içinde birer hayvan sağlık memurunun gönderilmesi cidden temenniye şayan görülmüştür.

19. Orman Durumu

Tabiatın türlü güzelliklerile bezenen ve Cumhuriyet Hükûmetlerimizin sürekli çalışmalarile yeni bir hayata kavuşan Tunceli, ormancılık itibarile, zengin ve elverişli bir durumdadır.

Şimdiye kadar türlü sebepler ve zarüretlerle bakılamamış, işletilememiş olan bu ormanların, esaslı ve planlı çalışmak şartile, Tunceli halkı için olduğu kadar hazinemiz için de iyi bir gelir kaynağı olacağı umulmaktadır.

Yüzölçümü 795.000 hektardan ibaret olan vilâyet topraklarının 350.000 hektarlık sahasının ormanlarla kuşanmış olması ve bu orman sahasının % 45 olarak tesbit edilmiş bulunması bu hususiaki umutların ne kadar yerinde olduğunu göstermektedir.

Tunceli ormanları daha ziyade vilâyetin kuzey istikametinde yayılmış olmakla beraber batı ve güney cihetlerinde de ağaç zenginlikleri görülmektedir.

Bu konu üzerindeki incelemelere göre vilâyet sınırları içinde ormancılık bakımından en zaif olan yer Çemişgezek kazasıdır. Bununla beraber Çemişgezek kazasında dahi Hadişer adile anılan ve Hozat kazası yakınlarında uzanan bir meşe ormanı bulunmaktadır.

Hozat kazası, batı, kuzey ve doğu istikametlerinde geniş orman sahasile kucaklanmış bulunmakta ve buradaki orman sahasının 52.500 hektar olduğu söylenilmektedir.

Vilâyet sınırları içinde orman zenginliği bakımından en ileri durumda olan yer, Kalan kazasıdır. Bu kazanın, Ovacık kazası istikametindeki kısmı hariç olduğu halde, 60.200 hektar olarak tesbit edilen ormanları Kalan çevresinin gelecek yıllarda kalkınmasını sağlıyacak başlıca bir unsur olarak telâkki edilmektedir.

Mazgirt kazasının daha ziyade Kalan ve Nazımiye kazaları istikametinde uzanan orman sahası, Peri suyu ile Mazgirt kasabası arasındaki dağlık ormanlarla birlikte, 17.200 hektarı bulmaktadır.

Tunceli'nin kuzey doğu cihetindeki Nazımiye kazası orman bakımından oldukça zengin bulunmaktadır. Bu kaza çevresinde 50.800 hektarlık yerin ormanla kuşanmış olması ağaç zenginliğinin güzel bir delilidir.

Ovacık kazasındaki orman sahası 30.700 hektar olarak tesbit edilmiştir. Bununla beraber bu ormanlar daha ziyade Hozat ile Ovacık arasındaki sahadadır. Ovacık kazasının yüksek dağlık yerlerinde, rüzgârların sert esmesi yüzünden, orman sahası seyrekleşmekte ve azalmaktadır. Munzur suyu ile Munzur sıradağları arasında ve Mercan deresi istikametindeki sahalarda orman bulunmamasının sebepleri böyle izah edilmekte ve bu vaziyetin Pülümür kazası içinde Fırat nehri boyunca ve Erzurum demiryoluna rastlayan kısımlarda da aynı şekilde devam ettiği anlaşılmaktadır.

Vilâyetin güney çevresindeki ormanlarından bir kısmı da Pertek kazası içinde bulunmaktadır. Hozat deresi ile Çemişgezek kazası arasında görülen ve Hozat kazası istikametinde daha kesif olarak yayılmış olan bu ormanların sahası 16.800 hektar olarak kaydedilmiştir.

Güneydeki bu azalışa mukabil kuzeydeki Pülümür kazası ormanlarının 55.500 hektarı bulmakta olması Tunceli'ndeki ağaç zenginliklerinin daha ziyade kuzey ve kuzey doğu istikametinde tekâsüf ettiğini göstermek itibarile dikkate değer bulunmuştur.

Esasen bu vilâyetin kuzeyinde bulunan Erzurum ve Erzincan vilâyetlerile güneyindeki Elâzığ vilâyetinin eski devirlerdeki bakımsızlıklarla ve insafsızca indirilen baltalarla bu gün ormanlardan uzak ve çıplak kalmış olmasına rağmen Tunceli çevresinin ağaç zenginliklerini muhafaza etmiş bulunması türlü bakımlarla faydalı ve verimli sanılmakta ve bu vaziyet doğu vilâyetleri için de bir kazanç sayılmaktadır.

Önümüzdeki yıllarda kuzey ile güneydeki demiryollarımızı ve vilâyetlerimizi birbirine bağlıyacak olan Mutu-Pülümür-Kalan-Pertek-Elâzığ anayolunun bu gün Elâzığ-Pertek-Kalan kısmı motorlu vasıtalara açık bulunmaktadır. Kalan-Pülümür-Mutu kısmı bitirildikten ve Kalan-Sin-Hozat, Hozat-Ovacık arasındaki yollar da düzenlendikten sonra Tunceli ormanlarının, bilgili bir işletme ile sulh ve harp zamanlarında adı geçen üç vilâyet için de yakacak deposu olabileceği düşünülmekte ve bu, coğrafî ve iktisadî bakımlarla dahi, bu çevredeki ormanların önemli durumunu belirten bir konu olarak ileri sürülmektedir.

Genel durumu böylece süzülen Tunceli ormanlarındaki ağaçlar çeşitlidir ve kış aylarında yapraklarını dökmektedir. Baltalık ve koru şeklinde uzanan

bu ormanlarda umumiyetle meşe, dişbudak ile akçaağaç ve titrek kavak ile ardıç ağaçları bulunmaktadır.

Çemişgezek kazasındaki Hadişer ormanında olduğu gibi Nazımiye, Pülümür kazalarile diğer kazalarda çoğunluk meşe fundalığı ile meşe ve kavak ağaçlarına rastlanmakta ve Çemişgezek kazasında çok ve Nazımiye kazasında az mikdarda sakız ağaçları da bulunmaktadır. Çam ağaçları yalnız Ovacık kazasında, Salvasan köyü yakınlarında görülmekte ve 10 hektar kadar genişlikte olan bu güzel çam korusu bu çevreyi zenginleştirmektedir.

Ancak, bu kadar geniş ve zengin olan Tunceli ormanlarının fennî esaslar dahilinde idaresi ve işletilmesi için henüz bir tedbir alınmış değildir. Vakıa 1942 yılı sonlarında bu vilâyetin orman işlerini teknik bilgilerle yürütmek için bir mühendis ile üç mühendis muavini memur edilmiştir. Fakat bunlardan iki mühendis muavini bu yıl içinde askerlik vazifeleri için işlerinden ayrılmış olduğundan teknik çalışmalara imkân bulunamamıştır. Bundan başka bu mühendis muavinlerinin vilâyet merkezinin bulunmakta olduğu Elâzığ'da oturmaları esas itibarile mahzurlu görülmüştür.

Vilayet merkezinde bulunması gerekli olan Tunceli Orman Müdürlüğünden başka memur edilecek orman mühendisi ile mühendis muavinlerinin orman sahalarında veya bunlara yakın yerlerdeki kaza merkezlerinde yerleşmeleri ve çalışmaları bir yandan işlerin tezce görülmesini sağlıyacağı gibi diğer yandan yol masraflarını da azaltıcı bir tedbir olarak düşünülmektedir.

Bu gün tabiî durumları itibarile, Pülümür-Nazımiye ormanları birinci, Kalan-Mazgirt ormanları ikinci, Pertek-Hozat ormanları üçüncü, Ovacık-Çemişgezek ormanları dördüncü orman çevresine ayrılmış olmakla beraber vilâyetin orman teknik memurları bu çevredeki işleri görmeye yetişememektedir.

Sekiz kazadan yalnız Çemişgezek, Kalan ve Pülümür kazalarındaki ormanlar için birer mesaha memuru verilmiş bulunması ve Kalan kazasındaki mesaha memurluğunun da irtikâp suçu ile vazifelinin mahkûmiyeti üzerine, 1942 yılı mayısından sonra uzun zaman boş bırakılmış olması türlü bakımlarla mahzurlu görülmektedir.

Bu itibarla Pülümür ve Kalan kazalarına eskilerine ilâveten yeniden birer mesaha memuru daha verilmesi uygun görüldüğü gibi şimdiye kadar hiç orman mesaha memuru verilmemiş olan Nazımiye, Mazgirt, Pertek, Hozat, Ovacık kazalarına da birer mesaha memurunun tayin edilmesi suretile de mesaha memuru teşkilâtının tamamlanması temenniye değer bulunmuştur.

Esasen Tunceli ormanlarının harabiden korunması, orman kanun hükümlerinin iyi tatbik edilmesi, kasabalar halkının yakacak darlığından kurtarılması ve köylünün orman işlerinin tez elden görülmesi için bu çevrede daha esaslı tedbirler alınması gereklidir.

Bu gün vilâyet ormanlarında muhafaza teşkilâtı bulunmadığı gibi orman kanunu hükümleri tam olarak tatbik edilememekte ve bu sebeplerle bir yandan ormanlar tahrip olunurken diğer yandan bazı kazalarda kasaba halkı gerçekten yakacak darlığı çekmektedir. Bu itibarla 3-4 kazanın orman durumunu bu yönden de incelemek yerindedir.

Çemişgezek kazasındaki Hadişar ormanından, orman kanununa göre, beş kilometre yakınında olan birkaç köy faydalanmakta, Çemişgezek kaza merkezinin uzak olması ve kaza nüfusunun 2.000'den fazla bulunması yüzünden istifade etmesine imkân görülememektedir.

Bu vaziyet karşısında Çemişgezek kasabasında yaşayan ve 1940 nüfus sayımına göre mevcudu 2.136 olarak tesbit edilen yurddaşların yakacak ihtiyaçları kısmen odun almakta olan köylülerin satışlarile karşılanmakta ve kısmen hayvan gübrelerile temin edildiği gibi kısmen de kuruyan bazı meyva ağaçları, budanan söğüt ve kavak dalları ve toplanan sel birikintileri ile giderilmektedir.

Ancak bu şekillerle yakacak ihtiyaçlarını karşılayamayanlar daha ziyade boşaltılmış bölgeden kaçakçılığa teşebbüs etmekte ve kışlık odunlarını temine çalışmakta ve bu yüzden mahkemeye düşmektedir.

Bu çevrede 1942 yılı içinde 65 hayvan yakalanmış olmakla beraber kesilen odunların orman olarak tesbit edilen sahadan kesilmiş olduğunun mahkemede ileri sürülmesi ve kesilen yerin usulüne göre tesbit ve tevsikine imkân bulunamaması yüzünden çoğunluk sahiplerinin beraat etmiş oldukları söylenilmiştir.

Kalan kazasında Munzur-Harçik vadilerine bakan yamaçların üzerlerindeki ağaçlar her gün birer vesile ile tahrib edilmektedir.

Nazımiye kazasında orman ve fundalık sahası geniş olduğu için bariz şekilde kaçakçılık vak'ası görülmemekle beraber ağaç yapraklarile birlikte dalların kesilmekte olması dikkate şayan bulunmakta ve meşe fundalıklarile ağaç yapraklarının, yakacak ihtiyacından ziyade, yaz aylarında olduğu gibi kış mevsiminde büyük ve küçük baş hayvanlara, keçilere yedirmek için toplanıldıkları sanılmaktadır.

Çok kesif olan ve henüz orman teşkilâtı tarafından esaslı olarak incelenemediği söylenilen Pülümür kazası ormanları da Tunceli sınırları içindeki diğer ormanlar gibi koruma tedbirlerinden uzak bulunmaktadır.

Bu kaza çevresinde Hükûmetçe idare edilen Eşil nahiyesi içindeki Dujik ormanlarından her yıl muayyen mikdarda makta verilmektedir. Ancak burası Erzurum demiryoluna daha yakın olduğu için kesilen ağaçlar Erzincan ve Erzurum vilâyetlerine gönderilmekte ve sekiz saat uzakta kalan Pülümür halkı bu kesimlerden faydalanamamaktadır.

Bu vaziyet karşısında bir yandan kaza merkezinde bulunan taburun, diğer yandan halkın yakacak ihtiyacını karşılamak için Pülümür civarındaki meşe ormanları gelişi güzel kesilmekte ve böylece büyük bir ağaç zenginliği, diğer kazalarda da görüldüğü gibi, tahrib edilmektedir.

Bütün bunlar, orman sahalarından mahrum olan Erzurum, Erzincan ve Elâzığ vilâyetlerinin ortasında Tunceli çevresinde kalan ormanların korunması, bir yandan halkın ve diğer yandan Hükûmetin gerektiği gibi faydalanması için tez elden tedbir alınmasındaki zaruretleri teyid etmektedir.

Bu duruma göre, kesif orman bölgelerinin bulunduğu Hozat, Ovacık, Kalan, Nazımiye ve Pülümür kazalarının mihrakını teşkil etmekte olması itibarile Kalan kazası merkezinde Devlet Orman İşletmesi kurulması çok yerindedir.

Tunceli sınırları içinde en geniş ağaç zenginliklerini kucaklamış bulunan Kalan kazası ormanlarile birlikte Ovacık kazası ormanları Munzur suyunun her iki yakasında dere ve şoselere yakın mesafelerde olduğu gibi Nazımiye kazası ormanları Harçik suyunun iki yakasını kaplamış bulunmakta, kuzeydeki Pülümür ormanları da Erzurum demiryoluna uzanan şose üzerine rastlamakta, Hozat ormanları da şose ile bağlı bulunmaktadır.

Bu itibarla mevzubahs ormanlardan temin edilecek kerestelik ağaçlarla araba tekerleğine ve ziraat aletlerine elverişli ufak çaplarda kerestelerin ve demiryollarında kullanılmak üzere meşe traverslerile telgraf ve telefon direklerinin adı geçen sular ve şoselerle kuzey ve güney istikametlerine kolaylıkla gönderilmesi mümkün görülmekte ve bu sebeplerle de Devlet Orman İşletmesinin Kalan kazası merkezinde olması türlü bakımlarla faydalı sanılmaktadır.

Bu suretle, yıllardan beri kesim görmediği için ağaçlarının çoğu çürümeye yüz tuttuğu söylenilen, Tunceli ormanlarının bilgili ve düzenli bir işletmeye kavuşmasından sonra milyonlarca kilo orman servetimizin her yıl

paraya çevrilmesi ve devlet hazinesine iyi gelir getirmesi mümkün olabileceği gibi vilâyet sınırları içinde geçim zorluğu ve yakacak darlığı çeken binlerce yurddaşın hiç olmazsa bu yönden ıstıraplarını karşılamak ve böylece Tunceli'nin iktisadî ve içtimaî bakımlarla ilerlemesine yol açmak imkânı elde edilmiş olacaktır.

Tunceli'ne ait son ıslâh ve tedib hareketlerinden önce bu çevrelerdeki ormanların içinde ve yakınlarında yaşayanlar, tatbik edilen idarî ve askerî tedbirlerle, buralardan uzaklaştırılmış olmakla beraber yasaklanmış ve boşaltılmış bölgeler dışındaki ormanlara yakın, kanunî mesafelerde oturan köyler halkının gerçekten fakir olmaları ve nakil vasıtalarından mahrum bulunmaları yüzünden orman kanununun verdiği haklardan istifade edemediği göz önüne getirildiği takdirde, Devlet Orman İşletmesinin kurulması suretile bu zavallı yurddaşların yaşayışlarında da iyi bir gelişme olacağı şüphesiz sanılmaktadır.

Bundan başka, mevzubahs ormanlardan her yıl 15-20 milyon kilo odun elde edilebileceği ve bunların da Elâzığ, Erzurum ve Erzincan vilâyetlerine gönderilebileceği ve vilâyet çevresindeki halkın yakacak ihtiyacının da kolaylıkla temin olunacağı anlaşılmaktadır.

Bu gün Hozat kazasile Kalan kazasına bağlı Türüşmek nahiyesinde çok az olarak kömürcülük ve odunculuk vardır ve bu suretle bir yandan bu kazaların, diğer yandan Elâzığ vilâyetinin yakacak ihtiyacı kısmen karşılanmaktadır.

Ancak, bu güne kadar hiçbir usule tabi tutulmadan kesilen ağaçlarla temin edilen bu yakacak ihtiyaçlarının Devlet Orman İşletmesinin kurulması halinde esaslı bir şekilde düzenleneceği ve bir yandan Tunceli'nde, diğer yandan ormanı olmayan mevzubahs üç vilâyetteki araştırmalarla ve linyit kömür madenleri işletilmek suretile dahi bu çevrelerde yaşayan vatandaşlara çalışma imkânları verilmesi ve Tunceli ormanları üzerinde tekâsüf eden yakacak yükünün azaltılması çok zarurî bulunmaktadır.

Bu arada, Tunceli çevresinde görülmekte olan ceviz ağaçları, ceviz ormanları üzerinde de durmak yerindedir.

Çemişgezek, Hozat, Nazımiye, Pertek ve Pülümür kazalarında büyük bir kesafet arzetmekte olan ve 1941 yılındaki hesaplara göre sayısı 12-13 bini bulan ve önemli bir kısmı yasaklanmış ve boşaltılmış bölgede kalan ceviz ağaçlarının türlü şekillerle tahrib edildiği İdare Amirlerile vaki görüşmelerden anlaşılmıştır.

Bu görüşmelerde Pülümür kazasındaki tabur subaylarından bazılarının yalnız kendi ihtiyaçları için değil, hatta mensub oldukları Tümen ve Kor'daki arkadaşları için bu ağaçları gelişigüzel tahrib ettirdikleri ve iki metrelik düz bir parça temini için bütün bir ceviz ağacını kökünden kestirmekte oldukları ileri sürülmek suretile bu hususiaki şikâyetler teyid edilmiştir.

Şu duruma göre, mevzubahs ceviz ağaçlarının korunması ve işlenmesi bakımından da, Devlet Orman İşletmesinin tez elden kurulması zarurî görülmektedir.

Ancak, bu işletme kuruluncaya kadar geçecek zaman zarfında çeşitli ağaç zenginliklerimizin heder edilmemesi, köylülerin yakacak ihtiyaçlarının düzenlenmesi ve bu arada ceviz ağacı kerestelerinden Millî Müdafaa Vekâletimizin silâh imalâtında tüfek kundaklığı temin edilmesi için de şimdiden gerekli tedbirlere başvurulması yerindedir.

20. İktisadî Hareketler

Tunceli iktisadî hareketler bakımından, ileri bir durumda değildir. Bununla beraber vilâyet çevresindeki çalışmalarla, iktisadî kalkınmayı sağlayacak teşebbüs ve hareketlerle bu yönden dahi iyi bir gelişme olacağı umulmakta ve dokuma tezgâhları ile orman ve maden işletmeleri bu hareket ve teşebbüslerin kaynağı olarak görülmektedir.

Bu gün, bu vilâyete bağlı sekiz kazanın, iktisadî hareketler itibarile, çok zaif bir vaziyette olmasına rağmen böyle esaslı kaynaklara malik olması; bu hususiaki umutların gelecek yıllarda gerçekleştirilmesi bakımından büyük bir kazanç olarak telakki edilmektedir.

Bu itibarla bir yandan kazaların iktisadî çelimsizliklerini belirtirken diğer yandan buraları şenlendirecek, geliştirecek iktisadî kaynakları sırasile gözden geçirmek faydalı görülmüştür.

Çemişgezek kazasında, İktisat Vekâletinin örneğine uygun olarak, 15 tane yeni tip dokuma tezgâhı ile 350 tane kuyu tezgâhı bulunmaktadır. Yeni tip tezgâhların dokuz tanesi kaza merkezinde, 6 tanesi Başvartanik nahiyesindedir ve eski-yeni tip bütün tezgâhlardan 9'u, ticaret maksadile ve diğerleri de halkın kendi ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılmaktadır.

İki yıl önce kazada yeni tip iki tezgâh işletildiği ve dokuma yapabilen 2-3 yurddaş çalıştığı halde bu gün yeni tip tezgâh sayısının 15'i bulmuş olması ve bu tezgâhlarda çalışanların da 25'i geçmiş olması bu çevrede dokumacılığa karşı gösterilen ilgilerin canlı bir delilidir.

Çemişgezek kazası, genel olarak ziraat ve hayvan mahsulleri bakımından verimli bir durumda olmakla beraber Başvartanik nahiyesinin ziraat işlerine elverişli olması, iktisadî bakımlarla geri kalmış olan bu çevre halkının İstanbul, Ankara'da ve sair yerlerde çalışmak için yıllarca köylerinden uzaklarda yaşamaya mecbur kalması gibi sebeplerle buralarda dokumacılığa önem verilmesi çok yerinde görülmektedir.

Esasen, bu kaza halkının iktisaden kalkınması için dokumacılık belli başlı bir geçim vasıtası olarak telakki edilmekte ve bu maksatla bir kooperatif kurulması ve elbirliği ile topluca çalışılması için gereken teşviklerde bulunulmaktadır. Ancak, bu gibi teşebbüslere sermaye yatırabilecek vaziyette olanların türlü düşünceler altında bulunmaları, kazanç mikdarlarını daha önceden temin etmek istemeleri ve eski zamanlarda bu mahiyetteki çalışmalarda itimadı sarsan hareketleri görmüş olmaları hasebile, toplu çalışma esasında birleşemedikleri anlaşılmaktadır.

Bununla beraber, bu gün dokumacılığın gelişme hızını aldığı ve alacağı güvenle söylenilmekte ve Hükûmetimizce yetecek kadar iplik verilmesi ve parasız olamadığı takdirde taksitle ve ucuz bedel ile yeni tip tezgâh dağıtılması suretile bu kaza halkının gerçekten yeni ve verimli bir iş hayatına kavuşturulması ve böylece geri şartlarla da olsa bu gün kazada iktisadî hareketlere vesile olan ziraat ve hayvan işlerine ilâveten iktisadî bir varlık yaratılması gerçekten temenniye değer görülmüştür.

Hozat kazasındaki görüşmelerde dahi halkın bu konu üzerinde durması dokumacılık işinin bu çevredeki önemini belirtmektedir. Kaza merkezindeki toplantılarda halk adına Niyazi Ateş adlı yurddaş şöyle demiştir:

"Buralarda dokumacılık işleri ileri götürülmelidir."

Bu arada halkın giyim hususunda çektiği zorluklara işaret edilmiş ve halka parası mukabilinde satılmak üzere halk tipi elbise gönderilmesi istenilmiştir.

Bu kaza çevresindeki ormanların işletilmesi suretile de burada yaşayanlara iktisadî bir faaliyet imkânı verileceği umulmaktadır.

Kalan kazası bu gün iktisadî hareketlerden tamamen mahrum bir haldedir. Ziraate elverişli toprağın az olması yüzünden dağınık yerlerde ve köylerde yaşayan bu çevre halkının fennî ziraat usulleri yayılmak şartile ancak aile yaşayışlarını karşılayacak kadar bir geçim temin edebilecekleri sanılmaktadır.

Bununla beraber bu kazanın iktisadî bakımlarla kalkınmasını sağlayacak en zengin ve verimli kaynak, kısmen Hozat kazası için de derpiş edildiği şekilde ormanlardır.

Vilâyet sınırları içinde bu bakımdan en üstün bir durumda olan Kalan kazasının, Devlet Orman İşletmesinin kurulması ve böylece çeşitli kereste, demiryolu traversi, telgraf ve telefon direkleri, mobilyaya elverişli ağaç parçaları ve yakacak maddeleri temin edilmesi suretile iktisadî hareketlere kavuşacağı ve bu yönden halkın yaşayışında büyük bir gelişme olacağı kesin olarak umulmaktadır.

Yasak ve boşaltılmış bölge içinde bulunan Kalan ormanlarının bir an önce işletmeye açılmasile mütenazır olarak bu sahadaki yer altı zenginliklerinin ortaya çıkarılması ve toprak teşekküllerine göre bu bakımdan beslenilen umutların gerçekleştirilmesi iktisadî hareketler bakımından gerekli görülmektedir.

Mazgirt kazasının iktisadî hareketleri, ziraat mahsullerine inhisar etmektedir. Bununla beraber köylülerin bu çevrede ektikleri ve dokuma işlerinde çoğunluk eski tip tezgâhlardan faydalandıkları söylenilmektedir.

Köylünün eski tip tezgâhlardan kurtulması için İktisat Vekâletimizce gönderilmiş olan dokuma tezgâhlarının henüz yeter derecede olmadığı ve bunların daha çabuk yayılabilmesi için parasız dağıtılması, yahut satışlarında kolaylık gösterilmesi zarurî görülmektedir.

Nazımiye kazasında iktisadî hareketler şimdilik hayvan mahsullerine münhasır gibi. Ancak bu kaza çevresindeki ormanlardan kerestecilik ve kömürcülük hususlarında istifade edilmek suretile iktisadî gelişmeler olabileceği gibi işlenmeye elverişli bir durumda olduğu söylenilen mermer taşı ile Hakis nahiyesinde bulunan simli kurşunun işletmeye açılmasile bu çevrede yaşayan vatandaşlara gelecek yıllarda iyi bir iş sahası yaratılmış olacağı ve böylece kazanın iktisadî kalkınmasının sağlanabileceği umulmaktadır.

Ovacık kazasında, Pülür-Zeranik yolunun geçtiği sahada ve Munzur suyunun her iki cihetinde uzanmış olan sakız tarlaları bu çevrenin belli başlı iktisadî bir kaynağı sayılmaktadır.

Kenger adını taşıyan sarı dikenlerin toprağa yakın yerlerinden, kökleri üzerinden kesilmesi ve usarelerin donması ile elde edilen bu sakızlarla her yıl bu çevre halkının 25-30 bin lira temin ettiği ve bu sakızların Kemah, Erzurum, Kars ve İstanbul bölgesine gönderildiği anlaşılmıştır.

Kauçuk işlerinde kullanılmakta olan bu kenger-çengel sakızlarından daha verimli bir şekilde istifade edilebilmesi için gerekli tedbirlere başvurulması, iktisadî bakımlarla ve buradaki halkın iş hayatını genişletmek itibarile, çok faydalı görülmektedir.

Pertek kazasında bu gün iktisadî bakımlarla esaslı bir gelişme görülmemektedir. Bununla beraber bu kazanın iktisadî hareketler itibarile gelecek yıllarda daha elverişli bir vaziyete kavuşacağı sanılmaktadır.

Pülümür kazasında dahi şimdilik hayvan mahsulleri, belli başlı iktisadî bir hareket olarak görülmektedir. Ancak, bu kazaya bağlı Deşt nahiyesinde Fergini köyünün doğusundaki Bağırpaşa-Bağırbaba dağının batı kısmında bulunan saf ve zengin krom madeni ile Pülümür'ün güneyinde ve merkez nahiyesine bağlı Rabat köyünde elde edilen Moskof toprağının ve 1,5 metre genişliğinde bir fetha arzeden linyit kömür madeninin işletilmesi halinde bu kazada dahi gelecek yıllarda çok önemli iktisadî hareketler olacağı şüphesi bulunmaktadır.

21. Maden İşleri

Tunceli, ormancılık bakımından olduğu kadar, madencilik itibarile de yurdumuzun çok değerli, çok önemli yerlerinden biridir. Toprak teşekkülleri bakımından türlü özellikler ve zenginlikler taşıyan bu çevrede, jeolojik çalışmaların, ilmî araştırmaların çok müsbet neticeler vereceği umulmaktadır.

Bu itibarla, vilâyet sınırları içinde, batıda ve kuzey doğu ile kuzeyde bulunan üç kazanın durumunu gözden geçirmek, bu konu üzerinde bir fikir verebilmek için, faydalı bulunmuştur.

Güney ciheti ovalık olan ve kuzey cihetleri ihtiyar dağlarla örtülü bulunan Çemişgezek kasabasının batı taraflarile kuzey istikametinde uzanan dağlar ve kayalar jeolojik bakımdan incelenmeye değer bulunmaktadır.

Elde edilen şekil ve fosillere göre üçüncü devre teşekkülüne ait olduğu sanılan bu çevrenin rüsubî ve orta devir teşekkülü olduğu söylenilmektedir. Bu kaza sınırları içinde rastlanılmış olan linyit kömür madeninin mahdud sahada olduğu zannedilmektedir. Bununla beraber bu hususta kesin bir neticeye varabilmek için ilmî araştırmalara geçilmesi daha doğrudur.

Tunceli'nin kuzey doğusunda bulunan Nazımiye kazasının maden bakımından çok umutlu olduğu jeologların ifadesile anlaşılmakta ve bu kazaya bağlı bulunan Hakis nahiyesi bu bakımdan incelenmeye değer görülmektedir.

İlk izlere göre bu nahiye içinde simli kurşun madeni elde edilmiş olması bu hususta umutları gerçekleştirmekte ve mevzubahs madenin asıl damarlarının Harçik suyunun karşı tepesinde bulunduğu sanılmaktadır.

Bu çevredeki toprakların bazı kısımlarında bakır olması ihtimalini gösteren emareler bulunması adı geçen kaza içinde dar bir sahaya inhisar etmiş olan incelemelerin daha geniş bir sahaya yayılmasını gerektirmektedir.

Vilâyetin kuzey cihetindeki Pülümür kazası jeolojik teşekküller bakımından bütün devirleri toplamış gibi. Dar ve derin vadiler, mağaralar, killi ve kalkerli topraklar, klor-sodyum tabakaları jeologlarımız, bilginlerimiz için geniş bir etüd kaynağı halinde.

Muhtelif mika nevilerini kucakladığı sanılan ve Pülümür kazasının doğu cihetinde Bağırpaşa-Bağırbaba diye anılan dağ, maden bakımından çok zengin görülmektedir. İlk araştırmalara göre Bağırpaşa-Bağırbaba dağının batı eteklerinde krom madeni bulunmuş olması bu sahanın önemini belirtmektedir.

Bu krom madeninin, mahiyeti ve genel vasıfları itibarile, bu gün dış piyasalarda ün almış olan Güleman krom madenimizle kıyaslandırılacak derecede bulunduğu ve mikdarı itibarile de çok bol, çok zengin olduğu yetkili bir jeolog tarafından ileri sürülmüş bulunmaktadır.

Bu duruma göre, bir yandan bu çevredeki araştırmalar hızlandırılırken diğer yandan bu krom madeninin, içinde bulunduğumuz şartlara rağmen, bir an önce işletilmesi için ilgililerce gereken teşebbüslerin alınması yerindedir.

Birinci dünya harbinde, doğu bölgemizin düşman istilâsına uğradığı günlerde, Bağırpaşa-Bağırbaba'ya top yerleştirmek için Ruslar tarafından Fırat-Karasu vadisinde yaptırılmış olan hususî yol tamir edilmek ve altı kilometre mesafeden geçen Erzincan-Erzurum demiryolu üzerindeki Sansai yahut Geçit duraklarına bağlanmak suretile kolayca taşınabilecek olan bu krom madenimizin işletilmesi, bu çevredeki yoksul yurddaşlarımızın iş bulmaları bakımından da çok faydalı bir teşebbüs sayılmaktadır.

Bu arada, Pülümür kazasının doğu taraflarında halk tarafından bulunmuş olan linyite benzer kömürün de incelenmesi uygun görülmektedir.

Bunlardan başka bu çevrede Kale denilen dağın güney eteklerinde Moskof toprağı bulunmuştur.

Maden işlerile benzerlerinin temizlenmesi, parlatılması için kullanılmakta olan ve Almanya, İtalya, Fransa, İngiltere ve Amerika'dan memleketimize getirilen yabancı maddeler yerine mevzubahs Moskof toprağının işletilmesi ve kullanılması, az mikdarda da olsa, bunlar için memleket dışına çıkan paramızın yurt içinde kalmasını temin itibarile de çok yerindedir.

Bütün bunlar, Tunceli çevresindeki ilmî araştırmaların müsbet örnekleri olarak karşılanabilir. Bu itibarla vilâyet sınırları içindeki kazaların jeolojik durumlarını tesbit etmek, jeolojik haritalarını çizmek ve yer altı zenginliklerimizi daha kısa bir zamanda ortaya çıkartmak için ilgili teşekküllerin bu çevrede daha sıkı çalışması gerektir.

Ancak bu hususlaki çalışmaları, düzenli bir planla yürütebilmek ve kış ayları uzun süren ve türlü zorluklar gösteren bu çevrede yaz mevsiminde daha sıkı çalışabilmek için idare makamlarının da gerekli kolaylıkları göstermesi, bu arada yasaklanmış ve boşaltılmış bölgelerin dahi incelenmesine, taranmasına izin verilmesi şarttır.

Mevzubahs yasak ve boşaltılmış bölgeler, askerlik bakımından yasak bölgeler mahiyetinde olmamakla beraber, böyle telakki edilmiş olsa bile, gerekli tedbirler alınmak suretile jeologların buralarda dahi çalıştırılması maden zenginliklerimizi bir an önce aydınlatmak bakımından çok faydalıdır.

22. Ticarî Münasebetler

Tunceli sınırları içindeki kazaların ticarî münasebetler itibarile de durumlarını gözden geçirmek faydalı görülmüştür.

Çemişgezek kazası, ziraî mahsuller bakımından, yakınındaki kazalardan üstün bir vaziyette bulunmakta ve Ovacık, Hozat kazalarile Erzincan vilâyetine bağlı Kemaliye kazası ve kısmen de Arapkir kazası Çemişgezek çevresindeki ziraî varlıktan faydalanmaktadır.

Bu kazaya bağlı merkez nahiyesine Germili ve Vaskovan nahiyelerinin ticarî münasebetleri Elâzığ'da toplanmakla beraber Başvartanik nahiyesi, daha ziyade, dokumacılık işlerinde de ilerlemiş olması hasebile, Kemaliye ve Arapkir kazalarile ticarî temaslarda bulunmaktadır. Bu suretle Çemişgezek kazası tüccarları muhtac oldukları mensucat ile yemeni ve ayakkabıları bu iki kazadan satın almaktadır.

Bundan başka Ağın nahiyesinden Çemişgezek kazası ihtiyaçlarına yetecek kadar pirinç ithal edilmekte, Germili nahiyesi halkı da bazı maddeler için kısmen Arapkir kazasile Ağın nahiyesinden faydalanmaktadır. Başvartanik nahiyesi halkının muhtac olduğu hububatın büyük bir kısmı Kuruçay ile Ilıç kazalarından temin edilmektedir.

Çemişgezek kazasından, Elâzığ da dahil olduğu halde, yakınındaki kazalara satılan mallar bol mikdarda dut kurusu ile taze peynir ve yağdan ibarettir. Kaza çevresindeki göçebe köylüler, hayvan sürülerini kuzeyde Munzur

sıra dağlarındaki yaylalara götürmeleri hasebile, istihsal ettikleri yağları çoğunluk Ovacık, Kemah ve Kemaliye kazalarında sattıklarından, Çemişgezek kazasında yağ buhranı olmaktadır.

Hozat kazasındaki halkın bir kısmı bahçe mahsullerinden olan dutları kuruttuktan sonra Elâzığ piyasasında satmaktadır. Bu arada bol mikdarda cevizle odun, kereste ve ihtiyaçlarından fazla olan yağ ve peynir gibi maddeler dahi Elâzığ pazarlarına gönderilmektedir.

Kalan kazasının ticarî bakımlarla temas ve münasebetleri bu gün Elâzığ'da toplanmaktadır. Gelecek yıllarda Elâzığ-Pertek-Kalan-Pülümür-Mutu yolunun motorlu vasıtalara açılması ve bu sahadaki ormanlarla madenlerin işletilmesi halinde kazanın Erzurum-Erzincan vilâyetlerile de ticarî münasebetlerde bulunacağı sanılmaktadır.

Mazgirt kazası dahi ticarî münasebetlerini Elâzığ'la temin ve idame eylemektedir. Bu kaza çevresinin sınırlarındaki Nazımiye, Kalan, Pertek kazalarile Elâzığ vilâyetine bağlı Palu kazasının buğday ve arpa ihtiyaçları Mazgirt'ten temin edilmektedir. Bu hububat satışlarına ilâveten her yıl 25-30 ton kadar yağ Elâzığ pazarlarına gönderilmektedir.

Ancak, yağ yapma usullerinin çok geri olduğu ve bu çevrede halkın ticaret maksadile peynircilik yapmadığı söylenilmektedir. Bununla beraber toprak ve hayvan bakımlarile ileri olan bu kazada teşvik edildiği takdirde yağ ve peynir işlerinin daha iyi düzenleneceği umulmaktadır.

Nazımiye kazasının ticarî münasebetleri üç yerde toplanır: Elâzığ, Mazgirt, Pülümür. Kaza çevresinde temin edilen yağlar Elâzığ pazarlarında satılmakta, Nazımiye kazasının muhtac olduğu buğday ve benzeri maddeler, Mazgirt kazasına bağlı Muhundu nahiyesinden temin edilmekte, Pülümür kazasındaki tuzlalardan da tuz ihtiyacı giderilmektedir. Bu tuzların bazan para ile alındığı ve bazan da ceviz ile değiştirildiği söylenilmekte ve böylece mübadele usulüne başvurulduğu belirtilmektedir.

Ovacık kazası, henüz esaslı bir yol ile bağlanmamış olmakla beraber, ticarî hareket ve münasebetler itibarile Elâzığ'la temas zaruretindedir. Bu çevrede elde edilen fasulye ile diğer mahsuller Elâzığ'da satılmakta, halk ihtiyaçları da bu şehirden temin olunmaktadır.

Pertek kazası, yalnız tütün ve çeşitli meyvalar ve mahsuller itibarile değil, bütün alış veriş bakımından Elâzığ'a bağlı bulunmaktadır. Bu kaza merkezinin Elâzığ'a 25 kilometre mesafede olması ve arada iyi bir yol bulunması, bu sahadaki ileri teşebbüslerin gelişmesi itibarile büyük bir kazanç teşkil etmektedir.

Pülümür kazası; hububat ile benzeri maddeleri Bingöl valiliğine bağlı Kiğı kazası ile Erzincan vilâyetine bağlı Tercan kazasından ve Cencige nahiyesinden temin etmekte ve az mikdarda yağ ihrac etmektedir. Bununla beraber krom, linyit işletmelerile orman işletmesinin gelecek yıllarda bu kazadaki ticarî hareketleri arttıracağı umulmaktadır.

Kazanın dağlık olması hasebile hayvancılığa daha çok önem verildiği anlaşılmakla beraber hayvan mahsullerinden istenildiği gibi faydalanılamadığı ve bu çevredeki peynirciliğin iptidaî bir halde olduğu ve yalnız kaza içinde sarfedildiği söylenilmektedir.

Halkın hayvan mahsullerinden elde ettiği yünlerle çuval ve saire yapmak suretile kendi ihtiyaçlarını karşılamakta olduğu ve fakat bunun da iptidaî bir dokumacılıktan ileri geçemediği öğrenilmiştir.

Bununla beraber türlü bakımlarla hususiyet arzeden bu kazanın Erzincan-Erzurum demiryoluna esaslı yol ile bağlanması halinde ticarî işlerdeki inkişafin daha kuvvetleneceği şüphesiz görülmektedir.

23. İaşe Durumu

Tunceli'nin bazı kazalarında geçen yıl iaşe bakımından oldukça darlık ve zorluk çekildiği anlaşılmıştır.

Ziraat işleri itibarile, Başvartanik nahiyesi hariç olduğu halde, iyi bir durumda olan Çemişgezek kazasında bile geçim darlığı olmuştur. Bu kaza merkezinde halk ile vaki görüşmelerde Rif'at Gencer adlı vatandaş şöyle demiştir:

"Geçinme darlığını önlemek için eski yıllarda sebze yetiştirilen yerlere bile darı ekilmiştir. Bostan tarlaları, sebze bahçeleri kâmilen darı ile işlenmiştir. Böylece açlıkla mücadele edilmiş oldu."

Elde edilen hububat ile yoğaltımı karşılayamayan ve Mazgirt ile Çemişgezek kazalarından buğday temini zaruretinde olan Hozat kazasında kışın şiddetli geçmesi ve yolların kapanması yüzünden iaşe işlerinde darlık çekilmiştir.

Yalnız bu kazada değil, vilâyet sınırları içindeki kazalarda halkın yaşayışı genel olarak dar ve kısır, gıdaları mahdut maddelere münhasır olmakla beraber darı ekmeğini bulmak hususunda bile türlü zorluklarla karşılaşıldığı söylenilmiştir.

Hozat'taki görüşmelerde vazifeli ve yetkili bir yurddaşın anlattığı şu vak'a bu hususta çekilen darlıkların acı bir örneği olarak kaydedilmiştir:

"Zımbık köyünde yaşayan Cennet kadın açlık yüzünden belindeki kuşak ile kendini bir ceviz ağacına asmış ve ölmüştür."

Yetiştirdiği hububatla nüfusunun ancak üçte birini besleyebilen Kalan kazası halkı; vilâyet sınırları içindeki diğer yurddaşlar gibi, çok basit bir gıda ile iktifa etmekle beraber mahsul veriminin azlığı ve bozukluğu yüzünden iaşe hususunda sıkıntılı günler geçirmiş, açlıkla mücadele edilmiştir.

Bu vaziyet karşısında Hükûmet eliyle gerekli yardımlarda bulunulmuş, bu arada 10 ton buğday ve 10 ton arpa tohumluk olarak dağıtılmıştır. Bundan başka güzlük ekimi için bu kazaya 10 ton buğday tahsis edilmiş, bunun beş tonu para ile beş tonu da borçlanma suretile köylüye verildiği gibi ilkbahar tohumu olarak da 5 ton arpa tahsis olunmuştur.

Bu hususta ilgililerle vaki görüşmelere göre, bu kaza halkının iaşe işlerini düzgün olarak yürütebilmek için Nisan ayında arpa, Eylül ayında buğday olmak üzere her ikisinden 25'şer ton hesabile 50 ton hububat tahsis edilmesi zarurî görülmektedir.

Toprak işleri verimli bir durumda olan Mazgirt kazasında iaşe bakımından hiçbir sıkıntı çektirilmediği, belediyenin mütedavil sermaye ile temin ettiği iaşe stoku ile yalnız Mazgirt halkına değil, Tunceli'nin iaşe bakımından darlık çeken yerlerine yardımlarda bulunulduğu ilgililer tarafından söylenilmiştir.

Bu arada, kaza çevresinde yaşayan halka ihtiyacı nisbetinde tohumluk dağıtıldığı, bu suretle verilen tohumluğun 70 ton buğday, 90 ton arpadan ibaret bulunduğu, buna mukabil bu yıl toprak mahsulleri vergisi ile Devlet hissesinin 600 ton olarak umulduğu öğrenilmiştir.

Bu konu üzerindeki görüşmelerde, Mazgirt kazasına bağlı Muhundu nahiyesi halkından, bir yurddaş şu sözleri söylemiştir:

"Toprak mahsulleri için 1942 yılında muhtarlar tarafından vaki tahminler halkın aleyhine olmuş, bu yüzden bazı köylerde açlık buhranı geçirilmiştir. Köylü mahsullerinin böylece tarlalarında hakkiyle tesbit edilmemesi ve bu hususdaki şikâyetlerin alakalılarca dinlenilmemesi yüzünden bazı çiftçiler otlarla hayatlarını idame zaruretinde kalmıştır."

Kış aylarında yolları kapanan ve toprak işleri esasen dar ve kısır olan Nazımiye kazasında dahi iaşe bakımından darlık çekildiği belirtilmiştir. Bu hususdaki görüşmelerde, Azgılar köyünden Hasan Arslan şöyle demiştir:

"Biz, aç ve çıplağız. Millet, bu sene ot yedi; hepsi hasta yatıyor."

Dağban köyünden Kego Dağdeviren de şu sözleri söylemiştir:

"Arslan'ın dediği otlara bizler pancar deriz; fakat bu, sizin bildiğiniz hakikî pancar değildir. Halkımızın çoğu açlıktan kırılıyor. Evimde 8 nüfus vardır. Yağmur yağmazsa attığım iki teneke tohuma karşı 4, yahut 6 teneke mahsul alınabilir. Bununla bu sekiz nüfusu geçindirmek bence kabil değildir. Vakıa, Hükûmetimiz bana da 25 kilo yardımda bulundu, fakat bu yetmedi ki."

Baluca köyünden olan ve Muğla'da istihkâm kıt'asında bulunan Ali Değirmenci, izinli olarak köyüne geldiğini söyledikten sonra, şöyle demiştir:

"Köylerimizde karnımız iyi doymuyor ama kıt'ada bizlere iyi bakıyorlar; sağ olsun Hükûmetimiz."

Panen köyü muhtarı Hüseyin Atik de şunları söylemiştir:

"Hükûmetimiz var olsun, bizlere yardım ediyor; hatta bizim köye de tohumluktan başka 1.000 kilo iaşe yardımında bulundu. Fakat yetmiyor ki."

Bu hususiaki incelemelere göre, Nazımiye kazasında nüfusa nazaran tevzi ve taksim edildiği söylenilen iaşe yardımının 20 ton hububattan ibaret olduğu öğrenilmekle beraber halkın bu konudaki ıstırabının, yolların uzun zaman kapalı kalmasından başka bu kaza istihsalatının esasen yetişmemekte olmasından ve nihayet iaşe yardımının mikdar itibarile tatmin edici bir halde bulunmamasından ileri geldiği tesbit edilmiştir.

Bununla beraber, mahsul itibarile her zaman dışarının yardımına muhtac olan bu kaza halkının sıkıntıya düşmemesi için gerekli tedbirlere başvurulduğu ve bu arada yeni yıl mahsulünün de umutlu olduğu ilgililerce bildirilmiştir.

Son kışlık ekimi iyi olmakla beraber 2.000 metre yükseklikteki bazı yerlerine yağmur düşmediği için darı mahsulünün iyi olmadığı söylenilen Ovacık kazasında dahi iaşe bakımından darlık çekilmiştir.

Tunceli vilâyet merkezinin bulunduğu Elâzığ'a uzak masafede olan ve kış aylarında yağan karlardan dolayı, diğer kazalar gibi, uzun zaman muvasala imkânı bulunmayan Ovacık kazasının iaşe darlığını gidermek için vilâyetçe 80 ton buğday tahsis edilmiş ve bundan 40 ton kadarı Ovacık kazasının muhtaç halkına Hozat'ta dağıtılmış, 30 ton kadarı Hozat'tan Ovacık'a nakil ve sarfedilmiştir.

Bu buğdaylara ilâveten tahsis edilen 13 ton arpadan 11 tonu da bu kazanın muhtaç halkına yemeklik olarak tevzi olunmuştur.

Bunlardan başka yaz aylarında Pülümür kazasından 15 ton buğday celbine tevessül edilmiş ve bundan yalnız 8 tonu getirtilmiş, gerisinin alınmasından sarfınazar olunmuştur.

Bütün bunlar, halkın ve orada yaşayan vazifelilerin iaşe hususunda çektikleri sıkıntıları belirtmekte olduğu gibi vilâyet tarafından tahsis edilen ve Pertek'ten gönderilen buğday ve arpalarla Pülümür'den celbine teşebbüs ve bir kısmı nakledilen buğdayların alınan, muhtaclara dağıtılan ve sarfolunan mikdarları arasında ilgililerce hesap farkları görülmesi, kayıtların düzgün bulunmaması Ovacık kazası iaşe işlerinin iyi yürütülmediğine bir delil olarak gösterilmiştir.

Bu konu üzerindeki incelemelerde, kaza çevresindeki dağ köylerinin vaziyeti daha nazik görülmüş, Zeranik köyündeki konuşmalarda Pardi köyü muhtarı Süleyman Ayata şöyle demiştir:

"Hükûmet mahsullerimizden hissesini alacaktır. Halbuki bizim mahsulümüz bize yetmiyor, bize zahire verilmesini ve tohumluk dağıtılmasını istiyoruz."

Bu kazaya bağlı Kakbil nahiye merkezindeki görüşmelerde de bu işler üzerinde durulmuş, bu çevrede geçen yıl Devlet hissesi olarak 65 ton zahire alındığı halde bu yıl, buğday ekiminin elverişli olması hasebile, Devlet hissesinin daha fazla umulduğu söylenilmiştir.

Bu arada kaza dolaylarındaki toprak mahsulleri anbarlarının hazırlandığı öğrenilmiştir, ancak Kakbil nahiyesinde yeni yapılmış olan okulun toprak mahsullerine anbar olarak tahsis edilmiş olmasının iyi karşılanmadığı belirtilmiştir.

Elâzığ'a yakın bulunan ve toprak mahsulleri iyi olan Pertek kazasının iaşe durumu diğer kazalara benzememekle beraber vilâyetin kuzey sınırlarını çevreleyen Pülümür kazasında da iaşe darlığı çekilmiştir.

Esesan, Elâzığ'da ilgili makamlarca ve vazifelilerce de tesbit edildiği üzere, sokaklarda açlıktan ve giyimsizlikten titreşen ve hastalanan Tunceli'lilerin sayısı, geçen Mart ayı içinde, her gün artmış ve bunlar arasına katılan Elâzığ köylülerinin de az olmadığı bildirilmiştir.

Bu suretle Mart ayı sonunda Tunceli'lilerden 1.000, Elâzığ köylerinden 300 olmak üzere 1.300 vatandaşın açlıktan ve yoksulluktan ıstırap çektiği ve bunlar arasında ölenlerin de bulunduğu tesbit edilmiş ve Elâzığ mahalleleri içinde el, avuç açmadan dolaşan ve aç yatanların tesbit edilenler dışında kaldığı söylenilmiştir.

Bu vaziyet karşısında, biraz geç olmakla beraber, sokaklarda dilenen çocuklarla sakatlara ve aç olanlara ekmek ve çorba dağıtılmış ve fakat bunları barındıracak, karınlarını doyuracak, temizliklerini koruyacak kapalı bir yer olmadığı cihetle yardımlardan istenildiği gibi müsbet netice alınamadığı anlaşılmıştır.

Bütün bunlar, vilâyet kazalarında ve vilâyet merkezinde Tunceli'lilerin çektikleri iaşe darlığını belirtmek maksadile tesbit olunmuştur. Esasen Ticaret Vekâletinden 30 Mart 1943'de Tunceli halkı için 200 ton arpa tahsis edilmiş olması da bu zorluk ve darlıkları belirten başka bir delildir.

Bu arada, halk için belediyelere verilmekte olan un fiatlarının değişmez ve dar gelirlilerin ekmekleri için verilen un fiatı seviyesine indirilmiş olmasının uyandırdığı iyi tesirleri memnunlukla kaydederken son yıl içinde yürürlüğe girmiş olan toprak mahsulleri vergisi kanununun tatbikattaki akisleri üzerinde durmak faydalı görülmüştür.

Ancak, bu hususta esaslı bir fikir edinebilmek için, mevzubahs kanundan önce 1941 yılında tatbik edilen el koyma usulü ile 1942 yılındaki borçlandırma usulünü incelemek daha uygun bulunmuş ve bu üç tarz için de, Tunceli çevresinde, toprak işleri iyi ve ileri sayılan Çemişgezek kazasındaki tatbik şekilleri nazara alınmıştır.

Bu esaslar dahilindeki incelemeler sonunda, mevzubahs usullerin tatbik safhaları şöyle tesbit edilmiştir:

A) El Koyma Usulü

Hububat fiatlarının 1941 yılında birdenbire değişmesi, Tunceli sınırları içinde ve dışında bazı kazalarda ekim olmaması ve bazı kazalarda da iyi mahsul alınamaması hasebile Çemişgezek kazasındaki hububattan istifade edilmiş ve bu yüzden adı geçen kazada hububat satışları çok iyi ve ileri olmuştur.

Ancak, bu satışlar neticesinde, daha ilkbahar aylarında Çemişgezek kazası çevresinde iaşe zorlukları başlamıştır. Bunun üzerinde bu kaza sınırları içindeki köylerde fazla yiyecek maddelerine başvurulması zarurî görülmüş ve halkın iaşesinde çekilen zorlukların, mevzubahs maddelere el konulması suretile, giderilmesine çalışılmıştır. Ancak bunun da temini kolay olmamış, çeşitli zorluklarla karşılaşılmıştır. İlgililer bu devre içinde açlıktan ölüm olmadığını söylemiştir.

B) Borçlandırma Usulü

Yürürlüğe konulan kararnameye göre, 1942 yılında, tarlada tahmin, harmanda tesbit esası nazara alınmış ve köylünün ihtiyacı bırakıldıktan sonra el ko-

nulması uygun görülmüştür. Bunun üzerinde Çemişgezek kazasında 170.000 kilo buğday, 57.000 kilo arpa, 1.200 kilo çavdar ve 177 kilo mısır borçlandırılmıştır. Ancak, borçlandırılan mikdarları tamamile temin etmek kabil olamamış ve muhtelif maddelerden alınan mikdarlar şöyle tesbit edilmiştir:

143.626 kilo buğday, 51.003 kilo arpa, 2.808 kilo çavdar ile bunların eksikleri yerine, kararname gereğince, 1.114 kilo mahlut, 10.040 kilo fasulye, 1.486 kilo nohut, 36 kilo mercimek, 63 kilo mısır, 72 kilo bakla.

Bu hususdaki incelemelere göre, % 25'lere ait tahsilâtın eksik olması sebepleri şöyle süzülmektedir:

1) İstihsal mikdarlarını tahmin eden subaşıların, köylü ihitiyaçlarını temin kararı karşısında, hububatı eksik tahmin etmekten ise fazla yazmayı tercih etmesi.

2) Kaza çevresinde bazı yerlerde kımıl, çekirge haşerelerile lop hastalığının görülmesi ve bazı yerlere de yağmur düşmemesi.

Bu suretle bir yandan subaşıların tahminlerinde hakikatten uzaklaşması, diğer yandan haşere ve hastalıklar yüzünden mahsulün umulduğu gibi elde edilememesi % 25'lere ait tahsilâtı güçleştirmiştir.

Bununla beraber borçlandırma usulü ile elde edilen hububattan 100.000 kilo buğday ile 50.000 kilo arpa kaza çevresinde sarfedilmiş ve geri kalan hububat Toprak Ofisinin emrine gönderilmiştir.

Bu usulün tatbiki esnasında iaşe hususunda zorluk çekilmediği ve belediyenin 5.000 lira sermaye ile iştirâk ettiği bir halk teşekkülü ile Konya'dan getirtilen 45 ton kadar hububatın, Toprak Ofisi tarafından iaşe edilenler dışında kalan kasaba halkı ile serbest piyasayı idare etmek imkânının bulunduğu anlaşılmıştır.

Borçlandırma usulünün tatbiki için tahmin memurları ile subaşılarından başka memur kullanılmadığı ve memurlarla müstahdemlere ve ameleye verilen paraların 2.300 lirayı geçmediği belirtilmiş ve mübayaa işlerinin 15.000 lira ile tedvir edildiği öğrenilmiştir. Bu usulün tatbikinde görülen başlıca eksiklik şöyle süzülmektedir: Kararın mevsimsiz değiştirilmesi ve buna ait basılı kâğıtların zamanında yetiştirilememiş olması.

C) Toprak Mahsulleri Vergisi

4429 sayılı kanun ve Koordinasyon Hey'etinin 452 sayılı kararı, bir kısım mahsulün ölçü ile bir kısmının tahmin suretile, bir kısmının da paraya çevrilmesile alınmasını amir bulunmuştur.

Çemişgezek kazasındaki ekim tahminlerinde 2.402 öküz ile 9.395 dekar buğday, 3.774 dekar arpa, 507 dekar çavdar, 80 dekar mahlut elde edildiği tesbit olunmuştur. 1 dekardan ortalama hesapla 60 kilo buğday, 65 kilo arpa alınabileceğine göre 565 ton buğday, 245 ton arpa, 25 ton çavdar, 4 ton mahlut elde edileceği ve % 20 vergi ile devlet hissesinin 113 ton buğday, 49 ton arpa olacağı tahmin edilmiştir.

Geçen yıla göre ekim az olmakla beraber mevsimin yağmurlu geçmesi ve zararlı haşerelerin ve hastalıkların görülmemesi hasebile 1943 mahsulü iyi olmuştur. Bu itibarla eski açıkların kapanacağı umulmaktadır. Esasen geçen yıl fazla tahmin ile zararlı çıkmış olan müstahsilin bu yıl ekilişleri eksik bildirdiği elde edilen hububatın ölçülmesile anlaşılmıştır. Bu duruma göre umulan hasılatın daha çok olacağı sanılmaktadır.

Yeni usulün tatbik safhası hakkındaki incelemeler, bu kaza çevresindeki denemelere göre, şöyle süzülebilir:

Bildirişler ve kontroller iyi olmak şartile tahmin üzerine aynen ve para ile mahsul alınması usulü, tatbikat bakımından elverişlidir. Ancak mahsulün harmanda ölçü ile alınması, bir yandan fazla masrafları mucib olduğu gibi, diğer yandan kaçakçılığa yol açtığı ve yalnız halkı değil, hatta vazifelileri hırs ve tamah ile veya diğer sebeplerle yolsuzluğa sevkettiği için, tatbikatta mahzurlu görülmüştür.

Çemişgezek kazası içinde bu işleri görebilmek için 7 tahmin kolu kurulmuş olması ve böylece 7 bölge amiri ile 14 memur, 90 ölçü memuru ve 30 bekçi tavzif edilmiş bulunması ve ortalama bir hesapla iki aylık bir çalışma devresi için hazineden 15-20 bin lira ödenmiş olması masrafların fazlalığını göstermek itibarile dikkate şayan bulunmuştur.

Adı geçen kazadan alınacak Toprak Mahsulleri Vergisi bu masrafları karşılayacak mahiyette görülmekle beraber doğrudan doğruya tahmin usulünün tatbiki suretile işlerin daha kolay ve daha az masraflı olacağı belirtilmekte ve Toprak Mahsulleri Vergisi kanununa göre bir ölçü memurunun bir köydeki bütün harmanları bir günde ölçmesine imkân olamadığı cihetle müstahsilin bu yüzden gecikmesi, işinden kalması ve zarar görmesi de tatbikattaki mahzurlar arasında sayılmaktadır.

Bundan başka, Toprak Mahsulleri Ofisi için her köyde birer muvakkat anbar kurulması ve birer muvakkat anbar memuru bulundurulması masrafların yükselmesini mucib olmaktadır. Bununla beraber Çemişgezek kazasında ve Tunceli'nin diğer kazalarında muayyen merkezlerde ve nahiyelerde birer

muvakkat anbar temin edilmiş ve fakat mevzuata göre her köyde bulundurulması gereken birer muvakkat anbar memurı yerine işlerin kaza merkezinde bir depo memuru, bir kantarcı, bir muhasip, bir bekçi vazifelendirilmek ve nahiyelerde dört muvakkat anbar memuru bulundurulmak suretile işlerin görülmesine çalışılmış, bu suretle Ofis masrafları azaltılmıştır.

Ancak, her köyde birer muvakkat anbar kurulması ve köylünün önce bu anbara, sonra da merkezdeki alım teşkilâtına mahsulünü teslim etmesi hakkında konulan hükümlerin de mahzurlu olduğu söylenilmiştir. Vakıa, isteyen köylünün mahsulünü merkeze getirmesi kabul edilmiştir. Ancak bu, tatbikattaki müşkülâtı önlemeye kâfi gelmemiştir. Bu usulün yerine, köylünün serbest hareket edebilmesi, muamelelerin azaltılması ve masrafların eksiltilmesi bakımlarından, ölçü pusulaları muhteviyatının muayyen müddetle alım merkezlerine teslimi şartının konulmuş olması daha faydalı sanılmaktadır.

Esasen tatbikattaki bu mahzurlardan ve zorluklardan başka Maliye Vekilliğimizce büyük masraflar ihtiyarı suretile temin edilmekte olan Toprak Mahsulleri Vergisine, ölçme usulü kaldırılmak suretile, daha iyi bir şekil verilmesi ve işlerin ya Maliye Vekilliği eliyle yahut Toprak Mahsulleri Ofisi teşkilâtı ile tek elden idare edilmesi ve bu takdirde yalnız mübayaa için masraf ihtiyar olunması hususlarının incelenmesi temenniye şayan görülmüştür.

24. Maliye İşleri

Vilâyet çevresinde malî vecibelerin yerine getirilmesi, vergilerin tahakkuk ve tahsil işlerinin düzgün bir şekilde yürütülmesi için bir yandan vazifelilerin, diğer yandan halkın karşılıklı olarak dikkatli ve uyanık davrandıkları söylenilmekte ve bu vaziyet 1936-1942 malî yıllarına ait tahakkuk ve tahsil hareketlerile de iyice anlaşılmaktadır.

Yıllar	Tahakkuk	Tahsil	Nisbeti (%)
1936	148.721	138.540	93,15
1937	205.232	197.048	96,01
1938	262.473	250.425	95,40
1939	189.180	186.185	98,41
1940	188.875	186.380	98,67
1941	263.586	251.586	95,44
1942	393.573	379.691	96,47

Tahsil nisbetinin bu suretle yüksek bir dereceyi bulmuş olması, genel olarak ödeme kabiliyetinin iyi bir durumda olduğuna atfedilmektedir.

Ancak, maliyemize ait çeşitli gelir kaynaklarından bazıları, bu vilâyete bağlı kazaların türlü hususiyetlerine göre, aynı şekilde işleyememekte ve bazı vergilerin tutarı da çok mütevazı mikdarları bulmaktadır.

Vilâyet sınırları içinde, 1942 yılındaki hesap durumuna göre, 10.000 liradan yukarı olarak tahsil edilen vergiler şöyle sıralanabilir.

Ticarî ve sınaî teşebbüslerle sair kazanç vergileri 20.898, hizmet erbabı kazanç vergisi 19.963, damga resmi 19.151, zam cezaları 11.109, muvazene vergisi 16.904, Hava kuvvetlerine yardım vergisi 15.560, Varlık vergisi 47.455, Davar, develer ve domuz vergisi 142.136, diğer hayvanlar vergisi 29.375 lira.

Esasen bu çevredeki çeşitli gelir kaynaklarının en önemlisini hayvanlar vergisi teşkil etmekte ve bu, son yıllarda, daha umutlu bir gelişme göstermektedir.

Bu hususta esaslı bir fikir edinebilmek için davar, develer ve domuz vergisi ile diğer hayvanlar vergisi tutarlarını bir arada gözden geçirmek faydalı görülmüştür.

Yıllar	Davar, Deve	Diğer Hayvanlar	Tutarları
1936	51.837	21.073	72.910
1937	56.694	24.192	80.886
1938	66.419	13.581	80.000
1939	65.239	15.461	80.700
1940	62.402	16.096	78.498
1941	103.437	18.091	121.528
1942	142.136	29.375	171.511

Bu dökümlere göre, hayvanlar vergisindeki gelişme memnunlukla karşılanmakta ve Pertek, Çemişgezek kazaları mevzubahs vergiler bakımından, hayvan besleyen yerler olması itibarile, en ileri bir durumda görülmektedir.

Esasen Tunceli'nin, bir ikisi hariç, kazalarında hayvancılık yayılmış bulunmakla beraber tahsil edilen vergi bakımından Kalan ve Ovacık kazalarının en geri bir vaziyette olduğu anlaşılmaktadır.

Bu arada, hayvan sayım işlerine de temas edilmesi yerinde görülmüştür. Mazgirt kazasındaki görüşmelerde, davar sayımı için ayrılan takip kolların-

dan bazılarının köylere gitmedikleri ileri sürülmüştür. Bu duruma göre, ilgililerin daha uyanık davranmaları ve hayvan sayımı işlerine gerçekten önem vermeleri gereklidir.

Vilâyet sınırları içinde 1942 yılında tahakkuk ettirilen ve tutarı 50.520 lira olan varlık vergisinden 3.065 lirası tahsil olunamamıştır.

Maliyenin geçen yıllardan devredilen ve gayri kabili tahsil görülen mülga vergilerle aşar ve tohumluk bakayasına ait alacağının 10.000 lirayı geçtiği anlaşılmıştır. Usulü dairesinde terkin edilmesi gereken bu alacaklardan bir kısmının muamelesi bitirilmiş olmakla beraber henüz bir kısmının işleri tekemmül ettirilemediği söylenilmiştir. Bu duruma göre eski alacaklara ait tasfiye işlerinin bir an önce sona erdirilmesi yerindedir.

Tahakkuk ve tahsil hesaplarına göre Tunceli çevresinde en mütavazı yekûnu su ve kara av vergileri teşkil etmektedir. Bu verginin 1942 yılındaki tahakkuk ve tahsil tutarının 21 liradan ibaret olması da bu mütevazı durumu teyid etmektedir.

Ancak, bu arada işaret edilmesi gereken önemli bir nokta vardır: Mikdarları az veya çok tahakkuk ve tahsil edilen vergilerin tutarları yıllık masrafları karşılayamamakta ve bu yüzden bazı kazalara malî yılın son aylarında merkezden yardım edilmesi zarurî olmaktadır.

25. İnhisar Maddeleri

Vilâyetin inhisar işlerini, bir yandan teşkilât, diğer yandan satış ve işletme bakımlarile incelemek yerindedir.

Teşkilât itibarile kazalarda birer inhisar memuru bulundurulması esastır. Ancak bu vilâyete bağlı kazalar arasında bulunan Kalan kazası merkezinde henüz inhisar teşkilâtının kurulmamış olması doğru görülmemektedir. Adı geçen kaza merkezinin bulunduğu Mameki'de halk ile, idare amiri ile vaki görüşmelerde şöyle denilmiştir:

"Kazamızda inhisar teşkilâtı bulunmaması her bakımdan sıkıntıya, üzüntüye sebep olmakta ve inhisar maddeleri istenildiği gibi bulunamamaktadır. Bu maddelerin Mazgirt kazasındaki inhisar idaresinden getirtilmesi yüzünden çektiğimiz zorlukların önlenilmesini istiyoruz."

Bu kaza çevresinde yaşayan halkın, çalışan vezifelilerin, daha ziyade kış aylarında, yolların kapanması ve Kalan-Mazgirt arasında muvasalanın tamamen kesilmesi yüzünden en çok sigara ve tütün tedarik edememek suretile

üzüntü ve sıkıntı çektikleri teyid edilmiş olduğuna göre bu kaza merkezinde dahi inhisar teşkilâtı kurulması faydalı bulunmuştur.

İnhisar maddelerinin satış ve işletme işleri de çeşitlerine ve kazalara göre şöyle sıralanabilir:

A) Tütün İşleri

Çemişgezek kazasında ekim kaçakçılığı olmamıştır. Bu kazanın 1942 hesaplarına göre bir yıllık tütün satışı 1941 yılından 1.236 kilo nakledilmek suretile 6.253 kiloyu bulmuştur. Tütün fiatlarının yükseltilmesine, kaza istihlâk kontenjanının tahdid edilmesine rağmen tütün satışları artmıştır. Bu suretle bir yıl içindeki tütün satışlarından 22.395 lira temin edilmiş olduğu anlaşılmıştır. Ancak bu kazaya gönderilen tütün çeşitlerile mikdarlarının az olması ve İnhisar Başmüdürlüğünce muayyen mikdarların sarfına izin verilmiş bulunması şikâyetlere yol açmaktadır.

Bu duruma göre, bu kazadaki tütün tahdidinin biraz genişletilmesi ve bu arada vasıfları itibarile daha iyi tütün gönderilmesi suretile halk dileklerinin yerine getirilmesi uygun görülmüştür.

Hozat kazasında dere ve nehir boylarında olmak üzere mahdud mikdarda tütün ekilmektedir. Bu çevredeki 13 köyde tütün ekimi ile uğraşanların kurutma, işleme ve saire hususunda bilgilerini ilerletmek için İn köyünde kurulan tütün nümune ve deneme tarlasının faydalı olduğu söylenilmektedir.

Ancak, bu kaza merkezinde halk ile vaki görüşmelerde, tütün satışlarının azlığından şikâyet edilmiş ve şöyle denilmiştir:

"Kazamıza İnhisar Başmüdürlüğünce gönderilen tütün ve sigaralar bura halkının ihtiyaçlarına yetmemektedir. Daha fazla tütün ve sigara gönderilmesini rica ediyoruz."

İlgililerin bildirişlerine göre, bu kazada 1936 yılından 1943 yılına kadar 83.886 kilo tütün istihlâk edilmiş olmakla beraber son yıllardaki tütün kontenjanının, diğer kazalarda olduğu gibi, tahdid olunmasından dolayı, tütün ve sigara hususunda bu çevrede dahi zorluk çekildiği teyid edilmiştir.

Mazgirt kazasındaki halk ile vaki görüşmelerde, Danaburan köyünden Mahmut Alp adlı bir yurddaş şu dilekte bulunmuştur:

"10, 15 yıl önce Danaburan köyünde tütün ekildiği halde şimdi buralarda tütün ekimine izin verilmiyor. Halbuki buraları tütün ekimine çok elverişlidir. Bizlere ekim için izin verilmesini diliyoruz."

Esaslı bir mahzur olmadığı takdirde bu çevrenin tütün ekim sahasına alınması suretile halk dileğinin yerine getirilmesi türlü bakımlarla faydalı bulunmuştur.

Nazımiye kazasında tütün ekimi olmadığı gibi inhisar kaçakçılığı da görülmemektedir. Ovacık kazası halkının tütün bakımından bir dileği olmamıştır.

Pertek kazasında Şeyhsu ve Dere çevresindeki tütün ekimlerinin vasıfları itibarile iyi olduğu ve bu kaza merkezindeki tütün nümune ve deneme tarlasından istifade edildiği anlaşılmıştır. Pülümür kazasında tütün ve sigara istihlâkinin tabiî bir şekilde olduğu söylenilmiştir.

B) İspirtolu İçkiler

İnhisar maddeleri arasında önemli bir yer alan ispirto ve ispirtolu içkilerin Tunceli çevresinde bazı kazalarda fazla istihlâk edildiği anlaşılmaktadır. Bu itibarla bu bakımdan konulmuş olan tahdidleri memnunlukla karşılamak yerindedir.

Çemişgezek kazasında, 1942 yılı hesaplarına göre, 1941 yılından 55 litre eksik olarak 1.049 litre içki satılmış ve bu suretle 2.743 lira temin edilmiştir. İspirtolu içkilerde görülen satış azlığı bu maddelerin tahdide tabi tutulmasından ve eksik gönderilmiş olmasından ileri gelmiştir.

Hozat kazasında, ispirtolu içkilere ait tahdid faydalı olmuştur. Bu kazada 1936-1942 yılları arasında 49.826 litre ispirtolu içki istihlâk edildiği ilgililerce bildirilmiştir.

Kalan kazasındaki görüşmelerde ispirtolu içkiler arasında rakı bulunamadığı için satış olmadığı söylenilmiştir.

Mazgirt kazasındaki çeşitli içki maddelerinin ayda, ortalama hesapla, 1.000-1.500 lira arasında olduğu anlaşılmıştır. Bununla beraber satış nisbetinin, kaza nüfusuna göre, fazla olmadığı ve ispirtolu maddelere karşı fazla düşkünlük gösterilmediği söylenilmiştir.

Nazımiye kazasında ispirtolu içkiler istihlâkinin tabiî halde olduğu bildirilmiştir. Ovacık ve Pertek kazalarında dahi bu bakımdan aşırı bir vaziyet olmadığı söylenilmiştir.

Pülümür kazasında içkiye karşı düşkünlük olduğu belirtilmekte ve çok mikdarda rakı, şarap, konyak sarfedildiği idare amirlerince teyid edilmektedir. Bir aralık bu çevrede rakı, şarap ve benzerlerinin bulunmadığı sıralarda yıllardan beri birikmiş olan likörlerin, içki şeklinde içilmiş olması buralardaki içki düşkünlüğünün delili olarak ileri sürülmüştür.

C) Çay ve Kahve

Son yıl içinde inhisar maddeleri arasına konulmuş olan çay ve kahve için bazı kazalarda dileklerde bulunulmuştur.

Çemişgezek kazasındaki görüşmelerde, gönderilen çayların yeter derecede olduğu söylenilmekle beraber bir ay için ilk zamanlarda 7 kilo olarak verilen kahvenin, son aylarda 14 kiloya çıkarılmış olmasına rağmen, yetmemekte olduğu bildirilmiştir.

Bu konu üzerindeki incelemelere göre, 14 kilo kahvenin 15.000 nüfusu olan Çemişgezek kazası halkına yetmediği ve yetmiyeceği anlaşılmaktadır. Bu duruma göre bu kazaya ait kahve istihlâkinin, imkân bulunduğu takdirde, en az 50 kilo olarak verilmesi hakkındaki dileklerin yerine getirilmesi uygun görülmüştür.

Nazımiye kazasında kahve ve çay tevziatının yolunda olduğu söylenilmiştir. Ancak, bu kaza ile birlikte diğer kazaların bu gibi ihtiyaçlarının, kış aylarında yolların kapanmakta olması hasebiyle, yaz aylarında, kış istihlâkini karşılayacak şekilde, temin edilmesi temenniye şayan bulunmuştur.

D) Tuz İşleri

Vilâyet çevresindeki tuz ihtiyaçları Pülümür kazasındaki Göneli, Hiver ve Ağa tuzlalarından temin edilmektedir. Esas itibariyle İnhisarlar İdaresi tarafından işletilmekte olan bu tuzlalar tamamiyle iptidaî bir haldedir.

Çok eski zamanlardan beri bu çevrede jeolojik hareketlerle vücut bulduğu söylenilen tuz tabakalarından faydalanılmakta olduğu ve vücuda getirilen kuyulardan dışarıya alınmak ve suyu tebahhur ettirilmek suretiyle tuz elde edilmekte bulunduğu anlaşılmıştır.

Göneli Tuzlası boşaltılmış bölgede bulunmakla beraber İnhisarlar İdaresi tarafından işleme işlerine muntazaman devam edilmekte ve burada 10 amele çalıştırılmaktadır.

Bu tuzlalardan bir yılda temin edilmekte olan tuz mikdarının 1.500 ton kadar olduğu öğrenilmiştir. Ancak, adı geçen tuzlalardan Tunceli kazalarına gönderilen tuzların, yol ve taşıma zorlukları dolayısiyle ucuza mal edilememesinden şikâyet edilmektedir. Pülümür kazasına çok yakın bulunan Nazımiye kazasında bile tuzun pahalıya mal edilmekte olduğu söylenilmiştir.

Bu konu üzerindeki görüşmelere göre, Nazımiye kazasında ve diğer bazı kaza merkezlerinde İnhisarlar emrinde küçük depolar yapıldığı takdirde yaz aylarında temin edilecek olan tuzların kış aylarında ucuz fiatla halka satılmasına imkân bulunabileceği umulmaktadır.

Tunceli sınırları içinde Pertek, Çemişgezek ve Mazgirt kazalarında oldukça ileri bir durumda olan hayvancılığın korunması bakımından dahi tuzun yüksek fiatlarla satılmaması ve kış aylarında tuz buhranının önlenilmesi için mahallî şartlara göre gerekli kaza merkezlerinde küçük depolar yaptırılması ve tuz satışlarının bu depolardan temin edilmesi temenniye şayan görülmüştür.

Burada, Ağa Tuzlasından faydalanmakta olan Kiğı kazasına bağlı köylerin tuz tedarikinde uğradıkları zorlukların da giderilmesi uygun bulunmuştur.

Esas itibariyle Pülümür kazası sınırları içinde olan Ağa Tuzlası Kiğı kazasına bağlı Cönek nahiyesine ve bu nahiye çevresindeki 23 köye 4-5 saat mesafede olduğu için bu köyler halkı son yıla kadar tuz ihtiyaçlarını bu tuzladan değeriyle ve kolaylıkla gidermekte bulunmuştur.

Ancak, bu yıl, bu köyler halkı dahi tuzlarını Kiğı kazası merkezinden almaya mecbur tutulmuştur. Bu vaziyet karşısında son yıla kadar bir kilo tuzu Ağa Tuzlasında 4 kuruşa alabilen ve köylerine taşıyan mevzubahs köyler halkı şimdi Kiğı'ya kadar gitmek, günlerce hanlarda kalmak, daha uzun mesafeden taşımak mecburiyetinde kalmakta ve bu suretle bir kilo tuzu yaz aylarında 14 kuruşa mal edebilmektedir.

Bu duruma göre, esaslı bir mahzur mevzubahs olmadığı takdirde, bu köylülerin tuzlarını eskisi gibi Ağa Tuzlasından temin etmeleri için izin verilmesi yerinde görülmüştür.

26. Nafia İşleri

Cumhuriyet Hükûmetleri, Tunceli çevresinin hususî hükümlerle ıslâhı ve idaresi için gerekli tedbirlere başvururken eski devirlerden beri bakımsız kalmış olan bu vatan parçasını şenlendirmek ve medenileştirmek için hazırladığı geniş çalışma programını da tatbike koyulmuş ve bu suretle 1936 yılından itibaren başlıyan çalışmalar, aradaki mukavemet ve tedip hareketlerine rağmen, çok ileri gelişmeler göstermiştir.

Bugün, vilâyet sınırları içindeki toprakları birbirine bağlıyan yollar ve köprülerle Hükûmetimizin kudretini belirten, emniyetini sağlıyan bu halk hizmetine açılan çeşitli yapılar, Hükûmet konaklarıyla kışlalar ve karakollar, sağlık yuvalarile okullar, memur ve subay evleri Cumhuriyet devrimizin yapıcı ve yükseltici örnekleridir.

Ancak bu türlü çalışmalara daha çok yıllar Tunceli çevresinde önem verilmesi gereklidir ve ilk yıllarda büyük bir hızla gelişmiş olan bu işlerin, içinde

bulunduğumuz şartlar ve zaruretlerle de olsa, son yıllarda aksaması ve durması ve bu konuda sarfedilmiş olan paraların, emeklerin heder olması aslâ doğru değildir.

Bu itibarla, Tunceli'nin vilâyet olarak idaresine başlanıldığı 1936 yılından itibaren bu çevredeki nafia işlerini sırasiyle gözden geçirmek ve vaziyeti olduğu gibi belirtmek ve bu arada halk dileklerine de işaret etmek faydalı görülmüştür.

I) Yollar

Hükûmetimizin Tunceli'ne ait ıslâhat esaslarını gerçekleştirebilmesi için bu çevrede gerekli yolların yapılması ön plâna alınmış ve bu hususta çok kuvvetli adımlar atılmıştır.

Eski devir ve idarelerde, biri Harput-Palu-Mazgirt-Nazımiye-Pülümür-Erzincan ve diğeri Harput-Pertek-Hozat-Pülümür-Erzincan olmak üzere açılması derpiş edilen yollar Dersim'lilerin oyalama hareketleri, çeşitli mukavemetleri yüzünden bir türlü yapılamamış ve bu uzun mesafeler yıllarca aşılamamıştır.

Bununla beraber, yaz aylarında tavşan gibi çevik hareketlerle sıçrayan, kış aylarında tevik ve hediklerle yürüyen Dağ Türkleri bu çevredeki geliş ve gidişlerle açılan patika yolları aşmakta sanki bilgiçli birer uzman gibi.

Kurtuluş savaşından ve Cumhuriyetimizin kuruluşundan sonraki ilk devrede 1928-1929 yıllarında, bu çevrede Elâzığ-Hozat yolu tekerlekli vasıtalara açılabilmiş, Pertek-Mazgirt yolunun yapılmasına geçilmiş ve Hozat-Ovacık arasında da toprak tesviyelerine başlanılmış olmakla beraber bunların hiç biri istenildiği gibi olamamış ve bu itibar ile esaslı yol ameliyelerine ancak 1937 yılından sonra hız verilebilmiştir.

Bununla beraber, bugün dahi bu yol işlerinin, Cumhuriyet Hükûmetimizi ve oradaki yurddaşları tamamen tatmin edici vaziyette olmadığını söylemek, gerçeği belirtmek bakımından, daha doğru görülmüştür.

A) Elâzığ-Pertek

Bugün, vilâyet merkezinin bulunduğu Elâzığ ile Murat suyunun üzerinde Cumhuriyetimizin Tunceli'ne ilk büyük armağanı olan Pertek köprüsü arasındaki 25 kilometrelik yol, Elâzığ toprakları ile Tunceli topraklarını birbirine bağlamaktadır. Elâzığ'dan itibaren yükselen, sonra alçalan, sağa ve sola kıvrılarak iki vilâyet sınırı arasındaki mesafeleri kısaltan bu yol, bazı kısımlarında otomobillerin 70-80 kilometre hızla gitmesine imkân verecek kadar muntazam ve iyi.

Yalnız bu yolun, Elâzığ'dan itibaren 4'üncü kilometrosundan sonraki kısmında, kayan topraklar yüzünden, sezilen tehlikeli vaziyeti önlemek için başlanılan varyant değiştirme ameliyeleri henüz bitmemiş. Böylelikle soldan sağa alınmakta olan yolun bu kısmı üzerindeki menfezler ve geçitlerdeki işler hayli ilerlemiş ve köprü ayağı yükselmiş. Bu kısımdaki ameliyeler yıl içinde tamamlandığı takdirde bugün aşılmakta olan ve birbirini kovalayan dönemeçlerden de yol kurtulmuş olacaktır.

Bu suretle ulaşılan Murat kıyısının en dar yeri, Pertek köprüsü, Tunceli'nde iki ana yolun kavşağı olmakla beraber, esas itibariyle, vilâyet merkezine Elâzığ-Pertek yoluyla bağlanmakta ve tamamlanmakta olduğundan, Elâzığ bu ana yolların başlangıcı sayılmaktadır. Böylelikle güneyden kuzeye doğru uzanan bu iki ana yoldan biri, Elâzığ-Pertek-Mameki-Mutu yoludur, diğeri de Elâzığ-Pertek-Hozat-Pülür yolu.

Erzincan ve Elâzığ vilâyetlerini birbirine bağlıyan en kısa bir yol olması itibariyle Elâzığ-Pertek-Mameki-Mutu yolu askerî ve iktisadî bakımlarla çok önemli olduğu gibi Elâzığ-Pertek-Hozat-Pülür yolu da Tunceli'nin türlü hususiyetleri bakımından mühim bir vaziyet arzetmektedir.

Bu itibarla bu iki ana yolu, Elâzığ-Pertek kısmı hariç olduğu halde, uzunluklarına ve ayrıldığı kısımlara göre ayrı ayrı gözden geçirmek faydalı bulunmuştur.

B) Pertek-Mutu

Geçtiği yerlere ve tesbit edilen hesaplara göre Pertek-Mutu yolunun uzunluğu 156 kilometredir. Tunceli'nin vilâyet olarak idaresinden önceki zamanlarda, daha ziyade Elâzığ ile Mazgirt kazası arasındaki muvasalayı temin için, bir kısmı üzerinde çalışıldığı söylenilen bu yolun, Tunceli vilâyetinin kuruluşundan sonra, kuzeyde Erzincan-Erzurum, güneyde Malatya-Diyarbakır demir yollarını ve vilâyetlerini en kısa yoldan Elâzığ'a bağlıyacak ve Tunceli'nin büyük bir parçasını şenlendirecek surette ve daha esaslı bir şekilde inşası uygun görülmüştür.

Böyle isabetli bir karar ile Murat kıyılarından Balaban dağlarına kadar uzanan bu ana yol üzerindeki çalışmalar şu suretle incelenebilir:

1) Pertek-Mameki

Toprak tesviyelerine, Tunceli vilâyetinin kuruluşundan önce, 1929 yılında başlanılmış olan ve 62 kilometre uzunluğunda bulunan bu yoldaki ilk ameliyeler mükellef amele ile görülmüştür.

Tunceli vilâyeti kurulduktan sonra üzerinde büyük bir hızla ve önemle çalışılan bu yolun Pertek kaza merkezinin bulunduğu Pertek kasabası ile Kalan kazasına merkez olarak seçilen Mameki köyü arasında Mercimek köyü ile Yeniköy, toprak teşekkülleri ve mevsim vaziyetleri itibariyle, hususiyet arzetmektedir.

Pertek tarafında bulunan Mercimek köyünden sonra, Ziyaret Tepesi ile Kırgan deresinin bulunduğu yerler kış aylarında geçit vermemektedir. Esasen Pertek'den başlıyarak, döne döne boyun noktalarını aşarak geçilen bu yolun en yüksek noktası Yeniköy'dür. Deniz seviyesine göre 1.500 metre yükseklikte olan bu köyün önünde yaptırılan Cankurtaran kış aylarında gerçekten faydalı olmaktadır.

Yeniköy'den sonra sürekli olarak inen ve Mameki'ye kadar deniz seviyesine göre 900 metreye kadar alçalan bu yolun Pertek-Mercimek köyü arasındaki kısmı, esasen sağlam toprak üzerinde olduğu için, ham tesviye ile yapılmış ve gerekli menfezlerle köprü işleri de bitirilmiştir. Ancak, bu kısımda balast noksanları bulunmaktadır.

Mercimek köyü ile Yeniköy-Mameki arasındaki kısmın büyük bir kısmı iyi olmakla beraber bazı yerlerinin yapılması gerekli görülmektedir.

Sınaî ameliyeleri ve diğer işleri müteahhitler tarafından yapılmış olan ve toprak teşekkülündeki hususiyetler itibariyle bir çok yerlerinde istinat duvarlarına dayanan bu yolun, diğer vilâyet yolları için de istenildiği gibi, yakın bir ilgi ile sürekli olarak bakılması, korunması gereklidir.

Bununla beraber, bu bakım işleri de oldukça masraflı sanılmakta ve bugün karların uzun zaman kaldığı kış ayları dışında, tekerlekli vasıtalara geçit vermekte olan bu yolun yapılması için şimdiye kadar sarfedilmiş bulunan 346.000 liraya ilâveten döşenmesi gerekli balast işleri için daha 500.000 lira sarfı zarurî olduğu söylenilmektedir.

Bütün bu hesaplara göre, Pertek-Mameki yolunu önümüzdeki yıllarda büyük bir titizlikle iyi bir halde bulundurmak, sürekli olarak korumak ve ilk müsait fırsatta değiştirmek daha elverişli görülmektedir.

Bu takdirde, Pertek-Mameki yolunun Murat kıyılarından başlamak ve Munzur vâdisini kovalamak suretiyle kış aylarında dahi kapanmıyacak ve geçit verecek tarzda yeniden yaptırılması, Elâzığ-Mameki-Mutu ana yolunun iktisadî ve askerî bakımlarla olan hususiyetleri hasebiyle, daha doğru sanılmaktadır.

Bugün 62 kilometrodan ibaret olan Pertek-Mameki yolunun, Munzur vâdisinden geçirilmesi halinde, 10-15 kilometro daha uzıyacağı melhuz bulunmakla beraber, bütün mevsimlerde geçit verebilecek hale getirilmesi suretiyle, gerektiği zaman, yurt müdafaasına ait hareketler bakımından, büyük faydalar elde edileceği umulmaktadır.

2) Mameki-Seyithan

Hükûmetin ıslâh tedbirlerine karşı Kalan çevresinde görülen fiilî hareketleri kırmak üzere 1938 yılında girişilen askerî hareketler esnasında istihkâm taburlarının hizmet yolu olarak açtığı Mameki-Seyithan kısmı 18+550 kilometre uzunluğundadır.

Askerî hareketler sonunda, Elâzığ-Mameki-Mutu ana yolunun esaslı bir parçasını teşkil eden bu sahanın şose haline getirilmesi zarurî görülmüş ve böylelikle bu yolun bir kısmında toprak tesviye işleriyle esaslı istinat duvarları yapılmadığı gibi bazı imlâ ve yarma işlerinin yüzüstü bırakıldığı görülmüştür. Bu yol üzerindeki bazı köprü ve menfezlerin de işleri henüz bitirilmemiştir.

Mameki-Seyithan yolu üzerinde, Kalan kazasına ait Şehir Karakolu ile Kahmut deresi arasında hiç dokunulmamış yerler, tamamiyle ham kısımlar vardır. Kahmut deresi ile Seyithan köprüsü arasında Munzur-Harçik suyu kenarındaki istinat duvarları tamamlanmış ve buralardaki yol hazırlıkları ileri götürülmüştür. Bu kısımda yolun sağ ve solunda blokaj için yığılmış çakıllar bulunmakla beraber bazı yerlerde henüz dokunulmamış, kırılmamış taş yığınları çoktur. Bazı menfezler için dökülmüş olan beton büzler şurada burada bırakılmış gibi.

Bu yol üzerinde en önemli ameliye, Harçik suyunun kenarında, Seyithan köprüsüne yakın bir yerde, açılmış olan 80 metre uzunluğundaki tüneldir. Bu tünel, Mameki-Seyithan arasında tekerlekli vasıtalara, kamyonlara geçit verecek şekilde yapılmıştır.

Bu yol üzerindeki 6.300 metre uzunluğunda muntazam toprak tesviyesi işleriyle 12.000 metre uzunluğunda sınaî ameliyeler ve mevzubahs tünel için sarfedilen paranın 215.000 lirayı bulduğu öğrenilmiş ve geri kalan işlerin bitirilmesi için de 1942 yılındaki hesaplara göre, 671.573 lira daha sarfedileceği söylenilmiştir.

Ancak malzeme ve işçilik fiatlarının yükselişi karşısında müteahhidin sermaye vaziyeti ve saire sebep ve vaziyetlerle de olsa, bu yol üzerindeki çalışmaların bu yıl aksamış olması doğru görülmemiştir.

3) Seyithan-Tahsini

İnşaatı 1939 yılında müteahhide verilmiş olan ve asıl Darboğaz denilen kısmı teşkil eden bu yol 35+450 kilometre uzunluğundadır. Toprak durumu itibariyle arızalı olan bu yol üzerinde toprak tesviyesi işleriyle bazı sınaî ameliyeler kısmen başarılmış ve geçit temini için inşası zarurî görülen dört tünel yapılmıştır.

Mevzubahs ameliyeler için sarfedilen paraların 530.000 lirayı bulduğu ve bu kısımdaki önemli diğer ameliyeler için, 1942 yılındaki hesaplara göre, daha 833.959 liranın sarfı zarurî olacağı anlaşılmıştır. Ancak bu yoldaki ameliyeler de, müteahhidin taahhütlerini ifa edememesi hasebiyle, mukavelenamesi feshedilmiş olduğu için, bu yıl yüzüstü kalmıştır.

4) Tahsini-Mutu

Toprak tesviye işlerinin büyük bir kısmı mükellef amele ile temin edilmiş bulunan ve Pülümür kaza merkezinden geçmek suretiyle Erzincan-Erzurum demiryolu üzerinde Mutu köprüsüne varacak olan bu yol 40 kilometre uzunluğundadır. Bu yolun Nazımiye kazası istikametinden Pülümür kazası sınırlarına giren kısmı üzerindeki inşa ameliyeleri daha başlangıçta durmuştur.

Mevzubahs yol üzerinde Mutu köprüsünden Şeteri nahiyesi eteklerine kadar Şeteri deresini kovalamak suretiyle inşasına geçilen 7 kilometrelik kısımdaki toprak tesviye işleriyle diğer sınaî ameliyeler oldukça ilerlemiş olmakla beraber bir yandan gündeliklerini alamıyan amelenin işlerini bırakması, diğer yandan gündeliklerin yükselmesi hasebiyle amele tedarikinde zorluk çekilmekte olması yüzünden buradaki işler de yüzüstü kalmıştır.

Bu yol üzerinde görülmüş olan işler için şimdiye kadar verilen paranın 201.000 lirayı bulduğu ve diğer sınaî ameliyelerle müteferrik işler için, 1942 yılındaki hesaplara göre daha 179.257 lira sarfedileceği öğrenilmiştir.

Bu konu üzerindeki incelemelere göre, Tunceli sınırlarını güneyden kuzeye bağlıyacak olan ana yolun Pertek-Mutu arasındaki 156 kilometrelik dört kısmı üzerinde çeşitli inşa ameliyeleri için şimdiye kadar 1.265.000 lira sarfedilmiştir ve bu yolun gidiş ve gelişe elverişli bir hale getirilmesi için, 1942 yılı hesaplarına göre, daha 1.684.790 liranın sarfı zarurî bulunmuştur.

Ancak, malzeme ve işçilik fiatlarındaki temevvüçler karşısında, bu yolun inşaat hesaplarının tesbit edilen miktarları aşacağı sanılmakla beraber, geri kalan inşaatın, her yıl 500.000 lira verilmek ve gerektiği takdirde ayrıca farkları ödenmek suretiyle, yeni müteahhitler eliyle tamamlanacağı umulmaktadır.

Esasen, her ne şekilde olursa olsun; Elâzığ-Mameki-Mutu ana yolunun, mevzubahs kısımlara ait inşa ameliyeleri önümüzdeki yıllarda bitirilmek suretiyle, tekerlekli vasıtalara açılması mutlak bir zaruret halindedir.

Bu itibarla üç kısım halinde yeni bir taahhüt mevzuu olmuş olan Mameki-Pülümür-Mutu arasındaki inşa ameliyelerinin sürekli çalışmalarla ve yakından murakabe edilmek suretiyle, kısa bir zamanda bitirilmesi ve bu arada malzeme ve saire bakımlarından çekilen zorlukların ilgili makamlarca karşılanması temenniye şayan görülmektedir.

Malzeme bakımından çekilen zorluklar arasında çimento önemli bir yer almaktadır. Mameki-Pülümür yolu için 1943 Mayıs-Haziran kontenjanlarından Tunceli vilâyetine 375 ton çimento tahsis edildiği bildirilmiş olmasına rağmen Temmuz ayına kadar ancak 125 ton çimento alınabilmiş ve 1942 malî yılında alınan kredinin Ağustos sonuna kadar sarfi gerektiği halde Nafia ve İktisat Vekillikleri arasında geri kalan 250 ton çimentonun verilmesi için yazı ile telefonla haberleşmeler arasında inşaat mevsimi de geçmiş ve işler türlü sebeplerle de olsa, bu bakımdan da gecikmiş ve nihayet durmuştur.

Bu arada, Mutu köprüsü ile Şeteri arasındaki 7 kilometrelik kısım üzerinde yapılması gerekli sınaî ameliyelerin, Mutu köprüsü başında bıranda bezi altında çimentolar bozulmağa mahkûm bir vaziyette durduğu halde, amele temin edilememesi yüzünden olduğu kadar, çalışan amelelerin gündeliklerinin verilmemesi hasebiyle, yüzüstü kalması da oldukça hazin bir hâdise olarak karşılanmıştır.

Bu vaziyet karşısında Hükûmetin sarfettiği paraların ve emeklerin heder olmaması için amele, malzeme ve sairenin düzenli bir program ile vaktinde temin edilmesi ve böylelikle Pertek-Mutu arasında geri kalmış olan işlerin 1944 yılı sonlarında bitirilmesi temenniye değer görülmüştür.

C) Pertek-Pülür

Elâzığ vilâyetini ilerde Erzincan vilâyetine bağlıyacak olan bu ikinci ana yolun uzunluğu 80 kilometredir. Geçtiği yerlere göre Tunceli'ni amudî olarak ortasından ayıran ve 1937 yılında Hükûmetimizin bu çevrede tatbike başladığı ıslâhat tedbirleri arasında üzerinde önemle durulmuş olan bu yol inşaat bakımından oldukça hususiyetler arzetmektedir.

Bu itibarla, Murat kıyılarından Munzur dağlarına doğru uzanan ve bugün Ovacık kazasını vilâyet merkezine bağlamakta olan bu ana yola ait inşa ameliyelerini gözden geçirmek yerindedir.

1) Pertek-Hozat

Cumhuriyet devrinde, ilk defa 1928 yılı içinde, tekerlekli vasıtaların geçebileceği şekle sokulmuş olan ve Pertek köprüsünden itibaren 37 kilometre uzunluğunda bulunan bu yol, Tunceli'ndeki imar hamleleri arasında yeni emeklerle bezenmiş ve bir çok yerleri genişletilmek, dönemeç yerleri düzeltilmek, istinat duvarlariyle sağlanmak suretiyle esaslı bir şose haline konulmuştur.

Ancak, bu yol da, diğer yollar gibi, esaslı bakıma muhtaçtır. Elâzığ-Pertek arası 25 kilometre olduğuna ve kilometre taşları ana yolun başlangıcı olan Elâzığ'a nazaran konulmuş bulunduğuna göre 48-50'nci kilometreler arasındaki bir kilometrelik kısmının bu yaz aylarında bozuk bir halde görülmüş olması da halkın zaruretlerini teyid etmektedir. Bu kısımda topraklar kaymış, dağdan akan sular yolu bozmuş, taşlar düşmüş ve yol kenarlarındaki hendekleri doldurmuştur.

Esas itibariyle bu gibi vaziyetlerin tabiî bir şekilde karşılanması zarurî olmakla beraber yol üzerinde çalıştırılan zayif bir tamir ekibi ile böyle işlerin düzenlenmesi kabil olamıyacağı cihetle yolların daha kuvvetli tamir ekipleriyle taranması için gerekli tedbirlerin alınması temenniye şayan bulunmuştur.

2) Hozat-Pülür

Tunceli çevresindeki askerî hareketler esnasında toprak tesviyesi halinde açılmış olan ve yaz aylarında tekerlekli vasıtalara geçit vermekte bulunan bu yolun uzunluğu 43 kilometredir. Bazı kısımlarında sınaî ameliyeler itibariyle basit hazırlıklar görülen bu yol üzerinde yarmalardan kayan topraklarla kaya parçaları olduğu gibi durmakta ve gidiş gelişlere engel olmakta. Esasen yolun bu kısımları rusubî, kalker parçalariyle dolu.

İlk hamlede esaslı bir çalışmanın izlerini taşıyan bu yeni yolda bazı yerlerde balast kümeleriyle karşılaşılmakta; yol üzerinde ve kenarlarında menfezlerde kullanılmak üzere dökülmüş ve hazırlanmış olan büyük ve küçük beton büzler metruk bir halde yatmakta. Menfezlerde ve diğer sınaî ameliyelerde kullanılmak üzere süzülmüş kireçler, imlâ ameliyeleri hepsi esaslı çalışmalara muntazır bir halde.

Doğrusu, yeni yapılmıya başlanılan bu yolun metruk hali çok acıklı. Sanki şimdiye kadar sarfedilmiş olan emekler ve paralar heder olmaya mahkûm gibi.

Kısmen yeni hazırlanan yolda, kısmen de yağmur düşmediği cihetle, geçide elverişli olan ham topraklarda ilerlemek suretiyle, sıcak yaz aylarında,

ilk merhale sayılan Hoşhan köyüne kadar zorlukla gidilebilmekte olması hiç de hoş değil.

Bu köyden sonra, sert dönemeçlerle ve yine ham yollarda ilerlemek suretiyle, yüce dağlar aşılmakta. Böylelikle, Sırtikân köyündeki karakol geçildikten sonra engin dağ silsilelerinin güzellikleri içinde bir vakfe. Deniz seviyesine göre 2.000 metre yükseklikte Karaoğlan köyü; burası Kakbil nahiye merkezi.

Bodur meşeler ve çeşitli ağaçlarla giyinmiş olan ve birbirini kovalayan sıra dağları aştıktan sonra yolun Pülür-Ovacık tarafındaki sert ve sık dönemeçleri, yolculuğu oldukça zorlaştırmakta. Esasen buralarda askerî hareketler zamanındaki ilk yol izleri bile kaybolmuş gibi. Bu itibarla bu kısımlar, herhangi askerî bir manevrada bile, istenildiği gibi geçit verecek halde değil. Kamyonları, top arabalarını geçirebilmek için hiç el sürülmemiş yerlerde olduğu gibi, istihkâm taburlarının sürekli olarak çalıştırılması gerek.

Bu duruma göre, Tunceli'ni güneyden kuzeye bağlıyacak olan ikinci ana yol henüz bir taslak halinde, büyük bir emek beklemekte. Esasen bu ana yol, büyük para ve emek sarfı suretiyle önümüzdeki yıllarda tamamlanmış olsa bile, çok yüksek yerlerden geçtiği için, kış aylarında geçit vermemeğe mahkûm bir halde.

Bu vaziyet karşısında, mevzubahs ana yolun geçeceği yerleri yeniden incelemek ve Hozat-Sin-Mameki arasındaki yoldan faydalanılmak ve Mameki'den sonra Munzur vâdisini kovalamak suretiyle Pülür muvasalasını temin etmek yerinde olsa gerektir.

Bu konu üzerinde bilgili yurddaşlarla vâki görüşmelere göre, ülkemizdeki bir çok yolların deniz seviyesine göre 1.500-2.000 metre yükseklikteki dağları ve boyun noktalarını aşarak geçirilmekte olması masrafları azaltıcı bir tedbir olarak telâkki edilmekle beraber dağ yollarının muayyen bir zaman için geçit vermesi başlı başına bir mahzur sayılmakta ve yeni yapılacak yolların mutlak surette vâdilere alınması, maliyet bakımından külfetli olsa bile, bütün mevsimlerde geçit vermesi bakımından faydalı görülmektedir.

Bu esas ilgili makamlarca uygun bulunduğu takdirde, Hozat-Pülür arasındaki ana yolun Mameki'den sonra Munzur vâdisi üzerinden geçirilmesi incelenmeye değer görülmüştür.

D) Ayrılışlar

Ana yolların vaziyetlerini böylece inceledikten sonra bu yollar üzerinde muhtelif yerlerden ayrılan diğer kaza yollarını gözden geçirmek yerindedir.

Pertek-Mameki-Mutu yolu üzerinde kuzeyden güneye doğru iki kaza yolu ayrılmaktadır: Nazımiye, Mazgirt yolları.

Pertek-Hozat-Pülür yolu üzerinde de yine kuzeyden güney istikametinden mütalaâ edilmek suretiyle iki yol bulunmaktadır: Bunlardan biri Hozat-Kalan kazalarını kısa yoldan bağlıyan Hozat-Sin-Mameki yoludur, diğeri de Çemişgezek kazası yolu.

Şimdi bu sıralayışa göre mevzubahs yollann durumu incelenebilir:

1) Nazımiye Yolu

Esas itibariyle Mameki-Seyithan yolu üzerinde bulunan ve Seyithan'dan itibaren Kalan, Mazgirt ve Pülümür kazalarının sınırlarını yalıyarak doğuya doğru uzanan Nazımiye yolunun esas başlangıç yeri Seyithan köprüsünün biraz ötesindeki Nazımiye köprü karakoludur.

Tunceli vilâyetinin kuruluşundan sonra toprak tesviyesi olarak hazırlanmış olan bu yolun uzunluğu 35 kilometro olmakla beraber yaz aylarında dahi tekerlekli vasıtaların geçişlerine elverişli bir halde değildir. Büyük bir kısmı bozuk olan bu yol üzerinde tekerlekli vasıta ile saatte ancak 15 kilometro yol alınabilmektedir.

İlk zamanlarda hizmet yolu mahiyetinde kullanılmış olan toprak tesviyeleri üzerinde esaslı bir yol yapılması suretiyle kaza halkının ana yol ile irtibatının temin edilmesi temenniye değer görülmüştür.

2) Mazgirt Yolu

Pertek-Mameki yolu üzerinde Yukarı Kaçar köyü civarı, Pertek'ten itibaren 27'nci kilometro taşı Nazımiye yolunun ayrılış noktası sayılabilir. Harçik-Munzur suyu üzerinde Pertek-Mazgirt topraklarını bağlıyan Şeyhsu köprüsüne kadar sert dönemeçlerle uzanan bu bakımsız, ham yol, yalnız tekerlekli vasıtalara değil, hattâ yayalara bile geçit verecek halde değildir. Eski toprak tesviyesi dikenli otlarla örtülü; sanki dikenli tellerle çevrili.

Bununla beraber, bu perişan ve bakımsız vaziyet bu toprak yolun yalnız Pertek kazası çevresindeki kısımlarında değil, Mazgirt kazası içinde de görülmekte. Şeyhsu köprüsü geçildikten sonra Mazgirt'e doğru yükselen yol üzerinde yol mefhumuna yakışan hiç bir ilgi, hiç bir emek sezilmiyor. Mazgirt halkının bu bakımdan gerçek bir üzüntü içinde olduğu yol üzerinde rastlanılan köylülerin sözleriyle de belirmekte.

Zaten, Mazgirt kaza merkezinde halk ile vâki görüşmelerde, hemen bu konu üzerinde durulması bu hususiaki üzüntüleri, çekilen zorlukları göster-

mektedir. Halk arasında Mustafa Kantar adlı vatandaş yolsuzluğa ait şikâyet ve dilekleri şöyle anlatmıştır:

"Yolsuzluktan perişanız. Mazgirt ile Şeyhsu köprüsü arasındaki yolun yapılmasını ve Şeyhsu köprüsünün ötesindeki yolun da Pertek-Mameki yolu üzerinde Sorpiyan'a bağlanmasını istiyoruz. Çünkü Şeyhsu ile Sorpiyan arası çok kısadır. O yol hiç olmazsa amelei mükellefe çalıştırılarak yapılsa."

Bu konu üzerindeki incelemelerde ve idare âmirleriyle vâki görüşmelerde Pertek-Mameki yolu üzerinde 27'nci kilometrodan ayrılan toprak tesviyesinin uzunluğu Şeyhsu köprüsüne kadar 17 kilometro olduğu halde Şeyhsu köprüsü ile Pertek-Mameki yolu üzerinde bulunan Sorpiyan arasındaki mesafenin 9 kilometrodan ibaret olduğu anlaşılmış ve daha kısa olan bu yolun inşası için Vilâyet Umumî Meclisinden tahsisat alındığı halde yapılamadığı öğrenilmiştir.

Mazgirt kazası halkının muvasala bakımından çektiği zorluklar ve ıstıraplar idare âmirleri tarafından da teyit edilmekte olduğuna göre Pertek ve Mazgirt kazalarını en kısa yoldan birbirine bağlıyacak olan Şeyhsu-Sorpiyan yolunun mevzubahs kazalardaki mükellef ameleden de istifade edilmek suretiyle önümüzdeki yıl içinde yaptırılması gerekli görülmüştür.

3) Hozat-Sin-Mameki

Kuzey ile güneyi bağlıyan iki ana yolu birleştirmesi bakımından olduğu kadar Hozat ve Kalan kazalarını en kısa yoldan birbirine bağlaması itibariyle de ayrı bir önemi bulunan bu yolun uzunluğu 50 kilometrodur.

Tunceli çevresinde 1938 yılındaki askerî hareketler esnasında tekerlekli vasıtalara geçit verecek surette toprak tesviyesi halinde açılmış olan bu yol Hozat kazasına bağlı Sin nahiyesinin merkezi olan Deşt'den geçmektedir.

Ancak, adı geçen yol, ilk zamanlarda büyük bir önem verilmiş olmasına rağmen, bugün tamamen bakımsız bir haldedir ve Mameki'den Hozat istikametine gitmek kabil değildir. Bu itibarla Hozat-Sin-Mameki yolunun, geçen yıllarda derpiş edilen mülâhazalara göre, tez elden esaslı olarak yaptırılması ve bu çevrenin hususiyetleri göz önünde tutularak daimî şekilde nakliyata elverişli bir halde bulundurulması zarurîdir.

4) Çemişgezek Yolu

Tunceli vilâyetinin kuruluşundan sonra Pertek-Hozat yolu üzerinde seçilmiş olan Hıdırdamı yeni Çemişgezek yolu için bir ayrılış noktası olmuştur. Bu yerden itibaren 25 kilometro uzunluğunda bulunan ve Öşker, Hadişar dereleri gibi bazı dereleri aşacak ve Sinsor köyü yanlarından geçecek olan

yeni yolun Hıdırdamı cihetinde 4 kilometroluk kısmı üzerinde toprak tesviye işlerine 1942 yılında başlanılmıştır.

Vilâyetçe beş yıllık çalışma programına alınmış olan bu yol için ilk yılda görülen işlere mukabil 23.000 lira sarfedilmiş ve 1943 yılında da bu miktarda iş görülmesi tasarlanmıştır. Ancak, bu yıl içinde, türlü sebeplerle de olsa, tasarlandığı gibi çalışılamamış olması halk arasında yeni yol ameliyelerinin çok uzun yıllar süreceği zannını uyandırmıştır.

Esas itibariyle 3-5 yıl içinde bitirileceği söylenilen bu yolun üzerindeki bir çok menfez ameliyelerinden başka, Reşor, Sinsor mevkileriyle birlikte 11 yerde kurulması gerekli köprüler yüzünden olduğu kadar Çemişgezek-Elâzığ istikametindeki eski ve bozuk şose ile birleştiği yerde Tagar-Tuhar deresi üzerindeki Nafia Vekilliğince yaptırılacak olan köprü ameliyelerine başlanılmamış olması da halkı yol işlerinde ümitsizliğe düşürmektedir.

Zaten yolsuzluk Çemişgezek halkı için de belli başlı bir dert halindedir. Kaza merkezinde halk ile vâki görüşmelerde Germili köyünden Hıfzı Saler şöyle demiştir:

"Derdimizin büyüğü yolsuzluktur. Çemişgezek ile Elâzığ'ı bağlıyan eski yolumuz bozuk olduğu gibi yeni başlanılan yol da elverişli değildir. Bu yolun, Haçtun-Pağnik-Ağın istikametinde değil, Haçtun-Çemişgezek-Germili olarak yapılması daha doğrudur."

Bu konu üzerindeki incelemelere göre, çok eski zamanlardan beri Çemişgezek kazasını Elâzığ'a bağlıyan ve toprak tesviyesi halinde olan eski, biricik yol yaz aylarında tekerlekli vasıtaların geçişlerine elverişlidir. Bu yolun Çemişgezek ile Murat kıyısı arasındaki 30 kilometroluk kısmı üzerinde her yıl mükellef amele ile gerekli temizleme ve tamirlere baş vurulmakta ve Murat suyu karşıdan karşıya kayık ile geçilmektedir.

Böylelikle Elâzığ toprakları üzerine ayak basan yolcular Aşvan'dan Elâzığ istikametine yol almaktadır. Ancak, yolun, toprak tesviyesi halinde olan kısmı çok bakımsız olduğu için yolculuk çok zahmetlidir.

Aşvan ile Elâzığ arasındaki yol kısmı Elâzığ-Keban yolu üzerindeki ayrılış noktasına kadar 32 kilometrodur. Bu suretle Çemişgezek'ten bu ayrılış yerine kadar, Murat suyu üzerindeki geçiş hariç olmak üzere 62 kilometroyu bulan yol Elâzığ ana yolu ile yolcuların Elâzığ'a ulaşmasına imkân vermektedir.

Bu itibarla bu yolun Aşvan ile Elâzığ-Keban yolu üzerindeki ayrılış yerine kadar olan kısmının her yıl Elâzığ vâliliği tarafından gözden geçirilmesi ve

sürekli tamirler ve temizlemelerle iyi bir halde bulundurulması gerekli görülmektedir. Esasen bu, bir zarurettir de.

Bugün, Hıdırdamı istikametinden başlıyan yeni Çemişgezek yolunun daha yıllarca bitirilemeyeceği tahmin edilmekte olmasına göre 4'üncü Umumî Müfettişliğin de Elâzığ-Çemişgezek muvasalasını emniyetle temin bakımından daha yakın ilgi göstermesi gereklidir.

Bundan başka, Hıdırdamı-Çemişgezek yolu bitirilmiş ve tekerlekli vasıtlara açılmış olsa bile kış aylarında geçit veremiyeceğinden ve Çemişgezek kazası iktisadî bakımlarla Elâzığ'a bağlı bulunduğundan kış mevsiminde dahi, gidiş ve gelişe elverişli olduğu söylenilen Elâzığ-Aşvan-Çemişgezek yoluna önem verilmesi cidden yerindedir. Ancak, bu takdirde dahi, Murat suyu üzerinde, kayıkla geçişlerdeki zorluklar hasebiyle, bir köprü yaptırılması zarurî görülmektedir.

Bugün, İkinci Dünya Harbinin memleketimizdeki akisleri itibariyle böyle bir köprünün yapılmasındaki müşküller gözönüne alınmakla beraber, yalnız halk dilekleri itibariyle değil, idarî ve iktisadî bakımlarla da eski Çemişgezek yolunun yapılması iltizam edilmekte olduğuna ve şimdi Elâzığ'da bulunan vilâyet merkezinin Tunceli sınırları içine alınması halinde bu kazanın Çemişgezek-Hıdırdamı yolu ile irtibatının temini de matlûp bulunduğuna göre eski, yeni yollardan birinin yahut her ikisinin esaslı ve sürekli çalışmalarla bir an önce bitirilmesi ve Çemişgezek halkının yola kavuşturulması cidden temenniye değer bulunmuştur.

E) Diğer Yollar

Tunceli çevresindeki ana yollarla bunlara ait ayrılışları gözden geçirdikten sonra bazı kazaların iç yolları üzerinde de kısaca durmak faydalı görülmüştür.

Çemişgezek kazasında Germili ve Başvartanik nahiye yolları motorlu ve tekerlekli vasıtalara geçit verecek halde olmadığı gibi mesafe itibariyle uzak ve toprak teşekkülü bakımından da arızalı olduğu için köyler tarafından da yapılamamaktadır.

Bununla beraber Vaskovan nahiyesi içinden geçecek olan Hıdırdamı-Çemişgezek yolunun, Tagar-Tuhar deresi üzerinde birleşeceği eski yolu takiben Çemişgezek kasabası ile Germili ve oradan Ağın istikametine uzatılması halinde Çemişgezek kazası ile mevzubahs nahiyelerin, iktisadî ve ticarî bakımlarla, Kemaliye ve Arapkir kazalarına da bağlanmış olacağı ve bu suretle halkın daha çok faydalanacağı umulmaktadır.

Çemişgezek kasabasından Murat kıyısına doğru uzanan eski yol üzerindeki köylere yaz aylarında tekerlekli vasıtalarla gidilmesi kabil olmakla beraber diğer köylere bu suretle yolculuk mümkün olamamaktadır.

Hozat kazasında olduğu gibi Kalan kazasındaki köy yolları da patika halindedir. Kalan kazasına bağlı Türüşmek nahiyesinin merkezi olan Çihik köyüne yalnız yaz günlerinde tekerlekli vasıtalar gidebilmektedir.

Mazgirt kazasında Muhundu nahiyesine uzanan toprak yol da dahil olduğu halde diğer köy yolları perişan bir haldedir. Bu kazaya bağlı bulunan Çarsancak nahiyesi merkezinin bulunduğu Peri köyü ile Mazgirt kasabasını bağlıyan, Temirtaht, Göktepe, Kızılcık üzerinden geçen diğer toprak yoldan da ancak yaz aylarında istifade edilebilmektedir.

Nazımiye kazasında, çoğu sel yatağı ile dere ayaklarını aşan ve arızalı olan toprak yollar dahi mahdut zamanlarda geçit vermekte ve bu yolların onarılması için, kesin bir zaruret olmadığı cihetle, köylünün çalıştırılması zait görülmektedir.

Ovacık kazasında, kaza merkezinin bulunduğu Pülür'den batıya doğru uzanan ve eski kaza merkezi Zeranik ile daha ötesindeki Ziyaret köyüne kadar yaz aylarında tekerlekli vasıtalarla gidilebilmektedir. Pülür'den Erzincan'a doğru Munzur sıra dağları arasından geçirilmesi evvelce derpiş edilmiş olan yol üzerinde henüz esaslı bir adım atılmamıştır.

Pertek kazasında, Pertek-Mameki yolu üzerinde, Vazgirt'den ayrılan ve Peri'yi, eski adıyla Çarsancağa bağlıyan toprak yol da henüz esaslı olarak nazara alınmış değildir.

Pülümür kazasında, Pülümür'den Kiğı'ya doğru uzanan yolun köyler içinden geçen kısımlarının, geçit temin edecek şekilde, ıslâhına çalışıldığı öğrenilmiştir. Pülümür-Tahsini yolu üzerindeki Plümür'e yakın bir yerden Deşt nahiyesine doğru açılması kararlaştırılan yol üzerinde de henüz esaslı çalışmalara başlanılınamıştır.

Bütün bunlar, Tunceli kazalarının iç yollarının şimdiki durumunu belirtmektedir. Bununla beraber Cumhuriyet Hükûmetlerimizin, büyük bir emekle ve esaslı bir plânla üzerinde durduğu Tunceli çevresinde, Çemişgezek-Germili, Mazgirt-Peri, Peri-Vazgirt, Pülür-Erzincan gibi bazı önemli yolları da malî imkânlarla telif edilmek suretiyle, gelecek yıllarda yaptıracağı şüphesizdir.

II) Köprüler

Tunceli çevresinde yapılan ve yapılmakta olan ana yollarla birlikte inşa edilen ve edilecek olan köprüler önemli bir yer tutmaktadır. Eski devirlerde ve hattâ Cumhuriyet Hükûmetlerimizin esaslı ıslâhat programını tatbike başladığı ilk yıllarda bile büyük ve küçük suları aşabilmek için çekilen zorluklar bugün kısmen önlenilmiş, eski tahta köprüler yerine bugün yeni ve beton köprüler yükselmekte bulunmuştur.

Böylelikle, Tunceli yollarına geçit veren ve verecek olan köprülerin durumunu, esaslı bir fikir edinebilmek için, ana yollarla ayrılışlarını nazara almak suretiyle, incelemek faydalı görülmüştür.

1) Pertek Köprüsü

Tunceli sınırlarında Cumhuriyetimizin imar hamlelerini müjdeleyen Pertek köprüsü, Murat suyunun bu çevrede dar bir boğaz teşkil ettiği yerde kurulmuştur. Esas gözü 106 metro uzunluğunda olan bu betonarme köprü 155.818 liraya yapılmıştır. Eskiden Murat'ın coşkun sularına dayanamıyan tahta köprünün yerine böyle güzel bir eser hediye edilmiş olması buralarda gerçekten mes'ut bir hâdise olarak sayılmaktadır.

2) Türüşmek Köprüsü

Pertek-Mameki yolu üzerinde bulunan Türüşmek köprüsü 60 metre uzunluğundadır. Yapılış tarzı betonarme olan ve 1941 yılında bitirilen bu köprü için 37.484 lira sarfedilmiş ve böylelikle Pertek-Mameki muvasalası daha emin bir şekle konulmuştur.

3) Mameki Köprüsü

Tunceli çevresindeki askerî hareketler esnasında Pertek-Mameki-Seyithan muvasalalarını temin için Harçik-Munzur suyu üzerinde yaptırılmış olan tahta köprü 80 metre uzunluğundadır. Ancak esas itibariyle muvakkat mahiyette inşa edilmiş olan bu köprü ciddi surette takviyeye ve tamire muhtaçtır.

Bundan başka, Kalan kaza merkezinin bulunduğu Mameki'yi daha yakın ve emin bir şekilde ana yola bağlamak üzere inşasına başlanılmış olan yeni köprü ameliyeleri de durmuş gibidir. İki ayağı yapılmış olan bu köprünün bir an önce bitirilmesi için sürekli olarak çalışılması gereklidir.

4) Kutu Deresi Köprüsü

Kalan kazası ile Nazımiye kazası sınırlarının birleştiği noktada Kutu deresi üzerinde yapılmış olan betonarme köprü 32+24 metro uzunluğundadır. İnşaatı 1941 yılında sona ermiş bulunan bu köprü için 23.787 lira sarfedilmiştir.

5) Seyithan Köprüsü

Güneyden kuzeye doğru uzanan ana yol üzerindeki beton köprülerden biri de Seyithan köprüsüdür. Harçik suyu üzerinde kurulan ve 35+70 metro uzunluğunda olan bu köprü 1941 yılında bitirilmiştir. İlgililerin bildirişlerine göre bu köprüye 17.957 lira sarfedilmiştir.

6) Singeç Köprüsü

Pertek-Hozat yolu üzerinde yapılan Singeç köprüsü 60 metro uzunluğundadır. Betonarme olarak inşa edilen ve 1938 yılında Atatürk'ün eliyle açılan bu köprü Tunceli topraklarını güneyden kuzeye bağlıyan ikinci ana yol üzerindeki esaslı köprülerden biridir.

7) Şeyhsu Köprüsü

Pertek-Mazgirt kazalarını Harçik-Munzur suyu üzerinde birbirine bağlıyan Şeyhsu köprüsü 70 metro uzunluğundadır. Demir olarak inşa edilen ve 1941'de bitirilen bu köprüye 59.796 lira sarfedilmiştir.

8) Tagar-Tuhar Köprüsü

Pertek-Hozat yolundan ayrılan yeni Çemişgezek yolunun eski yol ile birleştiği yerde Nafia Vekilliğince yapılması kararlaştırılan köprünün yeri ilgililerce tesbit olunmuştur. Bununla beraber bu köprünün inşasına ait henüz esaslı bir teşebbüste bulunulmamıştır.

9) Aşvan Köprüsü

Çemişgezek-Elâzığ arasındaki muvasala bakımından inşası zarurî görülen Aşvan köprüsünün, 1940 yılındaki keşiflere göre, 138.000 lira sarfı suretiyle yapılabileceği anlaşılmıştır. Ancak, son yıllarda malzeme ve işçilik fiatlarının yükselmesi yüzünden olduğu kadar, Tunceli kazalarının iç yollarla bağlanması daha faydalı görüldüğünden Murat suyu üzerinde kurulacak olan bu köprüden şimdilik sarfınazar edilmiştir.

Bununla beraber, kış aylarında, yeni Çemişgezek yolu ile dahi Tunceli kazalarının arasında muvasalanın temini mümkün görülmemekte olmasına ve Çemişgezek-Elâzığ yolundan yaz ve kış aylarında sürekli olarak istifade edilmekte bulunmasına göre Aşvan köprüsünün Nafia Vekilliğince yaptırıl-

ması için Çemişgezek halkı tarafından vâki dileklerin, malî imkânlarla telif edilmek suretiyle, yerine getirilmesi temenniye şayan bulunmuştur.

10) Diğer Köprüler

Esasen, ana yollar üzerinde olsun, bu yollardan ayrılan diğer kaza yolları üzerinde olsun daha inşası gereken bir çok köprüler bulunmaktadır. Mazgirt kazasındaki görüşmelerde halk arasında Peri'li Mehmet Doğan şöyle demiştir:

"Murat suyu üzerinde, Palu kazası istikametinde, bir köprü yapılmasını istiyoruz."

Esas itibariyle İdare âmirlerince de uygun görülen bu dileğin ilgililerce incelenmesi zarurî bulunmakla beraber muhtelif yollar üzerinde başlanılmış olan ve yapılması gereken köprülerin inşaatına, içinde bulunduğumuz zorluklara rağmen, yeniden hız ve önem verilmesi cidden temenniye değer bulunmuştur.

III) Yapılar

Eski devirlerde çok geri kalmış olan Tunceli bugün modern yapılarla bezenmiş bulunuyor. Vilâyet sınırları içinde yer yer yükselen bu çeşitli yapılar gibi bir çok yapıların önümüzdeki yıllarda da yapılacağı şüphesiz bulunmakla beraber genel olarak Hükûmet yapılarının esaslı bir surette, bakım itibariyle, murakabeye tâbi tutulmaması, gerekli tamirlerin zamanında yapılmaması bunlardan istenildiği şekilde faydalanmaya imkân bırakmadığı gibi Hükûmetimiz için de daha büyük külfetleri, masrafları icap ettirmektedir.

Bu itibarla, mevzubahs yapıları, mahiyetlerine göre gözden geçirmek faydalı görülmüştür.

1) Hükûmet Konakları

Tunceli ile birlikte doğudaki bazı vilâyetlerimiz için de bir giriş yeri, bir geçit olan Elâzığ, bugün 4'üncü Umumî Müfettişlikle birlikte Tunceli vilâyetinin de merkezi olduğundan Cumhuriyet Hükûmetimizce bu şehirde yaptırılan Genel Müfettişlik binasından Tunceli vâliliğinin merkez teşkilâtı da kısmen istifade etmektedir.

Cumhuriyet devrinin yapıcılık hamlelerine güzel bir örnek olan ve 160.378 liraya mal edilmiş bulunan bu Genel Müfettişlik binası esas itibariyle Elâzığ için büyük bir kazanç telâkki edilmekle beraber Tunceli merkez teşkilâtından bir kısmının şehir içinde kiralanan dağınık yapılarda yerleştirilmiş olması doğru görülememektedir.

Bu vaziyet, Umumî Müfettişlik teşkilâtının istilzam ettiği zaruretler icabı olarak telâkki edilse bile, Tunceli vilâyet merkezinin bir gün Tunceli sınırları içine alınması mutlak bir zaruret olduğuna ve bu takdirde Umumî Müfettişlik binasından Tunceli vilâyetinin istifade etmesine imkân bulunmadığına ve Elâzığ-Pertek-Mameki-Pülümür-Mutu yolu üzerindeki Kalan kazasının bulunduğu Mameki, bu vilâyet merkezinin kurulması için en elverişli yer olduğuna göre vilâyet merkez teşkilâtını kucaklayacak şekilde bir Hükümet Konağı yaptırılması için şimdiden hazırlıklara geçilmesi, yerinin tayin, plânının tanzim ve tahsisatının temin edilmesi gereklidir.

Tunceli vilâyetine bağlı kazalar, Hükümet Konakları bakımından, oldukça ileri sayılabilir. Hozat, Kalan, Nazımiye, Ovacık, Pertek kaza merkezleri, çoktan Hükümet Konaklarına kavuşmuş bulunmakta. Ancak, Nazımiye Hükümet Konağındaki su borusu tesisatı kışın don olduğu için patlamış, işlemez bir halde.

Ovacık kaza merkezinin bulunduğu Pülür'de çatısı, iklim şartlarına göre, dik olarak yaptırılmış olan Hükümet Konağı da tamire muhtaç. Karın ve rüzgârın şiddetinden devrilen bacalar ve bu bacaların muhitinden uçan ve kopan parçalar bakımsızlığın acı nişaneleri.

İlgililerle vaki görüşmelere göre, kazalardaki Hükûmet Konaklarının maliyet hesapları şöyledir: Hozat kazasında 35.262, Kalan kazasında 32.900, Nazımiye kazasında 37.696, Ovacık kazasında 22.857, Pertek kazasında 38.117 lira. Bu duruma göre adı geçen Hükûmet Konakları için sarfedilen paranın tutarı 166.832 lirayı bulmuştur.

Bununla beraber bu Hükûmet Konaklarına imtisalen Çemişgezek, Mazgirt ve Pülümür kaza merkezlerinde dahi birer Hükûmet Konağının yapılması gereklidir. Çemişgezek Hükûmet Konağı eski olduğu kadar kasabanın hareket ve faaliyet sahasından uzaktır. Yeni Hükûmet Konağının yeni imar plânına göre kasaba içinde uygun bir yerde yapılması daha doğrudur.

Mazgirt Hükûmet Konağı da çok perişan bir haldedir. Eski zamanlarda Mutasarrıflık Merkezi olmasına rağmen bugün halka ait yapılar bakımından dahi, çok geri vaziyette olan bu kaza merkezinde yeni bir Hükûmet Konağı yaptırılması çok yerindedir. Esasen, halk ile vâki görüşmelerde dahi, bu nokta üzerinde durulmuş, kasabadan Ahmet Gündüz halkın dileğini şöyle belirtmiştir:

"Kazamızın geri kalmasını istemediğimiz için burada da Hükûmet Konağı yapılmasını diliyoruz."

Pülümür Hükûmet Konağı yer depremleri yüzünden harap bir hale gelmiştir. Esasen bu Hükûmet Konağı bütün teşekküllere yetecek genişlikte değildir. Bu itibarla burada yer depremleri de nazara alınmak suretiyle, yeni bir Hükûmet Konağının yaptırılması zarurî görülmektedir.

2) Kışlalar

Tunceli çevresinde güvenliği sağlayıcı kuvvet ve teşekküller için yaptırılmış olan kışlalarla müştemilâtı, Devlet yapıları arasında, oldukça önemli bir yer almaktadır.

Çemişgezek kazasında, 1938 yılındaki askerî hareketlerin istilzam ettiği zaruretlerle muvakkat bir garnizon için gerekli hazırlıklara başvurulduğu zaman Tagar-Tuhar vâdisine bakan tepe üzerinde tavlası, hamamı ve çamaşırlığıyle birlikte esaslı bir kışlanın yaptırılması tasarlanmıştır.

Ancak bu hususdaki çalışmaların diğer kazalarda teksifi daha uygun görüldüğünden Çemişgezek çevresindeki modern garnizonun tesisi kalmıştır.

Hozat kaza merkezinde kurulan iki askerî kışla, Cumhuriyetin yapıcı ve koruyucu hamlelerini canlandıran ve yaşatan güzel, büyük eserlerin başında. Bugün, Jandarma Er Okulunun barındığı bu kışlalarla bunlara müteferri tavlalar ve diğer küçük tesisler bakımlı bir halde görünüyor. Bununla beraber, Hükûmetimizin 498.592 lira sarfetmek suretiyle vücuda getirdiği bu yapılara ait tamir işlerine dikkat edilmesi temenniye değer bulunmuştur.

Hozat kazasına bağlı Sin nahiyesinin merkezi olan Deşt'deki kışla ile teferruatına ait tamirlerin geciktirilmiş bulunması, Sin ve Mameki, Nazımiye kışlaları için Hükûmetimizin sarfettiği paraların, Deşt kışlası masraflariyle birlikte, tutarı 737.959 lirayı bulduğuna göre, bakım ve tamir işlerine önem verilmemiş olması doğru görülememiştir.

Vakıa, Kalan kaza merkezinin bulunduğu Mameki sırtlarında bugün Jandarma Er Okulunun işgal etmekte olduğu kışla ve tavla iyi bir haldedir. Fakat Nazımiye'deki kışla ile tavlanın durumu cidden acıklıdır.

Nazımiye kışlasının bacalariyle güvercinliklerinin bir kısmı devrilmiş, uçmuş ve çatısındaki çinkolar hemen hemen tamamiyle sökülmüş, siperi saikalar işe yaramıyacak şekilde harap olmuş, camları kırılmış ve tamir işleri yıllarca geciktirildiğinden yağan karlar ve yağmurlar bazı tavanları çökertmiş, kışlanın içerisi sanki bir göl haline gelmiş, duvarlar bozulmuş, adeta kullanılmaz bir halde.

Bu kışlanın biraz ötesindeki süvari tavlasının dış duvarları çatlamış, önündeki topraklar kaymakta olduğu için akar su tesisleri çökmüş, çatısındaki çin-

kolar uçmuş, bakımsızlık yüzünden olduğu kadar heyelan eden bir toprak üzerinde yapıldığı için yıkılacak vaziyette. Kışla ve tavla içindeki su tesisleri işlemez bir halde.

Bütün bu vaziyetlerin bir yandan malzeme, diğer yandan işçilik itibariyle olan eksiklikler yüzünden ileri geldiği anlaşılmakta ve kışla yerinin mevki ve rüzgârlara göre iyi seçilmiş olmasına mukabil süvari tavlası kısmî heyelanlarla derinleşen toprakların yakınında yapılmış olduğundan dolayı yıkılmak tehlikesine maruz bulunmaktadır.

Buralarda fazla kar yağışları nazara alınmak suretiyle, bacaların küçük ve sağlam tuğlalarla yaptırılması gerektiği halde iyi ve pişkin tuğla kullanılmaması yüzünden bacaların devrildiği, güvercinliklerle balkonların da baştan savma yapıldığı için kar altında çöktüğü ve bu vaziyet 1941 yılında Tunceli Nafia Müdürü tarafından yerinde göründüğü ve kışla ile teferruatının kat'î kabulu esnasında devrilen bacalarla güvercinliklerin, yeniden yapılmış olmasına rağmen, iyi malzeme kullanılmadığı cihetle tekrar yıkıldığı söylenilmekte ve Nazımiye'de işçi bulunmaması ve tamir işlerinin muntazaman görülememesi yüzünden bu acıklı halin meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Kaypak toprak üzerinde yaptırılmış olan süvari tavlasının, çöken kısmı tarafında büyük paralar sarfiyle istinat duvarları inşa edilse dahi, kurtarılamıyacağı sanılmakla beraber bir kısmı yıktırılmak ve gerekli diğer tamirler de temin edilmek şartiyle kısmen elverişli bir hale getirileceği umulmaktadır.

İlk hesaplara göre kışla ve tavlanın 30-40 bin lira ile başarılacağı tahmin edilen tamir işlerinin, aradan çok zaman geçmesi ve işçi ve malzeme bedellerinin yükselmesi hasebiyle daha fazlaya mal olacağı şüphesiz görülmektedir.

Bununla beraber bu onarma işlerinin tez elden temini suretiyle kışlanın tamamen ve tavlanın kısmen kullanılacak ve gerektiği zaman askerî kuvvetleri barındıracak hale getirilmesi cidden temenniye değer bulunmuştur.

Ovacık kaza merkezinin bulunduğu Pülür'de Hükûmetimizce 38.831 lira sarfi suretiyle yaptırılan küçük kışla iyi bir halde görülmekle beraber Pülümür kaza merkezinde piyade taburunun bulunmakta olduğu kışla, yalnız onarılmaya değil, tamamlanmaya da muhtaçtır.

İlk hamlede 87.181 lira sarfi suretiyle inşa edildiği öğrenilen bu kışlanın su tesisatı ile hamamı, fırın ve mutfağı ve tavlası bugüne kadar yapılmamıştır. Halbuki kışla içinde bir yandan bu tesisleri diğer yandan tamirleri karşılıyacak şekilde bazı malzeme depo edilmiştir.

Kasabada hamam bulunmaması erlerin ve diğer vazifelilerin bu hususta ihtiyaçlarını karşılamakta bir çok zorluklar doğurmakta olduğuna ve su tesisatına ait çeşitli malzeme de depo edilmiş bulunduğuna göre sıhhî tesislerin tez elden yapılması gereklidir.

Bundan başka bu kışlanın aşağı pavyonunun güney köşesi saçaktan toprağa kadar yer depremi yüzünden baştan aşağı tehlikeli bir surette çatlamış ve şimdiye kadar hiç bir onarma hareketi görülmemiştir.

3) Karakollar

Cumhuriyet Hükûmetleri Tunceli'ndeki ıslâh ve tedip hareketleriyle mütenazır olarak emniyet kuvvetlerimizi barındıracak büyük, küçük kışlaların yapılmasını tasarlarken yüce dağlar aşarak geçen yollarda ve bu yolların muhitinde matlûp olan emniyeti temin etmek düşüncesiyle karakollar inşasını da uygun bulmuş ve 1936 yılından itibaren gerekli yerlerde yeni ve modern çatılar yükselinceye kadar muvakkat karakollar tesis etmiştir.

Bu esas dairesinde ilk karakollar Kalan kazasına bağlı Kahmut ile Hozat kazasına bağlı Sin nahiyesinin merkezi olan Deşt'de açılmış ve hattâ Kahmut karakolu ile muvasala temini için Mazgirt kazasına bağlı Pah nahiyesi ile Kahmut arasında Harçik-Munzur suyu üzerinde telle asma bir köprü bile kurulmuştur.

İlk hamlede, Hükûmetin Tunceli'ndeki ıslâh tedbirlerine karşı 21/22 Mart 1937'de Kahmut köprüsü ile karakolunu yakmak suretiyle başlıyan mukavemet hareketleri esnasında Sin karakolu da 26 Nisan 1937 günü tecavüze uğramış ve bunun üzerine 1937 askerî hareketleri başlamış ve bu hareketler sonunda da Munzur dağının kuzeyindeki yamaçlarda yaşıyan halkın silâhları jandarma eliyle ve muvaffakiyetle toplatılmıştır.

Bundan başka, yeni karakollar inşası suretiyle dayanak noktaları tesisine çalışılmış ve böylelikle Hozat kazasına bağlı Amutka ve Karaoğlan nahiye merkezleriyle Kalan kazasına bağlı Kahmut nahiye merkezi Tüllük'de ve Kalan, Nazımiye, Ovacık kazaları sınırlarını teşkil eden Seyithan ile Pülümür kazasına bağlı Danzik'de müdafaalı karakollar tesis olunmuştur.

Böylelikle Hükûmet nüfuzunun yer yer yerleşmekte olmasını gören ağalarla seyitlerin tahriki üzerine 1937 yılı sonlarında Kalan çevresinde başlıyan mukavemet Diztaşı karakoluna vâki tecavüzle başlamış ve bunu takiben kışın gelmesi, dağların ve yolların karla örtülmesi üzerine 1938 yaz aylarında devam edilmesi uygun görülen askerî hareketlere geçildiği sıralarda Amutka

karakolu 19 Haziran 1938'de basılmış olmakla beraber bir yandan hava kuvvetlerinin diğer yandan jandarma kıt'alarının hamleleriyle bu karakol haydutların elinden kurtarılmıştır.

Tunceli'nde toplu bir şekaveti kökünden kaldıran bu askerî hareketler sonunda Cumhuriyetin bu çevrede birer nigehbanı halinde idame edilmekte olan bu karakollar gibi daha bazı karakollar inşa edilmektedir. Bunlardan Pertek-Hozat-Pülür ana yolu üzerinde Karaoğlan ile Pülür arasında kurulmuş olan karakolun inşa işleri tamamlanmak üzere bulunmuştur.

İlgililerce tesbit edilen hesaplara göre, her biri 3.000-7.500 lira arasında yapılmış olan Amutka, Sin, Tüllük, Seyithan, Karaoğlan ve Danzik karakolları için sarfedilen paraların tutarı 43.139 lirayı bulmuştur.

Bu münasebetle karakolların tamir işleri üzerinde de durmak yerinde görülmüştür. Kalan şehir karakolu ile Ovacık kazasındaki Dursun Onbaşı, Pizvenk, Cevizlik ve Pertek kazasındaki Köprü ve Şavak karakollarına ait tamirlerin, mahiyeti itibariyle büyük olmamakla beraber, vaktinde temin edilemediği öğrenilmiştir.

Malzeme, usta ve tahsisat teminindeki zorluklar yüzünden dahi olsa bu gibi onarma işlerinin zamanında yapılamaması daha fazla masrafları gerektirmekte olduğuna göre Tunceli'nin türlü bakımlarla olan hususiyetleri arasında, mevsim durumunu da nazara almak suretiyle, tamir işlerinin geciktirilmemesi temenniye şayan bulunmuştur.

4) Okullar

Vilâyet sınırları içinde yeni yeni okullar yapılması suretiyle Tunceli çocuklarının yetiştirilmesi Hükûmetimizin üzerinde önemle durduğu işler arasında bulunmaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için yalnız kaza merkezlerinde değil hattâ toplu ve kalabalık köylerde bile yeni okullar açılması tasarlanmış ve 1936 yılından itibaren Cumhuriyet İdaresinin koruyucu ve ilerletici hamlelerine kavuşan Tunceli'nde yer yer yeni irfan ocakları tesisine başlanılmıştır.

Böylelikle Tunceli vilâyetine bağlı kaza merkezlerinde yepyeni okul yapıları yükselmiş ve bu hareket muhtelif nahiyelere kadar yayılmakta bulunmuştur. Tesbit edilen hesaplara göre 47.283 lira sarfi suretiyle yapılmış olan mevzubahs okullar Tunceli çocukları için verimli birer kültür kaynağı olmakta ve halkın yeni okullar yaptırılması hakkındaki dilekleri de bunu müeyyit bulunmaktadır.

5) Sağlık Yuvaları

Tunceli halkının esaslı isteklerinden biri de sağlık yuvalarıdır. Vilâyet sınırları içinde açılmış olan Dispanserlere halkın gösterdiği rağbet bu sağlık yuvalarının dahi Hükûmet Konaklariyle kışlalar, karakollarla, okullar gibi yeni çatılar ve yapılar altında kurulmasını gerektirmektedir.

Bu arada vilâyet merkezinin Tunceli sınırları içine kaldırılmasındaki mutlak zaruret nazara alınmak suretiyle Kalan kaza merkezinin bulunduğu Mameki'de bir hastahane yaptırılması için şimdiden gerekli hazırlıklarda bulunulması temenniye değer görülmüştür.

6) Memur ve Subay Evleri

Doğu illerimizin çoğunda olduğu gibi damları toprakla örtülü evleri yeter derecede olmıyan Tunceli çevresinde Hükûmet emrinde vazife gören memurlarla subaylarımız için muhtelif kazalarda yeni ve güzel evler yaptırılmıştır.

Hozat kazasına bağlı Sin nahiyesinin merkezi Deşt ve Kalan kaza merkezinin bulunduğu Mameki'de Munzur kıyılarını süsliyen memur ve subay evleri Hükûmet emrinde çalışanlara ayrı bir huzur vermektedir. Ovacık kazasının bulunduğu Pülür ile Nazımiye ve Pülümür kaza merkezlerinde dahi yaptırılmış olan bu gibi evler bu uzak yerlerde vazife alanlar için ayrı bir teselli kaynağı olmaktadır.

Ancak, bu yapılardaki bazı eksikliklerin giderilmesi, tamir işlerinin zamanında yapılması gereklidir. Kalan kazasındaki memur ve subay evlerinden bir tanesinin henüz çatısı örtülmemiştir. Bu itibarla mevzubahs evin noksanlarının tamamlanması ve bu arada Munzur'un kabardığı zamanlarda evlerin su baskınından kurtarılabilmesi için gerekli tedbirlerin alınması zarurîdir.

Hükûmetimizin, yalnız Ovacık kaza merkezindeki memur ve subay evleri için sarfettiği paranın tutarı 44.000 lirayı bulduğuna ve diğerleri için sarfedilen paralar da bu mikdarı arttırmış olduğuna göre bu yapıların dahi her hangi bir sebeple harap olmaması için her yıl gözden geçirilmesi ve tamirlerinin zamanında yaptırılması temenniye şayan bulunmuştur.

IV) İmar Plânları

Hükûmetimizin büyük fedakârlıklarla gerçekleştirmekte olduğu imar hamleleriyle mütenazır olarak Tunceli kazalarının imar plânlarını da hazırlamak, kaza merkezlerinin gelecek yıllardaki gelişmelerini temin etmek bakımından, zarurî görülmektedir.

Bugüne kadar Tunceli sınırları içinde yalnız Pertek kazasının 1/2000 mikyasında imar plânı Nafia Vekilliğimizce yaptırılmış ve diğer kazaların imar plânları üzerinde henüz esaslı bir teşebbüste bulunulmadığı anlaşılmıştır.

Kaza belediyelerinin çok kısır olan bütçeleriyle bu işleri temin etmek mümkün olmadığına göre Çemişgezek, Hozat kaza merkezleriyle ilerde vilâyet merkezi için elverişli bir yer olan Kalan kaza merkezinin bulunduğu Mameki'nin, bu vaziyet nazara alınmak suretiyle, imar plânlarının şimdiden Nafia Vekilliğimizce yaptırılması temenniye şayan görülmüştür.

Bu arada vilâyet kazaları içinde önemli bir vaziyette olan Mazgirt kasabasının da imar plânını hazırlamak ve Nazımiye, Ovacık, Pülümür kaza merkezinin durumlarını da bu bakımdan incelemek zarurî bulunmuştur.

V) Elektrik ve Sulama

Hükûmetimizce, ilk yıllarda, esaslı bir plânla üzerinde durulmuş olan Tunceli topraklarını şenlendirmek ve zenginleştirmek için bu çevredeki su kuvvetlerinden de faydalanacağı ve böylelikle bazı kazaların, içinde bulunduğumuz zamanların zorluklariyle malî imkânlar nazara alınmak suretiyle, elektrik ışığı ile aydınlanacağı umulmaktadır.

Bu arada, Mazgirt kazası dâhilindeki Peri-Çarsancak ovasının sulama işlerini de gerçekleştirmek temenniye şayandır. Elâzığ'ın ortalama olarak 50 kilometro doğu kuzeyine düşen ve genişliği bir, uzunluğu altı kilometro olarak tesbit edilen bu ovanın güney sınırları Elâzığ vilâyetine bağlı Karakoçan kazasından çıkan ve dar vâdilerden geçtikten sonra batı güneye doğru ilerliyerek Karayusuf'da Harçik-Munzur suyuna karışan Peri suyu ile kuşanmış bulunmaktadır.

Topraklarının bir kısmı ilkbahardaki taşkınlıklar yüzünden millenen ve bir kısmı kuzeyden güneye doğru gelen derenin birikintileriyle örtülen Peri ovasının, genişliği 600 hektar olmakla beraber, ancak 400 hektarlık sahası ziraate elverişli görülmekte ve nahiye merkezi olan Peri ile Pağnik, Kuşcu, Til, Seyitli köylerinin bulunduğu bu ovanın, yağan yağmurların yeter derecede olmaması ve Haziran-Eylül aylarında kuraklığın hüküm sürmesi yüzünden, sulanması kesin bir zaruret olarak telâkki edilmektedir.

Bugün iptidaî ziraat usulleri ile buğday, arpa ve nohut ziraatinden başka köy içme sulariyle mahdut sahalarda ve az miktarda olmakla beraber pamuk ve fasulye dahi yetiştirilen Peri ovasındaki toprakların geniş bir kısmı büyük arazi sahiplerinin elinde bulunmakta ve bu çevredeki köylüler maraba olarak çalıştırılmaktadır.

Ancak, ilerde toprak kanunu hükümlerine göre gerekli işlere baş vurulmak üzere, Peri ovasında ziraate elverişli görülen 400 hektarlık sahanın sulanabilmesi için Nafia Vekilliğimizce 50-60 bin liralık tahsisatın temini suretiyle gerekli çalışmalara geçilmesi, bu çevre ziraatini ve halkını korumak bakımından, çok faydalı bir tedbir olarak telâkki edilmiştir.

VI) Demiryolu

Bugün, kuzey ve güney sınırları Erzincan-Erzurum ve Malatya-Diyarbakır demiryollariyle kuşanmış bulunan Tunceli'nin, doğu kuzey topraklarından güneye doğru, yapılacak yeni bir demiryolu ile bağlanması incelenmeye değer bir konu olarak görülmektedir.

Bu takdirde, inşa edilmekte bulunan Elâzığ-Van-İran hudud hattı üzerinde Elâzığ-Külüşkür arasında uygun görülecek bir yerden Murat suyu aşılmak ve böylelikle Tunceli'ni güney sınırlarından geçilmek suretiyle Harçik-Munzur vâdisini kovalayarak kuzey istikametinde yücelmek ve Şeteri vâdisini takiben Erzincan-Erzurum demiryolu üzerinde ve Pülümür kazası içindeki Mutu durağına yahut daha münasip bir yere kavuşmak mümkün olacağı sanılmaktadır.

Bu yolun Munzur ve Şeteri vâdileri arasındaki kısmı üzerinde, doğu kuzey istikametinde, birbirini kovalayan dağlardan tünellerle geçilmesi zarurî bulunmakla beraber muhtelif demiryollarımız arasında kilometrolarca tünel inşa etmiş olan Cumhuriyet Nafiasının, inşası mükarrer yeni hatlardan B grubuna dahil Bayburt-Gümüşhane-Trabzon demiryolu üzerinde 7 kilometro uzunluğunda tünel inşası dahi göze alınmış olduğuna göre, Tunceli topraklarından geçirilecek demiryoluna ait tünel işlerini de başaracağı şüphesiz bulunmaktadır.

Bu itibarla Erzincan-Erzurum demiryolu üzerinde Tercan'dan Elâzığ-Van-İran hudut demiryolu üzerinde Muş durağına ulaştırılacak hatta imtisalen Tunceli'nden geçirilecek bir hat ile dahi adı geçen ana demiryollarının bağlanması, iktisadî bakımlarla olduğu kadar askerî bakımlarla dahi, zarurî ve faydalı görülmekte olduğundan ilgili teşekküllerce bu konu üzerinde gerekli etüdlere başlanılması temenniye şayan bulunmuştur.

VII) Teşkilât

Tunceli'nin çeşitli Nafia işlerini gözden geçirirken kısaca Nafia teşkilâtına da dokunmak yerindedir.

Hükûmetimizin 1936 yılından beri bu çevrede daha ziyade yollara ve yapılara ait olan sürekli imar hamlelerinin son yıllarda gevşemiş olması bugün içinde yaşadığımız zamanın zorluklarına atfedilmekle beraber bakım ve tamir işlerinin, mevzubahs sebeplerle olduğu kadar, Nafia teşkilâtının zayıf olmasından dolayı temin edilemediği anlaşılmaktadır.

Esasen, vilâyet sınırları içindeki yol işleri, başlıbaşına kovalamayı, uğraşmayı gerektirecek kadar geniş olduğu halde yollar kadar önemli olan yapıların murakabesini Vilâyet Nafia Müdürü ile emrindeki zayıf unsurlardan beklemek doğru olmadığı gibi bütün bu işlerin, eskiden yabancı bir Devlet tebaası olan ve Haymatloz vaziyetine giren bir yabancı Nafia Müdürünün elinde bırakılmış olması da matlûp murakabe ve mesaiyi aksatan âmillerden biri olarak telâkki edilmiştir.

Bu itibarla yabancı mühendisin Nafia Müdürlüğünden uzaklaştırılmasiyle mütenazır olarak Tunceli'ndeki yol ve yapı işlerinin düzenlenmesi için yeni bir Nafia Müdürü ile birlikte bu vilâyet emrinc yapı işlerinden anlıyan bir mimar-mühendisin verilmesi ve bu, kadro ve saire bakımından, derhal temin edilemediği takdirde münhasıran yapı işleriyle uğraşmak ve yaz aylarında çalışmak üzere mütehassıs bir zatın merkezden gönderilmesi temenniye şayan bulunmaktadır.

Böyle bir tedbir alınmadığı veya ilgililerce daha esaslı bir çare bulunmadığı surette Tunceli çevresindeki yapılarımızın, bir gün Nazımiye kışla ve tavlasında görüldüğü gibi, daha hazin bir vaziyete düşmesinden ve yollarımızın da matlûp veçhile murakabe edilmemesi ve yapılmaması ve hattâ yüzüstü kalması yüzünden en sıkışık zamanlarımızda geçit vermemesinden endişe etmek yerindedir.

27) Nakil Vasıtaları

Tunceli, nakil vasıtaları bakımından, geri bir durumdadır. Son yıllarda vilâyet sınırları içinde yapılan bazı yollardan iş icabı motorlu ve tekerlekli vasıtaların geçmekte olması, doğuda bu vaziyette olmıyan bazı illerimizde nisbetle ileri bir hareket telâkki edilse bile bütün kazalarda nakil vasıtası olarak hayvan kullanılmakta olması ve bazı yerlerde kağnı dahi bulunmaması münakale ve muvasala itibariyle olan geriliği teyit etmektedir.

Çemişgezek kazasında nakil işleri at, katır ve eşeklerle temin edilmekte ve yalnız Haziran-Eylül aylarında Çemişgezek-Elâzığ yolu üzerinde işliyen tekerlekli ve motorlu vasıtalardan münakale itibariyle istifade edilmektedir.

Hozat kazası, Pertek-Pülür ana yolu üzerinde olduğu için bazı kış ayları müstesna olmak üzere motorlu ve tekerlekli vasıtalardan nakil işlerinde faydalanmaktadır. Bununla beraber kaza çevresindeki münakale ancak hayvanlarla temin edilebilmektedir.

Kalan kazasının nakil işleri kuzey istikametinde yapılmakta olan yol henüz esaslı olarak geçit vermediği için münhasıran Pertek-Elâzığ istikametinde kamyonlarla temin olunmakta ve bazı kaza sınırları içinde yalnız katırlardan istifade edilmektedir. Bununla beraber, esas itibariyle, çok dağlık olan bu kaza çevresindeki münakale işleri bazı kış aylarında katırlarla dahi temin olunamamakta, ancak insan sırtında ve yaya görülebilmektedir.

Mazgirt kazasının biricik nakil vasıtası hayvan olduğu gibi doğu kuzeydeki sarp dağlarla kuşanmış olan Nazımiye kazasındaki nakil işleri yalnız katırlarla temin olunmakta ve diğer bazı kazalarda olduğu gibi bu kazalarda dahi tek araba, tek kağnı bulunmamaktadır.

Ovacık kazasında, nakil vasıtası olarak, yaz aylarında tekerleksiz kızaklar kullanılmakta ve kış mevsiminde de tevik adı verilen biri tarafından çekilen kızaklardan istifade edilmektedir. Bununla beraber bu kaza çevresinde tek tük kağnı görülmekte ve askerî hareketler esnasında açılmış ve bugün tamamen bakımsız kalmış olan Hozat-Pülür yolu üzerinde tekerlekli vasıtalar yol alabildiği zamanlarda münakalenin bunlarla teminine teşebbüs olunmaktadır. Ancak bugünün şartları içinde bunlardan da istifade kabil olamamaktadır.

Pertek kazası, iyi bir yol ile vilâyet merkezinin bulunduğu Elâzığ'a bağlı ve çok yakın olduğu ve Tunceli'nin güneyden kuzeye doğru uzanan iki ana yolu üzerinde bulunduğu için, nakil işleri itibariyle motorlu ve tekerlekli vasıtalardan kolaylıkla faydalanmaktadır. Bundan başka bu kaza topraklarının diğer kazalar gibi çok arızalı olmaması münakale bakımından daha elverişli bir vaziyet hazırlamıştır. Bununla beraber kaza çevresindeki nakil işleri çoğunluk yine hayvanlarla temin edilebilmektedir.

Pülümür kazasında motorlu ve tekerlekli vasıtalara geçit verecek yol olmadığı için bütün nakliye işleri at, eşek ve katırlarla temin edilmekte ve kış aylarında münhasıran insan sırtına yükletilmek suretiyle ve çok güçlükle görülebilmektedir.

Yerli nakil vasıtalarının böylece tesbitinden sonra Hükûmete ait münakale ve muhabere işlerine de kısaca işaret etmek faydalı görülmüştür.

A) Hava Yolları

Vilâyet merkezinin bulunduğu Elâzığ, iki yıldan beri, hava yoluyla da Hükûmet merkezimize bağlanmıştır. Bu suretle açılan hava yolu bu yıl Elâzığ'dan Van'a kadar uzatılmış, batıda İstanbul, doğuda Van arasındaki mesafeleri eldeki vasıtalara göre, bir gün içinde aşmak imkânları elde edilmiştir.

Ülkemizi yalnız demir ağlarla değil, hava yollarıyla da bağlamak azminde olan Hükûmetimizin, bugünün zorluklarına rağmen, açtığı bu hava yolu doğudaki yurddaşları sevindiren mes'ut bir hadise olarak telâkki edilmekte, inşasına çalışılan Elâzığ-Van-İran hudut demiryolu Van'a varmadan İstanbul ile Van arasındaki muvasalanın uçakla temin edilmiş olması ileri hamlelerimizin yeni bir tezahürü olarak karşılanmaktadır.

Bugün, sıcak yaz aylannda, bazan yaya, bazan katır üstünde ve bazen araba, kamyon, otomobil ve tren içinde günlerce yol almak iztirarında olanlara mukabil İstanbul-Van arasındaki yolculuğu bir günde tamamlamak maksadiyle Bitlis ve Muş'tan, Bingöl ile Tunceli'nden Van'da ve Elâzığ'daki hava meydanlarına tayyarede yer bulmak için başvurulmakta olması hava yoluna karşı gösterilen rağbetin bir nişanesidir.

Ancak, yolculuk emniyeti bakımından, özel bir ilgi gösterildiği şüphesiz bulunan bu hava yoluyla hava meydanına inenlerin, şehre gitmek için, uzun zaman beklemek zorunda kalmaları doğru görülmemekte ve Pazartesi, Çarşamba, Cuma günleri saat 11'de Ankara ve saat 12.40'da Kayseri hava meydanlarından yükselen ve saat 14.20'de Elâzığ hava meydanına inen uçaktaki yolcuların çok defa saat 16/17'den önce şehre gidememeleri, şehir ve meydan arasındaki vasıtanın iyi tanzim edilmemesine atfolunmaktadır.

Bu duruma göre, yalnız Elâzığ'da değil, diğer hava meydanlarında da yolcuların bekletilmemesi ve bu bakımdan vâki şikâyetlerin önlenebilmesi için gerekli tedbirlerin alınması yerindedir.

B) Demiryolları

Tunceli'nin doğu kuzeyindeki topraklarından geçmekte olan Erzincan-Erzurum demiryolu üzerinde vilâyete bağlı Pülümür kazası halkının faydalanması için açılmış olan Tunceli istasyonu, bulunduğu yer itibariyle bugün sembolik bir vaziyet arzetmekte ve yolcular bundan umulduğu şekilde istifade edememektedir.

Bununla beraber vilâyetin iç yollarını bağlıyacak şekilde kurulmadığı cihetle gerektiği gibi, faydalanılamayan bu istasyona mukabil Elâzığ-Pertek-

Mameki-Seyithan-Pülümür-Mutu ana yolunun müntehasını teşkil eden ve böylelikle güneyi kuzeye bağlayan Mutu durağı, yalnız Pülümür kazası çevresindeki yolcular için değil Pülümür-Şeteri yoluyla gelen ve giden Kiği'lı yolcular için de biricik muvasala noktası olmuştur.

Ancak bu durakta kapalı bir bekleme yeri olmaması yolcuları, yaz ve kış, açıkta, soğukta ve karanlıkta beklemek zorunda bırakmakta ve Erzincan-Erzurum arasında işleyen ve hareket tarifelerine göre geliş gidişleri gece yarısından sonraya rastlayan yolcu trenlerinin bir dakikalık duruşları iniş ve binişler için yetmemektedir.

Bu duruma göre ilerde ilk müsait fırsatta esaslı bir istasyon binası kurulmak üzere, şimdilik Mutu durağında kapalı, muvakkat bir bekleme yeri yaptırılması ve Fırat üzerindeki Mutu köprüsü başında Tunceli istasyonu cihetindeki Pülümür topraklarından bir kısmı tesviye edilmek suretiyle, yolcuların geliş ve gidişlerinin kolaylaştırılması ve yolcu trenlerinin 3-5 dakika durdurulması temenniye şayan bulunmuştur.

Bu arada Tunceli istasyonu adının nakil işlerindeki ihtilâtlar yüzünden, değiştirilmesi, sadece Tunç adıyla anılması, yahut başka bir ad verilmesi de uygun görülmüştür.

C) Posta, Telgraf

Vilâyet kazalarında posta ve telgraf işleri düzenli bir durumda görülmektedir. Ancak, posta nakliyatı, ortaçağlardaki gibi, iptidaî halini muhafaza etmektedir. Bununla beraber, yaz aylarında hayvan, kış mevsiminde insan sırtında taşınmasına rağmen posta muhaberelerinin muntazaman teminine çalışılması memnunlukla kayda değer bulunmuştur.

Genel olarak, kazaların posta işleri müteahhit sürücüler tarafından görülmekte ve haftada ikişer gün karşılıklı olarak posta çantalarının götürülmesi ve getirilmesi esas tutulmaktadır. Ancak, yaz aylarında teminine çalışılan bu vaziyet, kış aylarında mümkün olamamaktadır.

Ana yollar üzerinde bulunan Hozat, Kalan ve Pertek kazalarına ait postaların yaz aylarında muntazaman temin edilmesine mukabil kış aylarında Pertek kaza merkezi hariç olduğu halde diğer kaza postalarının aksaması bunun canlı bir delilidir.

Kış aylarında Çemişgezek kaza merkezi ile Başvartanik nahiye merkezi arasında posta çantalarının nakli, adı geçen nahiyenin yolu olmaması ve arızalı bulunması hasebiyle, çok güçleştiği gibi Mazgirt kazasının posta nakliyatı da kış mevsiminde iki ay durmakta ve ancak insan sırtı ile taşınmaktadır.

Çok yüksek ve sarp dağlarla çevrili olan ve esaslı bir yolu bulunmıyan Nazımiye ve Ovacık, Pülümür kazalarına ait postalar dahi kış aylarında tipili ve karlı havalarda adeta mütehassıs insanların sırtında götürülmekte ve getirilmektedir.

Bazı kısımları arızalı olmakla beraber yol durumu iyi olan Elâzığ-Hozat postalarının bile, posta müteahhidinin temin ettiği kamyonlara lastik verilemediği için, hayvan sırtında taşınmakta olması ve bu çevredeki posta nakil işlerinde görülen zorlukları teyid etmektedir.

Vilâyet sınırları içindeki telli vasıtaların yaz ve kış aylarında iyi işlediği temin edilmektedir. Kazalardaki telgraf hatlarının düzenli olduğu öğrenilmekle beraber Ovacık telgraf hattının, yol ve malzeme bakımlarıyla ıslâha muhtaç olduğu söylenilmiştir.

Tunceli kazalarının telefonlarla vilâyet merkezinin bulunduğu Elâzığ'a bağlı olması bu çevre için bir kazanç olarak telâkki edilmekle beraber bu telefon hatlarının muntazaman gözden geçirilmesi temenni edilmekte ve bu arada jandarmaya ait telefon hatlarının da düzenlenmesi yerinde görülmektedir.

Kaza merkezlerindeki posta teşkilâtı, bazı yerlerde tam kadro ile işlemekle beraber bazı yerlerde de posta ve telgraf işlerini karşılamak bakımından yetmemektedir.

Çemişgezek kaza merkezinde bir şef idaresinde bir memur ile bir hat bakıcı ve bir piyade ile iki süvari müvezzi bulunması kadronun iyi ve dolgun olduğunu göstermekte ve Nazımiye kazasında posta ve telgraf işlerinin yalnız bir şef elinde olması, hastalık ve saire gibi zaruretler karşısında, tahassül eden zorluklar ve gecikmeler itibariyle dikkate şayan bulunmaktadır. Bu itibarla Nazımiye kazasına bir muhabere memuru gönderilmesi uygun görülmektedir.

Vilâyet çevresindeki posta merkezlerinden bir kısmının masraflarını korumakla beraber bazılarının masraflarını karşılayamadığı anlaşılmakta ve Çemişgezek kazasındaki posta evinin geliri masraflarını karşıladığı halde bu kazaya bağlı Başvartanik nahiyesindeki posta merkezinin masraflarını karşılayamaması bunu müeyyid bulunmaktadır.

Ancak bu nahiye halkının çoğu hayatlarını İstanbul ve sair şehirlerimizde kazandığı ve her yıl bu posta merkezi vasıtasiyle aileleri adına yolladıkları paranın tutarı 15-20 bin lirayı bulduğu halde bu paralara ait ücretler verildikleri posta merkezleri hesabına geçirildiği için Başvartanik Posta Evi masraflarının kısmen merkezden yardım suretiyle kapatılması zarurî görülmektedir.

Bundan başka köylülerimizin muntazaman haberleşmelerini temin maksadiyle köy postalarının süvari müvezzileri ve özel vasıtalarla teminine çalışılmakta olduğu anlaşılmıştır.

28) Halkın Durumu

Vilâyet sınırları içinde yaşıyan halkın genel durumunu da gözden geçirmek, yaşayış tarzlariyle ruhî temayülleri üzerinde kısaca durmak faydalı görülmüştür.

Yaşayış şartları, bazı kaza merkezlerinde, mahdut bir zümre hariç olduğu halde, genel olarak sade ve sade olduğu kadar da kötü ve geridir.

Çemişgezek, Mazgirt, Pertek gibi toprak durumu elverişli olan kazaların dağlık ve arızalı kısımlarında yaşayanlar da dahil olduğu halde yurddaşların çoğu yaşama hususunda büyük darlık içindedir.

İşlenecek ve kendilerine yetecek kadar toprağı bulunmıyan ve ektikleri kendilerine yetmiyen aile ferdlerinden bazıları, yollarda ve madenlerde ve büyük şehirlerde küçük hizmetlerde çalışmakta, bazıları da evlerinden uzak kalmamak için Tunceli çevresinde geniş toprak sahiplerinin yanında maraba olarak iş görmektedir. Bununla beraber bu suretle elde ettikleri kazançlar türlü ihtiyaçlarını karşılamağa yetmekten çok uzaktır.

Bu itibarla beslenme tarzları da çok basittir. Darı ekmeği ile ayran çorbası, çökelek denilen peynir belli başlı yiyecekleri arasındadır. Bulgur ancak varlıklı ailelerde bulunmakta ve bulgur çorbası, bulgur köftesi fakirlerin sofrasında görülmemektedir.

Besledikleri hayvanların mahsulleri çoğunluk fakir halkın boğazından geçmemekte, bunlar çeşitli ihtiyaçlarını gidermek için para yerine toplayıcılara verilmektedir. Batıda Çemişgezek kazası ile diğer bazı kazalarda dut kurusu ile dut pestili ve doğuda Nazımiye kazası ile diğer bazı kazalarda da ceviz içi gibi kuru yemişler halk yiyecek maddeleri arasındadır.

Bununla beraber, mahsulün kıt olduğu zamanlarda, zambak yaprağına benziyen ve pancar diye anılan otları dağlardan toplıyarak ve az miktarda yağla kavurarak yiyenler olduğu gibi bodur meşelerdeki palamutları haşladıktan ve acısını aldıktan sonra kavurmak ve öğütmek suretiyle açlıklarını gidermek için uğraşanlar da bulunmaktadır.

Eskiden evlerine gelen seyit ve ağalara saygı nişanesi olarak keçi veya koyun kesilmek suretiyle yapılan sac kavurması adetlerine eskisi gibi sıkça rastlanılmamaktadır.

Bu kadar basit gıda ile beslenenlerde çalışma kabiliyetlerinin o nisbette zayıf olacağı sanılmakla beraber bu çevrede akan gür sular ve sarp dağlardan esen rüzgârlar buralarda yaşıyanları çelikleştiren ve çevikleştiren birer hayat kaynağı gibi.

Beslenmeleri bu kadar sade olanların kılıkları, kaza merkezlerindeki bazı varlıklılar hariç olduğu halde, çok perişandır. Erkekler ceket, pantolon ve şalvar giymektedir. Mavi veya kırmızı çuhadan yapılan işlemeli, uzun veya kısa kollu cepkenler ceket yerine kullanılmakta ve paçaları dar, cep ağızları işlemeli, Anadolu'da kullanılan çakşırlar gibi, pantolonlarla yerli dokumalardan yapılan beyaz ve renkli şalvarlara çok rastlanılmaktadır.

Erkeklerin başlarında, iş mevsim ve zamanlarında örtü diye anılan yün başlıklarla bereler bulunmakta, diğer zamanlarda şapka yahut kasket görülmektedir. Ayakkabı olarak kışın kalın pençeli yemenilerle çarık kullanılmakla beraber yaz aylarında yalınayak gezenler ekseriyeti teşkil etmektedir.

Kadınlar, bol kırmalı ve uzun etekli fistan ile şalvar giymekte, bellerine kuşak sarmaktadır. Bunların başlarındaki örtüler kasaba ve yabancı yerlerde yüzlerini kapıyacak şekilde peçe gibi de kullanılmaktadır. Kadınlar arasında eski biçimde yapılmış çarşaf giyenler olduğu gibi yerli dokumalara basılmış çiçekli yatak çarşaflarını başlarına alarak gezenler de bulunmakta ve peçe yerine şemsiye taşıyanlara da rastlanılmaktadır.

Bununla beraber, bazı kaza merkezlerinde, büyük şehirlerde oturmuş olanlar arasında, yeni göreneklere göre manto ile gezenler görüldüğü gibi 10-12 yaşında çocuklar arasında, yaz aylarında ve daha çok köylerde, anadan doğma çırılçıplak dolaşanlar da bulunmaktadır.

Esas itibariyle parasızlık ve yoksulluktan ileri gelen bu vaziyetlere rağmen bazılarının Hükûmet daireleriyle temaslarında güçleri yettiği kadar, hattâ başkalarından emanet almak suretiyle, düzgün kıyafetlerle bulunmaya dikkat ettikleri de görülmektedir.

Bazı kaza merkezlerinde iki katlı evler bulunmakla beraber yurddaşların çoğu toprak dam altlarında yaşamakta, bazı yerlerde de tabiî barınaklar, mağaralarla kovuklardan faydalanmaktadır. Böylece üstü toprak, altı toprak, dört duvarla çevrilen bu karanlık yerler, bu toprak dam altları sanki birer evdir. Arkaları çoğunluk dağ yamaçlarına verilen ve toprağa gömülmüş olan bu inlerin bu tarzda yapılması eski aşiret hayatından mütevellit zaruretlere, akın ve talanlardan kendilerini korumaya atfedilmektedir.

Bu barınakların pek azında tahta döşeme görülmekte ve ancak varlıklı bazı ailelerde bir iki kilim ile cicime rastlanılmaktadır. Bazı yerlerde, bir kaçı

müstesna olmak üzere, yatılacak temiz bir yatak, örtünülecek temiz bir yorgan, yahut örtü bulunamamaktadır.

Bununla beraber bazı yerlerde varlıklı olanların dam altları içinde yahut yanında hayvan beslemeye elverişli ahırlarla samanlıkları ve hububat anbarları da görülmektedir; ancak bunlar da tamamiyle iptidaî haldedir.

Bu çevrede akan bol ve gür sulara rağmen temizlik işleri, yıkanma itiyatları henüz gelişmiş değildir; çamaşırlar yol kenarlarında, su kenarlarında yıkanmaktadır.

Halk, genel olarak, kanaatkâr ve uysal olduğu kadar başıboş yaşamanın âşıkıdır. Bu itibarla eski aşiret hayatının tesirlerinden henüz tamamiyle kurtulmuş değildir. Seyitlerle ağalara karşı, eskisi gibi açık ve köklü, olmasa bile, yine saygı ve bağlılık gösterenler, eski batıl itikatların zebunu olanlar bulunmaktadır.

İlk zamanlarda, Hükûmetçe alınan tedbirlere göre, garba nakledilen kafilelerde yakasını kurtarabilmiş olanlarla garba gönderilenlerin bu çevredeki yakınları arasında bugün dahi seyit diye anılan ihityar-genç bir zümrenin, eski seyit ve ağaların boşluklarını doldurmak için, kendilerine muhit hazırlamaya başlaması ve eski aşiret ve tarikat hayatının tesirleri ile seyitlere mensup olanlarla yani seyit taslaklarına gizlice para toplanarak verilmesi, güneşe ve suya tapınmak, ziyaret yerlerine koşmak gibi eski itiyatlara sadakat gösterilmesi ve bu arada geniş toprak sahiplerinin fakir halk tabakaları üzerinde müessir bulunması eski ve batıl itikatlarla birlikte zararlı unsurların bu çevredeki durumlarını açıkca belirtmektedir.

Sarp bir tabiat içinde yaşamanın tesiriyle de olsa haşin, inatçı, hatta ikinci hüviyet, bilgisizlik ve görgüsüzlük yüzünden olduğu kadar şahsî menfaat düşkünlüğü ile yaşatılan geri telâkki ve zihniyet daima uyanık ve dakkatli bulunmamızı gerektirmektedir.

Bununla beraber, halkın millî benliği uyandırılmak ve zekâ ve kabiliyetlerinden faydalanılmak suretiyle bu geri telâkki ve zihniyetlere gelecekte iyi göreneklerle karşı konulacağı umulmakta ve son yıllarda Hükûmet emirlerini yerine getirmek hususunda gösterilen hassasiyet ve mutavaat ruhî temayüllerindeki değişikliğin iyi bir tezahürü olarak karşılanmaktadır.

Ancak, bugün siyasî bakımlarla belirmiş bir temayülü ve bir akidesi olmıyan Tunceli halkının eski ve batıl itikatlardan kurtarılması için bu çevrede aydınlatıcı ve ilerletici hamle ve teşebbüslere ara verilmesi, yeni seyitlerle ağaların türemesine meydan bırakılmaması, sefalet ve yoksulluk içinde yaşıyanlara çalışma saha ve imkânları hazırlıyarak kötü ve gizli hareket ve tesirle-

rin karşılanması, topraksız köylünün, toprak verilmek suretiyle geniş toprak sahiplerinin nüfuzundan kurtarılması zarurî görülmektedir.

29) Vazifelilerin Hali

Tunceli çevresinde yaşıyanların durumunu gözden geçirirken buralarda vazife almış olanların vaziyetlerini de incelemek, hattâ bunlarla halk arasındaki münasebetlere de kısaca ilişmek uygun bulunmuştur.

Esas itibarile mukadderatlarını Hükûmete bağlamış, bulunan vazifeliler, idare âmir ve memurları, ordu ve jandarma mensupları, diğer bazı vilâyetlerimizde olduğu gibi, Tunceli topraklarında da türlü mahrumiyetler içinde yaşamaktadır.

Bununla beraber, Hükûmetimiz, içinde bulunduğumuz zamanların çeşitli hususiyetlerine rağmen, bu vazifelilere en uzak yerlerde bile yardım etmekten geri kalmamakta ve Hükûmetçe dağıtılan iaşe ve giyim maddelerini bunlara zamanında yetiştirmektedir. Ancak bazı kaza merkezlerinde, yaz aylarında bile, bazı gıda maddelerini temin edemiyen vazifeliler, kış mevsiminde bu bakımlardan oldukça geniş bir mahrumiyet çekmektedir.

Tunceli'nin ıslâh ve imar hareketleriyle mütenazır olarak bazı kaza merkezlerinde yaptırılmış olan memur ve subay evlerinden vazifeliler faydalanmakta ve bu, büyük bir kolaylık teşkil etmektedir. Ancak memur ve subay evleri yaptırılmamış olan yerlerdeki vazifeliler bu bakımdan türlü zorluklara maruz bulunmaktadır.

Bununla beraber, bu çevredeki zorluklar ve yoksulluklar, daha ziyade kış aylarında kendini hissettirmekte, kış mevsiminin uzun sürmesi, aylarca yolların kapanması, hattâ muvasalanın ve muhaberenin tamamen kesilmesi, sıhhî zaruretlerde doktor, ilâç bulunamaması, halk için olduğu gibi, vazifeliler için de ciddi endişe kaynağı olmaktadır.

Bunlardan başka, yetişmiş çocuklarını okutmak hususunda, vazifelilerin uğradıkları zorluklar geçim ve yaşama bakımlariyle çekilen darlıkları arttırmaktadır. Bu vaziyetler karşısında, yalnız Tunceli çevresinde çalışanlara değil bütün memleketteki memurlara çocuklarını okutmak için kolaylıklar gösterilmesi, hattâ maddî surette yardımlarda bulunulması tetkike değer.

Bu arada, Tunceli'nde vazife alanların dahi, memurin kanununun 37'nci maddesine istinaden, İcra Vekilleri Hey'etince tesbit edilen mahrumiyet mıntıkalarında vazife görenler gibi, geçirdikleri iki yıla mukabil bir yıl kıdem zammı alması suretiyle korunması, bu çevredeki çeşitli mahrumiyetler itibariyle, isabetli bir tedbir olarak düşünülmektedir.

Vazifelilerin geçim ve yaşama şartlarını böylece belirttikten sonra halk ile olan münasebetlerini de gözden geçirmek faydalı görülmüştür.

Vazifelilerin halk ile temaslarında aracı bulunmamasına, halkın işlerini doğrudan doğruya kovalamasına önem verilmektedir. Ancak, bazı kazalarda, daha ziyade kadınlarla elli yaşından yukarı erkeklerin Dağ Türkçesiyle konuşmakta olması yüzünden, Hükûmet ile halk arasındaki temaslarda, ahlâkına güvenilen ve Dağ Türkçesinden anlıyanların araya girmesi zarurî olmaktadır.

Bu vaziyetten vazife görenler kadar halkın da memnun olduğu anlaşılmakta umumiyetle halkın bütün işlerinde artık Hükûmeti benimsemiş olması ileri bir hareket olarak karşılanmaktadır.

Ancak, Hükûmete karşı başlıyan bu güveni kuvvetlendirmek, her hangi bir şekilde sarsmamak için bütün vazifelilerin dikkatli ve doğru hareket etmesi ve halk ile yakından temas vaziyetinde olan emniyet kuvvetlerinin güveni azaltacak, kıracak hallere düşmemesi mutlak bir zarurettir.

Bu arada, vazifelilerin geçim darlıklarını gidermek için, malî imkânlar dâhilinde, gerekli tedbirlerin tez elden alınması ve Tunceli gibi vilâyetlerimizde Hükûmet teşkilâtında yerli halktan vazife alanların, işlerinin mahiyetine göre, bulundukları yerlerde çalıştırılmaması temenniye şayan bulunmaktadır.

30) Parti Teşkilâtımız, Halk Evlerimiz

Cumhuriyet Hükûmetlerimizin feyizli eserleriyle yeni bir hayata kavuşan ve ileri bir yolda yürümeye başlamış olan Tunceli çevresinin Parti teşkilâtımızla Halk Ev ve Odaları bakımından da vaziyetini gözden geçirmek, bu hususdaki teşebbüsleri, çalışmaları ayrı ayrı belirtmek faydalı görülmüştür.

A) Parti Teşkilâtımız

Tunceli Parti teşkilâtı bakımından, henüz işlenmiş değildir. Bununla beraber, eskiden Erzincan vilâyetine bağlı olan ve son idare bölümüne göre Tunceli sınırları içine alınmış bulunan Pülümür kazasında evvelce Cumhuriyet Halk Partimizin kurmuş olduğu teşkilât, ilk yıllarda Erzincan Bölge Müfettişliğinin murakabesi altında ve bu yıldan itibaren de Elâzığ Bölge Müfettişliği çevresinde, vaziyetini muhafaza etmekte bulunmuştur.

Ancak, Parti hareket ve faaliyetlerinin bu kazada istenildiği şekilde gelişmemiş olduğu ve Parti İdare Hey'etinin muayyen ellerde tutulmuş olmasından başka türlü sebeplerin bu vaziyette müessir bulunduğu sanılmaktadır.

Kaza merkezindeki görüşmelerde, garba nakledilmiş olanların bazı yakınlarına ve bu arada dayı, yeğen, teyzeoğlu, damat gibi çok yakından mü-

nasebette olanlara İdare Hey'etinde yer verilmiş olmasından şikâyet edilmiş ve nahiyelerdeki Parti teşekküllerinde dahi bu tarzda hareketlere teşebbüs edilmesinin uyandırdığı menfi tesirlere işaret olunmuştur. Bundan başka, Hükûmet-Parti unsurları arasında çalışma ahenginin tesis edilememesi türlü hoşnutsuzluklar doğurmuştur.

Bu duruma göre, adı geçen kazadaki Parti teşkilâtı üzerinde, Elâzığ Bölgesi Parti Müfettişliğinin gereken incelemelerde bulunması ve muhitin hususiyetleri göz önünde tutulmak suretiyle Parti hareketlerine yeni ve iyi bir düzen verilmesi uygun görülmüştür.

Esasen, yalnız Pülümür kazasında değil, Tunceli'nin diğer kazalarında dahi Parti teşkilâtımızın tedrici bir şekilde kurulması temenniye şayan bulunmuştur. Bu konu üzerinde esaslı bir fikir verebilmek için vilâyet çevresinde, kazalarda vâki özel temasları ve incelemeleri kısaca belirtmek faydalıdır.

Çemişgezek, Pertek kazaları, esas itibariyle, Parti teşkilâtının kurulmasına elverişli bir durumdadır. Nüfus topluluğu itibariyle en ilerde olan Mazgirt kazasını dahi Parti teşkilâtiyle sağlamak yerindedir.

Böylelikle adı geçen üç kaza merkezi ilk hamlede Parti teşkilâtı bakımından birer öncü haline getirildikten sonra Hozat ve Kalan kaza merkezlerinin ön safta nazara alınması ve bunlardan sonra da Nazımiye ile Ovacık kaza merkezinde Parti teşkilâtının kurulması daha uygun sanılmaktadır.

Mevzubahs teşkilâtın kuruluşunda tedrici bir şeklin, üç merhalenin düşünülmüş olması, Tunceli'nin türlü bakımlarla olan hususiyetleri arasında, Parti işlerinde çalışacak unsurları bulmak hususunda karşılaşılacak zorlukdan ileri gelmektedir. Ovacık kazası gibi bazı kazaların Partici olarak çalışacak unsurlar bakımından çok geri bir durumda olması bunu teyit etmektedir.

Bununla beraber, vilâyet çevresinde, Parti teşkilâtı kurulması iki bakımdan faydalı görülmektedir:

1) Halkı yetiştirmek, Millî cereyenları sağlamak tibariyle,

2) Halkı kendilerine ait işlere iştirak ettirmek itibariyle.

Ancak, Parti teşkilâtı vücuda getirildiği takdirde İdare Hey'eti Reisliğinin, ilk zamanlarda, kaymakamlara, belediye reislerine verilmesi daha uygun bulunmaktadır. Bu takdirde yerli halkın seçimi ile kurulacak İdare Hey'eti çalışmalarının daha verimli olacağı, her hangi bir ihtilâfin önlenebileceği sanılmaktadır.

Bununla beraber, geçen yıllarda, muhtelif vilâyetlerimizde tatbik edilmiş ve sonra bazı mahzurları dolayısiyle vaz geçilmiş olan usulün Tunceli gibi doğu illerimizde muayyen bir devre için tatbik edilmesi, hattâ kaymakam-

lar gibi idare âmirleri üzerinde bulundurulması yine mahzurlu görüldüğü takdirde bugün Tunceli kazalarında kaymakamlar uhdesindeki belediye reislikleri sıfatı kaldırılmak suretiyle Parti İdare Hey'eti Reisliklerinin yeniden seçilecek belediye reislerine verilmesi de mümkün bulunmaktadır.

Ancak, bu takdirde dahi, kabiliyetli unsurlar yetiştirilmek suretiyle Parti İdare Hey'eti Reisliklerinin belediye reislerinin uhdesinde uzun zaman bırakılmaması ve böylelikle halk arasında uyandırılması melhuz itimatsızlık telâkkilerinin karşılanması yerindedir.

Bundan başka, Parti teşkilâtının, Tunceli kanununun tatbik mevkiinde bulunduğu şu yıllarda kurulması, halkı gerçekten hazırlamak ve yetiştirmek bakımından olduğu kadar, bu çevredekilerin iç yüzlerini öğrenmek bakımından da faydalı sanılmaktadır.

Bu arada, Parti teşkilâtının şimdilik yalnız kaza merkezlerine hasredilmesi ve tedrici olarak nahiye merkezlerine teşmil olunması daha uygun görülmekle beraber köylerin şimdiki durumu Ocak teşkilâtına elverişli bulunmamaktadır.

Mevzubahs teşkilâtın bu esaslar dâhilinde tatbiki halinde muhtar seçimleriyle sair işlerde daha büyük kolaylıklar temin edileceği ve böylelikle halkımızın Cumhuriyet Halk Partisi saflarında inanarak yer almasına imkân verilmiş olacağı şüphesizdir.

Bununla beraber, Parti teşkilâtımızın, bu çevrede, her hangi bir sebeple, tedrici şekilde bile tatbikine iştirak edilmediği takdirde, Çemişgezek, Pertek ve Mazgirt gibi önemli kazalarda şimdilik birer muhabir âza bulundurulması suretiyle, Parti hareket ve faaliyetlerine başlanılması temenniye şayan bulunmuştur.

B) Halk Evlerimiz

Tunceli çevresi, Halk Ev ve Odalarımız bakımından, ileri bir durumda sayılabilir. Bununla beraber, bunların vaziyetlerini iyice belirtebilmek için, bulundukları kazalara göre, gözden geçirmek daha faydalı görülmüştür.

Çemişgezek kazasında, biri kaza merkezinde, diğeri Başvartanik nahiye merkezinde olmak üzere iki Halk Odası vardır. Bu odaların radyoları iç haberlerimizle dünya hâdiselerini halka duyurmak, büyüklerimizin konuşmalarını ve diğer önemli konuları yaymak bakımından çok faydalı olmaktadır. Ancak, geçen yıl Başvartanik Halk Odasına vaadedildiği halde akümülâtör bataryası temin ve sevkedilememesi bu yayın vasıtasından gerektiği gibi faydalanmayı aksatmıştır.

Bu Odalardaki kitaplarla gazeteleri okumak için halkın ve gençlerin gösterdiği ilgi memnunlukla karşılanacak haldedir. Ancak, Odaların bütçeleri çok dar olduğu için çeşitli masrafları karşılamakta çok zorluk çekilmektedir.

Bir salon ile bir odadan ibaret olan Çemişgezek Halk Odası için yılda 84 lira kira verilmekte, 125 lira hademe ücretine, 96 lira çeşitli masraflara ayrılmakta ve sosyal yardım için ancak 100 lira sarfedilebilmektedir.

Bu suretle 400 lirayı bulan yıllık masraf bütçesi, 200 lirası Genel Sekreterlikten, 125 lirası Vilâyet Hususî Muhasebesinden, 25 lirası Kaza Belediyesinden verilmek ve 50 lirası da teberrularla temin edilmek suretiyle ancak karşılanabilmektedir.

Bütçe darlığı dolayısiyle Halk Odasında kurulmuş olan Avcılar Kolunun, gereken malzeme temin edilemediği için, teşvik ve himaye edilemediği anlaşılmıştır. Halkın yüzme bilgileri, Tagar-Tuhar deresinden faydalanılmak suretiyle, arttırılmaktadır.

Çemişgezek Halk Odasının, halkın içtimaî seviyesini yükseltmek, iktisaden kalkınabilmesini temin etmek için gerekli çalışmaları sağlıyacak şekilde Halk Evi haline getirilmesi ve Parti Genel Sekreterliğince vuku bulacak yardımlarla halkı çok uyanık olan bu kaza merkezinde yeni bir Halk Evi binası yaptırılması gerçekten temenniye değer bulunmuştur.

Başvartanik Halk Odasında dahi halkın aydınlanmasına çalışılmaktadır. Ancak, bu nahiye çevresinde çiftçilik, davarcılık gibi istihsal kaynakları az olduğundan nahiyenin sınırlarındaki Kemaliye kazasında ileri bir vaziyette olan dokumacılık-halıcılık işlerine burada dahi önem verilmesi düşünülmüş ve fakat para ve malzeme temininde zorluklar yüzünden fiilî hiç bir hareket-te bulunulamamıştır.

Eski çağın tesirlerinden henüz kurtulamamış olan bu nahiye merkezinde dahi Halk Odasının parasızlık yüzünden sosyal yardımda bulunamadığı ve spor hareketleri itibariyle de faydalı olamadığı anlaşılmıştır. Köyün manevî şahsiyetine ait bir yapıda yerleşmiş olan bu Halk Odasının canlandırılması ve bu çevreye gerçekten faydalı bir yuva haline getirilmesi gereklidir.

Hozat kaza merkezindeki Halk Evinin güzel ve temiz bir çatı altında verimli çalışmalarına devam ettiği ve halkın, gençlerin buradaki toplanma ve konuşmalarla aydınlatılmakta olduğu temin edilmiştir.

Kalan kaza merkezinin bulunduğu Mameki'de Halk Odasının bu yıla kadar açılamamış olması bu çevre için bir kayıp sayılabilir. Bununla beraber bu yıl bu teşebbüsün gerçekleştirilmesi suretiyle bu kaza merkezinde dahi bir fikir ve ahlâk yuvasının kurulmuş olması gerçek bir kazançtır.

Ancak, Hükûmet Konağı ve Okulu, kışlaları ve memur ve subay evleriyle yepyeni bir mamure halinde kurulmuş olan bu kaza merkezinin ilerde vilâyet merkezi olması kuvvetle melhuz bulunması ve güneyden kuzeye doğru uzanan ana yol üzerinde yer alması hasebiyle, Halk Evine inkılâp edecek şekilde, şimdiden Parti Genel Sekreterliğimizce tensib edilecek esaslar dairesinde, orada diğer yeni yapılarla ahengi muhafaza edecek şekilde, yeni bir yapı yaptırılması çok yerindedir.

Mazgirt kazasında, biri kaza merkezinde, biri Muhundu nahiyesinde olmak üzere iki Halk Odası bulunmaktadır. Ancak, kaza merkezindeki Halk Odası küçük ve eski bir yapıda kira ile barınmaktadır. Bu kaza merkezinde yeni bir Halk Odası yaptırılması gereklidir.

Bu Halk Odasının masrafları Hususî Muhasebe ve Belediyeden vâki yardımlarla temin edilmektedir. Halkın kitap ve gazetelerle aydınlatılmasına çalışılmakta ve cirit oyunlarına önem verilmektedir. Bu Halk Odasına bir radyo gönderilmesi çok yerindedir.

Muhundu nahiye merkezindeki Halk Odası köy tarafından yaptırılmış olan yapıda barınmaktadır. Bu Halk Odasının radyosu batarya olmadığı zamanlarda işlememekte ve halk radyo yayınlarından mahrum kalmaktadır. Halk Odasının masrafları Belediye ve Hususî Muhasebeden verilen paralarla karşılanabilmekte ve fakat bütçe darlığı yüzünden sosyal yardımda bulunması kabil olamamaktadır. Bundan başka Muhundu Halk Odasında hiç bir spor faaliyeti olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu kazaya bağlı Çarsancak nahiye merkezinin bulunduğu Peri'de dahi bu yıl Halk Odası açılması çok faydalı bir teşebbüs olarak telakki edilmektedir.

Nazımiye kaza merkezindeki Halk Odası yeni faaliyete başlamıştır. Bulunduğu yer ufak olmasına rağmen şimdilik ihtiyacı karşılayacak vaziyettedir. Halk Odasına karşı yakınlık gösterilmekte ve Parti Genel Sekreterliğinin yardımı ile temin edilmiş olan radyo ile halkın aydınlatılmasına çalışılmakta, yalnız kasabada oturanlar değil, yakın köylerde oturanlar dahi Halk Odasındaki kitap ve gazetelerden faydalanmaktadır.

Ancak, Halk Odasının, para darlığı yüzünden sosyal mahiyette hiç bir yardımda bulunamadığı ve yine bu yüzden çeşitli spor faaliyetlerine imkân görülemediği anlaşılmıştır. Bununla beraber, gerekli malzeme temin edilmek şartiyle çok sarp olan bu dağlık topraklarda dağcılık sporlarının yaygınlaşabileceği umulmaktadır.

İlk imkân husulünde bu kaza merkezinde dahi küçük tipte bir Halk Odasının yaptırılması çok yerindedir.

Ovacık kazasındaki Halk Odası, Partiye ait olan yeni bir yapı içinde çalışmaktadır. Ancak bu odanın spor işlerinde olduğu kadar sosyal mahiyette dahi bir hareket ve faaliyeti sezilmemiştir. Evvelce temin edilmiş olan radyodan da akümülatör ve pil tedarikindeki zorluklar yüzünden gerektiği gibi faydalanılamadığı anlaşılmıştır.

Pertek Halk Evinin çalışmaları oldukça verimli bir yoldadır. Dil ve edebiyat, köycülük ve spor çalışmaları bu çevredeki çeşitli zorluklara rağmen iyi bir tarzda gelişmekte ve radyo ve kitaplarla gazetelerden halk ve gençler faydalanmaktadır.

Temiz bir yapı içinde barınmakta olan bu Halk Evinin, Türkçe okuma, yazma kurslarına önem vermek suretiyle, çalışmalarını daha ileri götürebileceği ve bu arada sosyal yardım çalışmaları ile de bu çevreye daha faydalı olabileceği sanılmaktadır. Halk Evi önündeki bakımlı bahçede zaman zaman aile toplantılarına imkân bulunabilmesi bu çevre için ileri bir merhale telâkki edilmektedir.

Pülümür kazasında, biri kaza merkezinde ve diğeri de Tahsini'de olmak üzere, Halk Evi ve Odası vardır. İlk kuruluş günlerindeki tutuma göre müsbet yolda çalışacağı sanılan Pülümür Halk Evinde bu gün bir durgunluk görülmekte ve bunun çalışacak unsurlar bulunamamasından ileri geldiği söylenilmektedir.

Bu Halk Evi kira ile tutulan bir yerde, bir kahvede barınmakta ve ihtiyacı karşılıyamamaktadır. Bu itibarla bu çevrenin hususiyeti göz önünde tutulmak suretiyle Parti Genel Sekreterliğinin yardımiyle burada yeni bir Halk Evi yapılması temenniye şayan görülmüştür.

Bundan başka, Dağlı Türkler arasında güzel Türkçemizi yaymak ve Halk Evinin faydalarını canlandırmak maksadiyle gerçekten ve yakından ilgilenmek ve çalışmak için, Parti Sekreterliğimizin Pülümür Halk Evine para yardımlarını arttırması ve bu arada Hükûmet teşkilâtında çalışanların Pülümür gibi yerlerde Halk Ev ve Odalariyle daha yakından ilgilenmelerinin temin edilmesi gereklidir.

Tahsini Halk Odası, kira ile tutulan küçük bir yerde barınmakta ve fakat esaslı hiç bir faaliyette bulunmadığı söylenilmektedir. Bu Halk Odasına bir radyo verilmesi çok faydalı görülmektedir.

11.12.1943
Tunceli Mebusu

SEÇİM BÖLGEM OLAN TUNCELİ İLİNE AİT RAPOR (1945)*

1 Aralık 1945

Cumhuriyet Halk Partisi
Yüksek Genel Sekreterliğine

Seçim bölgem olan Tunceli iline ait rapordur.

Seçim bölgem olan Tunceli'nin Köy, Bucak, İlçelerinde on beş gün gezdim. Bağlı olmakla öğündüğüm Yüksek C.H.P.'sinin verdiği direktifler dâhilinde toprak kanunu, hayat pahalılığı; iç ve dış işlerde Hükûmetimizin başarısı, Rusya'nın son zamanlarda bize karşı takındığı tavır ve kullandığı dil üzerinde Halkevi ve odalarında, dükkânlarında, işliklerinde, bahçede, tarlada, yollarda, ayrı ayrı ve toplu olarak karşılaştığım bütün hemşerilerimle oturduk, dertleştik ve konuştuk.

Konuşmalarda söze başlangıç olarak Ulu Şefimizin, Büyüklerimizin, Cumhuriyetin kurulduğu günden beri Yurda ve ulusa bir birinden üstün iyilikler, biri diğerinden kıymetli armağanlar veren C.H.P.'sini idare edenlerin selâm ve sevgisini söylemek oluyordu. Kadirşinas halkımız büyüklerinin selâm ve sevgilerine çok seviniyorlardı. Halk Evlerindeki konuşmalarda halk adına birkaç kişi ULU Başbuğumuza, ünlü büyüklerimize minnet ve şükranlarımızı götür, bütün varlığımızla kendilerine bağlıyız, inandık, güvenimiz var, emirlerindeyiz, gözlerine bakıyoruz dediler.

Pülümür ilçesinin Başkalecik, Göbürge, Göneli, Ferhaddin, Ramazan, Para ve Rabat köylerine gittim.

* Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 18, Belge No: 185.

Başkalecik'te: Halk memnun (İşlerimiz iyi, buğday, arpa, darı bol ve güzeldir. Urbalık için aldığımız basma, kaput diğer pamuklular hepimize yetişiyor. Petrol da aynı durumdadır. Tanrı milletimize acı göstermesin) dediler. Musa Yıldız, Birinci Cihan Savaşında Erzurum, Erzincan cephelerinde çalıştığına ait halkı uyandıracak heyecanlı bazı hatıralarını anlattı.

Zorumuz topraksızlıktı, Hükûmetimiz var olsun, onu da vereceklermiş dedi.

Göbürge köyündeyim: Köye girince çocukları alanda oyun oynar gördüm. Atdan indim oyunlarına karıştım. Beni teklifsiz görünce irkildiler, dağılmak istediler. Fakat yakalarını bırakmadım. Birkaç dakika sonra köyün kenarındaki kapu ve penceresi takılmamış olan binadan bir delikanlı geldi; eğitmen olduğunu söyledi. Çocuklarla okula gittik, eski öğretmenliğim tuttu. Terbiye, okuma ve yazma üzerine konuşmalar yaptım. Okul 945 yılının Ocak ayında açılmıştır. Eğitmen, soğan, fasulye, salatalığın nasıl yetiştirildiğini bilmiyen bu köyde okul bahçesinde bir çok sebze yetiştirdiği gibi 40-50 tane meyve ağacı dikmiş, halka örnek olmıya çalışıyor; alfabeyi açtım, aşağıdan, yukarıdan okuttum, çocuklar alfabeyi ezberlemişler. Fakat beni ve hepimizi sevindiren mühim noktalar vardır. İki yıl önce bu köye uğradığım vakit tek bir çocukla olsun Türkçe konuşamamıştım; çok üzülmüştüm. Ne mutlu bugün bütün çocuklar alfabenin içindeki asker, fındık, damacana, kalem, fare ve saire ne kadar resim varsa hepsinin adını söylüyor Türkçe konuşuyordu.

Okulları yıllarca önce açılmış, kültür seviyesi yükselmiş, her tarafta Türkçe konuşan çevrelerde bu kıymet az olabilir. Millî ve büyük bir dava olarak ele alınan ilk öğretim harekâtı Tunceli'nde meyvelerini vermeğe başlamıştır. Köyü ve köylüyü bilmeyen bazı kimseler köylerimizde yükselen bu bilgi ocaklarımıza, öğretmenlere, öğretmen ve eğitmenlere yapılan evlere, verilen toprağa, toprağı teknik bir şekilde işlemek için verilen avadanlık ve çift hayvanlarına homurdanarak halka angarya yapılıyor diye etrafa yaygara koparmaktadırlar. Bu zatlar lütfen Tunceli'ne, Bingöl'e ve diğer illerimize gitsinler de yukarıda arzettiğim Göbürge köyündeki iki sene önceki durumla bugünkü durumu incelesinler, görecekler ki bir eğitmen elinde okuyan 29 kız, 40 erkek çocuğu, 30 gece okuyucularını görünce bu varlık önünde başlarını eğecekler, göğüsleri kabarıp, gözleri yaşaracaktır. Acaba bu zatlar daha kaç yıl Tunceli ve buna benzer dilini, aslını ve benliğini unutmuş yurt evlatlarının Türkçe konuşmadan cahil ve dağ adamı olarak kalmalarını istiyorlar?

Mahsulleri iyidir, okulun açıldığına çok seviniyorlar, Sümerbank'tan verilen pamuklular ve gazyağı ihtiyaçlarını karşılıyormuş. Orman dertleri vardır. Sonunda genel olarak arzedeceğim.

Göneli köyündeyim: Halk sevinç içindedir. İdarecilerimiz tarafından boşaltılmış bölge olarak kabul edilen bu köy halkı, civar köylere dağılmışlardı. 943 yılında kaymakamın garazına uğrayan halkın 500 dönüm mahsulü ateş verilüp yaktırılmıştı. İdarî görüşlerine minnetdar olduğum General Muzaffer Ergüder Tunceli gibi dar topraklı bir ilimizde Göneli ve buna benzer bir çok yerleri halkın ziraatine bırakmıştır.

Ramazan köyündeyim: Halkla konuştum, iyiler, yalnız sıtmadan dertlilerdir. Pülümür'e 4 kilometre mesafede oldukları için çocuklarını Pülümür ilçesinde okutuyorlar. Mahsulleri iyidir.

Ferhaddin köyündeyim: Halk çok temiz, görgülü, okula istekli, havası, suyu güzel, şirin cennet gibi bir köydür. Boyanmış inci gibi bir mektebi vardır. Okulda 18 kız, 36 erkek 54 çocuk okuyor. Gece mektebine 13 erkek, 8 kadın devam ediyormuş.

Küçük, büyük halkın hepsi Türkçe konuşuyorlar. Gülsüm adında ihtiyar bir kadınla konuşdum. (Oğul dünyada neler oluyor diye sordu) iyiyiz, Büyüklerimiz hep sizin rahatınızı düşünüyorlar. Milletimizin bilgin olması için mektep, hastahane, fabrika açıyor. Yol yapıyor, güzel yurdumuzu kem gözlerden korumak için geceli gündüzlü çalışıyorlar. Bu sırada bir çok halk toplanmıştı. Hükûmetimiz de sizlerden birlik, fena insan sözlerine inanmamak, daima Hükûmetten gelen doğru sözlere inanmanızı istiyor dedim. Sevindiler.

Geçmişe ait bir vak'a anlattılar. (Efendi Seferberlikte Ruslar köyümüze kadar gelmişti. Çocuğumuz, kadınımız, erkeğimiz canla başla çalıştık. O ruh bizlerde el'an yaşamaktadır. Tanrım gösterinesin, bu defa tek insan kalmayana kadar çalışacağımıza söz veriyoruz. Büyüklerimize böylece söyle dediler. Geçen harbde şu dağın ardında Keçeli uşakları oturuyorlardı. Onlar Ruslara karşı biraz hareketsiz kaldılar. Sülpüz dağının kuzey eteklerine kadar düşman eline geçmişti. Güney eteklerinde Keçeliler oturuyorlardı. Keçeli ailesinden cesur ve mert bir kadın bir sabah erkeklerine sizler dam başında eliniz kıçınızda, bıyıklarınız kıvrık güneşliyorsunuz, düşman kapılarımızın önüne kadar geldi, bu nasıl erkeklik? Alın şu yaşmağımı siz bağlayın, ben düşmana karşı gideceğim diye tüfeğe sarılmış. Bunu gören erkekler hicab duymuşlar, hep birden düşman üzerine atılmışlar, büyük hizmetler görmüşlerdir. Vatan tehlikeye düşmesin yoksa bu kahramanlığı hepimiz yaparız) dedi.

İstekleri: Tunceli'nin toprak dağıtımında ön plâna alınması, orman kanununa çaredir.

Baro köylüleriyle konuştum. İyiyiz rahatız, mahsulümüz bize yetecek kadar boldur. Milletimiz sağ olsun, bir isteğimiz yok. 18-20 yaşlarında bir genç, efendi siz kimsiniz dedi. Milletvekili olduğumu söyledim, inanmadı. Efendi mebus olsanız böyle gezmezsiniz biraz biz de biliriz, yanınızda bir çok atlılar olur dedi.

Pülümür ilçesindeyim: Halkla Halkevinde, dükkânlarında, işlerinin başında konuştum. Mahsülleri bereketlidir. Pamuklular, petrol, her dükkânda bol, herkes istediği gibi alıp satmaktadır. Kıymetli, çalışkan, dinamik, şayanı takdir genç Mustafa Oğuz isminde bir kaymakamı vardır. Öğünülecek bir halkevi, 9 dükkân, çeşme, yol, mezbaha yaptırmıştır. İçlerinde zaman zaman karıştırıcılık yapan Mustafa, İsmail ve Rifat adlarında üç şahıs vardır. Bunları da parti ve Belediye Başkanlarıyla görüştürdüm. El birliği ile çalışacaklarına söz verdiler.

Kaymakamın çalışmasiyle köy okulları davası çok güzel gelişmektedir. Hüseyin Gazi, Tahsinli, Hacil, Deşt köylerinde Enstitü mezunu öğretmenler vardır. Şeteri, Karakul, Brastik, Elmalı, Amuk, Hüseyin, Fahrettin, Perkini, Mevkuf, Yarbaşı, Göbürge, Kasam ve Güner köylerinde eğitmenli okullar açılmıştır. Bu ders yılı başında tamam olacak okullar, hayırlar Pentike köylerinde açılacaktır. 943'te iki okul, 944'de 17 okul, 945'te 20 okul açılmıştır.

İstekleri: Hüseyin Gazi'de bu yıl yapılan Halkevine bir miktar para yardımı yapılması, Mutu köprüsü durağında istasyon binasının yapılması, Kanaatimce Mutu'da bir istasyon yapılması gerekli ve yerindedir. Pülümür, Kiğı, Nazımiye ilçelerinin inme binme yeri Mutu durağıdır. Tanyeri istasyonu hiçbir il ve ilçenin istasyonluğunu yapmamaktadır. Pülümür, Kiğı, Nazımiye'ye giden yolcular Mutu durağına 5-6 kilometre olan Tanyeri istasyonundan inerek Mutu köprüsünden geçmek şartile köy ve ilçelerine gitmektedirler. Hiç olmazsa şimdilik Mutu durağında eşyanın alınıp verilmesine, yolcuların binmesine elverişli bir tertibatın alınmasına mühim ihtiyaç vardır.

936 yılında Mutu durağı ile Pülümür şosesinin yapılmasına başlanmıştır. Mutu durağından Pülümür'e 25 kilometredir. 9 yıldan beri 5 kilometrelik toprak tesviyesi dahi yapılmamıştır. Yolsuzluk yüzünden halk büyük mahrumiyet içindedir. Bu işlere biraz hız verilmesi halkın refah ve iyiliğine çalışıldığını sağlayacaktır.

Nazımiye ilçesinin Kimsor köyündeyim:

Köy güzel, halk Tunceli'nin diğer köylerine nazaran biraz olsun müreffeh, güzel bir okul yapmışlardır. 10 kız, 40 erkek çocuk okuyor. Köyün kenarında oduna giden 9-10 yaşlarında Hasan, Hüseyin, Hıdır adında üç çocukla konuştum. Adlarını, baba, annelerini, öğretmenlerini, okula gidip gitmediklerini sordum. Hepsine ayrı ayrı tatlı karşılık verdiler. Anneniz, babanız da sizler gibi Türkçe konuşuyorlar mı? (Babalarımız konuşur fakat annelerimiz konuşmaz) dediler.

— Niçin konuşmuyorlar?

— Onlar kadın.

— Kadınların Türkçe konuşması günah mı?

— Hayır efendim, kadın oldukları için Türkçe konuşmazlar.

Biraz daha inceleyince "efendim biz Türküz, onlar Kürt oldukları için Türkçe konuşmuyorlar" dediler.

İki yıl önce köylü çocukların ve kadınların hiç birisile Türkçe konuşamamıştım. Öğretmen ve Okul davası Tunceli'nde ışıklarını saçmağa başlamıştır. Okulu olan köy çocuklarile nerede karşılaşdı isem Türkçe konuşuyor, selâm veriyor, sorularımı cevapsız bırakmıyordu.

Nazımiye'nin Dereova bucağındayım.

Halkla konuştum.

İstekleri: Toprak kanununun uygulanmasında Tunceli'nin ön plâna alınması, orman işlerinin düzene konulmasıdır. Bucağın her tarafı meşe ve fundalık olduğu için paldan çıkan keçi ormana dalıyor. Köylüler çok sıkıntı içindedirler. Bucakta 500 dönüm arazisi olan İsmail Doğan adında bir adam vardır. 18 yıldan beri bu araziyi 4 ortağına işletip gelmekte imiş. Toprak kanununun çıktığı sıralarda üç ortağının evini yıkıyor, zulum yapıyor. Ortakcılıktan kovuyor. 4'üncü marabacı olan İmam Gökgözü de evini yıkmak, 945 yılında ektiği mahsulleri vermemek, 18 senelik ev icarı dava etmek gibi bir çok basınçlar altında bulunduruyor. Bereket versin ki İmam Gökgöz'ün kız kardeşi Arzu Gökgöz Akçedağ köy enstitüsünde okuduğu için uyanıklığı sayesinde arazi sahibi olan İsmail Doğan'a karşı koyuyor, Bucağa vardığım zaman okuyucu kızcağız bu vak'ayı bana anlattı. Karakol komutanı ve kaymakamla bu gibi işlerin önlenmesi için konuştum. İlk toprak tevziine başlanacak yerlerden birisi de Tunceli olduğu kanaatindeyim, ön plâna alınması lâzım ve zarurîdir. Dereova bucağından ayrıldıktan sonra iki kadın, iki çocuk

yol üzerinde; efendi seninle konuşacağız dediler. Anlatın bakalım: Emine Gök ve yanındaki kadın (efendi siz bizim güneşimizsiniz, bizi ve yurdu idare eden büyüklerimiz sağ olsun, bizim derdimiz çokdur. Yüklerimiz çok ağır geliyor, altından kalkamıyoruz. Affedersiniz bir hayvana çok yük yükletilirse, yıkılır o zaman hayvan kalkamadığı gibi yükü de kaldıran olmaz).

— Bayan siz altı yıldan beri topraklarımızın kenarlarında neler olduğunu bilmiyor musunuz? Milletler birbirini boğdu, can, ev, mal; kalmadı. Pek çokları öldü. Sağ kalanlar açlıktan ölüyorlar, kedi, fare ve köpek, ellerine ne geçerse onu yiyorlar. Yüklendiğiniz yükler Türk milletini ölümden, yangından, açlıktan kurtardı. Yurtda pek çok asker besliyoruz, top, tüfek, uçak alıyoruz; okul, yol hastahane, fabrika yapıyoruz. Dünya savaşı durduğu gün bu yüklerimiz azalacaktır. Kadın, peki iyi efendi dedi.

— Efendi kimle karşılaşsak bize Kürt diyorlar. Hangi milletten olduğumuzu bir türlü öğrenemedik, Kürt olsak sizinle Türkçe konuşur muyuz? Bize Kürt diye zulüm yapıyorlar.

— Bayan sizlere Kürt diyenlerin kendileri Kürtdürler. Üzülmeyiniz insanlar yekdiğerine kızdığı zaman ağzına gelen manalı manasız sözleri fırlatır. Siz asil ve temiz Türksünüz.

— Efendi jandarmadan çok çekiyoruz. Kız çocuklarımıza hiç rahat yoktur. Kime şikâyet ederseniz ediniz, isterseniz Ankara'ya gidiniz, dertleriniz yine bizim elimize gelecektir. O zaman daha fenasını yaparız diyorlar, bizlere acıyınız.

— Bayanlar korkmayınız, paşaya söyliyeceğim, onlar size bir daha fenalık yapamazlar.

Nazımiye ilçesindeyim: Halkla konuştum, istekleri:

Devlet ormanlariyle halka bırakılacak kısmın hemen sınırlarının belli edilmesi. Toprak tevziatına Tunceli'den başlanması. Yıllardan beri doktor, sıhhat memurumuz yoktur. Bizler de insanız, hastamız oluyor, doğum oluyor, Elâzığ'la kışın sekiz ay ilişiğimiz kesiliyor, her geldiğiniz zaman sizlere anlatırız maalesef ne doktor ne de sıhhat memuru gelmedi. Hakikaten üç yıldır doktorsuz kalan bu ilçeye bu sene de bir doktor gönderilmezse Nazımiye'ye gidecek başka memurlar da bulunamıyacaktır. Mahsulleri kuraklıktan çok az olmuştur. Pamuklu ve gaz yağı ihtiyacı karşılıyor. Millî Eğitim harekâtı güzeldir. Merkezde tam teşkilâtlı ilkokul Civarik, Kimsor, Ramazan, Erez, Aşağı Harik, Yukarı Harik, Baluce, Hakız köylerinde eğitmenli okullar vardır. Dereova Erez'de Halkevi yapılıyor.

Temmuz ayı içinde Pülümür ile Nazımiye arasındaki memnu mıntıkada orman yangını olmuştur. Yangında 20-50 bomba patlamış Ankara modeli iki tüfekden birinin tahta aksamı yanmış olarak bulunmuş, iki sandık tüfek mermisi, bir çok evrak, fotoğraf ve mektup bulunmuştur. Mektuplaşanlardan biri Manisa'da iskân edilen Haydar isminde bir adamdır. Diğeri Tunceli'nde Hıdır adında birisidir. Malzemenin yandığı yerde depo olmak üzere bir mağara olmak ihtimali kuvvetlidir. Çünkü elde edilen evrak, mermi ve tüfeklerde tesirat harciyesile pas, eskime, yıpranma olmamıştır. Kanaatimce bu malzeme 937 harekâtında bir mağarada saklanmıştır. Bugünlerde mağaradan çıkarılarak başka yerlere nakledilmek üzere iken yangın çıkmış, belki de pek çok malzeme icap eden yerlere götürülmüş, geri kalan kısım nakil edilmeden yangın çıkmıştır. Bu bilgileri resmi olmıyan ağızlardan öğrendim. Vilâyet Jandarma alay komutanından öğrenmek istedim, bilgisinin olmadığını, basit bir rapor aldığını söyledi. Hadise mühimdir. Derin tetkik ve tahkike değer kanaatindeyim.

Mazgirt'in Dere köyündeyim:

Anne ve babaları tarlada çalıştıkları için 10 erkek, 3 kız çocuğu etrafı sardılar. Hepsi güzel Türkçe konuşuyorlardı. Çocuklardan 6 tanesi köyde okul olmadığı halde bucaktaki okula gidiyorlarmış. Diğer çocuklar da bunlardan Türkçeyi güzel öğrenmişlerdir.

Köyde bulunan beş on kişi orman ve keçi davasile, Tunceli'nde toprak dağıtımının ön plâna alınmasıdır. Pamuk yetiştirip bazı ihtiyaçlarını karşılayacak bezler dokuyorlar.

Mazgirt'in Kale köyündeyim:

Halk iyi, mahsulleri güzeldir. Arazi veriminde Tunceli'nin öne alınmasını istediler.

Mazgirt ilçesindeyim: Tunceli'nin en çok nüfusu olan en güzel ve bol mahsul yetiştiren bir ilçesidir.

İstekleri: 25-30 el tezgâhları vardır. Yapağı ve pamuğu karıştırarak halk elbiselikleri, iç çamaşırlığı bezler dokuyorlar. Bu tezgâhlardan üç tanesini Hükûmet vermiş, diğerleri yerlidir. Yerli tezgâhlardan temiz iş çıkmadığı için çok miktarda tezgâh istiyorlar. Dokunan kumaşları gördüm. Metresi 7-8 liraya temin ediliyor. Herkes tarafından kullanılıyor. Fakat istihsal istihlâki karşılamıyor, tezgâh verilirse ihtiyaç mükemmel karşılanacaktır. Hapishanede bile 4 tezgâh bir marangoz çalışmaktadır. Revir tarafından odun ihtiyaçlarının temin edilmediğinden, revir yokken odunun kilosu 60 paraya bulunduğu halde şimdi 4 kuruş diye dertlendiler. Bir Ziraat Bankası şubesi-

nin açılmasını istiyorlar. İstek yerindedir, bir ana önce açılması kanaatindeyim. Çünkü Mazgirt, Tunceli'nin buğday anbarıdır. Arazi dağıtımının öne alınmasını dört gözle bekliyorlar. Millî Eğitim işlerine lâyık olduğu önem verilmiştir.

Merkezde tam teşkilâtlı ilkokul vardır. Enstitü mezunu bulunan okullar şunlardır: Peri bucağı, Yercik, Hulman, Kızılkale, gereken malzeme, tarla, ev tamamen verilmiştir.

Eğitmenli okullar: Danaburan, Kızılcık, Gönderiç, Mesten, Canik, Coşik, Şilik köylerindedir. Plân ve Göktepe köylerinde okul yapılmaktadır. Sıtma vardır, halk halsiz düşmüştür. Doktor, sıhhat memuru yok; en büyük dilekleri bir doktorun hemen gönderilmesidir.

İşkalecik köyündeyim: Bu köyde Ali Koç adında bir seyyit vardır. Mayıs ayında Malatya köylerinden birkaç kişi kız almak için bu köye gelmiştir. Halkın hepsi Alevi oldukları için bir akşam saz, söz, içki ile vakit geçiriyorlarmış.

Ali Koç'un rakibi olan Pah bucağından Ali Yıldırım adında yine seyyit bu ahengi haber almış, Ali Koç adam topladı. Dini ayin yapıyor diye Hükûmete haber vermiş. 3 kişiyi 3-4 aya mahkûm etmişler. Bu arada Ali Koç kurtulmuştur.

Bu vak'a üzerinde Ali Koç'la görüştüm. Şunları anlattı: Efendi güya bende cennetin anahtarı varmış, kızdığım adamı mahvederimişim. Vallahi bunlar laftır, iftiradır, eğer öyle bir kerametim olsa önce Ali Yıldırım'ı yok ederim. Seyitlik de, dervişlik de boş şeylerdir. Bilhassa Atatürk ve İnönü çağında buna kim inanır. Fakat dünyada geçinmek lazımdır. Benim şu dağ başında biraz maddi varlığım herkesin hasedini celp ediyor. Salâhiyetli kimseler bizden geçinmek için günün birinde sen seyitsin, ahenk yapıyorsun diyor, bizi un çuvalı gibi çırpıyorlar. Bir müddet sonra vay Kürt oğlu Kürt, seni ezer bozarım diye karşımıza çıkıyorlar. Hamdolsun birimiz iki olmuyor. Eğer şu manzarayı, suyu, havayı başka diyarda bulsam şu dağ başını terk edeceğim dedi. Tarihe temas ederek aslının Horasanlı olduğunu, Ahmet Yeseviye bağlılığını ileri sürdü. Açık göz, zeki, çalışkan bir adamdır. Kuşkulanacak bir hareket yapmadığı gibi, yapamıyacağı kanaatindeyim.

Kalan ilçesinin Pah bucağı, Pah, Hopik, Şiranik, Tüllük bucağı köylerine gittim. Mahsulleri geçen yıla nazaran azdır.

Başlıca istekleri: Orman işlerinin düzelmesi, arazi dağıtımına Tunceli'den başlanmasıdır. Bu köylerin hepsi orman içinde olduğu için keçilerini otlata-

cak mera bulamamaktadırlar. Servetlerinin 10-15 keçi ile birkaç inekten ibaret olduğunu söyliyerek, keçileri de elden çıkarırsak bizim ya göç etmemiz veyahut Hükûmete olan vergi borçlarını ödememiz lâzım gelir diyorlar.

Kalan ilçesindeyim: Partimizin yüksek direktifleri üzerinde halkla toplu olarak konuştum. Çok sevindiler. Şefimize, Büyüklerimize şükranlarını izhar ettiler.

İstekleri: Tunceli'nin her tarafında olduğu gibi orman ve keçi derdi dediler. Kalan ilçesinde adliye teşkilâtı yoktur. Davalarımızı Mazgirt'te görüyoruz, Cumhuriyet Hükûmeti herşeyi halkın ayağına getirmeye çalıştığını bildiğimiz için ilçemizde adliye teşkilâtının kurulmasını istiyoruz dediler. Filhakika Tunceli'nin her tarafında 8 ay kış devam eder. 2-3 metre kar yağar Kalan'la Mazgirt arası 35 kilometredir. Kışın o acı ve dondurucu soğuklarile yol vermeyen karlı yolları ve dağları aşmayı göz önüne getirecek olursak Kalan halkının isteğinin ne kadar yerinde olduğunu teslim etmek zorunda kalırız. Kalan merkezinde müzmin sıtma vardır. Kalan'a gittiğimiz gün kaymakam sıtmadan muztarib yatıyordu. Hayvanların baytarı vardır. Maalesef bizler insan olduğumuz halde ne doktor ne de sıhhat memurumuz var diye tazallum hal ettiler.

Türüşmek bucağının Cıbık merkezinde halk odası yapıyoruz, okullardan 90 kilo çivi ödünç aldık, 500-600 lira yardım yapılırsa bu sene halk odamız yapılır, biz de seviniriz dediler. Türüşmek'te okul binası yapılmaktadır. Bir miktar para yardımı dileriz dediler. Pah bucağında, Tüllük bucağında eğitmenli okullar vardır. Cıbık, Çukur, Hafik, Pah'da öğretmenli okullar yapılmış, Fındıkhan, Hiç, Sahisik köylerinde okul binaları yapılmaktadır. Sevindirici çalışmalara şahit oldum.

Pertek'in Sorbiye ile Ballı Şeyh köylülerile konuştum. Mahsulleri güzel, halk cana yakın ve çok çalışkandır. Düzen ve dirlilderi iyidir. Arazi dağıtımında Tunceli'nin ön plâna alınmasını dört gözle bekliyoruz dediler.

Pertek ilçesindeyim: Halkevine büyük bir halk kitlesi, bütün memur arkadaşlar toplandı. Partimizin yüksek direktifleri üzerinde konuştum. İyiyiz, rahatız, Tanrı her şeyden önce şu dumanlı günleri başımızdan alsın; Şefimize ve Büyük Milletimize sağlık versin, beraberiz, biriz, Şefimizin emrinde ve etrafındayız dediler.

İstekleri: Arazi dağıtımına Tunceli'den başlanması, Ziraat Bankası şubesinin açılmasıdır. Pertek'in ön safda gelenlerinden arazi sahibi Bay Zülfü vardır. Ortakçılar elinde birkaç köyü vardır. Geçen yıllarda arz ettiğim

raporlarda Bay Zülfü'nün ortakçılarının müşteki olduklarını, bütün çalışmalarının ağaya ait olduğunu, marabaların toprak sahibi olmak istediklerini yazmıştım. Bu durumdan haberdar olan Bay Zülfü bana muber olduğunu konuşmıyacağını söylemiştir. Kendisini Pertek parkında gördüm, yanına gittim, beni görünce kalktı gitti. Görüşelim diye çağırdım, durmadı. Ne mutlu ki halkımıza hak ve adalet getiren toprak kanunu çıktı da bu gibi zalimlerin boyunduruğundan zavallı halk kurtulacaktır.

Millî Eğitim harekâtı diğer ilçelerimize nazaran daha ileri ve verimlidir. Merkezde beş ve üç sınıflı iki okul vardır. Sağman köyünde, Ulupınar köyünde, Paşavenk köyünde beş sınıflı öğretmenli okullar vardır. Yedi eğitmenli okul vardır. Şavak bucağında beş okul, bu sene ders yılı başında bitecektir.

Hozat ilçesindeyim: Büyük bir halk topluluğu ile Halkevinde konuştum. Ayrı ayrı dükkânlarında ve iş yerlerinde de isteklerini dinledim.

İstekleri: Halkevimizde faaliyet yoktur. Bir konuk gelirse Halkevi açılır. Başka zamanlarda kapalı kalmaktadır. Muntazam gazete okuyamadığımız gibi, radyomuz bile çalışmıyor ki günlük dünya haberlerini öğrenelim. Halkevine konulan ödenek 100-150 lirayı geçmediği için hiçbir iş yapılmıyor. 500-600 lira yardım yapılmasını istiyoruz, dediler. Jandarma Okulunun yapıldığı yer, talim alanı, spor alanı, buna mümasil yerlerin istimlâk edilmemiş olduğunu geçen yıllardaki raporlarımda da arz etmiştim. 8-10 kişi istimlâk muamelesinin bitip haklarının verilmesini istediler. Arazi dağıtımında Tunceli'nin öne alınmasını istiyorlar. Toprak Mahsullerine tayin edilen tahmin hey'etleri arasında bir tek çiftçi varmış, halk ziraat erbabından olan kimselerin bu işlerde bulunmasını istiyorlar. Mahsulleri geçen yıla nazaran azdır. Merkezde öğretmenli bir okul vardır. İki okul binası yapılmaktadır. Aşağı, Yukarı Taner köylerinin halkı ile görüşdüm, mahsulleri iyi, orman derdimiz var, toprak dağıtımına Tunceli'den başlanmasını istiyorlar.

Hozat'tan, Çemişgezek'e gidiyorum. Hozat'tan 13 kilometre ayrılmıştım. Tacekrek köyünde bindiğim katır, taşlar arasında yüzü koyun kapandı. Taşlar arasında yuvarlandım. Sağ kolum kötü bir halde kırıldı, kırılan kemikler cildi delerek üç saat kan zayi etmek şartile tahammülsüz acı ve ıstıraplar içinde tekrar Hozat'a döndüm. İlk tedbir olmak üzere kan dindirildi. Elâzığ Nümune Hastahanesine gittim. Kolum alçıya alındı. 10 gün hastahanede kaldıktan sonra Ankara'ya döndüm. Bugün tam harekâtını yapmamakla beraber gün geçtikçe iyiliğe yöneldiğini hissediyorum.

Özeti:

1) Halk Şefimize, Büyüklerimize, rejime bağlı Yurt ve millet işlerinde hassas ve duyguludur.
2) Mahsulleri kendilerini idare edecek durumdadır. Verilen pamuklu, ihtiyaçlarını karşılıyor.
3) Sayın General Muzaffer Ergüder'in yüksek idareciliği sayesinde intizam, disiplin, adalet daha uygun yürümektedir.
4) Orman ve keçi dertleri ön safda yer almaktadır.
5) Toprak dağıtımında Tunceli'nin ön plâna alınmasını dört gözle bekliyorlar.
6) Millî Eğitim hareketi sevindirici çabuklukla ilerlemektedir. Genç kızlar, erkekler, çocuklar Türkçe öğrenmek için yekdiğeriyle yarış yapıyorlar.

TUNCELİ PARTİ HAREKET VE FAALİYETLERİ (1949)*

Yazan: Necmeddin Sahir Sılan
Tunceli Milletvekili

15.11.1949

Cumhuriyet Halk Partisi
Sayın Genel Sekreterliğine

Seçim çevremin bulunduğu Tunceli'mizde, her yıl olduğu gibi, bu yıl içinde de dolaşılmış ve muhtelif İlçe, Bucak ve Köylerde, sayın vatandaşlarla olduğu kadar, şerefli Partimizin saflarında vazife alan yurddaşlarla da temaslarda bulunulmuş, görüşülmüştür.

Bu görüşmelerde, 25.5.1949 gün ve 3136 sayılı genelgede belirtilen esaslar dâhilinde, Cumhuriyet Halk Partimizle Cumhuriyet Hükûmetlerimizin çalışmaları üzerinde açıklamalarda bulunulmuş ve sayın vatandaşlarımız ve Partili yurddaşlarımız aydınlatılmıştır.

Bu münasebetle Cumhuriyet Halk Partimizin kuruluşları ile muhalefet teşekküllerinin vaziyeti üzerindeki incelemelerimi belirten rapor, özel görüş ve düşünüşlerimle birlikte, bu yazı ile sunulmuştur.

Candan bağlılıklarımla saygılarımı tekrarlarım.

Tunceli Milletvekili
Necmeddin Sahir Sılan

* Fon Kodu: NSS, Seri No: 02.03.02, Dosya No: 24, Belge No: 225.

İçindekiler

I. Parti Hareket ve Faaliyetleri 357

II. Parti Teşkilâtımızın Durumu 358
A) Kuruluş Safhası 358
B) Kuruluştan Sonra 360
1) Üyelerin Durumu 361
2) Para Vaziyeti 362
3) Çalışma Yer ve Araçları 364
4) Teftiş İşleri 366

III. Muhalif Partilerin Durumu 368
1) Demokrat Parti 368
2) Millet Partisi 374

IV. Özel Görüş ve Düşünüşler 375
A) Çeşitli Konular 375
1) Üyelerin Durumu 375
2) Para ve Yapı İşleri 377
3) Teftiş ve Denetleme İşleri 378
4) Propaganda ve Yayın İşleri 379
5) Genel Seçim İşleri 382
B) Son Sözler 383

I. Parti Hareket ve Faaliyetleri

Tunceli, vatan sınırlarımızın içinde, küçük bir sahayı kapsamış bulunmaktadır; ancak, bu bölge türlü bakımlarla, çeşitli özellikler taşımaktadır.

Cumhuriyet idaremizin daha ilk kuruluş devresinde Doğu ve Doğu Güney illerimizde Dersim çevresinde tekevvün eden hadiseler, bugün, tarihin sonsuz sayfalarına intikal eylemiştir; fakat bunları, kısa ve toplu bir halde, şöylece gözden geçirmek de faydalı görülmüştür:

İlk önce, 1925 Nisan ayı içinde, vukua gelmiş olan Şeyh Sait isyanını, beş yıl ara ile de olsa, 1930 yılında Ağrı isyanı kovalamış ve 1936 yılının yaz aylarında da Dersim isyanı ile karşılaşılmıştır.

Vakıa, eski devir ve idarelerde dahi, muhtelif zamanlarda, çeşitli sebeblerle, ayaklanmış olan Dersim çevresi, Şeyh Sait isyanı sıralarında, daha ziyade tarikat ve mezhep telakkilerile, asilere karşı bir cephe gibi durmuştur.

Bu devrede, eskiden olduğu gibi, Dersim çevresinde yaşayan masum vatandaşları köle gibi kullanan ve soyan, Hükûmet nüfuzunun girmemesi için bin bir türlü şeytanat ve melanet çeviren eski Dersim kodamanları Hükûmet kuvvetlerile işbirliği etmiş veya eder gibi görünmüştür.

Fakat, Cumhuriyet idaremizin, diğer illerimizde olduğu gibi, Hükûmet nüfuzunu ve teşkilatını bu çevrede yaymaya ve sağlamaya ve bu bölgeyi candan kucaklamaya, bayındırlığa kavuşturmaya matuf teşebbüsleri karşısında, görülen tepkiler, ayaklanmalar ve isyan fırtınaları sonunda Dersim tarihe gömülmüş ve Tunceli, Cumhuriyetimizin eseri olarak, doğmuştur.

Bu suretle, mevzubahs bölgenin, millet ve memleket bakımından güvenliğini sağlayabilmek için, tedip ve tenkil hareketleri bakımından olduğu kadar, yol ve okul ve yapı vesaire gibi hamlelerle tez elden bayındırlığa ve medeni bir varlığa kavuşması için, özel kanun ve teşkilat ile idaresi düşünülmüş ve bu arada Hükûmete karşı gelenlerden cezalarını hayatlarile ödeyenler olduğu gibi askeri, idari ve içtimai zaruretlerle de bazı tedbirlere başvurulmuştur.

Bu tedbirler arasında, Tunceli çevresinde, iki yerde, yasak bölge kurulduğu gibi bunlara ilâveten boşaltılmış bölgeler tesis edilmiş, bazı vatandaşlar batı illerimize göçürülmüş ve Tunceli sınırları içinde kalanlardan bazıları da emniyet teşkilatımızın gözü altında bulundurulmuş, özel fişlere tabi tutulmuştur.

Bütün bu tedbirlerle, bu çevrede mütevazıane yaşayan, hatta bin bir türlü zorluklar içinde yaşamaya çalışan büyük vatandaş kütlesi can, mal,

ırz, emniyet ve masuniyetinin Cumhuriyet Hükûmetimizce sağlanmasından dolayı şükran hislerini belirttiği gibi yollar, okullar vesair kuruluşlarla başlanılan imar hamlelerinden dolayı da bağlılık duygularını tekrarlamakta bulunmuştur.

Vatandaşların bu bağlılık duygularında, demokrasi hareketlerimizin gelişmesiyle mütenazır olarak, Tunceli'mizin de, diğer illerimiz gibi, tabii idareye kavuşması ve kendilerine Hükûmetçe güven gösterilmesi esaslı bir âmil olmuş, bu arada boşaltılmış bölgelerin, eskisi gibi, serbest hale getirilmesinden başka, batı illerine göçürülenlerden büyük bir kısmının eski yurdlarına dönmeleri de ayrı bir memnunluk yaratmıştır.

Ancak, bu vatandaşların batı illerinde on yıl kadar süren yaşayış devrelerindeki görüş ve uyanışlarından, müsbet şekilde olduğu kadar, menfi şekilde faydalanmak isteyenlerin de olduğu sezilmekte bulunmuştur.

Bu itibarla, Tunceli'mizdeki Parti faaliyet ve hareketlerini tesbit ve mütalaa ederken vaziyeti, bu çevrenin özelliklerile birlikte gözden geçirmek ve bunun için de önce Cumhuriyet Halk Partisi teşkilâtımızı, kuruluş safhasından başlayarak incelemek, sonra da muhalif partilerin durumunu belirtmek daha uygun görülmüştür.

II. Parti Teşkilâtımızın Durumu

Cumhuriyet idaremizin kuruluşundan sonra Doğu ve Doğu Güney illerimizde başlamış bulunan Parti faaliyetlerimiz, önce Terakkiperver Fırkasının, sonra Şeyh Sait isyanının, dini telakkiler ve telkinlerle, yarattığı sarsıntılar yüzünden, bir aralık, duraklamış olmakla beraber 1944 yılında, Doğu illerinden bazıları ile Elâzığ ilinde olduğu gibi, Tunceli'mizde de yeniden başlamıştır.

A) Kuruluş Safhası

Vakıa ilk başlayış günlerinde, evvelce Erzincan iline bağlı bulunan ve Tunceli'nin kuruluşu ve özel kanunlarla idaresi zarureti karşısında, türlü bakımlarla, Tunceli sınırları içine alınması uygun görülmüş olan Pülümür ilçesinde Cumhuriyet Halk Partisi teşkilâtımız, eski tüzük hükümlerine göre, müesses ve faal vaziyette bulunmuştur.

Ancak, Tunceli çevresinin, çeşitli özellikleri dolayisile, henüz özel kanunlarla idare edildiği sıralarda, vatandaşları yetiştirmek, milli cereyanları sağlamak ve şerefli Partimizin saflarında, millet ve memleket uğrunda çalışmak

isteyenleri toplamak için, önce muhiti yoklamak suretile, tedrici şekilde ve üç merhalede kurulması derpiş edilen Parti teşkilâtımızın, 1945 yılı içinde, birdenbire, Tunceli çevresinde de faaliyete geçirilmesine karar verilmiştir.

Böylece Tunceli sınırları içinde bulunan sekiz ilçeden, parti teşkilatımızın evvelce kurulmuş olduğu Pülümür ilçesi hariç olduğu halde, Çemişgezek, Hozat, Kalan, Mazgirt, Nazımiye, Ovacık, Pertek ilçelerinde gerekli hareket ve faaliyetlere başlanılmıştır.

Bunun üzerine, kurulmasına geçilen Parti teşkilâtımızın, o günün şartlarına ve icaplarına göre, resmî ve mahallî teşekküllerle vukubulan temaslardan sonra, vasıflı olduğu söylenilen vatandaşlar arasından ve kendileri tarafından seçilmek suretile, faaliyete başlaması, o zaman o çevrede bulunan Parti Bölge Müfettişlerimizin delâletiyle sağlanmıştır.

Bu suretle, idare kurullarımız, tüzük hükümlerine göre, Pülümür ilçesi hariç olmak üzere, Müteşebbis Heyetler halinde kurulmuş ve bazı ilçelerin bir kısım bucaklarında da aynı suretle Müteşebbis Heyetler işbaşına getirilmiştir.

Bu vaziyet, ilk hamlede, vatandaşlar arasında, memnunluk uyandırmış ve eski devir ve idarelerdeki telakki ve tesirlerle de olsa, Cumhuriyet devrinde vukua gelen hadiselerden sonra, Cumhuriyet Hükûmetimizin adalet ve şefkat elini uzatmasile mütenazır olarak, Parti teşkilâtımızın Tunceli çevresine sokulması, özel kanunlarla idare edilmenin merareti içinde yaşayan Tunceli halkının Hükûmet ve Parti teşekküllerimizce şüphe ile görülmediğini teyid eden yeni bir hareket olarak karşılanmıştır.

Ancak, muhiti hazırlamadan, yoklamadan ve Parti camiasında yer almak isteyen vatandaşları iyice tanımadan, teşkilata geçilmesi hasebile, Parti saflarımızda vazife alanlardan bazılarının mevzuubahs kurullara gelişlerinde bazı isabetsizlikler olduğu anlaşılmış ve bu, sonradan bu çevreye memur edilmiş olan Parti Bölge Müfettişimiz tarafından da tesbit ve teyid olunmuştur.

Bununla beraber, Parti kuruluşlarımızın bu tarzda faaliyete geçirilmesi, 1947 yılında gelişmeye başlayan demokratik hareketler müvacehesinde, teşkilatımızın kurulduğu yerlerde, sonradan başka teşekküllerin de doğmasına, kurulmasına âmil olmuştur ki, bu, türlü bakımlarla dikkate değer bulunmuştur.

Vakıa, halkımızın demokratik hareketlere iştirak ettirilmesi, Partimizin "Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti" halinde kuruluşundan itibaren yüce bir ülkü olarak göz önünde tutulmuştur.

Ancak, muhtelif zamanlarda, muhtelif hadiselerle karşılaşılmış ve millet ve memleketin yüksek menfaatleri itibarile özel kanunlar ve tedbirlerle idaresine geçilmiş olan bir çevrede, vatandaşların, henüz huzura kavuştukları, karşılıklı güven sağladıkları ve geçmişteki olayları bir yana bırakarak Cumhuriyet Hükûmetimize ve şerefli Partimize gönül bağladıkları bir sırada, başka teşekküllerle karşı karşıya gelmesi, bugün olduğu kadar yarın için de, huzursuzluk yaratmasa bile, bir tatsızlık uyandırmıştır.

B) Kuruluştan Sonra

Kuruluş safhasını ve bunun akislerini böylece belirttikten sonra, şimdi de, ilk kuruluş günlerinden başlayarak bugüne kadar ve bugün, Tunceli'mizdeki Parti teşkilatımızı kısaca gözden geçirmek faydalı görülmüştür.

Çemişgezek İlçesinde: Parti teşkilatımız henüz kökleşmiş değildir. Ancak, diğer ilçelerimizde de olduğu gibi, bu çevrede de Partimize karşı samimi bir temayül vardır.

Hozat İlçesinde: Parti teşkilatımız zaiftir. Buradaki çalışmaları yakından kovalamak, düzenlemek gerektir.

Kalan Çevresinde: İl merkezi olduğu halde Parti teşkilatımız kuvvetli durumda değildir. İl idare kurulu başkanının hemen Milletvekili oluşundan önceki vaziyet, o zamanlardaki gibi, süregelmektedir. Bununla beraber, yeni idare kurulu ile yeni bir canlılık görülebileceği umulmaktadır.

Mazgirt İlçesinde: Parti teşkilatımız, illc kuruluş günlerinden beri görülmekte olan hareketsizlikten bugün sıyrılmış, yeni elemanlarla yeni bir hız almış gibidir. Bu ilçedeki çalışmaları da yakından kovalamak, desteklemek gerektir. Çünkü, bu ilçemiz, bu çevrede nüfus topluluğu itibarile, en ileri durumdadır.

Nazımiye İlçesinde: Parti teşkilatımız, çalışmalarına yeni bir düzen vermek yolundadır.

Ovacık İlçesinde: Parti teşkilatımız, henüz, ilk kuruluş zamanındaki durumu muhafaza etmektedir.

Pertek İlçesinde: Parti teşkilatımızın esaslı olarak ele alınması, kuvvetlendirilmesi yerindedir.

Pülümür İlçesinde: Parti teşkilatımız, eskiden müesses olan şeklini muhafaza etmekte ve Tunceli'nizin kuzeyinde Partimizin en sağlam kalesi halinde bulunmaktadır.

Parti teşkilatımızın Tunceli çevresindeki durumunu, böylece kısa ve fakat gerçeğe uygun bir şekilde tesbit ettikten sonra bu vaziyetlerde müessir olan noktalara da işaret etmek zaruri görülmüştür.

Parti demek, kanaat birliği, fikir birliği, iman birliği demektir. Böylece birbirini bulan ve birleşen vatandaşların teşkilatımız içinde yer alması, üyelerin artması istenilirken gerekli çalışmaları sağlayabilmek için de paraya, yapıya ve diğer vasıtalara ihtiyaç olduğu şüphesiz bulunmuştur.

Aydın ve zengin vatandaşları çok olan şehir ve kasabalar için dahi mevzuubahs olan bu ihtiyaçların, çalışma ve yaşama sahaları çok dar bulunan Tunceli çevresindeki vatandaşları, Partimizin teşkilatı içinde, çalışmaya davet ederken bu çalışmalar için gerekli vasıtaları, Partimizin malî kaynakları itibarile külfetli dahi olsa, sağlamanın bir zaruret olarak kabul edileceği tabii görülmüştür.

Hâlbuki genel olarak, idare kurullarına seçilenler arasında Parti teşkilatımızın iyi işlemesi ve genişlemesi için çalışmak isteyenler bulunmakla beraber, maddî imkânsızlıklar bu yöndeki hamlelere imkân bırakmamıştır; bu itibarla bu noktalara da temas zaruri olmuştur.

1) Üyelerin Durumu

Parti teşkilatımız, eskiden kurulmuş bulunan Pülümür ilçesi de dahil olduğu halde, bütün ilçelerde, üye durumu itibarile, hemen hemen, ilk müteşebbis heyetlerinin kurulduğu zamanlardan biraz farklı bulunmaktadır.

Bu vaziyeti iyice belirtebilmek için yalnız iki ilçenin durumunu gözden geçirebiliriz:

Hozat İlçesinde: 27.10.1948 durumuna göre, bucaklardaki üyeler hariç olduğu halde, ilçe merkezi olan Hozat'da altmış dört üyenin yazılı olduğu anlaşılmıştır.

Nazımiye İlçesinde: Teşkilatımıza yazılı bulunan vatandaşların tutarı, 9.8.1949 durumuna göre iki yüz kişiden ibaret bulunmuştur.

Bu itibarla, geçen yıllarda olduğu gibi, bu yıl vukubulan temas ve görüşmelerimde dahi, Parti teşkilatımızda üye sayısının arttırılması ve Partili vatandaşların birbirlerine ziyade yaklaştırılması ve böylelikle Partimiz mensuplarının 1950 yılındaki seçim savaşına daha geniş ve daha güçlü halde hazırlanması için gerekli telkinlerde bulunulmuştur.

Bu yöndeki görüşmeler sonunda, nüfus topluluğu itibarile en önemli vaziyette bulunan Mazgirt ilçemizde dahi sürekli çalışmalara başlanılmış ve

bu ilçenin muhtelif yerlerinde, hatta köylerde bile ocak açılması suretile teşkilatımızın takviyesine teşebbüs edilmiştir.

Tunceli'mizin diğer ilçelerinde dahi bu esas dairesinde çalışılması suretile teşkilatımızın takviyesi bakımından daha müsbet sonuçlar elde edileceği ve böylelikle Parti teşkilatımızın birer öncü haline getirileceği umulmaktadır. Ancak, Tunceli'mizin Parti işlerinde çalışacak unsurları bulmak hususunda da zorluklarla karşılaşıldığı bir gerçektir.

Bu arada, bu konuya temas vesilesile, bir kaç nokta üzerinde durulması uygun görülmüştür:

Partimizin çok yüksek esasları ve hükümleri kapsayan program ve tüzüğüne göre saflarımızda yer almak isteyenler, gerçek inan ile ve millet ve memleket işlerinde çalışmak amacile yer alması, özel maksatlar gütmemesi, teşkilatımızın hayatiyeti ve muvaffakiyeti bakımından gerekli bulunmuştur.

Ancak, mevzuubahs esasları, türlü bakımlarla özellikler taşımakta olan Tunceli çevresinde, dün olduğu gibi, bugün dahi, içinde bulunduğumuz şartlara göre, tamamile sağlamak imkânı olmadığını kaydetmek, gerçekleri belirtmek itibarile, bir vazife olmuştur.

Parti meflıumu üzerinde esaslı bilgisi olmayanların yanında Parti mensubu olmakla şu veya bu maksadı istihdaf veya temin etmek isteyenlerin veya görenekle camiamıza katılanların daha ilk müteşebbis heyetlerde yer alması, basit düşünüşlere, görüşlere sahip olanlarda türlü telakkiler uyandırmış ve bu, bazı yerlerde, mahkûmiyeti olanlardan başka, kötü maksatlarla olmasa bile, geri zihniyet sahibi bulunanların dahi Parti teşkilatımıza sokulmasına âmil olmuştur.

Bu itibarla, Partili üye sayısının arttırılması lüzumu Partili vatandaşlara telkin edilirken bu yönde daha uyanık davranılması ve Partimize kabil olduğu kadar, vasıflı ve temiz vatandaşların alınması hususunda ısrarla durulmuştur.

2) Para Vaziyeti

Parti teşkilatımızın değil gelecekte görülecek işler itibarile, gündelik işleri yürütmek için dahi gerekli parayı, belirli kaynaklardan sağlayamaması, bazan en küçük masrafları bile karşılayamaması, Parti idare kurullarında çalışanların şevkini kırdığı gibi, vatandaşlar arasında, çeşitli telakkilere ve yorumlara da vesile olmuştur.

Partimize yazılan ve esas itibarile darlık içinde yaşayan Tunceli'li vatandaşlarımızın ödemeyi taahhüt ettikleri paraları vermekte güçlük çektikleri

muhakkak bulunmuştur. Bu vaziyeti belirtebilmek için iki, üç ilçenin durumunu şöylece gözden geçirebiliriz:

Hozat İlçe Merkezinde, Partimize yazılmış bulunan altmış dört üyeden taahhütname vermiş olanlar, muhtelif zamanlardaki hatırlatışlara ve isteyişlere rağmen, taahhüt ettikleri miktarları vermedikleri gibi bazılarının da maddî durumlarının bu yöndeki taahhütlerini yerine getirmeye müsait olmadığı tesbit edilmiş ve bazılarına taahhütlerini ödemeleri hususunun hatırlatılması da mâkûs tesirler uyandırmıştır.

Hâlbuki Hozat ilçesindeki Parti teşkilatımızın, hiç bir gelir kaynağı olmadığı halde ayda 360 lira, yılda 3.600 lira masraf ihtiyarine mecbur olduğu anlaşılmıştır.

Ovacık İlçesindeki Parti teşkilatımızı takviye maksadile ilçe idare kurulu başkanının, köylerdeki dolaşmalarile il idare kurulunun bulunduğu Kalan'a delege seçimi için vaki yolculukta kiraladığı hayvan için ihtiyar ettiği masrafları, parasızlık yüzünden alamaması bir yana, Parti işlerine ait haberleşme için gerekli posta ücretlerini kendi cebinden ödemek zorunda kalması, zararını mucip olmuştur.

Ancak, bu zarar, maddî olmakla da kalmamış, Parti işlerinden dolayı ihtiyar edilen masrafların ödenmesi için yazı ile vukubulduğu söylenilen müracaatların vaktinde karşılanmaması, manevî bakımdan menfi tesirler yarattığı gibi bu ve buna benzer haller esasen fakir ve mütevazı hayat süren ve Parti işlerinde çalışmak isteyen vatandaşların Parti saflarında daha ilgili çalışmalarına da mühim engel olmuştur. Manevî bakımlarla olan zararı belirtebilmek için mevzuubahs masrafların temini ricasında bulunan Ovacık ilçe idare kurulu başkanının o zaman yazdığı yazıda yer alan şu sözler de kayda ve dikkate değer bulunmuştur: "Bu durum karşısında bizlerden iş beklemek hususunu takdire bırakırız."

Pülümür İlçemizde, Partimize yazılı bulunan üyelerin bir kısmının, taahhüt ettikleri yardım paralarını 1943 yılından beri ödemedikleri anlaşılmış ve evvelce taahhütlerini yerine getirmekte olanların da 1946 yılından beri aidatlarını tesviye etmediği ilave edilmiştir.

Bu mevzu üzerindeki temas ve görüşmelerde, Partimize mensup vatandaşlara, taahhüt yardımlarını ödemeleri hususunun hatırlatılması ileri sürülmüş ise de böyle bir teşebbüsün, içinde bulunduğumuz şartlara göre, uygun olmayacağı belirtilmiştir.

Ancak, adı geçen ilçe idare kurulunun ihtiyarına mecbur olduğu masrafların, kısmen olsun üyelerin yardım taahhütlerile karşılanmasına imkân bulunamadığı içindir ki, Genel Sekreterlikten temini ıztırarını yaratmış ve ezcümle idare kurulu kararile çalıştırılmakta olan kâtibin 1947 Eylül ayından itibaren verilememiş olan ücretlerile posta ve telgraf ücretlerinin ve bunlara benzer diğer masrafların vaktinde ödenememesi üzüntü ve söz mevzuu olmuştur.

Bundan başka, ilçe idare kurulunca hazırlanan ve tasdik için il idare kuruluna sunulan bütçede yazılı masrafların Genel Sekreterlikçe kısmen olsun karşılanması maksadile vaki müracaatların, aylar geçtiği halde, cevapsız kalması da Parti hareket ve faaliyetleri itibarile, iyi telakki edilmemiş ve bütçenin il idare kurulu tarafından aylarca tasdik olunmaması da dikkate değer görülmüşür.

Bütün bunlar Tunceli'ndeki Parti teşkilatımızın para darlığı içinde bulunduğunu teyid etmektedir. Esas itibarile teşkilatı ilk kuruluş günlerinde dahi elde ödenek olmaması hasebile, Parti Bölge Müfettişi tarafından müteşebbis heyetlere teşkilat masrafları için bir para verilemediği gibi hemen kuruluştan sonra da üyeler arasında para toplanılması ve aidat yardımlarının aranılması doğru görülememiş ve bu sebeple teşkilatımız parasız kalmış, bu zaruretledir ki yeni Partili vatandaşların ilgisini daha geniş şekilde çekmek ve kazanmak imkânı olamamıştır.

Bu vaziyetin, kuruluş safhasından sonra dahi, bu şekilde devam etmesi bir yandan üyelerin aidatını ödememesi, ödeyememesi ve diğer yandan Genel Sekreterlikten istenilen yardımların, malî zorluklar yüzünden de olsa, gerektiği şekilde karşılanamaması, teşkilatımızın, derpiş edildiği tarzda canlanmasına imkân vermeyen âmillerden biri olarak telakki olunmuştur.

3) Çalışma Yer ve Araçları

Parti teşkilatımızın, Tunceli sınırları içinde, henüz esaslı bir yapıya sahip olmaması, bu yöndeki çalışmalara ayrı bir engel teşkil etmektedir.

Tunceli merkezinin bulunduğu Kalan kasabası da dahil olduğu halde bazı ilçelerde Parti teşkilatımızın Belediyeye ait yapılarda bir iki odaya sıkışmış olması, bazı ilçelerde kahve dükkânlarının basık çatısı altına sığınmış bulunması hiç de iyi bir tesir bırakmamaktadır.

Çemişgezek İlçe Merkezindeki Parti teşkilatımız, bir iki yer değiştirdikten sonra yeni ve basit bir yapıyı kiralamak suretile belirli bir yerde toplanmak imkânını bulabilmiştir.

Hozat İlçe Merkezindeki Parti teşkilatımız, Belediye tarafından yaptırılmış olan yapıdan, bazı zamanlarda faydalanmakta bulunmuştur. Eski Dersim'in merkezi olan Hozat'da bir salon ile iki odadan ibaret bulunan Belediye binasını beş altı bin liraya satın almak veya yeni ve mütevazı bir yapı yapmak suretile, Parti kuruluşumuzun esaslı bir çatı altında çalışmasına imkân verilmesi gerçekten temenniye şayan görülmüştür.

Bu arada, Belediye binasının satın alınması halinde, salonun zemini beton, tavanı sac olması itibarile, kış aylarında dahi çalışmalara imkân verilecek surette, gerekli tadillerin yapılması da zaruri bulunmuştur.

Mevzuubahs yapının, Parti adına satın alınması için, evvelce vukubulan yazılı müracaatların müsbet şekilde karşılanmaması saflarımızda çalışmak isteyenlerin çalışma hızını kırmış ve Partiye ait yazıların vesairenin ticaretle uğraşan Parti başkanının dükkânında ve kasasında saklanması türlü sözlere ve telakkilere vesile olmuştur.

İl merkezinin bulunduğu Kalan'da evvelce bir iş yeri olarak kullanılan ve hazineye ait bulunan yapının, Partimizce satın alınması ve gerekli tadil masrafları da verilmesi suretiyle Parti teşkilatımızın düzenli bir yapıya kavuşması elzem bulunmuştur.

Türlü bakımlarla üzerinde durulması gereken ev nüfus topluluğu itibarile de, önemli bir vaziyette olan Mazgirt ilçemizde Parti teşkilatımızın zemini toprak ve çatısı oynak olan bir kahve köşesine sığınması, bu muhitte hiç de iyi karşılanmamakta ve burada yeni bir yapı yapılması elzem bulunmaktadır.

Bu mevzu üzerinde Parti bölge müfettişi yardımcısına ve Genel Sekreterliğe vaki müracaatların karşılıksız bırakılmış olması da çalışmak isteyenlerin çalışma hamlelerini eksilten âmillerden biri olarak ifade edilmektedir.

Pertek İlçesindeki Parti teşkilatımız Belediyeye ait yapının tek odasından zaman zaman faydalanmakta ve Tunceli'nin İskenderun-Erzurum şosesi üzerinde bulunan bu ilçe merkezinde Partimizin esaslı bir yapıya kavuşması türlü bakımlarla faydalı görülmektedir.

Pülümür İlçesindeki Parti teşkilatımız, Halkevi yapısından faydalanmaktadır; ancak esaslı şekilde onarılmaya muhtaç olan bu yapı için Genel Sekreterlikten istenilmiş olan tamir parasının gönderilmemesi geçen yıldan beri bu yapıdan faydalanılmaya imkân vermemekte bulunmuştur.

Bütün bunlar, Parti teşkilatımıza ait çalışma yuvalarımızın, malî imkânlarla ve mahallî şartlarla telif edilmek suretiyle, bir an önce kurulmasında, sağlanmasındaki zarureti teyid etmektedir.

Önümüzdeki yıl içinde seçim savaşına girişecek olan Partimizin, esasen dar olan malî kaynaklarına göre, taş ve toprak için para ayıramamasındaki zaruretleri kabul etmekle beraber, Parti teşkilatımızı, sığıntı halinden ve perişan vaziyetinden kurtarmak ve çeşitli inkılâp hamleleri yaratmış ve sağlamış olan şerefli Partimizin varlığını bu çevrede de daha canlı bir halde göstermek ve yaşatmak için, ilk imkânda, yeni yapıları yükseltmek ve o zamana kadar da münasip ve mütevazı yapıları kiralamak suretile Partili vatandaşlarımızı Parti bayrağımızın gölgesinde ve Parti yapılarının içinde toplamak yüksek takdire bağlı bulunmuştur.

Bu arada, bayraklarımızla rozetlerin, yeni açılan ve açılacak olan Ocaklarımızın muhtaç olduğu üye kayıt defterleri ile diğer defter ve kâğıtların, levha vesairenin de, il merkezi ile ilçelerdeki idare kurullarımız emrine, vaktinde gönderilmesi de gerekli görülmüştür.

Mazgirt İlçemizde, son zamanlarda, teşkilatımızı takviye maksadile açılmasına teşebbüs edilen Ocakların bu yöndeki ihtiyaçlarını sağlamak için Ankara'ya kadar müracaatta bulunulmuş olması, bu gibi araçları daha önceden temin etmekteki zarureti teyid etmek itibarile dikkate değer sayılmıştır.

4) Teftiş İşleri

Parti tüzüğümüzün elli sekizinci maddesinin K fikrasında, Parti kuruluşlarımızın sürekli ve planlı bir şekilde teftiş edileceği belirtilmekte ve seksen yedinci maddesinde de, teftiş işlerile denetleme işlemlerinin, özel yönetmelikteki esaslar dahilinde yürütüleceği açıklanmaktadır.

Bu hükümlere göre, genel idare kurulumuzca hazırlanan ve Parti divanımızca onaylanan yönetmelik de bugün yürürlükte bulunmakta ve bu yönetmeliğin birinci maddesinde tesbit edilen esasa göre Tunceli'miz Onyedinci Bölge Müfettişliği dâhilinde yer almaktadır.

Ancak, teftiş yönetmeliğine göre, Parti bölge müfettişliğinde görülmesi gereken vazifelerin, ne bu yönetmelikten önce, ne de sonra tam ve kâmil olarak görülmemesi, görülememesi, Parti teşkilatımızın çalışmalarını, genel idare kurulumuzca derpiş ve Parti tüzüğümüzde de tesbit edilen esaslar dairesinde sağlamaya, düzenlemeye ve genişletmeye imkân vermemiştir.

Bugün, Tunceli çevresinin de içinde bulunduğu Onyedinci Bölge Müfettişliğinin çalışma sahası dört ili kucaklamaktadır.

Hâlbuki Parti müfettişlikleri bölgelerinin, maddî imkânsızlıklarla da olsa, geniş tutulması ve bir kaç ili kapsaması 25.5.1949 günü yazılan 3136 sayılı

genelgede de kabul ve teslim edildiği üzere, Parti müfettişlerimizin gerektiği gibi çalışmalarına, yetişmelerine imkân bırakmamaktadır.

Ancak, esas itibarile, toprak ölçümü geniş olmayan Tunceli'mizde, ne dün, ne de bugün Parti teşkilatımızın, yönetmelikte tesbit edilen esaslar dahilince, teftiş edilmemiş olması, denetleme işlerinin yerine getirilmemiş bulunması türlü bakımlarla mahzurlu bulunmuştur.

Tunceli'mizde Parti teşkilatımızın kurulduğu 1945 yılından beri Parti bölge müfettişi olarak dört arkadaşımız vazifelendirilmiş, ayrı ayrı zamanlarda Parti bölge müfettişimize iki yardımcı verilmiştir.

Ancak, bunlardan hiç biri, bütün Parti teşkilatımızı kucaklayacak şekilde teftiş ve denetlemelerde bulunmamış, hatta bazı ilçe merkezlerine hiç uğramamıştır ki bu, gerçekleri, olduğu gibi tesbit etmek bakımından bir zaruret olmuştur.

Bu duruma göre, Tunceli gibi Parti teşkilatımızın yeni kurulduğu bir yerde vatandaşları, Parti hareket ve faaliyetlerine daha sıkı ve daha ciddi şekilde ilgilendirmek, gerekli hamleleri sağlayabilmek ve kuruluşlarımızda vazife almış olanları daha iyi çalıştırabilmek için teftiş işlerile denetleme işlemlerinin teftiş yönetmeliğindeki esaslar ve müddetler dâhilinde görülmesi elzem bulunmuştur.

Bu arada, Parti bölge müfettişlerinin, Parti kuruluşlarımızla karşılıklı temaslarında, zaruri ihtiyaçları derhal karşılayabilecek surette harekete imkân bulabilmeleri ve bu maksadı temin için de, tesbit edilecek esaslar dahilinde, avans paraya malik olabilmeleri temenniye şayan görülmüştür.

Böyle bir imkân hâsıl olduğu takdirde, tasarrufa uygun olarak hareket edilmek ve israf olunmamak şartile, ilçelerdeki dolaşmalarda gerekli masrafların derhal karşılanması mümkün olabileceği gibi, velev cüzi şekilde de olsa, içtimai sahada yardıma koşabilmek, okullarda görülecek fakir çocukların kitap vesair ihtiyaçlarını gidermek için yardımda bulunabilmek kabil olacaktır ki bu, türlü bakımlarla, faydalı bir tedbir olarak düşünülmüştür.

Bu münasebetle, üç dört ili kucaklayan Parti bölge müfettişlerinin çalışma sahalarını daraltmak, Parti bölge müfettişleri sayısını malî imkânlarla telif etmek suretile çoğaltmak, çalışmaların daha verimli olması bakımından temenniye şayan bulunmuştur.

III. Muhalif Partilerin Durumu

Cumhuriyet Halk Partimizin Tunceli çevresindeki kuruluş ve çalışma safhalarını belirttikten sonra muhalefet cereyanlarının doğuş tarzı ile muhalefet kuruluşlarını da gözden geçirmek ve gerçek vaziyeti olduğu gibi belirtmek, incelemek daha doğru görülmüştür.

Genel olarak, bugün esaslı bir faaliyet olmamakla beraber, muhalefet hareketinin bu çevrede, demokrasi hareketlerimizin gelişmesiyle mütenazır olarak, doğduğunu kaydedebiliriz.

1) Demokrat Parti

Vakıa, Tunceli'mizdeki muhalefet teşebbüsü ilk önce, 1947 yılında başlamış, 1948 yılında uykuya dalmıştır; fakat 1949 yılında yeniden ve biraz daha yaygın halde canlanmıştır.

Bu ilk başlayış ile son canlanış, muhalefet manzumesinde, şimdilik demokrat partiye ait bulunmaktadır. Bu itibarla, önce demokrat partiye ait hareket ve faaliyetleri, il merkezi de dâhil olduğu halde, ilçelerin adlarına göre tesbit etmek daha uygun düşünülmüştür.

Çemişgezek İlçesinde: Demokrat Parti hareketi olmamıştır. Bu ilçemizde teşkilat kurmak isteyenler, ilçe teşkilatındaki bazı vazifelilerin vatandaşları zedeleyici hareketlerile husule gelen hoşnutsuzluk havasından faydalanmayı derpiş etmekle beraber, vazifelilerin durumu üzerinde yetkililerle görüşülmek ve vatandaşlara da münasip şekillerle gerekli telkinlerde bulunulmak suretiyle şimdilik emellerine muvaffak olamamıştır.

Hozat İlçesinde: Demokrat partinin kuruluşu çok yenidir. Bu kuruluşta parti ve belediye başkanları arasındaki görüş ayrılığının müessir olduğu ve yaradılışı itibariyle sakin ve mütevazı olan parti başkanının sessizliğinden ve hareketsizliğinden ileri geldiği söylenilmiştir.

Ancak, bu görüş ve söyleniş kısmen kabul edilse bile, eski Dersim'in merkezi olan Hozat'da demokrat partinin kurulmasında, 1946 yılındaki büyük seçim savaşımızda, Pertek'de yargıç olduğu halde, o zaman batı illerimizde bir ilçede kaymakam ve şimdi Doğu illerimizin birinde vekil vali olan vatandaşımızın, bağımsız adaylığı hasebile ve aralarındaki aile bağları dolayısile, Milletvekili olmasını sağlamak için, Partimize karşı mücadeleye girişmiş ve bu hareketleri sabit olduğu için yerinden kaldırılmış olan ve şimdi Elâzığ'da avukat olarak çalışan eski bir adalet mensubunun daha çok müessir olduğu sanılmaktadır.

Bugün, idare teşkilatımızda, ileri bir hamlede, vekil vali sıfatiyle vazife gören vatandaşımızın, bu yıl içinde izinli olarak Tunceli'ye gelişinde muhtelif ilçeleri dolaşmak ve temaslarda bulunmak suretile 1950 seçimleri için şimdiden adaylığını telkin etmeğe çalışması ve yakini olan eski Pertek ilçesi yargıcının 1946 seçimlerinde Parti adaylarının kazanmaması için mücadele açmış bulunması sebebile Adalet Bakanlığınca Pertek'den uzaklaştırılması karşısında vazifeden istifa etmesini müteakip 1948 yılı başlarında Hozat'da demokrat partinin kurulmasına teşebbüs etmesi, Partili vatandaşlarımızca son kuruluş ile ilgili telakki edilmektedir.

Bununla beraber, son kuruluş teşebbüsünde, diğer bazı şahsi hareket ve münasebetlerin de âmil olduğu ifade edilmekte ve evvelce Hozat'da bulunduğu halde sonradan bazı hareketleri yüzünden Nazımiye ilçesine verilmiş olduğu için şahsî iğbirarını gizlemeyen Özel İdare muhasebe memurunun, bu yıl izinli olarak Hozat'a gelişinde Partimiz aleyhinde geniş mikyasta propagandada bulunmasının da müessir olduğu ilâve olunmaktadır.

Şu veya bu infial ve iğbirar neticesi olsun veya olmasın bu yıl, Kasım ayı içinde, demokrat parti Doğu bölgesi müfettişi ile Elâzığ idare kurulu başkanı ve üyeleri Hozat'a gelmiş ve bu maksatla tertip edilen toplantıdaki konuşmalardan sonra evvelce Jandarma teşkilatında bulunmuş ve şimdi emekliye ayrılmış olan bir gedikli ile birlikte ilçe müteşebbis idare kurulu teşkil edilmiştir.

Bu toplantıda söz söyleyen demokrat parti Elâzığ il idare kurulu başkanı, Türk milletinin büyük çoklukla hak ve hürriyet davasında demokrat partiyi desteklediğini söyledikten sonra şunları ilâve etmiştir:

"Cumhuriyet Halk Partisi mensupları, Fırat'ın ötesine demokrat partinin geçemeyeceğini söylemişlerdir. Bunların bu tarzdaki iddialarını demokrat partinin Doğu illerindeki teşkilatı ile çürütmüş bulunuyoruz; demokrat parti Hozat'lılara kutlu olsun."

Bundan sonra söz alan demokrat parti bölge müfettişi de iktisadî ve malî düzensizliklerde Partimizin âmil olduğu ve memlekette geniş sefalet ile veremin salgın halinde bulunduğu ve çocuk ölümünden başka verem hastalığı vesair sebeplerle ölümün çoğaldığını söylemiş ve vatandaşların demokrat saflarına geçmesini istemiştir.

Bunun üzerine, üye kaydına geçilmiş ve ilk hamlede yazılanların iki yüz elli-iki yüz altmış kişi olduğu yazılmış ise de, Hozat'taki Parti teşkilatımıza kuruluşundan beri yazılan üyelerin sayısı çok mahdut miktarda olduğuna göre, demokatların bu yöndeki sözlerinin mübalağalı olduğu teyid edilmiştir.

Kalan Çevresinde: Demokrat parti teşkilatının kurulmasına 1947 yılının sonlarında teşebbüs edilmiş ve fakat daha, ilk hamlede, 1948 yılı başlarında kapanmış, sönmüştür. Bu vaziyet, il merkezinin bulunduğu bu kasabadaki nüfus hareketinin çok az olmasından başka il teşkilatının, toplu bir halde, büyük bir sahada yerleşmiş olmasına ve Parti hareket ve faaliyetlerinde çalışabilecek serbest vatandaşın da esas itibarile çok mahdut bulunmasına atfedilmektedir.

Bununla beraber, demokrat parti, bu yıl içinde Kalan'da yeni bir denemede bulunmuş ve Partimizin il idare kurulu başkanı saflarımızdan ayrılarak demokrat partiye girmiş ve Kalan'a gelen demokrat parti Elâzığ ili idare kurulu başkanı ile kasabanın yamaçlarındaki toplantıda bulunduktan sonra bir kaç arkadaşile birlikte muhalefet teşekkülünün Müteşebbis İdare Kurulunu kurmuş, kendisi de başkan olarak çalışmalara koyulmuştur.

Bu vaziyete, Parti teşkilatımızın ilk kuruluş günlerinde il idare kurulumuzun başında kısa bir müddet çalışan ve 1946 yılında Milletvekili seçilen arkadaşımızla arasındaki münaferet ve hissi münasebetlerden başka son kongrede il idare kurulu başkanlığından, selefinin teşebbüsü ile uzaklaştırılmış olduğu telakkisinin de müessir bulunduğu söylenilmiştir.

Vakıa, bu ve buna benzer ayrılışlar, şu veya bu sebeplerle de olsa Parti teşkilatımızda imanı zaif olanların tabii şekilde tasfiyesini sağlamaktadır. Ancak, Parti kuruluşlarımızda gedik açılmaması ve Tunceli gibi yerlerde, bütün vatandaşlar için olduğu kadar, Partili arkadaşlar arasında karşılıklı sevgi ve saygının sarsılmaması için daha dikkatli hareket edilmesi elzem bulunmuştur.

Mazgirt İlçesinde: Demokrat parti faaliyeti bu yıl yaz aylarında başlamıştır. Toprakları geniş ve bereketli, bahçeleri zengin ve verimli olan Mazgirt ilçemizin geçen yıl kısmen kımıl yüzünden, bu yıl da Tunceli'mizin diğer ilçeleri gibi kuraklık felaketine uğramış bulunması, vatandaşların tohumluk ve yemeklik bakımından büyük bir darlığa düşmüş olması demokrat parti kurucuları için en elverişli bir vaziyet olarak telakki edilmiştir.

Vakıa, tabiatın bu afet ve husumetini istismar etmek isteyenlere karşı, bu çevrede yaşayan vatandaşlarımız sağ duyuları ile mukabelede gecikmemiş ve Cumhuriyet Hükûmetimizin tohumluk yardımı, biraz çetin ve geç olmakla beraber, sağlanmak suretiyle vatandaşların tohumluk ihtiyacı giderilmiş, böylelikle üzerinde önemle durulması gereken Mazgirt ilçemizde muhalefetin kötü silahı işleyememiştir.

Ancak, müsait yıllarda, değil Tunceli çevresinin hatta Elâzığ ilinin bile hububat ihtiyacını karşılayan Mazgirt'de şimdiye kadar görülmeyen şekilde bu yıl kuraklık olması, bir çok yaşlılarla kimsesizleri ve çocukları yemeklik bakımından büyük bir yoksulluğa düşürmüştür. Bu duruma göre, Cumhuriyet Hükûmetimizin bu yönde de yardım elini tez elden uzatması çok zaruri ve hayati bir mahiyet arzetmekte bulunmuştur.

Bu noktayı böylece bitirdiken sonra demokrat partinin Mazgirt ilçemizdeki kuruluş şekline geçebiliriz:

Gümüşhane ilinde bucak müdürlüğünden ayrılmış ve şahsi infial ile demokrat partiye yazılmış olan Mazgirt'li bir vatandaş, baba yurduna döndükten sonra, Mazgirt çevresinde demokrat partiyi kurmak için gerekli temaslara başlamış ve bu fikrini hemşehrilerine açmıştır.

İlk zamanlarda bu fikre iltifat edilmemiş olmakla beraber, bir aralık, Mazgirt kaymakamı ile bugün vazifeden ayrılmış olan Cumhuriyet savcısı ve Hükûmet doktoru ile nüfus memurunun, tamamile özel mahiyette, bir gece bir evde buluştukları sırada demokrasinin icabı olarak, değil memleketin muhtelif yerlerinde, hatta Tunceli çevresinde ve bu arada Mazgirt ilçesinde bile demokrat parti kurulmasının çok yerinde olduğuna dair söylenilen sözlerin, ertesi günü vatandaşlara nakledilmesi veya kasden intikal ettirilmesi, muhalefet hareketini kamçılamak hususunda, en müessir âmil olmuştur.

Bunun üzerine, eski Bucak müdürü tasarladığı iş için havayı elverişli görmüş ve Mazgirt'li Ermeni dönmesi ve diğer birkaç kişi ile birlikte demokrat parti müteşebbis idare kurulunu kurmaya teşebbüs etmiştir.

Bu esnada, teşebbüsü öğrenen Partimize mensup bazı vatandaşlarla bunlardan bazılarının istifası lüzumu telkin ve temin edilmiş ise de o günlerde demokrat parti Elâzığ ili başkanı ile bazı üyeler Mazgirt'e gelmiş ve böylelikle teşekkülün dağılması hakkındaki teşebbüs müsbet bir netice vermemiştir.

Bundan başka, Elâzığ'dan gelen demokat partililerin nezaket mahiyetinde dahi olsa, kaymakamı ziyaret etmesi, demokrat partinin kuruluşunun Hükûmetçe matlup ve mültezem olduğu hakkındaki telakki ve telkinlerin vatandaşlar arasında yayılması için güzel bir tertip olarak kullanılmış ve ilçe müteşebbis idare kurulu başkanı ile birlikte Mazgirt'e bağlı Çarsancak bucağına da gidilmiş ve bu çevrede de dolaşılmıştır.

Bu dolaşmalardan, evvelce Mazgirt kaymakamı ile Çarsancak'daki vatandaşlar arasında cereyan etmiş olan hadiselerin de tesirlerile, muhalefet teşebbüsünün genişletilmesine çalışılmış ve bu suretle adı geçen bucakda da demokrat parti teşkilatı kurulmuştur.

Bu esnada, idari teşkilat itibarile Elâzığ iline bağlı olan ve Tunceli'mizin Mazgirt sınırlarında bulunan Karakoçan ilçesindeki bir vazifeli ile de irtibat tesis edilmiştir.

Böylelikle, Mazgirt ilçesi demokrat parti müteşebbis idare kurulu başkanının amcazadesi olan ilk okul öğretmeni Çarsancak bucağı merkezinin bulunduğu Peri'ye gelmiş ve yirmi gün kalmak suretiyle bu bucaktaki vatandaşların demokrat partiye yazılmaları için hayli çalıştığı gibi vazife görmekte olduğu ilçeye dönüşünde de faaliyetten geri kalmamıştır.

Bu yöndeki çalışmalar sonunda, Mazgirt ilçesine bağlı Göktepe köyünde geniş toprak sahibi olan eski Dersim Milletvekilinin iki oğlu ile diğer bazı vatandaşların demokrat partiye iltihakı temin olunmuştur.

Çarsancak bucağındaki vatandaşların bu tarzdaki hareketine, batıdan dönen vatandaşların bu çevrede yerleştirilmesi sırasında, Mazgirt ilçesi kaymakamının, tapuda tescil edilmiş bazı topraklar da dahil olduğu halde, köylüleri, yıllardan beri zilyet olarak faydalanmakta oldukları toprakları terke mecbur etmiş olması ve tohumluk tevziatı esnasında hakiki ihtiyaç sahiplerini nazara almaması gibi hareketlerin müessir olduğu söylenilmişir.

Bu arada, demokrasi hareketlerimizin icabı olarak vatandaşların siyasi hayata atılması için demokrat partiye intisap etmeleri hususu, bazı yerlerde gizli olarak, bazı yerlerde de açık olarak ifade ve telkin etmekte bulunmasının da müessir olduğu da ilave edilmiştir.

Nazımiye İlçesinde: Demokrat parti teşkilatı, 27.11.1947 gününden beri kurulmuş bulunmaktadır. Vakıa, bu kuruluş, hissedilen bir mevcudiyet halinde değildir; fakat Tunceli çevresindeki idari teşkilata göre, Hozat ilçesinde demokrat parti kurmaya matuf mülahazalardan ilk zamanlarda sarfinazar edilmiş olmasına mukabil Nazımiye ilçesindeki demokrat parti son zamanlara kadar sembolik bir halde yaşatılmıştır.

Esas itibarile Partimize mensup bazı vatandaşlar arasındaki hissi hareket ve münaferetlerden doğmuş olan bu hareketin ilk doğuş günlerinde Nazımiye ilçesi kaymakamı ile nüfus memuru gibi Hükûmet teşkilatında vazife görenler tarafından şu veya bu şekilde desteklenmiş olması bu küçük kasabada iyi görülmemiştir.

Bundan başka, demokrat partinin ilk kuruluşunda bulunmak üzere Nazımiye'ye gelmiş olan o zamanki demokrat parti müfettişinin bir kahvede oturduktan ve parti kurucularile görüştükten sonra, tıpkı Mazgirt ilçesinde olduğu gibi, ilçe kaymakamı ile jandarma komutanını ziyaret etmesi ve mu-

aşeret ve nezaket zaruretlerile de olsa, ilçe kaymakamı ve jandarma komutanının demokrat parti müfettişi ile birlikte demokrat parti binasına gelmesi ve ziyareti iade etmesi ve tertip edilen toplantıda bulunması başka bir hava yaratmıştır.

Mevzuubahs toplantıda, demokrat parti müfettişi tarafından söz söylendiği sırada, Cumhuriyet Hükûmetlerimizin çalışmalarına temas edilmediği halde, o sıralarda etrafında toplandıkları Mareşal'in Tunceli'yi ilk imkânda ziyaret emelinde olduğunun bildirilmesi ve ilçe kaymakamının da yeni partiye başarı dileklerinde bulunması toplantıya katılanları şaşırtmıştır.

Bu toplantıyı kovalayan günlerde, bazı vazifelilerin vatandaşları muhalefet hareketine katılmaya teşvik etmesi, bazı muhtarların köylerde bu yönde çalışmaya memur edilmesi, okul öğrencilerine mahsus defterlerle muhtarların köyleri gezmesi demokrat parti teşekkülünün Hükûmetçe istenildiği hakkındaki telakkileri kuvvetlendirmiştir.

Vakıa, muvafakatları alınmadan bazı vatandaşların adlarının yazılması, bu gibilerin sonradan ilgililere vukubulan müracaat ve şikâyetlerile anlaşılmış ise de demokrat parti ilçe müteşebbis idare kurulu başkanının, o zamanki ilçe kaymakamı tarafından yerli mallar mutemetliği ile vazifelendirilmiş olması, muhalefet teşekkülünün Hükûmetçe iltizam edildiği kanaatini kökleştirmiş ve bu vaziyet, büyüklerine saygı duyan ve Hükûmete bağlı olan bu çevredeki yurddaşlar arasında adeta bir işaret şeklinde karşılanmıştır.

Ancak, bu çevredeki vatandaşların demokrat partiye yazılınalarını temin için girilen propagandalar arasında, batıdan dönen göçmenlerin demokrat parti tarafından vuku bulan teşebbüslerle yurdlarına kavuştukları hususunun ileri sürülmesi ve Kureyşan aşiretine mensup olanlara seyitliğin ve çıraklığın eskisi gibi temin edileceğinin telkin olunması dikkate şayan görülmüştür.

Ovacık İlçesinde: Demokratların parti teşkilatı için bazı yoklamalarda bulunduğu işitilmiştir. Fakat buradaki vaziyetin kendileri için, henüz elverişli görülmediği anlaşılmıştır.

Pertek İlçesinde: Demokrat parti teşkilatı bu yıl içinde beş altı kişi ile müteşebbis idare kurulu halinde doğmuştur. Bugün için esaslı bir hareket ve faaliyet sezilmemekle beraber buradaki demokrat teşekkülünün ilçe kaymakamının ve diğer bazı vazifelilerin teşviki ile büyümesi de melhuz bulunmuştur.

Evvelce Çorlu'da bulunduğu sıralarda İstanbul ilçelerinden birinde vazife almak isteyen ve alabileceğini sanan Pertek ilçe kaymakamının, bu çevreye gönderilmiş olmasından duyduğu infial ile, yeni vazife sahasında, belki de

şikâyet vesilesi edilmek suretiyle naklini temin edebilmek için, sükûnet içinde yaşayan ve Cumhuriyet Hükûmetimize sadık ve uyanık olan vatandaşlar arasında önce ayırıcı telkinlere tevessül ettiği söylenilmekte ve buna muvaffak olamayınca, muhalif partinin kurulması için teşebbüslere geçtiği ifade edilmektedir ki bu vaziyet her bakımdan dikkate değer bulunmuştur.

Bu arada, demokrat parti liderinin, Elâzığ'a son gelişinde, Hozat ve Pertek demokrat parti mensuplarının da iştirakile grup halinde Elâzığ'da çekilmiş olan ve belki de bir hatıra olarak gönderilmiş bulunan fotoğrafi ilçe kaymakamının çalışma odasındaki yazı masasının üzerinde bulundurmak ve şu ve bu vatandaşa göstermek suretiyle olduğu kadar demokrasi davasının memleket için zaruret ve ehemmiyetini ifade etmek suretiyle demokrat parti lehinde propagandada bulunması ayrıca da kayda şayan görülmüştür.

Pülümür İlçesinde: Demokrat parti teşkilatı için hiç bir hareket görülmemiştir. Vakıa, demokrat partinin ilk doğuş günlerinde böyle bir hareketin Hükümetçe iltizam edilmekte olduğuna dair bu çevrede de bazı sözler yayılmış ise de Cumhuriyet Halk Partimizin ve Hükûmetlerimizin millet ve memleket uğrundaki çalışmalarını şükranla karşılayan Pülümür'lü vatandaşlarımız, sağ duyulariyle, bugüne kadar muhalefet cereyanına kapılmamıştır.

Bu suretle, demokrat parti teşkilatının İlçelerdeki durumunu gözden geçirmiş bulunuyoruz. Bu vaziyete göre, demokrat partinin, bugün için, siyasi hüviyetile, Tunceli'mizde geniş ve müessir bir faaliyeti mevzuubahs olmadığı gibi eski ve yeni idare kurullarında vazife almış olanlar, vatandaşlarımızı sürükleyecek kudret ve kuvvette şahsiyet sahibi bulunmamaktadır.

Ancak, genel olarak binbir mahrumiyet içinde yaşamakta olan ve çevredeki vatandaşlardan bazılarının, kötü telkinler ve geri telakkilerle her hangi bir zamanda demokrat parti saflarına kayması, katılması da melhuzdur. Bu itibarla, bu bölgedeki vaziyeti, Partimizce daha yakından kovalamak ve muhalefet filizlerinin kök salmasına, kuvvetlenmesine karşı koymak ve yetkili bir Müfettiş ile vaziyete hakim olmak gerektir.

2) Millet Partisi

Bu arada, millet partisinin bu çevredeki vaziyetine de kısaca işaret etmek faydalı görülmüştür.

Bu yıl içinde Elâzığ'a gelmiş bulunan ve millet partisi genel idare kurulunda üye olarak çalışan Harput'lu eski bir generalin Harput'lu damadı ve harita mütehassısı emekli subay Elâzığ ili ile Tunceli'nde millet partisinin faaliyete geçmesi için bazı temaslara geçmiştir.

Ancak, bu temaslar sonunda, Elâzığ ili müteşebbis idare kurulu zorlukla teşekkül edebilmiş ise de, Tunceli'nin son zamanlara kadar özel kanunlarla idare edilmiş olması ve bu çevre halkının türlü bakımlarla siyasi sahadaki faaliyetlerde müctenip olarak yaşamak istediğine dair telkinlerde bulunulması hasebile şimdilik Tunceli'nde siyasi faaliyetten sarfınazar edilmiştir.

IV. Özel Görüş ve Düşünüşler

Cumhuriyet Halk Partimizin durumu ile muhalefet hareketlerini böylece tesbit ettikten sonra, Tunceli'deki temaslarıma ve incelemelerime, göre bu konuda alınması gereken tedbirler hakkındaki özel görüş ve düşüncelerimi de kısaca belirtmek, şerefli Partimizin saflarında yıllardan beri mütevazıane geçen çalışmalarımda olduğu gibi gerçekleri açıklamak, göz önüne sermek bir vazife olmuştur.

A) Çeşitli Konular

Bu vazifeyi yerine getiriken de, üzerinde durulacak konuları, Cumhuriyet Halk Partimize ait kısımda belirtilen hususlara mütenazır olarak sıralamak, bu yöndeki bildirişleri tamamlamak itibarile, daha doğru görülmüştür.

1) Üyelerin Durumu

Parti teşkilatımızın Tunceli'nde tedrici değil, tez elden ve bir hamlede kurulmasına teşebbüs edilmesi, türlü bakımlarla, iyi olmamıştır.

Muhtelif ilçelerdeki Parti teşkilatımız, müteşebbis idare kurullarından başlayarak, esaslı ve ciddi incelemelere imkân bulunamadan, gelişigüzel kurulmuş, şu veya bunun tavsiye ve telkini ile şu veya bu vatandaş iş başına getirilmiş, bazı yerlerdeki idare kurullarımıza da Partimiz bakımından ziyade özel bazı düşünce ve gayelerle bazı elemanların getirildiği anlaşılmıştır.

Yıllardan beri Parti hareket ve faaliyetlerinden uzak kalmış olan Tunceli bölgesinde Parti teşkilatımızın, ilk kuruluşunda olduğu kadar, ondan sonraki devrede de pasif bir şekilde idare edilmesi bazı yerlerde ve bazı kimselerde Partimizi, Parti için değil, kendileri için basamak olarak kullanmak isteğini uyandırmıştır.

Hâlbuki Parti teşkilatımızı, özel düşünce ve münasebetlerle değil, gaye ve fikir birliği güden, vatandaşlara güven veren Partiyi özel maksadı ve menfaati için değil, millet ve memleket hizmeti olarak düşünen vatandaşların topluluğu haline getirebilmek esastır.

Bu itibarla, Parti teşkilatınıza girenler arasında, evvelce şu veya bu yüzden, emniyet nezaretinde bulunanlarla fişe tabi olanlardan ve türlü kayıtlardan kurtulanlarla, İstiklâl Mahkemesince mahkûm edilmiş bulunanlardan bazılarının idare kurullarının içinde ve başında vazife görmesi, küçük muhitlerde başka başka telakkilere ve türlü dedikodulara sebeb olduğu gibi böylelerinin Partimiz için kuvvet değil, zaaf yaratmakta olduğu da muhakkak bulunmuştur.

Bu itibarla il çevresinde olsun, ilçe muhitinde olsun, vatandaşlar üzerinde itibar ve nüfuzu olmayanların Parti teşkilatımızda işbaşına gelmemesi, getirilmemesi için çok dikkatli ve çok uyanık bulunmak, Parti prestijimiz bakımından, zaruri görülmüştür.

Vakıa, Tunceli'mizin türlü bakımlarla olan hususiyetleri arasında, Parti işlerinde çalışacak unsurları bulmak hususunda da zorluklarla karşılaşılması tabii bulunmuştur. Ovacık ilçesi gibi bazı ilçelerin Partici olarak çalışacak unsurlar itibarile çok geri ve zaif durumda olması bunu teyid eylemektedir.

Esasen, Tunceli'mizde Parti teşkilatımızın, evvelce derpiş ve teklif edildiği üzere, tedrici olarak kurulmak istenilmesinden bu vaziyetler de nazara alınmıştır.

Ancak, bugün, teşkilatımızın kurulması, muhalefet teşekküllerini de harekete getirmiş ve bazı ilçelerimizde demokrat parti de kurulmuş olduğuna göre Parti teşkilatımızı, kurulu olduğu yerlerde, her suretle kuvvetlendirmek ve fakat çok önemli bucaklar dışında yeni bucak ve ocak açmamak, köylere yayılmamak daha isabetli bir tedbir olarak hatıra gelmekte bulunmuştur.

Bu arada, Parti teşkilatımızın, ocak ve bucaklardan başlamak suretiyle her kademesinde bütün işleri sıkı tutmak ve bu işlerin görülmesinde, gelişmesinde olduğu kadar, muhtelif kademelere ait kongrelerle yakından ilgilenmek ve böylece, kuruluşlarımızı, başka illerimizdeki kuruluşlarımız gibi çalışma yoluna kavuşturmak, Partimizi muhalefet hareket ve faaliyetlerine göre daha cazip ve daha verimli bir hale ulaştırmak mutlak bir zaruret olmuştur.

Bundan başka Partili vatandaşlar arasında çalışma düzen ve güvenini yaratmak ve sağlamak ve daha ziyade hissi sebeblerle ve mahallî şartlar ve zaruretlerle doğan anlaşmazlıkları tezce gidermek, kaldırmak için, karşılıklı görüşmelerle vukubulan telkin ve tavsiyelerimizin, Parti işlerile daha yakından vazifeli arkadaşlarca dahi münasip vesilelerle tekrarlanması yerinde görülmüş ve böylelikle Partililer arasında karşılıklı güven ve sevgi ve kardeşlik duygularının kökleşebileceği şüphesiz bulunmuştur.

2) Para ve Yapı İşleri

Parti kuruluşlarımızın, derpiş edildiği şekilde, bulundukları çevrede daha verimli olabilmeleri için, malî bakımdan olduğu kadar, yapı vesair vasıtalara da malik olması mutlak bir zaruret olarak mütalaa edilmiştir.

Teşkilatımızın, ilk kuruluş günlerinde olduğu gibi, parasız bırakılması asla doğru değildir. Vakıa, son yıllarda bazı ilçelere serpiştirme suretiyle cüzi para yardımları olmuştur. Fakat, 1950 yılı içinde Milletvekilleri seçimi ile diğer seçimlere geçileceğine göre, Parti kuruluşlarımıza esaslı şekilde yardım edilmesi mutlak bir zaruret olmuştur.

Çünkü, Tunceli sınırları içindeki Parti kuruluşlarımızda sayıları esasen çok az olan Partili vatandaşlardan taahhüt ettikleri çok basit yardım aidatını dahi almak mümkün bulunmadığı gibi birikmiş olanları değil, gelecek aylara ait olan taahhütlerini de istemek türlü bakımlarla mahzurlu görülmüştür.

Şu duruma göre, Partimizin, yeni seçimler muvacehesinde, malî bakımdan ihtiyarine mecbur olduğu maddî külfetler karşısında tasarruf esaslarını ihlal eylemeyecek şekilde, bu çevredeki teşkilata da münasip miktarda yardım elinin uzatılması ve bu masrafların da sıkı bir denetime tabi tutulması elzem bulunmuştur.

Bu arada, kuruluşlarımızın, yeni partililerin sayısını arttırmaya matuf teşebbüslerle mütenazır olarak, küçük ve mütevazı yapılar içinde çalışmalarını sağlamak, Partimizin gerçek varlığını sağlam ve yeni bir yapı ile de vatandaşın gözü önünde yaşatmak ve bu yapıları temiz ve bakımlı bir halde, cazip bir vaziyette vatandaş topluluklarına açmak ve çalışmalar için gerekli sandalya, masa, yazı takımı gibi zaruri malzeme ile birlikte döşeme işlerini de temin etmek, gerekli defterlerle kâğıt, mühür ve levhaları, Parti bayrağımızla rozetleri zamanında kuruluşlarımıza ulaştırmak, çalışmak isteyen Partililer için, teşvik edici birer âmil olarak telakki edilmiştir.

Vakıa, bugünün şartlarına göre yapı işlerinin, toplu olarak teminine imkân görülemeyebilir. Ancak, bunların tedrici bir planla yapılmasına esas itibarile karar verilmesi ve ilk hamlede il merkezi olan Kalan'da alınması düşünülen yapının onarılması ve Hozat, Mazgirt, Pertek'deki Parti kuruluşlarımızın da temiz birer yapı içinde çalışmalarına imkân verilmesi, Partimizin bu çevredeki mevcudiyetini sağlamlaştırmak bakımından çok isabetli bir hareket olarak düşünülmüştür.

3) Teftiş ve Denetleme İşleri

Parti kuruluşlarımızın şimdiye kadar esaslı ve ciddi bir şekilde teftiş görmemesi, idare kurullarımızda vazife alanların ahlaki salabet ve hüviyeti ne kadar iyi olursa olsun, bazı ilçelerde vatandaşlar arasında, dikkati çekmekte ve söz konusu olmaktadır.

Bundan başka, teftiş ve denetleme işlerinin, teftiş yönetmeliğindeki esaslar dâhilinde genel teftişlerde bulunulmak suretiyle, görülmesindeki zaruret yanında Partimizin hayatiyetini temin etmek ve Tunceli'nin hususiyetlerine göre gerekli tedbirleri zamanında düşünmek, menfi hareket ve cereyanları önlemek bakımlarile de elzem bulunmuştur.

Böylelikle, Tunceli'mizin özel kanun ve teşkilat ile idare edildiği zamanlarda tedrici şekilde kurulması gereken Parti teşkilatımızın birdenbire ve tez elden kurulmuş olmasından doğan bazı mahzurların, bütün Parti kuruluşlarımızla yakından temaslarda bulunulmak suretiyle, giderilmesi hususunda, Parti bölge müfettişimizin daha müessir ve daha faydalı olabileceği şüphesiz görülmüştür.

Bu arada, Parti bölge müfettişinin, teftiş yönetmeliğindeki esaslara sadık kalmakla beraber, yetkisini aşmamak şartiyle, Tunceli sınırları içindeki temaslarda uygunsuz hareketleri mevzuubahs olan vazifeliler hakkındaki bildirişleri ve tesirli kovalayışlarile bir yandan Hükûmet teşkilatımızın zararlı unsurlardan temizlenmesine imkân bulunması, diğer yandan halkın, bu gibi unsurlarla çekmekte olduğu ıstıraplardan tezce kurtarılması şerefli Partimizin ve Parti Hükûmetimizin itibarını ve mevcudiyetini daha şamil olarak hissettirmek itibarile, çok faydalı bir tedbir olarak düşünülmüştür.

Bundan başka, Parti bölge müfettişinin, Tunceli çevresini ve teftiş bölgesindeki diğer mücavir illeri yakından tanıyan veya yakından ilgilenmek suretiyle iyice tanımak istidadında olanlar arasından seçilmesi ve kesin bir zaruret olmadıkça sık sık değiştirilmemesi de, bu çevrenin hususiyeti itibarile, elzem görülmüştür.

Çünkü Tunceli'mizi teftiş etmekle mükellef olan Onyedinci Parti Bölge Müfettişinin, Parti kuruluşlarına başlanıldığı 1945 yılından bugüne kadar geçen beş yıl içinde, dört defa değiştirilmiş olması her bakımdan zararlı olmuş ve bu bölgeye gönderilen Parti müfettişlerinin sık sık değiştirilmesi, Tunceli çevresindeki ilçeleri, bucakları tamamile dolaşmaya ve Parti saflarında faydalanılacak vatandaşları yakından tanımaya imkân bulamayarak ayrılması Parti kuruluşlarımızın, o günün şartlarına göre basit mahiyette dahi olsa, verimli şekilde çalışmalarına mühim bir engel teşkil etmiştir.

Vakıa, her yerde olduğu gibi, Tunceli çevresinde de Partili ve Partisiz vatandaşların seciyeleri ve genel durumları üzerinde ayrı ayrı durmak, bunlar arasında mukayeselerde bulunmak kolay ve mümkün değildir; ancak bir Parti bölge müfettişinin, teftiş yönetmeliğinde tesbit edilen müddetler ve esaslar dairesindeki temaslar ve teftişlerile Parti kuruluşlarımızı daha verimli çalışmalara yöneltmesi de melhuz bulunmuştur.

Bu itibarla Tunceli'mizdeki Parti hareket ve faaliyetlerini, bugünün şartlarına göre daha iyi düzenleyebilmek için Parti bölge müfettişi üzerinde de hassasiyetle durulması ve Tunceli'mize malî imkânlarla telif edilebildiği takdirde, ayrı bir bölge müfettişinin verilmesi de yüksek takdire bağlı görülmüştür.

4) Propaganda ve Yayın İşleri

Parti kuruluşlarımızın olduğu kadar vatandaşların, inkılapçı Partimizin Milli Mücadele ile başlayan ve yirmi beş yıldan beri devam etmekte olan sürekli çalışmaları hakkında her vesile ile aydınlatılması bir vazife olmuştur.

Bu itibarla, geçen yıllarda olduğu gibi, bu yıl içinde dahi Tunceli çevresinde, vukubulan üç yolculuğumda, diğer konularda olduğu gibi bu mevzu üzerinde de durulmuş ve Partimizin ve Parti Hükûmetlerimizin çalışmaları ile genel olarak memleket işleri üzrinde aydınlatıcı konuşmalarda bulunulmuştur.

Ancak, bu gibi konuşmalardan başka, yalnız Tunceli için değil, bütün memleket için uygulanmak şartiyle, Cumhuriyet Halk Partimizin ve Cumhuriyet Hükûmetimizin geçen yıllardaki çalışmaları ve verimli başarıları hakkında, muhtelif konuları kapsamak üzere, küçük broşürler bastırılması ve bunların Parti kuruluşlarımıza gönderilmesi ve onların eliyle de vatandaşlarımıza dağıtılması, önümüzde 1950 seçimleri bulunduğuna göre, daha faydalı bir hareket olarak düşünülmüştür.

Bu arada, Partimiz tarafından, Cumhuriyetimizin yirmi beşinci yıldönümü münasebetile bastırılmış olan eserin, mevcudu bulunduğu takdirde, vatandaşlara dağıtılması, seçimlerden önce illerdeki Parti kuruluşlarımıza gönderilmesi de hatıra gelmektedir.

Bununla beraber, esas itibarile muhtevası oldukça geniş olan bu eserin ihtiyacı karşılayacak derecede bugün mevcudu bulunmadığı takdirde, daha küçük çapta bastırılması, dağıtılması suretiyle, şerefli Partimizin millet ve memleket uğrunda yıllardan beri süregelmekte olan çalışmalarının yurdumuzun muhtelif yerlerindeki vatandaşlara duyurulması yüksek takdire bağlı görülmektedir.

Bu münasebetle, Partimizin propaganda ve yayın işlerine temas ederken, Ulus'umuzun neşriyatı üzerinde de durmak faydalı bulunmuştur.

Bugün Partimize cephe almış bulunan gazetelerin, halk tabakaları arasında Partimize ve Parti Hükümetlerimize karşı, türlü şekillerle yapmakta oldukları husumet ve muhalefet telkinlerile Tunceli'mizde ve diğer Doğu illerimizde yaşayan vatandaşlarımızı da zehirlemekte olduğu, muhtelif temaslarla, anlaşılmış bulunmaktadır.

Bu itibarla, bir yandan, küçük broşürlerle, millet ve memleket uğrundaki çalışmalarımızı tesbit suretile vatandaşlara duyurmaya çalışırken diğer yandan, Ulus gazetemizin, Parti kuruluşlarımızın matlup şekilde kuvvetlenemediği, işleyemediği yerler ile diğer münasip görülecek illere genel seçimlere takaddüm eden ve rastlayan günlerde, parasız olarak dağıtılması da vatandaşların aydınlatılması bakımından incelenmeye değer bir konu olarak düşünülmüştür.

Bununla beraber, yine maddi zorluklar yüzünden buna imkân bulunamadığı takdirde, Partimiz ve Cumhuriyet Hükûmetimiz aleyhinde neşriyat ile dolu olan gazetelerin zararlı telkinlerinden Tunceli ile Doğu ve Doğu Güney illerimizde yaşayan vatandaşları koruyabilmek için Ulus gazetemizin bu çevrelere muntazam şekilde gönderilmesini sağlamak gerekli bulunmuştur.

Vakıa, muhalefet propagandası ile malûl olan gazetelerden bazılarının zaman zaman kapandığı görülmekte, heyecan ve yalan tüccarlarının ateşleri, ömürleri uzun sürmemektedir.

Böylece, memleketimizde maşerî bir vicdanın bulunduğu ve sağduyunun hâkim olduğu, umumî efkârın bu tarzdaki neşriyat sahiplerine ergeç cevap vermesile sabit olmakta ve Doğu illerimizde kendisini aratacak tarzdaki neşriyatına rağmen Tasvir gazetesi ile benzerlerinin kapanması da bunu müeyyit bulunmaktadır.

Ancak, İstanbul'da Beşiktaş, Ortaköy, Kadıköy, Erenköy taraflarında bile muntazam şekilde bulunamayan Ulus gazetesini, Tunceli'miz ile diğer Doğu illerimizde muntazam surette bulundurabilmek ve vatandaşların eline zamanında geçebilmesini sağlamak için gerekli tedbirleri almak, muhalefet neşriyatını tesirsiz bırakmak itibarile de zaruri görülmüştür.

Bu arada, Parti kuruluşlarımızla diğer teşekküllere gönderilen Ulus gazetesinin bazan yalnız bir elde kapatılmakta olmasından ve bazan üzerindeki kuşağı açılmadan şu veya bu yerde yığılmakta bulunmasından da bahsedilmiştir ki bunlar da ayrıca dikkate değer görülmüştür.

Bundan başka, Tunceli gibi uzak yerlerdeki çalışmalarla Partimize ait hareket ve faaliyetlere ve mahallî işler hakkında Belediye başkanlarımızla yetkililerin çalışmalarına ve Milletvekillerinin temaslarına dair olan bildirişlere Ulus gazetemizde daha geniş yer verilmesi vatandaşlar için olduğu kadar, mahdut dahi olsa, Ulus bakımından da, faydalı sanılmaktadır.

Tunceli sınırları içinde Pertek Belediye Başkanının 27.4.1949 günü Ulus gazetesi neşriyat müdürlüğüne sunduğu bir yazıyı, günlerce Ulus sütunlarında göremememekten duyduğu teessürü samimi bir şekilde nakil ve ifade etmesi bu bakımdan dikkate şayan bulunmuştur.

Bu arada, Ulus'un yazıları arasında vatandaşları rencide etmeyecek şekilde neşriyatta bulunması da Partimiz bakımından önemle dikkat edilecek bir konu olmuştur.

Tunceli çevresinde Partimize ve Cumhuriyet Hükûmetimize gerçekten sadık olan Pülümür'lüler Erzurum-Erzincan yolunu Elâzığ iline bağlayan yüz seksen kilometrelik yeni yoldan, bu yıl ilk defa olarak geçen ve kasabalarına uğrayan sayın başbakanın ziyaretinden duydukları derin sevinçten sonra Ulus adına bu yolculuğa katılan vazifelinin 7.9.1949 gününde neşredilmiş olan yazısında Tunceli halkına matuf sözlerden başka aşağıda yazılı fıkradan büyük bir teessüre düştükleri anlaşılmıştır:

"....son tenkil hareketi dahil şimdiye kadar bu sahada çıkan kargaşalıkların belli başlı merkezlerinden biri olan Pülümür'de genç bir Türk kızının Cumhuriyet kanunlarını yürüten ve her türlü ihmali cezalandıran Savcılık vazifesini ifa ettiğini söylemesi bu mevzu üzerinde konuşmaya ihtiyaç bırakmaz..."

Bu satırların mevzuubahs yolculuğa ait intibaları belirtmek mahiyetinde dahi olsa, Ulus gazetemizde yer alması Pülümür'deki Cumhuriyet Halk Partisi teşkilatımızla ilçe ve kasaba halkını çok derin teessüre düşürmüş ve Partili Partisiz vatandaşlar adına aynı zamanda Cumhuriyet Halk Partimizin ilçe idare kurulu başkanı olan Belediye Başkanı 12.10.1949 gününde yazdıkları yazı ile bu neşriyatı protesto etmiştir. Tunceli halkının, karışmamış Türk ırkından olduğu belirtilmek, mutî, vefakâr, çilekeş ve fakat merd insanlar olduğu tasrih edilmek suretiyle yazılan bu protesto yazısının sonunda şöyle denilmiştir:

"Pülümür kargaşalık sahası olmamıştır. Adli istatistikler Pülümür'ün durumunu gayet temiz göstermektedir. Pülümür halkı, Türk camiası içinde toprağı dar ve fakir olmakla beraber devlete ve Türklüğe sadık, mutî ve bağlı

bir topluluktur. Pülümür'lüler bu tarz neşriyatta bulunanları nefretle yâd etmektedir ve edecektir."

Pülümür'lülerin bu protesto yazısına rağmen, Ulus'un derhal ve küçük bir açıklama ile mevzuubahs yazıdaki fikranın geçmiş zamanlara matuf olduğunu belirtmemiş olması Pülümür'lü vatandaşların daha çok teessürünü mucip olmuş ve Ulus'un aradan bir buçuk ay sonra vaki kovalamalarla, 19.10.1949 günü "Tunceli'nde kalkınma" adı ile yazdığı bir kaç satır da bu müteessir vatandaşları asla tatmin etmemiştir.

Bu itibarla, içinde bulunduğumuz bu nazik zamanlarda, vatandaşları zedeleyici yazılara yer vermemek ve Milli Mücadelede Bolu'da, Yozgat'ta, Konya'da vesair yerlerde vukua gelen isyan hadiselerinden nasıl bahsedilmemekte ise, bu hadiseler nasıl tarihe gömülmüş ise Tunceli ile Doğu ve Doğu Güney illerimizdeki olaylara da, Partimizin fikir ve prensiplerinin yayıcısı olan Ulus gazetemizde yer verilmemesi de Partimizin ve memleketimizin yüksek menfaatleri bakımından, temenniye şayan bulunmuştur.

5) Genel Seçim İşleri

Bu arada, 1950 yılında girişeceğimiz genel seçim savaşımıza da temas etmek ve bu konuyu Tunceli bakımından ziyade, genel olarak gözden geçirmek uygun görülmüştür.

Bugün, bazı vatandaşların demokrasi anlayışlarına göre, bazı illerimizde, yeni bir ruh haleti ile karşılaşılmakta ve Milletvekilliği seçiminin yalnız ve yalnız mahalli bir gaye ile mütalaa edildiği anlaşılmaktadır.

Bundan başka, evvelce Parti adayımız olarak yerli vatandaşlar arasından seçilmiş olan ve fakat halk tarafından tutulmadığını, sevilmediğini sezen ve duyan yerli bazı Milletvekillerinin gelecek seçimi, Cumhuriyet Halk Partimiz zaviyesinden değil yalnız ve yalnız kendi zaviyesinden mütalaa ve temin maksadile şimdiden bazı tedbirlere başvurdukları ve bunun için de Parti kuruluş kademelerile diğer bazı teşekküllere, hatta Bucak müdürlüklerine kendine oy sağlayacak adamları getirdikleri ve getirmekte bulundukları işitilmiştir.

Bu duruma göre milli birlik esaslarına tamamile aykırı olan Rejyonalism hareketlerine karşı dikkatli ve tedbirli olmamız gerektiği gibi Milletvekili seçimlerini yalnız kendi zaviyesinden mütalaa eden ve fakat aynı zamanda Partimizin gölgesine sığınmak isteyenlere karşı da uyanık bulunmamız gerekmektedir.

Çünkü dava, önümüzdeki 1950 seçimlerini şu veya bu arkadaşın kazanması değil, genel olarak, Cumhuriyet Halk Partimizin behemahal ve mutlaka kazanması davasıdır.

Bu itibarla, Parti tüzüğümüzün 148'inci maddesinde tesbit edilen esaslar dâhilinde yürürlüğe konulmuş olan Milletvekili adayları hakkındaki yönetmelikte işaret edildiği üzere, illerdeki kuruluşlara bırakılmış olan % 70 seçim hakkına göre yerli vatandaşlardan olsun, % 30 esasına göre Partimizin genel merkezi tarafından tensip ve takdim edilmiş olsun, bulundukları çevrelerde ve memlekette itibar ve vekarı ile çalışma şiarı ile tanınmış olanlar arasından gösterilecek Milletvekilleri adaylarımızın mutlaka kazanabilmeleri için vuku bulacak çalışmalar ve alınacak tedbirler arasına Partimizin, % 70 esasına göre mahallinden gösterilecek adaylar için de daha önceden ilgilenmesi ve yakından temaslarda ve telkinlerde bulunması yüksek takdire bağlı görülmüştür.

Bütün bu esaslar dâhilinde, vaziyeti, Tunceli bakımından mütalaa ettiğimiz takdirde demokrat parti teşkilatının bugün görülmekte olan seyrine göre bu bölgede üzerinde durabileceği müstakar ve siyasi kanaat sahibi bir şahıs bulunmadığı cihetle, genel seçimlerde önemli bir rolü olamayacağı sanılmakta ve fakat vatandaşların oylarını, başka başka telkinlerle, dağıtmaya çalışması da melhuz görülmektedir.

Ancak Tunceli halkının, esas itibarile ve büyük çoklukla Cumhuriyet Halk Partimize bağlı ve vefalı olması ve Cumhuriyet Hükûmetlerimizin müsbet çalışmalarını yakından görmekte bulunması hasebile genel seçimlerde Partimiz adaylarının mutlak surette kazanacağına şimdiden muhakkak nazarile bakılabilir.

B) Son Sözler

Şu duruma göre, Tunceli'ndeki vatandaşların Partimize ve Hükûmetimize karşı olan inanı ve güveni itibarile vaziyet müsbet bir şekilde olmakla beraber temas edilen esas noktaları ve alınması gereken tedbirleri toplu ve özel olarak şöylece tesbit ve mütalaa etmek de faydalı görülmüştür:

1) Tunceli çevresinde Parti teşkilatımız, il merkezi de dahil olduğu halde, ilçelerle bazı bucak ve köylerde, tüzük hükümlerine göre kurulmuş bulunmakta ve genel olarak çalışılmaktadır.

Ancak, Parti kuruluşlarımız teşkilat ve üye bakımlarile olduğu kadar çalışma yer ve araçları itibarile de kuvvetlendirilmeli, cihazlandırılmalı ve para yardımı görmelidir.

2) Parti kuruluşlarımızın çalışmaları tüzük hükümlerine göre düzenlenmelidir. Bu arada, çalışma sahası dört ili kucaklayacak Parti bölge müfettişlerinin bu illerdeki teşkilatımızı yılda bir defa olsun dolaşabilmesindeki maddî imkânsızlıklar karşısında, Tunceli'mizin çeşitli özellikleri nazara alınmak ve malî imkânlarla telif edilmek suretiyle sürekli olmasa bile, genel seçimlere takaddüm eden zamanlarda ve seçim devresi için olsun müstakil bir bölge müfettişi verilmelidir.

3) Parti kuruluşlarımız, Tunceli'mizde birer öncü haline getirilmeli ve vatandaşların, birlik ve beraberlik duyguları aşılanmak ve yakından daha çok alakalanılmak suretiyle Parti saflarımız etrafında toplanması sağlanmalıdır.

4) Muhalefet teşekkülleri bugün gelişmiş halde değildir. Ancak bu teşekküllerin doğuşunda olduğu kadar yayılışında, faaliyetleri kasden olmasa bile, Hükûmet teşkilatındaki bazı vazifelilerin âmil ve saik oldukları da muhakkak bulunmuştur.

Bu itibarla Partimizin, yetkililerle temas suretiyle bu gibi hareketlere mahal verilmemesi hususu temin edilmeli ve muhalefet teşekküllerine hususi maksatlarla yardım edenlerin kanuni ve idari yollarla bu yoldaki hareketleri önlenmelidir.

5) Partimizin ve Parti Hükûmetlerimizin çalışmaları hakkında vatandaşlarımızı aydınlatmak için propaganda ve yayın işlerine önem verilmeli ve halkımızın muhtelif konulara ait ihtiyaçları da Cumhuriyet Hükûmetimizce zamanında karşılanmalıdır.

6) Bu arada, genel seçim işleri dolayısile şimdiden gerekli temaslarda bulunulmalı ve özel tedbirler alınmalıdır.

Bu esaslar dâhilinde vuku bulacak sürekli çalışma ve ilgilerle Tunceli çevremizin Cumhuriyet Halk Partisi saflannda daha kuvvetli şekilde bir veçhe alacağı muhakkak bulunmuştur.

15.11.1949
Tunceli Milletvekili
Necmeddin Sahir Sılan

İSTİFA MEKTUBU (1950)*

14.5.1950

Cumhuriyet Halk Partisi,
Sayın Genel Başkanvekilliğine

Milli mücadelemizin ilk günlerinden itibaren büyük milletimizin emrinde, Müdafaai Hukuk ve Cumhuriyet Halk Partisi saflarında, geçen mütevazı çalışmalarımın Milletvekilliği hüviyet ve sıfatiyle devam eden siyasî saflası yeni Milletvekili seçimlerile bugünlerde sona ermek üzere bulunuyor.

Bu itibarla, yıllardan beri Cumhuriyet Halk Partisinin mensubu ve ferdi olarak aziz milletimizin güven oyu ile taşımakta bulunduğum Milletvekili sıfat ve emaneti hakiki sahibine intikal ederken parti program ve tüzüğümüzle olduğu kadar yeni Milletvekili seçimlerile ilgili bazı hususları, olduğu gibi, belirtmek ve bu sebeplerle vicdan huzuru içinde verdiğim bu kararı da bildirmek benim için ayrı bir zaruret, ahlakî bir mecburiyet oluyor.

Ancak, ilk önce, şunu kaydetmek gerektir ki, değil yalnız siyasî partilerde, hatta insan topluluklarının muhtelif teşekküllerinde işbirliği ve beraberliği için gerçekten inanış ve görüş birliği yanında tesbit ve ifade edilen prensiplere ve verilen sözlere sadık kalmak ve karşılıklı güven sağlamak suretiyle feragat ve sadakatle çalışmak esastır.

Buna aykırı hareket ve fiiller, aldatıcı ve atlatıcı muameleler ahlâki telâkkilerle olduğu kadar kanaat ve iman birliği itibarile de işbirliğine imkân bırakmaz ve bırakamaz.

Bu sebepledir ki, bir aile içinde olduğu gibi, parti topluluğu içinde de vakıaları bütün çıplaklığı ile söylemek, bütün acılığı ile belirtmek iman ve kanaat ve ülkü birliğine dayanan işbirliğinin gerektirdiği bir zarurettir.

---

* Fon Kodu: NSS, Seri No: 02.03.02, Dosya No: 10, Belge No: 193.

Fakat; bu zarurete rağmen, vaziyet, Cumhuriyet Halk Partisinin son çalışma yıllarında hiç de böyle olmamış, partinin ana prensipleri ile anayasada dahi yer almış olan vasıf ve umdeler, Büyük Millet Meclisimizde ve Büyük Millet Meclisi parti grubumuzda muhtelif mevzular dolayısiyle vaki samimi mütalaalarıma ve hatta ricalarıma rağmen, ihlâl edilmiştir ki bunlar, kısaca ve şöylece ifade edilebilir:

1) Memleketimiz için en uygun Devlet idaresinin, kayıtsız ve şartsız millet egemenliği esasına dayandığı parti programında belirtilmiş ve insan genişliğinin ve topluluğunun serbestçe yetişmesi, gelişmesi için zarurî ve hayatî şartı olan fikir, vicdan, söz ve yazı ve saire gibi medenî ve siyasî haklardan eşit olarak faydalanmak esası kabul edilmiştir.

Ancak, yurddaşlar için kabul edilen bu siyasî ve medenî haklardan parti tüzüğündeki hükümlere göre parti topluluğunu teşkil eden Büyük Millet Meclisi parti grubunda söylenilen sözlerin partiyi idare eden bazı vazifelilerce hoş görülmediği, şu veya bu arkadaştan ziyade, bana karşı uygulanan muamele ve söylenilen sözlerle sabit bulunmuştur.

Memleketimizin yüksek menfaatleri itibarile dahi olsa evvelce alınmış olan bazı tedbirler arasında seçim çevremin bulunduğu Tunceli ili dahi dâhil olduğu halde doğudan batıya göçürülmüş olan vatandaşların demokratik esaslar ve zaruretlerle, yurtlarına dönmeleri için Büyük Millet Meclisinde olduğu kadar parti grubumuzda söylediğim samimi sözlerin, teklif ettiğim kanun hükümlerinin türlü telâkkilere yol açmış olması bunun en canlı bir delilidir.

Yine bu mevzu ile ilgili olarak parti grubuna verdiğim bir soru önergesi üzerine o zamanki Meclis Grubu Başkanvekilliğinin şu sözleri şayanı dikkattir:

"Sen bu Kürdlerin işlerile uğraşma."

Ne garip tecellidir ki, insan haklarının mevzuubahis olduğu bir zamanda, insan genişliğinin ve topluluğunun serbestçe yetişmesi, gelişmesi için fikir, vicdan, söz ve yazı hürriyetlerine gûya değer verildiği halde özel bir şekilde de olsa bana tevcih edilmiş olan bu sözler parti program ve tüzüğündeki hükümlerin uygulanışındaki samimiyetsizliğin en hazin bir örneğidir.

2) Cumhuriyet Halk Partisi Türk Milletini, kültür, ülkü ve tarih birliği ile saadet ve felâket ortaklığına inanmak, ortak yurd sevgisi taşımak gibi tabii ve ruhi bağlarla birbirlerine bağlı yurddaşların kurduğu sosyal ve siyasal ve bütün olarak kabul etmiş ve milliyetçiliği, Türk milletinin bütünlüğünü ve

bunun dayandığı millî ruh ve millî şuuru yaşatmak ve korumak manasına almıştır.

Ancak, bu kadar samimi yazılışa ve anlayışa rağmen, bu ana prensibin uygulanışında parti idaresini elinde tutan bazı arkadaşların ayrı görüş ve düşünüşlere sahip olduğu ve vatan sınırları içinde yaşayan yurddaşların doğuş yerlerine göre vasıflandırılmak suretiyle anıldığı, rencide edildiği ve kırıldığı da bir vakıadır.

Bundan başka, milliyetçilik, Türk milleti için en yüksek bir insan seviyesine varmanın kök şartı ve anayolu olarak kabul ve ifade edildiği halde milletimizin bütünlüğünü ve bunun dayandığı millî ruh ve millî şuuru baltalayacak ve aziz yurdumuzu parçalayacak surette genişleyen komünizm salgınına karşı vaki mücadelede, hızımızı kırıcı ve bizi hırpalayıcı bazı hareketlerde bulunulduğu yine bir vakıadır.

Bütün insanlık dünyası için olduğu kadar yüce milletimiz için de büyük bir afet ve felâket olan komünizmi memleketimizde körükleyecek surette başlayan hücumlar ve yayınlar dolayısiyle Sabahattin Âli ile benzerleri için Büyük Millet Meclisi parti grubunun 28.1.1947 gününde söylediğim samimi sözlerin, Hasan Âli Yücel'in şahsına müteveccih olduğu mülâhazası ve ifadesile, üzerinde Cumhurbaşkanı sıfatı da bulunan parti genel başkanımız tarafından hoş görülmemesi ve başyaveri ile şu sözlerin bana tebliğ edilmiş olması da dikkate değer bulunmuştur:

"İki sene yüzünü görmek istemem."

Ne hazin tecellidir ki, millî iman ve heyecan ile söylenilmiş olan münhasıran komünizm hareketleri istihdaf eden sözlerimin, üzerimdeki "Milletvekili" sıfatıma rağmen, bu tarzda bir ceza ile cezalandırılmak istenilmesi ve bunun şuna buna söyletilmesi suretiyle yayılması, o ana kadar, Sayın İsmet İnönü'nün şerefli mesai muhitinde muhtelif sıfatla geçen yirmidört yıllık çalışma hayatının doğurduğu arkadaşlık ve yakınlık icaplarile dahi olsa, millet idaresinde ve demokrasi anlayışında, verilen bütün teminata rağmen, zihniyet itibarile hiçbir değişikliğin olmadığının çok acı bir delilidir.

3) Halkcılık, partiyi adlandıran bir vasıf olarak telâkki edilmiş, halkdan olarak halk için çalışmak ve halkın faydasını her faydanın üstünde görmek esası yanında bütün yurddaşları kanun önünde eşit tutmak ve şahıs, sınıf ve zümre tahakkümlerile savaşmak ve halk çoğunluğunu teşkil eden köylümüzün ve çiftçimizin yaşama seviyesini yükseltecek tedbirleri almak esası kabul olunmuştur.

Ancak, partinin halkcılık vasfındaki samimiyete ve halk hizmetine matuf iyi zihniyete rağmen, halk yararına olan işlerin çok defa ihmal edildiği de bir vakıadır ve bu, 1947 yılındaki kurultay kararlarına rağmen, orman ve toprak kanunları gibi, halk kitlesini yakından ilgilendiren hayatî mevzuların, aradan yıllar geçtiği halde, seçimlerin Büyük Millet Meclisince yenilenmesine karar verildiği günlerle kabul edilmesile de sabit bulunmuştur.

Bundan başka, bütün yurddaşları kanun önünde eşit tutmak esası kabul edildiği halde, demokrasi rejiminin tabii neticesi olan telâkkilerde, demokrat temayül ve fikirlere sahip bulunduğu anlaşılan bazı köylerdeki ilk okulların, köylüleri ezici bir mükellefiyetle ve tecze yaptırılmış olmasına rağmen, uzun zaman öğretmensiz bırakıldığı ve diğer bazı bahanelerle ihmal edildiği de bir vakıadır.

Yine yurddaşları kanun önünde eşit tutmak gerektiği halde, doğu illerimizde tekevvün etmiş olan hadiselerle yurdlarına dönenlerin, memleket için zararlı olacağı telâkkilerile, Kayseri ve havalisinden ayrılmalarına müsaade edilmemesi karşısında Büyük Millet Meclisi parti grupuna sunduğum soru önergesinin parti grupu idare kurulunda tetkiki sırasında o zamanki Başbakanın ve bu kurulda vazifeli bazı Milletvekili arkadaşların söylediği sözler acı olduğu kadar zihniyet itibarile insanı ürkütücü ve yüz kızartıcıdır; bu vatandaşların sonradan yurdlarına dönmelerine izin verilmesi de bu hadisenin doğruluğunu isbat eden başka bir vakıadır.

Bu arada şahıs, sınıf ve zümre tahakkuklarile savaşmak esası kabul edildiği halde partiyi idare edenler arasındaki fikir ayrılıkları yanında çeşitli zihniyetlerle parti genel idare kurulunun sayılı üyeleri arasında olduğu kadar Büyük Millet Meclisindeki partili Milletvekilleri arasında kümeler, zümreler, klikler kurulması ve Millet işlerinin inhisarcı bir zihniyetle yalnız bu kliklere hasredilmiş olması da bir vakıadır.

Bu vaziyetin, zaman zaman basına intikal ettiği gibi parti ile Hükûmet arasındaki ayrılıklar dolayısıyle de vuku bulduğu ve şahıs, sınıf, zümre tahakkümleriyle savaşmak esasının kabul edilmiş bulunmasına rağmen parti ve Hükûmet manzumesinin kendi bünyesi içinde bile anlayış ve savaş gücünü kaybetmiş bulunduğu acı bir gerçektir.

Bundan başka köylümüzün ve çiftçimizin yaşama seviyesini yükseltecek tedbirleri almak esaslı bir vazife sayıldığı halde, değil yaşama seviyesini yükseltmek, hatta geçen yıl memleketimizin muhtelif illerinde görülen kuraklık felâketi karşısında halkın yemeklik ıstırabını gidermek için bile çeşitli zorluklarla karşılaşılmıştır.

Seçim çevremin bulunduğu Tunceli ili ile buna civar olan Elâzığ, Bingöl ve Erzincan illerindeki halkın yemeklik ve tohumluk ıstırabını derhal gidermek için 1949 yılı içinde Ağustos ayı başında uçakla Ankara'ya geldiğim ve Parti Genel Sekreter yardımcısı, Başbakan yardımcısı, Tarım ve Ekonomi ve Ticaret Bakanlariyle temas ettiğim ve durumu bütün açıklığı ile belirttiğim halde, Tunceli'de ölümle karşı karşıya gelmiş olan vatandaşların yemeklik ve tohumluk buğday ihtiyacının, ancak ısrarla vaki ricalarımla, Sayın Başbakanın Tunceli'ye gelişinden sonra Eylül-Mart ayları içinde, binbir yalvarma ile, kısım kısım sağlanabildiği bir vakıadır.

Yine bu mevzu ile ilgili olarak Tunceli çevresindeki Mazgirt kaymakamının tel yazısı ile vaki acı bildirişi üzerine gerçekten muhtaç vatandaşlara yemeklik buğday sağlanması için Büyük Millet Meclisinde yetkili bakan arkadaşımıza vaki ricalarımı işiten diğer bir bakanımızın söylediği şu sözlerle bir vakıadır:

"Senin Kürdler mi? Ölsünler."

Gerçekte şakası bile ağır olan bu sözler karşısında bakan arkadaşımıza gereken cevap verilmiş olmakla beraber, bütün bunlar, halkdan olarak, halk için çalışmak, halkın faydasını her faydanın üstünde tutmak gibi samimi düşüncelere rağmen halk hizmetindeki kayıtsızlığın çok acı bir örneğidir.

4) Devletçilik esasları, Millî ekonomiyi bir bütün halinde geliştirmeye matuf olarak mütalaa ve tesbit edilmiş ve evvelce dar bir zihniyetle sınırlandırılmış bulunan bu mefhum içinde özel teşebbüslere yer ve değer verilmesi son kurultayda tesbit ve kabul olunmuştur.

Ancak, 1947 yılından beri geçen uzun bir zaman içinde bu yönde esaslı bir hareket olmamış ve Millî ekonomi teşebbüs ve faaliyetlerini plâna bağlamak için kurulması uygun görülen teşkilât vücuda getirilmemiştir.

Bu vaziyet, Hükûmetin bu alandaki çalışmaları yanında özel teşebbüslerin de güvenle ortaya atılmasına imkân bırakmamıştır ki bu da yıllardan beri "Devletçilik" mefhumu üzerindeki anlayışların uygulanışında parti programındaki hükümlerin savsaklandığını göstermesi itibarile, çok üzücü bir vakıadır.

5) Parti programında, din fikirlerinin devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutulması, Milletimizin her yönde ilerlemesi ve yükselmesi için başlıca muvaffakiyet amili olarak kabul edilmiş ve din anlayışı cidden vicdan işi olduğundan her türlü taarruz ve müdahaleden masun tutulmuştur.

Ancak bu esasların uygulanışında samimi hareket edilmediği ve dini telakkilerin ve itikadların irticai zihniyetle tavsih olunduğu bir vakıadır.

Buna mukabil, din fikirlerinin devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutulması hakkındaki esas hükümlere göre imam ve hatip yetiştirilmesine matuf olarak, bazı Milletvekili arkadaşlarca verilen kanun teklifi münasebetiyle o zamanki Başbakanın söylediği şu sözler de dikkate şayan bulunmuştur:

"Ben bu işe, bal gibi, seçimleri kazanmak için razı oluyorum."

Bu sözler, Büyük Millet Meclisi salonundaki parti grupu toplantısında, o zamanki Hükûmet reisinin etrafını alan arkadaşlara, özel olarak dahi söylenmiş olsa bu vaziyet ve ruhi halet parti programı ile uygulanışındaki kötü zihniyetin ve asıl parti içinde görülen irticai hareketin ve samimiyetsizliğin başka bir örneğidir.

6) Parti tüzüğünün ikinci maddesine göre partinin amacı, programdaki prensipleri Türk Milletine sevdirerek gerçekleştirmek, seçimleri kazanmak, idareyi ele almaktır.

Ancak, partiyi ve Hükûmeti idare eden bazı vazifelilerin dış görünüşlere rağmen, parti programındaki prensipleri aziz milletimize sevdirmek için toplu ve ahenkli bir şekilde çalışmadığı ve parti teşkilâtı ile genel merkez arasında samimi işbirliği sağlanamadığı gibi, değil doğu illerimizde, hatta diğer bazı illerimizde dahi parti mefhumunun mevhum bir halde bırakıldığı da hazin bir vakıadır.

Bundan başka Türk Milletinin son yıllardaki mütevekkil ve mütehammil durumuna karşı ancak 1949 yılı sonlarına doğru alınmaya başlanılmış olan bazı tedbirlerle dahi yalnız ve yalnız Milletvekili seçimlerini kazanmak hedefinin görüldüğü ve bu tedbirlerin bütün memleketi ve milleti kucaklayıcı mahiyette olmadığı, Büyük Millet Meclisinin kapanışına takaddüm eden günlerde, ekspres şekilde kanunlar çıkarılmasile de sabit bulunmuştur ki bu da, umumî efkâr önünde, parti prestiji bakımından olduğu kadar her kuruluşun üstünde tutulması gereken Türkiye Büyük Millet Meclisimizin prestiji itibarile de elemle karşılanan acı bir vakıadır.

7) Parti tüzüğünün 148'inci maddesinde, milletvekili adaylarının yüzde yetmişinin illerde ve yüzde otuzunun da merkezde, parti divanınca gizli oy ile tesbit edilmesi esası kabul olunmuş ve illerdeki yoklamaya ait esaslar da, bu madde hükmüne göre, parti divanı tarafından 1948 yılında onaylanan yönetmelikte belirtilmiş olmakla beraber, bu yönetmelik de 10.2.1950 günü, seçimlerin yenilenmesine ait karardan biraz önce, bazı özel düşüncelerle tadil edilmiştir.

Ancak, yüzde yetmiş esasının açıkça kabul edilmiş olmasına rağmen, iki Milletvekili çıkartan illerde dahi, üç, dört ve beş Milletvekili çıkaran iller gibi ancak bir Milletvekilinin aday gösterilmesi hakkı tanınmış ve diğer Milletvekilliği adaylığı yüzde otuz esasına göre parti divanına bırakılmıştır.

Bundan başka, mevzuubahis yönetmeliğin on birinci maddesine göre anayasa ve seçim kanununun men eylediği fiillerden başka parti tüzük ve yönetmeliğinin şekil ve esasına ait hükümlere riayet edilmeyerek aday seçilenler hakkındaki kararı tetkik suretiyle iptal eylemek esası kabul edildiği halde, parti yoklama kurullarına katılan delegelerin Tunceli'de olduğu gibi usule aykırı hareketleri protesto etmelerine rağmen halkın nefret ettiği ve istemediği unsurlardan aday gösterilmiş olduğu ve bu yüzden parti aday listesinin daha ilk hamlede halk nazarında çürümesine sebebiyet verildiği hazin bir vakıadır.

Esas itibarile, parti genel idare kurulundaki bazı vazifelilerin zümrecilik zihniyeti ve yaran gayreti ile giriştikleri bu hareketi iyice canlandırabilmek için Tunceli'deki durumu burada açıklamak yerinde görülmüştür.

Parti Genel Sekreterliğince, 6.3.1950 günü bütün Milletvekillerine sunulan 6/29601 sayılı genelge ile, her partili vatandaş gibi Milletvekillerinin de, yüzde yetmiş esasına göre il yoklama kurullarına müracaat edebileceği bildirilmiş ve bunun üzerine bir yandan 10.3.1950 günü Tunceli İl İdare Kurulu Başkanlığına başvurulduğu gibi 25.3.1950 günü Sayın Başbakan ile Genel Başkanvekili ve Genel Sekreter ile görüşülmüş, diğer Milletvekillerinin mahalli bazı tertipler ve tedbirlerle yoklama kurulundaki delegelerden para ile olduğu kadar diğer suretlerle de oy satınalmaya teşebbüs etmesinin ve benzeri hareketlere başka illerde de başvurulmasının Cumhuriyet Halk Partisini sarsacak, hatta yıkacak vaziyetler yaratabileceği söylenilmiştir.

Bu arada, yüzde yetmiş ve yüzde otuz esasına göre iki Milletvekili çıkarması gereken Tunceli'deki parti yoklama kurulundan, diğer Milletvekilinin partiyi değil, yalnız kendini düşünen mahalli tertip ve tedbirleri karşısında yüzde yetmiş yolu ile başarılı bir sonuca varmanın şüpheli olmasına rağmen, yedinci ve sekizinci dönemlerde Tunceli Milletvekili sıfatiyle her yıl vatandaşlar arasında dolaşmalarımın ve tanışmalarımın yarattığı geniş sevgiye ve güvene dayanarak yoklamaya girileceği bildirilmiştir.

Bu görüşmeler sonunda Genel Başkanvekili şu sözleri söylemiştir:

"Mahalli tertipler müvacehesinde yüzde yetmiş yoliyle kazanamadığımız takdirde sizi yüzde otuz esasına göre göstermek vazifemizdir; siz, Büyük Millet Meclisinin ve partimizin çalışkan ve imanlı bir unsurusunuz."

Genel Başkanvekilinden teminat almak için değil, fakat parti adaylarının Tunceli'li vatandaşlar için olduğu kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi ile Cumhuriyet Halk Partisi camiasında faydalı olacak surette, seçilmesini temine matuf samimi düşünceler ile vuku bulan bu görüşmenin sonunda, Genel Sekreterlikçe de yüzde yetmiş esasına göre çalışmak için derhal Tunceli'ye gitmek zarureti teyid edildiğinden 26.3.1950 günü seçim çevremin bulunduğu Tunceli'ye hareket edilmiş ve böylelikle gerekli çalışmalara geçilmiştir.

Ancak, değil Tunceli çevresi, Bingöl muhitinin bile iyi tanımadığı ve kavramadığı halde münhasıran Genel Sekreter yardımcısının yakini olduğu için adı geçen illere gönderilmiş olan parti bölge müfettişinin Milletvekili adaylık yönetmeliğinin onuncu maddesi gereğince, salt çoğunluk temin edilinceye kadar adaylığa ait seçimin tekrarlanması zarurî olduğu halde toplantıya katılan 117 delegeye nazaran salt çoğunluk olan 59 oydan 58 oy kazanmış bulunmama ve delegeler tarafından serdedilen itirazlara rağmen bu toplantıya mevzuubahis maddeye aykırı olarak, bir saat ara verilmesi, diğer Milletvekilinin yirmi liraya kadar oy satın almasına amil olmuş ve usulsüz olan bu hareket delegeler tarafından toplantıda söylenilen sözlerle ve Genel Sekreterliğe çekilen tel yazılar ile bildirildiği ve protesto edildiği halde, bunlara genel idare kurulunca iltifat edilmediği gibi vaziyet parti divanına dahi intikal ettirilmemiş ve böylece halkın sevmediği bir insana aday olarak parti listesinde yer verilmiş ve bu, vatandaşlar arasında haklı olarak kırgınlık ve ayrılık yaratmıştır.

Bunun üzerine bu vaziyeti açıklamak ve Elâzığ ile Bingöl'ün yeni seçimler karşısındaki karışık durumunu da duyurmak için 13.4.1950 günü uçakla Ankara'ya geldiğim ve Genel Başkanvekili ile Genel Sekretere başvurarak 14.4.1950 günü sabahı için randevu aldığım halde söz verenlerin o gün saat onbeşe kadar tegayyüp etmeleri ve parti divanına girmeden önce görüşmek imkânını da vermemeleri de partinin iç çalışmaları bakımından elemle karşılanacak bir vakıadır.

8) Parti tüzüğüne göre partinin merkezdeki çalışmaları için Genel İdare Kurulu ile parti divanı ve genel başkanlık ile kurultay yetkili cihazlar olarak kabul edilmiş ve yetmiş üçüncü maddeye göre de parti Genel Başkanının Cumhurbaşkanı olması halinde bu vazife üzerinde bulunduğu müddetçe, Genel Başkanlığın bütün yetkileri ile sorumlarının Genel Başkanvekiline ait olduğu tasrih edilmiştir.

Ancak, parti tüzüğünün bu açık hükümlerine rağmen yüzde otuz esasına göre münhasıran parti divanınca gizli oy ile tesbiti gereken Milletvekilleri adayları üzerinde ilk önce parti tüzüğüne aykırı olarak kurulan "Uç Komisyon" ve sonra da "Parti Genel Başkanı" tarafından tasarrufta bulunulmuş olduğu bütün bir vakıadır.

Parti Genel Başkanvekili ile Genel Sekreterin Başbakan ile Başbakan Yardımcısının, Büyük Millet Meclisi Başkanı ile Meclis grubundaki iki Başkanvekilinin katıldığı "Uç Komisyonun" aynı zamanda Cumhurbaşkanı olan Genel Başkandan aldığı özel talimat ile, yüzde otuz esasına göre gösterilecek adayları 15.4.1950 Cumartesi günü tesbit ettiği ve 16.4.1950 Pazar günü toplanan ve bu iş için mutlak yetkiyi haiz bulunan parti divanının, parti kurultayında ve tüzüğünde asla derpiş ve kabul edilmeyen böyle bir komisyonun sunduğu aday listesini adeta otomatik bir şekilde, yukarının temayüllerine uyarak kabul etmek istirarında kaldığı, bu vaziyetin divan üyelerinden birinin istifasına da sebep olduğu bir vakıadır.

Ancak işin bununla da bitmediği ve memleket ve millet uğrundaki eşsiz hizmetlerile aziz varlığı her zaman şayanı hürmet olan Sayın Cumhurbaşkanının Genel Başkan sıfatile parti tüzüğündeki açık hükümlere rağmen 17.6.1950 Pazartesi günü öğleden sonra saat onaltıda parti divanının çalışmaları sırasında, parti merkezine gelmesi, Cumhurbaşkanlığı bayrağı parti binasına çekilmesi suretiyle aday listesine konulmayan bazı Milletvekillerini listeye koydurmak için özel emirler verildiği müdahalelerde bulunduğu ve listeye konulan bazı Milletvekillerini de listeden kendi eliyle sildiği acı bir vakıadır.

Bu arada Cumhurbaşkanı olduğu için Genel Başkanlık yetkileri Genel Başkanvekiline ait olduğu halde İzmir'deki parti yoklama kurulunca tutulmayan bir Milletvekilinin aday gösterilmesi için Genel Başkan sıfatiyle parti tüzüğüne aykırı olarak parti teşkilâtına genelge göndermesi de teessürle karşılanacak başka bir vakıadır.

9) Birbirini kovalayan bütün bu vakıalarla bunlara benzeyen ve burada kaydedilmeyen diğer bir çok vakıalar, büyük Mustafa Kemal'in müdafaai hukuk saflarından başlayarak ve etrafindaki aziz arkadaşlarile yüce Milletimizin itimat ve muhabbetini toplayarak kurduğu Cumhuriyet Halk Partisinin program ve tüzükte yazılı ulvî ve samimî esaslara rağmen, son yıllarda tamamile şahsi ve keyfi bir gidişe kurban edildiğini göstermek itibarile daha acı bir mahiyet arzetmektedir.

Bu duruma göre esas itibarile inkılâpçı ve barışçı hüviyete sahip olan Cumhuriyet Halk Partisini sarsacak ve yıkacak surette keyfi hareket etmeğe herhangi sıfatla olursa olsun, hiç bir partilinin hakkı bulunmadığından tatlı ve acı bir çok hatıralar ile bağlı bulunduğum Cumhuriyet Halk Partisi program ve tüzük hükümlerine aykırı hareket eden unsurlarile artık bir arada bulunmaya vicdanımın sesine uyarak imkân göremiyorum.

10) Vicdanımın feveranını ifade eden bu samimi sözleri böylece tesbit ve partinin tarihine tevdi ederken vermiş olduğum bu kararın özel bir maksatla seçilmişlerile ilgili olmadığını da belirtmeyi zarurî buluyorum.

Çünkü, Tunceli'de parti yoklama kurulundaki usulsüz harekete ve genel merkezce ihtiyar ve tatbik edilen zihniyete ve muameleye rağmen aziz Tunceli halkının serbest adaylığımı koymaya matuf olarak yıldırım telgraflar ile telefonla vaki müracaatlarını yıllardan beri Cumhuriyet Halk Partisi saflarında yoğrulmuş olan mütevazı hüviyetimle, bugün için kenarda kalmayı tercih ettiğimi bildirmek suretiyle müsbet şekilde karşılamamakla da ahlâki vecibelerimi yerine getirmiş bulunuyor ve bu satırları da, bütün vatandaşlar gibi vicdan huzuru içinde oyumu kullandıktan sonra yazıyorum.

11) Bu münasebetle, Milli Mücadele günlerinden itibaren Büyük Mustafa Kemal'in feyizli mesai muhitinde şerefle geçirdiğim çalışma yılları hariç olduğu halde, değerli diğer arkadaşları arasında, Aziz İsmet İnönü'nün çalışma çevresinde, muhtelif sıfatlarla, yirmialtı yılı bulan mesai hayatımın hatırası olarak, bazı vatandaşların nazarında taşımış olduğum "İnönü'nün adamı" sözü üzerinde de durmak istiyorum.

Gerçekten, Büyük Türk Milletinin emrinde sürekli olarak çalışmış ve saçlarını ağartmış olan İnönü gibi seçkin bir Devlet adamının yanında yıllarca çalışmak imkânına malikiyeti, mütevazı hayatımın gerçek bir mazhariyeti olarak sayıyorum.

Ancak, Millî Mücadelenin başından beri muhtelif sıfatlarla geçen ve bugün otuz yılı dolduran enerjik ve dinamik çalışmalarımda ne Cumhuriyetimizin banisi Büyük Atatürk ile diğer arkadaşlarına, ne de inkılâp saflarında çalıştığım Sayın İsmet İnönü ile Cumhuriyet Halk Partisine hiçbir zaman yük olmadığım gibi onların yanında bulunmakla geçen hizmet günlerimde de "Onların adamı", "İsmet İnönü'nün adamı" olarak değil, onların da hizmetinde bulunduğu "Aziz Türk Milletinin adamı ve hadimi" olarak çalışmak imkânını bulmakla derin bir bahtiyarlığa erişmiş bulunuyorum.

12) Bu arada, yeni Milletvekili adaylarına ait listenin Genel Başkanvekili imzasile yayınlanmasından sonra, belirttiğim mevzuubahis vaziyetlere rağmen, Cumhuriyet Halk Partisinin gelecekteki çalışma hamleleri için Sayın Genel Başkana tel yazısıyle vaki samimi bildirişlerime karşı olan en ufak bir ilgi gösterilmemesi teessürle karşılanıyor ve bu vaziyet muvacehesinde şimdiye kadar inanla programına bağlı bulunduğum Cumhuriyet Halk Partisinin, bundan böyle, benim naçiz hizmetlerimden istiğna etmiş olduğuma kanaat getirmek suretile, saflarından uzaklaşmayı zarurî buluyorum.

Bu itibarladır ki, mevzuubahis sebeple olduğu kadar, açıkladığım diğer sebepler dolayısiyle de, bu günden itibaren Cumhuriyet Halk Partisinden ayrıldığımı teessürle bildirir, samimî saygılarımı tekrarlarım.

Tunceli Milletvekili
Necmeddin Sahir Sılan

II. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ'YE SUNULAN RAPORLAR (1952-1953)

ERZİNCAN İLİ PARTİ TEŞKİLÂTIMIZIN DURUMU (1952)*

Yazan: Necmeddin Sahir Sılan

20 Ağustos 1952

Demokrat Parti Genel İdare Kurulu
Sayın Başkanlığına

Erzincan il merkezinde partililer arasındaki ayırıcı temayüllerle hareketleri yerinde tetkik ve tahkik etmek ve mevzuubahis vaziyetleri önlemek için, Genel İdare Kurulumuzun 7 Temmuz 1952 günündeki toplantısında verilen karar ile telâkki edilen emirleri üzerine, Genel İdare Kurulu Temsilcisi sıfatiyle, Erzincan'da gerekli incelemelerde ve temaslarda bulunulmuştur.

Bu vesile ile, Erzincan iline bağlı Ilıç, Kemah, Kemaliye, Refahiye ve Tercan ilçeleri de dolaşılmak suretiyle, Parti teşkilâtımızın durumu gözden geçirilmiştir.

Bu esaslar dâhilinde hazırlanmış olan raporumu ilişik olarak sunarken saygılarımı da arzederim.

Necmeddin Sahir Sılan

* Fon Kodu: NSS, Seri No: 02.04.01, Dosya No: 8, Belge No: 163.

İçindekiler

I. Parti Teşkilâtımızın Durumu 401
1) Erzincan İl Merkezi 401
2) Ilıç İlçesi 409
3) Kemah İlçesi 411
4) Kemaliye İlçesi 415
5) Refahiye İlçesi 419
6) Tercan İlçesi 422
II. Son Sözler 428

I. Parti Teşkilâtımızın Durumu

Erzincan ili çevresindeki Parti teşkilâtımız, bu gün, genel olarak, kendini hissettirecek bir vaziyette bulunmaktadır. Ancak, bu teşkilâtın, Parti tüzüğümüzde tesbit edilen esaslara tamamiyle uygun bir şekilde olduğu iddia ve ifade edilemez. Bu itibarla, vaziyeti daha esaslı şekilde mütalâa edebilmek için, teşkilâtımızın durumunu, il merkezine ve ilçelere göre, gözden geçirmek daha uygun görülmüştür.

1) Erzincan İl Merkezi

Demokratik hamlelerle mütenazır olarak Erzincan il merkezinde kurulmuş ve bir çok safhalar geçirmiş bulunan Parti teşkilâtımızın, 20 Mayıs 1952 günü akdeylediği altıncı il kongresinden önce, diğer bâzı illerimizde olduğu gibi, iki hizbe ayrılmış olduğu teessürle tesbit edilmiştir.

Mahiyeti itibariyle İl İdare Kurulunun kendi bünyesinde olduğu kadar il merkezinde, merkez ilçesi kongresi seçimleriyle başlamış olan hizipleşme hareketi, teşkilât itibariyle en iyi ve ileri durumda bulunan Tercan ilçesindeki Parti teşkilâtımıza da sirayet etmiş, böylelikle ihtilâf genişlemiş, Tercan ilçesinde akdedilen kongre toplanış tarzı ve delege seçimleri itibariyle, il idare kurulunca usulünde görülmemek suretiyle aradaki ayrılık daha hâd bir şekil almıştır.

Ancak, mevzuubahis ihtilâflarda dikkati çeken ve türlü bakımlarla tehlikeli görülen en önemli nokta, Erzincan Merkez İlçesi Kongresindeki idare kurulu seçimlerinde Alevi Türklerin çokluğu kazanmış olması hasebiyle, bu seçimlerde başarı elde edemiyenler tarafından ortaya Türklük-Kürtlük gibi, Sünnilik-Alevilik gibi bir mevzuun atılmış bulunması olmuştur.

Bu itibarla, kongreye takaddüm eden günlerde vaki temaslarda, parti programımızın onüçüncü maddesindeki esaslara göre, partimizin her türlü ayırıcı temayülleri şiddetle reddettiğine işaret edilmek suretiyle partililer arasında ayrılık yaratan, vatandaşlar arasında derin infialler uyandıran bu tarz telâkki ve tavsiften içtinap edilmesi lüzumu, bu fikri yayanlara ihtar ve telkin edilmiş ve böylece merkez ilçesi kongresindeki seçimlerle parti saflarında ve kademelerinde vazife almış olanlar da münasip şekilde konuşmalarla tatmin ve teskin olunmuştur.

Böyle bir vaziyet ve ruhî halet içinde toplanan il kongresindeki çalışmalarda ise tüzük hükümlerine azami surette riayet ve dikkat edilmek suretiyle

muhtelif hizipler arasında görüş ve anlayış birliğinin tesisine uğraşılmış, toplanış tarzı ve delege seçimi itibariyle itiraz olunan Tercan ilçesi kongresine ait ihtilâf, delegelerin bir kısmı kabul edilmek suretiyle, hallolunmuş ve yeni il idare kurulu da, altısı yenilerden, üçü eskilerden seçilmek suretiyle, vazife başına getirilmiştir.

Bu münasebetle, Parti tüzüğümüzdeki esaslar dâhilinde ve tam bir mesai ahengi içinde çalışılması, eski işlerin ve hâdiselerin unutulması, partimize serbest vatandaşlar arasında sevgi ve ilgi sağlanması ve teşkilâtın, önümüzdeki büyük seçim mücadelelerine göre yeniden gözden geçirilmek suretiyle şimdiden hazırlanması için yeni il idare kuruluna gerekli tavsiye ve ricalarda bulunulmuştur.

Bu arada, hissî hareketlere asla yer verilmemesi, şu veya bu mülâhaza ve sebeple her hangi bir partilinin "Alevi" hüviyeti veya şu ve bu şekildeki hareketi itibariyle partiden ihracına matuf her hangi bir hareketten, bu günün şartları içinde, içtinap edilmesi lüzumu da yeni vazifelilere hatırlatılmış, rica edilmiştir.

Esas itibariyle bütün bu hususları hüsnü telâkki etmiş olan yeni il idare kurulu aradan kısa bir zaman geçtikten sonra Erzincan merkez ilçesinden başka yeni bir merkez ilçesi kurulması için yazılı bir teklifte bulunmuş ve teşkilâtın takviyesine matuf olarak telâkki edilen bu teklif de genel idare kurulumuz tarafından müsbet şekilde karşılanmıştır.

Ancak, yeni merkez ilçesinin teşkilindeki maksadın, teşkilâtı takviye mahiyetinde gösterilmekle beraber, gerçekte, esasen mevcut olan ve merkez ilçesi kongresince merkez ilçesi idare kuruluna seçilmiş bulunan Alevi vatandaşları vazifeden uzaklaştırmak ve merkez ilçesini dağıtmak, bu suretle Erzincan il merkezindeki parti teşkilâtımızı güya tasfiye etmek esasının güdülmüş olduğu, vaki müracaatlardan anlaşılmış ve yaratılan hava bakımından esas itibariyle çok zararlı telâkki edilen bu tarz hareket, Genel İdare Kurulumuz tarafından tetkik ve tahkik mevzuu olarak mütalâa edilmiştir.

Bu itibarla, Erzincan il merkezindeki incelemelerde ilk önce bu noktalar üzerinde durulması zaruri olmuş ve bu mevzuun ehemmiyeti ve mevcudiyeti yanında yeni il idare kuruluna seçilmiş olan eski üç üyeden ikisinin ve daha ziyade il idare kurulu eski başkanının ve merkez ilçesinden bir kaç partilinin partiden çıkarılması için fiilî teşebbüslere geçilmiş olduğu tesbit edilmiştir.

Merkez ilçesi idare kurulu başkanı ve bâzı üyeleriyle vaki temaslarda, yeni il idare kurulundan iki üyenin, merkez ilçesi idare kuruluna toptan veya

münferiden çekilmesi için muhtelif zamanlarda telkinlerde ve tekliflerde bulunulduğu öğrenilmiştir.

Bu vaziyet, il idare kurulu ile olan görüşmelerde sarahaten kabul edilmemekle beraber mevzuubahis elemanlarla işbirliğine türlü sebeplerle imkân görülemediği ifade edilmiş ve bu suretle istifaya davet keyfiyeti yanında yeni il idare kurulunun, parti tüzüğümüzde tesbit edilen esaslar dâhilinde, merkez ilçesi idare kurulu ile temas etmediği anlaşılmıştır.

Böylelikle, il idare kurulunun, bir çatı altında bulunulduğu halde, merkez ilçesindeki vazifelileri asla değerlendirmediği ve bu suretle parti camiası içinde matlup olan güven ve sevgi duygularının zedelendiği ve karşılıklı olarak hüsnü münasebet imkânlarının münselip olduğu tesbit edilmiş, yeni bir merkez ilçesi kurulmasına matuf tedbir ve teklifin de ilk merkez ilçesini tamamiyle dağıtmak emeliyle vukubulduğu kanaati hâsıl olmuştur.

Bu vaziyet muvacehesinde, parti menfaatleri ve prestiji itibariyle olduğu kadar bu gün, eski şehir kısmından başka, muvakkat şehir, pavyonlar ve yeni şehir halinde dağılmış ve kilometrelerce yayılmış bulunan Erzincan il merkezi ile buna bağlı yüzden fazla köyde parti teşkilâtımızı esaslı şekilde tanzim ve idare edebilmek için birinci merkez ilçesi teşkilâtının yanında ikinci merkez ilçesi teşkilâtının da faaliyette bulunması lüzumu telkin ve tavsiye ve böylece vaziyet telif ve idare edilmiştir.

Bunun üzerine, eski ve yeni merkez ilçesi idare kurullarının çalışma sahalarının da şehir merkezi ve köyler itibariyle tesbit ve tayini suretiyle vaziyetin kısmen olsun düzenlenmesi sağlanmış ve Türklük-Kürtlük davası halinde yanlış ve tehlikeli telâkkilere yol açmış olan hareketlerin de böylece kısmen olsun önlenmesine çalışılmıştır.

Bu arada, parti binasında il idare kurulu ile resmî toplantı halinde ve il idare kurulu üyelerinin iki ve üç grup halinde ayrı ayrı ziyaretleriyle vukubulan hususî görüşmelerde, son il kongresindeki meşru seçimlere rağmen parti haysiyetimizi dışarıya karşı zedeliyecek şekilde devam etmekte olan hizipleşmenin sebepleri üzerinde durulmuş ve bu hususiaki vaziyet şu suretle tesbit edilmiştir:

"İl idare kuruluna yeniden seçilmiş olanlara göre, yeni il idare kurulunda da üye sıfatiyle bulunmakta olan eski başkan ve iki arkadaşiyle olduğu kadar merkez ilçesi idare kurulundaki arkadaşlarla işbirliği edilemez, eski başkan ile ilçe idare kurulunda bulunanlar Aleviliğe istinat etmekte ve Alevi hüviyet taşımaktadır. Hatta eski il idare kurulu başkanı, komünist, telâkkilere bağlı

bulunmaktadır. Bu itibarla bunların idare kurullarındaki vazifelerden ve hatta partiden uzaklaştırılmaları gerektir."

"İl idare kurulunun eski başkanı ile diğer arkadaşlarına göre, son kongrede meşru seçimle vazife başına gelmiş olduklarından dolayı tam bir ahenkle çalışılması gerektiği halde yeni seçilmiş olan arkadaşlarımızın kendileriyle işbirliği etmemelerinde ve kendilerinin bulunmadıkları veya haberdar edilmedikleri toplantılarda bâzı kararlar vermelerinde şahsî ve hususî mülâhazaların tesiri olduğu sanılmakta ve kendilerinin Sünni olduğu halde merkez ilçesi kongresi seçimlerinde parti camiasındaki Alevi vatandaşların vazife başına geçmiş olmaları üzerine, merkez ilçesinin eski başkanı olan ve şimdi il idare kurulunda bulunan arkadaş tarafından Türk-Kürt meselesinin yaratılmış olduğu ve bu hareket tarziyle partinin mevcudiyetiyle oynanmakta olduğu ileri sürülmektedir."

İl idare kurulu eski başkanı Eyüp Bezirci, il kongresine takaddüm eden günlerde, Alevilere karşı tatbik edilmek istenilen muameleleri önlemek için vaki müdahalelerini duyan partili Alevilerin kendisini ve arkadaşlarını desteklemiş olmalarının, Türklük-Kürtlük mevzuunu tahrik etmekte oldukları şeklindeki isnatlara vesile telâkki edildiğini ve bunun bir silâh olarak kullanıldığını söylemiştir.

Bu arada, il idare kurulu eski başkanı yine kendisine matuf olan "komünistlik" hususundaki isnatların da, evvelce Demokrat Partinin kuruluş safhasında Cumhuriyet Halk Partisi mensupları tarafından ileriye atılmış olduğu halde şimdi, sahsî garaz ve maksatlarla, Demokrat Partili arkadaşları tarafından vukubulmakta olduğunun telehhüfle, teessürle ve hatta nefretle ifade eylemiş, kendisinin vatana, rejime ve partiye sadakatle bağlı olduğunu teyit etmiştir.

Bütün bunlar, Erzincan'daki parti teşkilâtımızın bugün müsbet bir durumda olmadığını göstermesi itibariyle hüzünle karşılanacak mahiyette görülmüştür. Ancak, resmî ve hususî şekilde vukubulan temas ve görüşmelerde, parti saflarında feragatle, imanla ve karşılıklı anlayışla çalışmak suretiyle muhaliflerin ve serbest vatandaşların önünde parti prestijimizi korumak, halkın partimize karşı sevgi ve ilgisini sağlamak lüzumu taraflara hatırlatılmış, elbirliğiyle çalışılması tavsiye ve telkin edilmiştir.

Böylece, muvakkat bir zaman için çalışma ve iş birliği sağlanabileceği ümit edilmekle beraber Erzincan İl İdare Kurulu, bugün arzetmekte olduğu vaziyet itibariyle bulunduğu kadar birbirlerine güvenmemeleri, inanmama-

ları ve kaçamak kararlar vermeleri yüzünden, parti içindekileri olduğu gibi parti dışındaki vatandaşları da tatmin etmekten uzak bulunmakta ve bu halin bir gün, genel idare kurulumuzu, yeni ve muvakkat il idare kurulu teşkili zaruretiyle karşı karşıya bırakması melhuz görülmektedir.

Esasen, genel olarak, ne dün iş başından ayrılan, ne de bugün il kongresince vazife başına getirilmiş olan il idare kurullarının il çevresinde ve muhtelif ilçelerdeki parti teşkilâtımızla ilgilenmedikleri ve ilgilenemedikleri de vaki temaslardan ve görüşmelerden anlaşılmış ve bunda kayıtsızlıktan başka parasızlığın, vasıtasızlığın da büyük payı olduğu tesbit edilmiştir.

Bugün muhalefet saflarında bulunan siyasî teşekkülün, Cumhuriyet Halk Partisinin, dün, 1950 seçimlerinde Erzincan il merkezindeki kasasında bulunan kırk bin liraya mukabil Demokrat Partimizin maddî bakımdan ne kadar zorluklar içinde çalışmalara koyulduğu bir hakikat olduğu kadar bu gün mevzuubahis muhalefet teşekkülünün görmekte olduğu yardıma ve jip arabasına mukabil Demokrat Partimizin bugün dahi para ve vasıtadan tamamiyle-mahrum bulunduğu ve Parti tüzüğümüzün altmış birinci maddesinde yazılmış olmasına rağmen teşkilât kademelerimizin temin edecekleri farzedilen gelirlerden yüzde onunu üst kademelere göndermelerine fiilen ve maddeten imkân olmadığı gibi aksine merkezden yardım beklemekte bulunduklarına da işaret etmek yerinde görülmüştür.

Bu arada, teşkilâtımızın vatandaşlarla olan temas ve münasebetleri de gayet dar ve muayyen bir sahaya maksur bulunmaktadır. Bugün Erzincan il merkezinde ticarî ve iktisadî hareketlerle ilgili muhtelif zümre ve şahsiyetler parti teşkilâtımızın dışındadır. Bunlardan partimizin saflarında gerektiği şekilde faydalanmak için il idare kurulu tarafından esaslı hiç bir teşebbüs ve faaliyet görülmediği gibi bu yönde vukubulan hususî yoklamalarda da parti il idare kurulunun çekici ve sürükleyici şahsiyetlerden teşekkül etmemesinin tesiri olduğu anlaşılmaktadır.

Ticaret hayatında malî kudret ve şahsî hüviyetleri itibariyle ileri durumda olan bir manifatura tüccarının, bu vaziyette Demokrat Partiye intisap etmek istemediğini, fakat demokrat iktidarımızın müsbet çalışmaları hasebiyle gelecek seçimlerde Demokrat Partiyi iltizam etmek kararında olduğunu söylemesi dikkate şayan görülmektedir.

Esas itibariyle 1950 yılında Cumhuriyet Halk Partisinin Alevi Türklere tatbik ettiği manevî baskı yüzünden kaybedilmiş olduğu söylenilen Erzincan Milletvekili seçimlerinin 1954 yılında Demokrat Partimiz tarfından mutlak surette kazanılması için Erzincan ilimizde daha geniş ve esaslı faaliyetlerde

bulunulması katî bir zaruret olduğu halde, il idare kurulunun yeni başkanı Nusret Bayındır ile diğer partililer ve serbest vatandaşlar tarafından da söylenildiği ve tasdik edildiği veçhile, Parti teşkilâtımızın şimdiki durumu ıslah edilmediği takdirde seçimleri kazanmamak gibi büyük bir tehlike ile karşılaşılması melhuz bulunmaktadır.

Çünkü Erzincan il merkezinde, genel olarak, oldukça aydın bir zümre vardır ve bu zümre içinde, siyasî cereyanlara iştirak etmemekle beraber, muhitteki tesiri itibariyle, kor merkezi ile buna bağlı on altı kadar askeri birlik camiasındaki subaylar umumî efkâra nâzım olabilecek vaziyettedir. Bunların kendi aralarında, yerli ailelerle temaslarında Hükümet ve Parti faaliyetleri tabiatiyle söz konusu edilmekte, Cumhuriyet Halk Partisindekilerin sempatik hareketlerine ve kucaklayıcı teşebbüslerine rağmen Demokrat Partimizin bünyesindeki hizipleşmeler ve çekişmeler, Hükümetimizin müsbet faaliyetleri hasebiyle Demokrat Partimize sempati duyanların bile ihtiyat ve teenni ile hareketine müessir olmaktadır.

Aydın zümre içinde bulunan siviller arasında adalet mensupları ile diğer Hükümet memurları ve bunların yanında da yerli memurlar ön saflarda gelmekte, ancak bunlardan her hangi bir sebeple Hükümet ve parti işlerinden dolayı incinenler ruhen muhalefet teşekküllerine temayül gösterdikleri gibi bu gibiler, halk ile olan temas ve münasebetlerinde, işleri çıkarış tarzları veya sözleriyle vatandaşlara Demokrat Parti lehine değil, aleyhine olarak telkinlerde bulunmaktadır.

Bu aydın zümre mensuplarından başta adalet cihazı içinde bulunanların son zamanlarda kurmuş oldukları Şehir Kulübü'nü, bütün iddiaların hilâfına, Cumhuriyet Halk Partisinin gelecekteki faaliyetleri için bir yuva halinde telâkki etmek ve bu itibarla Demokrat Parti mensuplarının bu teşekkül ile yakından ilgisini sağlamak türlü bakımlarla faydalı bir hareket olarak mülâhaza edilmektedir.

Şehir Kulübü'nün kuruluşuna Vali'nin şahsen muarız kalmış olması, bir temel atma merasiminde Cumhuriyet Halk Partisi il idare kurulu başkanı olan belediye başkanının her hangi bir sebeple bulunamaması üzerine merasimi bir vesile ile başka bir güne bırakması, Erzincan'da bulunduğumuz günlerde Vali'nin iki defa partimizin binasına gelmek suretiyle birer saatten fazla kalması, partililerle görüşmesi, köylerin içme suları ve yolları ile samimi şekilde ilgilenmekte olması parti iktidarımızın emrinde, partimize mütemayil bir hüviyetle vazifesini görmekte olduğu kanaatini uyandırmıştır.

Ancak, iki aydan beri partimizin il idare kurulu başkanlığını da uhdesine almış olan belediye başkanının, daha ziyade belediyeye ait muhtelif işler vesilesiyle, vali aleyhindeki sözlerinin ve düşüncelerinin valiye intikal ettirilmiş olmasından dolayı vali ile belediye başkanı arasında husule gelen açıklık ve soğukluğun muhitte, vali lehinde olan vatandaşlar arasında ayrı bir huzursuzluk teşkil etmekte bulunduğu ve belediye başkanının vali hakkında tarafsız görülmiyen sözlerine ve düşüncelerine il idare kurulundaki bâzı arkadaşlarının dahi iştirak etmediği tesbit olunmuştur.

Bu münasebetle, vali ve belediye başkanı mevzuu vesilesiyle, diğer önemli bir konuya temas edilmesi uygun görülmüş ve Erzincan halkının partimize ve Hükümetimize karşı müçtenip ve muhteriz duruşunda âmil olan önemli sebeplerden birinin de Cumhuriyet Halk Partisi iktidarından müntekil ıstıraplı işlerin başında gelen pavyonlar-kurma evler meselesi olduğu anlaşılmıştır.

Erzincan ilimizde zelzeleden evleri yıkılmış olanlara 5243, 5594 sayılı kanunlar gereğince inşa edilmiş bulunan evlerin maliyet bedellerinin yüksekliği hakkında 4 Ekim 1950 günü Erzincan'ı ziyaret etmiş olan Sayın Cumhurbaşkanımızla Başbakanımıza halk tarafından vaki şikâyetler ve dilekler üzerine mevzuubahis bedellerin, Hazinenin zararını mucip olmıyacak şekilde, tenzili ve bir hal şekline raptı için, o zaman orada bulunan Türkiye Emlâk Kredi Bankası mümessili ile mevzuubahis seyahate katılmış bulunan Ziraat Bankası Genel Müdürüne vaki tebliğlere ve hazırlanan raporlara rağmen, bugüne kadar müsbet bir netice sağlanamamış olması vatandaşlar arasında ciddi ıstırap mevzuu olarak devam etmekte bulunmuştur.

Muhtelif kanunî hükümlere göre inşa edilmiş bulunan bu takma evlerin dayanma süreleriyle alış ve satış değerleri ve irat kıymetleri hakkındaki rapora göre bugün bakımsızlıktan dolayı yıpranmıya başlamış olan altı yüz elli iki kurma evin yirmi yılda ödenmesi şartiyle, altı bin lira üzerinden borçlandırılmak suretiyle, tabii bir satış kabiliyeti olabileceği sanılmakta ve üç tip üzerine kurulmuş olan bu evlerin maliyetinin yüzde ellisi nisbetinde ucuzlatılması ve umumî maliyete nazaran Hazinenin üç milyon lira kadar bir külfeti kabul etmesi şartiyle bu işin halli kabil olabileceği ifade edilmektedir.

Ancak, Hazinenin zararı müeddi olacak olan bu işin, sonuçlandırılması bu hususta hazırlanan kanun teklifinin Büyük Millet Meclisince kabulüne bağlı olduğu kadar, aradan geçen zamana ve verilen vaitlere rağmen, hâlâ halledilememiş olması Demokrat Partimiz ve iktidarımız aleyhinde genel

olarak hoşnutsuzluk yaratmış bulunmaktadır. Bu itibarla gelecek seçimlerden önce, hatta 1953 yılı içinde bu mevzuun vatandaşları tatmin edecek şekilde halli isabetli bir hareket olarak mütalâa edilmektedir.

Baştan başa yıkılan ve bugün eski şehir kısmından başka muvakkat şehir, pavyonlar ve yeni şehir halinde Trabzon caddesi üzerinde, güneyden kuzeye doğru, üç grup olarak uzanan yeni Erzincan'ın belediye hareket ve faaliyetleri de türlü bakımlarla halk arasında söz konusu olmakta ve belediyenin çalışmalarının bütün vatandaşları tatmin edememesi gayet tabii bulunmaktadır.

Ancak, muhalefet teşekkülüne mensup üyelerin de bulunduğu belediye meclisinde Demokrat Partililerin, Parti tüzüğümüzde tesbit edilen esaslara göre, mesai ahengini sağlıyamamış olması ve üyelerle belediye başkanı arasında zaman zaman çatışmalara rastlanılması da Demokrat Partimizin aleyhinde bir takım konuşmalara vesile olmakta ve bu arada il idare kurulu eski başkanının, Kütahya ile Eskişehir ve Sivas'ta dahi gazete çıkarmakta olan bir gazeteci ile ortak olarak tesis ettikleri ve özel idareden kiraladıkları matbaada çıkarmakta olduğu Demokrat Erzincan gazetesinde belediye işlerinden dolayı belediye başkanının tenkitlere maruz kalması halk arasında, partililer arasında müsbet ve menfi bâzı fikirlere ve cereyanlara yol açmaktadır.

Vakıa, belediye başkanının son il kongresinden sonra yeni il idare kurulu başkanı olması, aradaki esaslı görüş ayrılıklarına rağmen, bu neşriyatın şiddetini azaltmış bulunmaktadır. Ancak, bu hal, daha ziyade partililer arasında mesai ahengine matuf samimi telkin ve ricalarla sağlanabilmiş olmakla beraber parti ve belediye başkanlığı sıfatlarının bir partili uhdesinde birleşmesi de bugün çok mahzurlu bir vaziyet yaratmış, belediyenin gerektiği şekilde murakabe edilmemesi için parti ve belediye başkanlığının kasten birleştirilmesi gibi bir telâkkinin halk arasında uyanmasına ve yayılmasına sebep olmuştur.

Esas itibariyle, ilmi hüviyetine ve Erzincan'ın eski bir ailesine mensubiyetine rağmen herkes için her türlü sözlerin sarfedildiği bu geniş hürriyet rejimi içinde, belediye ve parti başkanına da türlü sözler söylenilmesi, aile harimine kadar dil uzatılması, parti il idare kurulu ikinci başkanı ile diğer bâzı üyeler hakkında da çeşitli sözler söylenilmekte olması, yukarıdan beri tesbit edilen sebeplerden başka, Parti tüzüğümüzdeki hükümlere göre, Erzincan il merkezinde gerektiği şekilde partimize sevgi ve ilgi toplanmasına imkân bırakmamıştır ki bütün bunlar gerçekten üzülecek mahiyet arzetmekte bulunmuştur.

Ancak, buna mukabil Erzincan il merkezine bağlı bucaklarla bunların çevresindeki köylerde demokrat iktidarımıza ve partimize karşı cidden güven ve sevgi beslenmekte ve gösterilmekte olduğu da memnunlukla görülmektedir.

Erzincan il merkezine bağlı Cencige bucağına tâbi Molla köyü ile Zatkig, Mığısı, Karatuş, Cencige, Girlevik köylerinde Demokrat Partililerle olduğu kadar Cumhuriyet Halk Partili ve serbest vatandaşlarla vaki görüşmelerden mütehassıl kanaatimize göre köylüler büyük bir çoklukla Demokrat Partimizin saflarında yer almış bulunmaktadır.

Bu vaziyeti teyit eden Cumhuriyet Halk Partililer ve serbest vatandaşlar da demokrat hemşehrileriyle aralarında dirlik ve düzenlik olduğunu belirttikten sonra demokrat iktidarımızın köy yolları ile köylerin içme sularını sağlamak ve zirai mahsulleri değerlendirmek gibi yardımlardan kendileri de faydalandıkları ve faydalanacakları için, siyasî kanaatlerindeki ayrılıklara rağmen, teşekkürlerini ifade etmektedir.

Bu itibarla, Erzincan il merkezindeki aydın zümreyi, tüccar ve esnafı partimiz saflarına çekmeye matuf ciddi çalışmalar yanında köy içme suları ile köy yolları için 1953 yılında Erzincan ilimize daha geniş ödenek ayrılması, Fırat'ın ıslah ameliyeleri ile Erzincan veya Pekeriç ovasında şeker fabrikası tesisi, hatta Tercan ilçesinde bulunduğu öteden beri söylenilen petrol arama işlerine, başlangıç mahiyetinde de olsa, teşebbüs edilmesi suretiyle köylü vatandaşlarımızın daha geniş şekilde kucaklanması isabetli birer tedbir olarak düşünülmüştür.

Bu arada, halen işletme safhasına geçilmek üzere bulunan Sümerbank iplik fabrikası ile Demokrat Partimizin ve Hükümetimizin daha yakından alâkalanması suretiyle bu çevrede işçi hareket ve faaliyetlerinin daha iyi bir şekilde düzenlenmesi, bu sınaî teşekkülün, muhalefet hesabına, şimdiden başlanıldığı tarzda, bir siyasi ocak hüviyeti almaması için hassasiyetle takip edilmesi temenniye şayan bulunmuştur.

2) Ilıç İlçesi

Erzincan ili içinde, nüfus kesafeti bakımından ileri durumda olmamakla beraber, yaşıyanların büyük bir kısmını Alevi vatandaşların teşkil etmekte bulunması hasebiyle, kendine göre ayrı bir özellik taşımakta olan Ilıç ilçesinde parti teşkilâtımız, ilçe idare kurulunun bünyesi itibariyle, ahenkli bir durumda görülmüştür.

Kuruçay, Büyük Armudan ve Kuskışla adlarını taşıyan üç bucak içinde, mülkî teşkilâta göre kurulmuş bulunan altmış yedi muhtarlık ile beş mezra olmak üzere, tesbit edilen yetmiş iki köyden yalnız elli beş köyde parti teşkilâtımızın bulunduğu ilçe idare kurulumuzla vaki temaslardan anlaşılmıştır.

Ancak, adı geçen bucak merkezlerinde parti yapısı bulunmadığı gibi mevzuubahis teşkilâtımızın parti tüzüğü ile kâğıt, defter vesaire gibi ihtiyaçlarının temin edilememiş olduğu, bucaklardaki teşkilât kademelerimizin mühürleriyle flama ve bayrakları, kimlik ve rozet gibi temsili vasıtaları da olmadığı öğrenilmiştir.

Bunlardan başka üyelerin adlarını ve diğer vasıflarını belirten kütük defterlerinin de bulunmadığı, bazı yerlerde, gayet küçük ve çizgili okul defterleri üzerinde üyelerin adlarının sıralanmış bulunduğu ve her yerde bulunması gereken, üyelerin kayıtlarına esas teşkil eden taahhütnamelerin bile olmadığı tesbit edilmiş ve yazılı bulunan üyelerden Ilıç ilçesi merkezinde ilk kuruluşta yalnız iki ay alınabildiği söylenilen aidatın bu gün ilçe merkezinde olsun, bucak ve köylerde olsun, hiç bir üyeden alınmamakta ve alınamamakta olduğu ilçe idare kurulu ile olan görüşmelerden anlaşılmıştır.

Ilıç istasyonunda bulunan memurlar da dahil olduğu halde ilçe merkezinde tesbit edilen yedi yüz nüfusa nazaran 1950 seçimlerinde tesbit edilen üç yüz kırk seçmenden takriben yüz ellisinin kadın olduğu, belediye seçimlerinde oyunu kullanamamış olan on dokuz seçmen dışında yüz elli iki seçmenin Cumhuriyet Halk Partisine, yüz altmış dokuz seçmenin Demokrat Partimize oyunu vermesi suretiyle adaylarımızın kazanmış bulunduğu öğrenilmiştir.

Ancak, Ilıç ilçe merkezinde, üyelere ait kütük defteri üzerindeki incelemelerime göre, Demokrat Parti saflarında bugüne kadar yirmi dokuz vatandaşın kayıtlı bulunduğu teessürle görülmüş ve ilk kuruluş devresine ait olan bu üye sayısının, ilçe idare kurulunun çalışmalariyle ve vatandaşların sevgi ve alâkaları sağlanmak suretiyle, daha ziyade arttırılması lüzumu tavsiye ve rica edilmiştir.

Ilıç ilçe idare kurulu, üye sayısının az olmasını, muhitin icap ettirdiği zaruretlerle ve kadınların adlarını siyasî teşekküllerde yazdırmamalarına matuf müteenni ve müçtenip hareketlerine atfetmek istemiş ve ilçenin merkez ve köylerinde yaşıyan bütün vatandaşların yüzde sekseninin Demokrat Partiye yazılması kabil olduğunu ve fakat kayıt işlerinde gerçek demokrat zihniyete

ve telâkkiye sahip olanların nazara alındığını ifade etmek suretiyle bir izah tarzı bulabilmiştir.

Ancak, bu izah şekli bir an için müsbet vaziyette ve hüsnü suretle telâkki edilmiş olsa dahi, Ilıç ilçe merkezindeki kütük defterinde görülen yirmi dokuz üye sayısının, adı geçen ilçedeki teşkilâtımız itibariyle tatmin edici mahiyetten uzak olduğunu söylemek, hakikatleri belirtmek itibariyle, daha doğru bir hareket olarak mütalâa edilmiştir.

Vakıa, ilçe idare kurulundaki görüşmelerde mevzuubahis edildiği ve vazifeli arkadaşlara da itiraf ve kabul ettirildiği üzere, Demokrat Parti iktidarımızın, daha ziyade köylü vatandaşlarımızı kucaklamaya matuf olan çeşitli hizmet hamleleri ve başarılı faaliyet merhaleleriyle 1954 yılı içinde karşılaşılması mukadder olan büyük seçim mücadelesinde müsbet sonuçlara ulaşması kuvvetle melhuz bulunmaktadır.

Ancak, Demokrat Partimizin, demokrat iktidarımızın çalışmaları yanında, esas bünyesi ve teşkilât itibariyle kuvvetli olması, saflarındaki üyeleri iyice tanıması ve yeni ve imanlı üyelerle saflarını kuvvetlendirmesi ve seçim mücadelelerine bu suretle şimdiden hazırlanması ve taze kuvvetlerle girişmesi de mutlak bir zaruret olarak telâkki edilmektedir.

Bu itibarla, Ilıç ilçesindeki Parti teşkilâtımızın dahi bu esasları sağlıyacak surette düzenlenmesi ilçe idare kurulundaki vazifelilerden rica edilmiştir.

3) Kemah İlçesi

Eski feodal idarelerin tipik bir örneği olarak ifade edilebilecek şekilde habis ruhlu bir derebeyinin, milletvekili sıfatı da üzerinde olmak suretiyle ve bütün nüfuzuyla hâkim bulunmakta olduğu Kemah ilçesinde, Demokrat Partimizin ilk kuruluş devresinde çekilen mahrumiyetlerin ve zorlukların, demokrat iktidarımıza rağmen, bugün dahi devam etmekte olduğu ilçe idare kurulunda vazifeli arkadaşlarla vaki görüşmelerde tesbit edilmiştir.

Diğer bir çok yerlerde olduğu gibi, kira bedelinin ödenememekte olması hasebiyle, Parti başkanının sahibi bulunduğu mütevazı binanın çatısı altında iş oldukça ve imkân bulundukça toplanan ilçe idare kurulunun, ilk kuruluş gününden beri tüzük, masa, sandalye, yazı takımı, kâğıt ve defter gibi zaruri vasıtalar bir yana hatta partimizin remzini taşıyan bir flâmaya, bir bayrağa sahip olamadığı anlaşılmış ve esas itibariyle kayıtları mahdut olan üyelerden aidat alınamadığı gibi aidat talebinde bulunanların partiden uzaklaşmasının melhuz olduğu öğrenilmiştir.

Ancak, ne bu suretle, ne de yardım yoliyle para elde edilememekte olması, alt ve üst kademelerle gereken haberleşme masraflarının ödenmesine imkân bırakmadığı gibi, gelirleri esasen dar olan üyeler için maddî bir külfet teşkil etmekte bulunmuş ve ilçe idare kurulunun, bu maddî imkânsızlıklar yüzünden dahi olsa, köylerdeki vatandaşlarla değil, hatta teşkilâtımızın şeklen dahi olsa kurulmuş bulunduğu bucaklardaki kademelerle temasa gelememesi en büyük mahzur olarak telâkki edilmiştir.

Kemah ilçe merkezine bağlı Ermelek, Kamarik, İhtik ve Oğuz bucakları içinde, elli beş köy, ilk kuruluş devresinde, nazara alınmış bulunmakla beraber daha yirmi altı köyde teşkilât kurulması gerekmektedir.

Hâlbuki bugün değil mevzuubahis köylerde yeni teşkilât kurmak, Kamarik köyünde ocak başkanlığı yüzünden çıkmış olan ihtilâfı halletmek için gerekli temaslarda bulunmak üzere ilçe idare kurulunca gönderilmesi kararlaştırılan bir üyenin, tedariki gereken hayvan için yeter para bulunamaması ve verilememesi yüzünden, gidemediği anlaşılmıştır.

Hâlbuki yeniden teşkilâtımızın kurulması gerekmekte olan mevzuubahis yirmi altı köyde, esas itibariyle ilçe merkezinde bulunan ve Cumhuriyet Halk Partisine taraftar olan yerli memurların devam eden münasebetleri ve nüfuzları göz önünde bulundurulduğu takdirde, esaslı ve sürekli şekilde çalışmanın da bir zaruret olduğu muhakkak bulunmuştur.

Gerçekten, Kemah'taki, Hükümet teşkilâtında vazife gören ve muhtelif bakanlıklara mensup olan memurlarla birlikte özel idare ve belediye teşkilâtında çalışan memurların çoğu, eski deyimle, cibali mubaha olan Munzur sıra dağları üzerinde dahi sultasını devam ettirmekte bulunan dünün, bugünün ve belki de yarının derebeyi emrindedir.

Bu ilçedeki memurların çoğu, bu derebeyinin sâbit fikri ve sağır hüviyeti altında ezilmekte, onun gölgesinden korkmaktadır. Hürriyet ve demokrasi rejimine rağmen bu tarzda bir hayatın mevcudiyeti belki de kabul edilemez; fakat gerçek budur.

Demokrat Partimizin ilk kuruluşunda çok çalışmış, evvelce uzun yıllar belediye başkanlığında bulunmuş olan eski ilçe idare kurulu başkanının oğluna bile bu derebeyi sahabet vaadinde bulunmuş ve şimdiki ilçe idare kurulu başkanının damadına da Ziraat Bankasında yine bu derebeyi milletvekili iş sağlamıştır. Fakat onlar yine kendisinden nefret etmekte bulunmuştur.

Bu sebepledir ki, bir çok köylerde olduğu gibi Cinariç ve Tan köylerinde dahi nafiz olan ve bundan istifade suretiyle 1950 milletvekili seçimlerinde

köy köy dolaşarak Cumhuriyet Halk Partisinin kazanmasına çalışan bir başöğretmen, bütün teşebbüslere rağmen Kemah ilçesinden uzaklaştırılamamış, adalet cihazı içinde, Demokrat Parti aleyhine çeşitli tahriklerde bulunan Adalet Başkâtibi Demokrat Parti saflarında bulunan veya Demokrat Partiye mütemayil olan köylülere zorluklar çıkarmakta bulunmuş ve il merkezindeki adalet camiası da, vaki şikâyetlere rağmen, her ne sebeple ise, bu başkâtibi bir türlü değiştirmemiştir.

Yine bu sebepledir ki, özel idaredeki tahsil memurlarından başka belediye teşkilâtı da Demokrat Parti mensuplarına karşı hareket etmekte ve kasabada kasaplıkla hayatını kazanan Demokrat Partililere türlü bahanelerle ceza kesmek suretiyle manevi baskıya devam eylemektedir.

Çünkü son belediye seçimlerinde biri Demokrat Partili olmak üzere on bir üyeliği Cumhuriyet Halk Partisi kazanmış ve sâbit ve nafis derebeyinin diğer sağır kardeşi de belediye başkanlığına getirilmiştir. Belediyenin, demokrat vatandaşlara tatbik etmekte olduğu bu baskıya mukabil, yıllardan beri teftiş görmediği nazara alınmak suretiyle, İçişleri Bakanlığınca esaslı şekilde teftiş ettirilmesi ve hatta bu teftişlerin Cumhuriyet Halk Partisinin seçimleri kazanmış bulunduğu diğer illerdeki belediyelere de teşmil olunması uygun bir hareket olarak mütalâa edilmiştir.

Bundan başka, Kemah'taki Hükûmet teşkilâtında olduğu kadar özel idaredeki memurların vaziyetlerini dahi gözden geçirmek ve bunları mevzuubahis derebeyinin, Erzincan Milletvekilinin sultası dışında, haberi olmadan yenilemek, böylece kendisinin dayanmakta bulunduğu siyasî teşekkülün Demokrat Partimizi müteveccih çeşitli tedbirleriyle 1954 yılındaki seçimlere ait tertiplerine karşı koyacak şekilde çalışmak mutlak bir zaruret halinde bulunmuştur.

Bunlara ilâveten, yalnız Kemah ilçesindeki Ziraat Bankası müdür ve memurlarını değil, Tercan ilçesi hariç olduğu halde, Erzincan il merkezi ile bu ile bağlı diğer ilçelerdeki Ziraat Bankası teşkilâtını ve bu arada Erzincan il merkezinde kurulmakta olan Sümerbank iplik fabrikasındaki memur ve işçilerin durumunu daha önce de işaret ettiğimiz gibi, gözden geçirmek, bu habis ve hacis derebeyinin mevzuubahis teşekküllerdeki nüfuz ve münasebetini sarsmak itibariyle değil, gelecek seçimleri Demokrat Partimizin lehine sonuçlandırmak itibariyle de önemli bir tedbir olarak telâkki edilmiştir.

Kemah ilçesindeki parti teşkilâtımızla olan temaslarıma göre diğer bir konu üzerinde de durmak zaruri olmuştur. Kemaliye ilçesinden başlıyan ve

Kemah ilçesi üzerinden geçerek Erzincan istikametinde uzanan Munzur sıra dağlarının Erzincan yönündeki kısımlarında yaşıyan vatandaşların çoğunu "Alevi" Türkleri teşkil etmektedir.

Kilometrelerce genişlikte ve uzunlukta olan bu sıra dağların Kemaliye ile Kemah ilçelerine rastlıyan kısmının aşağı taraflarındaki köyler Alevi olduğu halde yukarı taraflarındaki köyler Sünnilere aittir. Ancak Kemah ile Erzincan ve Tercan arasında uzayan kısımda tamamiyle Alevi vatandaşların köyleri bulunmaktadır.

Munzur sıra dağlarının mevzuubahis yerlere rastlıyan geniş ve uzun bir sahası da, şimdi Tunceli diye adlandırılmış olan eski Dersim mutasarrıflığı ve valiliği zamanında bile Çemişgezek ve Pertek ilçelerinde kışlamakta olan ve küçük bir kısmı Sünni olduğu halde büyük bir kısmı Alevi vatandaşlardan müteşekkil bulunan "Şavak" aşiretinin, yüz binleri aşan hayvancılık ve hayvan mahsulleri bakımından, yayla olarak kullanılmakta bulunmuştur.

Eski Dersim zamanında dahi Pertek ve Çemişgezek'ten her yıl Nisan aylarında yola çıkan ve Hozat-Ovacık ilçelerini aşarak o zamanlarda müesses usullere göre geçtikleri yollardaki aşiret reislerine baç vermek suretiyle Munzur yaylalarına çıkan ve bu arada Kemah ilçesinin köy sınırları dışındaki Hazineye ait meralarda yaylanan Şavak'lıların önüne son yıllarda mevzuubahis derebeyi çıkmış ve kendisiyle kardeşine ait olan beş köyü oldukça büyük bir bedel mukabilinde satmak teklifine müsbet karşılık vermiyen Şavak'lıların Munzur sıra dağlarının bu kısmında yaylanmalarına, hatta zabıta kuvveti de kullanılmak suretiyle, mani olmuştur.

Munzur silsilesi eteklerinde bulunduğu söylenilen mevzuubahis köylerin mera hudutlarının adı geçen derebeyi tarafından, hususî tertiplerle ve milletvekili hüviyet ve nüfuzu da kullanılmak suretiyle, genişletildiği bir hakikat olduğu gibi Cumhuriyet Halk Partisinin son İçişleri Bakanları olan Münir Hüsrev Göle'ye aile karabetine dayanarak ve Emin Erişirgil'e Parti Divanındaki üyelik sıfatiyle nafiz ve müessir olarak, Hazineye ait olan mevzuubahis yayla sahalarını, kendilerinin sahibi bulundukları beş köyün mera hudutları içine aldırması ve böylece tapu siciline tescil ettirmesi Şavak'lılar için olduğu kadar Kemah ilçesinin iktisadî hareketleri bakımından da çok zararlı bir hareket olarak tavsif edilmiştir.

Çünkü, Şavak'lılar son iki yıldan beri Munzur sıra dağlarının Kemah ilçesine rastlıyan kısımlarına gelememekte ve bu yüzden evvelce bol ve ucuz olarak tedarik edilmekte olan ve Şavak'lılarca hazırlanan yağ ve peynirle di-

ğer maddeler bu gün Kemah ilçe merkezinde satılmamaktadır. Bu vaziyet, yalnız ilçe merkezindeki memurlar için değil, kasaba için dahi ayrı bir zorluk yaratmış bulunmaktadır.

Kemah ile Erzincan arasındaki çiftliği ile daha sıkı irtibat temini için Cebesoy istasyonunun da tesisini sağlamış olan mevzuubahis derebeyinin bu çiftliğe koydurmuş olduğu jandarma telefonunun bugün kaldırılmış olmasına rağmen küçük memurlar üzerindeki nüfuzu ile bir çok kolaylıklara mazhar olduğu gibi Munzur sıra dağlarında ve Kemah ilçesi sınırları içindeki mevzuubahis köylerinin hudutlarını genişletmek suretiyle tapuya vaki tescil ameliyesinde 1946-1947 yıllarında Ankara'da Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünden sureti mahsusada temin ettiği heyetin gerçekleştirdiği yeni tahrir ameliyelerine rağmen hâlâ vergisini eskisi gibi vermekte olduğu söylenilmiştir.

Mevzuubahis sahada, kardeşine ait köylerin dışında, kendi adına tescil ettirdiği Apuşta, İzinsor ve Kormik, Sızımur köylerinin eskiden yetmiş beş lira olarak yazılı bulunan vergi kıymetlerinin son tahrirde her köy için altı yüz lira olarak tesbit edildiği ve fakat bugün ölmüş bulunan özel idare memuriyle diğerlerinin işbirliğini sağlamak suretiyle adı geçen köylerden, haritasına ve ölçüsüne göre yeni tahrir kıymetine göre değil, eskisi gibi yetmiş beş lira alınmakta olduğu ve böylece vergi kaçakçılığı olduğu ifade edilmiştir ki bütün bu vaziyetlerin yeni bir tetkik mevzuu olması yüksek takdire bağlı bulunmuştur.

Bununla beraber, bu derebeyine ait mevzuubahis işler Hükümet teşkilâtımızla bir inceleme konusu olarak telâkki ve kabul edilmese dahi Kemah ilçesindeki parti teşkilâtımızın ne kadar esaslı bir mücadele zorunda bulunduğu nazara alınmak suretiyle bu ilçe çevresinde köylere kadar teşkilâtımızı yayacak ve vatandaşları Demokrat Parti saflarına çekecek şekilde çalışması için ilçe idare kuruluna şimdilik bin lira tutarında bir yardımda bulunulması, kütük defterleriyle taahhütname, tüzük, mühür vesaire ihtiyaçların temin olunması ve istenilmiş olduğu anlaşılan teberru makbuzlariyle kimlik, rozet vesairenin de tez elden gönderilmesi, çalışmaların düzenlenmesi bakımından zaruri olarak mütalâa edilmiştir.

4) Kemaliye İlçesi

Sivas-Erzincan demiryolu üzerinde Bağıştaş adiyle anılan istasyondan hareket edildikten sonra gayet sert dönemeçleri ve dik yamaçları aşarak ve her an tehlike ile göz göze karşılaşılarak ulaşılan Kemaliye'nin etekleri, Erzincan

istikametinden dolanarak gelen ve beş kilometre uzunluğundaki muhteşem kayalıkların arasından süzülen Fırat suyu ile çevrilmiş bulunmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında "Eğin" diye tanınmış, o zaman muhitinde bulunanların, dar ve çetin hayat şartlarına rağmen, halıcılık vesaire gibi işlerdeki verimli çalışmalariyle ün salmış, hatta değerli insanlar yetiştirmiş olan Kemaliye, Cumhuriyet devrimizde ilk önce Elâzığ sonra Malatya illerine bağlı olarak idare edilmiş, son yıllarda da yine ilçe hüviyeti ile Erzincan iline bağlanmıştır.

Ancak, ne dün, ne de bugün Kemaliye ilçemizin başlıca ıstırap mevzuu olan yol meselesinin halledilememiş olması bu ilçemizin idarî işleri itibariyle olduğu kadar parti hareket ve faaliyetlerinde de tesirini göstermekte bulunmuş ve bu itibarladır ki Parti teşkilâtımızın durumunu tesbit ve tahlil maksadiyle hazırlanan bu raporda da ilk önce Kemaliye ilçesinin yol davasına temas etmek mutlak bir zaruret olmuştur.

İlçe merkezinde yalnız ilçe idare kurulu ile değil, hatta Fırat nehrinin sağ ve solundaki geniş saha üzerinde serpilmiş bulunan köylerdeki vatandaşlardan partimize mensup olanların dahi kasabadaki partililerle birlikte bulunduğu özel toplantımızda parti çalışmalarının mihrak noktası olarak yalnız ve yalnız yol davasının ileri sürülmüş bulunması bu mevzuun ehemmiyetini belirtmesi bakımından dikkate değer görülmüştür.

Bugün Bağıştaş ile Kemaliye arasında otuz iki kilometre olarak uzanmış bulunan ve yalnız Kumluyazı denilen yerde dar ve düz bir sahası olmak üzere hattı balâdan geçen dağ yolu kış aylarında geçit vermediği, altı ay kapalı olduğu gibi ölüm tehlikesiyle başarılabilen bu yolculuk her yıl bir çok vatandaşın hayatına mal olmakta ve eskiden iki bin sekizyüz evden ibaret olan Kemaliye ilçe merkezinde şimdi sekiz yüz evin kullanılmasında ve nüfusun üç bin altı yüze düşmesinde yol durumunun hakiki tesiri olduğu söylenilmektedir.

Hâlbuki bugün yalnız yaz aylarında ve çok çetin şartlarla dağ yolundan vukubulmakta olan geliş ve gidişlerin, taş yolu denilen Çaltı vadisi üzerinden bir geçit temin edilmesi halinde, yaz ve kış aylarında tam bir emniyetle sağlanabileceği söylenilmektedir.

Esas itibariyle Fırat nehrinin geçmekte bulunduğu Çaltı vadisinin Kemaliye ilçemizin irtibatını sağlıyacak olan on beş kilometrelik sahasında yalnız üç buçuk kilometresinin parça parça kayalık olduğu, fakat bugün kullanılmakta olan teknik vasıtalara göre Navril'e kadar uzanan bu kayalık

kısımdaki ameliyenin, sanıldığı gibi zor olmıyacağı ifade edilmiş ve Çaltı yolunun yaptırılması ve açılması suretiyle Kemaliye-Bağıştaş arasındaki otuz iki kilometrelik dik ve arızalı yol yerine on yedi kilometre noksaniyle on beş kilometrelik temiz bir yola kavuşulmuş olacağı ve böylece Kemaliye'nin mevcudiyetini idame edebileceği ve ticarî ve iktisadî hareketlerini inkişaf ettirebileceği temin olunmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisinin 1950 milletvekilleri seçimini kazanmak maksadiyle, seçimlere takaddüm eden aylarda Kemaliyelilerin yol mevzuundaki ıstıraplarını güya gidermek emeliyle ve "Çaltı yolu" kaydiyle tahsis edilmiş olan üç yüz seksen bin liranın, Çaltı yoluna ait etütlere imkân olmadığı söylenilmek suretiyle, dağ yolunun Kemaliye kasabasına yakın kısımlarındaki yarmalar ve istinat duvarlarına boş yere sarfedilmiş olduğu ifade edilmekte ve bunun da bir tahkik konusu olması Partililerce ileri sürülmektedir.

Bu mevzu inceleme konusu olsa da, olmasa da bu gün Çaltı yolunun Kemaliyeliler için taşımakta olduğu hayati ehemmiyet dolayısiyle, tez elden etüt ettirilmesi ve 1953 yılı içinde faaliyete geçilmesi Kemaliyelilerin büyük bir toplulukla Demokrat Partimizin saflarında yer alması için en mühim bir tedbir olarak düşünülmektedir.

Çünkü, büyük bir kısmını Alevi vatandaşların teşkil etmekte bulunduğu Kemaliye ilçemizde bugün Demokrat Partimize mütemayil olanlar arasında temaslarda bulunan ve Cumhuriyet Halk Partisine mensup olan Kemaliyeli, Erzincan ve Malatya'yı temsil eden iki milletvekili Kemaliye'liler tarafından ortaya atılan yol ıstırabına demokrat iktidarımızın kulağını tıkadığını söylemekte, seçimlerden önce verilmiş olan ödeneğin, kendileri iktidara gelmemiş oldukları için, tamamiyle verilemediğini yaymakta ve 1954 seçimlerini kazandıkları takdirde bu meseleyi Kemaliye'lileri tatmin edecek surette halledeceklerini vaadetmektedir.

Mevzuubahis iki milletvekilinden Kemah'taki derebeyinin, Ziraat Bankasında ve kardeşinin Genel Müdür olarak çalıştığı Sümerbank camiasında ve diğer Hükümet teşkilâtında zaman zaman elçisi ve yardımcısı olarak çalışmakta olduğu söylenilen Erzincan Milletvekilinin zaman zaman bâzı yerlerde Demokrat Partimize geçmeye matuf sözleriyle temayülü de ifade edilmekle beraber bunun 1954 milletvekili seçimlerinde kendisinin dahi Erzincan ilinden kazandırılması şartına bağlı bulunduğu istitlâl olunmaktadır. Ancak, kendisinin bugün Kemaliye ilçe merkezindeki Cumhuriyet Halk Partililerden başka köylerde tutulmadığı da ifade edilmektedir.

Bu münasebetle parti teşkilâtımızın ilçe merkezi ile köylerdeki durumunu da kısaca gözden geçirebiliriz:

Esas itibariyle ilçe merkezindeki parti teşkilâtımızın son zamanlarda ahenkli çalışmadığı söylenilmesine mukabil köylerde Demokrat Partimize karşı büyük bir sevgi ve ilgi bulunduğu ve bu vaziyette de ilçe idare kurulu başkanının müessir bulunduğu tesbit edilmiş ve fakat köylerdeki teşkilâtımızın Parti tüzüğümüzde belirtilen esaslar dâhilinde tanzim edilmemiş olduğu, taahhütnamelerle kütük defterlerinin bulunmadığı anlaşıldığından bu gibi eksiklerin tamamlanması ve bu yılın kış aylarından önce ve 1953 yılı yaz aylarında köylerdeki teşkilâtımızın bucaklardan başlamak suretiyle tanzim edilmesi lüzumu ilçe idare kuruluna rica ve tavsiye olunmuştur.

Ancak, bütün bunlar için de yine maddî bakımdan Kemaliye'deki parti teşkilâtımıza hiç olmazsa bin liralık bir yardımda bulunulması zaruri görülmüş ve teşkilâtımızın sağlam bir temele istinat ettirilmesi gerektiğine göre bu yardımın dahi, malî imkânlarla telifi kabil olabildiği takdirde, genel idare kurulumuzca hüsnü telâkki edileceği umidiyle bu noktaya işaret olunmuştur.

İlçe merkezindeki temaslara göre, partimiz saflarında bulunan bâzı gençlerin ilçe idare kurulunun şimdiki durumundan memnun olmadığı anlaşılmış ve idare kurulundan ikinci başkanın Eskişehir havalisinde kardeşinin ziraî işleriyle çalışmak üzere çekilmiş olmasına rağmen ayrılış sebebi çalışma ahenginin olmadığına atfedilmiştir.

Bu vaziyet muvacehesinde gençlerle yaşlıların, aydınlarla aydın olmıyanların parti saflarımızda feragatle ve imanla çalışmasındaki zarurete işaret edilmiş ve idare kurulunun bünyesinde melhuz çekilmelerin böylece şimdilik önlenmesi sağlanabilmiştir.

Bununla beraber, ilçe idare kurulumuzu dağıtmaya kadar gidebilecek ve yaşlılarla gençler arasında çekişmeye sebebiyet verebilecek olan hareketlerde Cumhuriyet Halk Partisine mensup bâzı unsurların rol oynamakta olduğu, partimizin adayı olarak belediye meclisine ve belediye başkanlığına seçilmiş olan değerli bir doktorumuzun, Kemaliye ilçe merkezindeki vazifesinden ve memleketinden ayrılmak istediği anlaşılmış ve bu teşebbüsünde mahalli sebeplerden başka kendisinin geleceğe matuf bâzı hususi mülâhazalarının tesiri bulunduğu özel görüşmelerle tesbit edilmiştir.

Bütün bu vaziyetlere göre, Kemaliye'deki ilçe idare kurulumuzun bünyesinde şu veya bu sebeplerle bazı çekilmeler melhuz olmakla beraber seçim

yoliyle gelenlerin katî bir zaruret olmadıkça değiştirilmemeleri ve kongrelere kadar vazife görmeleri daha doğru olacağından çalışmalara böylece devam edilmesi ve herhangi bir çekilişte ilçe idare kurulu başkanının köylerdeki nüfuzu nazara alınmak suretiyle yine seçilmesinin temin olunması her bakımdan faydalı olarak düşünülmüştür.

5) Refahiye İlçesi

Erzincan ili sınırları içinde, toprak genişliği bakımından olduğu kadar nüfus kesafeti itibariyle oldukça önemli bir durumda olan Refahiye ilçesinde parti teşkilâtımız, genel olarak, kuvvetli görülmektedir. Ancak bu vaziyet önümüzdeki 1954 milletvekilleri seçimi bakımından tahlil ve tetkike değer bulunmaktadır.

Çünkü Refahiye ilçesi, halk topluluğu itibariyle, 1950 yılındaki milletvekilliği ve belediye seçimlerinde de görüldüğü üzere, Cumhuriyet Halk Partisi saflarındadır. Vakıa, son sayımda tesbit edildiğine göre, Refahiye ilçemizin merkezinde 961 nüfus bulunmakta ve 25.478 nüfus da Alakilise, Cengerli ve Zevker bucakları içindeki köylerde yaşamaktadır.

Ancak, bu köylerde yaşayan ve çoğu Alevi olan vatandaşların üzerinde, öteden beri olduğu gibi, Refahiye ilçe merkezindeki ailelerin tesiri bulunmaktadır ki bunlar da şu suretle anılmaktadır: Işık'lar ve Yavuz'lar.

Son milletvekili seçimlerinde olduğu gibi belediye seçimlerinde dahi Cumhuriyet Halk Partisinin kazanmasında adı geçen Işık ailesinin büyük tesiri olmuştur; Refahiye ilçesinin belediye başkanı da bugün mevzuubahis muhalefet partisine mensuptur ve Işık ailesindendir. Işık ailesinin en yaşlı uzvu olan İdris Işık siyasi faaliyetten çekilmiş görülmekle beraber bugün dahi nafiz ve faal vaziyette bulunmaktadır.

Demokrat Partimizin saflarında bulunanların başında da, kuruluş safhasından beri, Yavuz ailesi gelmekte ve bugün dahi parti hareket ve faaliyetlerimiz bu ailenin muhtelif fertleri üzerinde toplanmakta, Melikşerif gibi büyük bir çok köylerde parti teşkilâtımız Parti tüzüğünde yazılı esaslar dahilinde olmamakla beraber, köylerin demokrat iktidarımıza ve partimize karşı gerçek bir sevgisi bulunduğu anlaşılmaktadır.

Ancak, Refahiye'nin ilçe merkezinde olduğu kadar mevzuubahis köylerin bağlı bulunduğu üç bucakta Demokrat Partimizin teşkilâtını daha esaslı şekilde kurabilmek ve kuvvetlendirebilmek için bugün Cumhuriyet Halk Partisi saflarında bulunan Işık ailesinin bütün fertleriyle Demokrat Parti camiasına alınması türlü bakımlarla faydalı bir hareket olarak düşünülmüştür.

Böyle bir mülâhaza iledir ki, Cumhuriyet Halk Partisi genel sekreterinin son zamanlarda Hatay ilimiz ile diğer Doğu Güney illerimizde ortaya atmış bulunduğu Alevilik mevzuundaki sözlerine karşı olduğu gibi muhalefet teşekküllerinin demokrat iktidarımızın çalışma hamlelerini baltalamaya matuf hareketlerine, Hükümetimizin icraatiyle partiler arası münasebetlere dair, usulü dairesinde müsaade alınmak suretiyle, Refahiye ilçe merkezinde tertip olunan açık hava toplantısında Işık ailesinin en yaşlı uzvu ile diğer fertlerinin de bulunması sağlanmıştır.

Böylece, mevzuubahis ailenin parti saflarımıza katılmaya matuf temayülü bir yandan kasabalı köylü yurddaşlara gösterildiği gibi diğer yandan birbirlerine rakip ve adeta hasım vaziyetinde olan bu iki ailenin arasında, memleket davaları itibariyle ve partimizin gelecek çalışmalarda başarılı sonuçlar elde edebilmesi gibi samimî emellerle, iyi bir anlaşma zemini hazırlanmıştır.

Mevzuubahs açık hava toplantısından sonra Işık ailesinin en yaşlı uzvu ile aynı aileye mensup olan belediye başkanının parti merkezimizde ziyaretimize gelmesi ve uzun zaman kalarak bizlerle konuşması, umumî konuşma dışındaki hususi görüşmemizde Demokrat Parti saflarımıza geçmeye matuf sözlerimize ve telkinlerimize esas itibariyle müsbet şekilde mukabelede bulunması gelecekteki faaliyet hamlelerimiz için yeni bir ümit ışığı olarak telâkki edilmiştir.

Ancak, Işık ailesi partimiz saflarına katılmak için imzalıyacakları taahhütnamelerle giriş isteklerini Yavuz ailesinin başkanlığında bulunduğu ilçe idare kuruluna değil, Erzincan il merkezinde veya diğer bir ilçe merkezindeki teşkilâtımıza sunmayı tercih edeceğini ihsas ettiği gibi parti hizmetlerinde, gerektiği zamanlarda feragat göstermek ve nöbet değiştirmek suretiyle de fedakârlık ve bağlılık tezahürlerinin görüldüğüne dair vaki işaret vesilesiyle, Yavuz ailesini temsil etmekte bulunan ilçe idare kurulu başkanımızın Işık ailesiyle hiç bir zaman çalışmak imkânı olamıyacağını ve icabında kenara çekilmekle de iktifa edilebileceğini söylemiş bulunması dikkate şayan görülmüştür.

İlçe idare kurulu başkanımız "çekilmek" sözünü "partiden çekilme" mahiyetinde olarak tasrih etmemiş olmakla beraber vaziyet kendine ve Refahiye çevresine göre bir hususiyet arzetmekte olduğundan Işık ailesiyle tabiî bir şekilde ve eski tanışıklığa müsteniden husule gelmiş ve tesis edilmiş olan bu yakınlık üzerine fiilî bir harekete geçmeden önce durumu olduğu gibi genel idare kurulumuzun tetkik ve takdirine arzeylemek daha uygun bir hareket tarzı olarak derpiş edilmiştir.

Esas gaye, Refahiye ilçemizdeki Cumhuriyet Halk Partisi tekilâtını olduğu gibi çökertmeye ve 1954 yılı seçimlerini Demokrat Partimizin lehine sonuçlandırmaya matuf olduğundan ve genel nüfus durumuna göre Erzincan il merkezi ile ilçeler arasında en büyük kesafeti olan Tercan ilçesine ilâveten Refahiye ilçesindeki oyların temini suretiyle seçimlerin kazanılması muhakkak bulunduğundan vaziyetin bu zaviyeden olduğu kadar Işık ailesinin parti saflarımıza katılması Yavuz ailesinin çekilmesine vesile olduğu takdirde partimizin bu bakımlarla ne gibi menfaat ve zararlara uğraması melhuz bulunduğunun gözden geçirilmesi ve ona göre bir karara varılması gerekmekte bulunmuştur.

Bununla beraber, Refahiye ilçe merkezindeki temaslarla diğer intibalarımıza göre Işık ailesinin parti saflarımıza iltihakı halinde Yavuz ailesinin Demokrat Parti camiasından ayrılması uzak bir ihtimal olarak görülmekte ve partimiz uğrundaki hizmetler yanında parti teşkilâtımızın başında bulunulmasından dolayı Yavuz ailesinin, geniş bir şekilde olmasa dahi, Refahiye muhitinin hususiyetlerine göre parti nüfuzundan faydalanmakta olduğu da şüphesiz bulunmakta, bu itibarla da "çekilmek" sözünün belki de "idare kurulundan çekilmek" tarzında söylenilmiş olduğu sanılmaktadır.

Refahiye ilçemizin başlıca hususiyetleri arasında orman işleri gelmekte ve ilçe sınırları içindeki topraklar dağlık olmakla beraber tarım işlerine çok elverişli bulunmakta, bu çevrede yaşayan vatandaşların çoğu da rençberlikle ve orman işlerinde çalışmakla hayatlarını kazanmaktadır.

Bütün ilçe için ayrı bir güzellik teşkil eden, ilçenin havasına serinlik veren çam ağaçları ile diğer ağaçların kucaklamış bulunduğu Kızıldağ ile Dumanlı dağı bu çevre için en büyük zenginlik kaynağı olduğu kadar yıllardan beri tahrip edildiği halde bugün dahi geniş bir sahayı kaplamış olan bu ormanlar burada yaşıyanlar için çeşitli faaliyetlere ve gailelere de vesile olmaktadır.

Gerçekten, mevzuubahs ormanlar, çeşitli faaliyetlere yol açmaktadır; çünkü orman mevzuatına uygun olmak şartiyle elde edilen keresteler Refahiye ilçesinde ticarî ve iktisadî hareketlerin mihrakını teşkil etmektedir.

Ancak, bu varlık çeşitli gailelere de sebep olmaktadır. Çünkü ormanlar bir yandan cehlin ve menfaatin zebunu olanlar tarafından tahrip olunmaktadır, diğer yandan kasti tertiplerle yok edilmektedir. Cehalet ve münhasıran yakacağını temin etmek gibi küçük bir menfaat için ormanları tahrip edenlerin uyarılması, yakacak vesaire gibi zaruri ihtiyaçların uzun formalitelerden kurtarılmak suretiyle kolaylıkla köylülere sağlanması için yeni orman

kanununun, konulacak hususî müeyyidelerle, tez elden çıkarılması mutlak bir zaruret halinde görülmektedir.

Bununla beraber, kasti tertiplerle ve kaçakçılık gibi büyük menfaat sağlamak emeliyle vaki olan tahripkâr hareketlere karşı da en ağır müeyyideler konulması, bu arada kasti tertiplerde ve isnatlarda bulunan vazifelilere de cezaî müeyyidelerin tatbik edilmesi adilâne bir hareket olarak düşünülmektedir.

Çünkü, bugün, Refahiye ilçesindeki orman sahalarında olduğu gibi ormanlık bölgelerde veya civarlarındaki köylerde yaşıyan köylülerin demokrat hüviyetleri, temayülleri Cumhuriyet Halk Partisine mensup veya bu siyasî teşekküle mütemayil bâzı orman memurları tarafından münhasıran ceza tatbiki suretiyle olduğu kadar bâzı isnatlarda bulunulmak suretiyle manevi baskı vesilesi olmakta ve böylece demokrat vatandaşlara türlü şekillerle zorluklar çıkarılması şikâyet konusu olarak ileri sürülmektedir.

Bu duruma göre, bu gibi vaziyetlerin dahi nazara alınması ve bu arada Refahiye ilçesinde olduğu gibi orman sahalarının bulunduğu yerlerde yeni orman kanunu ile derpiş edilen müeyyidelerin tez elden tatbik edilmesi ve bunların eski deyimle "ibreti müessire" olarak gösterilmesi için münhasıran orman davalarına bakacak surette münferit yargıçlar verilmesi ve bu davaların meşhut cürümlerde olduğu gibi seri muhakeme usulüne tâbi tutulması isabetli bir tedbir olarak düşünülmektedir.

Temmuz ayının son bir haftası içinde yalnız Refahiye ilçesinde yüz elli orman davasının adalete intikal etmiş bulunması ve o esnada elde yüz yirmi beş asliye, yedi yüz sulh ceza, dört yüz asliye hukuk ve sulh hukuk dosyasının bulunmakta olması, asliye teşkilâtı itibariyle münferit yargıç ile bir savcı yardımcısı ve bir sorgu yargıcının bulunduğu adalet cihazımızın, zayıf bir kâtip kadrosuyla mevzuubahis dosyaları ve işleri tez elden başarmasına imkân bırakmadığı gibi memleket ve milletimiz için hayati önemi olan orman davalarının dahi kısa bir zamanda sonuçlandırılamadığını göstermesi bakımından dikkate şayan görülmektedir.

6) Tercan İlçesi

Parti teşkilâtımız itibariyle bugün en ileri durumda olan Tercan ilçesi her bakımdan önemli bir mahiyet arzetmektedir.

Tarih bakımından meşhur kervansarayı ve hamamı ile olduğu kadar Mamahatun-Humahatun türbesinin bulunduğu ilçe merkezinin İskenderun ile Erzurum'u birbirine bağlamakta olan karayolumuza rastlaması, meşhur

Otlukbeli muharebelerinin cereyan ettiği sahaların da bu ilçe içinde olması bu çevreye ayrı bir hususiyet vermektedir.

Ancak, en önemli vaziyet bu ilçe içinde Çarikli, Balabanlı, Şavelanlı ve Pütükânlı vesaire gibi aşiretlerden ilk ikisinin nüfus kesafeti itibariye büyük bir varlık teşkil etmekte olması ve bunlardan Çarikli, Balabanlı aşiretleri arasında da zaman zaman ihtilâflar çıkmasıdır ki bu, bazı hallerde, ciddi zorluklar yaratmakta olması bakımından dikkate şayan bulunmuştur.

Mülkî teşkilât itibariyle Tercan kasabasına ilâveten Mans ve Karakulak bucaklarından terekküp eden Tercan ilçemizde, son nüfus sayımına göre tesbit edilen miktarlar, Erzincan ili içinde başka hiç bir ilçede görülmediği şekilde, büyük bir topluluğun bulunduğunu şöylece belirtmektedir: Tercan ilçe merkezinde 1.720, bucak ve köylerde 44.237 olmak üzere 45.957'dir.

Mevzuubahis nüfusun büyük bir kısmını, adları yazılan aşiret toplulukları içinde Alevi vatandaşların teşkil ettiği, on beş bin kadar da Sünni vatandaşların bulunduğu anlaşılmaktadır, ancak, bu Sünni vatandaşlardan da on bin kadarının birinci dünya savaşı sonunuda Sürmene, Of, Trabzon ve havalisinden gelen Karadenizli yurddaşlarımız olduğu söylenilmektedir.

Nüfus durumu ve yayılışı itibariyle böyle hususiyetleri olan Tercan ilçemizde parti teşkilâtımız ilçe merkezi ile Mans ve Karakulak bucaklarında kurulmuş bulunmakta ve Tercan ilçe merkezine on iki kilometre mesafede olan Mercan demiryolu istasyonunun bulunduğu Mercan köyü ile geniş ve bereketli Pekeriç ovasının ve Pekeriç demiryolu istasyonunun kucakladığı Pekeriç köyü de itibarî bucak halinde teşkilâtımız içinde yer almaktadır.

Böylece Tercan kasabası da dahil olduğu halde Tercan ilçe merkezine bağlı bulunan kırk iki köyden yirmi beş köyde teşkilâtımız kurulmuş ve 1.223 vatandaş muntazam taahhütnamelerle partimize kayıtlı bulunmuştur. Mans bucağına bağlı on dokuz köyden üç köy hariç olduğu halde parti teşkilâtımızın kurulmuş bulunduğu on altı köyde 939 yurddaş, yine muntazam şekilde taahhütnameleri imzalamak suretiyle, partimize alınmıştır.

Karakulak bucağı çevresinde bulunan on beş köyden on köyde parti tüzüğümüzde tesbit edilen esaslar dahilinde kurulmuş bulunan ocaklarda 184 vatandaşın yazılı olduğu anlaşılmıştır.

Esas Mercan köyü de dahil olmak üzere on dört köyden ibaret olan Mercan itibari bucak çevresi içinde teşkilâtımızın kurulduğu 9 ocakta 717 vatandaşımızın kayıtlı bulunduğu tesbit edilmiştir ki bu köyler arasında önemli durumda olan Kargın köyünden de 204 mevcuduyla yani bir itibari bucak kurulması uygun görülmüştür.

Muhitinde on altı köyün bulunduğu Pekeriç itibari bucağımızda parti teşkilâtımızın kurulmuş olduğu on köyde partimize yazılmış olan yurddaşlarımızın da 1.257'yi bulduğu anlaşılmış ve bu sahadaki Çığnıs köyü de 117 mevcuduyla son zamanlarda itibari bucak haline getirilmiştir.

Bütün bu izahlarla belirtmek istediğimiz nokta, Tercan ilçemizin Erzincan ili çevresinde toprak genişliği yanında nüfus kesafeti itibariyle arzettiği ehemmiyete işaret etmekle beraber parti teşkilâtımızın da, diğer ilçelerle asla kıyaslanamıyacak surette, ciddi çalışmalarla düzenli bir halde sağlanmış olduğunu tesbit eylemeye matuf bulunmuştur.

Ancak, ne kadar yazıktır ki, bu ilçedeki teşkilâtımız dahi son zamanlarda Türklük-Kürtlük gibi yanlış telâkkilerin zebunu olmuş, hatta Türklük-Kürtlük-Lâzlık şeklinde daha geniş bir ayrılık havasının kötü tesirleriyle karşı karşıya bulunmuştur.

Bütün bu vaziyetlerde, evvelce Demokrat Partimizin kuruluşunda çalışmış olanların arasında çeşitli sebeplerle husule gelen ayrılıkların ve ayrı düşünüşlerin tesiri olduğu kadar Demokrat Partimizin iktidara geçişinden sonra diğer bazı yerlerde de görüldüğü gibi parti saflarına eskilerden başka yeni hiç bir vatandaşın alınmamasına matuf dar bir zihniyetin amil olduğu anlaşılmıştır.

Ancak, bu telâkki tarzı, yalnız Tercan ilçesi itibariyle değil nüfus kesafeti ve vatandaşların mezhebî hüviyeti bakımından daha geniş şekilde hususiyet arzetmekte olan Erzincan ili itibariyle, çeşitli ihtilâtlara yol açmış, Demokrat Parti saflarına girmek üzere münasip şekillerdeki telkinlerle Cumhuriyet Halk Partisinden ayrılmış olan Alevi vatandaşlara günlerce, hatta aylarca partimizin kapıları bir türlü açılmamıştır.

Bu vaziyet, esasen Türklük-Kürtlük davasını ateşlemek isteyen ve Erzincan ili içinde muhtelif yerlerde telkinlerde bulunan Cumhuriyet Halk Partisi için Alevi vatandaşları Demokrat Parti saflarından uzaklaştırmaya ve partimize temayül ve muhabbet gösterenleri Demokrat Parti ve iktidarı aleyhinde kışkırtmaya vesile telâkki edilmiş, Karadenizli vatandaşların da Lâzlık damgasiyle ve ayırıcı telkinlerle partimize karşı cephe almasına yol açmıştır.

Bir yandan Alevi vatandaşlarımızın, diğer yandan Karadenizli yurddaşlarımızın, teşkilât itibariyle, en kuvvetli bir vaziyette olduğumuz Tercan ilçesinde teşkilâtımızı daha ileri ve verimli bir hale getirecek surette saflarımızda yer alması için çalışılacak yerde muhalefet teşekküllerini sevindirecek ve kuvvetlendirecek hareketlere vesile verilmiş olması, Tercan'da,

Mercan'da, Mans'daki partililerle olan görüşmelerde söylenildiğine göre, hiç bir kasti mülâhaza ile olmasa dahi, Tercan belediye başkanı Muharrem Bedirhanoğlu'nun ihtiyatsız hareketlerine atfedilmektedir.

Vakıa, Tercan ilçe kongresinin toplanış tarzı itibariyle olduğu kadar diğer muhtelif sebeplerle, Erzincan il kongresinden önce vazife başında bulunan il idare kurulu ve başkanı ile husule gelen noktai nazar farkının da Tercan'daki parti teşkilâtımızı zedeleyici hadiselere sebep olduğu söylenilmektedir.

Esas itibariyle uzun zaman aralarında iyi münasebetler bulunmuş olan Erzincan il idare kurulu eski başkanı ile Tercan belediye başkanının 24 Nisan 1952 günü akdine tevessül edilmiş olan Tercan ilçe kongresinin parti tüzüğümüzde tesbit olunan esaslara aykırı görülen sebeplerle, talik edilmesi hakkındaki mutabakatından sonra yeni bir ihtilâf çıkmış ve bu, iki başkanın arasının açılmasına saik olmuştur.

Tercan ilçe kongresinin usulü dairesinde toplanabilmesi için gün tayin edildikten sonra il kongresinin 20 Mayıs 1952 günü toplantıya çağrılması ve Demokrat Erzincan gazetesi ile yayınlanmasına, diğer ilçelerde teşkilâta duyurulmasına rağmen, Tercan ilçe idare kuruluna bilgi verilmemesi iki taraf arasındaki ihtilâfi derinleştirmiştir.

Tercan belediye başkanı ve ilçe idare kurulu, Tercan ilçe kongresinin derhal akti suretiyle Tercan delegelerinin dahi il kongresine katılması maksadiyle teşebbüs ve faaliyetlere geçtiği gibi il idare kurulu eski başkanı da bu tarz hareketi tüzük hükümlerine aykırı görmüş, 16 Mayıs 1952 günü toplanan Tercan ilçe kongresinin toplanış bakımından olduğu kadar delegelerin seçimi itibariye de uygun olmadığına dair il idare kurulu kararını tebliğ etmiştir.

Böylece, Erzincan il idare kurulu ile Tercan ilçe idare kurulu ayrı ayrı yollardan yürürken Tercan, Mercan ve Mans'daki bazı partililer il idare kurulu eski başkanının Demokrat Erzincan gazetesindeki ortağı ve arkadaşının Tercan ilçesindeki bâzı köylerde vaki dolaşma ve konuşmalariyle ikinci bir kongre halinde toplanmış ve bu yüzden, Tercan ilçesini temsilen, iki kongre tarafından seçilen delegeler Erzincan il kongresinde yer almak istemiştir.

Tercan ilçe idare kurulu ile belediye başkanı bu hareket tarzından Erzincan il idare kurulu eski başkanını sorumlu saydığı gibi il idare eski kurulu başkanı da Alevi vatandaşlarla Karadenizli yurddaşların ikinci bir kongre halinde toplanmalarına münhasıran Tercan belediye başkanının ayırıcı temayüller gütmesinin ve parti teşkilâtına, ilçe idare kurulunun çalışmalarına

fuzuli şekilde müdahale ve tesirlerde bulunmasının sebebiyet verdiğini söylemek suretiyle mukabele etmiştir.

Böyle bir gerginlik ve ayrılık havası içinde 20 Mayıs 1952 günü toplanmış olan Erzincan il kongresi oldukça çetin şartlarla karşılaşmış ve fakat parti tüzüğümüzün hükümleri esas tutulmak şartiyle cereyan eden görüşmelerde Tercan ilçesi kongresinin toplanış tarzı delegelerin seçimi hakkındaki itirazlar ve müdafaalar dinlenilmek suretiyle itirazları tetkik komisyonunca teklif olunan şekil kongrece ittifakla tasvip edildikten sonra kongre çalışmalarına vekar ve sekinetle son verilmiştir.

Ancak, ne şekilde olursa olsun bütün bu hadiseler, parti teşkilatımızda esas olan ahenkli çalışmalar bakımından hüzünlü telâkki edilecek mahiyette görülmüş ve Erzincan il kongresinden önce geçen hadiseler üzerinde durulmamakla beraber bundan sonra çalışma düzenini bozacak hareketlerden katî surette tevâkki edilmesi kongre toplantısından sonraki temas ve görüşmelerle vazifeli arkadaşlara telkin ve rica edilmiştir.

Erzincan ili çevresindeki son temaslarımızda da bu telkinlerimize devam edilmiş olmakla beraber Tercan-Mercan, Tercan-Pekeriç ve Tercan-Mans'taki Parti teşkilâtımızla olan son görüşmelerimizde parti tüzüğümüze göre Ağustos ayından itibaren başlaması zaruri olan ve mevsim ve hasat işleri dolayısiyle bu çevrede gelecek aylarda toplanması gereken kongrelere kadar geçen ihtilâflar üzerinde durulmaması, partimizin saflarında sevgi ve saygı duygulariyle ve feragat hisleriyle memleket ve millet hizmetlerinde elbirliği gösterilmesi hususu tekrarlanmış ve hüsnü suretle çalışacaklarına dair söz alınmıştır.

Bu arada, Tercan ilçe idare kuruluna da, uhdelerine düşen vazifeleri tüzük hükümlerine göre görmeleri ve dışardan gelecek telkinlere kapılmamaları, belediye başkanının tesirlerinden azade çalışmaları lüzumu tavsiye olunmuş, aykırı hareketlere asla yer verilmemesi talep ve rica edilmiştir.

Ancak, cereyan eden bütün bu hadiselerde, şahsî ve hissî ve fevrî bazı hareketlerin tesiri bulunduğu kadar daha ciddi bazı sebeplerin de âmil olduğu anlaşılmıştır.

Mercan itibari bucağımızdaki ayrı görüşlerin sebepleri arasında çok çalışkan ve hareketli, parti işleriyle de yakından ilgili olan Karadenizli vatandaşlarımızın ilçe idare kurulunda bir üye ile temsil edilmelerine matuf isteklerinden başka son yıllarda büyük bir gelişmenin başlamış olduğu Mercan köyüne Tercan ilçe merkezinin nakli hususunun ileri sürülmüş bulunması dikkati

çekmekte ve yeni ilçe kongresinde temini mümkün görülebilen birinci isteğe mukabil çok uzun yıllardan beri Tercan kasabasında bulunan ilçe merkezinin Mercan köyüne nakli dileği asla kabule şayan bulunmamaktadır.

Ancak, mevzuubahis köydeki nüfus kesafetine göre topraksız vatandaşlara verilmiş olan araziye ait tapu senetlerinin verilmesi suretiyle köylülerin tatmin edilmesi de, bu münasebetle temenniye şayan bulunmaktadır.

Pekeriç itibari bucağımızdaki görüş ayrılıklarında da, araya giren yabancı unsurların partililer arasındaki tahriklerinin müessir olduğu anlaşılmış ve bu yüzden geri bırakılmış olan ve nüfus kesafeti hasebiyle kurulması uygun görülmüş bulunan belediye teşkilâtı için şimdi mutabakat temin edilmiş olduğu söylenilmiştir.

Ancak, bu itibari bucak sahasındaki ihtilâflarda, daha ziyade Cumhuriyet Halk Partisine mensup soylu bir Erzincan milletvekilinin, babası tarafından vaktiyle çok ucuza hazineden satın almış olan topraklarla ve değirmenle yakın ilgisi dolayısiyle, maraba olarak çalıştırdığı köylüler vasıtasiyle vaki tahriklerinin müessir olduğu anlaşılmıştır.

Bu itibarla, Pekeriç köyünde ve bu sahadaki topraksız köylülerin durumuyla yakından ilgilenmek ve evvelce bu çevrede çalışmış olan toprak komisyonunun, iddia ve ifade edildiği şekilde, usulsüz ve haksız muameleleri olduğu takdirde bunları ıslah ile köylü vatandaşları tatmin etmek gerekmektedir.

Bundan başka Pekeriç ovasının üç milyon lira sarfı suretiyle temin edileceği söylenilen sulama işine 1953 yılı içinde başlamak ve böylece Mercan-Höyük-Pekeriç arasında uzanan geniş ve verimli ovayı daha bereketli bir hale getirmek isabetli bir teşebbüs olarak görülmektedir.

Bu arada, pancar ziraatine çok elverişli olan ve birbirini kovalıyan mevzuubahis Mercan, Höyük ve Pekeriç ovalarında öteden beri kurulması ileri sürüldüğü halde bir türlü gerçekleştirilemeyen şeker fabrikasının tesisini sağlamak yalnız Tercan ilçemiz itibariyle değil Erzincan ilimizdeki gelecek seçim mücadeleleri bakımından çok faydalı bir tedbir olarak düşünülmüştür.

Mans itibari bucağımızda aykırı harekete saik olan âmillerin başında Mans bucağı merkezinde kurulması istenilen yeni ilçe teşkiline matuf teşebbüslerin Tercan ilçe idare kurulu tarafından desteklenmemiş olması bulunmaktadır.

Esas itibariyle yirmi sekiz köyün bulunmakta olduğu Mans bucağının, Karakulak bucağına bağlı on beş köy ile Erzincan il merkezine bağlı on sekiz köyden müteşekkil Başköy bucağından Mans bucağına mücavir olan köylerin katılması ve Tercan ilçe merkezine bağlı diğer bir kısım köylerin de veril-

mesi suretiyle, idari ilçe haline getirilmesi hakkındaki teşebbüslerden Mans ve Karakulak bucaklarının Tercan ilçe merkezine kilometrelerce uzakta bulunması ve Tercan ilçe merkezi ile Mans ve Karakulak bucakları arasındaki geniş toprak sahasının Karasu ile ikiye bölünmüş olması esas tutulmaktadır.

Mans ve Karakulak bucaklarındaki vatandaşların ve daha ziyade Mans'lıların yıllardan beri üzerinde durmakta ve kovalamakta oldukları bu dileğin esas itibariyle idare makamlarınca hüsnü telâkki edilmiş olması, içişleri bakanlığımızca da ilçe teşkilâtı arasında sıraya alınmış bulunması, bu çevrede adeta Uluburlu-Sinirkent vaziyetinde bir hava yaratmış ve bir çok köyleri Demokrat Parti saflarında yer almış bulunan mevzuubahis bucakların bu yöndeki isteklerinin toprak genişliği, nüfus çokluğu gibi sebepler yanında diğer çeşitli vaziyetlerin de incelenmesi suretiyle gerçekleştirilmesi ilgili makamların takdirlerine bağlı görülmüştür.

Bu arada, Tercan ilçe merkezinin uzaklığı hasebiyle, haftada bir gün sürücü vasıtasiyle temin edilmekte olan posta muhaberatının, Mans ve Karakulak bucaklarına ilâveten Erzincan iline bağlı Başköy bucağı çevresindeki köylerin Mans bucak merkezi ile olan irtibatı nazara alınmak suretiyle, artırılması ve telgraf hattının Mans bucak merkezine kadar uzatılması köylü isteklerini yerine getirmek bakımından faydalı tedbir olarak düşünülmüştür.

Bundan başka, topraksız vatandaşlara toprak dağıtılması için 1950 yılı içinde Mans bucağına gönderilmiş olan on sayılı toprak komisyonunun tatbikat itibariyle mevzuubahis edilen aksaklıklarını gidermek için vukubulduğu söylenilen müracaatların tez elden tetkiki suretiyle ihtilâfların hal ve vatandaşların tatmin edilmesi de, bu çevrenin arzettiği hususiyet bakımından, temenniye şayan bulunmuştur.

Bunlara ilâveten, Pekeriç köyü ve civarı ile Mans ve Karakulak bucaklarındaki altmış dört köyün Mercan istasyonundaki Toprak Ofisi anbarlarına götürmekte oldukları zahireler için mesafe ve vasıta bakımlarından uğradıkları çeşitli zorluklar karşısında Pekeriç demiryolu istasyonunda bir alım ekibinin faaliyete getirilmesi ve silolar kurulması bu çevredeki vatandaşları sevindirecek olan önemli bir konu olarak telâkki edilmiştir.

II. Son Sözler

Erzincan ilimizin genel durumunu ve çeşitli özelliklerini türlü bakımlarla belirtmiş bulunuyor ve bu ilimizde 1950 yılında kaybetmiş bulunduğumuz milletvekili seçimlerini 1954 yılında Demokrat Partimizin mutlak surette ka-

zanabilmesi için parti teşkilâtımız itibariyle olduğu kadar Hükümet teşkilâtı itibariyle görülmesi gereken işlere de temas etmiş oluyoruz.

Bu arada, çıkarmakta olduğu beş milletvekilinden ziyade Doğu illerimizin kapısı olması itibariyle ayrı bir hususiyet arzeden Erzincan ilimizin nüfus durumunu toplu olarak gözden geçirmeyi de faydalı buluyoruz:

Erzincan	Merkez ve Köyleri	68.128
Ilıç İlçesi	"	18.214
Kemah "	"	19.744
Kemaliye "	"	18.978
Refahiye "	"	26.439
Tercan "	"	45.957
Hepsinin Tutarı		197.460

Nüfus durumunun bu yayılış tarzına göre Erzincan ile Tercan ve Refahiye ilçelerindeki seçmenlerin oyları sağlanabildiği takdirde milletvekili seçimlerinin kazanılması muhakkak bulunmaktadır.

Ancak, nüfus kesafeti itibariyle, Ilıç, Kemah, Kemaliye ilçelerimizde de bulunmakla beraber, Erzincan il merkezine bağlı bucaklardaki köylerde Tercan ve Refahiye ilçelerindeki köylerde Alevi vatandaşlar büyük bir çokluk teşkil etmektedir.

Ezcümle, parti teşkilâtımıza göre de, Erzincan il merkezine bağlı Selepür bucağında on altı köy tamamiyle, Esesi bucağındaki on altı köyden on üç köy, Cencige bucağında on beş köyden on üç köy, Başköy bucağında on sekiz köyden on yedi köy, Cimin bucağında on üç köyden yedi köy, Til bucağında on iki köyden altı köy, Nörgâh bucağında on köyden dört köy, Yalnızbağ bucağında on köyden beş köy, Zatkiğ bucağında on bir köyden üç köy, Kiy bucağında on bir köyden sekiz köy Alevi vatandaşlardan terekküp ettiği gibi Erzincan merkez ilçesine bağlı on sekiz mahalle ve köyden on bir köyde Alevi vatandaşlar bulunmaktadır.

Tercan ilçesine bağlı Mans bucağı çevresindeki yirmi sekiz köyden on altı köy Alevi olduğu gibi dört köyde Alevi ve Karadenizli vatandaşlar, beş köyde Alevi ve Sünni yurddaşlar, Mans bucak merkezinde de Alevi, Sünni ve Karadenizli vatandaşlar yaşamaktadır.

Tercan ilçesine bağlı Karakulak bucağı içindeki on beş köyden yedi köyde Alevi, sekiz köyde Alevi ve Sünni vatandaşlar olduğu gibi Tercan ilçe

merkezine bağlı kırk iki köyün de büyük bir kısmını Alevi vatandaşlar teşkil etmektedir.

Bu hususiyet ve vaziyet, diğer ilçelere göre de tesbit edilmiş bulunmakla beraber bu konuda verdiğimiz şu izahat ile iktifa etmek daha doğru görülmektedir.

Bu duruma göre, Erzincan ilimizin arzetmekte olduğu türlü özelliklerin başında telâkkisi gereken bu hususiyetin gelecekteki seçimleri kazanmaya matuf olacak çalışmalarımızda parti teşkilâtımızca göz önünde bulundurulması ve Cumhuriyet Halk Partisinin Alevi vatandaşları Demokrat Parti camiasından soğutmaya ve ayırmaya matuf olan hareketlerine, çeşitli tahriklerine karşı tedbir alınması ve tamamiyle Türk olan Alevi yurddaşlarımızla parti içinde ve dışındaki münasebetlerimizde her türlü ayırıcı temayüllerden uzak bir zihniyetle hareket edilmesi çok önemli bir tedbir olarak düşünülmüş ve gereği de yüksek takdirlere bağlı bulunmuştur.

20 Ağustos 1952
Necmeddin Sahir Sılan

TUNCELİ İLİ PARTİ TEŞKİLÂTIMIZIN DURUMU (1952)*

Yazan: Necmeddin Sahir Sılan

30 Ağustos 1952

Demokrat Parti Genel İdare Kurulu
Sayın Başkanlığına

Tunceli ilindeki Parti teşkilâtımızın, Erzincan ve Bingöl illerinde tetkik ve tahkik mevzuu olan işler vesilesiyle, gözden geçirilmesi için, Genel İdare Kurulumuzun 7 Temmuz 1952 günündeki toplantısında verilen karar ile telâkki edilen emirleri üzerine, Genel İdare Kurulu Temsilcisi sıfatiyle, Tunceli çevresinde gerekli temaslarda bulunulmuştur.

Böylece, Tunceli ilinin Ovacık ve Çemişgezek ilçeleri hariç olduğu halde, Hozat ilçesi ile il merkezi olan Kalan'da ve Mazgirt, Nazımiye, Pertek ve Pülümür ilçelerinde vukubulan temaslarla incelemelerime ait olmak üzere hazırlanmış olan raporumu ilişik olarak sunar ve saygılarımı arzederim.

Necmeddin Sahir Sılan

* Fon Kodu: NSS, Seri No: 02.04.01, Dosya No: 8, Belge No: 164.

İçindekiler

I. Parti Teşkilâtımızın Durumu 433
1) Hozat İlçesinde 433
2) Nazımiye İlçesinde 434
3) Kalan Çevresinde 436
4) Mazgirt İlçesinde 437
5) Pertek İlçesinde 439
6) Pülümür İlçesinde 440
II. Son Sözlerimiz 443

I. Parti Teşkilâtımızın Durumu

Vatan sınırları içinde küçük bir saha teşkil etmekle beraber, türlü bakımlarla çeşitli özellikler taşımakta olan Tunceli, Parti hareket ve faaliyetleri bakımından, ileri bir vaziyet arzetmemektedir.

Bu itibarla mevzuubahis il çevresindeki Parti teşkilâtımız hakkında bir fikir verebilmek için, Erzincan ve Bingöl illerinde tetkik ve tahkik mevzuu olan işler vesilesiyle ve en kısa yol olması hasebiyle, geçmiş bulunduğumuz Tunceli'de, Çemişgezek ve Ovacık ilçeleri hariç olduğu halde, uğramış olduğumuz il merkezi ile beş ilçedeki temaslarımızı ve intibalarımızı olduğu gibi belirtmek faydalı bir hareket olarak düşünülmüştür.

1) Hozat İlçesinde: Parti teşkilâtımız, Parti tüzüğümüzde tesbit edilen esaslara tamamiyle uygun bir şekilde değildir. İlçe idare kurulumuzla olan temaslarımızda, ilçe çevresinde partimizin saflarında yedi yüz vatandaş bulunduğu öğrenilmiş, teşkilâtımızın, yalnız ilçe merkezinde değil bucaklarda yeni ocaklar açılması suretiyle, genişletilmesi ve kuvvetlendirilmesi için Genel İdare Kurulumuz tarafından para yardımında bulunulması istenilmiştir.

Bu konuda ilçe idare kurulu başkanı şu sözleri söylemiştir.

"Partimiz her bakımdan mahrumiyet içindedir; parti binası yoktur, yıllık kirası yetmiş beş liradan ibaret olan binanın kira parası da verilmemektedir. Cumhuriyet Halk Partisi kesenin ağzını açmış, buradaki teşkilâtı zayıf olmakla beraber para yardımını kesmediği gibi muntazam surette parti gazetelerini yollamakta bulunmuştur. Hâlbuki biz partimizin gazetesini, Zafer'i bile alamıyoruz."

Bu münasebetle, belediye başkaniyle vaki görüşmelerde gelecek milletvekili seçimlerinin de Demokrat Partimizce kazanılacağına ait ümitler ifade edilmiş olmakla beraber gerekli yardımların bulunulması üzerinde ısrarla durulmuş ve bu arada İller Bankası Genel Müdürlüğünce ihale edilmiş olan su şebekesine ait boruların şimdiye kadar verilmemiş olmasının muhitte Demokrat Partimiz ve iktidarımız aleyhinde sözlere vesile teşkil ettiğine işaret edilmiştir.

Bu duruma göre genel idare kurulumuz tarafından adı geçen ilçe idare kuruluna gerekli para yardımında bulunulması takdire bağlı görülmekle beraber su şebekesine ait boruların İller Bankası Genel Müdürlüğünce verdirilmesi hususunun sağlanması temenniye şayan bulunmuştur.

2) Nazımiye İlçesinde: Parti teşkilâtının esaslı surette kurulamadığı anlaşılmıştır. Mülkî taksimat itibariyle Nazımiye ilçe merkezine bağlı olan on bir parti teşkilâtı kurulamamış olması bu köylerin dağınık bir vaziyette bulunmasına atfedilmektedir.

Böylece doğrudan doğruya merkeze bağlanmış bulunan mevzuubahis köylerden başka İresi ve Hakis bucakları merkezinde, Ocak ayında toplanmış olan son il kongresinden sonra, birer bucak açılmıştır. Ancak, bu bucakların çevresindeki köyler dahi dağınık olduğundan parti teşkilâtı kurulamamıştır. Bununla beraber bu köylerde de parti teşkilâtının kurulmasındaki zaruret ilçe idare kurulunca da kabul edilmiştir.

Bu sebepledir ki, Hakis bucağı çevresinde bulunan Civarik ve Kimsor köylerinde, civarlarındaki köylerin kalabalık olması hasebiyle, parti teşkilâtımızca yeni birer bucak açılması düşünülmüştür. Ancak, yeni teşkilât kurulması için Genel İdare Kurulumuzca beş yüz liralık bir yardımda bulunulması temenni edilmiştir.

Nazımiye ilçe merkezinde parti için kiralanan yerin yıllık kira bedelini, teşkilâtımıza kayıtlı olanlardan aidat alınamaması hasebiyle, ödemekte zorluk çekildiği gibi yeni kurulan ve kurulacak olan bucakların yerleriyle tedariki gereken masa, iskemle, defter, kâğıt ve saire için dahi paraya katî ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu arada, üyelere ait kütük defterinin esaslı olmaması hasebiyle yeniden tanzimi ve yeni bucaklar için de yeni kütük defterleri temini zaruri görüldüğü gibi bütün ilçe içinde şimdiye kadar yediyüz vatandaşın partimize kaydedilmiş olduğu anlaşılmıştır.

Parti teşkilâtının, diğer bazı yerlerde olduğu gibi, bu ilçede daha esaslı şekilde gelişmemesinde, söylenildiği şekilde, köylerin dağınıklığı ile maddi imkânsızlıkların müessir olduğunu kabul etmekle beraber partililer arasındaki geçimsizliklerin, ayrılıkların da mühim bir amil olduğunu nazara almak gerekmektedir.

Çünkü Demokrat Partimizin bu ilçede kuruluş safhasında hizmetleri görülmüş ve ilçe idare kurulunda vazife almış olanlardan bazıları bugün Haysiyet Divanına verilmiş, bu vaziyetlerde evvelce Belediye başkanlığında bulunmuş olan şimdiki ilçe idare kurulu başkanı ile Haysiyet Divanına verilen diğer partili arkadaş arasında, dava vekili sıfatiyle çalışmalar münasebetiyle, husule gelmiş olan soğukluğun ve hissi hareketin müessir olduğu kadar aşiret hayatından doğan telâkkilerin de tesiri bulunduğu anlaşılmıştır.

Vakıa, kanunların kesin hükümleri önünde aşiret hayatı ve aşiret telâkkisi mevzuubahis olmamaktadır. Fakat, hakiki hayat telâkkileri ve şartları içinde aşiretlerin varlığını kabul etmek zaruri bulunmaktadır. Ezcümle, bugün Nazımiye ilçesinde yaşıyan vatandaşlarımız şu aşiretlere göre anılmaktadır: Arilli, Haydaranlı, Maskanlı, Şadilli, Şeyh Muhammetli, Lolanlı, Morhekli, Karsanlı, Kırşanlı.

Bugün, Türkiye Büyük Millet Meclisinde, Tunceli ilini temsil etmekte olan iki milletvekilinden biri Nazımiye'lidir ve Arilli aşiretine mensuptur. Onun milletvekili oluşunda aşiret hayatının ve rabıtalarının tesiri olduğu kadar bugün Nazımiye ilçe idare kurulu başkanı ve diğerleri ile arasının açılmasında da yine bu münasebetlerin tesirleri bulunduğu söylenilmektedir.

Bu milletvekilinin Tunceli ilini temsil etmekte olan ve Pertek ilçesinin Balışır köyünde Sünni bir aileden bulunan diğer milletvekili ile seçimlerden itibaren arasının açık olmasında da, diğer sebeplerden başka, yine bu telâkkilerin hâkim olduğu, onun "Alevi"lik iddiası, bunun, "Sünni"lik telâkkisi ile yalnız Nazımiye ilçesinde değil, yalnız Tunceli çevresinde değil bu ilimizin sınırlarını da aşan Türklük-Kürtlük mevzuunda, kasti olmasa dahi, zararlı bir çok telâkkilere, gerginliklere yol açtıkları da teessürle nakledilmektedir.

Tunceli ile ilgili muhtelif konuların Hükümet dairelerinde takibi ve tetkiki sırasında birbirlerine dargın olan bu iki milletvekilinin birbirlerine zıt fikirlerle işleri kovalamaları veya sonuçlandırmaları da üzüntü ile karşılanmakta ve Arilli aşiretine mensup olan milletvekilinin 1954 yılı seçimlerinde Alevi vatandaşların oylariyle yeniden milletvekili olmaya matuf çabalamaları yanında Sünni olan milletvekilinin de yine yalnız milletvekili olmak emeliyle hareket etmesi ve her ikisinin de bu hareket tarzlariyle Demokrat Partimizin manevi şahsiyetini istismar etmekte ve zedelemekte olması iyi nazarla görülmemektedir.

Bununla beraber, bu iki milletvekili arasındaki soğukluğu ve gerginliği hoş görmiyenler yanında bunların didişmelerini, Nazımiye ilçesindeki partililerin çekişmelerini 1954 seçimleri için daha ziyade körüklemek isteyenlerin de bulunduğu ifade edilmekte, bugün Cumhuriyet Halk Partisinin mevcudiyeti kabul olunmamakla beraber bu vaziyetlerden mevzuubahis muhalefet teşekkülünün faydalanması veya Demokrat Partimizin saflarından, Haysiyet Divanı kararlarının tasdiki suretiyle, ayrılacak olanlar tarafından Millet Partisi kurulmak suretiyle mücadelelerin genişletilmesi melhuz görülmektedir.

3) Kalan Çevresinde: Parti teşkilâtımızın durumunu, gerektiği şekilde, gözden geçirmek kabil olamamıştır. Çünkü il merkezinin bulunduğu Kalan'da parti binasının kapısı kapalı ve kilitli olarak görülmüş, İl İdare Kurulu Başkanı ile üyelerden hiç biri bulunamamıştır.

Bu vaziyette, il merkezinden geçtiğimiz günün tatile, Pazar gününe rastlaması, yolculuğumuzdan ve geçişimizden, ansızın ziyaret emeliyle, partideki vazifeli arkadaşlara tarafımdan daha önce bilgi verilmemesi müessir olsa dahi, Genel İdare Kurulu tarafından, vazifemiz hakkında, tel yazısiyle vukubulan tebliğe karşı İl İdare Kurulu başkanının bazı ilçe idare kurulu başkanlarını bir araya toplaması, genel idare kurulumuzun temsilcisi sıfatiyle vukuu mukarrer temaslarımızı Tunceli çevresinde engelleyici bir düşünce ile harekete tevessül etmiş olması, parti kapılarının, değil partiye mütemayil olan vatandaşlara, partimizin mensuplarına dahi kapalı tutulmasında hâkim olan zihniyeti göstermesi bakımından, esefle telâkki edilmiştir.

Parti tüzüğümüzün genel idare kurulumuza müteveccih vazifeleri tesbit eden yirminci maddesinin Ç fıkarsında belirtildiği üzere "teşkilâtı lüzum göreceği her yönden teftiş ettirmek" yetkisine sahip olan ve partinin kongreden sonra en yüksek organı bulunan genel idare kurulunun emriyle vazife gören partili bir arkadaşa karşı olan bu hareket tarzı, parti disiplini bakımından olduğu kadar, Türk geleneğine göre en başta gelen misafirseverlik esaslarına da aykırı mahiyette bulunduğundan mevzuubahis il idare kurulu başkanlığına gerekli ihtarda bulunulması genel idare kurulumuzun takdirine bağlı görülümüştür.

Adı geçen Tunceli il idare kurulu başkanının bu tarz hareketine muhtelif ilçe merkezlerindeki ilçe idare kurullarının iştirak etmemiş oldukları, bu ilçelerdeki temasların tabii şekilde cereyaniyle, anlaşılmış ve bu hissi harekette Cumhuriyet Halk Partisinin 1950 yılındaki milletvekili adayı olduğu halde kazanamıyan ve belediye seçimlerinde adı geçen muhalefet teşekkülünün adayı olarak Belediye başkanlığına getirilen eski milletvekilinin menfi rolü olduğu, bunun da 1954 yılı milletvekili seçimlerine matuf bir mülâhazadan doğduğu öğrenilmiştir.

Demokrat Partimize iltihak etmek üzere Cumhuriyet Halk Partisinden ayrıldığını söyliyen ve fakat bu güne kadar partimize intisap etmemiş ve partiye intisap için de il idare kurulu başkanlığına getirilmesini şart olarak ileri sürmüş bulunan belediye başkanının, üzerindeki sıfatla kovalamaya ve almaya imkân göremediği muhtelif taahhüt işlerine, çocuğunu kucağında sünnet

ettirdiği için aralarında müesses "Kirve"lik münasebetlerinden de faydalanarak, Parti İl İdare Kurulu başkanını sevkettiği ve böylece menfaat birliğini sağladığı söylenilmiştir.

Vatandaşların serbestçe ticaret etmeleri ve taahhüt işlerine girmeleri gayet tabii olmakla beraber Belediye başkanının il idare kurulu başkanını kendi tesiri üzerine almak suretiyle gelecek milletvekili seçimlerini Cumhuriyet Halk Partisi lehine ve kendi hesabına sonuçlandırmak için şimdiden Demokrat Parti teşkilâtına sinsi yollarla hâkim olmak istediği sanılmakta ve parti faaliyetlerinin bu çevrede durgun bir halde bulunması bu bakımlarla doğru görülmemektedir.

Bundan başka, son defa Ocak ayında Kalan'da toplanmış olan il kongresinde iki milletvekili arasındaki çekişmelerin giderilmesi için delegeler tarafından vukubulan uzlaştırıcı, barıştırıcı teşebbüslerden müsbet bir netice alınamamış olması üzüntü ile telâkki edimekte, böylece mevzuubahis milletvekilleri arasındaki gerginlikten doğmuş olan Türklük-Kürtlük davasının Tunceli çevresinde yeni gailelere yol açmasından endişe edilmekte ve yine bu sebeplerledir ki vaziyetleri sarsılmış ve seçim kabiliyetleri zayıflamış olan her iki milletvekilinin gelecek seçimlerde parti adayı olarak yoklama kurulunca gösterilmemesi suretiyle bu tehlikeli işin önlenilmesi de bir mütalaa olarak mahallinde ileri sürülmektedir.

Bu arada, Alevi vatandaşlara karşı Alevi, Sünni vatandaşlara karşı Sünni olduğunu söylemek ve göstermek suretiyle çeşitli tahriklerde ve tertiplerde bulunduğu anlaşılan ve bu mevzuda eski milletvekili sıfatından da faydalanan Tunceli belediye başkanının, belediyedeki işlerinden dolayı teftişe tâbi tutulması da hatıra gelmektedir ki bu cihet de ilgili makamın takdirine bağlı bulunmuştur.

İl merkezi olan Kalan'da Cumhuriyet Halk Partisi teşkilâtı bulunmakla beraber Millet Partisi bugün için mevcut telâkki edilmemektedir. Bununla beraber 1954 seçimlerinden önce bu teşekkülün burada yeni bir varlık göstermesi için bazı teşebbüslere geçildiği söylenilmiştir.

4) <u>Mazgirt İlçesinde</u>: Parti teşkilâtımızın ilk kuruluş günlerine göre iyi bir vaziyette olduğu ilçe idare kurulu ile olan temaslarda ifade edilmiştir.

Ancak, toprak genişliği yanında gerçekten uyanık ve çalışkan vatandaşların büyük bir kesafetle bulunduğu bu ilçemizde, Muhundu, Çarsancak bucaklarındaki bütün köylerde, teşkilâtımızın kurulamamış olduğu, bu vaziyette de parasızlığın müessir bulunduğu anlaşılmıştır.

Tunceli çevresindeki ilçeler içinde nüfus çokluğu bakımından en ileri durumda olan Mazgirt ilçesinde dahi, iki milletvekili arasındaki görüş ve düşünüş farkı yüzünden, Türklük-Kürtlük meselesinin ortaya atılmış olması büyük bir üzüntü konusu olduğu gibi Şubat ayı içinde belediye ve parti başkanı ile birlikte muhtelif işler için temaslarda bulunmak üzere Ankara'ya gelmiş olan Mazgirt heyetine yetkililer tarafından verilmiş bulunan vaitlerin yerine getirilmemiş olması parti teşkilâtımızın bu çevrede kuvvetlenememesi hususunda en mühim engel olarak telâkki ve ifade edilmiştir.

Geniş ve bereketli toprakları üzerinde Alan, Suruşağı, Hiran, Şadilli ve İzoli aşiret topluluklarının yaşamakta bulunduğu Mazgirt ilçesinin kaldırılacağına, ilçe merkezinin değiştirileceğine dair ortaya atılmış olan sözlerin doğru olmadığı Ankara'daki görüşmelerde İçişleri Bakanı tarafından temin edilmiş olmasına rağmen Mazgirt ortaokulu için ayrılmış olan doksan beş bin liralık ödeneğin bu mülâhaza ile bu yıl içinde diğer ilçelere verilmiş olması, Şıhsu-Mazgirt yolunun yapılması için ayrılmış olan iki yüz yirmi bin lira yerine yetmiş iki bin lira verileceği sonradan söylenildiği halde Temmuz ayı sonlarında dahi inşaata başlanılmaması, Mazgirt kasabası için ihale edilmiş olan içme suyuna ait boruların verilmemesi, ilçe merkezindeki sağlık dairesinin sekiz yataklı muayene ve tedavi yurdu haline ifrağı için verilen vaadin gerçekleşmemesi, trahom teşkilâtı olmasına rağmen mütehassıs gönderilmemesi, aylardan beri Hükümet doktorunun tayin edilmemesi, Eltihatun Camii ile türbesinin tamirine ait ricaların müsbet karşılanmasına rağmen fiili bir harekette bulunulmaması bütün vatandaşlar üzerinde ilçenin kaldırılacağı, ilçe merkezinin değiştirileceği hakkındaki sözlerin gerçekleşmesine ait hareketler olarak telâkki edilmiş ve bütün bunlar ilçedeki vatandaşlar için olduğu kadar parti ilçe idare kurulu üzerinde de çok menfi tesir yaratmıştır.

Mazgirtlilerin bu mevzudaki ıstırabını olduğu gibi belirtmeye çalışan belediye ve parti başkanı, Ankara'daki temaslarında hafızasında yer ettiğini söylediği şu sözleri de olduğu gibi nakletmiştir:

"Ankara'yı ziyaretimizde görüşdüğümüz içişleri bakanı, ilçemizin kaldırılacağı hakkındaki sözleri yalanladıktan sonra 'biz, yanan bir meşaleyi söndürmek istemeyiz; bu itibarla Mazgirt'deki meşale yanarken, olsa olsa, öte taraftan yeni bir meşale daha yakmak isteriz' demişti. Ne çare ki, bütün bu sözlere rağmen, bizim meşalemiz söndürülmek isteniliyor. Bizleri bu ıstıraptan kurtarınız, Demokrat Partimiz ve iktidarımız zamanında bizim meşalemizin sönmemesi için çalışınız."

İlçe idare kurulu ile partili ve bağımsız vatandaşların katıldıkları bu samimi isteğe göre gereken işlerin tez elden görülmesi yüksek takdire bağlı bulunmuş ve Tunceli Milletvekilleri arasındaki görüş farkından doğduğuna işaret edilen bu ağır havanın böylece dağıtılması, bu ilçedeki parti teşkilâtımızın gelişmesi, kökleşmesi bakımından önemli birer mevzu olmuştur.

Bu arada, imkân olduğu takdirde, bugün Tunceli bölgesinde Çemişgezek ilçesinde çalışmakta olan Toprak Komisyonuna ilâveten, Mazgirt ilçesine diğer bir Toprak Komisyonu gönderilmesi veya Çemişgezek ilçesindeki Toprak Komisyonunun, işlerini bitirdiği halde, 1953 yılında bu çevreye verilmesi, bu ilçedeki toprakların genişliği yanında topraksız olan vatandaşlarımızın bir an önce toprağa sahip olmalarını temin etmek bakımından, faydalı bir tedbir olarak düşünülmüştür.

5) **Pertek İlçesinde:** Parti ilçe idare kurulu ile, Belediye başkanı da bulunduğu halde, vukubulan temaslarımıza göre, Parti teşkilâtımızın esaslı olarak takviyesine matuf teşebbüsler için maddî yardımda bulunulması gerekmektedir.

Ancak, bu münasebetle olan görüşmelerde, daha önemli bir konu üzerinde durulmuş, evvelce Genel İdare Kurulumuza ilçe idare kurulu adına vukubulduğu söylenilen muhtelif müracaatların şimdiye kadar müsbet şekilde cevaplandırılmamış olmasının, maddî bakımlarla çekilmekte olan mahrumiyetlerin üstünde, büyük bir teessür uyandırdığı ilçe idare kurulu başkanı ile belediye başkanı tarafından ileri sürülmüştür.

Bu vaziyet muvacehesinde, Pertek ilçe merkezindeki partili arkadaşları üzen mevzuların açıklanması istenilmiş, bunun üzerine belediye başkanı şu sözleri söylemiştir:

"Ankara'yı ziyaretimizde genel idare kurulunda çalışan büyüklerimize duyurduğumuz ve yazılarla da bildirdiğimiz bir çok dertlerimize, dileklerimize karşı müsbet bir karşılık verilmemesi, Cumhuriyet Halk Partisinin dağ gibi iktidarda bulunduğu zamanlardaki mücadele azmimizi asla azaltmıyacaktır. Bizler, yine parti saflarında, aynı imanla çalışmakta devam edeceğiz. Fakat hakikat şudur ki büyüklerimize küskünüz. Çünkü, memleketimiz öteden beri her sahada mahrumiyet içindedir. Sonra, unutulmamalıdır ki, Tunceli, başka illere benzemez, Tunceli'nin hususiyetleri vardır. Bizleri Parti ve Hükümet olarak ihmal etmemek gerektir."

Tunceli'nin Elâzığ istikametinde güneye doğru açılmış bir kapısı mahiyetinde olan Pertek ilçesinde yaşıyanların çoğu Sünni vatandaşlarımız ol-

makla beraber bu ilçeye bağlı Dere ve Vaskirt bucaklarında dağılmış bulunan Bahtiyar ve Pilvenk aşiretlerini de Alevi vatandaşlarımız teşkil etmektedir.

Ancak, ilçe merkezi Pertek, Tunceli'nin hiç bir ilçesinde görülmediği şekilde, büyük ve kalabalık olduğu kadar münhasıran Sünni vatandaşları kucaklamış bulunmaktadır.

Bununla beraber, Tunceli'nin Milletvekilleri arasındaki anlaşmazlık yüzünden de büyümek istidadını gösterdiği sanılan Türklük-Kürtlük mevzuunun bu ilçede yaşıyan yurddaşlarımız için de büyük bir ıstırap ve endişe yaratmış olduğu, belediye başkanı tarafından nakledilen sözlerle anlaşılmaktadır.

Bu çevredeki temaslara göre, genel olarak, bu işin mesuliyeti Nazımiye'li milletvekiline atfedilmekle beraber Pertek'li olan milletvekilinin dahi, 1950 seçimlerine ait masraflar yüzünden aralarında başlamış olan anlaşmazlığın tesiriyle ve 1954 seçimlerine ait şahsî mülâhazalarla, Türklük-Kürtlük mevzuuna, seçim bölgesindeki dolaşmalarında ve konuşmalarında temas etmekte olması, böyle bir cereyanın yayılmasındaki mahzurlar itibariyle, zararlı bir hareket olarak telâkki edilmektedir.

Bundan başka, bu milletvekilinin, Balışır köyünde kendisine ve diğer yakınlarına ait toprakları, Hazineye ait muhtelif yerlerde arazi bulunmasına rağmen, topraksız köylülere satmak teşebbüsünde bulunması ve böylece köylüleri Ziraat Bankasına karşı borçlandırmak suretiyle kredi teminine uğraması, görünüşte, topraksız vatandaşları toprak sahibi etmeye matuf hayırlı bir teşebbüs olarak sanılmakla beraber, münhasıran 1954 seçimlerine ait şahsî mülâhazalarla tertip edilen bir hareket olarak karşılanmaktadır.

Hatta, bu hareket, bugün Kalan'da belediye başkanı olan eski Tunceli Milletvekilinin, Türüşmek-Kalan arasında Sihenk düzlüğündeki topraklarını, yine topraksız vatandaşları topraklandırmak bahanesiyle, 1949 yılı içinde İskân Genel Müdürlüğüne satmak için vukubulmuş olan teşebbüslerinin kötü bir örneği olarak gösterilmektedir.

6) <u>Pülümür İlçesinde</u>: Parti teşkilâtımız, iyi ve ileri bir durumda görülmüş ve ilçe idare kurulunun tam bir ahenk içinde çalışmakta olduğu anlaşılmıştır. Bu çalışmaların, parti tüzüğümüzdeki esaslar dâhilinde yürütülmekte olması, taahhütnamelerin, kütük ve karar defterleriyle diğer dosyaların muntazam şekilde tutulmuş bulunması, hatta bu arada, mahdut gelirlerine rağmen, muvazene defteri bile tanzim edilmiş olması takdire değer bulunmuştur.

İdarî teşkilât itibariyle Tahsini, Şeteri ve Eşil bucaklarının bulunduğu Pülümür ilçesi, toprak genişliği itibariyle olduğu kadar, nüfus kesafeti bakımından da önemli bir vaziyettedir ve ilçe merkezinin bir kısmı hariç olmak üzere bu ilçe sınırları içinde yaşıyan vatandaşlar tamamiyle "Alevi"dir ki bunlar da şu aşiret topluluklarını teşkil etmektedir:

Kamanlı, Arilli, Çarikli, Sisanlı, Balabanlı, Lolanlı, Süleymanlı, Bamasurlu, Şavelanlı, Keçeluşağı, Şeh Muhammedanlı, Baluşağı, Kureyşanlı, Abbasuşağı, Rotanlı.

Ancak, bu aşiret toplulukları içinde Çarikli'lerle Balabanlı'lar kesafet itibariyle daha ileri bir durumda bulunmakta ve bu iki aşiret arasında zaman zaman bazı ihtilâflar çıkmasında bu kesafetin rolü olduğu söylenilmektedir.

Bu itibarla, Parti teşkilâtımızın, Pülümür ilçesinde, bütün aşiretleri kucaklıyacak surette çalışması bir zaruret olduğu kadar bu yöndeki hareket ve faaliyetler için de, imkân olduğu takdirde, genel idare kurulumuzca, maddî yardımlara mazhar olması da temenniye şayan bulunmaktadır.

Çünkü, Pülümür ilçesinde Cumhuriyet Halk Partisi teşkilâtı, Tunceli'nin özel bir kanunla idare edildiği devreden önce, bu ilçenin Erzincan iline bağlı bulunduğu zamanlardan beri, kurulmuş olduğu gibi o zamanlardaki şartlara göre mevzuubahis aşiret toplulukları içinde yaşıyan vatandaşlardan bir kısmı bugün de, eski gelenek ve bağlılıkla, şimdiki muhalefet teşekkülü içinde vaziyetlerini muhafaza etmektedir.

Bununla beraber, son defa vukubulan temaslarımızda, bunlardan bazılarının Demokrat Parti saflarına geçmek hususunda temayülleri anlaşılınakla beraber ilçe idare kurulunun, ilk kuruluş günlerinden itibaren, Rotanlı'ların elinde bulunması bu gibilerin şimdilik kenarda kalmalarında bir sebep olarak gösterilmekte ve bu ilçenin Erzincan ili ile Tercan ilçesi sınırlarında bulunması da Alevi vatandaşlar arasında Cumhuriyet Halk Partisi tarafından vaki tahriklerin bu çevrede dahi kolaylıkla yayılmasına amil olmaktadır.

Böylece, buraları dolaşmakta olan Cumhuriyet Halk Partisinin yetkili uzuvları tarafından vukubulan tahrikler arasında, Alevi vatandaşların Demokrat Partimize olan temayüllerini önlemek maksadiyle orataya atılan ve Tunceli Milletvekillerinin geçimsizlikleri yüzünden de genişlemiş bulunan Türklük-Kürtlük, Sünnilik-Alevilik mevzuu yanında topraksız olan Alevi vatandaşları tahrik için Toprak Kanununa temas ettikleri ve hatta şöyle propagandada bulundukları tesbit olunmuştur:

"Cumhuriyet Halk Partisi, Toprak Kanununu sizler için çıkardığı halde Demirkıratlar bu kanunu tatbik etmek istemiyorlar; tatbik etmek için komisyon yolladıkları yerlerde de vatandaşları oyalıyorlar, müsbet bir iş göremiyorlar ve buna sebep olarak da Hazine arazisi bulunmadığını ileri sürüyorlar. Fakat bunlara ne hacet! Celâl Bayar'ın, Adnan Menderes'in, Köprülü'nün geniş topraklan ve çiftlikleri var; bunları niye dağıtmıyorlar ki!"

Esas itibariyle bu sözleri tahlil etmiyen ve söyleniş tarzına göre inanan vatandaşlar yanında, gülerek karşılıyanların bulunduğu şüphesiz olmakla beraber muhalefet teşekkülünün merkezden gönderilen adamlariyle vaki çeşitli tahriklerini, kötü akislerini önlemek için Demokrat Partimizce de çeşitli tedbirlere başvurulması, bu arada Tunceli gibi yerlerde toprak komisyonlarına düşen işlerin, vatandaşları tatmin edecek surette, tez elden görülmesi isabetli bir hareket olarak düşünülmektedir.

Bu münasebetle, Pülümür ilçesindeki topraksız vatandaşların vaziyeti ve evvelce buraya gelmiş bulunan toprak komisyonunun faaliyeti hakkında vukubulan görüşmelere göre, bazı toprak sahipleriyle ortakçı veya maraba olarak işbirliği halinde bulunan ve fakat bazı köylerdeki ihtiyar heyetlerinde de vazife almış olanların, toprak sahiplerinin tesirleri altında kalmak suretiyle, Hazineye ait toprakları göstermedikleri ve böylelikle esasen topraksız olan vatandaşlara toprak komisyonunca toprak verilmesine imkân vermedikleri öğrenilmiş ve bu gibi halleri önlemek için de muhtelif illerde faaliyette bulunan toprak komisyonlarının bulundukları yerlerdeki civar köylerin ihtiyar heyetlerinden de metrûk arazi olup olmadığı hakkında bilgi edinmelerinin faydalı olabileceği ileri sürülmüştür.

Ancak, bu tarz hareketin de gayeyi tamamiyle temin edemiyeceği, toprak komisyonlarından önce tapulama komisyonunun gönderilmesinin daha doğru olacağı fikri ortaya atılmış, fakat bunun da kendine göre mahzurları olabileceği söylenilmiştir.

Bütün bunlar, topraksız vatandaşların bir an önce toprak sahibi olmasına matuf samimi düşünceleri belirtmekte bulunmakla beraber bu mevzuların Tunceli gibi çevrelerde tez elden sonuçlandırılmasındaki zaruretleri de göstermektedir ki gereğinin yerine getirilmesi ilgili makamlann takdirlerine bağlı görülmüştür.

II. Son Sözlerimiz

Tunceli'mizin Parti durumu ile Parti iktidarımıza müteveccih bazı işler hakkındaki görüşlerimizi ve duyuşlarımızı böylece tesbit ettikten sonra bunlara müteferri düşüncelerimizi de kısaca belirtmek faydalı bulunmuştur.

Eski devir ve idarelerde çeşitli hareketlerin kaynağı olmuş olan Dersim'in Cumhuriyet devrinde almış bulunduğu Tunceli hüviyeti bu çevrede millet ve memleket güvenliğini sağlıyabilmek itibariyle tatbik edilmiş olan tedip hareketleri yanında yol, okul, yapı vesaire gibi ileri hamleler için yeni bir başlangıç olmuş ve eskiden Devlet ve Hükümetin nüfuz edemediği bu vatan topraklarının bir an önce medeni bir varlığa kavuşması için bir müddet özel kanun ve teşkilâtla idaresi derpiş edilmiştir.

Bu suretle başlıyan yeni hayat safhasında Hükümete karşı gelenlerden cezalarını hayatlariyle ödeyenler olduğu gibi askerî, idarî ve içtimaî zaruretlerle de bazı tedbirlere başvurulmuş, bu arada iki yerde yasak bölge kurulduğu gibi bunlara ilâveten boşaltılmış bölgeler tesis edilmiş, bazı vatandaşlar batı illerine sürülmüş, Tunceli sınırları içinde kalanlardan bazıları da emniyet teşkilâtının gözü altında bulundurulmuş, özel fişlere tâbi tutulmuştur.

Bu tedbirler, bu çevrede mütevazıane yaşayan, hatta bin bir türlü zorluklar içinde yaşamaya çalışan büyük vatandaş kütlesi için can, mal, ırz emniyet ve masuniyetinin sağlanmış olması, yol, okul vesaire gibi imar hamlelerine başlanılması müsbet karşılanmakla beraber tedip hareketlerinin çeşitli ve ağır tezahürleri bazı dimağlarda derin izler bırakmış, bazı ailelerde de ruhi infiallere ve intikam duygularına vesile olmuştur.

Vakıa, demokrasi hareketlerinin gelişmesiyle mütenazır olarak Tunceli'de, 1948 yılından itibaren diğer illerimiz gibi tabiî idareye kavuşmuş, boşaltılmış bölgeler vatandaşlara açılmış ve yasak bölgeler de Demokrat Partimizin iktidara geçişinden sonra kaldırılmış ve böylece Tunceli çevresi, Erzurum-İskenderun anayolunun da bu sahadan geçmesi hasebiyle, Cumhuriyetimizin her bakımdan feyizli ve nurlu bir bölgesi olmuştur.

Ancak, Tunceli'nin özel kanun ve teşkilâtla idaresi sırasında bir çok tehditlerle on yıl kadar batı illerinde yaşamaya mecbur tutulmuş olan Tunceli'li yirmi bin kadar vatandaşın oralardaki görüş ve uyanışlarından müsbet şekilde olduğu kadar bugün ve yarın için menfi şekilde faydalanmak istiyenlerin olduğu da sezilmekte bulunmuştur.

Bundan başka, Cumhuriyet Halk Partisinin genel sekreteri ile diğer yetkili elemanlarının, muhtelif yerlerdeki dolaşmalarında ve konuşmalarında,

Tunceli harekâtının Sayın Cumhurbaşkanımızın Başbakanlığı zamanında olduğunu açık ve kapalı şekilde söylemeleri ve başka başka şekiller ve tertiplerle tahriklerde bulunmaları, 1954 milletvekili seçimlerini kazanmaya matuf maksatlarla olsa bile, Türklük-Kürtlük, Sünnilik-Alevilik şeklindeki ayırıcı hareketleri körüklemekte olması itibariyle teessürle ve esefle telâkkiye şayan görülmüştür.

Bu itibarladır ki, Tunceli'de parti hareket ve faaliyetlerini mütalaa ederken vaziyeti, bu çevrenin özellikleriyle birlikte gözden geçirmek ve genel nüfus durumuna göre yüzde doksan beşi Alevi vatandaşlardan teşekkül etmekte olan bu vatan parçasında çok dikkatli ve uyanık bulunmak, Millî Eğitim işleri yanında sağlık ve bayındırlık hamlelerini, çeşitli yol hareketleriyle köylerin içme suyu işlerini 1953 yılı içinde daha verimli bir şekilde ele almak ve sonuçlandırmak, zehirli fikir ve telkinlere karşı en müsbet bir mukabele olarak mütalâa edilmekte ve böylelikle, Sünni vatandaşlarımızla birlikte Alevi vatandaşlarımızı kucaklıyarak, 1954 seçimlerini de Demokrat Partimiz lehine sonuçlandırmak imkânlarının elde edilmiş olacağı muhakkak sanılmaktadır.

30 Ağustos 1952
Necmeddin Sahir Sılan

DOĞU VE DOĞU GÜNEY İLLERİMİZ İLE İLGİLİ MUHTELİF KONULAR (1952)*

Yazan: Necmeddin Sahir Sılan

20 Eylül 1952

Demokrat Parti Genel İdare Kurulu
Sayın Başkanlığına

Erzincan ve Bingöl illerinde tetkik ve tahkik mevzuu olan işler vesilesiyle adı geçen illerde ve Tunceli çevresinde Parti Teşkilâtımızın durumunu tesbit etmek için, Genel İdare Kurulumuzun 7 Temmuz 1952 günündeki toplantısında verilen karar ile telâkki edilen emirleri üzerine, Genel İdare Kurulu Temsilcisi sıfatiyle, mevzuubahis illerde gerekli temas ve incelemelerde bulunulmuş ve bunlara ait raporlar ayrı ayrı hazırlanarak sunulmuştur.

Ancak, Erzincan, Tunceli ve Bingöl illerindeki dolaşmalarımda olduğu kadar yolumuzun üzerine rastlamış olması hasebiyle geçmiş olduğumuz Elâzığ ili çevresinde de bazı temaslarda bulunulmuş ve böylece Doğu ve Doğu Güney illerimizle ilgili bâzı önemli konular üzerinde durulmuştur.

Mahiyetleri itibariyle memleket ve milletimizin güvenliği ile ilgili olan ve parti hareket ve faaliyetleri bakımından da teemmül edilmesi faydalı sayılan mevzuubahis işlere ait özel raporumu da bu yazı ile ilişik olarak sunarken saygılarımı da arzederim.

Necmeddin Sahir Sılan

* Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 5, Belge No: 41.

İçindekiler

Doğu ve Doğu Güney İllerimizle İlgili Muhtelif Konular 447
1. Erzincan'daki Beyanname İşi 447
2. Yaratılmak İstenilen Hastalık 447
3. "Alevi"lere Matuf Telâkkiler 448
4. Aşiret Hayatının Zaruretleri 449
5. "Kürt" Diliyle Konuşanlar 449
6. Son Seçimlerdeki Hareketler 450
7. Zararlı Telâkkiler ve Cereyanlar 451
8. "Kürtlük" ve "Ermenilik" Fikirleri 451
9. Sınırlarımızın Ötesindeki Teşebbüsler 451
   1) Rus Tahrikleri 451
   2) İngiliz Tertipleri 453
   3) Amerika'lıların Teşebbüsleri 453
10. Silâhlanma Hareketleri ve Akisleri 456
11. Zararlı Tahrikler ve Tertipler 458
   1) "Alevi"lere Matuf Olan Konuşmalar 458
   2) Doğu İllerimizdeki Aşiretlerle Temaslar 459
12. Dikkate Değer Vaziyetler 460
13. Siyasî Teşekküllerdeki Hareketler 464
   1) Cumhuriyet Halk Partisi 464
   2) Millet Partisi 465
   3) Demokrat Partimizin Durumu 467
14. İdare Âmirleri ile Vazifeliler 469
15. Muhtelif Topluluklarla Temaslar 471
16. Ayırıcı Temayüllere Mukabeleler 472
17. Vicdan Hürriyeti ile İlgili İşler 472
18. Doğu ve Doğu Güney İllerimize Ait Tedbirler 473

Doğu ve Doğu Güney İllerimizle İlgili Muhtelif Konular

Doğu ve Doğu Güney illerimizde eskiden mevcut olan bir hastalık son zamanlarda yeniden görülmeye başlamıştır. Bâzı yerlerde yaratılmak istenilen, bâzı yerlerde de sınırlarımızın ötesindeki dünya ile irtibatı olan bu hastalık, bu dava şudur: "Türklük" ve "Kürtlük" meselesi.

1. Erzincan'daki Beyanname İşi

Cumhuriyet tarihimizde Şeyh Sait İsyanı, Ağrı hâdiseleri ve Dersim harekâtı adlariyle yer almış olan bu dava, o hareketlerle birlikte örtülmüş, unutulmuş gibi görülmekle beraber, demokrasi rejimimize başlıca âmil ve pişuva olan Demokrat Partinin siyasî hayatta yer alması ve faaliyete başlaması üzerine, Cumhuriyet Halk Partisi tarafından, mahirane bir tertip ile, yeniden ortaya atılmıştır: Erzincan il merkezinde görülen son beyanname hâdisesi bu konuda tipik bir örnek olarak mütalâa edilebilir.

Erzincan'daki bu beyanname hadisesinin faili Aytekin adlı bir gençtir; beyannameler bir arkadaşı ile birlikte kendi tarafından el yazısiyle yazılmış ve Hükümet konağı önündeki Âbide ile Demokrat Erzincan Basım Evine ve diğer iki yere yapıştırılmıştır.

Vazifelilerce, kızıl fikirler bakımından olduğu kadar "Türklük" ve "Kürtlük" bakımından da tetkik ve tahlil edilmiş olan bu beyannamelerdeki imza şudur: Dersim'in Taçsız Kralı.

2. Yaratılmak İstenilen Hastalık

Gerçekten, beyanname üzerindeki incelemeler ve araştırmalar "Türklük-Kürtlük" davasının nasıl yok yere yaratılmak istenildiğini ortaya koymaktadır.

Çünkü beyanname hâdisesinin asıl faili ve müteşebbisi olan ve takip sonunda ele geçirileceği sırada ölmüş veya öldürülmüş bulunan genç Aytekin esas itibariyle Rumeli'den gelmiş olan bir ailenin, eski bir subayın oğludur ve soyu itibariyle de "Kürt" değildir. Bu itibarla yaratılmak istenilen "Türklük-Kürtlük" davasında rolü olabilecek bir aileye, bir hüviyete sahip olmadığına katiyetle hükmedilebilir.

Bu gencin oturmakta olduğu ev, Erzincan il merkezine çok yakın olan "Kürtkendi" köyündedir ve anası, eski gelenekler ve mahallî zaruretlerle

silâh kullanmasını bilen bir kadındır, fakat bu kadın da soyu itibariyle "Kürt" ailesine mensup değildir.

Bununla beraber ölen gencin ve mensup olduğu ailenin bazı fertlerinin komünist telâkki ve temayüllerine zebun olduğu ifade edilmek suretiyle hakikatte yaratılmak istenilen "Türklük-Kürtlük" davasına mukabil, işe başka bir istikamet verilmek istenildiği de sanılmaktadır.

Ancak, bugün Adliyeye, hatta Askerî Mahkemeye intikal etmiş olan ve ölen veya öldürülen gencin yardımcısı sıfatiyle sorguya çekilen vatandaşın müdafaasını ve fahri avukatlığını Erzincan Cumhuriyet Halk Partisi il idare kurulu ikinci başkanı eski Ilıç kaymakamı Mustafa Yıldırım'ın üzerine almış bulunması dikkate değer görülmektedir.

Bu arada, Erzincan lisesi müdür yardımcısı Rahmi İder ile Tahir Alangu adındaki öğretmenin, bu hâdisede Hükümet teşkilâtının suçlu olduğunu söylemesi ve beyannamenin failini yakalamaya memur edilen emniyet memurlarının, Aytekin'in ölümüne sebebiyet vermiş olması hasebiyle, muhakeme sonunda mahkûmiyetlerinin muhakkak bulunduğunu okul muhitinde ve haricinde yaymakta bulunması da türlü yorumlara yol açmış bulunmaktadır.

Bu münasebetle, adı geçen Rahmi İder'in Çiçek Palasta Kızıl Şair'in affi için çalışan ve Hükümet tarafından takip edilmiş olan Derneğin İdare Heyeti arasında bulunan Van Lisesi Felsefe öğretmeni Ziya ile aynı suçtan tevkif edilmiş bulunduğu da hatırlatılmaktadır.

Bundan başka, Zihni Gediği adiyle anılan yerde Cumhuriyet Halk Partisi zamanında vuku bulmuş olan katil hadiselerine dair, ortada bir iz bırakılmamış olmasına rağmen, husule gelen ukdelerin ve istifhamların hâlâ yaşamakta olduğu ve bu gibi vakaların canlanmasına ve kovuşturulmasına mani olabilmek için de son beyanname hadisesi gibi vakıaların Cumhuriyet Halk Partisine mensup olanlar tarafından tertip edilmiş bulunduğu ifade edilmektedir.

3. "Alevi"lere Matuf Telâkkiler

Ancak, Erzincan'da, uyandırılmak istenilen "Türklük-Kürtlük" hadisesi bir yana, bu çevrede yaşayanların büyük bir kısmını, Türk soyundan oldukları halde mezhebi bir tavsifle "Alevi" denilen, fakat ayırıcı temayüllerle "Kürt" diye adlandırılan vatandaşların teşkil ettiği bir vakıadır ve bu vaziyet yalnız Erzincan ilimize, Erzincan çevresine maksur değildir.

Erzincan ilimizin sınırlarındaki Sivas ilinin bazı ilçeleriyle, Pertek, Çemişgezek ve Mazgirt ilçelerinin küçük bir kısmı hariç olmak üzere, Tunceli ve Elâzığ illeri ile Doğu ve Doğu Güney illerimizin bir kısmında oldukça yaygın bir kitlenin bulunduğu, bunların kendi gelenek ve görenekleriyle yaşadığı, Türkçe konuşanları olduğu kadar Türk dilini bilmiyen ve konuşamıyanların da bulunduğu bir gerçektir.

4. Aşiret Hayatının Zaruretleri

Hükümete karşı mutavaattan ve maişetlerini kendi güçleriyle sağlamaktan başka emelleri olmıyan bu büyük vatandaş kitlesine, Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetleri zamanında, memleketin yüksek menfaatleri mülâhazasiyle dahi olsa, tatbik edilen ağır muameleler yanında bunların mütekâsif olarak bulundukları bölgelere ait okul, yol ve sair bayındırlık işlerinin, onları yetiştirmemek ve uyandırmamak için, yıllarca geri bırakılmış olması da acı hakikatlerdendir.

Bu vatandaşlardan, eski ve kötü geleneklerle, yaşamakta oldukları aşiret hayatının çeşitli tesirleriyle tekevvün eden hâdiselere karışmış olanları, kendi hayatlariyle cezalarını çekmiş olmakla beraber büyük bir kısmı, kanunlarla aşiret hayatının kaldırılmış olmasına rağmen, hâlâ aynı geleneklerin zebunu olarak yaşamakta ve Tunceli çevresinde olduğu gibi Erzincan ili çevresinde dahi görülmekte ve duyulmakta olan aşiretlerin mensubu olarak hüviyetlerini ve nisbetlerini şu adlarla muhafaza etmektedir: Çarikli, Balabanlı ve saire gibi.

5. "Kürt" Diliyle Konuşanlar

Bugün, memlekette yaşayan vatandaşların miktarı, İstatistik Genel Müdürlüğünce, muhtelif kanunlarla tesbit edilen esaslar dâhilinde, beş yılda bir defa tatbik olunan nüfus sayımı ile, belirtilmekte ve ihsai bilgiler muhtelif yönlerden tasnif edilmek suretiyle yayınlanmaktadır.

Bu itibarla, bugün yurdumuzda yaşayan ve 1951 İstatistik yıllığında, "ana dillerine göre nüfusun ayrılışı" bölümünde "Kürt"çe konuştukları tesbit edilen vatandaşların 1945 yılında, 1.480.246 olarak kaydedilmiş bulunduğu görülmektedir.

Bu tasnifteki isabet derecesi, türlü bakımlarla, yetkililerce tetkike muhtaç olmakla beraber 1931 yılındaki rakamlara göre Erzincan ili çevresinde yaşayanların % 55-60'ını "Kürt" diye adlandırılan "Alevi" vatandaşların teşkil

ettiği anlaşılmakta ve bunlarda hâkim olan "Aşiret" fikrinin, kanunî manialara rağmen, açık değilse bile, gizli olarak yaşadığı her halde bir sır olmaktan uzak bulunmaktadır.

Esas itibariyle, tarih, etnografya ve dil bakımından hiçbir varlık teşkil etmiyen "Kürtlük" mevzuu ile "Kürt" mefhumunun zorla yaratıldığı, Dr. Friç ile Fransız ve Rus yazarlarının eserleri ve İngiliz Ansiklopedisi ile bu kütlenin folklor araştırmalarından gayet vazıh bir şekilde anlaşılmaktadır.

6. Son Seçimlerdeki Hareketler

Ancak, Millî Mücadelenin başlangıcında denildiği gibi "Türk ve Kürt kavmi necibi"nin müşterek çalışma ve dayanışmasiyle iş ve el birliği edilmesine ve vatanımız çeşitli muhataralardan kurtulmuş olmasına rağmen, sonradan "Kürtlük" ve "Kürt" cereyanlarının, dış tahriklerle beraber içerde tatbik edilen kötü ve ağır muameleler yüzünden, körüklenmiş olması memleket bakımından zaman zaman ciddi endişeler doğurduğu gibi yurddaşlar arasında da derin boşluklar ve hoşnutsuzluklar yaratmıştır.

Bu hoşnutsuzlukların Erzincan çevresinde yayılmasına en mühim âmil, o zamanlar Erzincan iline bağlı bulunan Pülümür ilçesinin, o sıralarda özel kanunla idaresine başlanılan Tunceli sınırları içine alınması ve Erzincan'daki "Alevi" vatandaşların da muhtelif sebepler ve bahanelerle yerlerinden, yuvalarından sürülmesi, hatta öldürülmesi gibi haller olmuştur.

Bununla beraber, Cumhuriyet Halk Partisi, mevzuubahis hareketlerin günahını, 1950 seçimlerinde Erzincan çevresine gönderdiği elemanlarla ve ustaca bir manevra ile, başkalarına atfetmek suretiyle "Alevi" vatandaşların reylerini sağlamak imkânını bulduğu gibi Zihni Gediği mevkiindeki hâdise ile "Kürt" diye anılan bu vatandaşlar üzerinde, bir terör havası yaratılmak suretiyle şu tehdit parolasını ileriye sürmüştür:

"Hükümetin dayandığı partiye oy vermiyenler sonra yok olacak!"

İşte, böyle manevi bir baskı iledir ki, Doğuda kütleye hâkim olan fertler vasıtasiyle ve aşiret hayatının doğurduğu zaruretlerle Erzincan ilindeki seçimler, Demokrat Partimizin aleyhine, Cumhuriyet Halk Partisi lehine sonuçlandırılmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisinin, bir iki ilimiz müstesna olmak üzere, seçimi kazandığı bölgelerdeki "Alevi" kütlesinin mevcudiyeti bu bakımdan tetkike değer bir mevzudur.

7. Zararlı Telâkkiler ve Cereyanlar

Gerçekten, bu tarzdaki bir topluluğun Doğu illerimizdeki tekâsüfü yalnız memleketimizde değil, yabancı memleketlerde dahi, "Kürt" ırkı, "Kürt" varlığı tarzında bir telâkkiye yol açmış ve mevcut aşiretler, daha önce de işaret edildiği üzere adlandırıldıkları yerlere ve bölgelere göre şöyle sıralanmıştır: Motki, Sipti, Celâli, Hasenan, Cibri, Haydaran aşiretleri gibi.

Sayıları pek çok olan ve yalnız Tunceli çevresinde, eski adlariyle Şarkî ve Garbî Dersim bölgelerinde, kırk beş aşiret olarak serpilmiş bulunan bu toplulukların, asılları Türk olmasına, "Horasan"dan geldikleri söylenilmiş bulunmasına rağmen eski devirlerde kötü idarelerle ve yabancı ve muzır telkinlerle "Kürtlük" fikri etrafında birleştirilmek istenilmesi, dün olduğu kadar bugün, bugün olduğu kadar yarın için, Hükümetimizi, Partimizi, memleketimizi yakından ilgilendirecek çok hayati, çok önemli siyasî bir mevzu olmuştur.

8. "Kürtlük" ve "Ermenilik" Fikirleri

Gerçekten, bugün için olmasa bile, yarın için bir "Kürtlük" ve "Kürdistan", hatta bir "Ermenilik" fikrinin, Doğu ve Doğu Güney illerimizin bazı yerlerinde, daha ziyade dış telkinlerle ve temaslarla yayılmakta olduğu, bu fikirlerin melunane ve hainane bir maksatla aşılanmakta bulunduğu acı birer vakıadır.

Doğu ve Doğu Güney illerimizi kucaklıyan, hatta kuzeydeki vatan topraklarımızdan başlıyan millî sınırlarımızın ötesinde çok eski ve tarihi düşmanımız Çarist ve Bolşevist Rusya başta olmak üzere Sovyet Ermenistanı, İran, Irak ve Suriye'de, vatanımızı "Türklük-Kürtlük" tefrikasiyle parçalamaya, vatandaşlarımızı birbirine düşürmeye matuf olan siyasî cereyanların daha ziyade Doğu ve Doğu Güney illerimize müteveccih bulunması, bu bölgelerde yaşayanları, yabancı telâkkilere göre "Kürt"leri alet etmek istemesi her bakımdan dikkate şayan bir vaziyet arzetmektedir.

9. Sınırlarımızın Ötesindeki Teşebbüsler

Dışardan gelen bu siyasî cereyanı üç yönde tesbit ve tahlil edebiliriz:

1) Rus Tahrikleri

Türk topraklarında öteden beri çeşitli ihtirası olan ve Sovyet-Bolşevik Rejimini, Millî Mücadelemizin başlangıcında olduğu gibi, yurdumuza da

sokmak için çeşitli tedbirlere başvuran Rus'ların bu mevzuda belli başlı vasıtası ve kuvveti olarak Garzan Şeyhi Molla Mustafa görülmektedir.

Müslüman bir "Kürt" vatanı kuracağını ve tâyin edeceği Halifeye bütün İslâm âlemini bağlamak suretiyle dünya üzerinde müstakil "Kürdistan" Devletini yaşatacağını yayan Molla Mustafa'nın, tarikat ehli olduğunu da ileri sürmek suretiyle, memleketimizde mevcut kanunî memnuiyetlere rağmen, Doğu ve Doğu Güney illerimizde hâlâ yaşamakta olan ve daha yıllarca yaşayacağı şüphesiz görülen Kadiri, Nakşibendi, Küfrevi ve sair adlar altındaki muhtelif tarikat salikleri üzerinde, daha ziyade Hanefi, Şafii ve sair adlar altındaki İslâmi ve mezhebî telâkkilerle, müessir olmak istediği anlaşılmaktadır.

Böylece, Müslüman kütleyi daha kolaylıkla elde edeceğini sanan Molla Mustafa'nın, Rus himaye ve terbiyesiyle, oldukça tanzim edilmiş olduğu söylenilen küçük, fakat askerî kuvvetine mensup elemanları, Van ve Hakkâri illerimizin esasen geniş ve uzun olan sınırlarından topraklarımıza kaydırmak suretiyle Rus ve Bolşevik telkin ve teşebbüslerinin gerçekleşmesinde en müfsit ve en muzır bir rol oynadığı ifade edilmiş bulunmaktadır.

Rusların, Molla Mustafa'nın şahsında ve hareketlerinde, İslâmcılık cereyanı ve tahrikâtiyle mütenazır olarak "Kürtlük" ve "Kürdistan" davasını birleştirmiş oldukları ve bu maksat uğrunda Irak'tan ziyade Suriye'deki "Kürt" ve "Ermeni" unsurlardan da geniş mikyasta faydalanmakta olduğu, Türkiye'den Suriye'ye ve Irak'a ve Irak ile Suriye'den Türkiye'ye gelen ve gidenlerden bu maksatla istifade edildiği sanılmaktadır.

Vakıa, memleketimizle Suriye ve Irak arasındaki bu gidiş ve gelişlerde çeşitli düşüncelere sahip olan ve hususi maksatlarla seyahat edenlerden başka tamamiyle temiz düşüncelerle yola çıkanlar bulunduğu da kabul edilebilir ve bu arada, yaz aylarını Bingöl yaylalarında geçiren ve kış aylarında Urfa ili çevresinde, Viranşehir bölgesinde bulunan "Beritan" aşiretine mensup bazı vatandaşlarımızın davar satışları için Suriye'lilerle temasları tabii görülebilir.

Ancak, bu aşiret mensuplarından Halep ve civarına gidenlerin "Kürtlük" ve "Kürdistan" hareketlerine karışanlarla, kasdi olmasa dahi, irtibat tesis eyledikleri ve bu hastalıkla aşılanmakta oldukları sanılmaktadır.

Bunlardan başka yine Halep ve Bağdat istikametlerinde muhtelif zamanlarda seyahat eden bazı Ermenilerin de "Ermenilik" ve "Ermenistan" davası yanında daha ziyade "Kürtlük" ve "Kürdistan" davasını tahrik edecek surette temaslarda bulundukları, böylelikle memleketimizde huzursuzluk,

asayişsizlik yaratmak ve Türk vatandaşları arasına tefrika sokmak istedikleri ifade edilmektedir.

Bugün, memleketimizin muhtelif yerlerinde olduğu gibi, Elazığ ili içinde de bir kısmı "Süryani" olarak adlandırılan üç bin kadar Ermeni bulunduğu ve bunların gayet uyanık, çalışkan olduğu belirtilmekte ve Rusların yardımiyle gelecekte Sovyet Ermenistanı ile birleşmek gayesini güttükleri tabii olarak telâkki edilen bu Ermenilerden bazılarının ve bu arada Elâzığ'da bir eczanede çalışmakta olan Afrahim adlı bir Ermeni'nin Suriye'de Sovyet telkin ve tertipleriyle vatanımıza karşı harekette bulunan Ermeni ve Kürt'lerle temasa gelmiş olmasından şüphe edilmektedir.

2) İngiliz Tertipleri

Birinci Dünya Harbine takaddüm eden zamanlardan beri topraklarımızda petrol meselesi, Nasturi davası vesaire gibi çeşitli sebeplerle hadiseler çıkartmış olan İngiliz'lerin, Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışından ve Irak ile Suriye'nin ayrılışından sonra dahi, Doğu Güney illerimize müteveccih bazı hareketleri, Millî Mücadele yıllarında Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetleri için çeşitli ameliye ve tedbirleri gerektirmiş ve Musul meselesinin halledilmiş olmasına rağmen, mevzuubahis İngiliz tahrik ve tertipleri, çizilmiş bulunan güney sınırlarımızda muhtelif sebeplerle devam eylemiştir.

İngilizlerin bu mevzu için ilk zamanlarda kullanmış oldukları Bedirhani'lerle ve diğer Kürt ve Ermeni unsurlariyle tesisine çalıştıkları müstakil "Kürdistan" davasına, İkinci Dünya Harbinden sonra tahassül etmiş olan vaziyet ve zaruretlerle ve Orta Şark'taki petrol vesaire gibi iktisadi ve siyasî menfaatlerini korumak maksadiyle, son zamanlarda yeniden hız verdikleri ve bu işlerde Kerkük'lü doktor Cafer adlı birini tavzif ettikleri ve bu adamın teşkil ve tesisine çalıştığı kollar ve ajanlar vasıtasiyle Musul istikametinden Hakkâri ilimizde ve daha ziyade Diyarbakır ili çevresinde hazırlayıcı bazı hareketlere teşebbüs eyledikleri ifade edilmiştir.

3) Amerika'lıların Teşebbüsleri

Düne kadar Orta Şark işleriyle yakın hiçbir ilgisi bulunmamakla beraber Osmanlı İmparatorluğu zamanında dahi "Ermenicilik" ve "Ermenistan" mevzuu dolayısiyle memleketimizde Misyoner teşkilâtını kurmuş, yalnız İstanbul'da değil, Tarsus ve Kayseri'de, Elâzığ, Gaziantep, Urfa ve Mardin illerimizde ve diğer şehir ve kasabalarımızda Amerikan okul ve hastaneleri

açmış bulunan Amerika'lıların Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünden sonra Anadolumuzun muhtelif yerlerine gönderilen muhtelif heyetlerle "Kürdistan" ve "Ermenistan" mevzuları üzerinde yıllarca çalıştıkları, hatta Amerika mandasının tesisine matuf teşebbüslere bazı vatandaşlarımızın katılmış oldukları acı bir vakıadır.

Amerika'lıların bu tarzdaki teşebbüsleri ve bazı vatandaşlarımızın bu yöndeki destekleyişleri, Millî Mücadelemizin zaferle ve başarı ile sonuçlanması üzerine, bugün arkamızda kalmış olmakla beraber son İkinci Dünya Harbinin doğurduğu zaruretler ve vaziyetlere karşı Türkiye'mizin katî ve kararlı hareketleri, milletimizin demokratik nizam içinde insan haklarını korumaya matuf mücahedeye fiilen katılmak suretiyle tecelli eden azimli teşebbüsleri Amerika'lılarla bizlere daha yakından işbirliğini sağlamış bulunmaktadır.

Ancak, bu suretle başlıyan ve şimdiye kadar iyi niyetlerle muhtelif sahalarda güzel eserlerini vermekte bulunmuş olan bu dostluğa ve yakınlığa rağmen, Amerika'lıların da, her işin üstünde yalnız Amerika menfaatini düşünmesini tabiî olarak telâkki ettiğimiz takdirde, İngiliz'lerle olan çeşitli münasebetleriyle ve Orta Şark'taki iktisadî ve siyasî menfaatleriyle herhangi birgün "Kürtlük" ve "Kürdistan", "Ermenilik" ve "Ermenistan" davasında söz ve hareket sahibi olabileceğini nazara almamız gerektir.

Bu itibarladır ki, bugün Hükümetlerimiz arasındaki yakın dostluklarla ordu işlerimizden en basit memleket işlerine kadar vaziyetlerimizi derinliğine inceliyen ve Türk aydınlarının bile uğramadıkları, gitmedikleri en uzak yerlere, Hakkâri'lere kadar serbestçe giden ve dolaşan Amerika'lıların geleceğe ait türlü mülahazalarla da hareket ettiklerini düşünmek ve ifade etmek bir vehmin mahsulü olarak telâkki ve tavsif olunmamalıdır.

Çünkü, Amerika'lılar, Rus tahrikleriyle olduğu kadar İngiliz tertiplerini de bilmekte ve her hangi bir vaziyette Doğu ve Doğu Güney illerimizde bir "Ermenilik" ve "Ermenistan" davası halinde olmasa bile bir Kürtlük" ve "Kürdistan" davası için kendi seviyelerinden hareket ve faaliyette bulunmaktadır.

Amerika'lıların bu mevzuda kullandıkları ve münasebet tesis ettikleri en mühim unsur, Süleymaniye'de Şeyh Mahmud'un üç oğlundan Amerika'da tahsil ettiği söylenilen Rauf adındaki gençtir. Amerika'lıların bu gençten başka Irak ve Suriye'deki bazı Kürt'lerle Ermeni'lerden ve bu arada Bedirhani'lere mensup Kâmuran ile Süreyya'dan ve Halil Rami ve Osman'ın çocuklarından istifade etmekte oldukları söylenilmektedir.

Bu suretle başlıyan hareket ve faaliyetlerin, İkinci Dünya Harbinden sonra henüz bir türlü sükûnet bulamıyan dünyamızda ve Orta Şark'ta tekevvün edebilecek çeşitli hadiselerle, Türkiye'mizde ve Doğu, Doğu Güney illerimizde yaşayan ve "Kürt" diye vasıflandırılan ve bugüne kadar Türkiye'mizden başka hiçbir devlete mal olmamış olan vatandaşlarla sınırlarımızın ötesinde, İran ile Irak ve Suriye'de aynı geleneğe sahip olanları, aynı dili konuşanları da kucaklamak suretiyle, müstakil "Kürdistan" Devletinin kurulmasına matuf olduğunu düşünmek hatalı olmasa gerektir.

Amerika'lıların, Arap ve Yahudi ihtilâflarını halletmek için bir milyonluk "İsrail" Hükûmetini tesis ettikleri gibi, İstatistik Genel Müdürlüğünün 1951 İstatistik yıllığında, biraz önce de belirttiğimiz veçhile, "Ana dillerine göre nüfus ayrılışı" bölümünde "Kürt"çe konuştukları tesbit edilen 1.480.246 tutarındaki vatandaş topluluğunu Doğu ve Doğu Güney illerimizdeki gezici aşiretlere ve nüfus sayımındaki gizlenişlere göre, bir, bir buçuk milyon fazlasiyle, iki buçuk-üç milyon olarak mütalaa etmek, İran ile Irak ve Suriye'deki "Kürt" nüfusunu da bu esas üzerinden nazara almak suretiyle beş-altı milyon nüfuslu bir "Kürdistan" Devletini teşkil ve tesisini tasavvur etmesini, uzak bir ihtimal bile olsa dahi, düşünmek ve Hükümetimizce Doğu ve Doğu Güney illerimize ona göre önem vermek her halde daha isabetli bir hareket tarzı olarak telâkki edilmelidir.

Esasen, Amerika'lıların, muharriki ve âmili ne olursa olsun, hangi kuvvet ve teşekkül tarafından tertip ve tahrik edilmek suretiyle olursa olsun, son zamanlarda memleketimizdeki bazı hareketleri dahi bu bakımdan dikkate değer görülmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu yıl içinde çalışmalarına son verdiği günlerde Amerika'lı bir gazetecinin, daha ziyade Diyarbakır, Bitlis, Van gibi Doğu ve Doğu Güney illerimizi temsil eden bazı milletvekillerine sordukları mevzular, alınan karşılıklar, ne mahiyette olursa olsun, Amerika'lıların resmi şekiller ve yollarla olmasa dahi memleketimizde "Kürtlük" ve "Kürdistan" davası üzerinde esaslı incelemelere giriştiklerini göstermektedir.

Amerika'lıların bu tarzdaki incelemelerini, müstakilen "Kürt" hüviyeti ile olmasa dahi "Kürt" diye tavsif edilen "Alevi" vatandaşlar hakkında da bu şekilde ve muhtelif yönlerden teksif etmiş olmaları ve bu mevzudaki yakın ilgilerinin başka bir delili olarak mütalaa edilebilir.

Ezcümle, bu yıl Temmuz ayının ilk günlerinde Erzincan il merkezinde ve bazı köylerinde dolaşan ve "Şikago Tribün" gazetesiyle birlikte Amerika Üniversitelerarası Birliği İlmî Misyonu'nu temsil ettiğini söyleyen Dr.

Robinson'un, idarecilerle ve köylülerle temaslarında sorduğu şu sorular dikkati çekecek mahiyette görülmüştür:

A) "Türk-Sünni" köyleriyle "Kürt-Alevi"lerine ait köyler arasında Hükümetçe bir fark gözetiliyor mu?

B) "Kürt-Alevi" kütlesi nerelere yayılmıştır?

C) "Kürt-Alevi" kütlesi ile "Türk-Sünni"ler arasındaki münasebetler nasıldır?

Erzurum'daki Amerika Askerî Misyonu ile temas edeceğini söyledikten sonra Erzincan'dan ayrılmış olan bu Amerika'lı gazeteci bu çevredeki dolaşmalarında incelemelerine ilmi bir mahiyet vermek maksadiyle yerli elek savurma makinesinin fotoğrafını çektiği gibi Fırat'ın ıslahı ameliyeleriyle de ilgilenmiştir.

Ancak, araştırmalarının, görüşmeler arasındaki soruşturmalarına göre, daha ziyade "Kürtlük" mevzuuna matuf bulunduğu ve Doğu, Doğu Güney illerimizi dolaşan Amerika'lıların, ilmî bakımlarla dahi olsa, zaman zaman "Kürtlük" mevzuuna büyük bir alaka göstermekte olduğu dikkati çekecek mahiyet arzetmekte bulunmuştur.

10. Silâhlanma Hareketleri ve Akisleri

Bu önemli mevzuu böylece belirttikten sonra geçen aylarda ortaya atılmış olan ve Emniyet İşlerimizle ilgili bulunan bir konu üzerinde de durmak faydalı görülmüştür: Silâhlanma hareketleri, silâh meselesi.

Memleketimizde eski geleneklerle ve şahsî müdafaa zaruretleriyle öteden beri hemen her ailede silâh bulunmaktadır.

Doğu ve Doğu Güney illerimizdeki ayaklanmalar üzerine Atatürk devrinde, genel olarak, memleketimizde tatbikine geçilen silâh toplama ameliyesinden sonra uzun yıllar bu bakımdan hareketsizlik görülmüş ve fakat İkinci Dünya Harbi sonlarına doğru sınırlarımızda genişliyen kaçakçılık vakaları arasında, ezcümle Mardin ve havalisinde olduğu gibi, vatandaşlar kaçakçılara ve vahşi hayvanlara karşı ya Hükümetçe korunulmasını, yahut silâh tedariki suretiyle hayatlarını müdafaaya ve mahsullerini himayeye imkân verilmesini istemiştir.

O zamanlarda müsamahakâr mülâhazalarla başlayan ve nefis müdafaasına ve hatta vahşi hayvanlarla mücadeleye matuf olan silâhlanma hareketleri, hürriyet güneşinin doğuşu ve eski iktidarın çöküşü ile oldukça genişlemiştir.

Böylece, bugün, genel olarak, yurdumuzun muhtelif bölgelerinde olduğu gibi, Doğu ve Doğu Güney illerimizdeki hayat şartları bakımından aşiretlerin, aşiretlere mensup fertlerin, geniş ve açık olan sınırlarımızın ötesinden memleketimize sokulmak, muhtelif yerlerdeki depolardan ve birliklerden aşırılmak suretiyle ve hatta Trabzon ili çevresinden hayatlarını kazanmak için Doğu ve Doğu Güney illerine gelenler vasıtasiyle, çeşitli silâhları satın aldıkları herkesce bilinmekte, bu çevrelerde ve ezcümle Diyarbakır ilimizdeki Mazıdağı mıntıkasındaki üç-beş evli köylerin bile silâhlanmış olması dikkati çekmektedir.

Söylenişlere göre, ziraî mahsulleri korumak için Hükümetçe köylüye dağıtılan mücadele silâhları dışında, münhasıran nefis müdafaası maksadına matuf olan bu silâhlanma ile fertler, kabileler ve aşiretler arasında yer yer görülen yaralama, öldürme hadiselerinin, yarın herhangi bir vaziyette, başka şekillerde de tecelli edebileceği sanılmakta ve bu itibarla mevzuubahis silâhlanma işi basit telâkki edilmemekle beraber bu günün hürriyet rejimi içinde silâh toplama ameliyesinin çeşitli mahzurlar ve ihtilâtlar doğurabileceği de şüphesiz görülmektedir.

Ancak, şimdiye kadar olduğu gibi, yetkili makamların bu mevzu üzerindeki hassasiyet ve dikkati yanında silâhlanmayı mümkün mertebe azaltıcı, silâh tedarikini tahdit edici bazı tedbirlere başvurmak imkânlarının araştırılması takdire bağlı bulunmuştur.

Doğu ve Doğu Güney illerimizin çok açık ve geniş olan sınırları üzerinde olduğu kadar bu çevrelerin kapısı olarak telâkki edebileceğimiz Erzincan, Elâzığ ve Diyarbakır illerimizde bu bakımdan da uyanık bulunulması faydalı görülmektedir.

Bu bölgelerdeki silâhlanma hareketini tahdit edici tedbirler mütalaa edilirken, yaz aylarında Bingöl yaylalarında bulunan "Beritan"lıların Bingöl-Genç-Palo-Viranşehir istikametindeki yolculuklarında ve Suriye-Irak sınırları üzerindeki davar satışları vesilesiyle olan temaslarında davar bedellerine mukabil çeşitli silâhlar tedarik etmeleri ihtimalinin dahi nazara alınması düşünülmelidir.

Bundan başka, Elâzığ iline bağlı Palo ve Karakoçan ilçeleri üzerinde bu bakımdan durulması, İzmir ile İstanbul'da ve diğer yerlerde satın alınan silâhların çoğunun Palo ilçesinde bulunması, silâhları satın alanların Palo ilçesine bağlı Caro köyü halkından olması silâhların, mahalli silâhlanma hareketlerinden başka, Suriye ve Irak'la satış ve mübadele vasıtası olarak tedarik edilmesi gibi vaziyetler üzerinde durulması temenniye şayan görülmüştür.

Çünkü Urfa, Maraş, Mardin, Diyarbakır, Siirt, Bitlis, Van, Hakkâri, Ağrı, Muş, Bingöl, Elâzığ ve hatta kısmen Erzurum illerimizde daha mütekâsif olduğu söylenilen silâhlanma hareketine karşı, mevzuubahis çevrelerde yayıldığı ve sanıldığı şekilde, Hükümetimizin kayıtsız gibi davranışı, idare ve zabıta teşkilâtımızın çekingen duruşu, herhangi bir vaziyette, hürriyet havasının geniş surette ihlâli için vesile telâkki olunmaktadır.

11. Zararlı Tahrikler ve Tertipler

Hatta, bu tarzı telâkki, Cumhuriyet Halk Partisi tarafından, "Türklük-Kürtlük" davasında olduğu gibi, silâhlanma mevzuunda geniş şekilde istismar edilmekte ve bu partinin saflarında bulunan bazı masum vatandaşlar bir yana, iktidar hırsiyle kavrulanların, açıktan açığa olmasa dahi, memlekette huzursuzluk ve asayişsizlik yaratmak, vatandaşlar arasında ayırıcı ve kışkırtıcı hareketlerle, adeta ihtilâl havası doğurmak için bazı tertip ve telkinlerde bulunulduğu anlaşılmaktadır.

Bu itibarla, Cumhuriyet Halk Partisinin gelecekte ciddi hadiseler doğurabilecek ve vatandaşlar arasında tefrika yaratabilecek mahiyette olan bu tertip ve teşebbüslerinin açık ve gizli tezahürlerini, şu iki hadiseyi gözden geçirmek suretiyle de, daha yakından tesbit ve mütalaa etmek zaruri görülmüştür:

1) "Alevi"lere Matuf Olan Konuşmalar

Son zamanlarda Doğu Güney illerimizde dolaşan Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterinin Hatay iline bağlı Samandağı ile diğer yerlerde söylediği şu sözler, açık tahrik mahiyetinde olması itibariyle, dikkate şayan bulunmuştur:

"Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının "Alevi" vatandaşlara gösterdiği saygı, sağladığı eşitlik malûmdur. Biz, bu meseleyi samimi olarak ele almış ve yüz yılların kötü propaganda ve telkinlerini ortadan kaldırarak bu "Türk Alevi"lerinin millî birlik içerisindeki yerini ve değerini gereği gibi belirtmiştik; yine o fikirdeyiz. Bunun aksine telkinlerde bulunmak isteyenleri millî birlik davasına ihanet etmiş sayacağız. Bu, bizler için bir oy meselesi değil, bu, Cumhuriyet Halk Partisi için bir ideal ve umde meselesidir."

Halbuki onun bu tarzda konuşmak suretiyle daha şimdiden 1954 seçimleri için oy avcılığına başladığı ve bu arada, evvelce uzun yıllar sürmüş olan Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı sırasında, Erzincan ve Tunceli ile diğer

yerlerde "Kürt" dedikleri "Alevi" Türklere karşı tatbik edilen ağır muameleleri, kötü bir taktik ile, Demokrat Partimizin kurucularına atfetmek suretiyle milleti zehirlemek ve "Alevi" vatandaşları Demokrat Parti camiasından soğutmak ve koparmak istediği anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterinin, Diyarbakır'da bir vatandaştan almış olduğu acı bir tel yazısını, Ergani'deki konuşmasında mevzuubahis etmek suretiyle söylediği şu sözler, takip ettiği maksadın ne kadar zehirleyici olduğunu daha vazıh olarak göstermektedir:

"1938 harekâtının mesullerini o zaman Başvekâlet'te bulunan zata sorunuz."

2) Doğu İllerimizdeki Aşiretlerle Temaslar

Malatya ili içinde "Dirijan" aşiretine mensup olan ve bir kardeşi de Malatya'da ticaretle meşgul olan Muhsin Karagöz son zamanlarda Cumhuriyet Halk Partisi tarafından Elâzığ, Bingöl, Muş, Bitlis, Van havalisine gönderilmiştir. Adı geçen illerle bu illerin civarında olan yüz kadar aşiret ile temas ve müzakerelerde bulunduktan sonra Elâzığ yolu ile Malatya'ya dönen Muhsin Karagöz, Elâzığ'daki tevakkufu sırasında, İkinci Meşrutiyet yıllarında ve Birinci Dünya Savaşı sonundaki mütareke devresi ile Millî Mücadelemizin ilk kuruluş safhalarında çok değerli vatansever hizmetleri görülmüş olan eski "İzoli" aşireti reisi Hacı Kaya Sebati Duman ile de temasa gelmiş ve diğer aşiretlere olduğu gibi buna da aynı suretle işbirliği teklif etmiştir.

Bu münasebetle, adı geçen vatandaşı tatmin etmek için, Doğu illerimizde Cumhuriyet Halk Partisi adına temasa geçtiği nüfuzlu aşiret reisleri ile elemanlarının adlarını yazdığı not defteri ile sureti mahsusada çektiği fotoğraflarını göstermiş, 1954 seçimlerini mensubu bulunduğu parti hesabına kazanmak için şimdiden faaliyete geçildiğini ifade ettikten sonra bu aşiret reislerinden bazılarını milletvekili seçtirmek suretiyle, Büyük Millet Meclisinin Onuncu Döneminde, "Kürt"lerin daha geniş olarak temsil edileceğini söylemiştir.

Henüz otuz beş yaşlarında olan Muhsin Karagöz, muhatabını birlikte çalışmaya ikna etmek maksadiyle, gelecek seçimlerde kendisinin de milletvekili adayı gösterilebileceğini söylemiş, "İzoli" aşireti reisi olarak biraz önce de belirttiğimiz gibi, fedakârane hizmetleri görülmüş olan bu vatanperver şöyle karşılık vermiştir:

"Vaktiyle, Müdafaai Hukuk Reisi olarak çalıştığımız sırada Büyük Mustafa Kemal'in mebusluk teklifine, daha layık olanların gelmesini temin için, icabet etmediğime göre sizin bu ihsanlarınızı başkalarına bahşetmeniz daha doğru olur!"

Bunun üzerinde, Malatya'ya döndükten bir müddet sonra yeniden Doğu illerine geçeceğini ve Cumhuriyet Halk Partisinin kendisine tahsis edeceği jip otomobili ile aşiretlerin reislerine dağıtılmak üzere hayli para götüreceğini söyleyen Muhsin Karagöz, bu sözleriyle muhatabına maddî yardımda bulunabileceğini de ihsas ve ifade etmiş ve kendilerine zahiri olmasa dahi hiç olmazsa bu mülakatı tesbit için Malatya'da Cumhuriyet Halk Partisi il idare kurulu başkanı Nüvit Yetkin'e el yazısiyle bir yazı yazmasını rica eylemiş, buna karşı da şu cevabı almıştır:

"Siz henüz gençsiniz; ben hayli yaşlıyım. Siyaset işlerinde yazı ile oynamak sizin gibi gençlere düşer. Hele şu çokça para ile yeniden Doğu yolculuğuna çıkınız ve buradan geçiniz de o zaman görüşürüz."

Malatya'lı genç bu görüşmelerde Hınıs'da Şeyh Said'in oğlu Ali Rıza Fırat ile de temasa geldiğini ve gelecekteki çalışmalar için vait aldığını söylemiş, bu arada Cumhuriyet Halk Partisine mensup olan, Doğu ve Doğu Güney illerini bilen ve oraları temsil eden milletvekilleriyle diğer emin ve mutemet kimselerin ve hatta eski milletvekillerinden bazılarının mevzuubahis bölgeleri zaman zaman dolaşarak aşiretlerle tesis edilen irtibat ve münasebetlerin idame ve takviye edilmesinin ve bunlara gerekli telkinlerde bulunulmasının da Cumhuriyet Halk Partisi genel merkezi tarafından kararlaştırılmış bulunduğunu ilâve etmiştir.

Dış görünüşe ve söylenişe göre 1954 milletvekili seçimlerine bir hazırlık mahiyetinde olan bu temasların, gerçekte, bu esası temin etmek gayesi yanında, demokrat iktidarımızı kötüleyici ve memlekette sükûn ve huzuru bozucu bazı hareketlere yol açabilecek şekilde telkinlere vesile olduğu sanılmakta ve gazetelerdeki yayınlardan başka türlü yollarla Hükümetimizin itibarını zedeleyici ve milli birlik ve beraberliğimizi bozucu olan bu hareketlere karşı ihtiyatlı ve tedbirli olmak zarureti de yetkili makamların takdirine bağlı bulunmaktadır.

12. Dikkate Değer Vaziyetler

Bu hadiseyi böylece tesbit ederken Elâzığ, Bingöl ve Tunceli illerinin, bu bakımlarla, genel durumuna kısaca göz atmak yerinde görülmüştür.

Elâzığ ili içinde Palo ve Karakoçan ilçeleri ile kısmen Maden ilçesi önemli bir vaziyet arzetmektedir. Çünkü, bu ilçelerde Şeyh Sait isyanının mürettip ve müşevvikleriyle ilgili olanlar bulunmakta ve herhangi bir vaziyette bu çevrede asayiş meselesiyle karşılaşılması melhuz görülmektedir; çünkü, başka yerler için tabii şekilde telâkkisi gereken silâhlanma mevzuunun bu ilçelerde tabii haddin üstünde olduğu sanılmaktadır.

Palo ilçesine bağlı Sekrat köyü Beylerinden olan ve şimdi Cumhuriyet Halk Partisi başkanı olan Ali ile arkadaşı Hasbi Uğur'un ve Karakoçan ilçesinde en nafiz durumda bulunan Abdurrahman Daniş ile arkadaşlarının kendilerine göre, silâhlanmış oldukları, bu silâhlanmayı geleceğe matuf bazı mülâhazalarla ihtiyar ve tertip etmiş bulundukları, herhangi bir vaziyette kendilerine iltihak etmiyecek olanlara karşı hareketle asayişi bozucu teşebbüsler için şimdiden hazırlanmış oldukları söylenilmektedir.

Şeyh Sait isyanından sonra Sekrat'lı Ali'nin amucası ve amucazadesi, Hasbi Uğur'un kardeşi ve Abdurrahman Danış'ın yakınları askerî müfrezeler tarafından imha ve aileleri tedip edilmiş olmasına rağmen, bunların bugün Cumhuriyet Halk Partisi saflarında bulunuşu, mevzuubahis tedip hareketlerinden Atatürk'ün ve Tunceli hareketlerinden de Büyük Atatürk ile Sayın Celâl Bayar'ın mesul oldukları hakkında Cumhuriyet Halk Partililer tarafından vaki sürekli telkinlere atfedilmektedir.

Bugün memleketimizin bazı yerlerinde olduğu gibi, Doğu ve Doğu Güney illerimizde, daha ziyade "Alevi" ve "Zaza"ların bulundukları bölgelerde Atatürk sevgisi yerine Atatürk düşmanlığının yayılmasında ve bu arada "Atatürk" adı yanında "Bayar" adının tedip ve tenkil hareketlerinin âmili ve faili olarak gösterilmesinde Cumhuriyet Halk Partisi mensuplariyle bunlara taraftar olan bazı vazife sahiplerinin büyük rol oynamakta olmaları dikkate şayan görülmektedir.

Bingöl ilimizde Merkez ve Genç ilçeleri, Şeyh Said isyanının doğuş ve yayılış çevreleri olması itibariyle, esaslı şekilde tedip görmüş, bu ilçelerde bir çokları sürülmüş ve asılmış olduğundan, iktidar değişikliğine rağmen, Hükümete karşı çekingenlik görülmekte, Bingöl il merkezinin kurulduğu Çapakçur kasabasındaki vatandaşlar arasında bazıları Hükümet teşkilâtına ve Hükümet mefhumuna karşı hâlâ ürkek ve kapalı bulunmakta, fikirlerini ve maksatlarını hiç açıklamamaktadır.

Yabancılara hiç açılmayan, sanki emellerini ve fikirlerini gizliyen, bekledikleri bir şey var gibi bir his uyandıran bu çekingenlik ve ürkekliği gidermek

için ne kadar yakınlık gösterilse Hükümet mefhumu itibariyle güven sağlanması oldukça güç gibi.

Birinci Dünya Savaşında Bingöl ve Şerafeddin dağlarında askerî kuvvetlerimiz yanında Milis kuvvetler halinde kahramanca döğüşmüş olan Bingöl'lülerin bu ruh haletinde tedip hareketlerindeki şiddetin müessir olduğu sanılmakta ve eski, basit Çapakçur kasabası yanında Bingöl'ün il hüviyeti itibariyle yeni ve medeni tesislerle yeni bir şehir kurulmuş olmasına, su ve elektrik ve saire gibi medeni ihtiyaçlar sağlanmış bulunmasına rağmen tesbit edilen bu vaziyette çoğu "Şafii" olan Bingöl'lülerde tevekkül ve tasavvufun ve bu arada Bingöl il merkezine üç saat mesafede bulunan "Çan" köyündeki şeyhlerin ve tarikat rabıtasının en önemli âmil olduğu zannedilmektedir.

Mevzuubahis isyan hareketi zamanında, bugün il merkezi olan Çapakçur'da kaymakam vekili olarak vazife gören ve sonra asılan Şeyh İbrahim ile birlikte "Çan" köyünden yedi şeyh asılmış ve üç, dört şeyh de askerî müfrezelerin harekâtı esnasında öldürülmüştür.

Tedip hareketlerinden sonra kısmen dağılmış olan "Çan" köyü bugün Şeyh Said'in yeğenleri ve yakınları olan şeyhlerin hiçbir suretle nüfuz edilmiyen bir yuvası, bir ocağı halindedir. Bu köye giden Hükümet, zabıta ve ordu mensupları aslında sade bir hayattan başka bir şey görememekte, fakat "Çan" köyünün kendilerince kutsî olan varlığı yalnız Bingöl'lüleri değil, daha uzak yerleri de kucaklamaktadır. Esasen, Doğuda "Çan" gibi yuvalar, tek değildir; belki, her yerde başka bir Çan yuvası işlemekte. Tarikat ve mezhep varlıkları ve ayrılıkları olmasına rağmen Doğu ve Doğu Güney bölgesinde mistisizm bütün kuvvetiyle hâkim bulunmaktadır.

"Çan" köyünde bugün elli kadar şeyh bulunduğu söylenilmekte, Şeyh Nizameddin ile Şeyh Alâeddin, Şeyh Salâhaddin başta gelmektedir. Ancak şimdi bunlardan da en yaşlı olarak, evvelce asılmış olan şeyhlerden birinin kardeşi bulunan ve son Af Kanunu üzerine Güneyden, Irak'tan "Çan" köyüne gelmiş olan Şeyh Mustafa en sayılı şeyh olarak tanınmaktadır.

Bütün bu şeyhler, kendilerince hiçbir zahmet ihtiyar edilmeden, köylü müritleri tarafından zekât olarak toplanılan davar, zahire ve paralarla sade ve iptidai hayatlarını idame etmektedir.

Şeyh Said'in bugün Erzurum iline bağlı Hınıs ilçesinde oturan büyük oğlu Şeyh Ali Rıza Fırat son zamanlarda Bingöl'e bağlı mevzuubahis "Çan" köyünde oturan Şeyh Zülkefil'in genç bir kızını istemiş ve gelini almak için de yine Erzurum iline bağlı Tekman ilçesinde oturan kardeşi Şeyh Salahaddin Fırat'ı "Çan" köyüne yollamıştır.

Bu yolculuk, Şeyh Ali Rıza Fırat'ın istediği kız ile kendi geleneklerine göre evlenme imkânını sağlamış olmakla beraber "Çan" köyünde oturan ve Şeyh Said isyanında asılmış olan Şeyh Hasan'ın oğlu Şeyh Mehmed Sıddık ile Şeyh Zülkefil ve Şeyh Salâhaddin Fırat aralarında anlaşılamıyan bir sebeple aralarının açılmasına saik olmuş, Şeyh Mehmet Sıddık'ın Şeyh Zülkefil ile Şeyh Salâhaddin Fırat'ı tekfir ettiği gibi bu hareketlerini komünistlikle tavsif eylediği "Çan" köyünün sınırlarından dışarıya yayılmıştır.

Bu tarzı tavsiye, komünist temayül ve rabıtalarından ziyade genç kızın evleniş tarzının müessir olduğu sanılmakta ise de "Çan" köyü esrarının, hadisede adı geçen Şeyh Mehmed Sıddık'ın veya bir başkasının elde edilmesi suretiyle, çözülmesi yetkili makamların takdirine bağlı bulunmuştur.

Bütün bu hadiseler arasında Bingöl ilinin de, yaşama şartlarındaki zaruretlerle de olsa, silâhlanma hareketlerinden nasibini almış bulunduğunu kaydetmekle hakikatı belirtmek yerinde görülmüştür.

Tunceli, eski adiyle, Osmanlı İmparatorluğu devrinde büyük ve küçük muhtelif tedip hareketlerine sahne olmuş olan Dersim, Cumhuriyet Hükümetleri zamanında esaslı bir mevzu olarak ele alınmış, bir yandan tedip hareketleriyle, diğer yandan yol, okul ve saire gibi medeni hamlelerle bugün ileri bir merhaleye yönelmiştir.

Ancak, bu ilimizde yaşayanlardan bir çoğunun tedip hareketleri sırasında insafsızca yok edilmesi, batı illerine sürülmesi, il sınırları içinde yasak ve boşaltılmış bölgeler kurulması, uzun yıllar özel bir kanunla ve hususi hükümlerle idare edilmiş olması ve saire gibi sebepler derin izler bırakmış ve bu çevrede vatandaşları tedhiş eden uzun baskı devrini kovalayan ve herkesi ferahlatan geniş hürriyet devri, hiçbir intikal merhalesi olmadan, geldiği için ilk önce şaşkınlık, sonra da bazı taşkınlık istidatlarına ve dimağlarda, zihinlerde saklı olan intikam duygularının uyanışlarına vesile olmuş bulunmaktadır.

Tunceli'nin Mazgirt ilçesine bağlı Çarsancak bucağı ile Pertek ve Çemişgezek ilçelerinden bir kısmı hariç olduğu halde diğer ilçelerindeki vatandaşların büyük bir kısmını "Alevi"ler teşkil etmekte ve bunlar muhtelif adlar taşımakta olan kırk beş aşirete mensup olarak yaşamaktadır.

Bu itibarla, Tunceli çevresindeki vatandaşlarımızın, geçmişteki vakalar ve bunları bastırmaya matuf ameliyeler dolayısiyle, Cumhuriyet Halk Partililer tarafından intikam duygularını tahrik etmek suretiyle tertibi melhuz olan hareketlere karşı, Hükümetimizce tedbir alınması ve idare ve zabıta yollariyle olduğu kadar Pertek ve Çemişgezek ilçelerinde yaşayan ve yaz ayların-

da Munzur sıradağlarında yaylanan ve çoğu "Sünni" olan "Şavak"lılar ile münasip şekillerde daimi temas temini suretiyle buradakilerin ruhuna nüfuz edilmesi ve bu çevrede daima tedbirli ve ihtiyatlı bulunulması temenniye şayan görülmüştür.

Bu temenniye hâkim olan esas ise, son zamanlarda Cumhuriyet Halk Partisi tarafından "Alevi Türk"ler mevzuunda yeniden ortaya atılan ve Erzincan ilinin Göller köyü ile diğer köylerindeki dolaşmalarda adı geçen partinin vazifelilerince açıklandığı üzere, Tunceli Hareketleri ile "Alevi Türk"lerin imha ettirilmesine aziz Atatürk ile Sayın Celâl Bayar'ın emir vermiş olduğu tarzındaki kötü ve ayırıcı telkinler ve tahriklerden mütevellit bulunmuştur.

Bu sebepledir ki, çok zararlı olan bu telkinleri ve tahrikleri karşılayıcı tedbirlere başvurulması, yine memleket menfaatleri itibariyle, mutlak bir zaruret olarak telâkki edilmiştir.

13. Siyasî Teşekküllerdeki Hareketler

Bu münasebetle muhtelif siyasî teşekküllerin vaziyetlerini de şöylece gözden geçirmek faydalı görülmüştür:

1) Cumhuriyet Halk Partisi

Cumhuriyet Halk Partisinin bugün ve yarın için tek gayesi şudur: Kaybettiği iktidara yeniden kavuşmak.

Gerçekten, demokratik icap ve teamüllere göre, böyle bir emel ve gaye meşru olarak telâkki edilebilir. Ancak, adı geçen partinin başında bulunan Sulta'nın, zümrenin hareketleri ve sözleri onların böyle meşru bir emel ve gaye ile meşbu olmadıklarını, daha büyük bir ihtirasın zebunu olduklarını göstermektedir.

Cumhuriyet Halk Partisi, vatanımızın maruz bulunduğu önemli ve hayati vaziyetleri bir yana bırakmış, memleketimizin ve milletimizin umumî menfaatlerini unutmuş gibi, münhasıran kaybettiği iktidara ve sandalyeye yeniden kavuşmak için, adeta ihtilâl metodlarına yönelmiş gibi hareket etmektedir ki bu tarz hareket particilikten ve partili hüviyet ve vaziyetten çok uzaktır.

Cumhuriyet Halk Partisinin, çeşitli hareket ve sözlerle memlekette asayişin bozulmasına, vatandaşlar arasına tefrika sokulmasına matuf teşebbüslerinden Doğu ve Doğu Güney illerimizde, kendi gayelerine göre, faydalanmak isteyenlerin de bulunduğu söylenilmekte ve bazı yerlerde Şeyh Said isyanı

üzerine tedip edilmiş olan aile fertlerinden bazılarının bu gün Cumhuriyet Halk Partisi saflarında yer almış olması da bununla ilgili sanılmaktadır.

Babası öldürülmüş, hanımanı söndürülmüş olan gibiler için esas gaye Türk hâkimiyetinin yıkılmasıdır. Bu gibilere göre, yeni hürriyet rejimi içinde, Demokrat Parti saflarında çalışıldığı takdirde Türk hâkimiyetinin yaşaması, yaşatılması tabiidir; ancak, çekilen zulümlere ve felaketlere rağmen, Cumhuriyet Halk Partisi içinde yer alındığı takdirde bunları içerden, demokratları da dışardan çökertmek ve böylece, kendilerince, esasen bünye itibariyle her ikisi de zayıf telâkki edilen bu partilerin çatılarını indirmek, ikisi de yıkılınca "Kürt" davası ve "Kürdistan" gayesi yolunda daha cezri ve fiili bir şekilde yürümek imkânı bulunabilir.

Cumhuriyet Halk Partisinin, iktidara geçmek maksadiyle de olsa, bu tarzdaki ruh haleti içinde bulunanlara parti camiasında yer vermesi bir yana, bu gibilere, gizli emellerine ve gayelerine adeta teşvik ve tahrik edecek surette, telkinlerde bulunulması ve şu şekilde hitap edilmesi elemle karşılanmaktadır:

"Sizler şimdi bizlerle işbirliği ediniz, yarın da bizler sizler için elbet çalışırız."

2) Millet Partisi

Millet Partisinin de Doğu ve Doğu Güney illerimizde yer yer teşkilât kurmaya matuf olarak teşebbüs ve faaliyetlerde bulunduğu bir hakikattir. Ancak, tetkik ve tahkiki gereken parti işleri dolayısıyla gezmiş bulunduğumuz Erzincan ve Tunceli illeri ile Elâzığ ve Bingöl illerindeki temaslarımıza göre, bu yöndeki teşebbüs ve faaliyetler bugün için üzerinde durulacak bir mahiyet arzetmemektedir.

Erzincan ilinde Millet Partisini kurmak için vaki teşebbüsler şimdiye kadar fiili ve müsbet bir vaziyet sağlayamamıştır. Cumhuriyet Halk Partisine mensup Sabit Sağıroğlu'nun yakini olan Avukat Kemal Sağıroğlu'nun başkanlığında, hususi bir anlaşma ile, müteşebbis heyet kurulması için teşebbüslerde bulunulduğu gibi bu teşekkülün başına Erzincan'ın eski bir ailesine mensup zengin bir mühendisin, Milletvekilliğini temin etmek mülâhazasiyle, getirilmesi için de temaslara geçilmiştir.

Ancak, bu mühendisin mevzuubahis temasları müsbet şekilde karşılıyacağı sanılmamakta ve Millet Partisinin bünyesini Cumhuriyet Halk Partisinden ayrılanlarla ayrılması melhuz olanların teşkil edeceği umulmakta, yalnız

bu hareket için de milletvekili seçimlerine takaddüm eden zamanın daha elverişli olarak düşünüldüğü ihtimali üzerinde durulmaktadır.

Tunceli il merkezi ile Elâzığ il merkezinde kurulmuş olan Millet Partisinin esaslı hiçbir faaliyette bulunmadığı, ancak Elâzığ çevresinin Millet Partisi teşkilâtı için, İslâmi telâkkiler itibariyle, daha elverişli olarak görüldüğü ve bu maksatla bazı temaslara geçilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Bingöl ilindeki Millet Partisi teşkilâtının, münhasıran Bingöl Belediye seçimlerini kazanmak için 1950 yılında kurulmuş olduğu, halen bir avukatın başkanlığında iki üyeden ibaret il idare kurulunun sembolik mahiyette Millet Partisinin mevcudiyetini yaşatmakta bulunduğu tesbit edilmiştir.

Bingöl merkezindeki incelemeler ve görüşmeler sırasında adı geçen partinin idare kurulunda bulunan ve Bingöl'ün belli başlı ailelerinden birinin başında yaşlı ve tecrübeli hüviyetiyle tanınan, Bingöl muhitinde nüfuzu olan Fettah Bayram ile de temas edilmiş, Demokrat Parti saflarına iltihakı suretiyle memleket hizmetine daha yakından katılması lüzumu telkin edilmiştir.

Ancak, bu zatın mahrem olarak söylediği sözlere göre, Millet Partisi halindeki mevcudiyetin, bu partinin Bingöl ilinde yerleşmesi ve gelişmesi bakımından değil, münhasıran Demokrat Parti bünyesine musallat olan zümre ile Cumhuriyet Halk Partisinin 1954 seçimlerindeki hareket ve faaliyetlerini baltalamak, oyları parçalamak esasına matuf bulunduğu ve bu suretle Demokrat Partimize ve iktidarımıza hizmet esasının samimi olarak güdülmekte olduğu, belediye seçimlerinden biri bağımsız olmak üzere asil ve yedek olarak yirmi dört belediye meclisi üyeliğinin Millet Partisince kazanılmış olmasının da bu tarz hareketle sağlanmış bulunduğu anlaşılmış ve seçimlerin böylece kazanılmasından sonra Millet Partili belediye meclisi üyelerinden bazılarının Demokrat Partiye intisap etmeleri suretiyle hareketlerindeki samimiyetin canlı bir delilinin gösterilmiş olduğu da tesbit edilmiştir.

İleri sürülen bu mütalaalarla sözleri, siyasî faaliyet ve hareketlerin memleketimizdeki gelişme tarzı itibariyle böylece tesbit ederken, aksi sabit oluncaya kadar, hüsnüniyetle telâkki etmek ve genel seçimlere takaddüm edecek zamanlarda ve seçim safhalarında Millet Partisi adına Bingöl'de takip edilecek hareket tarzı ile de yakından ilgilenmek ve imkân olduğu takdirde Cumhuriyet Halk Partisi adaylarının 1954 Milletvekili seçimlerini kazanmaması için, Millet Partisi adına hareket edecek olanların çalışmalarından Demokrat Partimiz için azami şekilde faydalanmak hususunu sağlamak ihtiyati bir tedbir olarak temenniye şayan görülmüştür.

3) Demokrat Partimizin Durumu

Bu arada, Demokrat Partimizin, teşkilât itibariyle olan durumunu da şöylece tesbit edebiliriz:

Particilikte, siyasî faaliyet ve teşekkülde şu hassaların ve şartların bulunması gerektir: görmek, işitmek, tanımak, şuurlu hareket ve para.

Bu şartların arasında, umumi hayatımızın her safhasında olduğu gibi, en mühim unsur olan paranın bugün memleketimizde mevcut siyasî partiler arasında yalnız Cumhuriyet Halk Partisinde bulunduğu şüphesizdir.

Demokrat Parti camiasında gerçek idealle hareket edenlerin, çalışanların azlığı yanında, bugün iktidara geçmiş olmayı da fırsat telâkki etmek suretiyle, şu veya bu teşekkülde memur veya müdür olmak, Milletvekili sıfatını kazanmak gibi meşru sayılabilecek, makul görülebilecek emeller yanında gaz, mazot, benzin bayiliğini almak, çimento ve sair taahhütleri sağlamak, krom ve bakır, kömür ve demir ve saire gibi maden işlerini koparmak ve derhal zengin olmak hırsını güdenlerin, hatta en küçük işlerde bile parti nisbet ve nüfuzunu vasıta olarak kullanmak isteyenlerin dikkati çekecek derecede olduğu acı bir hakikattır.

Partiyi ve parti teşkilâtını ve bu teşekkülün hikmeti vücudunu münhasıran menfaat kaynağı ve basamağı telâkki edenlerin siyasî ve içtimaî şuur ve akideden mahrum bulunması ve imanlı, samimi demokratların, hürriyet sevenlerin yanında demokrat camiamızı menfaat şebekesi haline getirmek isteyenlerin artmakta olması, üzerinde önemle durulacak bir mahiyet arzetmekte bulunmuştur.

Herhangi bir savaşta bir şehri zabteden ve şehrin çeşitli cazibesine ve güzelliğine kapılarak yağmacılığa kalkışan, düşmanı unutan ve hatta harbi bırakan bir ordunun, taze kuvvetle ayaklanan düşman kuvveti eline düşmesi gibi, bugün maddî menfaat ve hırsların zebunu olan bazı demokratların, partimizi, önümüzdeki çetin ve büyük mücadele safhalarında, aynı akibete sürüklemesi endişesini daima göz önünde bulundurmak, ihtiyatlı ve basiretli hareketler bakımından, temenniye şayan görülmüştür.

Particilikte, siyasî faaliyet ve teşekkülde bulunması gereken muhtelif hassa ve şartlar arasında ve hatta bunların başında gelen diğer mühim esaslar da şudur: feragat, azim ve sağlam iman.

Partici, önce parti programına ve kendisine inanmalı, halk arasına karışmalı, halkın ruh haletini anlamalı, sezmeli ve okşamalıdır. Partici, halk diliyle

halka hitap etmesini bilmeli, halk arasında temsil ettiği partiye güven sağlamayı bilmeli, halka emniyet telkin etmeli, halkı kendisine bağlıyabilmelidir.

İşte, böylelikledir ki, partici, kuvvet kaynağını halk içinde bulmalı, halk ile parti Hükümeti arasındaki münasebetleri olgunlaştırmalı, millet ve Hükümet rabıtasını sevgi, saygı ve güven duygulariyle kurmaya çalışmalıdır. Bu takdirde halk Hükümete dayanabileceği gibi Hükümet de parti teşkilâtı ve partili vatandaşlar yanında halk tabakalarına gerçekten dayanmak ve inanmak imkânını bulabilir ve bu şekilde particilikte ve parti hüviyetinde bulunması gereken bütün şartlar müsbet şekilde gerçekleştirilmiş olabilir; aksi halde ise, düşman baskınlarında olduğu gibi, muhalefet baskınlariyle parti mevcudiyeti sarsılabilir.

Bundan başka, bugün, Demokrat Parti teşkilâtımızda yer yer görülmekte olan ikilikler, hizipleşmeler, bünyemiz ve gelecekteki çalışmalarımız itibariyle, muhalefetin hamlelerinden, zehirli hücumlarından daha kötü bir vaziyet arzetmekte bulunmuştur.

Muhtelif illerimizdeki bu ikiliğin, Erzincan, Elâzığ, Bingöl illerimizdeki dolaşmalarda görüldüğü gibi, bir türlü izale edilememesi, bütün telkinlere ve teşebbüslere rağmen giderilememesi parti teşkilâtımızı her gün biraz daha zaafa sürüklediği gibi bu tarz hareket serbest vatandaşlar nezdinde de partimize karşı uyanan alâkayı baltalamakta, partimize gelmek isteyenlerin uzaklaşmasına başlıca müessir olmaktadır.

Bu arada, Parti tüzüğümüzün sarih olan hükümlerine göre, teşkilât işlerinin bir türlü düzenlenememiş olması, il ve ilçe idare kurullarının başına geçmiş bulunanların, bazı yerlerde görüldüğü üzere, gayet sıkı bir inhisarcılık zihniyetiyle, partiye gelmek isteyen yeni ve değerli uzuvlara partinin kapısını kapaması, hatta "Türklük-Kürtlük", "Türklük-Lâzlık" gibi telâkkilerle ayırıcı ve baltalayıcı hareketlerde bulunulması, esasen bazı yerlerde sözden ibaret olan parti teşkilâtiyle hiç alâkalanılmaması, genel idare kurulumuza karşı matlub şekilde ve samimi olarak saygı gösterilmemesi, takım halinde disiplinli çalışmak zaruretinin bazılarınca hiç nazara alınmaması, partimizin gidişi ve geleceği itibariyle, üzerinde gerçekten durulması gereken çok önemli birer mevzu olarak telâkki edilmiştir.

Bunlardan başka, muhtelif vaziyetlerin ve çalışma şekillerinin çok şamil bir tarzda mütalaası suretiyle tesbit edilmiş bulunan Parti tüzüğümüze tamamiyle aykırı hareketlere, bazı yerlerde, itiyadî bir şekilde devam edilmesi ve elli dördüncü maddede belirtilmiş olduğu üzere idare kurullarının kendi

çevreleri içindeki bütün siyasî faaliyetlerle yakından ilgilenmek suretiyle ilin içtimaî, iktisadî, sıhhî ve bayındırlık işleri hakkında İl Genel Meclislerindeki parti mensuplarını tenvire matuf esasların, mahalli idare âmirleri üzerinde, hususi ve şahsi mülahazalarla, birer tazyik vasıtası halinde mütalaa olunması, parti iktidarımızı temsil eden İdare Âmirlerine ve vazifelilere kafa tutulması, hatta vazifelerinden attırmaya matuf tehditlerde bulunulması parti itibarımızı halk nazarında sarsmakta olan hareketler olarak müşahede ve telâkki edilmiştir.

Bu ve buna benzer hareketlerin, bazı yerlerde ve İdare Âmirlerinde uyandırdığı çekingenliğe mukabil, bazı yerlerde de vazifelileri Demokrat Partimize karşı tamamiyle makûs hareketlere sevketmekte olduğu, bazı çevrelerde tahsil bakımından olduğu kadar diğer sebeplerle de aynı vaziyette olamıyan bir İl İdare Kurulu Başkanından Vali hakkında herhangi bir mütalaanın her hangi bir vesile ile sorulmuş olmasının kendisinde uyandırdığı şımarıklık yanında bunu muhitte yaymak suretiyle kendisine bir itibar sağlamak isterken parti hükümetinin muhtelif merhalelerden geçmiş olan bir Mümessilinin, bir İdare Âmirinin prestijini zedelemekte olması da dikkati çekecek hâdiselerden bulunmuştur.

14. İdare Âmirleri ile Vazifeliler

Bu münasebetle İdare Âmirleriyle diğer vazifelilerin durumu üzerinde de durmak faydalı görülmüştür. Hiç şüphe yoktur ki, memleketimizin heyeti umumiyesi için olduğu kadar, Doğu Güney illerimizde dahi idare adamlarımızın bu gibi hareketlerden müteessir olmıyacak surette temkinli, tedbirli, basiretli ve uyanık olmasında mutlak bir zaruret görülmektedir.

Hâlbuki bugün, bazı illerimizde idare adamlarımızın, bazı yerlerde parti adına hareket edenlerin ölçüsüz vaziyetleriyle, bazı yerlerde de muhtelif sebeplerle, "İdarei maslahat" politikasının zebunu oldukları, bazı hayati işlerimizde ve ezcümle Doğu ve Doğu Güney illerimizde mevzuubahis olan "Türklük-Kürtlük" cereyanları, silâhlanma hareketleri ve saire gibi önemli işlerde matlup olup hassasiyeti göstermedikleri sezilmekte ve İdare âmirlerinin, valilerin bu çekingen hareketleri, bugünün şartları içinde, vatandaşların hürriyet mefhumundaki bazı yanlış telâkki ve anlayışları yüzünden, Jandarma ve Emniyet teşkilâtındaki vazifelileri de sarmış bulunmaktadır.

Bu duruma göre, bir yandan partililerin müdahalelerini tahdit edici tedbirleri teemmül ederken diğer yandan, Doğu ve Doğu Güney illerimize tec-

rübeli, ehliyetli, müdir ve müdebbir valilerin gönderilmesi, şahsî hüviyet ve meziyeti ve kıymeti yanında Hükümet kudret ve satvetini ve nüfuzunu temsil ve telkin ve muhafaza edecek valilerle ve diğer vazifelilerle, son zamanlarda oldukça sarsılmış olan Hükümet otoritesinin yükseltilmesi çok önemli bir memleket işi olarak telâkki edilmiştir.

Türk vatandaşlarının, çok mesut ve feyizli olan 14 Mayıs inkılâbiyle, birden bire hürriyet havasına kavuşması ve geçen devre ve idareye göre asla tatmadığı ve ummadığı bir serbesti ile karşılaşması, bununla mütenazır olarak içtimaî nizamı, amme hürriyet ve menfaatini zedeleyici, inzibatı zayıflatıcı hareketlerin başlaması ve bu hareketlerde idare ve zabıtanın her hangi bir hadise çıkarmamaya matuf teşebbüslerine mukabele ve vazifelerine müdahale etmesi bugün Hükümet otoritesini, hürriyet nizamı içinde ve kanunî mevzuat dairesinde, yürütmek hususunda bir takım engeller yaratmış bulunmaktadır.

Bu sebepledir ki, asayişi muhafaza ile mükellef olan jandarma ve emniyet kuvvetleri, bazı yerlerde vazifelerini gerektiği gibi görememekte, hadise çıkaranların veya halk tabakasına istinaden hareket edenlerin, jandarma ve emniyet kuvvetleri elinden suçluyu almak istediği ve hatta aldığı da işitilmekte, Adliye cihazına intikal eden hadiselerin uzun muhakeme safhalarından geçmesi türlü tefsirlere yol açmakta ve bu gibi hadiselerde bazı İdare Âmirlerinin, Valilerin çekingenliği, basiretsizliği, idaresizliği, "idarei maslahat"cılığı, Hükümet satvet ve mevcudiyeti bakımından, zararlı olmaktadır.

Eski zamanlarda İdare adamına, Valiye karşı halk nazarında gösterilmekte olan saygı izlerine ve tezahürlerine bugün dahi Doğu ve Doğu Güney illerimizin bazılarında rastlanmakta ve az konuşan, çok dinleyen, halk arasında olmakla beraber vatandaşa kendini saydıran ve bu suretle Hükümet ve halk arasında karşılıklı saygı ve sevgi yaratan, bulunduğu ildeki çeşitli işler dışında, parti hareket ve faaliyetleri bakımından, siyasî anlayışı ve sezişi kuvvetli olan İdare âmirlerine bugün daha şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır.

İkinci Meşrutiyet devresinde ve Millî Mücadelemizin ilk safhasında vilâyet işlerini tanzim ve idare eden valilerin halk nazarında, zahiri şekilde de olsa, emniyet ve eşit vaziyetindeki hareketleri yanında temsil ettiği iktidarın istinat eylediği partiyi takviye ettiği, ilçelerde kaymakamlar ve zabıta işlerinde vazifelilerle bu vaziyeti ayarladığı bir vakıa olduğuna göre bugün dahi vazifelilerin, kanunî hükümler önündeki mecburiyetler yanında, Hükümet işlerindeki muvaffakiyet ve halka gerçekten hizmet bakımından, canlı,

imanlı, uyanık bulunması, biraz önce de işaret ettiğimiz şekilde, memlekette mevcut parti hareket ve faaliyetlerini ve siyasî cereyanları gözden uzak bulundurmaması da, türlü bakımlarla, temenniye şayan bulunmuştur.

15. Muhtelif Topluluklarla Temaslar

Bundan başka, partimizce ve Hükümetimizce, memleketimizde altı-yedi milyonu bulan ve büyük bir varlık teşkil etmekte olan "Alevi" vatandaşların bulundukları çevrelerle dahi yakından ilgilenilmesi ve bunların mensup oldukları aşiretlerin başları ve saygılı adamlariyle şimdiden temaslar temini suretiyle, halkın güveni tecelli ettiği takdirde, bu vatandaşlarımızı gelecek seçimlerde temsil edecek şahsiyetlere yer ve değer verileceğinin ihsas ve hatta ifade edilmesi, böylelikle olgun ve aydın uzuvları henüz çokça yetişmemiş olan bu kütlenin partimize yaklaşmalarının ve partimizle kaynaşmalarının şimdiden temin edilmesi, bugünün çeşitli işleri bakımından olduğu kadar, gelecekteki çalışmalarımız ve gelişmelerimiz bakımından mutlak bir zarurettir.

Çünkü, Doğu ve Doğu Güney illerimizde yaşayanların çoğu içtimaî ve siyasî bilgilerden mahrum bulunmaktadır. Gerçekten, bu bölgelerde yaşayanların çoğu eski gelenek ve göreneklerin sadık ve vefalı birer yolcusudur. Çoğu, ırk itibariyle, Türk soyundan olduğu ve Türk bulunduğu halde tabiat şartlarının yanında yaşayış tarzları itibariyle "Kürt" olarak telâkki ve tavsif edilen, bazı yerlerde mütekâsif olarak bulunan ve Türkçe konuşan "Alevi" lere mukabil bazı yerlerde "Zaza" diye anılan ve fakat bir kısmı Türk dilini bilmiyen vatandaşların çoğu aşiret toplulukları içinde mevcudiyetini muhafaza edebilmektedir.

Ancak, bu gibilerin ferdi hayatı yok gibidir. Bunlar, aşiretin reisine, ailenin büyüğüne bağlı olduğu gibi, bizlerin bildiği ve gördüğü hayat şartlarından tamamiyle uzak bir halde, derin bir mahrumiyet içinde, her türlü meşakkat ve zahmetlere katlanmakta, büyük bir tahammül ve teslimiyet göstermektedir.

Bu, böyle olduğu kadar azimleri ve sadakatleri, bağlılıkları da o nisbette derindir, köklüdür, yalnız, o masumiyet ve teslimiyet içinde yagâne kusurları, zekâ ve kabiliyetleri işlenmemiş olduğu cihetle, kötü iğfallere ve telkinlere derhal kapılmaları, aşiretin reisine mutlak bir sadakatle inanmaları, bağlanmalarıdır.

Bu itibarla, Doğu ve Doğu Güney illerimizde kütlelere hitap eden ve hâkim olan fertleri, aşiret reislerini, ailelerin büyüklerini daima elde bulun-

durmak, bunların arasında misyoner gibi dolaşmak suretiyle aydınlatmak ve bunları parti saflarımıza almak, bugün içinde bulunduğumuz şartlar itibariyle, faydalı bir hareket olarak düşünülmüştür.

16. Ayırıcı Temayüllere Mukabeleler

Bu münasebetle, yalnız "Alevi" vatandaşlarla değil bütün halkla vukubulacak temaslarda, parti programımızın on üçüncü maddesinde açıkça belirtilmiş olduğu üzere, partimizin "Yurddaşlar arasında müşterek bir tarihin yarattığı kültür ve ülkü birliğine dayanan ve her türlü ayırıcı temayülleri reddeden bir milliyetçilik telâkkisine bağlı olduğumuzu" telkin ve ifade etmek, mezhep telâkkileriyle Türk Vatandaşları arasında tefrika ve nifak sokmak isteyenleri takbih eylemek, böylelikle Cumhuriyet Halk Partisinin dünkü günahlarını unutarak milleti tefrikaya düşürecek ve memleketi huzursuzluğa götürecek şekilde Doğu ve Doğu Güney illerimizdeki hareketlerini önlemek partimize ve Hükümetimize düşen esaslı birer vazifedir.

Çünkü, "Kürt" denilen bu temiz Türk vatandaşlarını, "Alevi" kütlesini bugün en fazla rencide eden cihet, mevzuubahis "Alevi" yurddaşlarımızın Türk camiası içinde şüpheli nazarlarla görülmesi, istihfaf edilmesi ve parti saflarınıza katılmış olanların, Erzincan merkez ilçesi idare kurulu seçimlerini "Alevi" vatandaşların kazanmış olması üzerine ortaya atılmış olduğu şekilde, "Sünni-Alevi" meselesi ile karşı karşıya getirmiş olmasıdır.

Esas itibariyle yabancı ajanların türlü cephelerden ve yönlerden tahrik ettikleri "Türklük-Kürtlük" davasının, Cumhuriyet Halk Partililerin de zararlı tahrikler ve telkinlerde bulundukları böyle bir devrede, parti teşkilâtımızın bünyesi içinde de ateşlenmesi, partimizin ve memleketimizin menfaatleri aleyhine bir hareket olduğu gibi bunları derhal önlemek de, Erzincan'daki son beyanname hâdisesine ve diğer yerlerdeki hareketlere göre hazırlanmak istenilen bir kütle bulunduğu cihetle, mutlak bir zarurettir.

17. Vicdan Hürriyeti ile İlgili İşler

Bu mevzuda gerekli diğer tedbirleri yüksek takdirlere arzederken bu konuda diğer bir noktaya da temas etmek faydalı görülmüştür.

Bugün "Alevi" olsun, "Zaza" olsun Doğu ve Doğu Güney illerimizde yaşayan ve "Kürt" diye anılan ve bazılarınca çok hor görülen vatandaşlarımızı bizlerden, Türk camiasından koparamayan başka bir faktör de "İslâmiyet" rabıtasıdır.

Esasen, Demokrat Partimizin, programın on dördüncü maddesinde belirtildiği üzere, "Lâikliği, Devletin siyasette Din ile hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir Din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde müessir olmaması manasında" anlayışı ve "Laikliğin Din aleyhtarlığı şeklindeki yanlış tefsirini reddedişi" ve "Din hürriyeti diğer hürriyetler gibi insanların mukaddes haklarından tanıyışı" Doğu ve Doğu Güney illerindeki bu vatandaşlarımız üzerinde derin izler bırakmış bulunmaktadır.

Bu itibarla, mevzuubahis bölgelerdeki vatandaşlarımıza göre, parti programımızdaki anlayışımıza ait maddenin metninden ziyade Demokrat iktidarımızın tatbikattaki fiili hareketleri daha tesirli olmakta ve görüştüğümüz yurddaşlar bu konuda şöyle demektedir:

"Demokrat Parti, Celâl Bayar devri ve Adnan Menderes Hükümeti bizlere yalnız hürriyetlerimizi değil, vicdanlarımızı da kazandırdı. Partinin ve Hükümetinin bundan sonra da bütün hürriyetlerle birlikte vicdan hürriyetlerimizi de yaşatacağına emin bulunuyoruz."

Ancak, vatandaşlarda uyanan bu güvenin, Erzincan, Tunceli, Elâzığ ve Bingöl illerinde dolaşan ve 1950 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi hesabına çalıştıkları söylenilen Vaızlar tarafından zedelenmekte olduğu ve bu vaızların dini hurafelerden başka fırsat ve imkân buldukça Demokrat Partimiz ve Hükümetimiz aleyhindeki zararlı telkinleriyle masum halkı partiden ve Hükümetten uzaklaştırmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Bu itibarla, bu çevrelerde vatandaşlarla temasa gelecek olan vaızların liyakat ve şahsiyetle üzerinde durulması ve Hükümetimizin lâiklik esaslarına, dini siyasete alet etmemeye ve inkılâplarımızı korumaya matuf kararları asla ihlâl edilmemek şartiyle, Doğu ve Doğu Güney illerindeki vatandaşlarımızın dahi bağlı bulunduğu "İslâmiyet" rabıta ve hissine hürmet edilmesi, böylece bugün mevzuubahis yurttaşlarımız arasında kısmen yetişmiş bulunanların, dış ve iç tahriklerle, türlü şekillerde aşılamak isteyecekleri zehirli fikirlere karşı Hükümet ve parti teşkilâtımızın "İslâmiyet" rabıta ve muhabbeti ile dahi bu bölgelerdeki yurddaşlarımızı kucaklaması yüksek takdirlere bağlı bulunmuştur.

18. Doğu ve Doğu Güney İllerimize Ait Tedbirler

Bu münasebetle, Demokrat Partimizin genel merkezinde, bütün illerimiz için olduğu kadar, daha ziyade Doğu ve Doğu Güney illerimiz için özel bir büro kurulmak suretiyle bu bölgelere ait işlerin bir elden ve daha

toplu bir şekilde yürütülmesi ve mevzuubahis illerimizin arzettiği hususiyetlere göre, her birinde olmasa bile, iki, üç ili nazara almak suretiyle ya genel merkezden gönderilecek parti müfettişleri vasıtasiyle, yahut o illerimizin yetişmiş elemanlarından temsil kabiliyeti ve şahsiyet sahibi olanlardan birinin mutemet veya parti müfettişi olarak tavzif edilmesi de hatıra gelmektedir: Erzincan ilinde, Büyük Millet Meclisinin Birinci Dönemine Erzincan Milletvekili olarak katılmış olan Hüseyin Aksu gibi; Elâzığ ilinde, Millî Mücadele yıllarında Müdafaai Hukuk Reisi olarak çalışmış bulunan Hacı Kaya Sebati Duman gibi.

Böylelikle, Parti ve Hükümet arasındaki temasların daha esaslı bir tarzda temini ve parti teşkilâtının esaslı bir şekilde tanzimi ve sürekli teftişlerde bulunulmak suretiyle de 1954 Milletvekili seçimleri için mukadder olan büyük mücadeleye ait gerekli tedbirlerin şimdiden alınması ve hazırlıklara başlanılması da temenniye şayan görülmüştür.

Bu arada, mevzuubahis vatandaşlarımızın kesif olarak yerleşmiş bulundukları Erzincan, Tunceli, Bingöl illeri ile diğer Doğu ve Doğu Güney illerimizde başlanılmış olan yol ve okul işleriyle içme suları ve sağlık merkezleri teşkilâtı için 1953 ve 1954 yılları içinde daha esaslı ve daha şamil çalışmalarda bulunulması, Hükümetimizce derpiş edildiği şekilde, çok isabetli bir hareket olarak telâkki edilmiştir.

Böylece, önümüzdeki yıl içinde Parti teşkilâtımız Doğu ve Doğu Güney illerimizde esaslı bir şekilde düzenlenemese bile, bugün, arzedilen muhtelif sebeplerle, muhtelif şehir ve kasabalarda partimizden uzak durmakta olan bir kısım aydın vatandaşlarla Hükümet teşkilâtındaki bazı vazifelilere ve Adalet mensuplarına ve bazı yerli memurlara mukabil, köylü vatandaşlarımızın, müsbet ve fiili işlerle, daha geniş şekilde kazanılması hususuna önem verilmesi de yüksek takdirlere bağlı bulunmuştur.

20 Eylül 1952
Necmeddin Sahir Sılan

ERZİNCAN İLİ PARTİ TEŞKİLÂTIMIZIN DURUMU (1953)*

3.10.1953

Demokrat Parti Genel İdare Kurulu
Sayın Başkanlığına

Erzincan ve Tunceli bölge müfettişi sıfat ve salâhiyeti ile geçen Eylül ayı içinde başlamış bulunduğum vazifemin ifası maksadiyle, Ankara'da vâki gerekli temaslardan sonra, Erzincan'a gittim.

Böylece vilâyet merkezinde olduğu kadar merkez kazası ile itibarî kaza çevresindeki köylerden bazılarını ve bu arada idarî taksimata göre Başköy nahiyesine bağlı muhtelif köylerle Tercan kazası merkezinde ve köylerinde ve Tercan kazasına bağlı Karakulak ve Mans nahiyeleri çevresindeki bazı köylerde ve itibarî bucak teşkilâtı bulunan Pekeriç, Kargın ve Mercan köylerinde dolaştım.

Günlerce süren bu dolaşmalarımda ziyaret ettiğim kırk kadar köyde partimizin ve Hükümetimizin müsbet faaliyetlerini açıkladığım gibi gelecek seçimlere ait gerekli telkinlerde de bulundum. Bu görüşmelerden elde ettiğim kanaata göre köylü vatandaşlarımızı, genel olarak, demokrat iktidarımıza ve partimize karşı candan bir alâka ile bağlı gördüm.

Ancak, tamamiyle demokrat olarak bulduğum köylerde olduğu kadar toplu olarak diğer siyasî teşekküllere mütemayil olan veya kısmen demokrat, kısmen başka temayüllü bulunan köylerde Kore'ye asker gönderilmesi suretiyle vatandaş kanının demokrat iktidarımızca boş yere akıtıldığına dair muhalefet unsurları tarafından vâki hainane tahrikler yanında köylüyü içme suyuna ve yola ve her bakımdan kalkındırmaya matuf çalışmalar için tatbik edilmekte olan programın memleket müdafaası için ayrılan paralarla temin edildiği ve askerî gücümüzün azaltıldığı şekilde zararlı telkinlerde bulunul-

* Fon Kodu: NSS, Seri No: 02.04.01, Dosya No: 2, Belge No: 17.

duğu, bu arada bazı yerlerde din ve irtica mevzuunda olduğu kadar Kürtlük ve Türklük tarzında ayırıcı tahriklere tevessül edildiğini öğrendim. Bu vaziyet karşısında vatandaşların ortaya atılan tezvirlere karşı uyanık olmasını ifade ve hakikatleri izah ettim. Bu suretle Mans nahiyesine bağlı Bozbağı köyündeki konuşmalardan sonra Cumhuriyet Halk Partisine mensup olan bazı köylülerin derhal partimize kayıt arzusunu gösterdiklerini gördüm ve gereğine tevessül ettim.

Erzincan vilâyeti sınırları içinde, muhtelif kazalara bağlı köylerin tutarı beş yüz yirmi yediyi bulmakda ve Tunceli sınırları içindeki sekiz kazaya bağlı köylerin tutarı da beş yüzden fazla bulunmaktadır. Ancak yağmur ve kar yüzünden olduğu kadar kazaları ve köyleri bağlıyan yolların dolaşmalara elverişli olmaması hasebiyle kışa kadar geçecek olan kısa zaman içinde, en çok Kasım ayı sonuna kadar, tercihan uzak kaza merkezleri ile dağ köylerini dolaşacağımı arzederim.

Bugüne kadar Erzincan bölgesinde vâki temaslarıma ve Tunceli bölgesine dair elde ettiğim bilgilere göre parti teşkilâtımız bakımından tamamiyle zayıf olan vaziyetimize rağmen demokrat Hükümetimizin müsbet icraatı itibariyle, vatandaşların demokrat partimize karşı olan itimat ve muhabbetini, imkânlarla mukayyet olarak dolaşmak, sürekli olarak çalışmak ve aşılamak şartiyle, daha müsbet ve daha verimli bir hale yöneltmek imkânı olacağını sanıyorum.

Bununla beraber kazalarda ve nahiyelerle köylerde partimize ve iktidarımıza karşı genel olarak gösterilen sempatik temayülleri, vilâyet merkezlerinde parti teşkilâtımızı ellerinde tutanların bazı hareket ve vaziyetleri yüzünden sarsmamak için cezrî bazı tedbirler alınması lüzumunun bir zaruret olduğuna kani bulunuyorum.

Bu esası temin için de, henüz ziyaret imkânını bulamamakla beraber son vilâyet kongresinin oldukça söz konusu edildiğini duymuş bulunduğum Tunceli merkezindeki parti teşkilâtımız gibi Erzincan vilâyet merkezindeki parti teşkilâtımızın da esaslı şekilde göz önünde bulundurulmasını zaruri görüyorum.

Gerçekten, partimizin Erzincan vilâyeti merkez teşkilâtında, daha doğrusu vilâyet idare heyetinin bünyesinde ve mahdut uzuvlar arasında son yıllarda görülmekte olan hizipleşme hareketleri ile mütenazır olarak iki gruba mensup olanların katılması ile devam etmekte bulunan ahenksizlik bugün içeriden ve dışarıdan vâki yeni tertipler ve partimiz için çok tehlikeli safhalar arzetmekte bulunmuştur.

Partimizin itibannı ve mevcudiyetini muhalefet karşısında olduğu kadar umumî efkâr önünde hırpalamaya ve sarsmağa, yıkmaya ve dağıtmaya matuf olan bu vaziyetin mevzuubahis hizipleşme hareketini temsil etmekte bulunan Eyyüp Bezirci ve Nusrat Bayındır ile bunların çok mahdut olan bazı arkadaşları tarafından tertiplendiği anlaşılmıştır.

Zahirde demokrat partimizin koruyucuları ve hatta sadık yolcuları gibi görünen, fakat hakikatte yalnız ve yalnız şahsî menfaat ve emellerini, hırslarını temin ve tatmin için üst kademeleri kasten işgal ettikleri artık kati şekilde anlaşılan Eyyüp Bezirci ile Nusrat Bayındırın ve bazı arkadaşlarının, parti tüzüğümüzün 24'üncü maddesinin D fıkrasında tasrih edildiği üzere "parti bakımından nezahat ve sevgiyi tesanüt ve itimadı bozacak veya partinin birliğini tehdit edecek fesetkâra hareketlerde" bulunmaya mani olan amir hükümleri bir yana, umumî ahlâk kaideleri ile de telif edilemiyecek bir zihniyete sahip oldukları son günlerde ihdas eyledikleri bazı vaziyet ve tertiplerile de tahakkuk etmiştir.

Bu itibarladır ki, son aylarda, partimizin 21.6.1953 günü Erzincan'da toplanmış olan yedinci yıllık kongresinde vâki seçimlerin vilâyet idare heyetinde dört yer elde etmiş olan Nusrat Bayındır grubu ile beş yer kazanmış bulunan Eyyüp Bezirci grubundaki bazı vazifelilerin, partimiz zararına olan hareketlerini, bu satırlarla, olduğu gibi tesbit ve arzetmeyi vazifemin icabı sayıyorum:

1) Çeşitli sebepler ve mülahazalarla birbirlerine zıt ve muarız unsurlardan teşekkül etmiş bulunan vilâyet idare heyetinin, geçmişteki şahsî mücadeleleri ve kinleri bir yana bırakmak, şahsî menfaat ve hırslardan uzaklaşmak ve memleket ve parti menfaatını ön plânda tutmak suretiyle ahenkli bir şekilde çalışmaya koyulması hakkındaki temennilerimize ve telkinlerimize rağmen Nusrat Bayındır grubunun daha ilk günden itibaren Eyyüp Bezirci grubu ile çalışmakdan istinkâf etmesi, bir yandan Cumhuriyet Halk Partililerle diğer yandan Millet Partisinin o sırada Erzincan'a gelmiş olan kurucuları ile işbirliğine tevessül etmesi ve hatta bu gruba dahil olanlardan ikisinin, Nusrat Bayındır ile Suphi Özdemir'in çıkarmakda bulunduğu "Öz Erzincan" gazetesinde Millet Partisinin kurulmasını teşvik edecek surette neşriyatta bulunması, demokrat parti camiasından uzaklaşmak istediklerinin fiili bir delili olarak telakki edilmiştir.

2) Nusrat Bayındır grubuna dahil olanlardan önce Suphi Özdemir, sonraları Nusrat Bayındır ile Fehmi Odabaşıoğlu vilâyet idare heyeti toplantılarına

üst üste üç defa iştirak etmediği için parti tüzüğümüzün 51'inci maddesine göre, Eyyüp Bezirci grubuna dahil olanlar tarafından müstafi addedilmiştir. Bu muamelelere yalnız Fehmi Odabaşıoğlu itiraz etmiştir.

3) Yine Nusrat Bayındır grubunda yer almış olanlardan Avukat Mehmet Özcan, daha ziyade Cumhuriyet Halk Partililerin bulunmakda ve hatta kumar oynamakda olduğu şehir kulubünde, Erzurum'dan gelen bir arkadaşı ile görüşmesi sırasında, Eyyüp Bezirci tarafından iskemle ile üzerine hücum edildiği ve hakarette bulunulduğu için yalınız vilâyet idare heyeti azalığından değil, demokrat parti saflarından da istifa etmiştir.

4) Mevzuubahis şekilde vaki ayrılışlar üzerine yedek üyelerden sırası ile Hüseyin Balabanlı davet edilmiş ve fakat Tercan kazasına bağlı Mans nahiyesinde ikameti hasebiyle idare heyeti toplantılarına katılamıyacağını bildirmiştir.

Bunun üzerine yedek üyelerden Osman Pamukçu'ya tebligatta bulunulmak suretiyle toplantılara icabeti temin edilmiş ve ayrılmış olan diğer asil üyelerin yerlerine de yine sırası ile Hasan Erdener, Nevzat Çetintaş ve Mustafa Oktaş çağrılmıştır. Bunlardan Nevzat Çetintaş üst üste üç toplantıya gelmediğinden parti tüzüğümüzün 51'inci maddesine göre müstafi sayılmış ve yerine yedek üyelerden Tercan belediye reisi Muharrem Bedirhanoğlu davet edilmiştir; ancak bunun da vazifesi icabı Erzincan'a gelemiyeceği ve toplantılara katılamıyacağı öğrenildiği gibi Nevzat Çetintaş, hakkında tatbik edilen muamele için bölge müfettişine şikâyette bulunulmuş ve kendisine usulü dairesinde genel idare kuruluna müracaat edebileceği bildirilmiştir.

Nevzat Çetintaş şikâyette bulunmak maksadiyle 23.9.1953 günü vaki ziyaretinde bölge müfettişliğine şunları söylemiştir:

— Bunlar, bu hırsızlar artık izzetinefsimizle de oynuyorlar.

Bunun üzerine derhal müdahale lüzumu hissedilmiş ve tarafımdan vaki suallere karşı verdiği cevaplar dikkate şayan olduğu için burada olduğu gibi tesbit olunmuştur:

— Kimler, bu hırsızlar?

— İşte onlar.

— Şu halde, sizi yedek üye olarak toplantıya davet ettikleri zaman neden, tavsif ettiğiniz şekilde, bu hırsızlar ile çalışmaya başladınız; neden istifa etmediniz?

— Evet, hırsızlarla çalışmıyacağım ve şimdi istifa edeceğim. Fakat size de şikâyet ediyorum; tahkik ediniz; esasen size de yazı ile şikâyetimi bildireceğim.

Ancak Nevzat Çetintaş bu sözüne rağmen istifa etmediği gibi şikâyet yazısını da getirmemiş, aksine olarak aşağıdaki izahlar arasında görüleceği üzere "Hırsızlar" diye tavsif ettiği arkadaşları ile yeniden ve partimiz aleyhinde işbirliğine geçmekten çekinmemiştir.

Vilâyet idare heyeti azalıklarında yeni ayrılışlar olduğu takdirde yedek üyelerden yine sırası ile Hüseyin Aksu, Fahri Akyol ve Şeref Emiroğlu'nun gelebileceği anlaşılmıştır.

5) Bu duruma göre vilâyet idare heyeti bugün asil ve yedek üyeleri şu şekli almış bulunmaktadır: Eyyüp Bezirci, Hüseyin Tiryaki, Celâl Bâli, Sadullah Erim, Refik Kurtoğlu, Osman Pamukçu, Hasan Erdener, Mustafa Oktay.

6) Ancak, Eyyüp Bezirci, son vilâyet kongresindeki seçimler sonunda iş başına geldikden ve başkan oldukdan sonra, müşahit sıfatıyla vâki telkinlere ve yakın arkadaşları tarafından bu telkinlere müstenit ikazlara rağmen parti işleri ile aslâ alakalanmamış, bir yandan Sadullah Erim ile birlikde neşrettiği Demokrat Erzincan, Demokrat Gümüşhane, Demokrat Erzurum gazetelerini, diğer yandan parti başkanlığı sıfat ve salâhiyetlerini yalnız ve yalnız kendi menfaat ve emelleri için kullanmağa tevessül etmiş, bu arada yeni bir para hırsına tutulmuştur.

Böylece, son yıllarda, maden işleri ile meşgul oldukları ve para kazandıkları söylenilen Oğuz Akal ve Kerküklü Esat ile Erzincan bölgesinde maden imtiyazları ile ve işleri ile uğraşmak ve para kazanmak için temasa gelmiş, parti işlerini yüz üstü bırakmış, bir yandan maden, diğer yandan gazete işleri için İstanbul ve Erzurum ile Erzincan arasında müteaddit defalar seyahatları hasebiyle vilâyet idare heyetinin muhtelif toplantılarında bulunmadığı gibi bu yüzden bazı defalar mevzuubahis heyetin ekseriyet sağlamasına da imkân vermemiştir.

7) Nusrat Bayındır grubunun çıkarmakda olduğu "Öz Erzincan" gazetesinin neşriyatını tadil etmesi ve Cumhuriyet Halk Partililere satmağa tevessül eylemesi üzerine, gazete imtiyazı ile birlikde matbua tesisatını satın alan ve elde edilecek gelirin yüzde on beşini demokrat partimize vermeği taahhüt etmiş bulunan vilâyet idare heyeti ikinci başkanı ve üyesi Hüseyin Tiryaki ile Refik Kurtoğlu'ya karşı Eyyüp Bezirci ile Sadullah Erim derhal cephe almıştır.

Bunların bu tarz hareketine, evvelce "Demokrat Erzincan" gazetesinin neşri için vilâyetten kiralanmış olan matbua ile gazetenin ilân bedellerinden temin edilecek gelirin yüzde yirmi beşinin demokrat partiye tesviyesi hakkın-

daki şifahi taahhüdün yerine getirilmesinin ileri sürülmesi yanında "Öz Erzincan" gazetesine de ilân verilmesi suretiyle kendi gelirlerinin azalacağına kanaat getirmiş bulunmaları âmil olmuştur. Yalnız Erzincan'da "Demokrat Erzincan" gazetesine verilen ilânlardan bu yıl içinde sekiz ayda yirmi dört bin lira almış olmaları, onların Hüseyin Tiryaki ile Refik Kurtoğlu'ya karşı cephe almalarındaki sebebi en canlı şekilde izah etmesi bakımından dikkate şayan görülmüştür.

İşte bu sebepledir ki "Demokrat Erzincan" gazetesinin 25-31.9.1953 günlerindeki nüshalarının dördüncü sahifesinde, yakında çıkarılacağı ilân edilen "İnkılâp" gazetesinde, Hüseyin Tiryaki ve Refik Kurtoğlu ile "Öz Erzincan" gazetesine de ilân verilmesini emretmiş olan Erzincan valisi İsmail Hakkı Baykal'ın şahıslarına matuf olarak neşredecekleri makalelerin başlıkları yazılmış ve bu suretle yalnız partililer arasında değil, muhalefet teşekkülleri ve serbest vatandaşlar arasında makus bir takım tefsirlere sebebiyet verilmiştir.

Partililer arasında her ne sebeple olursa olsun birbirlerinin aleyhinde neşriyatta bulunanlar hakkında tüzük hükümlerinin katiyetle tatbik edileceğine dair 14.8.1952 günü genel idare kurulumuzca vâki tebliğe rağmen devam eden bu neşriyat üzerin "Demokrat Erzincan" gazetesini idare edenlerin partimiz mensubu olduklarına göre buna benzer yazılar çıkmaması için kendilerine gerekli tebligatta bulunulması ve tebligata rağmen mevzuubahis şekilde başlıkları taşıyan yazılar intişar ettiği takdirde gazeteyi çıkaranlar hakkında gerekli disiplin tatbikatında bulunulması ve neticesinin bildirilmesi" 2.9.1953 günü yazılan 553-132/22 sayılı yazı ile başkanlık tarafından Erzincan vilâyet idare heyeti reisliğine bildirilmiş ve bunun üzerin mevzuubahis neşriyat durduğu gibi Sadullah Erim imzası ile Erzincan valiliğine "İnkılap" gazetesinin neşri için verilen dilekçeye ait beyanname, muamele itibariyle eksik görüldüğünden neşriyatına imkân bulunamamıştır.

Bu vaziyet muvacehesinde, hakkında takibata geçildiğinden kuşkulanan Eyyüp Bezirci, mevzuubahis neşriyatın kendi haberi olmadan ortağı Sadullah Erim tarafından tertiplendiğini "Demokrat Erzincan" gazetesini yayınlamak suretiyle aleni şekilde özür dilemiş ve kendisini korumayı düşünmüş, bu arada hücumlarda bulunmak istediği Belediye Reisi Refik Kurtoğlu'nun elini öpmüştür.

8) Ancak münhasıran şahsî menfaat ve emel peşinde koştuğu son vakıalar teeyyüt eden Eyyüp Bezirci, genel idare kurulumuzca bölge müfettişliği

teşkilâtının kurulmasını kendi zaviyesinden hüsnü telakki etmemiş ve bölge müfettişliğine tayinimize ait yazı üzerine vilâyet idare heyetince teşekkürle mukabele edilmesi hakkındaki kararı imza etmiş bulunmasına rağmen sonradan böyle bir kararı imzalamadığını söylemiş, imzası kendisine gösterilince sözlerini tevil ettiği gibi bölge müfettişi sıfatı ile çalışmalara başladığımızdan sonra bizimle aslâ temasa gelmemiş, İstanbul ve Erzurum'daki şahsî işlerini bahane etmek suretiyle Erzincan'dan uzaklaşmıştır.

Eyyüp Bezirci'nin kanaatına göre, Erzincan'daki parti işlerini yürütmek için bölge müfettişliğine lüzum olmadığı gibi genel idare kurulumzun mahallî parti teşkilâtına ve muamelatına bu surette tasarruf etmesi doğru bir hareket olmamıştır. Bu sebeple ilk istişarî kongrede genel idare kuruluna karşı hücumlarda bulunacağını söylemekten geri kalmamıştır.

9) Bütün bu vaziyetler bir yana Eyyüp Bezirci'nin vilâyet idare heyeti reisi oldukdan sonra, daha önce de işaret ettiğimiz gibi ne Erzincan vilâyet merkeziyle, ne de kazalardaki parti teşkilâtımızla hiç bir temasda bulunmadığı, partinin vilâyet muhitinde en üst kademesini ve mevkiini yalnız kendi şahsî menfaat ve emelleri için muhafaza ettiği, bu arada Hüseyin Tiryaki, Refik Kurtoğlu gibi parti işleri ile samimi şekilde çalışmak isteyenlerin de çalışmalarını engellediği tahakkuk etmiştir.

10) Bundan başka bölge müfettişliğinin faaliyete geçmesi ile kendi telakkisine göre serbestçe harekete imkân bulamıyacağına kanaat getiren Eyyüp Bezirci son günlerde bir yandan eski hasmı olan Nusrat Bayındır grubu ile anlaşmış, diğer yandan Cumhuriyet Halk Partililer tarafından çıkarılmakda olan "Halkın Sesi" gazetesinde, Nusrat Bayındır grubundakilerin delâletiyle, partimizin saflarında istifalar olduğuna, çöküntüler bulunduğuna dair ifadelerle sahte isimli cetveller neşrettirdiği gibi bölge müfettişliği ile belediye reisliği ve Erzincan valiliği aleyhinde de neşriyatta bulunmakdan çekinmemiştir.

Bu arada evvelce Nusrat Bayındır ile birlikde "Öz Erzincan" gazetesini neşretmiş ve kendi aleyhinde neşriyatta bulunmuş olan Suphi Özdemir'i de "Eyyüp Bezirci, Sadullah Erim'le birlikde neşrettiği ve ortak bulunduğu" "Demokrat Erzincan" gazetesine yazı işleri müdürü olarak getirmeği ihmal etmemiştir.

Nusrat Bayındır ile arkadaşlarının, kendi aleyhinde genel idare kurulumuza kadar aksetmiş olan ve muameleye tabi tutulmuş bulunan muhtelif yazılarından haberdar olduğu anlaşılan ve hatta komünist olarak tavsif edilmesi üzerine bir zamanlar ağlamış olan Eyyüp Bezirci'nin bugün Nusrat Bayındır

grubu ile bu gruba dahil olanların da evvelce aleyhlerinde bulundukları Eyyüp Bezirci ve ortağı Sadullah Erim'le anlaşmış olmaları ahlâk telakkilerinin üstünde şahsî menfaat ve emellerin hâkimiyetini gösteren bir başka delil olarak telakki edilmiştir.

11) Bundan başka, son günlerde azgın bir ihtirasın zebunu olduğu anlaşılan Eyyüp Bezirci'nin partimizi Erzincan bölgesinde felce uğratmak maksadiyle söylediği sözler ve tertip ettiği hadiseler dikkate şayan bulunmuştur.

Vilâyet idare heyetinin 30.9.1953 günündeki toplantısına, evvelce devamsızlıkları üst üste olduğu için müstafi addedilmiş olanları da davet etmiş olan Eyyüp Bezirci müzakerelere bunların huzurunda devam etmek istemiş ve fakat gördüğü mukavemet üzerine bu emeline muvaffak olamamıştır.

Eyyüp Bezirci, bu arada kendisi hakkında genel idare kurulumuzca vâki incelemelerle haysiyet divanınca verilecek kararın mahiyetini takdir ettiğini ifade eylemek suretiyle bu kararın tebliğine kadar demokrat partiyi Tercan bölgesinde tamamiyle çökerteceğini, parti müfettişi ile belediye reisine ve valiye karşı her türlü hakarette bulunacağını ve bunların vazifelerine, yırtıcı ve yıkıcı hakaret ve muameleleri ile son verdireceğini söylediği gibi eski arkadaşı olan ve kendisine çok iyilik etmiş bulunan ve parti işlerimizde gerçekten samimi bir inanış ve bağlanışla çalışan ikinci başkan Hüseyin Tiryaki'yi tertiplediği bir cürmü meşhutla mahkemeye sürüklemiştir.

Önce, Hüseyin Tiryaki tarafından, emniyet müdürünün değiştirilmesi için güya şikâyette bulunduğu işaa ve böylelikle zabıta mensupları tahrik edilmek suretiyle ve yolunun kesildiği bahanesiyle Eyyüp Bezirci'nin ortağı Sadullah Erim'in şikâyeti üzerine ikinci başkan karakola götürülmüş, iki üç saat alıkonuldukdan sonra mahkemeye sevkedilmiştir. Erzincan muhitinde parti perestijimizi yıkmak gayesi ile tertip edilen ve cürmü meşhut mahiyetinde ortaya atılan bu hadise, hâkimin takdiri ile, usulü dairesinde haiz olduğu mahkemeye tevdi edilmiştir.

12) Esasen, Eyyüp Bezirci'nin hüviyeti itibariyle her türlü harekete elverişli olduğu, namus ve ahlâk, iman ve vicdan telakkilerinden tamamiyle uzak bir seciyeye malik bulunduğu, kendisini evvelce hemşehrilik haysiyeti ile muhafaza ve müdafaa edenler tarafında da, bu gün ifade edilmekte bulunmuştur.

Bir ayağı kesik olan, fakat yaşlı haline rağmen zekâsı işleyen belediye meclisinde ve encümende aza olarak çalışan Hakkı Ünüvar, Eyyüp Bezirci'yi şöyle tarif ve tavsif etmiştir:

"Onun için namus mefhumu ahlâk telâkkisi yoktur. Esasen Bezirci bu sözleri ulu orta söylemekten çekinmez. Onun için bir şey vardır: Para, para, yalnız şahsî menfaat."

Düne kadar Eyyüp Bezirci için sukût eden ağızlar bugün ona ait hadiseleri artık nakletmekte, her türlü ahlâkı tereddisi yanında bir aralık, şoförlük ettiği sıralarda, Erzurum'da arpa hırsızlığından dolayı askeri mahkemeye verildiğini ve fakat Erzincanlı hemşehrilerinden bazılarının delâletiyle, suçda iştiraki olan bir subayın mahkûmiyeti suretiyle, kendisinin kurtarıldığı söylenilmekde, fakat Erzincan'lıların kendisinden türlü sebeplerle nefret ettiği ifade edilmektedir.

Bu hale göre Nusrat Bayındır'la arkadaşları gibi Eyyüp Bezirci'nin de partimize karşı sevgi ve saygı sağlıyamaması dikkate şayan bulunmak ve bu şekilde yine Nusrat Bayındır'la arkadaşları gibi Eyyüp Bezirci ile diğer iki arkadaşının partimizi hiç bir yönden temsil edecek bir vaziyeti olmadığı tahakkuk etmektedir.

13) Erzincan'da vaki son temaslarımda ve muhtelif hemşehrilerle olan görüşmelerde tesbit edildiğine göre Eyyüp Bezirci'nin parti tüzüğümüze aykırı olan muhtelif hareket ve vaziyetleri, yukarıda temas edilenler de dahil olduğu halde, şu suretle tesbit ve terhis edilebilir:

A) İdare heyeti azasını birer vesile uydurmak ve umumun muvacehsinde tahkir etmek suretiyle matlup olan çalışma ahengini ve tesanüdünü bozmuştur. İdare heyeti azasından Avukat Mehmet Özcan'a şehir kulübünde ve daha çok Cumhuriyet Halk Partililerin bulunduğu bir sırada sandalye ile ve çok ağır kelimelerle hücum ve hakaret etmiş olması, bu yönden hareketleri itiyat etmiş olduğunun bir delilidir.

B) Parti başkanlığını istismar etmek suretiyle yalnız şahsî menfaat ve emellerini temin etmeğe koyulmuştur. Belediyeye ait arsaları işgal etmesi, işletmekte olduğu sinemada biletleri kontrol eden belediye zabıta memurlarını tahkir eylemesi ve sinemadan uzaklaştırması şahsî menfaatına düşkünlüğünün ayrı birer örneği olarak telakki edilmiştir.

C) Belediye meclisindeki partili azayı muhtelif sebep ve vesilelerle tahrik etmek ve birbirine düşürmek suretiyle meclis çalışmalarında tesanüdü bozmakdan adeta zevk almakda bulunmuştur.

Ç) Parti başkanlığı sıfat ve nüfuzundan muhtelif sebep ve şekillerde olduğu kadar, şahsen mebus olmak emeli yanında, mebus adayı olacakların

kendisine asgari ikişer bin lira vermesi gerektiğini söylemiştir. Bu sözleri idare heyeti azasından Osman Pamukçu ile mebus olmak isteyen emekli Albay Hikmet Bilgin'in yanında söylemekden çekinmemiştir.

D) Parti tüzüğümüzdeki hükümlerle genel idare kurulumuzca vâki tebliğlere riayet etmemeği itiyat edinmiştir. Yukarıda da işaret edildiği üzere sahibi bulunduğu Demokrat Erzincan gazetesinde 25-30.9.1953 günlerinde ve ortağı Sadullah Erim'le birlikde "Yerli-Garip" imzası ile vâki neşriyatı bunun en yeni delilidir.

E) Eyyüp Bezirci başkan seçildikden bir müddet sonra Erzurum ve İstanbul'da gazete ve maden işlerini takip etmek suretiyle parti teşkilâtının bulunduğu ocak ve bucaklardan hiç birine gitmediği gibi vilâyet idare heyeti toplantılarına da katılmamış, karar defteri ile müzakere edilecek evrakı kasada bırakma ve kasa anahtarını yanına almak suretiyle toplantıları ve görüşmeleri kasden engellemek istemiştir.

F) Son zamanlarda Cumhuriyet Halk Partililer tarafından neşredilen "Halkın Sesi" gazetesi ile işbirliği etmiş ve yukarıda işaret edilen sahte isimli cetveller tertip ve neşrine tevessül ettiği gibi demokrat gazetelerin çıkmaması için işlerini ifal ile Erzurum'a göndermiş, "Halkın Sesi" gazetesinin çıkmamasını temin için kendi işçilerinden ikisini onların emrine vermiştir.

G) Belediye ve encümen üyesi Hakkı Ünüvar'ın söyleyişine göre Eyyüp Bezirci son zamanlarda evvelce hakkında vâki komünistlik isnatlarını vesile etmek suretiyle, evinin bulunduğu Vaskirt köyündeki kahvede komünistler lehinde söz söylemekden çekinmediği gibi bu köydeki camiin imamı için kendisinden beş lira istenilmesi üzerine "Kilise için istenildiği takdirde böyle bir para vereceğini" söylemek suretiyle orada bulunan Türk Müslüman vatandaşların hissiyatını rencide etmiştir.

H) Partimize kayıt olmak isteyen namuslu, haysiyetli vatandaşlara birer bahane ile parti kapılarını kapamak istemiştir. Buna sebep, liyakat ve şahsiyet sahibi vatandaşların parti kademelerine intisabı halinde bir gün kendisi ile kendi tıynetindeki arkadaşlarının iş başından uzaklaştırılacağı hakkındaki endişe saik olmuştur.

I) Partimizde son zamanlarda istifa olmadığı halde kendisinin tertibi ve Nevzat Çetintaş'ın delâletiyle partimize kayıtlı olmıyanların partimize mensubiyetleri ifade edilmek suretiyle istifa ettiklerini işaa ve neşrederek halkın efkârına teşviş ve partimize karşı olan itimat ve sevgiyi tahrip etmek istemiştir.

Bu arada Erzurum'a son gidişinde Erzincan'da parti teşkilâtının tamamiyle dağılmış olduğunu söylemek suretiyle partimiz aleyhinde ancak muhaliflerin tertip ve ifade edeceği şekilde propagandalarda bulunmuştur.

İ) Merkez ve itibarî kaza idare heyetlerindeki partililere Hükümet memurlarını ve bunların başında valiyi şikâyet etmeleri için telkinlerde bulunmuştur. Kendini bilen partililer bu telkinlere kapılmamıştır.

J) Parti başkanlık sıfatını ve partiyi alet etmek suretiyle şahsî kazançlar temininden bir türlü kendisini alamamıştır. 1951 yılında vilâyete ait parti namına alarak arkadaşları ile idare ve partiyi müdafaa etmek ve temin edilecek ilânlarla elde olunacak kârlardan yüzde yirmi beşini partiye vermek hususundaki vaidlerle teşebbüse geçilmiş ve matbua kiralanmış ise de sonradan ortağı Mehmet Özcan'ı uzaklaştırma suretiyle yalnız Sadullah Erim ile teşriki mesai etmiş ve partiye ait kâr hissesini bu güne kadar vermemiştir. Evvelce vaadedilen bu mikdarın idare heyeti karar defterine kayıt edilmemiş olması bu yöndeki teşebbüsleri gerçekleştirmeğe imkân bırakmamıştır. Bugün Erzurum'da çıkarmakda olduğu "Demokrat Erzurum" gazetesinin yüzde yirmi beşi partiye ait olmak üzere yüzde yetmiş beşini iki ortak almakda, "Demokrat Gümüşhane" gazetesinin bütün kârı da yine bunlar arasında takdim edilmektedir. "Öz Erzincan" gazetesinin neşrine kadar yüzde yüz olarak Erzincan'da "Demokrat Erzincan" için almakda oldukları ilân bedeli bugün yarı yarıya olarak kendi aralarında paylaşılmaktadır.

K) Belediyeye ait olan sinemanın otuz bin lira değerindeki yerini on iki bin liraya parti nüfuzunu kullanarak satın almıştır.

L) Son zamanlarda Oğuz Akal ve Kerkük'lü Esat ile maden işleri için ortak olarak maden işlerine koyulması, para kazanmak hırslarında bu vesile ile dahi önümüzdeki seçimlerde mebus olmak arzularının tahakkukunu temin etmeğe matuf bulunmuştur.

Bu arada Erzincan bölgesinde mevcut olan ve evvelce imtiyazları alındığı halde işletmeye başlanılmamış olan maden imtiyazlarının kendisi ile işbirliği ettiği veya etmek kararında olduğu şahıslar adına devri için valiye müracaat etmiş olması ve buna karşı sert bir mukabele görmesini, öteden beri lehinde bulunduğu valinin aleyhinde konuşmaları için bir vesile telakki etmiştir ki bu da parti başkanlığı sıfatına ve nüfuzuna dayanmak suretiyle vâki cüretkârane hareketlerinin ve ahlâki telakkilerinin başka bir delili olarak kayda şayan görülmüştür.

M) Parti ve Hükümet büyüklerimizin hususiyetlerine ulu orta her yerde temas etmek suretiyle, Reisicumhurumuzun ihtiyarlığından ve ellerinin titrediğinden bahis etmesi, Başvekilimizin ve başkanımızın eğlenceye düşkün olduğunu ve Hükümet işleri ile aslâ alâkadar olmadığını söylemesi, dışişleri vekilimizin haysiyetiyle ilgili ağır sözler sarfetmekte bulunması, ilk fırsatta toplanacak olan istişari kongrede bazı delegelerle tertipli bazı sözler söyliyeceğini işae etmekte olması bir yandan teessürle, bir yandan tebessümle karşılanmakda bulunmuştur.

N) Türk Hava Kurumuna bağışlanan iki yüz bin lira değerindeki çiftliği sahibinin ifal ettirmek suretiyle önce akrabasına, sonra da kendi adına tapuda tescil ettirmesi doymayan para hırsının diğer bir örneği olarak ifade edilmiştir.

Bütün bu vaziyetler Erzincan parti teşkilâtımız için genel idare kurulumuzca tez elden çok kati kararlar alınmasını gerektirecek mahiyette bulunmuştur.

Esasen, bir yandan Nusrat Bayındır ile bu gruba dahil olan Suphi Özdemir, Fehmi Odabaşıoğlu ve Nevzat Çetintaş ile Eyyüp Bezirci ve Sadullah Erim'in 1950 seçimlerinden sonra Erzincan'da başlıyan huzursuzluğun ve parti teşkilâtımızda görülen ahenksizliğin başlıca amilleri olduğu halde, Nusrat Bayındır grubunca itimat edilmiyen Osman Pamukçu ile Eyyüp Bezirci'nin tesiri altında kaldığı sanılan Celâl Bâli'yi de temin etmek suretiyle, bugün kendi aralarında birleşmiş olması her bakımdan dikkate şayan görülmüştür.

Böylece bugün yeniden bir araya gelmiş olanların "bir müddetten beri Erzincan içinde Nusrat Bayındır ve Eyyüp Bezirci namı altında maksadı mahsusa müstenit yaratılan suni hizipleşme hadisesinin farkına varan, vaziy nezaketini müdrik olan, partimizin selâmetini düşünen arkadaşlar olarak birleşmiş bulunduklarını" Genel merkeze bildirmiş olmaları bir yandan hizipleşme hareketindeki suçlarını ve mesuliyetlerini itiraf ve kabul mahiyetinde olduğu gibi diğer yandan, şahsî menfaat ve emelleri için, düne kadar birbirlerine sövenlerin genel idare kurulumuza karşılıklı şikâyetlerde bulunanların, yazı ile müracaat edenlerin bugün her türlü ahlâki kayıt ve telakkilerden uzaklaşmak suretiyle, vâki birleşme hareketinde ve partimizin bünyesinde aslâ samimi bir hüviyetle bulunmadıklarının en canlı bir delili telakki edilmiştir.

Şu duruma göre yukarıda adı geçenlerden şimdilik Osman Pamukçu ve Celâl Bâli hariç tutulmak suretiyle Eyyüp Bezirci, Sadullah Erim, Nusrat Bayındır, Fehmi Odabaşıoğlu ve Nevzat Çetintaş'ın haklarında parti tüzüğümüzün 24'üncü maddesinin Ç fikrası gereğince "partiyi şahsi menfaatlerine alet etmek ve bu maksatla parti nüfuzunu istismara tevessül etmek, parti içindeki tesanüdü ve teşkilât kademelerinin ahenk ve faaliyetlerini bozacak hareketlerde bulunmak, parti içinde şahsiyetle uğraşmayı adet edinmek" şeklinde devam ve tahakkuk eden hareketleri hasebiyle tahkikat açılması ve takibatta bulunulmasını, bunlardan Erzincan vilâyeti idare heyeti reisi Eyyüp Bezirci ile kâtip aza Sadullah Erim'e parti tüzüğümüzün 57'nci maddesinde verilen salâhiyete tevfiken derhal işten el çektirilmesini, Eyyüp Bezirci'ye ait takibatta evvelce Genel İdare Kurulumuza intikal ettirilmiş ve tahkik edilmiş olan muamelelerin de göz önünde bulundurulmasını, bu arada Erzincan yedinci yıllık kongresine ait olarak 29.6.1953 günü takdim etmiş bulunduğum raporda mevzuubahis edilmiş olan hususların da nazara alınmasını partimizin mevcudiyet ve şahsiyetinin korunması ve önümüzdeki çetin çalışmaların selâmet ve emniyetle yürütülmesi bakımlarından yüksek takdirlerinize arz ve teklif ederim.

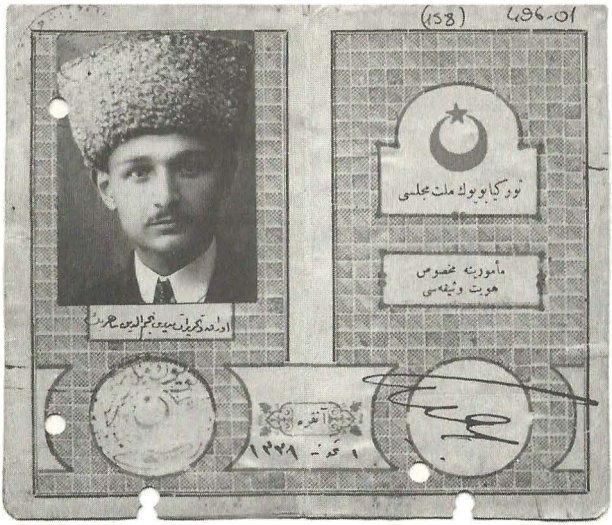
Demokrat Parti
Erzincan, Tunceli Bölge Müfettişi
Necmeddin Sahir Sılan

EK

FOTOĞRAF ALBÜMÜ

Necmeddin Sahir Sılan, Kabataş Mekteb-i İdadisi'nde (1328).
Fon Kodu: NSS, Seri No: 01.04, Dosya No: 2, Belge No: 4.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Memurîne mahsus hüviyet vesikası
Evrâk ve Tahrîrât Müdürü Necmeddîn Sâhir Bey Ankara, 1 Temmuz 1338
Fon Kodu: NSS, Seri No: 02.02.04, Dosya No: 15, Belge No: 496.

Necmeddin Sahir Sılan, TBMM kürsüsünde.
Fon Kodu: NSS, Seri No: 01.10, Dosya No: 9, Belge No: 22.

Necmeddin Sahir Sılan, İsmet İnönü, Şemseddin Günaltay (1949).
Fon Kodu: NSS, Seri No: 02.03.03, Dosya No: 43, Belge No: 43.

Cemile Sahir Sılan
Şen Sahir Sılan'ın albümünden.

Necmeddin Sahir Sılan'ın babası Salih Necati Bey,
büyük oğlu Cenan Sahir Sılan ve küçük oğlu Nur Sahir Sılan.
Şen Sahir Sılan'ın albümünden.

Cemile ve Necmeddin Sahir Sılan.
Şen Sahir Sılan'ın albümünden.

Şen Sahir Sılan ve Necmeddin Sahir Sılan.
Şen Sahir Sılan'ın albümünden.

Şen Sahir Sılan ve Necmeddin Sahir Sılan.
Şen Sahir Sılan'ın albümünden.

Bingöl Panayırı (1941)
Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 101, Belge No: 372.

Bingöl
Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 74, Belge No: 345.

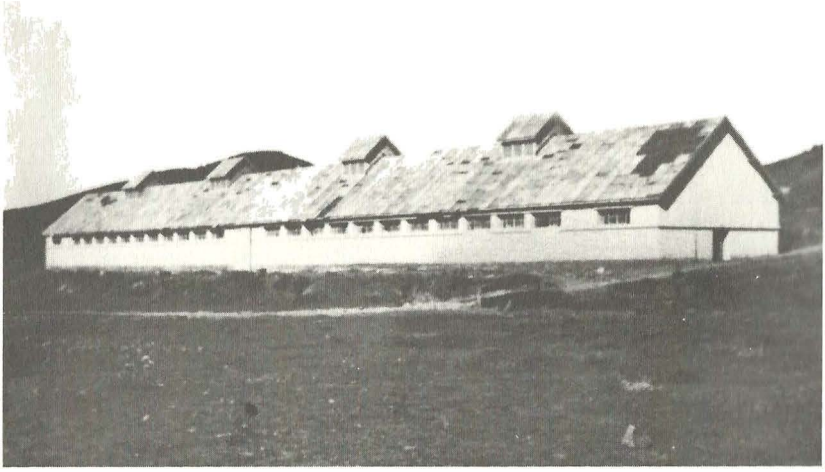
Bingöl
Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 73, Belge No: 344.

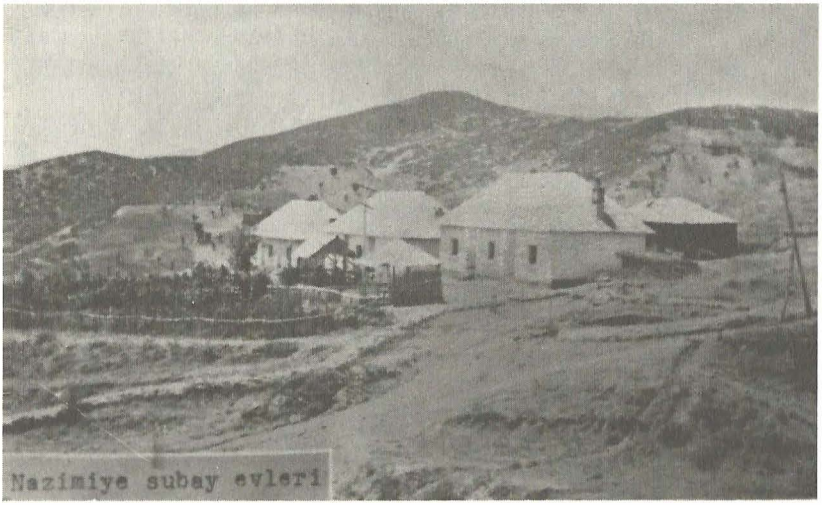
Bingöl
Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 68, Belge No: 339.

Bingöl
Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 86, Belge No: 357.

Tunceli-Nazımiye'deki süvari hayvan tavlası (1943).
Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 46, Belge No: 317.

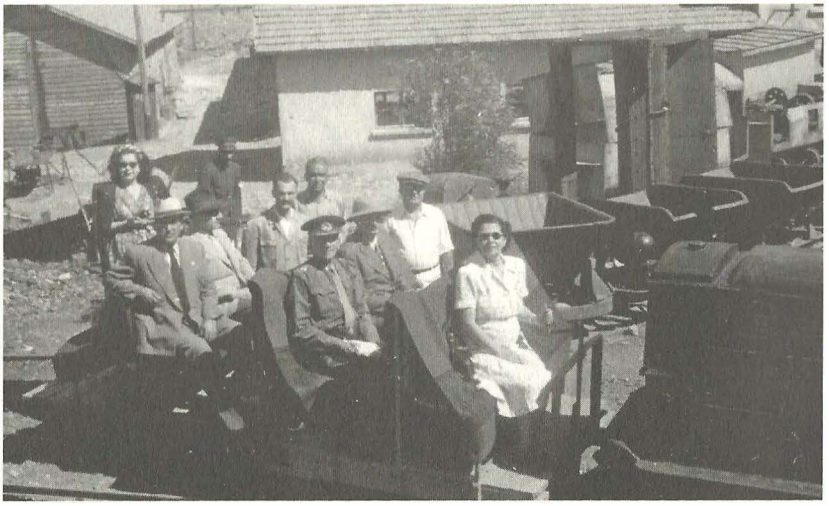
Tunceli-Nazımiye'deki subay evleri (1943).
Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 48, Belge No: 319.

Tunceli-Nazımiye'nin yukarıdan görünüş. (1943).
Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 54, Belge No: 325.

Tunceli
Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 83, Belge No: 354.

Tunceli
Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 96, Belge No: 367.

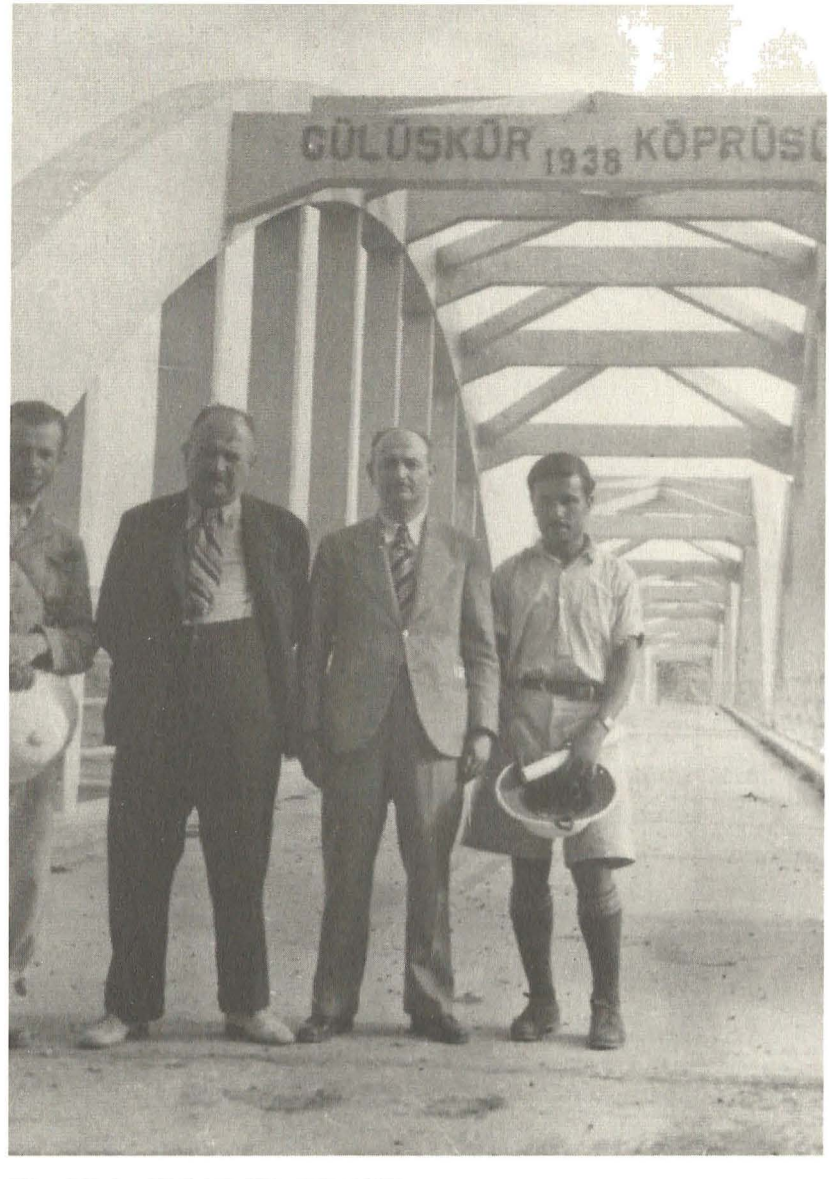
Tunceli-Hozat genel görünümü.
Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 62, Belge No: 333.

Tunceli-Mazgirt genel görünümü.
Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 59, Belge No: 330.

Tunceli köprübaşı karakolu.
Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 84, Belge No: 355.

Elazığ-Palu, Gülüşkür Köprüsü (1938).
Fon Kodu: NSS, Seri No: 03, Dosya No: 69, Belge No: 340.

DİZİN

YER ADLARI

Acıelma Dağı 188
Abvan köyü 11
Acırla köyü 250
Adakale köyü 267
Adaköy 255
Agzabot köyü 14
Ağa Tuzlası 303, 304
Ağın nahiyesi 289, 315, 316
Ağrı xi, 357, 447, 458
Ağrı Baba Mezraası 250
Akbaba Dağı 188
Akçadağ (Akçedağ) ilçesi 53; köyü 256, 348
Alakilise bucağı 419
Alibiran köyü 100
Aliboğazı 190
Alişam köyü 123
Almanya 273, 288
Amergan Deresi 190
Amerika 107, 273, 288, 453- 456
Amuk köyü 347
Amutka nahiyesi 194, 324, 325; karakolu 324
Anadolu x, xi, 31, 335, 359, 454
Ankara xxiv, xxv, 115, 179, 252, 285, 349, 353, 366, 389, 392, 415, 438, 439, 475
Apuşta köyü 415
Arapkir kazası 188, 252, 289, 316
Ardıç Dağları 188
Ardoşin nahiyesi 5, 11, 18, 55, 56, 89, 101, 145, 159
Arık köyü 14
Artvin xi
Asu Deresi 190
Aşağı Barasor köyü 252
Aşağı Harik köyü 349
Aşağıkomraş nahiye merkezi 194
Aşağı Şuverik 117
Aşkale kazası 109
Aşvan köyü 259, 315, 316; köprüsü 319
Atsıztepe 189
Aviran Deresi 190
Avrupa x, xii, 7, 37, 40, 47, 72, 76
Azakpert (Azapert) köyü 11; nahiyesi 14, 100
Azas köyü 90
Azgılar köyü 292
Aziz Aptal Dağı 249

Bağdat 452
Bağırbaba Dağı 188, 190, 287, 288
Bağırpaşa Dağı 287, 288; dağları 190
Bağıştaş istasyonu 415-417
Balaban Dağları 306
Balıkuşağı nahiyesi 194
Balışır köyü 435, 440

Ballı Şeyh köyü 352
Baluca (Baluce) köyü 293, 349
Baro köyü 347
Basra Körfezi xi
Başkale 61
Başkalecik köyü 344, 345
Başköy bucağı (nahiyesi) 427-429, 475
Başvartanik nahiyesi 192, 194, 195, 221, 236, 246, 260, 284, 285, 289, 291, 316, 332, 333, 340, 341
Batman Çayı 123, 165; köprüsü 123
Batum xi
Bayburt 328; köyü 250; mezrası 250
Bayram Dağı 189, 190
Behisni kazası xiii, xiv, 105
Behrebeli Dağı 188, 190
Berasor Deresi 190
Beşiktaş 380
Beşkardeşler 38
Beyazdağ 189
Beyazıt xiii
Beyrut xi
Biçare Boğazı 188
Bilece köyü 100
Bingöl ix, xi, xiii, xv-xviii, xx, xxv, 3-6, 14, 18, 20, 25, 27, 29-33, 36, 37, 43, 45-47, 49, 51, 53, 55, 63, 67, 68, 76, 77, 82-88, 91, 95, 99, 101-105, 107-110, 112-116, 120, 121, 123, 125-127, 129, 131, 133-135, 139-141, 144-146, 148-154, 156-162, 164, 166-169, 179-181, 188, 202, 291, 331, 345, 389, 392, 431, 433, 445, 452, 457- 463, 465-468, 473, 474, foto. 497-500; dağları 7, 13; yaylası 17, 108, 110, 152
Bismil ilçesi 178
Bitlis xiii, 69, 109, 110, 126, 141, 154, 156, 178, 331, 455, 458, 459
Bobyezbaba Dağı 188
Bolu 382
Bornan köyü 255
Bozbağı köyü 476
Brastik köyü 347
Buğlan kaza merkezi 89, 95, 143, 159; deresi 116
Bulgaristan 273
Bük köyü 122, 165
Büyük Armudan bucağı 410
Büyük Gölbaşı Dağı 188
Büyük Perisuyu Nehri 65
Büyüksu 12, 30; vadisi 21

Camusgölü xviii, 46, 64, 113, 133
Canik köyü 351
Canut 5
Caro köyü 457
Cebesoy istasyonu 415
Cencige bucağı (nahiyesi) 291, 409, 429; köyü 409
Cengerli bucağı 419
Cenup vilâyetleri (bölgesi) xvii, xviii, 24, 37, 47, 85, 86, 112
Cenut nahiyesi 101
Cevizlik karakolu 325
Cezire-i Ulya (bkz. Güneydoğu Anadolu; Diyarbakır Yaylası) xi
Cıbık köyü 352
Cihik nahiye merkezi 254
Cimin bucağı 429
Cinariç köyü 412
Civarik köyü 349, 434
Cizre 123
Coşik köyü 351
Cönek nahiyesi 5, 11, 304

Çaltı Vadisi 416; yolu 417
Çanakçii Ulya köyü 249
Çankırı xii
Çan nahiyesi 19, 20; köyü 99, 100, 462, 463
Çapakçur Deresi 119; kasabası 461, 462; kazası xvii-xxii, 5-17, 19-28, 30, 32-34, 45-50, 52-56, 58-69, 71-74, 76-78, 82, 84-87, 93-96, 98-101, 103-106, 108-110, 112-116, 118-120, 122, 127-129, 133, 135, 138-141, 144, 146, 148, 150, 151, 154, 157, 161-163, 179, 180, 462; köprüsü 116, 161, 163; ovası 7, 12
Çarsancak bucağı (nahiyesi) 194, 244, 264, 317, 342, 371, 372, 437, 463; ovası 327
Çavreşi (Çavereşi) Dağı 7, 83
Çemişgezek kasabası 192, 248, 287, 316, 317; kazası (ilçesi) 188-195, 197, 200, 207, 210, 212-214, 217, 219, 221, 222, 226, 230, 232, 234-236, 243, 247, 248, 251-253, 257-261, 267, 268, 271, 272, 274-285, 289-291, 295-297, 299, 301-304, 313-317, 319-322, 327, 329, 332-334, 339-341, 353, 359, 360, 364, 368, 414, 431, 433, 439, 449, 463
Çerme köyü 11, 24, 83, 102, 118
Çığnıs köyü 424
Çır bahçe suyu 120
Çihik 194, 317
Çirik köyü 102
Çobankaya köyü 46, 84
Çobantaşı köyü 114, 162
Çorlu 373
Çötele Dağı 7
Çukur köyü 352

Dağban köyü 293
Danaburan köyü 301, 351
Danzik (Danzig) nahiyesi 194, 250, 324, 325
Darabi köyü 100
Darahini kasabası 23; kaza merkezi 52, 66, 67, 73, 79, 82, 84, 92, 98, 107, 113, 120, 129, 133, 143, 159, 163, 166, 169, 181; köyü 6, 11, 16, 18, 23, 26, 82, 163
Debreva Deresi 190
Deli Baba Dağı 249
Derci köyü 95
Dere nahiyesi 194, 302, 440; köyü 250, 271, 350
Dereikaseran köyü 99
Dereova bucağı 194, 348, 349
Dersim (bkz. Tunceli) xiii, xix, 30, 185, 186, 189, 194, 196, 197, 203, 210, 211, 216, 219, 220, 240, 357, 365, 368, 372, 414, 443, 447, 451, 463
Derviş Cemal köyü 231, 253
Deşt köyü 194, 199, 253, 314, 322, 324, 326, 347; nahiyesi 188-190, 250, 255, 287, 317
Dik köyü 103, 148
Diyarbakır (bkz. Diyarbekir) xi, xx, 5, 6, 11, 20, 31, 57, 69, 70, 85, 86, 92, 95, 104, 110, 113, 120, 123, 126, 133, 139, 146, 150-154, 156-159, 162, 165, 178, 233, 252, 328, 453, 455, 457-459; yaylası (bkz. Cezire-i Ulya) xi

Diyarbekir xiii, xv, xvii
Diyarbük köyü 28, 120
Diztaşı karakolu 324
Doğan köyü 275
Doğu Anadolu/Doğu vilâyetleri (bölgesi) (bkz. Şark vilâyetleri) 138, 141, 144-146, 157, 159, 161, 164, 181, 182, 185, 186, 227, 228, 241, 288, 326, 339, 357, 358, 368, 369, 380, 382, 388, 390, 429, 445-447, 449, 451-457, 459-462, 464, 465, 469-474
Doğubeyazıt ilçesi xi
Doğu Güney vilâyetleri (bölgesi) (bkz. Şark vilâyetleri; Güneydoğu Anadolu) 357, 358, 380, 382, 420, 445-447, 449, 451-458, 460-462, 464, 465, 469-474
Dolik köyü 69
Dujik Ormanları 282
Dumanlı Dağı 421
Dursun Onbaşı karakolu 325
Düzgünbaba Dağı 188

Edirne xxiv
Edremit 14
Ege 217
Eğin 416
Eğrıpınar Dağı 188
Elâzığ (bkz. Elaziz) xiii, xviii, xx, 5, 6, 11, 12, 19-22, 31, 32, 37, 45, 46, 50, 53, 62, 64-66, 69, 70, 76, 83, 85, 86, 99, 103, 108, 110-113, 115, 116, 118-124, 126, 127, 133, 139, 146, 150-154, 156, 158, 159, 161-164, 167, 168, 172-174, 177-180, 182, 188, 193, 196, 198, 201, 202, 206, 208, 229, 240, 252, 255, 256, 261-263, 269, 271, 279, 280, 282, 283, 289, 290, 293, 294, 305, 306, 308, 310, 311, 315, 316, 319-321, 327-331, 333, 338, 339, 349, 353, 358, 368-372, 374, 375, 381, 389, 392, 416, 439, 445, 449, 453, 457-461, 465-468, 473, 474; kasabası 196; ovası 37
Elaziz xiii
Elmalı köyü 347
Erenköy 380
Erez köyü 349
Ergani ilçesi xiii, 459
Ermelek bucağı 412
Ermenistan 452-454; Sovyet Ermenistanı 451, 453
Erzincan xi, xiii, xv, xvi, xviii, 5, 6, 45, 46, 51, 71, 82, 84-86, 133, 140, 141, 187, 188, 194, 195, 203, 272, 279, 282, 283, 288-291, 306, 309, 310, 317, 328, 331, 332, 338, 358, 381, 389, 399-409, 413-417, 419-421, 424-431, 433, 441, 445-448, 450, 455-458, 464, 465, 468, 472-487
Erzurum xi, xiii, xvii, xviii, xx, 5, 6, 11, 20-22, 31, 45, 46, 55, 65, 82, 84, 86, 87, 102, 104, 109, 113, 115, 116, 133, 146, 150, 157, 162, 168, 279, 282, 283, 286, 288, 290, 291, 306, 309, 328, 331, 332, 365, 381, 422, 443, 456, 458, 462, 478, 479, 481, 483-485; yaylası xi
Esesi bucağı 429
Eskişehir 60, 408, 418

Eşil bucağı (nahiyesi) 188, 194, 208, 282, 441
Eşküni Zimyan köyü 259

Fahran(Fahren) köyü 100; nahiyesi 5, 10, 99
Fahrettin köyü 347
Fahribaba Tepesi 188
Fem (Fen) Suyu 21, 22, 65, 115, 116, 190
Fergini köyü 287
Ferhaddin köyü 344, 346
Ferola köyü 255
Fevzipaşa kasabası 70, 120, 126
Fındıkhan köyü 352
Fırat Nehri (Suyu) xiii, xiv, 187-189, 191, 279, 288, 332, 369, 416, 456
Fikrik Dağı 188; yaylası 275
Fransa 288

Gabzo Deresi 190
Garip köyü 49, 54, 59, 98-100
Garp vilâyetleri (bölgesi) xiv, xviii, 37, 186, 220, 240
Gazi köyü 347
Gaziantep xi, xiii, 159, 453
Geçit durağı 288
Genç kazası xiii, xix-xxii, 5-8, 10-18, 20, 21, 23, 24, 26, 28, 32, 34, 37, 45, 47-49, 52-54, 57-59, 62, 63, 65-67, 69, 71-73, 79, 82, 84, 86, 87, 92, 94, 95, 97, 98, 100, 101, 103, 105, 107, 109, 113, 115, 118, 120, 123, 129, 130, 133, 139-141, 143, 146, 151, 156, 158, 162, 163, 169, 180, 181, 457, 461; köprüsü 66; ovası 120
Geriş köyü 213, 265, 266
Germili köyü 315; nahiyesi 192, 194, 195, 221, 260, 289, 316, 317
Germisik köyü 195
Gersunut köyü 250
Girlevik köyü 409
Göbürge köyü 250, 344, 345, 347
Göktepe köyü 317, 351, 372
Gölbaşı Yaylası 275
Göldağı 189
Göller köyü 464
Gönderiç köyü 351
Göneli köyü 250, 344, 346; tuzlası 250, 303
Gönik Deresi 163; (Gönük) nahiyesi 5, 13, 100, 101; köprüsü 163; ovası 104; (Gönük/Göynik) suyu 20, 22, 65, 67, 100, 114, 116, 148, 162
Gülüşkür köprüsü 64, 69, foto. 505; köyü 64, 66, 161
Gümüşhane xi, 168, 328, 371, 479, 485
Güner köyü 347
Gürnel mevkii 26
Güneydoğu Anadolu (bkz. Doğu Güney vilâyetleri) x-xii,

Habusu köyü 50
Hacerköprüsü 121, 122, 164, 165
Hacıeli Deresi 190
Hacıhalil (Hacı Halil)köprüsü 65, 66, 68, 117, 162
Hacıyan köyü 107
Hacil köyü 347
Haçovar Suyu 267
Haçtun 315
Hadişar (Hadişer) Deresi 190, 314; ormanı 278, 280, 281

Hafik köyü 352
Hakız köyü 349
Hakis bucağı (nahiyesi) 194, 254-266, 277, 286, 287, 434
Hakkâri xiii, 452, 453, 458
Halep 452
Halife Tepesi 190
Halikan köyü 107
Hamikbaba Dağı 188
Hanuşağı Deresi 190
Harabe köyü 100
Harami Deresi 190
Harçik Suyu 190, 193, 200, 282, 287, 308, 318, 319, 324, 327; vadisi 189, 281, 328
Harmancık Tepesi 189
Harput ilçesi 374
Harur köyü 9
Hasan Gazi köyü 255
Hasan Mezra köyü 265
Hasköy 9
Hastek köyü 259
Hatay 420, 458
Havaçor Deresi 190; nahiyesi 194; vadisi 275
Havik Dağı 124, 165
Hedik 190
Helmüge köyü 236
Hemmişe köyü 195
Hıdırdamı köyü 314-316
Hınıs ilçesi xiii, 104, 460, 462
Hırhal Dağı 7
Hısnımansur xiii
Hiç köyü 352
Hipitutu Dağı 188
Hirbizon köyü 90, 91, 137
Hiver Tuzlası 303
Hizan Deresi 190
Hogas köyü 54
Holhol köyü 11
Hopik köyü 351
Hopus köprüsü 117; (Hopuz) köyü 15; suyu 117
Horasan 451
Horhor köyü 9; suyu 65, 117
Hosum köyü 265
Hosur köyü 219
Hoşhan köyü 312
Hovit Ormanı 17, 62
Hozakpur köyü 195
Hozat Deresi 190, 279; kasabası 197, 199, 253; kazası (ilçesi) 189-194, 197-200, 207, 208, 212, 213, 215, 217, 219, 226, 227, 230, 231, 233-236, 244, 248, 253, 257, 261, 262, 265, 267, 274, 275, 278-280, 282, 283, 285, 289-291, 293, 301, 302, 306, 311-314, 317, 319, 321, 322, 324-327, 330, 332, 333, 339, 341, 353, 359, 360, 361, 363, 365, 368, 369, 372, 374, 377, 414, 431-433, foto. 503; ormanları 282
Hozavit köyü 9
Hösnek nahiyesi 5, 11, 100
Höyük Ovası 427
Hugas köyü 15
Hulman köyü 351
Humahatun Türbesi 422
Hun köyü 69
Huro köyü 12
Hügo istasyonu 123
Hün istasyonu 121, 123, 166
Hüseyin köyü 347
Hüseyin Gazi köyü 347

Ilıç kazası (ilçesi) 188, 189, 289, 399, 400, 409-411, 429, 448

Ili Bey köyü 14
Irak 69, 123, 165, 178, 451-455, 457

İbrahiman köyü 100
İhtik bucağı 412
İn köyü 262, 301
İnallı köyü 146
İnce Ağa köyü 253
İnebolu xxiv
İngiltere 288
İngözik köyü 30
İran xi, 69, 103, 111, 113, 118, 120, 121, 126, 127, 161-164, 168, 173, 174, 179, 328, 331, 451, 455
İresi nahiyesi 188, 194, 434
İskenderun 365, 422, 443
İsrail 455
İstanbul xi, xxiv, xxv, 146, 154, 179, 221, 229, 252, 285, 286, 331, 333, 373, 380, 453, 457, 479, 481, 484
İşkalecik köyü 351
İtalya 273, 288
İzinsor köyü 415
İzmir 457

Kadıköy 380
Kadımatrak köyü 10, 28, 53-55, 100, 101, 103, 105, 106, 146, 148; nahiyesi 14
Kahmut Deresi 308; karakolu 324; köyü; 197, 253; köprüsü 324; nahiyesi 194, 208, 244, 253, 254, 263, 324
Kâhta kazası xiii
Kakbil nahiyesi 194, 208, 267, 294, 312
Kalan Deresi 190; kasabası 364; kazası (ilçesi) 186, 188-191, 193-195, 197, 199, 200, 207, 208, 210, 212, 213, 215, 217, 219, 225, 226, 229-234, 236, 237, 240, 244, 249, 253, 262, 263, 265, 273-275, 277-282, 285, 286, 290, 292, 299, 300, 302, 307, 308, 313, 314, 317-319, 321, 322, 324, 326, 327, 330, 332, 339, 341, 352, 359, 360, 363, 365, 370, 377, 431, 432, 434, 437, 440; ormanları 286
Kale Dağı 288; köyü 83, 100, 102, 118, 129, 254, 350
Kalecik kazası 62
Kalman Deresi 190
Kamarik köyü 412
Kamışlı 166
Kandilbaba Dağı 189
Kanireş kaza merkezi 102, 114, 118
Kanireşi köyü (bkz. Karapınar köyü) 83
Kanitat köyü 83
Karababa Dağı 7
Karacabey harası 61
Karaca Dağı 92
Karacakale Dağı (dağları) 188, 190
Karadağ 189
Karadeniz 423-426, 429
Karagedik 123
Karagöl Deresi 190; yaylası 275
Karagül Dağı 7
Karakoçan kazası (ilçesi) 12, 19, 21, 45, 46, 64, 83, 113, 133, 139,162, 180, 188, 327, 372, 457, 461
Karakul köyü 347
Karakulak bucağı 423, 427-429, 475

Karaoğlan köyü 194, 267, 312, 324; karakolu 325
Karapınar köyü (bkz. Kanireşi köyü) 54, 83
Karasakal Dağı 189
Karasu Nehri 288, 428
Karatuş köyü 409
Karayazı köyü 254
Karayusuf köyü 327
Kargapazarı köyü 102
Kargın köyü 423, 475
Kârirbaba Dağı 7
Karlıova kazası xviii, xxi, 5, 7, 8, 10, 11, 13, 18, 23, 28, 32, 34, 45-47, 49, 67, 68, 84-87, 94, 96-98, 100-104, 108-110, 112, 114, 115, 117, 118, 120, 129,130, 133, 139-141, 144, 146, 162, 181
Kars xi, 87, 168, 286
Kasarn köyü 347
Kâston köyü 254
Katıkasık Yaylası 275
Katırtepe Dağı 188, 190
Kayıt Deresi (Suyu) 20, 22, 65, 100, 116, 162, 163; geçidi 163; köprüsü 163
Kayseri xv, 331, 388, 453
Keban köyü 114, 254, 315
Kedek köyü 268, 276
Kelhac (Kelhaç) 21, 22, 65, 115, 116
Kemah kasabası 276; kazası (ilçesi) 275, 276, 286, 290, 399, 400, 411-415, 417, 429
Kemaliye kasabası 417; kazası (ilçesi) 188, 189, 195, 275, 289, 290, 316, 399, 414-418, 341, 400, 413, 415, 416, 429
Kemerek köyü 238
Keşişdağı 188, 190
Kıl Deresi 190
Kırklar Dağı 188; tepesi 189
Kırmızı Dağ 249
Kıyzi köyü 195
Kızık köyü 255, 270
Kızılcık köyü 317, 351
Kızıldağ 189, 421
Kızılkale köyü 351
Kiğı kazası xiii, xviii, xx, 5-9, 11-17, 19-22, 24, 26, 28-30, 32, 34, 45-47, 54, 60, 65, 66, 71, 72, 79, 82, 83, 85-88, 92, 94, 96, 97, 100, 103, 113-118, 130, 133, 140, 143, 146, 156, 158, 162, 180, 181, 188, 291, 304, 317, 332, 347
Kimsor köyü 277, 348, 349, 434
Kirvas Gediği 95; (Kirvaz) köyü 28
Kiy bucağı 429
Kizi köyü 252
Kocaoğlan köyü 244
Koç mıntıkası 186
Koçan köyü 100
Koçbaşı Yaylası 275
Koçgölbaşı Dağı 188, 190
Koçtepeleri 189
Koklayan köyü 100
Koman köyü 254
Komer köyü 275
Kore 475
Kormik köyü 415
Korucadağ 7, 62, 64, 113, 116, 161, 163
Korucu Dağı 20
Koşan Dağı 7
Kotur köyü 121, 126
Kökerik Tepesi 189
Köprü karakolu 325

Körboga Dağı 7
Kulp (Kulb) kazası (ilçesi) 6, 46, 85, 86, 133, 139, 180
Kumluyazı köyü 416
Kupar kasabası 23, 66; köyü 6,13, 82
Kurnal geçidi 95
Kuruçay bucağı 410; kazası 289; deresi 190
Kuskışla bucağı 410
Kuşcu köyü 327
Kutu Deresi 188, 190, 319; köprüsü 319
Küçük Göldağı 188
Külük köyü 103
Külüşkür köprüsü 20, 115, 122, 123, 165, 173; köyü 121-123, 125, 165, 166, 328
Kürdistan 451-455, 465
Kürman köyü 95
Kürtkendi köyü 447
Kütahya 408

Lal Uşağı köyü 259
Lazvan köyü 228
Lice kazası 6, 13, 23, 26, 46, 57, 67, 85, 86, 95, 104, 113, 133, 139, 156, 162, 180
Londra xxv
Lozan xxv

Maden ilçesi 461
Malatya xiii-xv, 53, 70, 120, 126, 127, 156, 168, 188, 252, 271, 306, 328, 351, 416, 417, 459, 460
Mamahatun Türbesi 422
Mameki kasabası 197, 200, 254; kaza merkezi 190, 194, 199-210, 215, 219, 226, 229, 230, 237, 238, 244, 249, 253, 263, 300, 306; köprüsü 318; köyü 253, 307, 308, 310, 312-314, 318, 321, 322, 326, 327, 332, 341
Manastırı Çanlı Dağı 7
Mans bucağı (nahiyesi) 423, 425-429, 475, 476, 478
Mansavut 194
Maraş xiii, 204, 206, 458
Mardin xi, xiii, 154, 453, 456, 458
Mazgirt kasabası 234, 278, 317, 327, 438, 449; kazası (ilçesi) 188-191, 193-197, 200, 208, 210-213, 215, 219, 225-230, 233-235, 237, 244, 246, 249, 254, 257, 261, 262, 264, 273-275, 278, 280, 286, 290-292, 299-302, 304, 306, 313, 314, 317, 319-321, 324, 327, 330, 332, 334, 339, 340, 342, 350-352, 359-361, 365, 366, 370-372, 377, 389, 431, 432, 437-439, 463, foto. 503; silsilesi (dağları) 230
Mazıdağı 457
Melikşerif köyü 419
Mendo köprüsü 64, 115, 116, 161, 163
Mercan Dağları 188, 190; deresi 190, 279; köyü 423, 425-428, 475
Mercimek köyü 307
Merdaman köyü 250
Merho Deresi 190
Mersin 48
Merzifon 159
Mesten köyü 351
Mevkuf köyü 347
Mezraa köyü 250
Mığısı köyü 409

Mıh Gediği 250
Milli köyü 194, 253
Mirhor Tepesi 189
Mirzan Suyu xix, 25, 71, 72, 119
Molla köyü 409
Mudan köyü 16
Muğla 293
Muhdu köyü 210
Muhlıs Tuzlası 109, 157
Muhundu Deresi 190; nahiyesi 189, 194, 196, 208, 254, 264, 290, 292, 317, 342, 437
Munzur Baba Dağı 189, 249, 324; dağları 310; sıradağları (silsilesi) 187, 188, 190, 193, 279, 289, 317, 412, 414, 415, 464; köyü 276; suyu 189, 190, 193, 200, 230, 266, 267, 273, 279, 282, 286, 308, 313, 318, 319, 324, 326, 327; vâdisi 281, 307, 308, 312, 328; yaylaları 414
Murat Nehri (Suyu) xxii, 6, 20, 22, 23, 37, 38, 45, 54, 57-59, 64, 66, 69, 82, 100, 109, 122, 123, 148, 165, 166, 188, 190, 191, 197, 198, 270, 271, 305-307, 310, 315-320, 328; vadisi 7, 12, 13, 21, 100, 121; yatağı 99
Musul xi, 453
Musyan köyü 10, 101
Muş xiii, xv, xviii, xx, 5, 6, 22, 37, 45, 51, 63, 67, 69, 71, 75, 84-87, 94-96, 104, 106, 109, 110, 113, 114, 120, 125, 126, 133, 139, 140, 141, 150, 154, 156, 159, 161, 163, 167, 179, 180, 328, 331, 458, 459
Mutu 250, 263, 279, 290, 306, 307-310, 313, 321, 332; durağı 328, 332; köprüsü 309, 310, 332, 347; köyü 347

Navril 416
Nazımiye kazası (ilçesi) 188-192, 194-197, 200, 208, 211-213, 215, 217, 219, 223, 226, 231, 233, 234, 236, 237, 245, 249, 254, 256, 257, 265, 274, 275, 277-280, 282, 283, 286, 287, 290, 292, 293, 302, 303, 309, 313, 317, 319, 321-324, 326, 327, 329, 330, 333, 334, 339, 342, 347-350, 359-361, 369, 372, 431, 432, 434, 435, 440, foto. 500, 501
Nazikuşağı Deresi 190
Nordik köyü 275
Nörgâh bucağı 429

Of ilçesi 423
Oğnut köyü 100
Oğuz bucakları 412
Orta Anadolu 191, 192, 202, 217, 265
Orta Şark 454, 455
Ortaköy 94, 380
Osmaniye kazası 92
Ovacık kazası (ilçesi) 188-191, 193-195, 197, 198, 200, 207, 212, 213, 216, 217, 219, 226, 228, 238, 244, 249, 255, 266-269, 273-276, 278-280, 282, 286, 289, 290, 293, 294, 299, 302, 310, 312, 317, 321, 323-327, 330, 333, 339, 343, 359, 360, 363, 373, 376, 414, 431, 433

Ömeran köyü 55, 159
Öşker Deresi 190, 314

Pağnik köyü 315, 327
Pah bucağı (nahiyesi) 188, 194, 195, 226, 244, 275, 324, 351, 352; köyü 351, 352
Palo (Palu) kazası (ilçesi) xiii, 6, 20, 21, 64, 65, 69, 95, 99, 115, 121-123, 133, 139, 161, 163, 165, 166, 290, 320, 457, 461; (Palu) köprüsü 166
Panen köyü 293
Para köyü 344
Pardi köyü 250, 255, 268, 269, 294
Paşavenk köyü 194, 218, 353
Pazarcık kazası xiii
Pekeriç köyü 423, 424, 426-428, 475; ovası 409, 423, 427
Pentike köyü 347
Peri bucağı (nahiyesi) 194, 195, 320, 327, 342, 351; kasabası 189; köyü 264, 317, 372; ovası 327, 328; suyu xviii, 45, 65, 116, 117, 188, 190, 191, 278, 327
Perkini köyü 347
Pertek kasabası 197, 198, 307; kazası (ilçesi) 188-192, 194, 197-200, 207, 210-213, 216, 218, 219, 229, 230, 233, 238, 245, 246, 255, 257, 262, 267, 271, 272, 274, 275, 279, 280, 283, 287, 290, 294, 299, 302, 304, 306, 307, 309-311, 313, 314, 317-319, 321, 325, 327, 330-332, 334, 339, 340, 343, 352, 353, 359, 360, 365, 368, 369, 373, 374, 377, 381, 414, 431, 432, 435, 439, 440, 449, 463; köprüsü 305, 306, 311, 318
Peyik köyü 194
Plân köyü 351
Piran köyü 16
Pirtarla karakolu 249
Pizvenk karakolu 325
Po mıntıkası 100
Pöçenek köyü 89, 159
Pülümür Deresi 190; kazası (ilçesi) xiii, 19, 187-191, 194, 195, 197, 200, 207, 208, 210-213, 216, 217, 219, 226, 230, 234, 236, 238, 245, 249-251, 255, 263, 272, 274, 275, 277, 279, 280, 282-284, 287, 288, 290, 294, 302-304, 309, 310, 313, 317, 321-324, 326-328, 330-333, 338, 339, 343, 344, 346, 347, 350, 358-361, 363, 365, 374, 381, 382, 431, 432, 440-442, 450; ormanları 282
Pülür köyü 238, 255, 268, 273, 276, 286, 306, 311-313, 317, 321, 323, 325, 326, 330

Rabat köyü 195, 287, 344
Ramazan köyü 344, 346, 349
Refahiye ilçesi 399, 400, 419-422, 429
Reşan köyü 69
Reşor 315
Rumeli 447
Rumki köyü 194
Rusya 273, 451

Sabahbaba Dağı 189
Saban Dağı 190
Sağman köyü 353
Sahisik köyü 352
Sakaltutan Dağı 189
Salvasan köyü 280
Samandağı 458

Samsun xi
Sancak nahiyesi 5, 10, 94, 151
Sansa Boğazı 21, 22, 65, 115
Sansai durağı 288
Sap köyü 213, 275
Sarısaltık Tepesi 189
Savuk köyü 195, 260
Sebilbaba Dağı 190
Sekrat köprüsü 38, 64, 115, 161; köyü 461; (Sekerat) mevkii 20, 64
Selenk köprüsü 66, 68, 117; köyü 13, 14
Selepür bucağı 429
Serpiyan köyü 238
Seyithan köprüsü 308, 309, 313, 318, 319, 324, 325, 332
Seyitkasım Dağı 5
Seyitli köyü 327
Sırtikân köyü 312
Sızımur köyü 415
Sihenk köyü 253, 440
Siirt xiii, 95, 109, 139, 154, 178, 458
Silistre 76
Silvan nahiyesi 62
Simhaç köyü 54
Simsor 22; bölgesi 128; köyü 54, 99, 163; mıntıkası 148; nahiyesi 12, 71, 100; ovası 65
Sin nahiyesi 194, 199, 200, 208, 253, 279, 312-314, 322, 324-326
Sinan köyü 178
Sindam taşı 189
Sinevar taşı 188
Singeç Deresi 190; köprüsü 319;
Sinirkent 428
Sinop 54
Sinsor köyü 275, 314, 315
Sivan nahiyesi 5, 17, 151
Sivas xi, xx, 6, 31, 168, 408, 415, 449
Siverek xiii
Sivrihisar kazası 60
Solhan kazası xxi, 5, 7, 8, 10-12, 16-18, 20, 22, 24, 28, 30, 32, 34, 37, 45-48, 54-57, 60-63, 65, 67, 71, 73-75, 79, 84, 87-92, 94, 95, 97, 98, 100, 101, 103, 104, 107-110, 112-116, 118, 120, 128, 130, 133, 137-141, 143, 145, 146, 151, 154, 158, 159, 161-163, 179-18
Sonvaran istasyonu 121, 123
Sorbiye köyü 352
Sorpiyan köyü 314
Sultan Baba Dağı 249
Suriye 451-455, 457
Susvenk köyü 249
Suvaran köyü 166
Süaydela Dağı 188
Süleymaniye 454
Sülpüz Dağı 346
Süpülüs Dağı 7
Süpürgüç Dağı 189, 198
Sürgüç Dağı 189
Sürmene kazası 423
Süveyş Kanalı xi

Şaban köyü 100
Şadular köyü 249
Şambudağı 188
Şamuşağı Deresi 190
Şark vilâyetleri (bölgesi) x-xii, xvii, xviii, 5, 24, 37, 47, 61, 64, 86, 87, 95, 120, 202, 241
Şatos köyü 141
Şavak bucağı 194, 325, 353
Şerafettin (Şerafeddin) Dağları 7, 95, 462; yaylası 92

Şeteri bucağı 441; deresi 190, 309; köyü 347; nahiyesi 194, 309, 310, 332; vâdisi 328
Şeyhsu köprüsü 313, 314, 319; (Şeyh Su) köyü 271, 302
Şeytan Dağı (dağları) 7, 83
Şıhsu 438
Şilik köyü 351
Şimal vilâyetleri (bölgesi) xviii, 37, 82, 112, 163
Şiranik köyü 351
Şirnan köyü 94

Tagar 189, 190, 315, 316, 319, 322, 341
Tahsini nahiye merkezi 194, 250, 309, 317, 343, 441
Tahsinli köyü 347
Tan köyü 412
Tanyeri istasyonu 347
Tarpaçur köyü 158
Tarsus ilçesi 453
Taşdelen Suyu 71
Tatvan ilçesi 69, 126
Tavus Dağı 7
Tebriz xi
Tebyan köyü 100
Teke Deresi 190
Tekman ilçesi 462
Tekören köyü xxii, 58, 73
Tekveren köyü 100
Temas Dağı 188
Temeran köyü 28
Temirtaht köyü 317
Terbasan köyü 100, 148
Tercan bölgesi 482; kasabası 423, 427; kazası (ilçesi) 187, 291, 328, 399-402, 409, 413, 414, 421-429, 475, 478
Til bucağı 429; köyü 327
Tokalan köyü 163
Topuzlu köyü 255
Trabzon xi, xxiv, 168, 328, 423, 457
Trakya 93, 217
Tuğ köyü 69, 95
Tuhar Deresi 189, 190, 315, 316, 341; köprüsü 319; vâdisi 322
Tujikbaba Dağı 190
Tuna 76
Tunceli (bkz. Dersim) ix, xvi, xxv, 5, 85, 92, 159, 179, 183, 185, 186, 188-191, 193, 194, 196-207, 209-214, 216, 218-229, 234, 235, 238-243, 245, 246, 249-251, 254-259, 262, 267, 269, 271, 273-284, 287, 289, 291-295, 297, 299, 300, 302-307, 309-312, 314, 316-334, 336-340, 344-355, 357-362, 364-384, 386, 389, 391, 392, 394, 414, 431, 433, 435-445, 449, 451, 458, 460, 461, 463-466, 473-476, foto. 502, 504; ormanları 282, 283
Tüldik köyü 244, 263
Tüllük bucağı (nahiyesi) 194, 324; karakolu, 325; köyü 351, 352
Türkiye x-xii, xvi, xxiii, 37, 54, 452, 454, 455
Türktanır köyü 253, 262
Türüşmek bucağı (nahiyesi) 194, 208, 283, 317, 440, 352; köprüsü 318; köyü 219

Uluburlu 428
Ulukale Deresi 190
Ulupınar köyü 353
Urfa xiii, 452, 453, 458
Uzuntarla karakolu 249

Üçdam nahiye merkezi 194

Valir nahiyesi 5
Van xiii, xviii, 37, 53, 61, 66, 69, 70, 87, 103, 111, 113, 118, 120, 126, 127, 161-164, 167, 168, 173, 174, 178, 179, 328, 331, 452, 455, 458, 459; Gölü xiii, xv, 121
Varto kazası 67, 84, 94, 96, 104, 114, 120, 139, 140
Vaskirt bucağı 440; köyü 484
Vaskovan köyü 259; nahiyesi 192, 194, 221, 244, 259, 275, 289, 316
Vazgirt Deresi 190; nahiyesi 194, 218, 317
Vidin 14
Viranşehir ilçesi 452, 457
Viranşehir köyü 102

Yadı nahiyesi 109
Yalnızbağ bucağı 429
Yarbaşı köyü 347
Yayla nahiyesi 5
Yenikova 65
Yeniköy 218, 307
Yercik köyü 351
Yolçatı köyü 70, 120, 121, 125, 126, 179
Yozgat 382
Yukarı Harik köyü 349
Yukarı Kaçar köyü 313
Yukarı Şorik köyü 129
Yukarı Taner köyü 353

Zatkig köyü 409
Zatkiğ bucağı 429
Zeldağı 189
Zeranik köyü 189, 194, 238, 244, 255, 267-269, 273, 276, 286, 294, 317
Zevker bucağı 419
Zımbık köyü 231, 292
Zihni Gediği mevkii 450
Ziyaret köyü 276, 317; mahallesi 255
Ziyaret Tepe 189, 190, 307

ŞAHIS ADLARI

Abdullah Göknaz 99
Abdülhalik Renda x-xiii, xv-xvii, xix, xxvi
Abdurrahman Daniş (Danış) 461
Abdurrahman Melek xxvi
Adil Eroğlu 102, 118
Adnan Menderes 442, 473
Adnan Bey 78
Adnan Uysal 59
Afrahim 453
Ahmet Feyzi Ertuğrul 12
Ahmet Hamdi 48
Ahmet Sünger 244
Ahmet Yesevi 351
Albay Hikmet Bilgin 484
Ali Arslan 197
Ali Cemal Bey xii
Ali Çelik 268
Ali Değirmenci 293
Ali Fethi Okyar xxv
Ali Fuat Cebesoy xxvi
Ali Kaya 244
Ali Koç 351
Ali Şener 107
Ali Toprak 276
Ali Yıldırım 351
Arif Bilen 48
Arzu Gökgöz 348
Aytekin 447, 448

Bekir Sönülmez 74
Burhaneddin Tepsi xxvi

Cafer 453
Celâl Bâli 479, 486, 487
Celâl Bayar 442, 461, 464, 473
Celal Bey xii
Cemil (Uybadin) Bey xii
Cemile Sahir Sılan, foto. 493, 494
Cenan Sahir Sılan, foto. 494
Cennet kadın 231, 292
Cevher oğlu Ali 90
Cönekli Ali 14

Çiçek 55

Derviş Paşa xii
Dr. Robinson 455

Emin Erişirgil 414
Esat 479, 485
Es'at Erdem 59
Esat Fuat Tugay xxvi
Eyüp Kılıçarslan 98
Eyyüp Bezirci 404, 477-484, 486, 487

Fahri Akyol 479
Faik Günday xxvi

Fatih Sultan Mehmed xxiv
Fehmi Odabaşıoğlu 477, 478, 486, 487
Fettah Bayram 56, 59, 466
Fevzi Çakmak xii, 194
(Fuad) Köprülü 442

Galip Yücel 62
Gülsüm 346

Hacı Adil Arda xxvi
Hacı Kaya Sebati Duman 459, 474
Hakkı 54
Hakkı Tarık Us xxvi
Hakkı Ünüvar 482, 484
Halil Karabulak 102
Halil Rami 454
Halis Paşa xii
Halit Yıldız 129
Hamdi Bey xii
Hasan 244; 348
Hasan Âli Yücel 387
Hasan Arslan 292
Hasan Demirbağ 62, 63
Hasan Erdener 478, 479
Hasan Fıkıhî 16
Hasan Özmen 114
Hasan Pulat 228
Hasan Turan 197, 254
Hasan Yeşil 244
Hasbi Uğur 461
Haydar 58; 107, 268; 350
Haydar Demir 74
Hazım Türegün xxvi
Hıdır 348; 350
Hızır Er 255
Hüseyin 348
Hüseyin Aksu 474, 479
Hüseyin Atik 293
Hüseyin Balabanlı 478
Hüseyin Cengiz 259
Hüseyin Giriş 265, 266
Hüseyin Kaya 13
Hüseyin oğlu Ali 14
Hüseyin Tiryaki 479-482

İbrahim Kaynar 89, 159
İbrahim Tali xii
İdris Işık 419
İmam Gökgöz 348
İsmail 347
İsmail Doğan 348
İsmail Hakkı Baykal 480
İsmail Hakkı Ceylan xxvi
İsmet İnönü xxiii, xxv, xxvi, 5, 38, 54, 187, 351, 394, foto. 492; Aziz Şef xxiii, 38, 42; Başvekil xiii, 186, 187; Büyük Şef 41; Cumhurbaşkanı 77, 387; Millî Şef xxiii, 5, 38, 39, 42, 77, 92; Şefimiz 352, 354; Ulu Başbuğ 344; Ulu Şef 344
İsviçreli Jeolog Remien 166

Kali Yıldız 265
Kâmil Irmak 14
Kâmuran 454
Karakin 59
Kasım Diken 30
Kazım İsmail Gürkan xxvi
Kâzım Tokat 234
Kego Dağdeviren 293
Kemal Sağıroğlu 465
Kızıl Şair (Nazım Hikmet) 448
Komiser Salih 74

Latife Uşşaki xxvi

Mahmut Arslan 244
Mahmut Ata xxvi

Mahmut Çelik 244
Mahmut Taş 238, 276
Mahmut Yıldırım 117
Malazgirdli Miro 92
Mecit Arayan 91, 137
Mehmet Ali Paşa xxvi
Mehmet Bedir 107
Mehmet Çakır 14
Mehmet Doğan 320
Mehmet Erdoğan 195
Mehmet Ertuğrul 54
Mehmet Göker 107
Mehmet Gültekin 54
Mehmet Kartal 54
Mehmet Kayalı 54
Mehmet Özcan 483, 485
Melek Hanım xxiv
Memik Sönmez 213, 265
Mes'ud Bolu 74
Mes'ud Dolu 63
Mesut Cemil Bey xxvi
Mete Tunçay xvi
Mim Kemal Öke xxvi
Mim Turhan Tan xxvi
Molla Mustafa 452
Muharrem Bedirhanoğlu 425, 478
Muhittin Üstündağ xxvi
Muhsin Karagöz 459, 460
Murat Yontaçoğlu 62
Musa Yıldız 345
Mustafa 347
Mustafa Apaydın 197
Mustafa Kantar 314
Mustafa Kaya 67
Mustafa Kemal Atatürk xxiv, 38, 187, 319, 351, 394, 460, 461, 464
Mustafa Oğuz 347
Mustafa Oktaş 478
Mustafa Oktay 479
Mustafa Yıldırım 55, 159, 448
Mustafa Yurtsever 56, 74
Mutasarrıf Arif xii
Muzaffer Ergüder 346, 354
Münir Hüsrev Göle 414

Nazım Hikmet (bkz. Kızıl Şair)
Necmeddin Sahir Sılan ix, xii, xiii, xv-xxvii, 36, 43, 80, 131, 183, 355, 384, 395, 399, 430, 431, 444, 445, 474, foto. 491, 492, 494-496; Erzincan, Tunceli Bölge Müfettişi 487; Bingöl Mebusu 3, 35, 36, 43, 79, 80, 86, 130, 131, 182; Tunceli Mebusu 183, 343, 355, 384, 395
Neşet Paşa xii
Nevzat Çetintaş 478, 479, 484, 486, 487
Nevzat Tandoğan xxvi
Neyzen Tevfik xxvi
Niyazi Ateş 237, 285
Nur Sahir Sılan, foto. 494
Nusrat (Nusret) Bayındır 406, 477-479, 481, 483, 486, 487
Nusret Erem 16
Nüvit Yetkin 460

Oğuz Akal 479, 485
Orhan Koloğlu xxvii
Osman 454
Osman Pamukçu 478, 479, 484, 486, 487

Ömer Erdil 237

Prenses Ziba xxvi

Rabıa Gan 54
Rahmi İder 448

Rauf Orbay xxvi
Refik Kurtoğlu 479, 480, 481
Refik Saydam 40
Resul Arslan 254
Reşit kızı Sabriye 90
Rıfat Ayaydın 74
Rıfat (Rif'at) Gencer 247
Rifat 347

Sabahattin Âli 387
Sabit Sağıroğlu 465
Sabri Özen 158
Sadullah Çiçek 30
Sadullah Erim 479-482, 484-487
Said (Sait) Göker 57, 107
Saip Okay 78
Sait Halim xxiv
Sait Korkutata 99
Salih Acarlı 14
Salih Necati Bey xxiv, foto. 494
Sedat Simavi xxvi
Sefer Bingöl 114
Selim Bey 61
Selim Göneri 54
Suat Bengü xxvi
Suphi Özdemir 477, 486
Süleyman Ayata 268, 269, 294
Süreyya 454
Süreyya İlmen xxvi

Şah Hüseyin 245
Şakir 11
Şemdin Gözalan 158
Şemseddin Günaltay, foto. 492
Şen Sahir Sılan xxvi, xxvii, foto. 495, 496
Şeref Emiroğlu 479
Şerif Yalaman 18, 75
Şeyh Alâeddin 462
Şeyh Ali Rıza Fırat 460, 462, 463
Şeyh Hasan 463
Şeyh İbrahim 462
Şeyh Mahmud 454
Şeyh Mehmed Sıddık 463
Şeyh Mustafa 462
Şeyh Nizameddin 462
Şeyh Said (Sait) xii, 16,185, 357, 447, 461, 462
Şeyh Salâhaddin Fırat 462, 463
Şeyh Zülkefil 462, 463

Tahir Alangu 448
Tahsin Özge 11
Talat Paşa xxiv
Talha Bingöl 118
Talip Aradıcı 16
Tayfur Sökmen xxvi
Tevfik Turhan 11

Übeyt Ülgen xxvi

Vehpi Aygın 55
Veysi 94

Yazıcı oğlu Hüseyin 12
Yeni Erdoğan 254
Yusuf Adem 14
Yusuf Baykal 268, 269

Zeki Ertuğrul 54
Zihni Gediği 448
Ziya 448
Zübeyir Coşkun 143, 159
Zülfü Bey 352, 353
Zühtü Akpulat 259

AŞİRET ADLARI

Abbasuşağı 441
Alan 438
Arilli 435, 441

Bahtiyar 440
Balaban 423, 441, 449
Baluşağı 441
Bamasur 441
Bedirhani 453, 454
Beritan 17, 62, 92, 110, 139, 452, 457

Celâli 451
Cibran 139
Cibri 451

Çarikli 423, 441, 449

Demenan 186, 231
Dirijan 459

Haydaran 186, 435, 451
Hasenan 451
Hiran 438

Işık 419-421

İzoli 438, 459

Kalan 231
Kamanlı 441
Karsan 435
Keçeli 346
Keçeluşağı 441
Kırşanlı 435
Koçuşağı 185
Kureyşan 219, 373, 441

Lolanlı 435, 441

Maskan 435
Morhekli 435
Motki 451

Pilvenk 440
Pütükân 423

Rotan 441

Suruşağı 438
Sipti 451
Sisanlı 441
Solhan 139
Süleymanlı 441

Şadilli 435, 438
Şavak 276, 414, 464

Şavelan 423, 441
Şeh Muhammedan 441
Şeyh Muhammet 435

Yavuz 419-421

Yukarı Abbasuşağı 186
Yusufhanlı 186

TARİH VAKFI BİLGİ-BELGE MERKEZİ NECMEDDİN SAHİR SILAN FONU

1992'de vefat eden Necmeddin Sahir Sılan'ın arşiv malzemeleri, kızı Şen Sahir Sılan tarafından 1993'te Tarih Vakfı'na bağışlandı. 1994'te Orhan Koloğlu malzemenin kaba tasnifini yaptı. Ocak 2008'de arşivleme çalışmalarına başlandı.

Arşivleme çalışmaları sırasında ilk önce belgeler konusal ayrıma tabi tutuldu. Ardından tek tek belgelerin üzerine teknik işlemler yapıldı. Daha sonra belgeler her bir konu altında dosyalandı. Fon, araştırmacıların hizmetine açılmıştır. Dosya düzeyinde katalog bilgilerine de Tarih Vakfı'nın internet sitesinden ulaşılmaktadır.

Çalışmalar sırasında bizlerle yakın ilişki içinde olan ve bu değerli arşiv malzemesini koruyup Tarih Vakfı'na bağışlayan Şen Sahir Sılan'ı sevgi ve saygı ile anıyoruz.

Necmeddin Sahir Sılan'ın CHP ve DP'ye 1939-1953 yılları arasında sunduğu 13 raporun derlenmesiyle oluşan bu kitap, "Doğu sorunu"nda devletin izlediği toplumsal mühendislik sürecini dönemin yakın bir gözlemcisinin kaleminden yansıtıyor. Ağırlıklı olarak Bingöl ve Tunceli ile ilgili olan bu raporların dokuzu CHP'ye, dördü DP'ye verilmiş.

Raporlar; Tek Parti dönemi siyasetine, bu dönemin siyaset bağlamında kazanımlarına, dar "demokrasi" söyleminde burun kıvıranlara bir ülkede siyasetin nasıl bir süreç içerisinde genişlediğini ve siyasetin yoktan var olmadığını, bir birikim süreci olduğunu kanıtlar nitelikte bir çaba. Kuşkusuz raporlar toplumsal mühendislik bağlamında önem taşıyor. Cumhuriyet Türkiye'sinin karşılaştığı en engebeli sorun o günlerde Vilayât-ı Şarkiyye diye tanımlanan bu ulaşılması zor yöreleri, inşa sürecinde olan ulus devletle bütünlemek. Buralara yol yapmak, su, elektrik götürmek. Yörenin beşeri yapısının ülkenin diğer yörelerinden farklı olduğu Cumhuriyet yöneticilerince çok iyi biliniyor. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Osmanlı döneminde görece özerk sayılabilecek bir konumda kalmış. Devletin bu coğrafyalardan beklentisi çok sınırlı olmuş, o nedenle de yöre sükûn içinde kaldığı sürece pek dokunmamayı tercih etmiş. Cumhuriyet'e kadar bu yörelerde devletin varlığından söz etmek neredeyse olanaksız.

Necmeddin Sahir Sılan, Tek Parti döneminde siyasetin ne olduğunu biliyordu. Tek Parti yönetiminin sınırlarını aşarak seçilmiş olduğu yörede halkla temas kurmuş, "halkın gösterdiği hassasiyet"i gündeme getirmiş. Kimi yöre yöneticilerinin görüşlerini almış, halkla yönetim arasında köprü işlevi görmüş. Raporlarında ise "derinlemesine mülakat" diye nitelediğimiz yöntemi uygulayarak bölge hakkında zengin bir bilgi toplamış. Dönemin çok az siyasetçisi bu denli seçildikleri bölge ile ilgilenmiştir. Bugün bile eşine ender rastlanan bir siyaset anlayışını benimseyen Sılan, arşiviyle de tarih alanına özgün bir katkıda bulunmuş, bizlere dünü bırakmıştır. Bu ilk kitabı Türkiye'nin dününü aydınlatan ve kolay ulaşılamayacak olan Necmeddin Sahir Sılan'ın diğer arşiv malzemeleri izleyecektir.

ZAFER TOPRAK

TARİH VAKFI

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI

56406
AGP

www.tarihvakfi.org.tr
ISBN 978-975-333-242-2
9 789753 332422